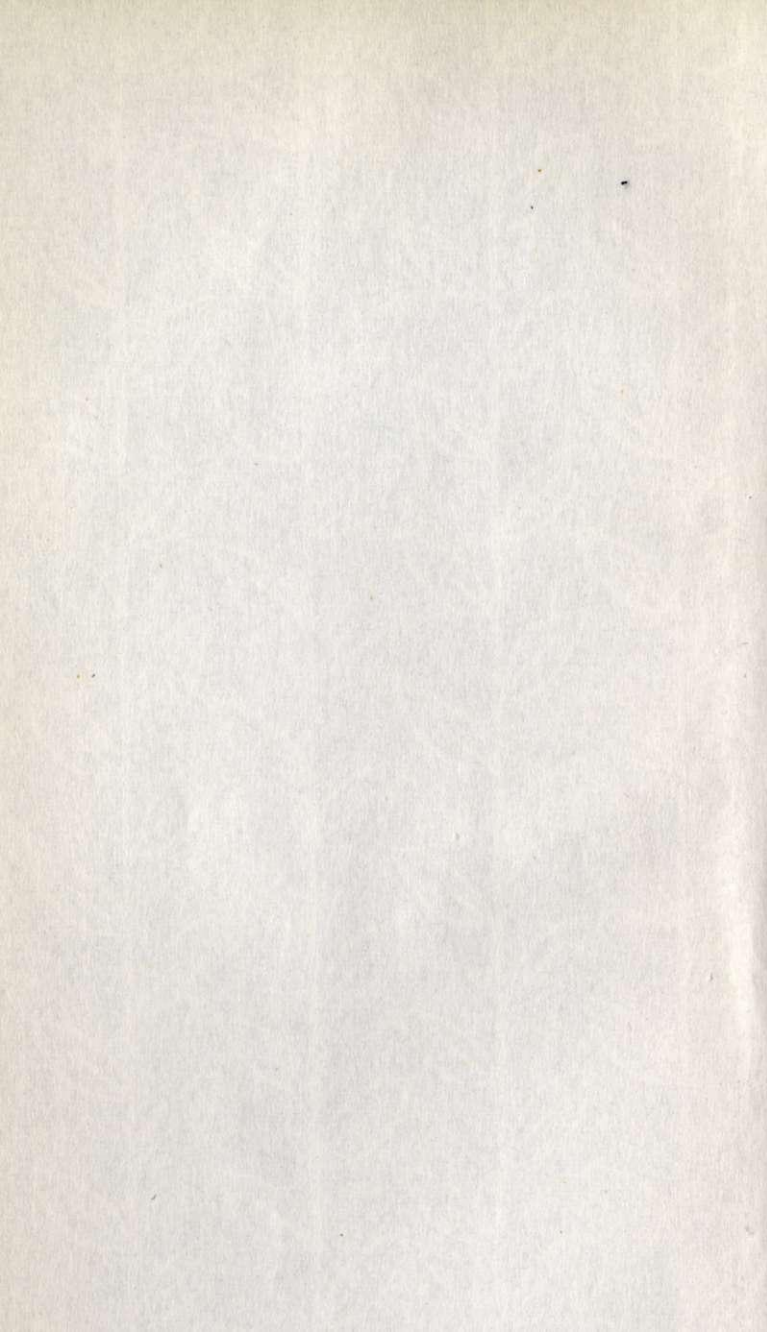

MAILA TALVIO
KOOTUT
TEOKSET
IV

MAILA TALVIO

KOOTUT TEOKSET

IV

MAIL A TALVO
KOTITTEORIET

VI

ALBERTA
ON 12 APRIL
SATA LIA TALVO
KOTITTEORIET
KOTITTEORIET

TÄMÄ KIRJA
ON LAINATTU
SATAKUNNAN
OSAKUNNAN
KIRJASTOON

MAILA TALVIO

Maila Talvio

KOOTUT TEOKSET

IV

PUHEITA

KIRJAVA KETO

HÄMÄHÄKKI

ELÄMÄNLEIKKI

VALKEA HUVILA

Porvoo • Helsinki

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

Werner Söderström Osakeyhtiön
kirjapainossa Porvoossa

1951

SISÄLLYS

PUHEITA	7
KIRJAVA KETO	119
Satakunnalle	121
Satakuntalaisten huoneiston vihkiäisjuhlassa Uudella Ylioppilastalolla	Helsingissä..... 125
Tuskattoman taudin uhrien puolesta	131
Suomen maanviljelijöille	138
Muistelma	145
Eliza Orzeszkowan hautauspäivänä	151
Tuomarin Majlis	156
Uhri	161
Suudelmia	172
Huhtikuulle	186
Englantilaisille vieraille	189
Julkiseen elämään astuvalle ystävälle	192
Niemelän Aatu	195
Kansanopiston vihkiäisjuhlassa	200
Eläinten puolesta	204
Kertomus vapaaviikolta	211
Nuoruutta Suomeen	221
Tansseista tultaessa	224
Puhe Tolstoi-juhlassa	229
Syntymämaan laulu	234
Kuva menneisyydestä	241
Vain kerran	244
Suomenkieleemme puolesta	250
Laiskankoulussa	255
Muistojuhlassa Agathon Meurmanin hautajais- päivänä	264

Irrallaan kotikamarasta	267
Puhe Satakunnan Maanviljelysseuran 50-vuotis- juhlassa	272
HÄMÄHÄKKI	281
Rouva Vilenius ja hänen poikansa	283
Metsävalkea	298
Hämähäkki	311
Veljekset	335
Lokakuun tarina	347
Evangeline	357
Liitentaalin vanhukset	368
Isä ja poika	386
ELÄMÄNLEIKKI	399
Elämänleikki	401
Ihminen ja hänen peltonsa	408
Eräänä rippipyhänä Hartolan kirkossa	413
Hyviä päätöksiä	420
Suuri yö	430
Maailman mahti	436
Seitsemän kuusen talo	442
Nuorille	453
Rannerengas	458
Huhtikuun-Manta	468
»Virman akentti»	484
Kuinka me tulisimme kauniiksi	496
Lasten suusta	502
Myrkkykukka	505
Sananen	511
Onnettomuus	516
VALKEA	521
Valkea huvila	523

PUHEITA

E n s i m m ä i n e n p a i n o s i l m e s t y i 1908

I

Arpajaisissa maalla 1904.

Käyskelen järven rantaa, mietin mitä puhua niissä suurissa arpajaisissa. Laineet läiskivät korkealle kalliota vastaan, vesi on harmaata, alakuloista. Silmä uppoaa siihen surulliseen harmaaseen... Ei, ei sieltä lähde mitään, joka sopisi arpajaisiin!

Käännyin polulle, joka vie syvälle metsään. Puitten märät oksat lehahtavat kasvoilleni. Koivujen ja leppien lehvät kiiltävät märkyyttään, heinä on sateen vallassa, sammal kallionkielekkeillä ja kivillä rehevää, katajat hopeankarvaiset. Ei mistään päin kuulu ihmisääntä, ei linnun piipatusta, ei muuta kuin sateen rapinaa, yksitoikkoista, unettavaa.

Surullinen sadepäivä keskellä viljojen tuleentumisaikaa, kolea harmaus keskellä kesää ...

Äkkiä kuuluu sateen rapinasta poljentaa ja tienhaarasta tulla kopistelee ihminen — pitkä, laiha, käyrävarainen mies. Meillä on sama matka, sillä hän poikkeaa minun polulleni ja me astumme rinnan.

Harmaapää hän jo on, kasvot luisevat, täynnä uurteita. Sellaiset ovat kädetkin, känsäiset, kovettuneet ja ikäänkuin luutuneet siihen asentoon, jossa ne alituisesti ovat olleet kirveen, kuokan tai aurankurjen ympärillä. Mies on läpimärkä, alkaen lakkirisasta, joka on ikäänkuin liimautunut hiuksiin kiinni ja jonka lippaa alas valuu vettä, saappaisiin, joista astuessa vettä tirsuu. Paita ja takki istuvat kiinni ihossa, risaisista hihansuista valuu vettä, sen miehen ruumista ei verhoa ainoakaan kuiva langanpätkä.

Pian olemme keskustelussa. Hän on puolivälissä seitsemääkymmentä, ollut tuolla talon uutispellolla ojan-kaivuussa ... Ei ole vielä tarvinnut turvautua kunnan apuun. Hän saa kuusikymmentäviisi penniä päivässä talon ruuassa... Jaa, eikö väsyttä? No, tuntee sen että on ollut työssä ... Hän ei sano niitä sanoja itsetietoisesta ihmisen voitonilolla tai varmuudella. Itsetietoinen mies, joka olisi sellaisen urakan suorittanut, nostaisi päänsä pystyyn ja kehaisisi — tämä sanoo ihan vaatimattomasti, ikäänkuin ei itsekään olisi selvillä siitä mitä on tehnyt.

Yhteinen tiemme loppuu. Jään pitkäksi aikaa katsomaan hänen jälkeensä. Hän astuu raskaasti, ikäänkuin jaloissa olisi painoja. Sataa rapistelee harmaalta tai-vaalta, lehvät kiiltävät ja välkkyvät märkyyttään. Pian on vanhus hävinnyt metsään.

Mutta minun mieleeni karkaa ajatusten tulva. Sen miehen hinta siltä päivältä on ollut 65 penniä. Siitä hinnasta hän on antanut koko jäsentensä voiman. Kuinka monta, monta kertaa hän on kumartanutkaan vanhaa selkäänsä, kuinka monta, monta kertaa jännittänyt jän-teet käsivarsissaan, kuinka monta, monta hikikarpaloa hänen otsaltaan onkin mahtanut pusertua, hän on kas-tunut läpimäräksi, vaatteet kiinni ihoon kuin liimalla, kylmät, karkeat vaatteet! Hän on siinä työssään niin väsynyt, ettei käsivarsi enää tahdo nousta, että jalka painaa kuin lyijy — hän on sen kaiken tehnyt 65 pen-nistä! Hänelle se rahaerä on suuri summa, hän on siitä myynyt raskaan työpäivänsä auringonnoususta auringonlaskuun. Kyllä hän laskee monta monituista kertaa mihin ne rahat parhaiten tarvitaan, ennenkuin päästää ne käsistään, hikensä hinnan. Ja toiselle ihmiselle mikä pisarainen onkaan kuusikymmentäviisi penniä! Ne sem-moiset pikkusummat luistavat käsistä kuin vesi. Tekee mieli vaikkapa olutta — tai paperossia — ei sillä sel-laisella summalla paljonkaan saa! ... Ja tuo vanhus möi siitä koko ruumiinsa toimintakyvyn, viimeiseen pisaraan saakka, auringon noususta auringon laskuun. Kun minä sitä vanhusta ajattelen, alkaa korvissani soida: otsa hiessä pitää sinun työtä tehdä, kunnes maaksi jälleen tulet... Se mies on tehnyt työtä otsansa hiessä, se on

totisesti kantanut veronsa elämälle. Se on raivannut paljon korpea, monta sarkaa Suomelle muokannut pel-loksi. Raatajan todistus oli hänen kasvoillaan, työtä todistivat hänen känsäiset kätensä, työtä otsan hiessä.

Ihminen, joka niin on raatanut, joka isänmaataan niin on palvellut, on sankari. Pystyssä päin saa hän kulkea, kansansa kiitollisuuden ja kunnioituksen kantamana. Sillä sellaisia ihmisiä Suomi tarvitsee, ilman heitä ei meidän karusta maastamme mitään tule, ilman hikeä ja työtä ei Suomi kukkia kasvata eikä sen vainiot siunat-tua viljaa kannaa... Mutta se mies ei kulkenut pystyssä päin, sen silmistä ei loistanut itsetietoisien ihmisen voi-tonriemu velvollisuuden täyttämisestä... Ja minä pel-kään ettei kansan kiitollisuus ollut sulostuttamassa sen vanhuuden päiviä. Se asuu se vanhus luultavasti jossakin tuvan nurkassa, laskee yöksi rääsyjä penkille ja kal-listaa siihen väsyneen päänsä. Se saa ehkä kuulla ole-vansa nuorten tiellä, se liuottaa jossakin nurkassa leipä-palaansa ja jos se kylään lähtee, temmeltää nuorten virta hänen ohitsean ja varakkaat ja varakkaiden kumar-tajat työntävät hänet tiepuoleen ja hän saa joka hetki kokea huomaamattomuutta, jollei suorastaan ylenkat-setta. Ja kun hän kuolee, ei nosteta ristiäkään osoitta-maan sijaa, mihin hänet laskettiin, nurmi peittää pai-kan ja hän unohtuu... Hän, hän, sankari, joka koko elämänsä ajan raatoi tämän maan eteen... !

Niin, niitä on lukemattomia miehiä ja naisia Suomen niemellä, joitten elämä on ollut ainoa pitkä, raskas työ-päivä, tuskaa ja työtä silloinkin kun se parhaimmillaan on ollut, ja jotka eivät milloinkaan saa maistaa tunnus-tuksen suloa. Esimerkiksi se työ, jonka köyhän perheen äidit ja naiset suorittavat, se ei ole sanoin selitettävissä eikä rahoin maksettavissa. Hän nousee, tuollaisen köy-hän perheen äiti, ensimmäisenä aamulla, valmistaa aamujuoman miehille, jotka ovat työhön lähdössä, hänen hallussaan ovat kaiken päivää lapset, ruuanlaitto, kar-jan hoito. Miehet tulevat valmiille aterialle raskaasta työstään ja saavat syötyään hetkiseksi heittäytyä pen-kille levähtämään. Nainen sillaikaa askaroitsee, aska-roitsee ehtimättä hetkeksikään istahtaa levähtämään. Illalla taas, kun miehen pitkä työpäivä sentään jo lop-

puu, on naisen hallussa yhä vielä kodin hoito ja kun hän vihdoin hänkin pääsee vuoteeseensa, ovat pienet lapset vaatimassa hänen yönsä unta. Ääretön on se työ minkä köyhän perheen nainen, äiti, kantaa hartioillaan. Rajaton on se uhrautuminen, jota häneltä vaaditaan. Ja kuka sitä miksikään huomaa? Kuka siitä hänelle tunnustusta antaa? Naisen työ kotilieden ääressä on näkymättömintä, epäkiitollisinta, mitä ajatella taitaa. Vasta sitten jos hän sen heittäisi tekemättä — sitten sen tärkeys ja suuruus ehkä huomattaisiin.

Niin, kuluttavassa raadannassa menee toisten ihmisten elämä. Eivät he ehdi kysyä mikä on hauskaa ja mikä miellyttää, heidän täytyy vain taistella ettei nälkä ennättäisi. Ja toiselta puolen on niin paljon, niin paljon toimeettomia ihmisiä, jotka joka hetki kysyvät: onko se hauskaa, onko se huvittavaa? Ja jollei tunnu hauskalta ja huvittavalta, niin sanotaan aivan yksinkertaisesti: en minä sitten viitsi! On paljon herras naisia, jotka eivät muuta tee kuin miettivät, miten he uuden lenkinsä laittaisivat, miten hiuksensa kampaisivat että se parhaiten heitä pukisi, joitten ainoana työnä on jokin pitsi tai koruompelu ja jotka koettavat säilyttää käsiään niin valkoisina kuin suinkin. He saattavat olla maalaistytöjä, mutta kysy heiltä miten monta lehmää on navetassa — eivät he tiedä, eivät he ole navetassa käyneet sitten kun viime vuonna. Tai herraspojat, kun viettävät loma-aikojaan maalla — eivät he tiedä miten päivää kuluttaa. On niin yksitoikkoista, niin ikävää. Metsästetään, kalastetaan, ajetaan polkupyörällä... Mutta isän niityillä ja vainioilla ollaan työssä, siellä syntyy se työ, josta elää isä ja äiti ja valkokätinen, hienohipiä sisko, joka pitsiään nyplää puutarhasohvalla koivujen alla, siellä pellolla ja niityllä syntyy se työ, joka antaa leivän ja toimeentulon nuorelle, elämänhaluiselle herralle, kun hän kaupungissa lukee ja valmistautuu elämän taisteluun. Siellä niityillä ja vainioilla häirii ihmisiä, jotka ovat samaa kansaa kuin herrasväki, Suomen kansaa. Jokaisella rengillä ja piialla on omat kasvopiirteet, jokaisella oma elämäntarinansa, jokaisella oma sisäinen maailmansa, johon kannattaisi nuorten talollistai herraslasten tutustua. Jokaisella työllä siellä ulkona

olisi kasvattava merkityksensä, jopa viehätyksensäkin. Mutta nuoret kulkevat kuin silmät ummessa, eivät näe mitään, eivät kuule sen elämän tykintää, jonka keskellä ovat syntyneet. Joskus kauniina heinäpoutana mennään niitylle, käydään leikillä kiinni haravaan ja viskataan se pian menemään. Ei pälkähä päähänkään, että yhdyttäisiin työhön vakavuudella, tutustuttaisiin noihin ahavoituneisiin miehiin ja naisiin, joitten käsien kautta syntyy se leipä, mikä herrasväenkin pöydälle tulee, tutustuttaisiin jokaiseen ihmiseen, tutustuttaisiin jokaiseen työhön, tultaisiin työväen kanssa yhdeksi perheeksi. Valitetaan vain, että maalla on niin yksitoikkoista, niin vähän seuraa, aika käy ikäväksi... Niin, kun ei ymmärretä tarttua elävään elämään käsiksi, kun kuljetaan sokeina, ummessa silmin!

Ja kummallista kuinka tämä työttömyys tarttuu. Se leviää kuin rutto. Talonisäntä, joka raskaalla ruumiillisella työllä on saanut kokoon varoja, panee poikansa lyseoon: poika ei enää ryhtyisi ruumiilliseen työhön. Hän soutelee kesäkauden, kalastelee, metsästelee — on vähän ikävissään, aika tulee pitkäksi täällä kotona. Ja hänen leikkitoverinsa, naapuritalojen pojat, jotka eivät ole joutuneet lukutielle, he katselevat ihmetellen ja ihaillen nuoren lyseolaisen päiviä. Se käy aina niin hienoissa vaatteissa — mikä on käydessä kun ei tarvitse tarttua likaisiin askareihin! — se esiintyy kuin herra, sillä on pyssynsä ja jahtikoiransa, ihan käy kateeksi. Ja ennenkuin he itsekään tietävät, on heihin tarttunut vastenmielisyys maatyöhön, raskaaseen, yksitoikkoiseen ruumiilliseen työhön Jumalan vapaan taivaan alla, puhtaassa ilmassa, siihen työhön, johon Suomen kansan koko elämä lopulta perustuu. He alkavat, nämä nuoret talonpoikaispojat, vieroa maatyötä, käyvät tyytymättömiksi kodin oloihin, hankkivat polkupyörän ja alkavat liikkua maailmalla. Eivät he uneksi aikaa, jolloin heillä olisi oma talo, pellot, jotka he omin käsin kyntävät ja kylvävät ja joille he rukoilevat siunaavaa sadetta. Eivät he enää uneksi kesäisiä iltoja omalla pihamaalla, kun karjankellot kalkattavat tarhasta, sauna lämpiää ja aurinko laskee tulipunaisena pallona vihriäin peltojen taa... He uneksivat jotakin pientä virkaa kaupungissa,

kamaria kivimuurissa, hauskoja seurusteluiltoja jossa-kin ravintolassa; ja he lähtevät kaupunkiin ja rupeavat vaikkapa posteljooneiksi tai vahtimestareiksi tai poliiseiksi tai ajureiksi. Joku voi kiivetä niinkin korkeaksi herraksi kuin kauppiaaksi tai muuksi afäärimieheksi.

Kuka ei tässä matoisessa maailmassa haluaisi olla hieno! Jollei herrasnaisten sovi tietää, miten monta lehmää on navetassa, jollei herrasnaisten sovi päivätyä ja kajota töihin, jotka tekevät kädet koviksi ja »rumiksi», niin kuinkas talonpoikaistytön, jonka isällä on varoja pitää tytärtään vaikkapa lasikaapissa! Ja roteva, reipas talonpoikaistyttö, joka nousi yhdessä auringon kanssa, jolle lehmät ammahtivat, kun vain heläjävän äänen ovelta kuulivat, jonka kasvoista loisti terveys, käsistä, koko vartalosta työn kehittämä voima ja elämänhalu, käy nyt kalvakaksi, hentoisaksi olenoksi, kukkaiseksi kedolla, joka ei työtä tee eikä kehrää, jonka iho on hieno kuin sametti, kädet hentoiset ja valkoiset. Elämä on ikävää, päivät pitkät. Sulhasta ei kuulu — sillä ne pojat, jotka aikovat taloa pitää, eivät uskalla ottaa ja tuskinpa sellaisille moukille viitsisi mennäkään. Vihdoin painuu tyttö kaupunkiin, joutuu myyjättäreksi johonkin kauppaan, ompelijättäreksi tai hotellin siivoojättäreksi. Hänen ylleen tulee nyt muotinaisen puku, kureliivistä alkaen otsakiharoihin ja harsoon asti. Ennen nuorena, siellä kotona istuessa kangaspuulla haaveili hän ehkä aikaa, jolloin hän kutoisi kangasta omaa kotia varten. Hänen unelmissaan väikkyi ehkä suuri, ilmava maalaishuone, jonka puhtaalle, maalaamattomalle permannolle aurinko loisti, kukat ikkunassa helottivat... Hänen unelmissaan oli punainen talo valkoisine ikkunapielineen, kuisti, jolla illalla istutaan, luhti, jonka orsilla riippuu vanhoja, kalliita ryijyjä. Ihanaa on keväällä, kun tuomet ja pihlajat kukkivat, ihanaa syksyllä, kun viljat kellastuvat ja puola alkaa punoittaa... Nyt siirtyvät unelmat kaupunkiin, kivimuriin ja kadulle. Siellä on hauskaa, siellä on alituinen hyörintä ja pyörintä. Paljon ihmisiä, paljon tuttavuuksia, torvisoittoa, tanssiaisia...

Niin... Kaikki tulvii kaupunkeihin. Siellä on niin hauskaa, siellä pääsee helpommalla, ei tarvitse pelätä

hallaa, palkka tulee käsiin puhtaana rahana, määräpäivänä. Kaupungissa palaa aina lyhdyt, tuttuja saa miten paljon hyvänsä, musiikki soittaa.

Maalla ... maalla, siellä on niin ikävää, ei ole seuraa, huonot palkat, likainen, raskas työ. Ja eihän maanviljelys kannata. Eihän maatyöhön rupea kuin se, joka ei enää minnekään muualle pääse, joka ei mihinkään muuhun kelpaa ... Niin, niin, se käsitys on alkanut saada valtaa, että maatyö, maanviljelys on se vihoviimeinen, halpa, moukkamainen ammatti — ei vanhoissa, joitten sielu on kiintynyt turpeeseen, mutta nuoressa polvessa, joka on maistanut toimettomuuden pikarista ja luulee, että kun sen pohjaan juo, tulee onnelliseksi. Ja onhan se ns. herrasväissä kauan ollut vallitsevana mielialpiteenä, että poika, jota turhaan on koetettu hakutielle ja jos johonkin muuhun, vihdoin, sitten kun ei minnekään muualle kykene, lähetetään Mustialaan. Me vieraannumme vieraantumistamme maan kamarasta, siitä turpeesta, joka ilman meidän hikeämme ja rakkauttamme ei meille leipää voi kantaa. Me vieraannumme vieraantumistamme siitä kuusesta, jonka juurella asuntomme seiso, me vieraannumme maalaiselämän hiljaisesta rauhasta, vieraannumme lauantailloista, jolloin pirtti oli siistitty, rukit korjattu nurkkaan, viikon työ vaiennut, saunan haju asui vaatteissamme, löylyn puhdas lämmin oli jäsenissämme ja järven poikki kuului kirkonkellon iltasoitto. Me vieraannumme luonnosta, vieraannumme Jumalan kirkkaasta auringosta, vieraannumme työstä, jossa esi-isämme elivät ja kuolivat, vieraannumme syntymämaasta. Ja kuitenkin on se rauha minkä maaseutu tarjoaa jotakin joka käy yli kaiken ymmärryksen — se joka sitä kerran on maistanut ja sen sitten kadottanut, kun on joutunut kaupungin jalkoihin, se sen vasta tietää. Emme tiedä kun terveyden omistamme, sen kalleudesta iloita ja kiittää — vasta tautivuoteella me sen ymmärrämme! Emmekä me ymmärrä maan, oman turpeen armautta, emme ymmärrä maaseudun ja maaseudun raikkaan ilman suloa ennenkuin olemme sen kadottaneet. Siellä on työ raskasta, siellä on olo vaivalloista, siellä täytyy taistella — mutta elämä on taistelua. Ilman taistelua ei

ole elämällä sisältöä eikä tarkoitusta. Ei ole olemassa mitään rakkautemme arvoista, joka ei tuottaisi meille tuskaa. Äiti kärsii rakastetun lapsensa tähden tuhannet tuskat, hamasta siitä hetkestä, jolloin hän maailmaan tulee ja aina eteenpäin, kaiken aikaa jolloin hän maailman vaarallisia polkuja astelee — mutta hylkäisikö äiti lapsosensa siksi, että hän sen tähden on kadottanut öitensä levon, että alituinen levottomuus sen tähden on kalvanut hänen sydäntään, siksi että sen tähden hänen sielunsa monta monituista kertaa on tihkunut verta? Ei! Kärsimykset tekevät sen lapsen entistä rakkaammaksi! Ja hylkäisimmekö me maamme siksi, että se vaatii meiltä hikeä ja työtä? Emme. Emme! Mitä enemmän siinä raadamme, sitä rakkaammaksi se käy, sitä suuremmaksi kasvaa rinnassamme rakkauden aarre. Minkä me helpolla saavutamme, sen me helpolla menettämme. Ne voitot, jotka raskaasti, taistelulla saavutamme, ne pysyvät ja ne palkitsevat itse itsensä. Maalaislapsesta saattaa aluksi tuntua siltä, että siellä kaupungissa on niin hauskaa, niin hauskaa, että sinne ikäpäiviksi haluaa jäädä. Mutta se on erehdyistä. Tyhjyyden tunne tulee ennemmin tai myöhemmin ja koti-ikävä.

Tähänkö minä nyt tulín? Tämänkö minä nyt arpajaisohjelmaan keksin?

Seison metsäpolulla, tuuli on alkanut käydä ja karistelee vesipisaroita puista. Ei enää sada, pilvet hajaantuvat ja jostakin oksien lomitse siivilöityy heinään kultaista auringonvaloa.

No niin, miksei! Miksei voisi puhua näistäkin asioista. Ovathan ne meitä niin kovin likellä, ovathan ne juuri niitä, jotka ulottuvat jokapäiväiseen elämäämme. Ne ovat kyllä monelle arat. Mutta miksemme voittaisi sitä arkuutta, miksemme katselisi totuutta suoraan silmiin!

Me tunnustamme kaikki, että työ on kunniaksi ihmiselle. Siitä pitäisi johtua, että se joka suorittaa raskaimman työn, ansaitsee suurimman kunnioituksen. Mutta kummoisin silmin katsotaan esimerkiksi maatyön, raskaimman ja tärkeimmän työn raatajaa, köyhää miestä ja naista, jonka kädet ovat kovettuneet, kasvot uurteita täynnä ja joka jäsen todistaa työtä otsan hiessä?

Jos hän sattuu tulemaan taloon yhdessä jonkun herras-kaisesti puetun tyhjäntoimittajan kanssa, niin saa tyh-jäntoimittaja miltei poikkeuksetta etusijan. Tyhjäntoi-mittajaa tervehditään kaikin puolin kohteliaammin, hänet viedään sisään pääkäytävästä, vierashuoneisiin, — ja raataja, hän, jonka otsalta loistaa työn kunnia, hän saa mennä kyökin tietä... Tulee siististi puettu maa-lainen rautatieasemalla toisen luokan odotussaliin, niin pörröpää bufettineiti paikalla tietää kääntää hänet takai-sin. Tai tulee vaatimaton työläisnainen kauppapuotiin yhtäkaa herrasnaisten kanssa, jonka yllä on helyjä ja hepeniä, niin kyllä herrasnaisten ennemmin saa asiansa toimitetuksi ja työläisnainen odottaa ovensuussa. Nämä ovat vain pieniä piirteitä, mutta niitä voisi luetella miten paljon hyvänsä. Yksin kirkossa, sen Herran temppe-lissä joka tuli niiden luo, jotka tekevät työtä ja ovat raskautetut, istuvat köyhimmät ja raskautetuimmat usein ovenpielessä... Oli kerran poika, pikkutalon lapsi, jolla oli lukuhalua ja joka pantiin kouluun. Mutta ei se lakannutkaan tekemästä ruumiillista työtä. Koti oli köyhä ja tarvitsi kaikki työvoimansa. Naapurit ihmettelivät: lyseolainen — ja ajaa lantakuormaa. Kan-sakoulunopettaja ravisti päätään ja sanoi: ei se osaa vielä hävetä! Pojasta kasvoi nuorukainen ja hänen pää-hänsä tuli valkoinen kultalyyra-lakki. Kaikkina loma-aikoina nähtiin hänet raskaassa ruumiillisessa työssä ja hänen kouransa kilpaili minkä työmiehen kouran kanssa hyvänsä. Ihmiset ihmettelivät ja moni teki hänelle kysy-myksen: miksi sinä olet tällaisessa työssä? Ikäänkuin olisivat tahtoneet jatkaa: sinä, joka pystyt parempaan, sinä, jonka ei tarvitsisi — miksi sinä tässä alennat itseäsi? Niin, se on sellaista, että me ihmiset emme kun-nioitakaan työtä, vaan rahaa, kiiltäviä kolikoita me kun-nioitamme. Ne sellaiset ihmiset kuin tämä nuorukainen, ne ovat niin kovin harvinaisia. Kun me vaatteista tai nimestä päätämme, että joku ihminen on rikas ja mah-tava, olkoon hän mikä tyhjäntoimittaja hyvänsä, niin on meidän huulillamme hymy ja kielellämme kohteliaisuus ja olemme ovat hänelle auki emmekä me tiedä, miten me hänen suosionsa saavuttaisimme. Ja köyhän raata-jan, sen, joka raskaimman helteen näkee ja jonka otsaa

ympäröi työn kunnian sädekehä, sen me jätämme oven-suuhun, sitä me kohtelemme ylhäältä päin, sille me maksamme mitättömän palkan, sitä me olemme valmiit sortamaan monella monituisella tavalla. Työn kunniaa ei vielä tunnusteta maailmassa, vaan se on raha, joka pöyhkeilee ja komeilee ja sokaisee meidän silmämme. Ne, joilla on rahaa tai jotka rahojen kautta ovat päässeet etuoikeuksien ääreen, muodostuvat sitten omiksi säätyluokiksi, joihin ei toisten säätyluokkien ole tulemista. »Herrasväki» on miltei kokonaan hylännyt raskaan ruumiillisen työn, varakas talonpoikaissääty hylkää sen hylkäämistään, jokainen koettaa olla niin »hieno» kuin suinkin ja päästä niin vähällä kuin suinkin. Tärkeä maatyö, jota ilman Suomi tulee erämaaksi ja jota ilman sivistyksen kukka lakastuu ja kaikki »hienot» kuolevat nälkään, jätetään niiden käsiin, joista on se käsitys, että he eivät mihinkään muuhun kelpaa, ja joille ei tarvitse antaa tunnustusta eikä kunnioitusta. Raja-aidat eri säätyluokkien välillä nousevat yhä korkeammiksi, katkeruus kansan jäsenten kesken, joitten tulisi olla veljiä ja siskoja, kasvaa kasvamistaan. Meidän tulisi olla samaa perhettä, samaa Suomen kansaa, mutta me vain eroamme toisistamme. Minne, minne lopulta joudutaan?

Kohta on kaksi tuhatta vuotta siitä, kun Natsaretin profeetta tuli maailmaan julistamaan työn kunniaa, tasa-arvoisuutta ja rakkautta ihmislapsille. Ja vuosisatoja on Suomen kirkoissa saarnattu Natsaretin profeetan evankeliumia, saarnattu työn kunniaa, veljeyttä, tasa-arvoisuutta... Me kauhistumme niitä ihmisiä, jotka löivät ristinpuuhun profeetan, mutta itse me olemme valmiit pitkin elämäämme rakentamaan aitoja veljiemme ja siskojemme välille, itse me sorramme heikompaamme, minkä me ehdimme. Emme ajattele, että omin käsin silloin lyömme nauloja profeettamme kärsimyksen ristiin.

Mikä uljas tehtävä tässä avautuu meille suomalaisille! Me emme enää saa kärsiä, että laiskuus ja toimettomuus pöyhkeilevät pystyssä päin. Me emme saa kärsiä, että tyhjäntoimittajaa kunioitetaan, vaikka se kullassa uisi. Me emme saa kärsiä että säätyrajoja rakennetaan hajoit-

tamaan tätä kansaa. Me tahdomme maailmalle tiettäväksi tehdä, mikä työ on rehellistä, oikeaa, hedelmää kantavaa ja siunausta tuottavaa työtä, ja me tahdomme maailmalle tiettäväksi tehdä, mikä työ on alhaista ja huonoa ja epärehellistä. Sillä sitä on sellaistakin. Ja ne tämän maailman pienet, ne jotka raskaimman työtaakan kantavat, ne me nostamme siihen kunniaan, joka heille tulee. Sankareiksi me heidät julistamme, sillä heidän kätensä kovettuivat kuokan ja kirveen varressa, heidän kätensä kovettuivat auran kurjessa, kun he tätä armasta Suomea raivasivat. Sankareiksi me heidät tunnustamme, sillä heidän kasvonsa päivettyivät työn helteessä, heidän hipiäänsä painoi hiki uurteita, kun he raatoivat. He eivät säästäneet itseään — kunniaa, kunniaa heille! Me emme saa, me jotka tuhlaamme markkoja pikku huveihimme, me joitten käsistä raha valuu kuin vesi, kun on kysymys jostakin mieliteostamme, me emme saa kärsiä että heidän vaivansa palkka supistetaan pienimpään mahdolliseen. Me emme saa kärsiä, että tämä maa, jossa Suomen kieltä puhutaan, jossa meidän isämme ja äitimme ovat raataneet ja kärsineet ja kuolleet, jää autioksi. Me, joilla varoja on, emme saa tahtoa päästä helpoimmalla — meidän täytyy tehdä työtä työn itsensä takia, siksi että laiskuus on häpeä — ja me emme saa heikomпамme hartioille laskea raskaampaa kuormaa kuin hän jaksaa kantaa. Niin monen silmää on tähän saakka häikäissyt rahan loisto, rahan valheellinen ja petollinen onni. Me olemme tuominneet sen mukaan, mitä silmä näkee — kuunnelleet heliseviä arvonimiä ja rahojen räminää. Sydämeen meidän tulee tunkea, työn kunnian kruunua meidän tulee tavoitella!

II

Tyrvään laulujuhlissa 1906.

On soitto soinut ja laulu raikunut ja kuin elävien virtojen hopeiset vesisäikeet ovat sävelet solisseet ihmisjoukkoon. Ja ihmisjoukko on aaltoillut kuin kukkiva kenttä, joka tuulessa nuokkuu. On nauru soinut ja hymy ilakoinut.

On laulu raikunut ja soitto soinut. Ovat humisseet ympärillämme kesän lehvät, ovat aaltoilleet silmäimme alla laitumet ja viljat. Niin aikaiseen on tämä kesä tullut, syli täynnä lahjoja, hiukset täynnä kukkia... Ovat välkkyneet edessämme vedet tuhatjärvisen synnyinmaan, on helissyt korvissamme Suomen kieli, se meille armain, se meille omin ja omituisin, se ainoa kieli maailmassa, jonka vartijoiksi meidät suomalaiset on asetettu. On valkoisena kaartunut ympärillämme pohjoinen suviyö ja tuskin ovat linnut raaskineet laulamasta lakata ja tuskin on meidän silmäluomemme raaskinut umpeen painua — niin ihanaana on luonto seisonut, niin upeana ja arkana, niin utuisena ja onnellisena, niin täynnä lemua ja rikkaita lupauksia...

Ja kun me sitten vuoteellamme valvovina — korvissa vielä soitto ja laulu, silmissä ihmisten kukkiva kenttä, mielessä omien kansalaisten, veljien ja siskojen hyvyys ja hymy — olemme ajatelleet, mikä nuoruuden ja nousun aika on meidän kansallemme koittamassa; kuinka kaikkialla synnyinmaassamme vapauden leijonaliput kohoavat; kuinka kaikki kädet kurottautuvat veljeyttä ja tasa-arvoisuutta tavoittelemaan; kuinka kaikkialla, kaukaisimmissakin kolkissa, nukkuvat heräävät ja hierovat unta silmistään: kuinka kaikki heräävät, etsivät, etsivät ja haparoivat, pyrkivät, ikävöivät jotakin parempaa, isoovat ja janoovat jotakin parempaa, niinkuin peura himoitsee tuoretta vettä ... kun me kaikkea tätä ikävöimistä ja etsintää ja vapaudenjanoa olemme katselleet, niin on rintamme paisunut riemusta ja joka solu on huutanut: kuinka sentään on ihanaa elää ja katsella kansan kevättä! Ja itse olla mukana heräämässä ja herättämässä ja tekemässä työtä uuden Suomen eteen. Hyvä Jumala, anna minulle paljon rakkautta ja paljon, paljon hyvää tahtoa! Sillä tällaiset huhtikuun ajat kansojen elämässä ne ovat taiteaikoja, ne tuovat myrskyä ja mullistusta ja rakeita ja salamoja. Ne vaativat paljon ennakkoluulottomuutta, paljon itsehillitsemistä ja ennen kaikkea paljon, paljon hyvää tahtoa ja rakkautta!

Niin, me olemme olleet mukana juhlilla, me olemme eläneet innostuksen hetkiä, me olemme koonneet kauliita muistoja...

Mutta siellä kotona on jatkunut arkipäivän aherrus, siellä ovat työt kulkeneet entiseen tapaan. Kotona olevia me tahdomme ajatella, kotona olevia, joitten luo me huomenna palaamme. Koteja me tahdomme muistella, omia kotejamme ja koteja kaikkialla synnyinmaassa.

Me tiedämme, että kodissa kasvaa tulevaisuuden Suomi, se, jota me toivomme onnellisemmaksi ja paremmaksi kuin tämä nykyinen on. Kodeissa kasvaa nuori kansa, joka ottaa haltuunsa ne ennätykset, jotka me hiellämme ja ponnistuksillamme olemme saavuttaneet. Sitä kansaa, joka kodeissa kasvaa, tarkoittaa koko meidän elämämme. Kodeissa lasketaan perustus pyrkimyksille, kodeissa syntyvät taipumukset hyvään tai pahaan, kodissa viitataan elämän suunta, kodissa kasvaa tulevaisuuden Suomi, joka näkee kevätmyrskyjen jälkeen itse-tietoisien, kypsyneen kansan, kesän ihanaisen päivän. Koteja, koteja tulee meidän rakastaa kuin rakkaintamme, koteja vaalia, koteja suojella kuin kirkkoa ja pyhäkköä. Sillä kodissa kasvavat meidän työmme perijät.

Oi kodit te armaiset, joissa kuluvat lapsuuden päivät, oi kodit te kultaiset, joissa äiti laulaa lapsosen uneen! Oi hetket ikuiset, jolloin hän pysäyttää askareensa ja jää hymyilemään nukkuvansa kehdon ääreen ja rukoilee siinä sanattoman rukouksensa, että siitä lapsesta tulisi maailmaan hyvä ihminen, kelpo ihminen. Oi koti, jonne isä ikävöi kun hän päivätyöstään palaa, joka hymyy häntä vastaan kun hän väsyneenä tulee, jossa lapset karkaavat hänen kaulaansa ja iloitsevat ja ilakoivat... Liesi on lämmin ja äidin askelet narskavat permannolla. Hän puhelee reippaasti ja iloisesti ja kyselee ja puuhaa. Ja kun isä on peseytynyt ja illallinen on syöty, painuu hän penkille pitkäkseen ja hänen päälleen lankeaa kuin valkoisina untuvina kodin rauha, tuo suuri, tuo tyyni ja turvallinen ja selittämätön ja pyhä . . .

Häntä rakastetaan siinä kodissa ja hän rakastaa sitä kotia. Olkoon se suuri tai pieni, köyhä tai rikas — rakas se vain on! Hänen kättensä työllä se pystyssä pysyy, hän tietää, että tämä hänen väkevä kouransa on sen kodin tuki; näillä hänen leveillä hartioillaan se päähuoli lepää. Hän kantaa suurta vastuunalaisuuden taakkaa, mutta se

taakka on hänen onnensa ja ylpeytensä ja ilonsa. Ei mistään, ei mistään hinnasta hän sitä antaisi pois.

Oi koti onnellinen, taivas olet sinä maan päällä! Siunattu käsi, joka rakkaudella kotia vaalii, siunattu ilo, viaton, virkistävä ilo, joka kuin auringonpaiste kodissa asuu. Siunattu isä, joka raskaasta taakastaan huolimatta jaksaa ylläpitää iloa, lämmintä, pyhää iloa mielessään, siunattu äiti, joka ilolla jaksaa tuhannet kovat askelensa ottaa!

Elämäniloa ajatellessa tulen muistelleeksi naista, johon kerran Wienissä, maailmankaupungin humussa, tutustuin. Hän oli pienipalkkainen opettajatar kansakoulussa. Hänen miehellään oli keuhkotauti, ja lääkärit olivat vuosikausia sitten tuominneet hänet kuolemaan. Virkansa oli hänen täytynyt heittää, rouvan palkalla elettiin, mutta henki ei lähtenyt kuolemaantuomitulta. Hän yhä vain teki hiljaista, tieteellistä työtä — ja yski. Ja eli vaimonsa siipien suojassa niinkuin heikko köynnöskasvi turvautuu väkevään puunrunkoon. »Väkevänä puunrunkona» oli pieni, hento nainen. Hänellä ei ollut minäkäänlaista palvelijaa apunaan, hän opetti tuntinsa koulussa, kävi maailmankaupungin pitkän matkan ja alkoi sitten askaroida kotona — kaikki jokapäiväisimmät työt. Mutta hän teki ne kaikki sillä ilolla, millä lintu keväällä pesäänsä rakentaa. Kaikki laululla ja naurulla, hymy huulilla. Olisihan hän voinut valittaa ja vaikeroida ja alituisesti näyttää alakuloisia kasvoja ja alituisesti viitata raskaisiin töihinsä. Sillä aivan varmaan oli hänelläkin pimeät, heikot hetkensä, jolloin taakka alkoi viedä voiton, kyynelet niellä hymyn. Mutta hänen suuruutensa oli juuri siinä, että hän voitti itsensä, viserrellen ja hymyillen hän kulki ja puuhasi ja elämänilollaan riisti hän miehensä kuoleman kynsistä ja elämänilo loi valoa siihen kotiin ja pienet jokapäiväiset askareet saivat suuren ja pyhän sisällön. Kun minä sitä pientä naista katselin, olivat sen kädet karkeat ja kovat ja sen lämpöisestä hymystä tuntui puhuvan itse hyvä Jumala. Siunattu, siunattu koti, jossa sellainen olento kotiliettä vaalii!

Mikä ihana perintö on ihmisellä onnellisen kodin muisto. Hyvän kodin muisto seuraa kuin valkoisten sii-

pien suhina elämän tiellä. Rikosten pimeässä välähtelee vastaan lapsuuden koti, hyvän äidin silmäys sinä hetkenä, jolloin lapsi maailmalle läksi. Ja ne muistot ikäänkuin painavat ja tulisina hiilinä polttavat ja pidättävät pahasta ja manaavat: palaa, palaa sille tielle, jolta punastumatta voit katsella lapsuutesi kotia!

Niin, me ajattelemme tämän päivän onnessa hyviä koteja, onnellisia koteja, niitä, jotka lisäävät synnyinmaan onnenpääomaa ja me siunaamme niitä koteja. Mutta meidän täytyy myöskin nähdä onnettomat kodit, ne, joissa isä ja äiti eivät ymmärrä toisiaan eivätkä lapsiaan, joissa isä ja äiti elävät rikoksissa ja häpeässä, joissa lapset näkevät valhetta ja kuulevat kirousta, joissa se hyvyys ja valkeus ja onni mikä ihmiseen istutettu on, tukahdutetaan ja joista leviää kirousta ja onnettomuutta ympäri synnyinmaata ja ihmiskuntaa kauas, kauas tulevaisuuteen. Niihin onnettomiin koteihin, niihin tahdomme antaa aatoksemme lentää, niihin täytyy meidän päästä valoa heittämään, ne juuri, ne ovat meidän rakautemme tarpeessa.

Toinen oli piika, toinen renki, kun he yhteen menivät. Velatonna, molempien säästöillä saatiin se oma pieni mökki pystyyn ja ilolla täyttivät sen lapset. Mutta ei se toimeentulo enää niin hyvä ollut.

Siinä kylässä nousi puoli sataa sauhua taivasta kohti ja jokaisen savun ympärillä eli perhe, pieni yhteiskunta ilojaan ja surujaan. Jokaisessa sykki sydämiä ja jokainen sydän sulki itseensä kokonaisen oman maailmansa, kaikki ne tunteet ja taistelut mitä ihmissydämeen mahtuu. Kaksi oli kylässä komeinta rakennusta ja niiden korkeista piipuista nousi ilmaan sauhu: toinen oli osuusmeijeri, joka tuotti kylälle rahaa, toinen oluttehdas, joka vei kylästä rahat. Antti sai paikan oluttehtaassa, hyvän paikan, jossa oli palkka miestä myöten. No, nyt sitä oikein ruvetaan elämään!

Mutta se elämä alkoi niin merkillisen pian mennä alaspäin, vaikka oluttakin vielä sai ilmaiseksi sieltä tehtaasta ja vaikka Antti lihoi ja pulskistui ja olisi pitänyt terveydenkin tulla. Mari kuihtui ja lapset kannettiin toinen toisensa perästä pienissä arkuissaan hautaan.

Antti tuntee kyllä eron entisyyden ja nykyisyyden välillä, hän aavistaa syynkin, hän on muuttunut, hän ei ole se mikä ennen, mutta kun Mari yrittää alkaa siitä puhua, tukkii hän kiireesti hänen suunsa ja menee toveriensa luo. Hän ei kärsi sitä kuihtunutta vaimoa, joka aina sairastelee. Toverien joukossa toki saa kuulla nau-rua ja hauskaa pilaa... Ja tulee sekin päivä, että Mari sammuu pois ja liesi jää kylmäksi ja Antin ainoana seurana ovat toverit. Hänen lapsensa, kaksi pientä poikaa, kiertelee kylällä. Me olemme kaikki heidät nähneet, nuorisaiset, likaiset lapset, jotka luikkivat pirtistä pirtiin. He ovat oikeastaan herttaisia lapsia... Tuollakin, sillä on äidin silmät, sen Marin, joka oli niin korea tyttö, kun se kangaspuitten ääressä lauleli. Olisi se Mari saanut elää, heistä olisi voinut tulla reippaita, kelpo ihmisiä. Nyt kuulevat he aamusta iltaan puheita, joita raiteilla puhutaan, isän ja hänen tovereittensa kaskuja korttien ja olutpullojen ääressä... He osaavat kirotta niin ettei uskoisi niin pienten poikien. Ja paras on, etteivät jää yksin huoneeseen — he osaavat varastella, niin näppärästi osaavatkin, ettei kiinni saa... Kaikki me näemme heidät — kesällä kuultaa olkapää risaisen takin läpi ja kuuma tuuli avaa paidan alta päivettyneen rinnan. Talvella he suurissa kengissään taivaltavat teitä, hytisevät pakkasessa. Me näemme heidät; olutpatruuna, hän, jonka olutta isä on juonut, hän näkee heidät myöskin — hän näki äidin kuihtuvan, hän näki pienten kirstujen siirtyvän sinne mistä ei kenkään palaja — hän ei ole syypää, hän ei ole voinut sille mitään, me emme ole voineet mitään! Mutta kun niistä pojista joskus tulee roistoja, joitten kodissa kurjuus asuu, kun niiden käsissä kerran raudat helisevät — kuka on kodit murtautunut, kuka onnea Suomelta särkenyt, kuka on syypää? Ne lapsetko, jotka kasvoivat maantiellä ja kuulivat isän ja hänen toveriensa kiroilua? Eikö mieluummin ne miehet, jotka kirouksen juomaa valmistsivat, yhteiskunta, joka sen salli tai me, me jokainen, jotka näimme kurjuuden kodissa emmekä mitään tehneet?

Helsingissä — valoisa kevätyö. Lauantai-ilta. Laitakaupungilla matala puurakennus pihan perällä. Kuorma

toisensa perästä ajaa herroja pihamaalle — eivät kaikki mahdu, toisia jää kadulle. Kuormissa nuoria miehiä puolihumalassa, valkoiset lakit päässä. Ylioppilaita, sivistyneitä nuoria. Kasvot kertovat, että he ovat vanhoista sivistyssuvuista, ei vain talonpoikaisylioppilaita. Mutta kellarista vastapäätä porttia kantaa pöhöttynyt lihava nainen ja keskenkasvanut tyttö, lapsi vielä, korin toisensa perästä, josta pistävät esiin pullonkaulat. Ja sieltä sisältä, raskaitten uudinten takaa kuuluu laulua ja naurua ja lasien helinää ... Mutta minun silmieni eteen nousevat kodit, joissa nämä nuoret ovat kasvaneet, ja kodit, jotka nämä nuoret kerran tulevat perustamaan. Oi äiti, äiti, muistatko kuinka suloinen lapsi hän oli, sinun puhtoisesi, miten laheina kiharat kaarsivat viatonta päätä! Miten sinä rukoilit itseksesi, kun sinä sitten matkalaukkua kuntoon panit ja poikaasi yliopistokaupunkiin valmistit — tuhannet siunaukset, koko uhrautuvan rakkautesi sinä joka esineeseen valoit. Mutta muistatko sinä, hieno sivistynyt nainen, että sinä itse omalla valkoisella kädelläsi ojensit lapsellesi ensimmäisen viinilasini ja nauroit sitä ahdasta liikettä, joka kielittää viattoman viinilasinkin — sitä poroporvarillista liikettä, joka kelpaa vain piioille ja rengeille, mutta ei kehittyneille ja sivistyneille! — Sinä olet, äiti itse, ojentanut puhtoisesi ensimmäisen lasin ja tuolla hän nyt rypee. Ja ne naiset, jotka hänen kanssaan häpeän jakavat — koti on ollut heilläkin, äiti on ollut heilläkin, puhtoisia ovat kerran olleet hekin.

Ja minun mieleeni muistuu kaukainen sydänmaa, missä metsät humisevat suurina ja laajoina, missä talonpoika vielä istuu kiinni turpeessaan ja tavat ovat yksinkertaiset ja vakaat. Siellä pannaan toimeen hirvenajot ja kun metsän kuningas on kaadettu ja jäniksiä silvottu enemmän kuin viitsitään kotiin kantaa, vietetään ilta ja yö metsätorpassa... Permannelle levitetään olkia ja sauna lämmitetään ja torpan nuoret tyttäret palvelevat. Ja se ilta ja yö menevät humussa ja humalassa ja »runoudessa». Mutta kun pyssyn pauke on vaiennut ja sydänmaa taas lepää koskemattomassa suuruudessaan, kiertelee torpan tyttö kotipihoja kalpeana kuin haamu ja

silmät ovat punaisina salaisista kyynelistä. Ja rauha rinnasta on mennyt, mennyt rauha kodista.

Unettomina öinä vankilassa kuulee murhamies sen surmatun kuolonkorinan, näkee sen silmien kääntyvän nurin päässä. Hän kuulee sen surmatun vaimon parkaisevan, kun mies hengetönnä tuodaan kotiin. Ja sen lapset, kuinka ne itkevät ja huutavat! Sillä miehellä oli vanha äitikin, jolle hän oli ainoa turva. Kun kuolin-sanoma hänelle tuotiin, niin hän oli jäänyt kuin kivettyneenä istumaan penkille ja silmät olivat olleet kuivat. Ja vasta pitkien aikojen perästä olivat kädet liittyneet yhteen ja siinä se vanhus oli istunut tuntikausia, huojuttanut ruumistaan ja tavoitellut rukouksen sanoja...

Ja unettomina öinä nousee murhaajan mieleen oma koti, pieni, onnellinen koti. Vaimo seisoo lieden ääressä, tuli punailee hänen nuoria kasvojaan, pyhävaatteita, joiden hihat ovat käärityt ylös, terveitä käsivarsia. Lapset hähisevät hänen helmoissaan. Äiti kääkee heitä olemaan hiljaa. Iltarusko punaa kukkasia ikkunalla, pöytää, valkeata muuria, kissaa, joka nukkuu muurinkorvalla, kätkeyttä lattialla. Kello tikuttaa, hämärä hiipii nurkkiin. Lasten äänet helisevät hämärästä. Nuori äiti neuvoo heitä vakavasti, onni loistaa hänen kasvoistaan... Sen saman kuvan on työstä palaava isä niin monta, monta kertaa nähnyt. Suloinen raukeus ruumiissa on hän heittäytynyt penkille odottamaan illallista. Ei ole paljon puhuttu, vain silloin tällöin on hän sitaissut lapsensa pellavaista päätä ja nukahtanut siihen, vaimonsa askeliin ja lastensa nauruun.

Sitä iltaa, sitä iltaa...!

Hän oli ollut naapurissa. Olivat tilanneet kaupungista viinaa ja siitä oli tullut riita. Molemmat olivat kiihtyneet, oli tullut tappelu. Totisesti ei hän itsekään tiennyt, kuinka se oli tapahtunut. Se oli tapahtunut silmänräpäyksessä. Ensin mies oli huutanut apua, mutta sitten se oli kaatunut, silmät nurin päässä... Hän oli luullut kuulevansa askelten töminää ja hän oli silmänräpäyksessä selvinnyt humalastaan: nähnyt että henki oli lähtenyt, käsittänyt, että pitää peittää jäljet mikäli mahdollista... ja sitten rientänyt kotiin. Hän oli jäänyt pen-

kille istua murjottamaan ja uudelleen ja uudelleen miettinyt, mitä oikeastaan on tapahtunut, mihin hänen on ryhdyttävä, voiko murha jäädä salaan vai onko parasta heti lähteä nimismiehelle ilmoittamaan. Vihdoin hän oli herännyt siihen, että vaimo seisoi hänen edessään, kosketti hänen olkapäätänsä ja kysyi mikä hänen oli. Hän toisti nähtävästi kysymystään kymmenenteen kertaan, sillä äänellä hän kysyi. Mutta mies säpsähti ja heräsi kuin unesta ja huomasi, että hänhän on kotona, vaan kuinka kaikki onkaan niin outoa? Valuuko iltaruskosta verta? Hän pelästyi sitä niin, että olisi tehnyt mieli karata pakoon.

Ja sinä iltana he panevat levolle niinkuin ennen, onnellisina aikoina eikä kuulu muuta kuin nukkuvien lasten hengitys, kellon tikutus ja hämärän hyminä. Mutta ylinnä kaiken kuulee murhaaja oman sydämensä lyönnit ja yhä selvemmin ja selvemmin hän tajuaa, mitä on tapahtunut!

Hänhän oli vaimolleenkin luvannut, ettei koskaan juo viinaa. Nyt, nyt, mitä tuleekaan? Veri huutaa, veljen veri maasta!

Häntä ei epäillä, hän on tunnettu niin siivoksi mieheksi. Hän kuulee ihmisten etsivän murhaajaa, hän kuulee murhatun omaisten valitukset. Hänen oma vaimonsa itkee niiden mukana. Kunhan hän saisi edes hänelle kertoa — kun hän uskaltaisi! Mutta hän ei yritäkään, sillä ei kukaan voi saada sitä tietää! Hän sulkee kaikki itseensä, päättää kärsiä yksin.

Mutta vaimo kärsii hänkin. Mies on muuttunut, ei katso silmiin, pakoilee ihmisiä, ei vastaa kun häneltä kysyy, tuijottaa vain eteensä verestävin silmin. Lopulta ei vaimo enää uskalla kysyä. Mies on niin kumman äreä, ei nuku öisin ja joskus tulee kotiin metsältä niin hurjan näköisenä, että oikein pelottaa.

Eräänä iltana vihdoin tulee vaimo kylältä juoksujalan, hädissään, itku kurkussa, pakahtumaisillaan. Hän käy kiinni miehensä käsivarteen, ei tahdo saada sanaa suustaan, vihdoin saa tulemaan oudolla, soinnuttomalla äänellä: »Ne puhuvat — että sinä — kuule, eihän se ole totta? Eihän se ole totta?» Ja hän rukoilee rukoilemistaan vastausta kuin henkensä päästimiksi, vaikka mie-

hen koko käytös sanoo hänelle, että se on totta. Mies ei puhu mitään, lyyhistyy vain kokoon penkille.

Silloin vaimo hiljalleen loittonee hänestä, pakenee kuin ruttoista. Hän pelkää, huutaa luokseen lapset, painaa ne vastaansa ja tuijottaa mieheen. Hänen sydämeensä koskee, jotakin hänessä särkyy eikä jää jäljelle kuin pelko. Seinää vasten painuneena, silmät kuivina, huulet kuivina, kuumina, huohottavin rinnoin hän viipyy, kunnes mies penkiltä nousee. Hän on särkynyt hankin. Niska kyyryssä, hiukset silmillä, silmät maassa syöksyy hän ulos kodista, siitä kodista, jossa he kerran olivat niin onnelliset.

Ja sitten mennään alaspäin, alaspäin kuin kuohuvasta koskesta. He itkevät kuiviin kyyneleensä, kaikki elämässä saa toisen karvan. Tuntuu siltä, ettei nurmi enää ole vihreä ja lasten nauru on kuin vaikerrusta. Tunnissa uurtuu kasvoihin ryppyjä vuosien mitalla ja kun sitten oikeuden palvelijat tulevat murhaajaa noutamaan ja raudat helisevät kodissa, niin parkaisee vaimo pahasti, karkaa miestänsä suojelemaan ja huutaa kuin hullu: »Te ette saa häntä viedä! Minä en anna häntä! Te ette saa häneen kajota!» Sillä kaikki hänen rakkautensa on tulvinut esiin, kaikki tyrtyneet tunteet selinneet ja hän puolustaa miestänsä mielettömänä. Väkivallalla täytyy oikeuden palvelijain irrottaa hänen kätensä, mutta hän mättää kaiken aikaa kuin raivohullu: »Te ette saa häntä viedä! Hän ei tiennyt mitä teki...!» Ja hän pureutuu kiinni miehensä käsivarteen ja laahaa perässä, kunnes mies kahleissaan nostetaan rattaille.

Silloin vaimo typertyy pihamaalle eikä kuulu muuta kuin rautojen helinä ja lasten valitus.

Se koti on särkynyt ja lapsille jäänyt perintö, muisto elinajaksi...

Ja minä muistan... Mutta mitä minä puhunkaan! Kesä on, juhla on, siintää taivas, kukkii maa, välkkyvät vedet, aaltoilee ihmisten iloinen kenttä.

Untako se olikin, pahaa unta?

Ei, ei se ollut unta. Niitä onnettomia koteja on, ja on paljon. Niin monta on isää, jotka taakkana painavat kotia, niin monta on poikaa, jotka ovat menneet hukkaan syntymämaalta, niin monta on vaimoa, jotka kuih-

tuvat liian raskaan kuorman alla, niin monta on lasta, jotka saavat kovat perinnöt, niin monta nuorta, joitten elämä on häpeätä.

Meidän on katsottava totuutta silmiin, mutta ei siitä lamaantuaksemme, vaan tunteaksemme käsivarsiemme voiman ja rintamme lämmön ja sen, että meitä tarvitaan.

Ihanana on edessämme kansamme kevät, huhtikuu vielä myrskyineen. Pimeätkin kolkat heräävät, kädet kurottautuvat kohti tietoa ja valoa. Ihanaa on elää ja katsella kansan kevättä, ihanaa on herätä ja herättää.

Oi Jumala, anna kevääsi työvälle vilpittömyyttä, hyvää tahtoa ja paljon, paljon rakkautta.

III

Lakkoviikon vuosipäivänä Helsingissä.

Olen minä seisonut vuorella yössä, olen odotellut aamua ja seurannut sitä vanhaa, iäti uutta näytelmää, kun pimeästä raivautuu hämärä, hämärästä säteilevä valkeus.

Mustina ovat metsät, täynnä harmaata sumua laaksot, musta on taivas, ei käy tuulenhenki, tuskin erottaa missä loppuu musta maa ja missä alkaa musta taivas. Kulisevat soissaan täpläiset sammakot, lönnöttelevät ja lekottelevat. Hiipivät pimeässä raatelevat pedot, nälkäisinä, viekkaina, salamurha mielessä. Vikisevät vilkkaat pienet yölepakot, lepattelevat yön suuret, multasiipiset, sokeat perhoset. Nukkuu metsä, vaikenee kukkanen, vaikenevat viljavainiot, vaikenee tuulikin. Vain raaka usva liikkuu raskaasti rotkoissa ja sammakot ja nilviäiset ja limaiset etanat ja halkikieliset käärmeet elustelevat ja elämöivät. Ja vain karvaiset pedot ovat liikkeellä, ja ne sokeat, suuret, multasiipiset yöperhoset, ne lepattelevat toisiaan vastaan niin että ovat särkemäisillään siipensä, lentävät ääneti pimeydessä ja julistavat: yön on valta, yön on valta. Ja takkuinen peto raastaa veristä, vapisevaa saalistaan, laskee käpälänsä hentoiselle niskalle, ei anna kuolinhaavaa, vaan nauttii hiljalleen väri-sevästä, elävästä lihasta. Ja kun sokeat, multasiipiset perhoset lepattelevat pään päällitse, nostaa peto nis-

kaansa ja virkkaa kielellä, josta lämmin veri valuu: ylistetty olkoon yön valta! Ja yöperhoset jatkavat matkaansa ja lepertelevät pitkin pimeyttä: ylistetty olkoon yön valta!

Mutta kukkuloilla ylenee yksinäisiä puita. Ne ovat paljaita ja väkeviä, ne ovat solakoita ja joustavia. Ne ovat niin rauhattomia, eivät ne nuku. Vaikka laaksoissa ei tunnu tuulenhenkeäkään, tapaa niiden latva aina tuulta ja ne huojuttavat latvojaan ja viittaavat toisilleen ja valittavat ja huutavat tyrtyneeseen, mustaan yöhön. Niiden korkeiden, yksinäisten puiden latvassa käy aina, aina hiljainen värinä, ne ylenevät kuin yksinäiset liput, liehuvat ja hulmahtavat ja katsovat kohti taivasta ja kohti maata.

Te yksinäiset puut öisillä kukkuloilla, mitä te huojutte ja huudatte ja valitatte? Mielittekö te koko metsän nostaa kanssanne värisemään, aiotteko ikäväänne pilviin asti valittaa? Te yksinäiset puut öisillä kukkuloilla, miks'ette te tyydy yön tyrtyneeseen, mustaan uneen, miksi te kapinoitte ja alati etsitte ja huudatte? Ettekö pelkää, että rotkojen väkevä sumu nousee kahlehtimaan teitäkin?

Ei, te ette pelkää, te yksinäiset, levottomat puut, ettekä te väsy, vaan te huojutte ja huudatte, kunnes alkaa humina liikkua päällä koko metsän. Tuuli tulee, raskas sumu joutuu liikkeelle, musta, ehyt pilvipeite alkaa repeillä, kajastus lankeaa latvoille yksinäisten honkien, jotka tuulessa kamppailevat. Itse he tuulta huusivat, nyt uhkaa tuuli taittaa heidät itsensä. Mutta mitäpä siitä, jos uhrit kaatuvatkin — tuuli on vallannut koko metsän. Koko metsä on kulossa ja kapinassa! Kas sumujen harmaita joukkoja, kuinka ne pakenevat, kas petoja, kuinka ne heittävät raadeltavansa, kas pilviä, kuinka ne menevät rääsyiksi, ja taivaan rannalle puhkeaa keltainen viiru, aamun ensi, ihana airut!

Keltainen kajastus valuu metsään, joka kohisee ja tohisee, keltainen kajastus lankeaa pakenevaan sumuun, keltainen kajastus sattuu multasiipisten sokeiden silmiin ja multasiipiset menevät tainnoksiin ja putoavat. Keltainen kajastus lankeaa yksinäisiin puihin ja ne loistavat taivasta vastaan yliluonnollisen kirkkaina ...

Mutta vain ensi hetkessä sumu säikähti ja peto pakeni. Ei niinkään helposti sentään harmaa usva jätä rakkaita rotkojaan, joissa lihavat etanat ja lönnköttävät sammakot hallitsevat. Palajaa peto, silmät kiiluen, hampaat hiotuina ja tarttuu sammusilmäiseen saaliiseensa. Se aikoo pitää puoliaan, se istuu irtassa suin, ja tulkoonkin likelle joka uskaltaa. Heräävät tainnoksistaan multasiipiset ja yrittävät lähteä lepattamaan entisille retkilleen.

Mutta valju viiru taivaan rannalla leviää yhä ylemmä, sumu värjäytyy jo kaamean keltaiseksi, metsässä kiehuu ja kuohuu, yksinäiset puut näyttävät ripsuvan pilviä, pilvet pakenevat risaisissa laumoissa, tuuli lakaisee maata, heinät nuokkuvat, kukkaset väräjäivät, kedon viattomat kukkaset. . . Sinä suuri tuuli, mistä sinä tulet? Sinä tartut kiinni niin väkevin siivin, aiotko sinä lakaista puhtaaksi koko maan piirin, aiotko sinä kaikki tuhota, kaikki hävitykseen syöstä?

Et! Sinä vain raivaat tietä sille, joka on tulossa: valkeudelle, elämää antavalle, oikeutta jakavalle, ikihyvälle auringolle . . . !

Oi, tuolla se jo säteileekin! Aamun keltaisen viirun takaa loistaa kultaa, yksinäiset taistelijat kummuilla jo uivat punaisessa kullassa, kukkulat paistavat... Hornissa käy vielä taistelu. Siellä on sumun valta lujin eikä se hyvällä sieltä väisty. Se kokoaa viimeiset voimansa, nostaa jäiset huurut, se ajaa ne kuuraksi puitten ympärille, se sitoo ne kahleiksi nurmille, se jäädyttää kedon viattomat, tähtisilmät kukkaset. Se avaa suuren suuontelonsa ja puhkuu kylmää maailmaan, ja huurre nousee kuin valkoinen sauha pilviin saakka, täyttää ryöpynä taivaan ja maan välystä, kietoo kaikki hämähäkinverkkoonsa, ne yksinäiset puutkin, jotka jo kullassa rusottivat. Kulta on sammunut, keltainen viiru on poissa, valo on paennut maan päältä ja valkoisista silmäkuopista ja kumeasta suuonkalosta julistaa kuuran hyinen henki: minun, minun on valta!

Mutta se on hänen viimeinen ponnistuksensa, sillä hän, joka oli tulossa, hän, jota kumpujen yksinäiset eläjät huusivat, ikävöivät ja ennustivat tulevaksi, hän on tullut yhä likemmä . . . Oi, ei ole elämää ilman häntä, kuolee mahtava metsä, lakastuu kukkanen, menee kel-

täiseksi kuloksi nurmen vihanta. Oi, hän tietää sen, hän, se odotettu ja ikävöity, etteivät hänen omansa ilman häntä voi elää; hän tulee, hän rientää, hänen kultaiset säteensä leikkaavat kuin terävät veitset kaikki vastukset! Jääpuikot sulavat, kuura putoilee kirkkaana vetenä maahan, rytisee ja paukkuu ja ulisee metsässä, kun mahdollajat pääsevät kahleistaan ja alkavat virrata. Huimailtavat taas punaan kukkulat. Mutta honkia, niitä yksinäisiä puita on poissa, ne ovat kaatuneet kamppailussa — ja kedon hentoja kukkasia makaa kuolleina — miksi pitikin niiden viattomien sortua ... ?

Hymyilevät vedet, sininen auer ilakoi ulapoilla, kaukaiset vuorenhuiput siintävät, uneksivat, heläjävät kuin autuaitten laulu. Lehvät välkkyvät, rinteet riemuitsevat, kultainen valo tunkee korpiin ja laaksoihin ja syvimpiin soppeihin. Menevät menojaan viimeiset repaleiset pilvensiekaleet ja paistaa täydeltä terältään se, joka antaa aarteitaan kaikille tasan: valoa, elämää antava, oikeutta jakava ja ikihvyä aurinko.

Mutta suuri humahdus käy kautta koko luomakunnan ja riemu raikuu sinisessä ilmassa ja elämä versoa ja onni kumpuilee ja kultaisesta kiekosta korkeudessa valautuu säihkyviä, loistavia, kimmelteleviä säteitä ja kautta koko luomakunnan soi ylistys: aamu on valjennut!

Ja olen minä katsellut kansaa aamun hämärissä, omaa kansaani armasta.

Yksinäiset suuret henget ovat seisonet yössä ja huutaneet nukkuville joukoille. Ne ovat lippuina liehuneet, ne ovat sateena piiskanneet, ne ovat ruoskana raivonneet keskellä poroporvarien niljaista joukkoa, niinkuin huojuu yksinäinen honka kalliolla ja katselee täpläisiä sammakkoja ja lihavia nilviäisiä, jotka lönköttävät ja lekottavat pimeässä. Honka huojuu ja huutaa, ja yksinäinen ihmishenki huutaa kuni pitkäisen jylinä: heräjä sinä, joka makaat! Näe toki että olet vapaa ihminen etkä orja, katko jo kahleet käsistäsi, nosta taivasta kohti vapaa otsa, kirkas, itsetietoinen silmä. Ole toki ihminen!

Tuuli on alkanut käydä, raskaat, uniset ihmislaumat ovat joutuneet liikkeelle, kultainen aate on valanut säteitä pimeisiin joukkoihin. Ja pimeyden ja valon välillä on taas leimahtanut sota, se ikuinen sota, joka on kestänyt niin kauan kuin ihmiskunta on maata hallinnut. Suuret tuulet ovat tulleet — mitä mielte te suuret tuulet? Mielittekö laasta maan puhtaaksi? Tuhoako tuotte vai vapahdusta?

Te puhdistatte, te suuret tuulet, teissä kaatuu syyllisiä ja syyttömiä, mutta te puhdistatte! Ja hetkiseksi välähtää ihmisten silmiin valo, niin että he jo luulevat aamun tulleen. He käyvät hyviksi ja lauhoksi, he huomaavat kuuluvansa yhteen, olevansa veljiä ja sisaria, syntyneitä käsi kädessä työskentelemään, he kuulevat jostakin kaukaa lapsuusaikaisen ilosanoman, jouluaamun enkeli-tervehdyksen: kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa, maassa rauha, ihmisille hyvä tahto ... ! Se välähtää kuin aurinko pimeään, oi säde ikihyvyydestä, säde, joka valaa sieluun rauhaa... ! Mutta vain lyhyen hetken sitä kestää. Mielissä kiehuu taas ja käy, viha nousee, veli astuu vastaan veljeä, sisar sisarta. Viha leviää kuin kulo, kaikki se riistää mukaansa, kulkutautina se tarttuu, terveetkin se valtaa. Valhe käy oikeutetuksi, jos etu niin vaatii, parjaus hyväksytään, jos sitä tietä jotakin voidaan voittaa, aseita hiotaan puolella ja toisella, hampaita kiristellään, veljesveri valuu, tarkoitus pyhittää keinot. Vihan on valta, ihmiset vihaavat toisin ajattelevia, ihmiset vihaavat ihmisiä sammumattomalla vihalla.

Oi kansani armainen, suuri olet sinä ollut vihassa! Mutta kuinka olisit sinä osannut muutakaan olla! Syvällä, syvällä ovat vihasi juuret. Kylvö on kerran kätkeyty maahan ja kantaa nyt hedelmää.

Minun eteeni nousee kokonainen ihmiseri, pää pään vieressä: kaikki ne surulliset maan matokset, jotka ovat nääntyneet liian raskaan taakkansa alla, tallatut orjina maahan ja unohdetut. Kuinka paljon, paljon niitä on, niinkuin hieta meressä ne ovat! Ja nousee eteeni pitkä rivi niitä, jotka ovat heitä polkeneet, jotka ovat jalkansa heidän niskansa päälle painaneet ja heidät orjiksi nutistaneet.

Tuossa virkamies, hyvin elätetty, jonka asunto on

kuin linna keskellä mökkiläisten harmaita hökkelejä. He elävät ihan toista elämää kuin hän, ei hän heitä näe kuin veroa kantaessaan, ei hän heitä tunne. Hän puhuu toista kieltä kuin he, hänen huvituksensa ovat toiset, hän on aivan kuin toista rotua. Eivät he mene hänen luokseen kuin silloin kun on täytymys. Hänen vieraansa korskuva hevonen pysähtyy toisten portaitten eteen — he kulkevat lakki kourassa toisista. Hän on tyly: odotakoot! ... Ää, he ovat niin pitkäpiimäisiä ja typeriä, ne talonpojat — ulos, sanon minä, ulos . . . ! He menevät, kasvot tyyninä, vain otsassa pieni ryppy. Mutta sydämessä vierii katkeruuden kerä, vierii, kierii ja kasvaa . . .

Tuossa kirkon virkamies, edessä paksu kirja ja ympärillä vakavia, tasatukkaisia miehiä ja tanakoita naisia. Vanha ryppyinen muija tulee, niiaa, sopertaa nimensä, pyytää että hänet huomenna kirjoitettaisiin Herran ehtoolliselle . . . Virkamies selailee kirjojansa. »Et sinä vielä ole sielunpaimenellesikaan maksanut, ei sinun tarvitse ripillekään mennä!» Ja se vanhus niiaa syvään ja häpeää niin syvästi, ja tuntuu siltä, että Jumala on syösyt pois hänet kasvojensa edestä . . . Niin, niin, sellaista-kin on tapahtunut, puhumattakaan siitä, että kirkon virkamies asuu kahdessatoista huoneessa ja nostaa yhtä monta tuhatta markkaa palkkaa — ja saarnaa köyhästä ristiinnaulitusta.

Tuossa on piikatyttö. Hän on vielä nuori ja hento, ruoka maittaa ja uni maittaa. Joka päivä hän pöyhii herrasväkensä untuvapatjaisia vuoteita, joka päivä hän harjailee nuoren rouvan kahisevia, kauniita pukuja. Hän nostelee raskaita herkkuvateja, hän katselee rouvan maidonvalkeita käsiä, hänen jalkansa nousee kun hän näkee herrasväen tanssivan, hänen suunsa puhkeaa hymyyn kun hän kuulee herrasväen huoneissa ilakoitavan. Hän on kaunis tyttö, herrat katsovat häneen, kun hän kantaa totitarjotinta huoneeseen. Hän nukkuu yönsä pimeässä käytävässä. Laudat tuntuvat ohuen, vanhan patjan alta. Herrasväet ovat jo aikoja olleet levolla ennenkuin hän on saanut päivän askareet päähän ja hiljaa hänen on määrä aamuisin liikkua, ettei häiritsisi herrasväen unta. Hänellä pitää olla kaikki siistittynä ennenkuin rouva, pitsitetyssä aamuviitassaan, ruusuaisena ja kukoistavana

ilmestyy makuuhuoneesta. Rouva on aina väsynyt, rouvalla on niin kovin paljon tekemistä ... No niin, ei se piikatyttö kohtaloaan sure, hän on nuori ja terve, hän jaksaa valvoa ja hän jaksaa nousta. Mutta hän ei vielä ole päässyt keski-ikäänkään, kun jäseniä polttaa ja kalvaa eikä yö tuo unta. Hän menee lääkäriltä lääkärille, kaikki pienet säästöt loppuvat. Toinen päivä on vähän parempi, toinen jo taas huonompi. Nousevat unettomina öinä mieleen entiset ajat: kuinka hän silloin ja silloin seisoi hangessa ja peitteli vieraita rekeen. Hampaat kalisivat suussa — kuinka hän silloin ja silloin kantoi sitä raskasta tarjotinta. Se painoi niin että täytyi purra hampaat kokoon ettei pudottaisi. Tanssivat parit olivat viedä hänet kumoon, kun hän pujottelihe niiden ohi, herrasväet juttelivat ja nauroivat ennenkuin ottivat otettavansa. Tarjotin oli putoamaisillaan hänen käsistään. Ja seuraavana aamuna olivat käsivarret kuin poikki hakatut — tai kuinka hänen oli uni, kun herrat viipyivät metsästysretkillä ja piti illallista pitää lämpöisenä. Hän oli nukkumaisillaan siihen paikkaan, oli tullut valvotuksi niin monta yötä. Ei mikään tahtonut pysyä käsissä. Hänen piti kuivata kaunista lasimaljaa ja se putosi häneltä ja meni rikki. Rouva polki jalkaa ja sanoi ettei koko hänen palkkansa riitä, se oli niin kallis se malja ... Hän oli niin tylsä, ettei ymmärtänyt mitään, olisi vain tahtonut kallistaa päänsä tuolin selustaan ja nukkua... Nyt ei nukuta, ei yöllä eikä päivällä, särkee vain ja kolottaa ja itkettää. Eihän hän vielä ole niin vanha, vasta vähän yli kolmenkymmenen, pitkä ikä on vielä edessä, mutta voimat on kulutettu loppuun, ei jaksaisi mitään, ei kai parane ennenkuin haudassa, minne joutuu, mihin ryhtyy, kun ei hauta vielä aukene?

Tuossa on tuomari ja muita käräjäherroja. He ovat koko yön istuneet korttipöydän ääressä, he ovat juoneet niin paljon että töin tuskin pysyvät pystyssä. Käräjätalon ympärillä on kansaa mustanaan, siellä on ihmisiä, jotka riitelevät naapurin kanssa pikkuasioista, mutta siellä on myöskin ihmisiä, joiden koko kunnia on kysymyksessä, koko vastainen elämä vaa'assa. He näkevät tuomarien tulla luhjustavan paikalle — noitten humalaisten käsissä, jotka tuskin ymmärtävät kansan kieltä,

noitten käsissä on heidän kunniansa, koko vastainen elämänsä ...

Tuossa on tehtaan työmies, hän on hidas ja juro, hän on ahkera ja itsepintainen, hän on kerran »vastannut» insinöörille ja senjälkeen ei insinööri voi häntä kärsiä ja hänet sanotaan irti. Perhe jää vielä huoneeseen, hän lähtee etsimään työtä muualta. Mutta toiseen tehtaaseen on jo tullut kirje, että hän on uppiniskainen ja itsepintainen mies, joka vain rettelöi. Nyrkki kovenee miehen taskussa, pienet säästöt vähenevät, anturat kuluvat etsiessä paikkaa. Kun mies palaa perheensä luo, ovat posket painuneet kuopille ja luut törröttävät, silmissä kiiluu outo tuli, hän pitää pientä laatikkoa sängyn alla, se on niin sidottu ettei sitä kukaan saa auki. Nälkä on kodissa, talvi tulossa, äiti vain itkee, pian muuttaa uusi perhe huoneeseen. Isä luikkii työttömänä ja nälkäisenä nurkissa, näkee isinöörin tepastelevan ratsunsa selässä. Se on lihava löntikkä se hevonen, sileäpintainen ja kiiltävä, häntä leikattuna lyhyeksi tupsuksi... Miehen päässä kohisee ja tohisee, nyrkki luutuu taskussa, suupieliin puhkeaa vaahtoa, sydän läähättää ja koko hänen olentonsa täyttää yksi ainoa tunne, palava kuin tuli, mieletön, hurja ja hullu: minä kosten sinulle, herra!

Oi teitä, te yön väki, te surulliset, poljetut, unohdetut, jotka tukahduitte tuskan huuto sydämessä! Ja voi teitä, jotka sokeudessa laskitte nyrkkinne kuristamaan ihmistä, vapaaksi syntynyttä, voi teitä, jotka ihmisyyttä poljitte, voi teitä sokeita, jotka ette nähneet, että joka tahtoo kansan luottamuksen saada, se puhukoon kansan kieltä, se eläköön kansan elämää — voi teitä, teidän tähtenne on viha ja epäluulo kansaan tullut! Mikä vuosisadoissa ja vuosikymmenissä on kylvetty, ei niin pian mene menojaan. Juuret ovat syvällä, syvällä. Siksi palaa nyt kulossa viha, siksi taistelee nyt raaka sumu auringon kultaisten säteiden kanssa.

Oi sinä auringon kultainen kiekko, sinä elämää antava, sinä oikeutta jakava, sinä ikihuvä, vieläkö meistä kaukanakin olet, vieläkö on pitkäkin aika siihen, jolloin on vihan mitta täysi, jolloin vanhat orjankylvöt ovat puuskuneet hedelmänsä maailmaan ja ihminen, ihminen vailla ulkonaisia kahleita, ihminen henkisesti

suuri ja kirkas ja oikeutta etsivä ja vapaa, saa otsa puh-
taana ja silmä loistavana ja sydän hartaana ja iloisena
tarttua veljensä käteen ja astua kohti ikihyvää aurin-
koa, kylvämään onnellisempia kylvöjä uusille sukupol-
ville? Onko vielä kaukanakin yksimielisyyden aika, se,
jonka ihmeellistä voimaa me vuosi sitten suurlakko-
viikolla uskalsimme toivoa?

Oi, älä enää kovin kauan viivy sinä kirkas aurinko,
joka annat elämää, oi älä enää kovin kauan viivy, sinä
ikuinen rakkaus, joka yksin, yksin teet onnelliseksi! Niin
kylmää on viha, kuin veitsen terä on katkeruus ja vaino.
Sinä ikuinen rakkaus, sinä ikuinen oikeus, sinä ikuinen
vapaus, anna meille anteeksiantamisen lahja, anna meille
hyvää tahtoa, opeta meitä toinen toistamme rakasta-
maan. Vasta silloin on meidän aurinkomme korkealla,
vasta silloin on meidän sielussamme vapaus.

IV

Ilтамassa Venäjän hätääkär-
sivien hyväksi Helsingissä.

Lätinmaalla, kaukana valtatiestä.

Paistaa talvinen päivä. Hiljaisuus hymisee, maaseu-
dun suuri hiljaisuus soi. Isä on poissa, äiti askaroi, toi-
mellinen äiti. Tytöt häärivät navetassa, terveet, puna-
poskiset, nuoret tytöt. Lapset puuhaavat leikeissään,
pienin nukkuu vielä kehdoissa. Päivä paistaa kotiin.

Äkkiä alkaa kuulua kavioiden kapsetta. Tytöt kar-
kaavat hätäyksissään ovelle, äiti kalpenee. Viisi kasak-
kaa, hevoset vaahdossa, karauttaa pihamaalle. Äidin
sydän ikäänkuin seisahtuu.

— Missä on miehesi? sanovat he äidille.

— En tiedä, sanoo äiti, huulet valkoisina. — Mitä hän
— mitä te hänestä?

— Hän on ollut koululla kokouksessa. Olet kätkenyt
hänet. Älä siinä — tunnustatko pois!

Miehet heristävät nyrkkiä hänen edessään ja lähtevät
etsimään, hakevat aitat ja luhdit ja navetat ja ladot.
Miestä eivät löydä, mutta löytävät jotakin parempaa! —

Aa, kaksi tyttölasta... koreita, nuoria, punaisia kuin mättään puolat. Aa... kas... kynsivät kuin kissat... kas... kas, vai ei tässä suudellakaan saisi... No niin, tietäkää sitten letukat, että... että... missä on isänne, senkin koira, joka kokouksissa juoksee...? Vai ette tiedä... tiedätekö sitten, mikä tämä on...! Pyssy se on ja tämä tässä on piikki... Joko tiedätte, missä isä on? Joko annatte punaisen poskenne... Vai eikö... no... sitten...!

Laukaus — parahdus — kuolevan korahdus. Kasakkain nauru... Sellaisia villikissoja! Ja tuolta tulee äiti-muori. On kuullut laukaukset, hyppää hölköttää... Niin, niin, ne ovat mennyttä kalua, tyttösi — joko nyt osaat sanoa missä on miehesi! Et... vai ei ole kotona... No, lähde sitten kotoa sinäkin!

Laukaus — parahdus — hän typertyy veriinsä ja kun etenevien kasakkain kavionkapse on vaiennut, soittaa maaseutu taas suurta hiljaisuuttaan, hymisee hiljaisuus, paistaa Jumalan päivä. Loimuaa liedessä tuli, jonka äiti sytytti, mutta ei nouse veristään äiti. Ammuvat apetta sarvipääät navetassa — ei nouse ikinä ruokkija entinen. Kiertävät peloissaan veristä äitiä suurimmat lapset, vai-keröivät, kaihertavat kuten linnunpoikaset, joilta emo on ammuttu. Itkee, itkee kehdoissaan pienin lapsi. Ei hymyä ikinä enää äiti, ei silitä ikinä äidin käsi...

Isää läksivät ajamaan takaa.

Hänen paras ystävänsä, kansakoulunopettaja, kelpo mies, oikein miesten mies — se on otettu kiinni. Makaa kunnanhuoneessa. Viisi kasakkaa vartioi... Vaativat hänestä viisisataa ruplaa, sitten päästävät vapaaksi. Viisisataa ruplaa, mistä, mistä ne saa kokoon? On toki kaikki yhteistä hädän hetkellä... Antavat köyhät ihmiset viimeiset rahansa, vievät tytöt solkensa ja helynsä kaupunkiin, myyvät, tuovat rahat. Koossa ovat lunnaat, ystävä on pian, pian pelastettu...! Ja hän rientää kunnanhuoneelle kiihkeänä kuin kuumesairas, hän puser-taa kukkaroa käsissään, sisältäähän se lunnaat ihmis-elämästä... Jo näkyy poppelipuiden takaa rakennus — tuon ikkunan takana hän on, hetkisen perästä hän pääsee ulos ja he saavat kahden lähteä pakoon...

Kasakat lyövät korttia porstuassa. Kun näkevät miehen tulevan, asettuvat ulos vartioimaan. Vai rahaa! Aa — he eivät enää anna siitä hinnasta! Lupasivat — niin, se oli eilen se, mutta kas tänään he tietävät, että sen opettajan päästä on luvattu 3000 ruplaa. Ei sitä enää viidelläsadalla saa. Kolmetuhatta, tai ylihuomenna se ammutaan!

Silloin jännitys laukeaa, ajatus seisahtuu — pyörryttää — ja hän lähtee hapuilemaan takaisinpäin kuin humalainen. Mennyttä — mennyttä kaikki! — hän naureskelee itsekseen. Otsa on kylmässä hiessä. Mennyttä, mennyttä . . . ! Mutta kun ystävät saavat tämän kuulla, päättävät he vielä koettaa keinoa. Rahaa ei enää voi saada kokoon. Mutta he päättävät, kymmenen miestä, yön pimeydessä vapauttaa ystävänsä. Ja he hankivat kolme nopeinta hevosta, he hiipivät, he kiertävät taloa, saavat selville että kaksi kasakkaa on ulkopuolella vahdissa, kolme sisäpuolella, ne kolme nukkuvat . . . He ottavat säkit, karkaavat vartioitsevien kimppuun, viskaavat ne pään yli, sitovat kiinni vyötäisten kohdalta — hyökkäävät taloon, kaappaavat nukkuvien kasakkojen käsistä ystävän, telkivät kasakat taloon, viskautuvat hevosten selkään ja pois — pois — meren rannalle — jäiden ja talven kylmien aaltojen kanssa kamppailemaan — vilussa, nälässä — kunnes taivaanrannalta alkaa helottaa valkoiset tornit — veljeskansan onnellinen pääkaupunki... He ovat pelastuneet!

Sellaisia viestejä kuuluu Virosta.

Liettuassa. Pienoinen kaupunki. Komeina humisevat tammimetsät, hopeana vierii laaksossa virta, puutarhassa kukkivat valkoiset liljat, tytöt sitovat kruununsa ruutasta ja naiset kantavat surunsa pyhän neitsyen alttarin juurelle. Kukkivat liljat ja ruusut, rehoittavat ikuiset metsät — ihmiset kituvat kuin taimi ilman valoa, ihmiset tukahtuvat, heidän elämänsä ei ole elämää. Ei kirjaa, ei rukouskirjaa ole vuosikymmeniin ollut lupa painattaa heidän kielellään, ei sanomalehteä ole ilmestynyt, vankiloihin vain on isänmaan ystäviä raastettu. Äkkiä käy se suuri kevään tuuli yli maan, helistää kahleitaan vanki, alkaa kohota sisään painunut rinta ja herää nuo-

riso kuin valekuollut kuolon unesta. Koulunuoriso, ummehtuneen, sammaltuneen koulun nuoriso, joka ei kansansa kielellä ole mitään opetusta koskaan saanut, jolle kansankielen puhuminen on suureksi rikokseksi luettu — tämä nuoriso varistaa äkkiä päältään vuosikausien kuoren. Ja katso, pakko ei ole voinut sydäntä pakottaa, vaan kun se suuri kevätlainne tulee, tempaa se pyörteeseensä ja hetken, lyhyen hetken sykkii rinta ja puhuu suu ja tuntee ihminen ihmisarvonsa ja vaatii oikeuksiansa.

Mutta vain lyhyen hetken. Kasakka nostaa pamp-punsa, santarmi vetää sapelinsa ja nuoriso, lapsia vielä laahataan homehtuneisiin vankiloihin, jotka ennestään ovat täynnä.

Mutta äidit ne heittäytyvät kadulle muurin edustalle, jotka heidän lapsensa sulkivat tautisiin kammioihin, itkevät siinä ja valittavat ja puhelevat itsekseen kuin mielipuolet.

— Juuri hän oli tässä, minun lapseni, hän otti lakkinsa ja läksi vähän ulos — miksei häntä jo kuulu...? Hänen poskensa on niin nuori, niin puhtoinen hänen otsansa. Hänen hiuksensa ovat niin laheat, tule tänne, äiti silittää päätä... Vankilan tahraisella permannolla hän viruu likaisissa pahnoissa... Te hirviöt — antakaa takaisin minun lapseni, minun lapseni...!

Oi Liettuan ja Puolan onnettomia maita, missä on kärsitty niinkuin siellä on kärsitty. Huudan minä ilmoille teidän hätänne. Enkä voi auttaa vaikka sydämeni pakah-tuisi. Koska koittaa teidän pimeyteenne aamu!

Harmaata — sumua — sauhua. Ryöstetty, raastettu, orjuutettu Venäjä. Orjuutetut, raastetut pienet kansat ja kansallisuudet laajassa Venäjän maassa...

Punaista — tulta — punaisia vaatteita — palavia ihmisasuntoja — ihmisverta.

Sumussa on maa, sumussa on taivas, sumussa koko avaruus. Kadut ihmismerenä, päitä, käsiä, kasvoja niin kauas kuin silmä kantaa. Kasvoja, kalpeita, kärsineitä; kasvoja tuskien ja uhrien kirkastuttamia; kasvoja innostuksen palossa; kasvoja, jotka katselevat kuolemaa silmiin, jotka ovat lopettaneet laskunsa elämän kanssa; kas-

voja, joilla vakaumuksen voima ja voiton varmuus ovat kuluttaneet piirteet väkeviksi ja rautaisiksi. Kasvoja, joilla ei ole mitään pelkoa, jotka ovat valmiit kaikki kantamaan, kaikki kärsimään ja kaikki voittamaan ...

Sumua — ihmismeri. Etsivä, hapuileva. Käsissä punaisia vaatteita, punaisia lippuja — seppeleitä, seppeleissä verenkarvaisia nauhoja. Paareilla punainen ruumisarkku — arkussa mies, yksi näitä samoja, yksi tuhansista, yksi, jonka veri vielä eilen lämpöisenä pulppusi, silmä paloi ja sydän rakasti. Yksi, joka vielä eilen asteli rivissä. Tänään paareilla, toverien käsivarsilla. Hellävaroen he häntä kantavat, surren he häntä saattavat, ylpeinä he häntä pitelevät kaiken kansan nähtävänä.

— Katsokaa, katsokaa vain. Hän kuoli aatteensa uhrina, vapauden taistelussa. Katsokaa, katsokaa!

Lepattavat sumussa tulenkarvaiset vaatteet, kumisee yli palavien talojen hautauslaulu, uusi, jylhä vapauden laulu, laulettuna tuhansista suista, tuhansista sydämistä, jotka ovat vihkineet itsensä samaan kuolemaan ja samaan vapauden toivoon!

Pitkä on matka halki sumuisten katujen. Toverit ovat liittyneet lujiksi riveiksi. Kymmenen miestä käsi kädessä, kylki kyljessä. He marssivat saartaen häntä, joka paareilla lepää. Tömisevät askelet vasten katukiviä, kumisee se outo, uusi laulu, joukkojen laulu ... Vihdoin tullaan kalmistoon, hauta aukeaa, maaemo, suuri, hellä äiti avaa sylinsä ja ottaa vastaan sen, joka niin paljon tunsi ja niin paljon rakasti. Se on äänetön se hetki jolloin arkku hautaan vaipuu — vaiennut on laulu ja vain sydämet puhuvat. Hämärä hyväilee kuin lahea siipi. Polvillaan viipyy hetkisen äänetön ihmismeri, siunaten sammuneen ihmisen lepoon.

Mutta sitten nousee tuhansien joukko ja liput heilahtavat rohkeasti pystyyn ja soihdut syttyvät valaisemaan kuoleman hiljaista tarhaa. Puhkeavat puhumaan toverit rinnoista, jotka pakahtuvat ylivuotavassa tunteessa. Jännittyvät käsivarret, pusertuvat nyrkeiksi kädet, syttyvät paloon silmät ja ihmiset laulavat kauas yli kalmiston, yli palavien talojen, yli kotien, joissa lapset itkevät. Se on uutta laulua, kärsivän ihmiskunnan laulua, se huutaa sortajille järkeä päähän! Se käskee liittymään

lujiin riveihin, kylki kylkeen, veljelliseen sopuun, sisarelliseen rakkauteen. Päämääränä vapaus, yhdenvertaisuus! Sen edestä kaikki. Ei lepoa, ei rauhaa ennenkuin saavutetaan päämäärä.

Loimussa kalmiston soihtujen, loimussa palavien kotien, hohteessa ihmisveren, joka viattomasti vuotaa, vaatii se valalle koko kansojen sukukuntaa, koko ihmisten heimoa.

Se huuto käy yli merten ja maiden. Se tunkee tänne meidänkin joukkoon, se vaatii sielumme, sydämemme. Vapaus kansoille! Ihmisille ihmisoikeudet!

V

Ylioppilasjuhlassa Helsingissä.

Innostukselle tahtoisin tänä iltana puhua, innostukselle, sille sähkösilmäiselle, sille kirkasotsaiselle, sille, joka voi riisua yltään elämän harmajat huolet ja iloita ja leikkiä kuin lapsi. Innostukselle minä tahtoisin puhua, sille lämpöiselle ja virkistävälle, joka kultaa elämän köyhyyttä, joka nostaa väsynyttä. Innostukselle tahtoisin puhua, sille suurelle, joka saa pienen ihmislapsen unohtamaan oman itsensä ja näkemään vain aatteen; joka tekee maan itsekkäälle herralle mahdolliseksi uhrata aarteensa ja tavaransa, jopa henkensäkin sen edestä mitä pitää oikeana. Innostukselle tahtoisin minä puhua, sille pyhälle, sille ankaralle, joka nousee vihaan, kun näkee tyhmyyden ja raakuuden ja pikkumaisuuden hallitsevan. Innostukselle tahtoisin puhua, nuorten kauniimmalle ja onnellisimmalle ominaisuudelle, sille pyhälle tulelle, joka yössä palaa, kukkaselle ihmisiän keväässä, innostukselle, joka kirvoittaa ja nostaa ja lämmittää ja puhdistaa.

Oi Innostus, sinä suurten tekojen äiti, Suomen nuorten sydämiin sinua kutsun. Sinä olet täällä meillä outo, sinä olet etelän lapsia. Täällä Suomessa on niin kylmä, täällä makaavat hanget niin koleina suuren osan vuotta, täällä on taivas niin harmaa. Oi Innostus säteilevä, sinä lämmin loimu, sinä terve elämänilo, etkö tahdo joukossamme

viipyä? Siellä missä viini vuorilla auringossa kypsyy, missä ruusut talvellakin kukkivat, missä taivas talvellakin hymyilee, sielläkö sinä asua tahdot? Ethän, pyhä Innostus! Täällä sinua tarvitaan paremmin kuin missään muualla, täällä, missä luonto on tehnyt ihmisen koleaksi, järkeileväksi ja epäluuloiseksi.

On koolla nuoria. Suuri huone. Valot loistavat.

Nuorten poskilla palaa ilo, he ovat siksi illaksi heittäneet huolet taakseen ja iloitsevat siitä, että saavat laulaa, että permanto on niin suuri, että siinä saa kiittää ja kaarestaa, että ruumis nuokkuu ja notkuu laulun tahdissa, että tanssitoveri köykäisenä seuraa, että tanssitoveri on iloinen ja nuori. . . Tuossa tyttönen. Ehkäpä sillä tänä iltana ensimmäistä kertaa on yllä pitkä hame, ehkäpä sen palmikko tänä iltana ensimmäisen kerran on nostettu päälle. Hänen kasvonsa hehkuvat, silmät loistavat — oi, lattia on niin suuri ja kiiltävä kuin jää, on niin hauskaa, niin hauskaa, ettei osaa sanoakaan. Kun ei tämä ilta koskaan loppuisi!

Huoneen kulmassa jutellaan ryhmässä pöytien ympärillä. Tupakkahuoneessa loikoillaan, seisoskellaan, vetelehtiellään. Keitä ne ovatkaan nuo ikävystyneen näköiset, harmajat olennot? Nuoren näköisiä ne ovat! Tottaakin — ne ovat niitä ankaria nuoria, jotka eivät kärsi »humalaa» missään muodossa. Kaikki on naurettavaa, hullunkurista, lapsellista, ikävää. Survoa nyt tuossa lattialla, nauraa tyhjälle, pitää hauskaa kun ei ole minikäänlaista syytä, leikkiä, mylleröidä kuin lapset kansakoulun pihamaalla! Kuinka maailma sentään on typerä ja lapsellinen ja naurettava ja iljettävä.

Kisapiiristä erottautuu hetkeksi osakuntatoveri, osuu tupakkahuoneen ovelle — pyyhkii otsaansa, veri on poskilla, silmissä ilo, kasvot yhtenä hymynä. Kalpea, ikävystynyt herra, joka vastaan sattuu, vaikuttaa häneen kuin jäävuori.

— Mikset tule mukaan? Mikset tanssi? pääsee elämänhaluiselta nuorukaiselta.

Mutta voi sitä myrkyllistä, halveksivaa katsetta, minkä häneen luo kalpea herra! Ei hän sano mitään — mitä kannattaisi tuhlata sanoja noille lapsille! Mutta siihen

»lapseen», joka innoissaan piiristä tuli, on hänen katseensa ollut kuin piiskan läjähdys. Veri on karannut tummaksi poskille, hän on pelästynyt — mitä onkaan hän tehnyt? Onko hän käyttäytynyt kovinkin naurettavasti? Häntä hävettää, hän ei itsekään tiedä miksi. Hymy kuolee huulilta, sydän kouristuu kokoon, hyvä tuuli on mennyt. Eikä hän enää lähde piiriin, hän vetäytyy väsyneenä tupakkahuoneeseen ja kestää siellä miehuullisesti kaiken sen pilkan, jolla ikävystyneet ottavat hänet vastaan.

Se kalpea, arvosteleva herra, osakuntatoveri, se surmasi katseellaan hänestä jotakin, se löi lasta ihmissielussa, lasta, lapsenmieltä, joka on kaiken viattoman ja välittömän ilon ehto.

Oi lapsenmieli valoisa ja valkea, kuinka meidän vanhenevien ja kuolevaisten pitäisi sitä helliä ja vaalia, pidellä kuin kalleinta helmeä sielumme pohjalla! Sillä ilman sitä kuolee elämästä ilo ja valo ja terveys — ja mitä on elämä ilman niitä? Erämaa. Ei pidä kovin kourin käydä kiinni lapseen ihmissielussa, ei sitä lyödä, ei sitä surmata!

Se löi sitä se ikävystynyt herra — itsestään oli hän sen jo tukahduttanut eikä kärsinyt nähdä sitä toisessa!

Se on kummallinen otus tuo tuollainen ikävystynyt herra. Hän ei osaa mistään lämmetä — jopa hänen täytyisi hävetä itseään, jos hän, järkevä ihminen, päästäisi sydämensä heltymään! Jos hän näkee hätää, niin hän ojentaa hädänalaiselle rahaa — sillä siitä pääsee! Nuoret alkavat ajaa jotakin asiaa — kansanopisto esim. on nostettava pystyyn. Hän ojentaa rahankerääjille setelin — sillä se on kuitattu! Työväki suurella tehtaalla nousee lakkoon — sadat henget jättävät toimeentulonsa, uhraavat kaikkensa eikä ole kysymys palkasta, vaan siveellisistä oikeuksista, kunniaista, jota on loukattu — ikävystynyt herra arvostelee, punnitsee syitä, saivartele: »Intresantti tapaus!» Hänessä ei liiku mitään. Sadat perheet jäävät leivättömiksi — tjaa, minkä sille voi!

On juhla: kukkia, laulua, puheita, lippu liehuu ja nuoret seuraavat sitä. He tekevät pyhiä valoja, he tahtovat synnyinmaan edestä elää ja kuolla. Ikävystynyt herra — sanokaammepa häntä vaikka herra X:ksi — sei-

soo syrjemmällä, suupielissä iva, kalsea katse tähdätynä joukkoon, joka laulaa ja seuraa lippua. Tuota hullua hosumista taas!

Ollaan menossa hiihtoretelle. Kokoonnutaan Kaisaniemessä. Kolmella on sukset, kolmekymmentä on ilman. Ne kolme ne ovat korkeavartisissa saappaissa, lyhyissä takeissa. Ne ne mennä porhaltavat tunne rinnassa, että koko maailma on heidän, heidän koko ilo mikä maailmaan mahtuu. Lumi tupruaa ja narisee, puut seisovat raskaassa kuurassa ja talvinen aurinko paistaa. Maailma säteilee ja loistaa. Päivä on verraton, oikein lumikuninkaan suuria riemupäiviä, jolloin kaikkialla kimmeltää ja välkkyä ... Mikä lieneekään tuonut herra X:n mukaan! Kän tulee, palttoonkaulus pystyssä. Hänen jalkojaan paleltaa ja korvia nipistelee.

— Eikö ole parasta lähteä Alppilaan kahvia juomaan? ehdottaa herra X. Ja saahan hän joitakuita puolelleen. Mutta ne kolme, ne menevät niin että vinkuu ja soi. Ovatpa ne hullunkuriset, typerät, lapselliset! Kuinka hän heitä sydämensä pohjasta halveksii!

Herra X. tulee mukaan. Hän tulee usein mukaan, vaikka on niin typerää ja lapsellista ja ikävää, sillä se on sellaista, että herra X:n on ikävä kotonakin, yleensä ikävä joka paikassa.

Ei sentään joka paikassa!

Suurissa tansseissa missä musiikki puhalttaa ja lasit kilisevät ja hienosto on koolla, siellä on herra X. ylimpänä ritarina. Sillä se huvi on herra X:n mielestä sopivaa hänellekin. Herra X:n kumarrus on maailmanmiehen, hänen pukunsa nuhteeton, hän osaa keskustella mistä hyvänsä ja kenen kanssa hyvänsä. Se huvi ei alenna häntä hänen omissa silmissään, siinä ei hänen tarvitse halveksia itseään.

Ja ne päivälliset siellä Luodolla, ne olivat aika hauskat — ruoka oli hyvää, viinit valittuja ja sikarit aivan erikoisia. Maisteri Y. piti hienon puheen — jos sattumalta kysyy herra X:ltä mistä maisteri Y. puhui, niin sitä ei herra X. voi sanoa, sillä ei hän sitä puhetta kuunnellut; hän tietää vain, että se oli hieno puhe, se teki hyvän vaikutuksen, se korotti mielialaa.

Kahviloissa ja ravintoloissa on herra X. kuin koto-

naan. Ensimmäisen vuoden ylioppilas saa kerrassaan kadehtia sitä varmuutta, millä herra X. loikoo tuolis-
saan, polttee, puhaltelee sauhujaan ja panee viinurit
juoksemaan. Ja millä tottuneisuudella herra X. jakelee
juomarahoja. Hänen varmuutensa on suurenmoinen!
Hänen esiintymisensä on niin uljasta ja miehekästä ja
komeaa. On se toista kuin ne helläluontoiset intoilijat
ja innostajat, jotka joka hetki ovat valmiit alentumaan
lapsiksi. Herra X. ei alennu lapseksi. Hänen ja hänen
toveriensa seurassa mieli kyllä karaistuu. Keskustelut
ja sukkeluudet heidän pöytänsä ääressä ovat aivan eri-
koista laatua.

Eiköhän herra X. sentään ole hiukan epäkäytännöllinen? On oikeastaan epäkäytännöllistä asettaa elämänsä
niin, että miltei aina on ikävä. Elämä käy sen kautta
niin harmaaksi, niin valottomaksi ja yhdentekeväksi.
Nuo »lapset» joita herra X. niin sydämestään halveksii,
jotka kaupungin lumihangissa voivat temmeltää kuin
kansakoululapset koulunsa pihamaalla, jotka hiihtävät
niin että ympärillä sinkoilee ja soi ja jotka luulevat
omistavansa koko maailman ja kaiken ilon mikä siinä on,
nuo »lapset», jotka voivat hyppiä piirileikissä ja survoa
kuin hyttysset, ne ovat oikeastaan asettaneet elämänsä
kovin mukavasti. He kantavat loppumatonta elämäniloa
omassa itsessään. Herra X. tarvitsee sitä aina jostakin
ulkoapäin, hän on aina riippuvainen komeista saleista ja
musiikista, hienoista puvuista ja erikoisista sikareista ja
viineistä. Nuo »lapset» ne nauravat niin sydämen poh-
jasta — herra X. ei osaa nauraa sillä tavalla. Jos herra
X. nauraa jonkun toverin uudelle sukkeluudelle, niin ei
se nauru ole ensinkään sellaista kuin noiden »lasten»
nauru. Heidän naurullaan mahtaa olla ihan toinen
lähde... Nuo lapset innostuvat, jokainen pikku vää-
ryys puolelta tai toiselta saa heidät syttymään vihaan
ja kun on ajettava jotakin aatetta, juoksevat he päänsä
seinään pelkästä innosta. Se on epämukavaa sellainen
kiihtyminen, se on ruuansulatukselle epäterveellistä.
Herra X. rakastaa mukavuutta... Niin, mutta eikö herra
X:n elämä sentään käy yksitoikkoiseksi? Noiden tois-
ten on ainakin vaihtelevaa ja rikasta...

Niin, mutta sehän on makuasia ja eihän makuasioista

koskaan pidä kiistellä. Väsyneet, ikävystyneet herrat olivat yhteen aikaan muodissa. Ulkomailta palatessa esim. oli hienoa palata elämään kyllästyneenä, kaikkkeen väsyneenä...

Täällä Suomessa on niin kylmä, niin korkeina makavat täällä hanget, niin harmaa on taivas ja surullinen. Mitä siitä kun meillä vain olisi sisällistä lämpöä, kun vain povessamme palaisi ikuinen tuli. Me emme tarvitse tänne lisää kylmää, emme niitä kyllästyneitä, ikävystyneitä sieluja. Lämpöä me tarvitsemme, aurinkoa, valoa, rakkautta. Nuoria mieliä me tarvitsemme, jotka lämpevät, jotka nousevat vihaan, innostuvat.

Joskus unissani olen minä hänet nähnyt, Innostuksen. Hänen vaatteensa olivat valkeat kuin kuutamaisen säteet, hänen kasvonsa häikäisevät kuin päivä, hänen silmänsä paloivat kuin pitkäisen tuli. Hänen kädessään oli tulinen kekäle ja kun hän sillä ihmisten huulia, silmiä kosketti, kävi humaus läpi sielujen ja ne lämpenivät ja syttyivät.

Oi Innostus, sinä pyhä, ankara, terve, kirvoittava, sinä joka nääntyvää nostat ja lapsen mielen meissä säilytät; sinä, joka meitä itsekkyydestä vapahdat — oi Innostus, minä kutsun sinua Suomeen, synnyinmaahan, kutsun sinua pohjoisiin sydämiimme!

VI

Satakuntalaisen osakunnan lipun vihkiäisjuhlassa.

Aukenee eteeni pitkä, pitkä tie.

Sen toinen pää on jo painunut maan uumeniin, sinne, minne ei yksikään ihmismieli tunge, toinen johtaa jonkin niin korkealle, ettei sinne yhdenkään ihmisen aatos ehdi. Tämän tien varrella kasvaa iloa ja surua, hymyilevää metsää, valkeita kukkia nurmen vihannassa; tai mustaa metsää, jonka kohina on synkkää ja salaperäistä; ja nousee maasta verenkarvaisia kukkia, jotka lemuavat huumaavasti ja kuolettavasti. Tämän tien varrella levenee vainioita, joilla kultainen vilja aaltoilee; levenee myöskin kankaita, joitten maaperässä kasvulli-

suus tukahtuu; kohoaa äkkiyrkkiä kallioita, joitten revelmät haavoittavat. Siellä kulkee joskus myös tyy-
niäkin vesiä, joitten varsilla valkeat liljat hiljaa kasva-
vat. Kaiken tämän keskellä hyörii ihmisten suku, mil-
joonat, miljoonat ihmiset, joilla jokaisella on oma kärsi-
mystensä ja onnensa maailma. Kuinka he kiirehtivät,
rientävät, riehuvat ja — etsivät, etsivät. Sillä he isoo-
vat ja he janoovat sitä mikä tyydyttäisi nälän ihmis-
povessa.

Tässä etsinnässään näen heidän nousevan ylöspäin
loistavina lintuina, välkkyvin sulin ja välähtelevin sii-
vin. Ja näen heidän putoavan alas siivet poikki ja sulat
särkyneinä. Näen heidän kasvoillaan hymyä ja kärsi-
mystä, iloa ja hikihelmiä, riemua ja tuskaa, autuutta ja
epätoivoa. Näen silmien palavan innostuksessa, rakkau-
dessa, onnessa, kyynelissä, kaihossa ja ikävässä. Kuulen
naurua, pilkkaa, valitusta, voihketta, hampaitten kiris-
tystä. Näen kahisevaa silkkiä, hohtavia kiviä, kultaa,
helmiä. Ja rinnalla värjöttää viluissaan ja nälissään,
repaleittensa alta kurjuus. Kaikki tämä aaltoilee eteen-
päin niinkuin aaltoilee ajan rannaton virta.

Tästä ajan rannattomasta vuosta tapaamme jokainen
oman pisaraisemme aikaa. Se on vain pisaraisen sirpale
ajan mittaamattomassa menossa, voisimme sanoa: yksi
rengas ajan kuohuvan kulun kuljettamassa ketjussa.
Mutta se on meidän ja meille on annettu kutsumus
valvoa että se kestää puhtaana ja kirkkaana, kun ajan
ketjua kuljetetaan Historian tuomioistuimen editse. Näin
ovat kulkeneet edesmenneiden elämänrenkaat — niitä
on ollut miljoonan miljoonia enemmän kuin meidän
aikamme voi jättää. Mutta tämä meidän lyhyt elin-
aikamme ottaa ravintonsa meidän lämpimästä sydämes-
tämme ja samalla kun me edesmenneille isille ja äideille
esiinkannamme nöyrän kiitollisuutemme, etsii meidän
rakkautemme yhteyttä siihen omaan sisaruspiiriin, joka
meidän mukamme kantaa ilon ja vastuunalaisuuden
tästä meidän omasta ajanrahtusestamme, joka pisarai-
sena ajan virrassa kerran on kulkeva Historian tuomio-
istuimen editse.

Helposti me sen löydämme, oman valkolakkistemme
sisarusperheen. Sen keskuudesta kohoaa kultainen peit-

senpää ja sen päiden päällä hulmuua sinikeltainen vaate. Mutta koko Satakunta, koko vuosisatoja työtä tehnyt, uskonut, toivonut ja rukoillut Satakunta seuraa har- taana mitä tapahtuu tämän sinikeltaisen vaateen ympärillä.

Te nuoret, te nuoret — kalliimmat kuin kultainen vilja, joka vainiolla kypsyy, kallein kaikista toivoista olette te. Enemmän kuin perheenisä huolehtii ja toivoo päästäessään käsistään siemenen peltoonsa, enemmän hän huolehtii ja toivoo päästäessään maailmalle lapsensa, teidät nuoret, jotka käsissä kannatte tulevaisuuden. Ja kun polttaa hedelmätön, kuihduttava pouta — enemmän kuin vainioitaan, pelkäävät isä ja äiti silloin nuoriaan. Ja kun sade lankee ja virrat tulevat ja tuulet puhaltavat ja huoneita sysäävät, enemmän kuin mitään muuta pelkäävät he silloin: kuinka seisoo, kuinka pysyy minun rakkaani? Ja kun hallan kaamea haamu käy yli maan — enemmän kuin viljavainioitaan, työnsä hedelmää, talvensa turvaa, tulevien vuosiensa siementä, vapi-sevat he silloin poikainsa ja tyttäriensä tähden. Mitä reittejä he kulkevat ajan kiehuvalle uomassa, mitä ihanteita he palvelevat, mikä saa heidän povensa paisu- maan ja heidän työtarmsa terästymään ... ? Etteivät he etsiessään vaipuisi niin etteivät jaksa nousta, etteivät he taistellessaan vain haavoittuisi niin, etteivät enää parane? Tai etteivät he taipuessaan kaatuisi lokaan ja vaipuisi, vaipuisi pohjattomuuteen ja häpeään? Tai etteivät he vain olisi kylmiä ja laimeita ja innottomia, nuoria ilman tulta, taisteluhallua ja — ettei elämäänkyl- lästyksen ja itsetyytyväisyyden mato vain pääsisi hei- hin nakertamaan ... ? Mitä tietä he kulkevat, mitä ihan- teita palvelevat, mitä varten tekevät he työtä ja teke- vätkö he työtä, minkä eteen uskaltavat he henkensä? Mikä lippu se on, jota he liehuttavat päänsä päällä?

Lippu, lippu — sotamerkki vanhoilta ajoilta: Vaate, jota taistelijat aikojen alusta asti ovat pyhänä pitäneet, sotilaskunnian ja uskollisuuden vertauskuva, jota jokai- sen soturin täytyi verellään puolustaa, jos niiksi tuli! Ja taistelun tuoksinassa, keskellä kuulasadetta ja kaatu- neitten voihtetta tempaisi hän nääntyvänäkin lippunsa ja elpyi ja sai uusia voimia. Ja kuin taikakalu nosti lipun

lento uupuneen joukon ja uudelleen syöksyi se taiste-
luun ja kuoli kunnialla tai voitti.

Lippu, lippu — mikä lipuksi niille nuorille, jotka
satakuntalaisen syntymäseudun hiljaisuudesta nyt maail-
man myrskyyn lähtevät?

Kun Satakuntalainen Ylioppilasosakunta oli muodos-
tunut, nousi kysymys niiden eteen, jotka enemmän kuin
kukaan muu toivolla, pelolla, rakkaudella ja uskolla
seuraavat nuortensa kulkua elämän taistelussa: Sata-
kunnan äitien, Satakunnan siskojen, Satakunnan mor-
sianten eteen. Satakunnan naiset katsoivat kauniiksi
velvollisuudekseen ja uljaaksi oikeudekseen toimittaa
lipun nuorelle osakunnalleen.

Pian oli meillä selvillä minkä lipun toivoimme Sata-
kunnan ylioppilaitten pään päällä liehuvan. Ei meidän
tarvinnut taiteilijain puoleen kääntyä, jotka mielikuvi-
tuksellaan olisivat jotakin uutta luoneet. Historia itse
oli armaan Satakunnan alueelle sijoittanut maineik-
kaimman lipun mikä Suomessa on liehunut: Porin ryk-
mentin vanhan lipun. Siinä lipussa on väreinä kypsy-
vän viljavainion kulta ja ruiskaunokin, idealismin, hyö-
dyttömän kauneuden intensiivinen uskollinen sini. Tämä
lippu on nähnyt veren vuotavan "Puolan, Lutzin, Leip-
zigin ja Narvan tanterilla". Se on nähnyt Suomen poi-
kien kunniaansa puolustavan, se on nähnyt heidän vel-
vollisuuksiensa alla voittavan tai kaatuvan.

Se lippu on ollut esikuvana tälle, jonka tänään teille,
satakuntalaiset ylioppilaat ojennamme.

Sama lippu siis tallettaa väreihinsä kotiseudun kyp-
syvien viljavainioiden kultan, kaiken sen mitä ihminen
on tuntenut otsansa hiessä viljellessään maata, suojeli-
joina Jumala ja aurinko. Se tallettaa myöskin toiseen
väriinsä ihmisen ilon ja juhlan työnteon vierellä.
Molemmilla on sanomansa julistettavana. Kaunis sopu-
sointu yhdistää Porin rykmentin ja tulevan Satakunta-
laisen Osakunnan lipun ainutlaatuiseksi kalleudeksi.

Velvoitus joka seuraa tätä lippua on suuri. Sillä siinä
asuu menneisyys, isäin henki, siinä asuu niiden sielu,
jotka Puolan, Lutzin, Leipzigin ja Narvan tanterilla
verta vuotivat. Siinä asuu myöskin nykyisyys, sillä
Satakunnan naiset ovat siihen valaneet sielunsa. Me,

rauhattoman, rikkinäisen ajan naiset, me olemme näihin silkkeihin ja kulttiin ommelleet kaiken ikävämme valoon ja vapauteen, kaiken taipumuksemme onneen ja eheyteen. Kaikki ne tunteiden kalleudet, jotka hallan tullen olimme kätkeneet sydämen pohjalle, ne olemme sieltä tuoneet päivänvaloon kätkeäksemme ne näihin kankaisiin ja kulttiin. Me olemme niihin valaneet kauneimmat ajatuksemme, kirkkaimmat toiveemme, parhaimman tahtomme. Koko rakkautemme olemme niihin valaneet. Tämä lippu on siis lippu kärsivän, taistelevan, maineikkaan menneisyyden, se on lippu kärsivän, kävöivän ja rakastavan nykyisyyden. Teidän, Satakunnan ylioppilaat, teidän on tehtävä siitä tulevaisuuden lippu. Ja kummoinen se tulevaisuus on oleva, se on likinnä Luoja, teidän käsissä.

Minä vapisen kun minä käyn tätä vaatetta paljastamaan, sillä minusta tuntuu siltä, että meihin tällä hetkellä tähtää tuhansien katseet. Ensinnä katseet menneisyydestä. Sitten silmät nykypolven, heidän, joiden rakkaimmat ovat läsnä tässä huoneessa — ja kaikki nämä silmät kysyvät pelossa ja toivossa: kuinka te puolustatte paikkaanne aikojen myrskyssä? Silmät menneisyydestä ja nykyisyydestä palavat meitä vastaan: taistelkaa, terästykkää, uskokaa! Valoa kohti, vapautta kohti, iäisyttä kohti.

Ja täältä loistavat vastaan nuorten silmät: me tahdomme, me tahdomme! Alttiina on mieleemme, valmiina käsivartemme. Kodin, synnyinmaan, kansan edestä tahdomme elää ja kuolla.

Siis loistossa silmäin entisyyden, lämmössä sydänten nykyisyyden, kirkkaudessa tulevaisuuden toivon: paljastu, pyhä vaate!

Kuinka paljon sinä, lippu, tuletkaan näkemään — enemmän, enemmän kuin yksikään meistä. Sinä tulet olemaan mukana kesäisissä juhlissa ja ympärilläsi tulee soimaan soitto ja laulu ja nuorten nauru on helisevä ja heidän huulensa ovat lausuvat kalliita valoja isänmaalle ja kansalle... Sinä tulet olemaan mukana hautaustoissa, saattamassa kalvennutta lastasi ainaiseen lepoon... Sinä tulet näkemään kasvojen vaihtuvan

ympärilläsi, sukupolvien häviävän ja sukupolvien nousevan ... Jokaiselle uudelle silmäparille, mikä vastaasi loistaa, viedessäsi menneiden aikojen tervehdys, vie nykypolvenkin tervehdys ja kerro, että me vihimme sinut oikeuden ja ihmisyyden lipuksi ja että me tahdoimme sinun edestäsi, totuuden edestä elää ja kuolla.

Satakuntalaiset ylioppilaat! Satakunnan naisten, äitienne, siskojenne ja morsiantenne puolesta pyydän saada teille jättää tämän lipun, jonka väreinä ovat kypsyvän viljan kulta ja ruiskaunokin iloinen, uskollinen sini. Sen esikuvana on ollut Suomen maineikkain lippu, me olemme valaneet siihen parhaimman, minkä omistamme, rakkautemme, uskomme, ja toivomme — kantakaa sitä kunnialla, antakaa sen hulmuta korkealla ja antakaa sen säteillä ja loistaa.

VII

Ylioppilasjuhlassa.

Ajattelen tunturien, vuonojen kansaa*); rohkeitten ajatusten ja rohkeitten tekojen kansaa.

Mikä yhtenäisyyden voima siellä nyt mahtaa rintoja paisuttaa, mikä yhtenäisyyden riemu raikua tunturilta tunturille, niinkuin juhannuksena kokkovalkeat loimuaivat tunturilta tunturille! Kuinka siellä mahtavat ihmiset olla likellä toisiaan. Päivän pienet riidat ja riehut ovat huyenneet niin vähäpätöisiksi. Rohkea teko on puhdistanut ja perannut. Vapauden humaus on kulkenut yli vuonojen ja tunturien maan, sytyttänyt sydämet, tuonut veljen veljeä likemmä. Siellä on tapahtunut uudistustyö, ihmetyö, elvytys niinkuin luonnossa keväällä.

Niin, vuonojen kansa, tunturien kansa, joka uskalsi ajatella rohkeasti ja rohkeasti toimia!

Rohkea ajatus, rohkea teko, itsenäinen ajatus, itsenäinen teko — kuinka kummallinen taika niissä on!

Onhan aikoja, jolloin rohkeitten ajatusten ja rohkeitten tekojen mies on poltettu, tuhka on hajoitettu virran vietäväksi, vuodet ovat kylväneet unohdusta hänen

*) Norja oli sinä vuonna irrottautunut unionista.

muistolleen. Mutta unohdus ei ole itänyt, vaan ajatukset, joita se mies vankilassa ajatteli, teot, joitten tähden se polttorviolle meni, ovat saaneet siivet ja lentävät ympäri maailmaa ja sytyttävät ja nostattavat ja rohkaisevat, ja ennenpitkää on sen yhden miehen tuhkasta, sen yhden miehen asemesta, astunut maailmaan kokonainen sotajoukko, joka elää hänen ajatuksistaan ja teoistaan ja niiden edestä kuolee tai voittaa. Ja vuosisadat vierivät, mutta yhä loistaa historian lehdiltä vastaamme se mies, joka uskalsi. Ja hänen tekoaan ajatellessa paisuu povi, tuli pyhä ja puhdas syttyy sydämeen ja se, joka taistelee, tuntee taistelijan hengen vuosisatojen takaakin hipaisevan omaa henkeään. Se on kuin toverin tervehdys, se on kuin toverin rohkaiseva sana: älä pelkää! Uskalla! Pane alttiiksi sen edestä mitä pidät oikeana. Se se lopulta sittenkin antaa tyydytyksen! Ja vuosisatojen takaakin sen hengen muisto nostattaa ja rohkaisee ja kohottaa. Siunattu muisto rohkeiden henkien, jotka uskalsivat ajatella itsenäisesti ja itsenäisesti toimia ja panna henkensä alttiiksi sen edestä, mitä pitivät oikeana!

Vuonojen ja tunturien kansa se uskalsi! Mutta siinä maassa onkin aina eletty reippaasti. Ei ole ruikuteltu kansan pienuutta eikä tunturien korkeutta eikä maan köyhyyttä. Ei ole viritetty alakuloisia säveliä kukkaselle, joka avaa silmänsä ikuisten luntien reunalla. Päästä sinne, ikuisten luntien partaalle, se on ollut jo lapsella unelmana ja sinne se on nuorukaisen mieli palanut, sinne vaikkapa hengen kaupalla!

»Enkö minä ikinä, ikinä pääse sinne korkeiden tunturien tuolle puolelle? Tällaiseksiko jää ajatusteni muuri, lumen ja pelon ympäröimäksi, painostamaan loppuun saakka, tukahduttamaan haudan arkkuun?

Ulos minä tahdon, ulos, ulos, ulos! Korkeitten tunturien tuolle puolelle! Täällä on niin painostavaa, niin tukahduttavan ahdasta, ja minun mieleni on nuori ja täynnä rohkeutta!»

Tuntureilleen kun laulaa tunturien kansa, niin sävelistä soi vastaan ikuisten luntien raikkaus ja yksinäisyyden voittamaton voima. Niistä sävelistä soi vastaan auringonnousujen selittämätön kauneus tuntureilla, auringonlaskujen häikäisevä hohde ikuisilla lumilla. Niistä

sävelistä soi itsetietoisien kansan reippaus ja luottava voima ja toiminnanhalu.

Tuhatjärvien kansaa on vuosien, vuosien kuluessa opetettu tyytymään pienuuteensa ja köyhyyteensä. Rohkea teko on ennen syntymäänsä tehty tyhjäksi, sillä rohkeita ajatuksia on pidetty vaarallisina ja niiden on täytynyt tukahtua. Siksikö meillä on niin vähän yksilöitä, ihmisiä jotka uskaltavat hiihtää omaa latua ja olla oma itsensä? Siksikö täällä miltei aina on vain joukkokuntia, kansanryhmiä, jotka kulkevat ennen poljettuja teitä, tekevät kuten traditiot määräävät, tekevät — niinkuin muutkin? Siksikö meillä on niin vähän yritteliäisyyttä, siksikö niin paljon saamattomuutta?

Mutta on niin mukavaa tehdä niinkuin muut, ei tarvitse rasittua — ja sitten on ihmisille mieliksi, säästyy heidän puheiltaan ja heidän tuomioiltaan!

Ei, siitä meidän täytyy päästä. Sillä olla oma itsensä, tehdä mitä oikeana pitää — se on ihmisen pyhin oikeus ja velvollisuus. Itsenäisiä miehiä ja naisia, rohkeasti, terveesti ajattelevia henkiä tarvitsee tuhatjärvien maa. Tänne on niin kauan rakennettu muureja ja sulkuja, täällä on niin ahdasta, niin ahdasta...

Rohkeat ajatukset johtavat rohkeisiin tekoihin. Rohkeutta mieliin, rohkeutta tekoihin tuhatjärvien maassa! Me emme tyydy pienuuteemme emmekä köyhyyteemme. Me tahdomme tehdä maamme kukoistavaksi ja kansamme rikkaaksi, niin että kerran sen historiaa lukiessa povet voivat innostuksesta kohota. Henkisesti suureksi me tahdomme kansamme tehdä. Rohkeutta vain mieliin ja rohkeutta tekoihin!

VIII

Kerran Helsingissä.

Ilta. Kuutamo. Tyyninä lepäävät vedet, lyhtyriivit kertautuvat liikkumattomassa kalvossa. Helsinki viettää lauantai-iltaa.

Ihmisvirta hyörii, pyörii. Sillalle on pysähtynyt muutamia tyttöjä, seisoskelevat, katselevat. Miesparvi menee

ohitse, nauraa, käy kiinni käsivarteen, pelästyttää ja jatkaa hoippuen matkaansa. Tuossa on kaksi miestä joutunut riitaan, kiroavat, uhkaavat toisiaan. Ympärille kokoontuu yleisöä, huudetaan, nauretaan, lasketaan pilapuheita, kutsutaan poliisi... Tuossa tulee taas kaksi miestä, jotka eivät tahdo pysyä pystyssä... Tuossa talossa käy kauhea rähinä. Selvä mies seisoo ovella ja taluttaa ulos humalaisia, viskaa heidät nurin niskoin kadulle. Ajurien rattaila kulkee kuormittain miehiä, jotka huutavat. Kulmassa, siinä missä Sörnäisten ja Eläintarhan tiet eroavat, seisoskelee parikymmentä miestä. Kävelevät, laskevat pilaa, hoipertelevat sinne tänne. Rannalta veneiden takaa kuuluu naurua. Siellä liikkuu sekä miehiä että naisia, heidän varjonsa vaappuvat kuin aaveet kuutamossa. Kauempaa kuuluu huutoa, läpitunkevaa, ikäänkuin huutaja olisi hädässä. Ohitse ajaa samassa herra ja nainen. Herralla on silinteri päässä, nainen on hetaleissaan ja nauraa, nauraa, nauraa oudosti... Puut ovat vielä täydessä lehdessä, niiden varjot lepäävät nurmikoilla, joita kuu hopeoi. Puistojen penkeillä kuhertelee miehiä ja naisia. Tuossa ryhmä: kaksi miestä, molemmat hyväntahtoisesti humalassa, ja nainen, saali hartioilla, joka rukoilee, että mies tulisi kotiin. Hän puhuu, houkuttelee, koettaa hyvällä ja vihdoin uhkaa; mies yrittää jo suuttua... Nurmikoilla puitten alla rähistään. Äkkiä kuuluu taas se äskeinen huuto läpitunkevana, kamalana. Jo — jo tulee näkyviin itse huutaja, pitkä, luiseva mies, lakitta päin, hiukset pystyssä, kädet ilmassa, sormet harassa. Hän ryntää kuin haavoittunut peto toiselta puolen tietä toiselle, kädet heristelevät ilmassa ja hän huutaa ikäänkuin kurkkuun pistettäisiin veitsellä. Hänen joutuessaan katulyhdyn alle näen voimakkaat, nuoret kasvot, mutta ilme on ihan mieletön, ihan sekaisin — tukka on pystyssä — sormet haraavat ilmaa, hän juoksee, juoksee, huutaa...

Heillä on noilla kaikilla joku, joka heitä rakastaa, joka odottaa heitä kotiin...

Astelen etemmä ja tulen ulkopuolelle kaupunkia, korkealle mäelle, jonne kaupunki näkyy. Hiljaa suhisevat puut, varjot lepäävät pitkinä hiekkaisella tiellä. Ilma

lyö puhtaana vastaan ja rinta täällä ylhäällä ikäänkuin vapautuu. Toisella puolen lepää maaseutu, hiljainen, ääretön maaseutu, toisella puolen hyörii, pyörii, puuhaa, tuikkii pääkaupunki. Nukkuvat kuutamossa maaseudun metsät, nukkuvat kodit tuhanten järvien varsilla. Helsinki valvoo. Paistaa punaisia kattoja, kohoilee torneja, ylenee kirkkoja, tuikkaa tulia. Takoo, toitottaa, helisee, ryskää. Savupilvet tupruavat ilmaan, savu vaappuu sähkölamppujen päällä ja leijaa harsoina yli kaupungin. Kaukana taivaan rannalla välkkyä hopeana meri ja majakan tuli vilkkuu kuin valvova silmä. Siellä merten takana on Eurooppa, suuri maailma.

Mutta tämä tässä on Suomen sydän, Suomen soihtu, se jolta kansa johtoa odottaa. Tänne tähtää jokainen silmä, tänne palaa jokainen mieli, täällähän ne tiedon lähteet ovat. Tänne halajaa ruumiillisen työn vihaaja, Helsinkiin tulee talontytär vaikkapa palkkapiiksi, kunhan vain Helsinkiin pääsee. Helsinki houkuttelee, hurmaa, lupaa, kutsuu, välkkyä, loistaa ... Sadat nuorukaiset ja neidot lähtevät joka vuosi kodeistaan tiedon lähteille, tuhannet työläiset vaeltavat joka vuosi Helsinkiin onnellisempia päiviä etsimään. He ovat nuoria ihmisiä, kevään väkeä, jotka meidän jälkeemme perivät maan. Mitä Helsinki heille antaa? Mitä Helsinki antaa tiedonjanoiselle nuorelle, mitä sille, joka anoo leipää?

Saattaahan Helsinki antaa leipää, saattaahan Helsinki tyydyttää tiedonjanoa. Helsingin valot saattavat loistaa sydänmaihin asti, jotka siltä valoa odottavat. Helsinki saattaa myöskin antaa kiven leivän asemesta, Helsinki saattaa antaa myrkkyä kirkkaan veden sijasta, Helsinki saattaa lähettää pimeyttä maaseudulle asti.

Ja minä olen kuulevinani sen miehen huudon, joka tukka pystyssä ja sormet harassa juoksi kuin haavoittunut peto — ja humalaisten miesten ja naisten naurua, kun he vaappuivat tuolla rannalla veneiden takana. Ja minä näen Helsingin likimmän ympäristön, ne kodit, jotka elävät tässä valon lähteiden kynnyksellä, likipitäjissä. Joka viikko tuo perheen isä tuotteensa torille ja rahat jäävät kapakkaan ja kotiin tulee myrkkyä, joka tekee isän hulluksi ja kodin helvetiksi. Tiedätkö sinä, Suomen soihtu, kuinka likintä ympäristöäsi valaiset?

Sinun sivistyselämästäsi ei likiseudun koteihin valu mitään, mutta sinun myrkkysi liekki siellä palaa, kalvaa, tekee miehet mielettömiksi ja naiset tylsiksi. Tiedätkö sinä, että sinun myrkkysi likimmässä ympäristössäsi tuhoaa kodit ja kulossa polttaa käsitykset siitä, mikä on oikeaa ja väärää?

Ja sinun myrkkysi, Helsinki, valuu sydänmaille saakka! Toisella kädellä sinä rakennat, valaiset — toisella revit rikki, levität yötä. Vai eikö Helsingistä, Suomen sydäimestä, joka päivä rautateitse lähetetä kuormittain väkijuomia? Se käy niin helposti. Ja suurten juhlain edellä ovat anniskelukaupat täynnä maalaisia, jotka noutavat koteihinsa iloa — veristä iloa.

Oi Helsinki, Suomen soihtu, minä puhun sinulle niiden puolesta, joiden ääni ei kuulu, joitten hätää omat kansalaiset kohtelevat pilkalla ja ylenkatseella — juomari-isien, juomarien vaimojen ja lasten puolesta. Pääkaupungin likimmän ympäristön puolesta minä puhun, jolle ei pääkaupunki kaihda antamasta myrkkyyä, saloseutujen puolesta minä puhun, joihin rautateitse täältä asti valuu viinan onnettomuutta. Kotien puolesta minä puhun, joissa kasvaa tulevaisuuden perilliset. Oi Helsinki, Helsinki, käsitä mikä rauhaasi sopii!

IX

Snellmanin sadantena syntymäpäivänä Helsingissä.

Kallio ajan meressä, horjumaton, pystypää kallio, joka katselee yli aavain vetten, katsoo taakseen, katsoo eteen, kaikki etäisyydet katseellaan mittaa ... Pauhaavat päivän aallot, ärjyvät vaahdossaan, syöksyvät peittämään yksinäistä pystypäätä umpihautaansa. Pärske kastelee hetkeksi kasvot, mutta hajoaa samassa taivaan tuuliin ja aallot särkyvät kallioseinää vasten ja kun tyyni tulee, kohoo kallio entistä järkkymättömämpänä, entistä turvaatakaavampana, entistä ylhäisempänä yksinäisessä suuruudessaan. Se heijastuu veden kalvoon kauas, kauas, se paistaa auringon hohteessa, sen kajastus käy yli laajain ulappain, se välkkyi kuin etelän yksinäinen lumipää alppi, jota taivaan ruskot punaavat.

Sellainen huippu olet sinä Juhana Vilhelm Snellman Suomen niemellä. Korkein kukkula olet sinä meille suomalaisille. Sinä näit Suomen kansassa kevään idut, kun muut eivät nähneet kuin toivotonta talvea. Sinä näit aamuruskon väreilevän siinä, missä aikalaisesi näkivät yöhön peittyvää hämärää. Sinä näit tulevaisuuden, omintakeisen, erikoisen tulevaisuuden kansalla, jolla muut eivät nähneet omaa menneisyyttäkään, sinä näit ajan olevan edessä, kun muut väittivät olevan myöhäistä, sinä kuulit suomalaisen sydämen sykkivän, kun eivät muut kuulleet mitään, sinä näit, että suomalainen kansa vain nukkuu, se ei ole kuollut. Se elää ja sen sävelen tulee soida kansojen kuorossa ja sen elämän tulee erikoisuudellaan rikastuttaa maailmaa ja ihmiskuntaa. Se nukkuu, mutta se herää.

Herättäjä tuli, sinä tulit, Juhana Vilhelm Snellman.

Vuonna 1817 laulaa suomalainen runoniekka:

Suomen kansa aivan kauvan
Ravinnut on rakkahasti
Omiakin oppineita
Pohjoisessa povessansa,
Mutta miehet muukalaiset,
Lihavina levossansa,
Oman onnen kalvehessa
Hylkäsivät kotokielen
Valistuksen vahingoksi,
Häpiäksi kansakunnan,
Jok' on tyhmästi jätetty
Epäluulon erämaahan ...

Tämä runoniekka oli suomalaisen kansan lapsi, Jutilan poika, jonka palava lukuhalu vei kouluun ja josta siellä tehtiin Judén. Hiukan myöhemmin hän laulaa:

Akatemia avara
Ompi meillä muukalainen
Koulut vierahat kotona,
Laki luja umpinainen.
Tällä lailla tohtis olla
Vihollinen vartiamme,
Kuuro tehty tuomariksi,
Mykkä pantuna papiksi.

Hän laulaa näissä säkeissä ilmi koko maansa, koko unohdetun kansansa hädän. Samoihin aikoihin on kyllä

Turun yliopistomiestenkin kesken herännyt liike, joka haaveilee suomalaisen kansallishengen herättämisestä. Aika uljaan Ruotsin yhteydessä on kuin onkin ollut ja mennyt, vuosisatojen side on katkaistu; joka ei tahdo irtautua Suomesta siirtyäkseen vanhaan emämaahan, sen on jättävä tänne ottamaan vastaan uusia, tuntemattomia kohtaloja. On tehtävä valinta: joko Ruotsi tai Suomi. Silloin selviää Arwidssonille: Ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme tahdo tulla — olkaamme siis suomalaisia! Silloin kirjoitetaan Abo tidningarissa: »Eikö pitäisi tuomareiden sekä muidenkin virkamiesten osata maan kieltä? Eikö voisi heitä siihen lain säädännöllä velvoittaa? Eikö oppineillakin ole joku velvollisuus levittää valistusta kansallensa?» Toisessa kirjoituksessa lausutaan aivan suoraan, että Suomen kansa yhteydessään Ruotsin kanssa kyllä oli saanut uskontonsa, lakinsa ja sivistyksensä, mutta kiittolaisuus siitä ei saa estää meitä näkemästä, että saman yhteyden kautta kansan kallein, pyhin tavara tuli turmelluksi. Ruotsinkieli pantiin virka- ja opetuskieleksi, kansa jakaantui kahteen osaan. Useimmat virkamiehet luulevat kyllin tehneensä, kun töin tuskin saavat yksinkertaisimmat asiat selviteltyiksi. Valitetaan isänmaanrakkautta, mutta kuinka sitä voisi olla, kun kansan eri säädyt erottaa eri kieli. Suomenkieli on saatava oppiaineeksi kouluihin eikä kenenkään nuorukaisen pitäisi päästä valtion palvelukseen ilman tutkintoa suomenkielessä. Suomea pitäisi ruveta käyttämään virallisissa kirjoituksissa.

Siis selvänä ohjelma! Mutta ne ovat nuorten haaveiluja, jotka pian vaikenevat. Virkamieskoneisto jyskii hitaana, raskaana, kaikkivaltiaana ja se tukahduttaa kaikki henkiset liikkeet. Se on oloihin tyytyväinen, kaikki on kuten olla pitää. Kukin tekee sen verran kuin välttämättömästi täytyy tehdä, »akateemiset kynttilät loistavat tarkasti sen verran kuin asetukset vaativat». Antaa päivän mennä, toisen tulla. Tyynesti, tasaisesti. Ajatteleminen rasittaa — ei pidä ajatella! Kirjoja ilmestyy perin niukasti, eikä niissä ole mitään, joka millään lailla häiritsisi mielenrauhaa. Sanomalehdet eivät puhu asioista, jotka panisivat tuulen käymään umpinaisissa komeroissa. Sanomalehtiä tuskin ilmestyykään. Jokin

kitua kitkuttaa päivästä toiseen, kunnes kuolla kupsah-
taa. Virkamies syö, juo, nostaa palkkansa, lyö korttia
ajan kuluksi ja on tyytyväinen asemaansa. Kansa kuhnii
hiljalleen maaseudulla, saa tulkin avulla asiansa ajetuksi
oikeudessa, on onnellinen, kun annetaan rauhassa raataa,
ettei viedä sotaan, eikä tule pahoja hallavuosia. Onhan
kansalla katkismuksensa ja virsikirjansa. Mitä se muuta
kaipaa, mitä se muuta tarvitsee!

Kun minä ajattelen Suomen kansaa tänä aikana, nou-
see eteeni lumotun linnan kuva, jossa ihmiset on loih-
dittu uneen vuosisadaksi. Hämähäkit ovat kutoneet jät-
tiläisverkkonsa laesta lattiaan, home kasvaa kasvamis-
taan, huoneista löyhkää haudan kaameus ja kaikki näyt-
tää kuolleelta. Me, jotka elämme suurten tapausten
pyörteessä, alituisen vaihtelun virrassa, koettakaamme
edes hetkeksi eläytyä sellaisen kansan asemaan, joka on
vain jonkinlainen muinaistieteellinen merkillisyys, tuo-
mittu häviämään maan piirin päältä. Ei hääri aamuisin
lasten joukko puuhassa lähteä kouluun — ei ole ole-
massa kouluja kansan lapsille! Eivät tuo sanomalehdet
tietoja ulkomaailmasta — ei ilmesty sanomalehtiä! Et
tiedä muuta kuin mitä kotikylässä tapahtuu. Ja ne
tapaukset ne liikkuvat ahtaimmassa mahdollisessa yksi-
tyispiirissä. Maailmassa ei taida mitään tapahtuakaan!
Ei ole mitään yleistä ja yhteistä — seuroista ja yhdis-
tyksistä ei puhettakaan. Jos tulee lomahetki — ei kirjaa,
jonka käteesi otat. Katkismus on hyllyllä — sen jo
osaat ulkoa. Sunnuntaina menet peninkulmain taakse
kirkkoon, siellä pappi huonolla suomenkielellä uhkaa
sieluasi iankaikkisella kadotuksella. Jos saloseudun asu-
kas mieli lähteä kaupunkiin muuttamaan tuotteitaan
rahaksi — ei ole rautateitä, jotka hänet kiidättäisivät.
Ei, päivien ja viikkojen matka on edessä hevosella. Ei
ole oppilaitoksia, joissa saisi yksinkertaisimpiakaan
ammattitietoja. Kun tulee hallavuosi eikä oma maa anna
viljaa — kuole nälkään odotellessa hidasta tuontia ulko-
mailta ja hevoskyydillä läpi laajan kotimaan. Kun sinun
asioitten takia pitää kääntyä virkamiehen puoleen, jolle
maksat palkan, niin ei tämä ymmärrä kieltä, jota
puhut—

Siltä näytti joitakuita vuosikymmeniä sitten Suo-

messä. Ja tähän hyytyneeseen, tahmistuneeseen ilmaan oli niin totuttu, että siinä oli hyvä olla. Ihastuneena saattaa Fredrik Cygnaeus kirjoittaa ystävälleen Snellmanille, joka oleskelee Ruotsissa, Suomen yliopiston 200-vuotisesta riemujuhlasta, jota hiljan on vietetty, kuinka loistavia juhlia ja tanssiaisia on ollut. Snellmanin vastaus innostuneisiin kertomuksiin kuulostaa kalsealta, miltei uhkaavalta. Siinä sanotaan muun muassa:

»Meidän isänmaa-raukkamme on vuosisatoja vanhan epä-itsenäisyyden kautta joutunut sille kannalle, ettei siinä ole mitään isänmaanrakkautta; sillä

Sivistynyt osa (ruotsalainen) ei vähintäkään välitä sivistymättömän (suomalaisen) henkisestä ja aineellisesta edistyksestä. Katso ympärillesi ja sano saattaako maaseudun aineellinen kurjuus ketään hallitsevaa heltymään tai vaivaako mikään yliopistomies minuutinkaan aikaa päättään suomalaisen rahvaan sivistyksen vuoksi. Minä en puhu niistä lukemattomista, joita ei omatunto pane kahdelle päälle valitessa isänmaan ja palkkojen, ritarimerkkien ym. välillä.

Suuri kansan enemmistö on pitkällisen sorron kautta kääntynyt vain sisäänpäin — se saattaa kenties moittia nimismiestä ja pappia — mutta maaherra on sille jo pieni jumala ja senaattori jotakin ihan tavatonta. Parempaa tilaa hän ei ole ajatellut mahdolliseksi, ei harastanut kunnan, pitäjän, läänin, maan asioita tuskin koskaan enemmän kuin villi, s.o. avonaisessa sodassa.

Ei suurta kansan enemmistöä koskaan voida kohottaa, niin kauan kun lainsäädännön ja opetuksen kielenä on ruotsi. Siksipä ei voinekaan löytyä isänmaanystäviä sivistyneiden joukossa, sillä näiden täytyy lähteä kansasta, eikä välinpitämättömästä vieraasta rodusta. — Että ei kukaan sivistyneistä vuodesta 1809 saakka ole ottanut ainoatakaan askelta mainitun äärettömän taakan vierittämiseksi kansan hartioilta — siinä todistusta tarpeeksi heidän isänmaanrakkaudestaan.

Tahdon minä kuitenkin olla inhimillinen ja otaksua, että ne harvat, jotka jotain ajattelivat, luulivat voivansa muodostaa ylimystön, joka vastustaisi liian turmiollista vaikutusta idästä päin. Siitä tuli virkamiesaristokratia, joka m a t e l e e ja s o r t a a kansaa. Saman hyvän

aikeen tahdon minä otaksua niilläkin olleen, jotka ovat harrastaneet ruotsin- ja saksankieltä. Minä toivon että he huomaavat erehdyksensä. Sillä keinotekoinen side, vaikka sillä olisi niin kaunis väri kuin sivistyksen, ei kestä, ellei siinä ole yhtään kansallisuuden rihmaa.

Eikä enää ole mahdollista korjata, mitä on laiminlyöty! Hallitus, todellinen, ei sitä salli. Sivistyneet eivät sitä käsitä ja jos he sen käsittäisivät, on sen eteen työtä tehtävä vasten heidän etujaan. — Suomalainen kansakunta on siis pantu hautaansa. Sinä näet jo suomalaisen kasvoista ja kuulet hänen lauluistaan, että hän tietää herenneensä elämästä. — Se perustotuus, josta kaikki tämä seuraa on: Suomi ei voi saada mitään aikaan väkivallalla; sivistyksen voima on sen ainoa pelastus.

Sortua kansakunnan kanssa käy päinsä, mutta sen kanssa orjan kuolemaa kuoleminen ei sovi ihmiselle. Siis————

Jos sinä johtopäätöstä jollain tavalla sovitat allekirjoittaneeseen, niin vastaa hän: minä olen tehnyt tehtäväni, kun minä olen kaikkiin ilmansuuntiin huutanut, mitä minä tässä olen kuiskannut, ja panen sitä seuraamaan maan historian vuodesta 1809. — Siitä seuraa myös, että mainittu mies saa panna nahkansa ja sydämensä alttiiksi nähdäkseen kurjan näyn ja joksikin ajaksi palata omaansa ja kurjuuden kotiin.

Sen katkeruuden, jonka minä valan näiden hetkiesi iloon, tahtoisin minä mielelläni teille kaikille. Teidän juhlanne ovat hautajaisissa tanssimista. Mitä maa tietää niistä?—————Kuinka sinä luulet suomalaisen talonpojan käsittävän teidän riemujuhlanne? Mitä tietää hän yliopistosta? Että kaikki, jotka ovat olleet siellä, ovat toista sukua kuin hän, ja sen vuoksi oikeutetut kohtelemaan häntä mielensä mukaan. Hän saa kenties tuomarin oikeuksineen ja lakineen sieltä? Kysy häneltä, mitä hän ajattelee tästä oikeudesta. Että herra aina on oikeassa ja hän väärässä. Kenties papit ja kristinuskon? Katso kuinka puoli maata hakee itselleen kristinuskoa omin päin, kun eivät saa sitä papeilta. Yhdistä yhteen meidän piisпамme, konsistorit ja teologinen tiedekunta ja kysy heiltä: ovatko he koskaan välittäneet pappien uskonnol-

lisesta vakaumuksesta? Tämä on kai epäkohta, josta puoli kristikuntaa kärsii, mutta se on meillä suurempi kuin muualla, koska herrasmiehet halveksivat pappissäätyä, ja huonoimmat antautuvat siihen. Toisin ei saata olla siellä, missä on ainoastaan sortajia ja sorrettuja, jossa ei ole muuta arvoa kuin illallisten, vaunujen, ritari-merkkien ym. Sanalla sanoen, teidän juhlimisestanne ei kansa tiedä enempää kuin taivaan linnut siitä tietävät.»

Näiden sanojen takana sykkii palava sydän, sydän, joka on ikään kuin imenyt itseensä satojen ja tuhansien veljiensä sydäntuskat, kokonaisen kansan kärsimykset, kaiken sen vääryyden ja orjuuden jota se vuosisatoja on kantanut. Kaikkien niidenkin hädän, jotka nimettöminä ovat sortuneet vierailla taistelutanterilla, vieraan kansan kunniaksi. Itkenyt on se sydän ennen kuin se tunnustuksensa kuiskeena lausui ja ennen kuin siinä kypsyi päätös lähteä huutamaan sitä kaikille taivaan tuulille.

Näiden sanojen takana soi myrskyn kello, Suomen kansan huomenkello. Mutta lumotussa linnassa alkaa tuuli käydä, hämähäkinverkot häilyvät, home käpertyy. On syntynyt mies, joka panee itsensä alttiiksi, joka vihkii itsensä vapauttajan tehtävään! Käy väristys suupielissä valkoisen immen, joka hämähäkinverkkojen takana nukkuu vuosisatojen unta. Hänen vapauttajansa likenee! Ei se ole sadun loistava prinssi silkissä ja kullassa ja helyissä, se on mies vaatimaton ja vakaa. Hänen varustuksenaan on tahdon teräs ja sanan säilä, mielen järkkymättömyys ja syvimmällä sydämen pohjalla rakkaus väkevä ja palava. Vastoinikäyminen ja vaino joka askelella, aikalaisten, ystävienkin väärinymmärrys, ne ovat valmistaneet häntä hänen elintehtävänsä. Hän on alusta pitäen ollut niitä henkiä, joita ei katsella välinpitämättömyydellä — häntä joko vihataan tai rakastetaan. Ennustivathan ystävätkin jo nuorena, että hänet joko hirtetään tai korotetaan kunniaan. Hän on taipumaton, eivät mitkään houkutukset horjuta häntä pois vakaumuksen tieltä, ei mikään vaino väsytä häntä, ei mikään viha pane häntä peräytymään. Hän on sitkeä, hän on visaa. Hän toimii tietävän varmuudella, sillä hän on

etsinyt ja löytänyt syntyjä syviä, hän rakentaa niiden pohjalle. Mutta hänen tietäjäsilmänsä näkee myöskin kauas eteenpäin, näkee Suomen kansan tehtävän kansojen rinnalla, sen velvollisuuden ja oikeuden elää ja erikoisuudellaan rikastuttaa ihmiskuntaa.

Hän on koonnut käsiinsä menneisyyden ja tulevaisuuden langat, hän on imenyt sieluunsa menneisyyden ja tulevaisuuden kärsimykset ja toivot. Hän tuntee hartioillaan näiden kaikkien taakan. Se on raskas ja suloinen taakka. Hän sitä rakastaa, ei sillä vaistomaisella, haaveilevalla, ruusunkarvaisella rakkaudella, joka usein pysähtyy vain heliseviin sanoihin eikä jaksa ulottua tekoihin. Hän rakastaa vastuunalaisuuden tuntevalla, raudanlujalla rakkaudella, tuolla tunteella tulipunaisella, joka jää niin yksinäiseksi aikalaistensa joukossa, jota vasta jälkipolvet ymmärtävät ja josta vasta historia voi lausua tuomionsa. Se rakkaus pakottaa nousemaan nykyisyyden ruosteisuutta, mataluutta, pienuutta vastaan, se murtaa ajan kahtia, se luo suurtekoja, tekoja vuosisatojen varalle.

Niin, vuosisatojen työn hän on suorittanut, se mies vaatimaton ja vakaa, joka herätti valkoisen immen lumotussa linnassa. Kaikkialla missä meidän päivinämme itsetietoinen suomalainen elämä pulppuaa, tunnemme hänen kotkankyntensä jäljen, kaikessa edistyksessä, sekä henkisessä että aineellisessa, nautimme hänen taistelunsa hedelmiä, hänen perintöänsä. Sivistyslaitoksis-tamme, kirjallisuudestamme kiitämme häntä. Ja häntä kiitämme ennen kaikkea siitä, mikä meille on sisäisintä, ominta: kиеlemme herätyksestä kiitämme häntä! Sillä hänhän kuuli suomalaisen sydämen sykinnän kun kaikki muut olivat sen kuolemaan tuominneet. Hän ei epäillyt, kun kaikki muut olivat toivomasta lakanneet. Hän puhalsi suomenkieleen itsetietoista elämää, hänen kaut-taan nousi se säveleksi soimaan kansojen kuorossa.

Ketä me siis Suomen niemellä juhlisimme jollei sinua, Snellman, rakastajamme palava ja väkevä! Ketä me Suomen kielellä ylistäisimme, jollei sinua, joka tämän kielen herätit häviön yöstä! Kehen meidän etsivä sil-mämme pysähtyisi esikuvaa saamaan, jollei sinuun, jolla oli niin rautainen tahto ja lahjomaton velvollisuu-

dentunto! Kenestä me Jumalaa kiittäisimme, jollei sinusta, tietäjämme suuri! Kiitämme Häntä, kansojen kaitsijaa, joka sinut meille antoi! Juhlat me valmistasimme tänä sinun sadantena syntymäpäivänäsi koteihimme ja saleihimme ja kummuillemme Suomen valoisassa kevätyössä. Juhannusta me vietämme. Ennen kaikkea sydämissämme.

Niin, sydämissämme!

Me pysähdymme, unohdamme hetkiseksi juhlahumun, käännymme sisäänpäin, omaan itseemme ja vaivumme katselemaan tietäjän kasvoja, katselemaan itseämme niiden valossa. Meille teki hän työtä, meille jätti hän perinnön: koko edistyksen asian, meidän vaalittavaksemme jätti hän suomalaisuuden pyhän tulen.

Jollemme me suomalaiset sitä vaali, ei sitä kukaan tee ja sammuu suomalaisuuden liekki maan piirin päältä, kuolee suomalainen sävel kansojen kuorosta...

Oi ei, oi ei. Me tahdomme ja meidän täytyy, jokaisen meistä, tuntea hartioillamme vastuunalaisuuden taakkaa kaikesta, mitä täällä Suomessa tapahtuu. Se taakka on raskas, mutta se on suloinen kantaa. Meidän täytyy oppia panemaan itsemme alttiiksi, jotta edistyksen asia, ihmisyiden asia meidän kansamme keskellä menestyisi. Vain se antaa meille oikeuden elää. Kansallisuuttamme, suomalaisuuttamme meidän täytyy vaalia sielumme koko palavalla rakkaudella. Sillä vain sen avulla kykenemme jotakin omintakeista ja uutta maailmassa luomaan. Meidän käsiemme, meidän sydäntemme varassa on Snellmanin perintö.

X

Koiton helluntaijuhlassa.

Suuri ruotsalainen runoilija Rydberg kertoo:

Pimeydessä illan, melussa myrskyn kuulee poika ikkunansa alla äänen: »Gunnar, nyt käyvät korkeina aallot. Tule, tahdon nähdä onko mielesi lämmin, asuuko pojan povessa uskallusta. Tule, kiikuta aalloilla unelmiesi tyttöä. Ja jollet pelkää vilppiä ja vihaa, niin ohjaamme purren onnesi saareen.»

Se on Snöfrid, unelmien morsian, joka silloin tällöin on väikkynyt pojan silmissä. Syvällä metsässä hän joskus on hänet nähnyt. Oi, ihanampaa imeä ei ajatella taida. Kaunis on hän sinisine silmineen ja kutrineen, jotka kultaisina liehuvat ympäri valkoisen otsan! Parhaimpina hetkinään on hän Snöfridin nähnyt. Snöfrid on hänelle oikeuden ääni, totuuden ääni, hyvyys, puhtaus, kauneus.

Illan pimeydessä, myrskyn melussa kutsuu Snöfrid ja Gunnar tarttuu hänen käteensä ja he rientävät rantaan.

»Snöfrid, kuinka sorja sinät oletkin hopeisissa vaatteissasi!»

Ja kuu nousee metsän takaa ja pilvien revelmistä valautuu punakeltainen hohde veteen, joka nousee, laskee, välkkyi, pärskyy . . . Kuutamossa kiiltää valkoinen purjekin ja vaahtojen ja hyrskyjen ajamana työntyy vesille pursi.

»Snöfrid, unelmieni morsian, nyt kiikumme aalloilla!»

He istuvat rinnan, tyttö kuuntelee tuulen tarua, katselee haaveillen kohti kuun kiekkoa. Heidän ympärillään pauhaavat aallot, heidän ympärillään vinkuu ja ulvoo ja valittaa myrsky.

Jo pärskähtää vimmatusti aalto, jo syöksähtää esiin vuorenkorkuinen luoto. Menninkäiset, pienet peikot siellä elustelevat, ne, joitten hallussa ovat ne suuret aarteet, kiiluvat kullat ja kivet ja hohtavat helmet. Ne pienet peikot vartioivat sitä aarretta, jota koko maailma ajaa takaa, jota suurin osa ihmisiä pitää onnen ehtona, kultaa, kultaa. Ihmislapset ovat joskus helluntaiyönä nähneet kankaalta sinertävän liekin ja päättäneet: siellä ne menninkäiset nyt suurissa kattiloissa kultiaan keittävät. Pääsisinpä, pääsisinpä minä vain niiden kattiloiden ääreen! Mutta eivät ole koskaan päässeet ja heidän on täytynyt jäädä halveksittuun köyhyyteensä. Gunnarin eteen, joka tyttänsä rinnalla purressa laskettaa myrskyisellä merellä, välähtää äkkiä menninkäisten valtakunta, ja pienet peikot viittovat ja houkuttelevat:

»Gunnar, me vartioimme valjuna kuutamoyönä kultaa — tule poika, käy kiinni onneesi! Me vapautamme sinut köyhyyden häpeästä! Gunnar, anna meille sielusi, niin saat aarteemme!»

Kultaa, kultaa! Pelastusta puutteen häpeästä, vapautusta köyhyyden kahleista, koko maailma auki! Kunniasijoja, loistavia arvonimiä, juhlia, elämän huvituksia ja hekumaa — kaikkea, kaikkea mitä kullalla saa — vastalahjaksi vain sielu, ihmissielu!

Mutta ilmassa vinkuu, ulappa kuohuu ja vaahtoa. Hurja kulkue tulla viilettää. Torvet kaikaa ja liput liehuu, ja miekat välkkyvät ja ylistys soi kunniaksi väkivallan, sen, joka mahtisanallaan kukistaa ja orjuuttaa, joka elämän kahleisiin kytkee. Räikyvinä mylvintinä vyöryy ylistys kunniaksi väkivallan, sen joka kulkee miekka kourassa, joka vainuaa salajuonia ja petosta kaikkialla, joka pelkää omaa varjoaankin ja joka siitä syystä tukahduttaa jokaisen itsenäisen liikkeen.

»Gunnar!« huutaa väkivallan vartijain kuoro. »Anna meille sielusi, niin sinun nimesi tulee tähtenä loistamaan muiston valtakunnassa!«

Mainetta, mainetta, kunniaa! Ei unohdusta koskaan. Ainainen loisto ympäröimässä kuolevaisen nimeä. Kuolemattomuuden kunniaa! Oi sitä häikäisevää houkutusta! Eikä hinnaksi muuta kuin sielu — ihmissielu!

Mutta pursi kiittää lahdelmaan, jossa aalto lipuu kuin nukkuvana ja kuunvalo kimmeltää hopeisena tyynessä.

»Gunnar«, kutsuu ääni, »käännä keulasi tänne. Täällä on sinulle valmiiksi varattuna mökki lehdon siimeksessä. Täällä odottaa sinua uskollisuus, joka ei ikinä ole valaansa rikkonut. Täällä saat nukkua, täällä nähdä suloisia unia. Rannan kaislat tuodittavat kahisten uneen. Hempein käsivarsi, mikä ikinä on syleilyyn kietoutunut, kutoo rakkautta elämäsi loimiin!«

Ainaista rauhaa, ainaista tyyntä, ei koskaan kovaa todellisuutta — aina vain unta ja unelmia kaislojen kahistessa, rakkautta hempeitten käsivarsien syleilyssä — onnea, onnea mökissä lahden poukamassa... !

Silloin nousee Snöfrid, ojentuu suoraksi purren keulaan ja puhuu:

»Parempi on sankarin jalo köyhyys kuin lohikäärmeen luihu lepo kullan ääressä; parempi on pilkattu kuolema hyvän puolesta kuin itsekkäässä taistelussa saavutettu maine. Parempi kuin rauhan on vaaran syleily. Jos minut valitset, valitset myrskyn.

Sillä sankarelämän kovat käskyt kuuluvat: vedä miekkasi inhaa jättiläistä vastaan, vuodata rohkeasti veresi heikkojen puolesta, opi kieltäytymään ilomielin, älä milloinkaan valita, taistele toivotonta taistelua ja kuole nimettömänä. Sellainen on elämän tosi sankarsatu. Älä onnen saarta etsi!»

Ja sen sanottuaan häviää impi, haihtuu pois sumuun. Ja poika jää yksin ajelehtimaan aaltojen erämaahan.

Mutta runoilija lohduttaa:

»Gunnar, poikanen, monet tiet johtavat hautaan. Jos valitset taistelijan tien, niin täytyy sinun kulkea kautta levottomuuksien, tuskain ja kovien kohtalojen, kautta epäilyksen sumun on sinun vaeltaminen. Väsyneenä ja yksin taistelukoon verissään mies, joka nosti kilpensä tukemaan tämän maailman pieniä. Ja jota likempänä taivasta hänen tarkoituksensa, sitä raskaampia askelia täytyy hänen astua.»

Mutta hän lupaa pojalle, että tämä joskus, jos hän pysyy parhaimmille unelmilleen uskollisena, saa nähdä impensä, unelmiensa morsiamen. Joskus leikittelee Snöfrid hänen kanssansa kuten muinoin metsässä, joskus laulaa Snöfrid hänelle lohduttavaa laulua, joskus kun poika on taisteluun väsynyt, näyttää tyttö hänelle lapsuusmuistojen yrttitarhan.

Sellainen on tämän ihanan Rydbergin runon sisältö.

Mutta miksi esitän minä sen täällä nyt, tarun ihmislapsesta elämän myrskyävällä merellä? — Nythän on kevät — ja kuinka me olemme kevättä ikävöineet! Lehtiä olemme ikävöineet puihin, kukkia maahan, vihantaa ympärillemme. Käkeä olemme ikävöineet, valoisia öitä, aurinkoa, lämpöä, kevättä, kevättä! Ja vihdoin on kevät tullut ja meidän tekee mieli levittää sylimme sitä vastaan ja puhjeta puhumaan: tervetuloa sinulle, kaivattu! Avaa kätesi, virkistä meitä lahjoillasi, ravitse meitä auringolla, lämmöllä. Tule sinä suuri parantaja luoksemme, sillä niin paljon on maailmassa pimeyttä ja hätää, niin monenlaisia tauteja potevat ihmisten lapset...

Niin! Siinäpä se juuri on — se että maailmassa on niin paljon hätää ja tautia — joka tekee, ettei kevätkään tunnu niin keväältä kuin sen pitäisi tuntua. Kenelle

tulee oikeastaan kevät? Toki kaikille, kaikille. Hyvä Jumala antaa aurinkonsa paistaa niin hyvään kuin pahain yli ja antaa sataa niin väärille kuin vanhurskaillekin. Ja kuitenkin: tuleeko kevät todella kaikille?

Tuleeko kevät suuren kaupungin kellarikerrokseen, jossa seinät ovat homeessa, ikkunapahaset maan tasalla, ikkunain alla asfaltilla laskettu ahdas piha ja vastapäätä suuri kivimuuri?

Siellä kivijalassa elää ihmisiä, suuri perhe siellä taistelee taisteluaan ainaisten leipähuolien kanssa. Sen sellaisen perheen elämäntarina on niin tuttu, ettei sitä kannata kertoa, sillä jokainen sen tunnemme; ja toiselta puolen: se on niin lyhyt, että sen jaksamme kuulla uudelleenkin: he menivät avioliittoon eikä heillä ollut myötäjaisina kuin kaksi tyhjää kättä; paljon lapsia; työttömyyttä, tautia. Mies rupesi juomaan. Sellaiseen perheeseen — tuleeko kevät? Mitä tietää sellainen perhe nurmesta, kukkasista, kukkuvasta käestä, auringosta? Se tuntee luissansa kevään siksi ettei palele kuten talvella. Niin, ja näkeehän jonkin viiston väläyksen auringonsäteestä, joka kivimuurin harjojen keskeltä tunkeutuu asfalttipihalle...

Entä tuleeko kevät tehtaaseen, sinne missä pyörät käy, rattaat kiertää, hihnat hurisee, koneet pauhaa ja ihmiset häärii, hyörii ja pyörii? Kalpeita ovat kasvot, luisevia kädet, väsyneitä silmät — tuleeko sinne kevät? Mitä tiedetään siellä kukkasista, lintusista, auringosta? — Noo, tiedetäänhän sentään: tulee lepopäivä, seitsemäs viikossa, silloin saattaa päästä ulos näkemään nurmea, kukkia, puita.

Entä juomarin vaimo — tuleeko hänelle kevät? Hän on kuihtunut, laihtunut olento, vaatteet risaisina, silmissä ainainen pelko, sydämessä ainainen ahdistus. Mitä kaikkea tunteeaan tuo äiti kapaloidessaan lastaan räsyihin, kodissa, josta tavarata vähitellen on kuljetettu panttilaitokseen ja kaikkialla töröttää vastaan tyhjyys, kylmyys, siivottomuus, toivottomuus? Mitä kaikkea tunteeaan äiti, kun hän huomaa omien voimiensa heikkenemistään heikkenevän, kun lapset ympärillä itkevät leipää eikä ole antaa, eikä ole mitään toivoa tulevaisuudestaakaan? Mitä kaikkea tunteeaan vaimo, kun mies

iltayöstä tulee kotiin kuin peto, kun hänen puheensa — miehen, joka kerran Jumalan kasvojen edessä lupasi vaimoan suojella ja rakastaa, sekä myötä- että vastoin- käymisessä — kun hänen puheensa on kirousta, sadatusta, kuolemanuhkaa, kun käsi joka vannoi tukevansa läpi elämän pitelee murhan asetta ja lyödäkseen etsii nukkuvia lapsia, heidän omia lapsiaan? Se vaimo silloin työntää lapset huoneesta, saa minkä sijoitetuksi naapuriin, minkä kellariin, minkä mihinkin, ja avuttomimman, nuorimman, sen hän pitää käsivarrellaan ja sen kanssa hän joutuu kadulle, yön selkään. Mitä kaikkea tuntee se juomarin vaimo, se juomarin lasten äiti harhaillessaan yössä, vaikka häntä ympäröisi lemua- vin kevättyö, vaikka taivas hänen yllään olisi rusotusta täynnä — voisiko haava lakata vuotamasta verta, jonka oman miehen käsi on iskenyt?

Entä vangeille — ihmisille, joilta on otettu vapaus, joitten käsiin ja jalkoihin on kytketty raudat, jotka vuorokaudet, kuukaudet, vuodet umpeensa kiertävät ahdasta, ummehtunutta, löyhkäävää koppia, joitten omissatunnoissa verityö huutaa yötä ja päivää — tuleeko heille kevät, paistaako heille päivä?

Paljon, paljon on maan päällä ihmisiä, joille ei tule kevättä, vaikka puhkeaa puihin lehtiä ja maahan nurmea, vaikka linnut laulavat ja aallot läikkyvät vapaina. Sillä paljon, paljon on maan päällä hätää ja tuskaa ja monenlaisia tauteja potevat ihmisten lapset.

Keskellä keväistä päivää nousee tieto tästä eteemme kuin aave ja keskellä hetkellistä lepoa ja iloa kajahtaa sydämessämme huuto: ei unta, ei unohdusta — työtä, työtä, taistelua!

Meille, raittiusväelle varsinkin kuuluu tällainen huuto, sillä mehän olemme osaksemme valinneet taistelun tien.

Niin, me olemme osaksemme valinneet taistelun tien, meidän työemme tarkoittaa lähimmäisen onnea, isänmaan, koko kansan onnea. Rauhaa me tahdomme tuoda maan päälle. Rauhaa perheen äideille, rauhaa lapsille, rauhaa, tunnonrauhaa, yön lepoa niihin tuhansiin koteihin, joita painaa väkijuomakirous! Kevättä niihin tuhansiin koteihin, joissa huoataan, itketään, vaikeroidaan ja hampaita kiristetään väkijuomakirouksen takia! Kevättä,

aurinkoa, vapautta niille tuhansille onnettomille, jotka kantavat rautoja ja hengittävät vankikopin löyhkäävää ilmaa väkijuomakirouksen takia! Aurinkoa, kevättä maailmaan, ihmissydämiin!

Pitkä sinne on tie ja taistelun kautta sinne on kuljettava.

Omanvoitonpyyntö, itsekkyyys, ennakkoluulot makaavat vuorina vastassa ja myrskyävälle merelle olemme työntäneet purtemme, kun olemme lähteneet kamppailemaan niitä vastaan. Kuinka monta, monta kertaa tällä retkellä olemme väsyneet, kun aallot ovat käyneet korkeina. Kuinka monta, monta kertaa on tehnyt mieli päästää kädet herpoutumaan ja kääntyä myötätuuleen. Sitten on pärskähtänyt aalloista esiin menninkäisten luoto ja ne pienet peikot, jotka sitä suurta aarretta vartioivat, ovat houkutelleet: me annamme kultaa, myy sielusi — saat paljon kultaa! Sitten ovat helisten ja soiden tulleet väkivallan vartijat, maan mahtavat ja luvanneet maineen kuolemattomuutta, valtaa. Ja vihdoin on lahden poukamasta sukeltanut esiin unten höyhensaari ja kuinka meidät onkin vallannut halu laskea pursi sinne, lepoon, nautintoon, unelmien valtakuntaan! Me olemme niin pienet, niin heikot, meitä niin halveksitaan, meitä niin pilkataan, nauretaan. Kuka meitä ymmärtää? Kuka meidän ponnistuksillemme tunnustusta antaa? Teot sellaisetkin, jotka olemme tehneet omantunnon pakosta, tulkitaan väärin, meidän sanamme käännetään pahoin päin, meitä epäillään, vihataan, vainotaan. Emme osaa tyydyttää niidenkään vaatimuksia, joita pidämme ystävinä, taistelutovereina. Korkeina käyvät aallot, meri raivoaa, me väsymme... Entä jos me myisimmekin sielumme kullasta, antautuisimme rahan turvaan; tai entä jos me rupeaisimme mahtavan väkivallan palvelukseen tai jos laskeutuisimme lepäämään kaislojen kahinaan, uneksimaan, untuvapatjoille ...

Mutta katso — silloin nousee purtesi keulaan Snöfrid.

»Parempi», puhuu hän, »on sankarin jalo köyhyys kuin lohikäärmeen luihu lepo kullan ääressä, parempi on pilkattu kuolema hyvän edestä kuin itsekkäässä taistelussa saavutettu maine. Parempi kuin rauhan on vaaran syleily. Jos minut valitset, valitset myrskyn.

Sillä sankarelämän kovat käskyt kuuluvat: vedä miekkasi inhaa jättiläistä vastaan, vuodata rohkeasti veresi heikkojen edestä, opi kieltäytymään ilomielin, älä milloinkaan valita, taistele toivotonta taistelua ja kuole nimettömänä. Sellainen on elämän tosi sankarsatu. Älä onnen saarta etsi!»

Ja meidän tunteemme jatkaa:

»Monet tiet johtavat hautaan. Jos valitset taistelijan tien, niin täytyy sinun kulkea kautta levottomuuksien, tuskain ja kovien kohtalojen, kautta epäilyksen sumun on sinun vaeltaminen. Väsyneenä ja yksin taistelemaan verissään mies, joka nosti kilpensä tukemaan tämän maailman pieniä. Ja mitä likempänä taivasta on hänen tarkoituksensa, sitä raskaampia askelia täytyy hänen astua.»

Toverit, raittiuskansa! Nyt te sen tiedätte, miksi keväisessä juhlassa olen teille esittänyt tarinan ihmislapsesta elämän myrskyisellä merellä. Älkäämme tuskastuko, älkäämme väsykö. Taistelekaamme lakkaamatta itsekkäisyyttä ja omanvoitonpyyntöä vastaan sekä itsessämme että maailmassa. Nostakaamme rohkeasti kilpemme tukemaan tämän maailman vähäisiä. Niiden tuhansien kotien puolesta, joissa vallitsee tauti ja hätä väkijuomakirouksen takia — taistelekaamme! Niiden tuhansien lähimmäistemme takia, jotka väkijuomakirous on kahleisiin takonut — taistelekaamme! Niiden tulevien sukupolvien hyväksi, jotka perivät nykypolvilta kirousta tai siunausta — taistelekaamme! Vapauden huomenruskoa kohti kulkekaamme, kevättä kohti kulkekaamme ja palkkanamme olkoon — hyvän omantunnon todistus!

XI

Ylioppilasseurassa Helsingissä.

Kierrellessäni maailman rantoja olen nähnyt yhden ja toisen ylioppilastyypin. Nämä huomiot ovat tosin aivan pintapuolisia, turistin silmänräpäyskuvia, mutta esitän ne kuitenkin.

Olen nähnyt venäläisen ylioppilaan, pitkätukkaisen,

kuluneen, nälkäisen, hänet, joka elää vain aatteestaan, useasti kostonaatteestaan, joka häntä kuluttaa ja kalvaa, joka häntä syö ja polttaa. Hänen oma itsensä ei merkitse hänelle mitään — hän ei pelkää mitään maan päällä, ei ole sitä kidutusta, jota ei hän ole valmis ottamaan vastaan, jos arpa lankeaa hänelle. Hän on epäkäytännöllinen fantasti tämä usein nälkäinen venäläinen ylioppilas — valmis rettelöimään ja kapinoimaan ja laulamaan marseljeesia ja joutumaan kiinni. Hän on suuri lapsi — mutta häntä täytyy ihailla hänen itseunhotuksensa ja pelkäämättömyytensä vuoksi.

Olen nähnyt myöskin toisen venäläisen ylioppilastyypin — hänet, josta tulee hyvä tshinovnikka..

Olen sitten katsellut erästä lajia saksalaista ylioppilasta. Hän on lihava ja pöhöttynyt, oluella ja tupakalla elätetty. Hän on ylpeä ja itsetietoinen ja leveä ja poroporvarillinen. Hän puhuu ääneen, raivaa kyynärpäillään tietä halki kansanjoukon ja on sitä ylpeämpi ja leveämpi mitä enemmän hänen kasvoissaan on naarmuja ja arpia. Sillä hän on duelleerannut, hän! Hän tulee toverijoukossa meluten ja räyhäten ravintolaan, jossa pöytä on katettu hänen ryhmäänsä varten, hänen päänsä on sidottu, kääreen alta tihkuu verta ja kasvot ovat täynnä laastaritilkkuja. Tottumattomasta meikäläisestä tuntuu oikein ilkeältä, mutta mitä enemmän hänellä on kääreitä ja siteitä, sitä uljaammin hän esiintyy. Ja saksalaiset naiset ovat ihastuksissaan! He ovat sitä mieltä, että miehekkyyys katoaisi, jollei mies osaisi vuodattaa verta.

Tietenkin tällainen saksalainen ylioppilas osaa hyvästi tehdä työtäkin, tietäähän hän, että se hänen tulevaisuudelleen on välttämätöntä ja hän on käytännöllinen, järkevä, rahantunteva mies. Mutta kun hän joskus vakaantuneena virkamiehenä ajattelee ylioppilasaikaansa, kohtaa häntä varmaan pääasiallisesti muistot juomingeista ja duelleista.

Ranskalainen ylioppilas sitten! Ahkera hän on, ahkera ja säästäväinen ja osaa pitää lystiä halvalla. Halpoja naisia ja halpaa viiniä. Mutta astuessa ylioppilasravintolan ohi Pariisin Quartier latinissa — sellainen melu, että luulisi koko rakennuksen laukeavan! Poliisi ei tee

haittaa — ei pelkoakaan! Hän ymmärtää nuorten ilon, se on vallan luvarinen. Laula vaikka kadulla, huuda miten paljon tahdot, kunhan et kenellekään pahaa tee!

Eteläslaavilainen ylioppilas tai tshekkiläinen tai puolalainen — hän jo harrastaa hän. Sillä hän käy ainaista sotaa sorretun kielensä ja sorretun kansallisuutensa puolesta. Hän huutaa ääneen, huutaa lehdissä, huutaa kokouksissa, ottaa osaa meluaviin katumylläköihin ja varmaan jää tämä taistelu, tappiot ja voitot, hänen ylioppilasmuistoistaan elävimmäksi.

Entä sitten suomalainen ylioppilas?

Suomen suomalainen ylioppilas tuntuu ulkomaalaisesta mahdottomuudelta. Nuoria miehiä ja naisia, jotka ovat tehneet ylioppilastalonsa raittiiksi! Nuoria miehiä ja naisia, jotka vain kiltisti lukevat ja »harrastavat» ja särpivät vettä ja maitoa! Miten he sitten viettävät illan kun he yhteen sattuvat, nuo jurot, eriskummalliset nuoret? He tuntuvat niin höyläämättömiltä ja kömpelöiltä, heillä ei näytä olevan mitään tapoja ...

Vähät siitä mitä muut sanovat ja luulevat! Kunhan me vain itse olemme selvillä siitä, mitä me tahdomme ja mitä meidän tulee olla. Me suomalaiset, me kehittymmekin täällä omaksi itseksemme, Suomi luokin ylioppilastyypin, jolla ei missään muualla ole vertaa eikä vastinetta.

Suomalaiselta ylioppilaalta vaaditaan yleensä ääretömän paljon. Meidän täytyy täällä Suomessa olla vanhoja ja vakavia jo miltei syntyessämme. Meidän täytyy tottua punnitsemaan kultavaa'alla jokaista sanaamme ja tekoamme, meidän täytyy oppia vaikenemaan vaikka meidän sisässämme kuohuu, meidän täytyy hammasta purren nähdä asioita, joita ei sisumme kärsi eikä siedä. Meidän nuorukaisiltamme vaaditaan miehen malttia, miehen viisautta, vanhuksen kaukosilmää, meidän neitosiltamme kypsyneen naisen älyä, kärsivällisyyttä, uhrautumista. Ja huolimatta tästä vaaditaan, ettemme saa vaipua epätoivoon, emme saa väsyä, emme nukkua, emme menettää reippauttamme ja elämäniloamme. Meidän pitää säilyä virkeinä, nuorina, meidän täytyy valvoa, meidän täytyy täällä Suomessa nuorella iälläämme

oppia sitä mitä vapaissa maissa opitaan vasta myöhemmin: hillitsemään ja hallitsemaan itseämme.

Kun tässä hiljan olimme koolla, koetettiin ajatella ohjelmaa tämän piirin vastaiselle toiminnalle. Tuotiin ilmi paljon hyviä pyrkimyksiä ja kauniita aikeita ja minunkin silmieni edessä väikkyi silloin jotakin, jolle nyt koetan antaa muotoa.

Meissä on itsekussakin muiden hyvien taipumusten rinnalla kauneudenjano, ikävä kauneuteen. Muihin hyviin vietteihimme vedotaan alituisesti, kunniantuntoomme, hyväsydämisyyteemme, totuudenrakkauteemme ym. — mutta kauneudentuntoomme — koska vedotaan siihen? Ei kenenkään päähän pälkähtäisi ruveta sitä kehittämään muissa kuin niissä, jotka aikovat taiteilijoiksi. Kauneudentuntomme saa piillä kätkössä, jossakin syvällä sielun pohjalla, usein pidetään sitä syntinä ja turhamaisuutena, sitä tukahdutetaan minkä ehditään ja koetetaan rikkaruohona kitkeä juuria myöten. Ja kuitenkin on kauneudentunto varmaan vietti, joka oikeaan suuntaan kehittyneenä voisi auttaa meitä erottamaan oikeaa väärästä ja johtamaan meitä siveellisiin voittoihin. Ja mikä tämän kauneudenvaiston kehittämisessä parasta on, on että sen mukana avautuu ihmiselle uusi maailma. Elämään tulee paljon enemmän sisältöä, elämä tulee rikkaammaksi.

Muutamiin luonteisiin vaikuttaa, kun niiden eteen asetetaan tieteen täriseyttävät totuudet ja tilaston huijaavat numerot ja näiden lahjomattomien tuomarien nimessä sanotaan: älä tee niin tai niin! Näitä tuomareita käytetään alituisesti ja ne kyllä saavat aikaan paljon. Mutta löytyy luonteita, joihin enemmän kuin tilastojen numerot, lääketieteet, kansantaloustieteet jne. vaikuttaa, kun todistetaan: älä tee niin tai niin, sillä se on niin rumaa. Ne ovat kuitenkin vielä verrattain harvat — sillä kauneudentunne meillä useimmilla on aika lailla kehittymätön — eikä ole tehty mitään sen kehitykseksi! Me emme käsitä, että meiltä mitään puuttuu, meillä on mielestämme itse kullakin se tarpeellinen annos kauneudenaistia.

Sille mitä minä tarkoitan voisi antaa monta nimeä.

Heine sanoo: »Die Engel die nennen es Himmelsfreud, die Teufel die nennen es Höllenleid, die Menschen die nennen es — Liebe!» Sitä mitä tarkoitan, kutsuvat toiset jumalanpeloksi, hurskaudeksi; toiset omaksitunnoksi, toiset sydämensivistykseksi; sitä voitaisiin myöskin sanoa elämän sisällöksi — ja pilalehdet ja niiden yleisö ne tietäisivät sille lystinkurisia nimiä — minä en löydä sille sopivampaa nimitystä kuin kauneus.

En tiedä, miten estetiikka kauneuden tarkoitusta määrittelee. Minun käsitykseni mukaan on kauneuden tarkoitus tehdä raskas ihmiselämä keveämmäksi kantaa, luoda sisältöä arkipäiväimme harmauteen, tuoda valoa, iloa sieluumme. Sillä kauneus tuo pysyväistä tyydytystä ja onnea elämään, kauneus tekee meitä paremmiksi. Sentähden meidän tulee sitä etsiä ja ikävöidä.

Se kauneus, jota tässä tarkoitan, ei laisinkaan aina pistä silmiin eikä häikäise loistavin värein. Se on usein aivan kätkössä. Meidän täytyy sitä etsiä ennen kuin löydämme.

Muistan kuinka monta, monta vuotta sitten tulin Italiaan ja seisoin kuuluisten vanhojen mestariteosten edessä. Seisoin täynnä ihmettelyä ja ihailuakin, mutta en osannut iloita, en tuntenut onnea verta myöten. Vähitellen, vähitellen alkoi ilo syntyä. Tulin sitten Pariisissa kuuluisan Lionardo da Vincin taulun eteen, josta matkakirja tiesi kertoa, että taiteilija maalasi sitä monta vuotta ja että mallille, taiteilijan rakastetulle, maalatessa soitettiin ihania säveliä. Ja minä, onneton, seisoin sen kuvan edessä enkä löytänyt mitään erityistä. Se oli aivan yksinkertainen, värit niin hillityt, kaikki tyynni niin vaatimatonta. Ja minä kävin käymistäni kuuluisaa kuvaa katsomassa ja vähitellen, vähitellen poistui peite silmieni edestä, ja minä näin ihmeellisen, selittämättömän hymyn ja minulle tuli ilo ikäänkuin olisin saanut kalleuden.

Kauneutta on ikävöitävä ja etsittävä. Silloin se löydetään.

Toinen ihminen kävelee sadeilmalla ja harmittelee, että hänen hienot vaatteensa kastuvat. Toinen siunaa sadetta ja riemuitsee siitä, että luonto virkistyy ja kaikki

kasvaa. Toinen kahlaa keskellä pyryä kaulus pystyssä, nyrpeänä ja tyytymättömänä — toinen katselee ihas-
tuksissaan valkeita ryöppyjä, jotka kuin suuret, valkeat
henget käyvät piiriin ja liitelevät ja leijaavat, temmel-
tävät ja kaarestavat. Ja entä niitä omituisia pintoja,
joita pyryilmalla syntyy hankiin! Mikä lepo sielulle
vaipua luonnon ihmeitä katselemaan! — Toinen ihminen
pitää suurimpana onnettomuutena joutua maalle, sydän-
maille, yksinkertaisten ihmisten pariin, pois maailman
touhusta. Toinen ihminen löytää maalaiselämässä, sen
pienissä arkipäivän askareissa, sen vaatimattomissa
tapahtumissa niin paljon kauneutta, niin paljon sisältöä,
ettei ikävästä voi tulla kysymystäkään. Hiljaisuuden
soitto maalaiselämän yksinäisyydessä, joka toiselle on
kuolettavan ikävä, on toiselle suloista, kirkasta, tyyn-
nyttävää, terveellistä puhetta salatusta iäisyydestä...
Arkipäivän raskas työ, esim. ruumiillinen raataminen,
on toiselle runottominta, ikävintä, orjamaista maan
päällä. Toiselle, joka tietää, että jokainen työn puser-
tama hikikarpalo lankeaa isänmaan peltoon ja nostaa
siitä kultaista viljaa, tai joka tietää että hän kätensä
työllä elättää perheensä — on ruumiillinen työ täynnä
kauneutta ja sisältöä... Toiselle on uni välttämätön
numero vuorokauden järjestyksessä ja hän heittäytyy
kuin pölkkö vuoteeseensa ja vetelee siinä unta kuin
hirttä. Toinen valmistaa itselleen maatapanon ajasta
erityisen juhlahetken. Hän nauttii jokaisesta valmis-
tuksesta unenviettoon niinkuin nautitaan taiteesta, iha-
nasta soitosta tai ihanasta runoelmasta. — Toinen näkee
raittiustaistelussa vain sen vaivaisen viinan vihaamisen,
näkee ne itserakkaat, tekopyhät, poroporvarilliset intoi-
lijat. Toinen näkee raittiusasiassa taistelun rumuutta,
raakuutta, ihmispetoa vastaan, näkee siinä osan ihmi-
syysasia. Hänelle on raittiusasia kaunis.

Mutta tätä luetteloa voisi jatkaa loppumattomiin.
Pitkän puheeni lyhyt sisällys olisi tämä: sen valtatie-
rinnalla, jota suuri ihmislauma kulkee, käy toinen tie,
salattu, salaperäinen polku. Sen rinnalla mitä meidän
ruumiimme silmä näkee, löytyy toinen maailma, salattu,
kätkeyty, sisäinen, jota vain meidän vaistomme, meidän
kauneudentuntomme tajuaa. Myötäsyntyntä, sisäistä

kauneudenvaistoamme kun kehitämme, selviää meille kummallisia asioita — tosin aivan pieniä ja vähäpätöisiä järki-ihmisten silmissä, mutta asioita, jotka sittenkin syvällisesti vaikuttavat koko olentoomme. Me huomaamme, kuinka vissit värit, joitten sommittelu ennen ei meihin laisinkaan koskenut, alkavat häiritä. Ihmiset, joita ensi näkemältä pidimme kauniina ja hauskoina, käyvät mataliksi, tyhjiksi. Lauseparret ja sukkeluudet, joille ennen makeasti nauroimme, tuntuvat mauttomilta. Operettisävelet, jotka ennen niin herttaisesti huvittivat, käyvät banaaleiksi. Mutta sen sijaan mitä kadotimme tulee uusi, ikäänkuin hillitympi, tynyempi, terveempi ja paljon syvempi kauneus. Sisältäpäin se tulee ja vaikuttaa meidän tapaamme puhua, tapaamme ajatella, tapaamme pukeutua, valita ystäviä, järjestää kotimme jne. Nousukastyypissä, siinä mieheissä tai naisissa, joka on saanut päähänsä ulkonaisia tietoja, ahtanut päälleen eurooppalaisen muotipuvun ja saanut hyvän aseman yhteiskunnassa, ilmenee juuri ulkoapäin saatu hienostus, mutta sieltä sisältä henkii aina silloin tällöin vastaan sulamaton routa, joka tympäisee. Sisältäpäin tulee kauneudenviljelyksen alkaa ja vähitellen vaikuttaa ulkonaiseen ihmiseemme.

Se ihminen, joka elämänsä elää ihmisten parissa, ainaisessa touhussa, tarvitsee vähemmin tätä sisällistä kauneutta. Mutta se, joka heitetään yksinään ja jonka täytyy taistella taistelunsa harmaissa arkitöissä, se tekee viisaasti jos hankkii henkisen pääoman luomaan valoa pimeyteen ja sisältöä siihen missä toiset näkevät tyhjiä. Kauneus valaisee, kauneus tuo iloa.

XII

Raittiusjuhlassa kerran.

Haaltuneet räikeäkukkaiset seinät, savuttunut katto, savuttunut uuni, savuttunut ikkuna, ikkunalla vihreitä kasveja — te vihreät kasvit köyhän ikkunalaudalla, kuinka voitte te vihannoida?

Leveä vanha sänky on kohollaan rääsyjä ja pahnoja.

Keskellä lumppuläjää nuokkuu laiha kissa. Sängyn alla on sen piimääntynyt maitokuppi ja harmaassa paperissa kuivuneen veren värisiä lihanjätteitä. Uunin edessä lojuu pesemätön pata, kirves, jolla on pienennetty viimeinen varastettu tukinpää, ja vesisankonen, joka vuotaa. Pöydällä on porsliineja, korvattomia kuppeja, lautasia, joitten laitoja on ikäänkuin pureskeltu, ruuanjätteitä kuivuneina kiinni risaisiin laitoihin. Pöydän alla on niinikään piimääntynyt maitokuppi. . . Puusohva on vedetty auki, sen pohjalle on litistynyt jokin väritön patja, jota päällystää maankarvainen lakana ja keller-tävän harmaa peite. Haaltuneen räikeällä seinällä on ristiinnaulitun kuva: kärsivät, vääntyneet kasvot, upeat kiharat, jotka valuvat olkapäille, ja suuret, lihavat veripisarot, jotka tirsuvat otsalta, orjantappurakruunun alta... Toisella seinällä on kuuluisan tanssijattaren kuva: mustina, kiiltävinä laineina peittävät hiukset korvaa, silmät ovat kainosti maassa, kaulalla on kapea helminauha, otsalla toinen. Pyöreä, siro olkapää on paljaana.

Ikkunan luona, matalalla jakkaralla työskentelee suutari. Hän on laiha ja kokoonkäpertynyt, rypyt kasvoissa luuta myöten. Hartioita peittää liankarvainen paita; rinta on paljaana, keltainen, luiseva rinta. Kädet, jotka kalkuttavat kenkää, ovat veltot, joka hetki näyttää niistä olevan putoamaisillaan mitä ne pitelevät. Kasvot ovat jurot, sulkeutuneet, joka sana on kaukana, kaukana lukkojen takana. Hänellä on ohut, suippea leuka ja leveä, korkea otsa. Harva, tumma tukka laskeutuu pitkinä päistäreinä otsalle. Se on märkä, hiki tirsuu alas ohimon sinertäviä suonia. Huulet sinertävät, silmät palavat ja verestävät, pienet mustat silmät, jotka ovat ainoana silmäteränä.

Toisella puolen ikkunaa istuu tyttö, kirja polvella. Hän on suuriluinen ja tanakka, lyhyt ja puiseva. Ruosteekarvaiset hiukset on vedetty lujaan palmikkotyllykkään niskaan, hänen otsansa on leveä ja korkea kuin isällä, harmaharman valkoinen esiliina peittää hänen köyhää pukuaan, keskelle rintaa on neulottu hänen nimensä alkukirjaimet punaisilla ristipistoilla. Hän painaa luisevat sormensa otsalle ja hiusrajaan, hän pon-

nistelee, ponnistelee, lukee ja lukee ja ulkoneville poskille valautuu kipeänheleä puna.

Vedetyssä sohvassa lepää poika — olisiko kahdentoista vanha. Mustat kiharat kiiltävät tahmealta päänalaiselta, posket hehkuvat kuumeessa, silmät kiiluvat, haluvat, harhaavat. Pitkät silmäripset vaipuvat hetkeksi poskelle, nousevat taas ja taas alkaa silmä hiilua, kiilua, harhata... Tuolilla pojan vieressä on vanhassa läkkituopissa vettä, tuoppia vasten on asetettu taulu — kaunis, iloinen taulu: Jeesus, polvella lapsi ja ympärillä lapsia ja iloisia äitejä. Jeesuksella on punainen hame ja sininen viitta ja heleät, kullankeltaiset kiharat... Vielä on tuolilla vehnäleipä, sokeria päällä. Sairaam pojan silmät pysähtyvät valkoiseen leipään, hän ojentaa laihan käden ja koskettaa sokeria, joka on paistunut niin kauniin ruskeaksi. Hän koskettaa ja koskettaa. Ei ole yhtään nälkä. Isän ja sisaren varmaan on. Äiti on poissa. Hän pesee hienoille herrasväille.

Täällä kävi naapurin tyttö. Se on niin kaunis ja hyvä. Se toi tämän kauniin kuvan ja valkoisen leivän ja sanoi ettei kukaan muu saa syödä kuin sairas. Se nauroi, nauroi täällä heidän huoneessaan. Se nauru on niinkuin — kastetta, paljon kastetta olisi nurmella. Sen täytyi mennä, se kantaa iltalehtiä.

— Onko ulkona päivänpaiste?

— Taitaa olla.

Sisar läiskäyttää kirjan kiinni ja tulee vuoteen luo. Kuinka hänen poskensa niin punoittavatkin? Hän puuhaa jotakin tuolin ääressä, ottaa murusen, joka on irtaantunut valkoisesta leivästä ja pistää suuhunsa. Vesi kihoaa kielelle — hän ottaa toisenkin murusen, joka ei vielä ole irtaantunutkaan. Hän hätkähtää ja loittonee.

Hän huomaa isän katseen. Se etsii kuvaa ja se vilkuilee epäillen tyttöön ja taas kuvaan. Poikakin huomaa isän kiiluvan silmäyksen ja ojentaa kättään kuvaan päin, ikäänkuin suojellakseen. Tyttö tulee takaisin, kääntyy selin isään ja piiloittaa kuvan esiliinansa alle.

— Kuule, anna sen olla!

Tyttö panee kuvan takaisin. Sairaam pojan silmä harhaa avuttomana sisaren silmistä kuvaan ja kuvasta isään ...

—Tuleekohan äiti kohta?

Isä nostaa katsettaan ikkunaan ja tekee auringonsäteistä johtopäätöksensä.

— Parin tunnin päästä.

Tyttö asettuu tuolilleen, ottaa kirjan polvelleen, painaa luisevat sormensa otsaan ja hiusrajaan ja ponnistaa, ponnistaa. Hänen silmissään hyppii valkoinen leipä, vesi kihoaa suuhun. Hän ponnistaa, ponnistaa.

Isän silmät leiskahtavat silloin tällöin poikaan päin. Työ seisahtuu, hän miettii jotakin ja nuolaisee kuivia huuliaan.

Kissa nousee, hyppää alas sängystä, menee kupilleen sängyn alle — menee kupilleen pöydän alle — tulee tuolin luo, nouse takakäpätilleen ja nuuhistelee valkoista vehnäleipää . . .

— Sinä . . . ! Kits! huutaa tyttö. — Vai sairaan leipää sinä . . . !

Tyttö vilkaisee isään, painaa sormet otsaansa ja tuijottaa kirjaan. Pojan pitkät, mustat silmäripset painuvat hehkuvalle poskelle. Kyynel särkyä ennenkuin on pääsyt valumaankaan.

Isän silmä luimuaa ulos: auringonsäteet heijastuvat jo naapurirakennuksesta viistoon pihan poikki. Hän vilkaisee tyttöön, ei se nyt kuule eikä näe ja — vaikka kuulisikin ja näkisikin! Poika tuntuu nukkuvan... Hiljaa laskee hän työn käsistään, nousee, ottaa risaisen takin seinältä, vetää sen ylleen — astuu äänettömästi lattian poikki, hakee sängyn alta kalossit, saa ne paljaisiin jalkoihinsa, nostaa takinkauluksen pystyyn . . . Vilkaisee tyttöön, vilkaisee poikaan. Poskille nousee punaa. Kädet ovat hiessä. Hän pysähtyy vuoteen ääreen — sairas nukkuu, puna sen kasvoilla läähättää, kyynel kierii alas poskea. Isän sisässä polttaa, polttaa — näivertelee ja kaivaa ja kitisee. Vielä viimeisen kerran hän vilkaisee ympärilleen, ojentaa kätensä — hiljaa, hiljaa — ottaa iloisen kristuksenkuvan, kätkee povelleen, napittaa takkinsa ja hiipii ulos.

Ovi läiskähtää kiinni. Tyttö karkaa ylös, pysähtyy keskelle lattiaa ja katselee kuin pyörriksissä ympärilleen. Sairaana loistavat silmät tuijottavat pelästyneinä sisareen.

Tyttö tarkastaa huonetta, katsoo pienelle pöydälle, missä isän työkojeet ovat, katsoo sänkyyn, katsoo sängyn alle; hän muistaa äkkiä jotakin ja kääntyy kiireesti vuoteeseen päin, missä sairas nukkuu. Tuolilla on vanha lakkituoppi ja valkoinen leipä — kaunis kuva ... ? Isä taas otti.

Hän hätkähtää, putoaa suulleen vuodetta vasten ja itkee, itkee ...

Sairaan silmä kiertää kuivana ympäri huonetta, hii-luu, kiiluu, harhaa ...

XIII

Siitä on monta, monta vuotta.

Kevät oli, ensimmäinen arka vihanta kaunisti maata ja lehti oli puhkeamassa puihin. Rytyytin ypöyksin III:n luokan tupakoimattomien vaunussa, jossakin kaukana Savossa. Seisokeltiin tyynesti asemilla, joilla ei näyttänyt olevan mitään toimittamista, junavirkailijat juttelivat kaikessa rauhassa keskenään tai tuttaviansa kanssa ja monesti oli junan vauhti niin levollinen, että ihminen huoletti olisi voinut juosta rinnalla. Hitaasti kului päivä vaunussa, vaikka kevät ulkona teki ihmeellistä luomistytöään. Kärpäset surisivat, vaunun ikkunat olivat likaiset, jos ne avasi, tuli sisään savua. Kuuma oli, päivä niin pitkä. Vaivuin horrokseen vaunun nurkkaan. Minut valtasi sellainen ajatuksettomuus ja tahdottomuus, jommoinen ihmiselle tulee, kun hän on käsittänyt, että täytyy alistua kohtaloonsa: ei ole mitään tekemistä. Ja kun kerran on siihen mielentilaan päässyt, niin sitten on kaikki yhdentekevää.

Äkkiä tunkee ajatuksettomuuteni harmauteen iloista äänten sorinaa. Nuoret äänet puhuvat ja nauravat. Seisotaan taas jollakin asemalla, askelet tömistelevät ulkopuolella — eivät laiskat virkailijan askelet, vaan nuoret, reippaat. Ovi ponnahtaa auki ja nuoria miehiä tölmää vaunuun.

— Täällähän on tilaa!

— Täällä ei ole yhtään ketään.

— Yks' ainoa ihminen ... Hss!

Tavaroita lentää penkeille ja hyllyille ja silmänräpöksessä ovat he taas ulkona.

Mutta heidän mukanaan on vaunuun tullut sellainen nuoruus ja kevät, ettei ajatuksettomuudesta saata olla jälkeä jäljellä. Ajatukseton minä on häpeissään ponnahtanut pystyyn, koettanut suoria pukuaan ja silitellä hiuksiaan ja seisoo pelkkänä silmänä ja korvana ikkunassa.

Ollaan kaupungin asemasillalla. Koko kaupunki on liikkeellä. Liikutetuin mielin, hetken tärkeyden ilme kasvoilla seisovat äidit ja tädit ja sedät poikiensa ympärillä. Tytöt tirskelevät ja naureskelevät keskenään ja kiinnitettyään kukkakimpun mielitiettynsä rintaan vielä lausuvat jonkin sanan. Kun kello toisen kerran soi, alkaa hyvästijättö. Sadat ihmiset hääraävät silloin noiden seitsemän miehen ympärillä, jotka ovat menossa yliopistokaupunkiin saamaan valkoista lakkiaan. He ovat todella päivän sankarit, kuninkaita ja prinssejäkin suuremmat. Mikä ääretön määrä toiveita heihin kiintyy! Vanhempi polvi katsoo heihin kyynelkiilteisillä silmillä, sydän tulvillaan hyvää tahtoa — nuorempi polvi näkee heissä kaikkien toiveittensa toteutuneen. Kunhan hekin, kunhan hekin sinne pääsisivät!

Kun juna lähtee liikkeelle, virittyy asemasillalla laulu.

»Jos sydän sulia puhdas on
ja mieli vakaa, pelvoton,

niin yhdy meihin ...» kajahtaa kirkkaassa kevätillassa, jossa puut puhkeavat ja nurmet tekevät kukkaumppuja. Sadat liinaset liehuvat, sadat kädet huiskuttavat, sadat huulet hymyilevät. Mutta miehinä seisoo seitsemän ylioppilaskokelasta junasillalla, kasvoilla innostus ja puh-toinen, koskematon nuoruus. He laulavat tuntonsa pohjalta saakka ja kuulumattomiin ja näkymättömiin on jo jäänyt kotikaupunki, kun he vielä laulavat:

»Ei oikeaan, ei vasempaan,
vaan eteen eestä Suomeenmaan!»

Heidän iloisissa äänissään kalskaa valanteon vakavuus. Kauniit ovat he siinä seisoessaan.

Ja kauniit ovat he, kun taas töläävät vaunuun ja punastuvien poskien irrottavat kukkia rinnastaan ... Paljon heillä on kukkia, koko vaunu on muuttunut kukka-

tarhaksi... Ja kauniit ovat he, kun alkavat kisailla ja kaarestaa ja vetävät taskuistaan esiin koulukirjat ja vielä kertaavat tenttitietojaan ja tekevät arvelujaan professoreista.

Minä istun kuin kirkossa, kun heitä katselen ja kädet menevät ristiin.

Oi, ihana on Jumalan kevät, kun lehti puhkeaa puuhun ja kukkanuput syntyvät syyslehtien alla ja linnut kisailevat. Oi, ihana on nuoruus, kun rinta on toiveita täynnä ja tahto hyvään palaa suurena ja alttiina ja rakkaus häneen, joka kukan rintaan kiinnitti, on hieno ja arka ja kirkas ...

Oi elämä, älä heitä pahasti ruhjo, älä toiveita tapa, älä rakkautta tahri, älä lämmintä, puhdasta hyvyyttä kuoleta!

XIV

Koiton 20-vuotisjuhlassa.

Me rakastamme sinua, Suomi, sillä ihana olet sinä meidän katsellaksemme! Me rakastamme sinua kun sinun järvesi tyyninä päilyvät ja niiden kalvoon kuvastuu taivas, rannan kalliot, metsät, koko kesäinen Suomi. Me rakastamme sinua elokuun kuutamossa, kun metsä seisoo niin salaperäisen hiljaa ja puut luovat pitkiä, mustia varjoja yli teiden, joilla hiekka kiiluu maidonkarvaisena. Kaste lepää raskaana nurmikoilla, yökehrääjän siivet kahisevat, kun se lentää lepättelee, puut ja kukkasen lemuavat... Tulee sitten syksy ja sirottelee värejä luontoon, ja taas me seisomme mykkinä ihastuksesta. Koivut keltaisina, haavat läpikuultavan punaisina, pihlajat punassa, vaahterat punassa, kuuset ja männyt yhä vakavina, mustanpuhuvina! Ja kun aurinko kultaa harmaita mäenrinteitä ja järvi kertaa koko metsän koreuden, niin me totisesti emme tiedä mikä on kauniimpi, kevätkö lupauksineen vai syksy, joka kantaa talvea povessaan ... Niin talvea, Suomen puhtoista, valkoista talvea, jolloin revontulet räiskivät ja hanget kimeltävät kauas, kauas ... Se on niin raikas se Suomen

talvi, pakkanen puree, jopa polttaakin, mutta ilma on niin puhdasta, että se lemuu ja hanget siintävät ja välkyvät. — Ja kevät, Suomen hempeä kevät kirkkaine öineen, hiirenkorvineen ja kukkivine tuomineen! Kun olemme seisonet tuollaisessa keväisessä yössä, hengittäneet ilmaa täynnä versovaa elämää ja katselleet luonnon uudestisyntymistä, valon voittokulkua, niin on meidän rintamme paisunut ja me olemme tunteneet, että me rakastamme tätä maata. Kuolla voisimme sen edestä!

Me rakastamme myöskin Suomen kansaa, tuota jyvää, juroa, mutta rehellistä. Me iloitsimme, kun näemme vainion, jolla selkiä nousee, laskee, jolla käsi-varret raatavat ja viljelys voittaa. Se on työtä päivälle! Tuntuu niin turvalliselta, niin hyvältä, kun puserramme työmiehen kovettunutta nyrkkiä. Me rakastamme Suomen kansaa.

Niin, me rakastamme, me rakastamme! Se on totta. Mutta mistä tulee sitten kesken meidän rakkauttamme se tuskan huuto, joka käy yli maan? Mistä voiшке ja valitus kaikki? Ulkoapäinkö se tulee kaikki? Onko se kaikki sellaista, jota meidän täytyy katsella kärsien ja ristissä käsin, jolle emme mitään voi, jota vastaan meidän rakkautemme kilpistyy kuin kallioseinää vastaan aalto? Tuleeko kaikki tuska ulkoapäin?... Rakkaus, jonka valta on kuin auringon valta, joka sulattaa jäät ja hanget, joka luonnon ihmeillä täyttää — olisiko rakkauden valta käynyt tehottomaksi?

Keitä ovat nuo ryysyiset, hoippuvat olennot, jotka pitkin viikkoa ja varsinkin maanantaisin ja juhla-aikoina, rumentavat katujamme ja teitämme? Ne ovat siivottomia, ne puhuvat rumasti, niitä on ilkeä nähdä, kun ne retkottavat kulkiessaan... Meidän kansalaisiamme ne ovat. Suomen kansaan ne kuuluvat, jota me rakastamme! ... Entä keitä ovat nuo, jotka luikkivat nurkissa, harjoittavat kaikkea mahdollista vallattomuutta, ja joiden suusta pääsee mitä raainta puhetta ... ? Poikia, lapsia miltei vielä! Mutta jo niin pitkälle ehtineitä pahuuden tiellä, että hirvittää. Välistä niitä tulee vastaan kokonainen lauma ja voi silloin sitä, joka uskaltaa repaleisiin, rähiseviin sankareihin edes katsahtaa ... ! Suomen lapsia ne ovat, meidän veljiämme! Sitä kansaa,

jota me rakastamme . . . ! Entä ne kalpeat, kiusaantuneet, ryysyiset työläisnaiset, joita tuolla laitakaupungilla tai etukaupungissa vilisee — keitä ne ovat, jolleivät meidän omia kansalaisiamme . . . ?

Ja hullujenhuoneiden tylsät tai raivoavat holhokit ja vankiloiden synkät asukkaat, joiden käsissä ja jaloissa raudat helisevät, jotka eivät edes sinistä taivasta saa katsella — keitä, keitä ovat ne, jolleivät suomalaisia, sitä kansaa, jota me rakastamme!

»Yks' tuskan huuto käy yli maan, sen kuulet vaikka et tahtoiskaan.» Eikä tule kaikki tuska ulkoapäin — paljon sitä on sisäpuolella! Suuri, suuri osa kansaamme, joka voihkii ja valittaa ja kiristää hampaitaan, on saanut tuskansa kotoa perintönä, saanut sen meidän omasta yhteiskunnastamme . . . Entä meidän rakkautemme, meidän suuri, lämmin tunteemme, joka roihuna palaa, kun me seisomme kevätyössä ja tuomi tuoksuu ja käki kukkuu ja järvi on tyyni ja taivaalla palaa herkkä rusko? Entä meidän tunteemme, joka saa meidät puhkeamaan kuiskeeseen: kuolla, kuolla voisin sinun edestäsi, Suomi! Eikö meidän lämmin lempemme keksi mitään neuvoa niille tuhansille, jotka tässä maassa kärsivät — ei ulkoapäin tulleen tuskan takia, vaan haavojen tähden, joita lyödään omassa yhteiskunnassa?

Paljon, paljon on yhteiskunnassamme parantamisen varaa. Syynä useimpiin kärsimyksiin ovat kuitenkin väkijuomat. Ne ovat ne, jotka saattavat työkykyiset, järkevät, täysikasvaneet ihmiset hoipertelemaan kaduilla ja teillä; ne katupoikien ja taskuvarkaiden joukot, jotka räyhäten ja kiroten luikkivat nurkissa, ne ovat suurimmaksi osaksi juomari-isän kodittomia, hunningolle jätettyjä lapsia. Ja ne tylsät tai raivoisat raukat, jotka täyttävät hullujenhuoneet ja osaksi vaivaistalotkin — ne ovat suurimmaksi osaksi juoppojen lapsia tai lapsenlapsia. Vankilain harmaista asukkaista puhumattakaan. Sillä se mieli, joka murhan tai muun rikoksen tekee, se on tavallisesti ollut väkijuomien huumaamana. Kysytään vain tuomareilta, jotka ovat istuneet kärkeä maassamme, niin he sen todistavat, että miltei aina väkijuomat ovat näytelleet osaa rikosjutuissa! Ja ne kiusaan-

tuneet, rääsyiset naiset — juomarin äitejä tai vaimoja ne ovat miltei kaikki!

Kyllähän me sen kaiken tiedämme, sillä me olemme kuulleet sen satoja kertoja ja meidän täytyy siihen uskoakin. Meidän täytyy niinikään voida tehdä johtopäätös, että väkijuomat vievät maaltamme äärettömiä määriä siveellistä voimaa — työkyvystä ja pääomista puhumattakaan. Me tiedämme myöskin, että siveellinen voima nykyään on Suomelle kalliimpi kuin ehkä koskaan ennen. Ei olisi varaa antaa siitä pois hitustakaan. Siveellisen voiman tie on oikeastaan ainoa, joka saattaa viedä meitä ulospääsyyn, se on ainoa, jonka päästä meille kuumottaa päivää ja valoa. Kaikki, kaikki voimat on siis pantava liikkeelle siveellisen voiman kartuttamiseen tässä maassa, jota me rakastamme ... Ja kuitenkin: ponnistammeko me niin paljon kuin ikinä voimme, nostattaaksemme Suomea siveelliseen voimaan? Mitä tekee suuri yleisö oikeastaan esimerkiksi juoppouspaheen vastustamiseksi?

Noo, tehdäänhän sitä sentään ... Kaikki koulut, sivistys- ja edistysseurat, tekevähän ne sivistystyötä. Kun kansa sivistyy, lakkaa liiallinen juominen itsestään, väittävät monet vakavat kansalaiset ja isänmaanystävät.

Mikä sitten on syynä siihen, että niin moni sivistyneen kodin poika menee rappiolle väkijuomien tähden? Häntä on sekä koti että koulu sivistänyt. Ei häntä ole missään opetettu, että pitää juoda humalaan, päinvastoin on sanottu, että pitää juoda kohtuudella. Mutta hänelle ei ole osattu neuvoa kohtuuden rajaa, sillä se on salassa sekä sivistyneeltä että sivistymättömältä. Eivätkö ns. sivistyneet juo yhtä paljon kuin rahvas? Kuka juo esimerkiksi maaseudulla? Rahvas maalla on yleensä raitista, sillä se on itse kieltänyt väkijuomakaupan. Herrassääty on se, joka sivistyneen nimeä kantaa! Sillä sisin ihmisluonto on sama sekä sivistyneellä että rahvaanmiehellä.

Koulu vaikuttaa, valistusseurat toimivat, armeliaisuuslaitokset ja hyväntekeväisyisyhdistykset tekevät työtä... Se on niin kovin vähäinen se apu minkä nämä kaikki voivat esimerkiksi juomarin perheelle antaa — ja niitä on kuitenkin Suomessa niin paljon ja ne ovat

juuri ne, jotka kipeinten tarvitsisivat. Sillä auttaa juomarin perhettä tai sivistyttää kansaa, joka juo, on samaa kuin kantaa seulalla vettä. Sillä juomariperheen tarpeet ovat pohjattomat kuten juopon jano. Ja väkijuomien voima on kuin taikavoima. Kun viinahimo on valveilla, niin ei silloin kysytä meneekö talo ja tavara, kuoleeko vaimo tai lapsi: juoda, juoda vain! Aina, aina, niin kauan kuin yhteiskunta pitää väkijuomia kaupan, tulee niihin tuhansia sortumaan ja kirosus niistä on kulkeva kolmanteen ja neljänteen polveen. Ja siveellistä voimaa on valuva pois Suomesta — Suomesta, jota me rakastamme ja jonka edestä me henkemme antaa tahtoisimme!

Jokaisen meistä, jolla on silmät päässä, täytyy nähdä ne hoippuvat olennot, jotka ovat väkijuomia viljelleet. Jos me hiukankin ajattelemme, täytyy meidän voida käsittää, mikä kurjuus vallitsee kodissa, jossa isä juo. Olen seurannut erästä perhettä Helsingissä — yhtä niistä sadoista ja tuhansista, joita Suomessa on. Mies on noin 36 v. vanha, vaimo saman ikäinen. Mies joi jo, kun he olivat kihloissa, mutta se lupasi parantua. Eihän se parantunut! He asuvat Kalliossa, huoneessa, joka on niin kostea että seinät vettä valuvat, ja siitäkin uhataan joka hetki ajaa pois, kun ei saada vuokraa suoritetuksi. Mies olisi väkevä mies, osaava ja tekevä, ansaitsee hyvän joukon toista sataa markkaa kuussa. Mutta rahat menevät heti, kun ovat tulleetkin. Vuosi sitten, kun heihin tutustuin, oli heillä viisi lasta, vanhin kaksitoistavuotias, nuorin puolen vuoden ikäinen. Kaikki, mitä kotoa irti saattoi saada, oli viety panttilaitokseen, vaimon vaatteet, tyynyt, peitteet. Kurjassa puusohvassa oli joitakin räsyjä. Kaksi kehtoa seisoi rinnan permannolla — voi kuinka surulliset ne olivat ne kehdot! Onnellisessa kodissa miten paljon iloa ja päivänpaistetta säteileekään kehdosta, jossa nukkuu lapsi! Isä ja äiti unelmoivat sen ääressä, toivovat, odottavat. . . Tässä kodissa ei unelmoitu eikä toivottu. Toisessa kehdossa makasi ryysyisään se puolen vuoden vanha lapsi, toisessa kaksivuotias, jossa oli hirveä tauti. Sen pää oli kovin suuri, jalat niin heikot, ettei se voinut seisoa, korvat valuivat. Sillä oli suuret, rukoilevat silmät ja se valitteli hiljaa itsekseen

yötä ja päivää. Kun sen kehtoon katsahti, niin näkyi ryysyjä, likaisia, haisevia, näkyi kuihtuvia, kuolevia jäseniä — ainoastaan silmät elivät ja loistivat kuin meren pohjalla helmet. Niissä silmissä ikäänkuin läähätti kuolevan lapsen sielu, niissä silmissä luin minä viattoman olennon itsetiedottoman kysymyksen maailmalle: miksi, miksi olen minä syntynyt? ... Isä oli ker-
ran ollut pitkällä matkoilla ja sillaikaa oli tämä tyttö syntynyt. Kotiin tullessa oli isä langennut polvilleen kehdon ääreen, hän oli siinä itkenyt kuin lapsi ja vannonut pyhästi, ettei hän ikinä enää juo ... Mutta sitten olivat tulleet toverit, oli otettu lasi ja himo heräsi ja muuttaman päivän perästä tuli isä jo kotiin niin hirmuisena ja väkeväenä, että löi äitiä, otti koko kehdon käsiinsä, nosti ylös ja viskasi kattoon ... Kuinka ei se lapsi kuollut — kuinka se pelastuikin? Kuin ihmeen kautta ... ! Mutta sen päivän perästä se kääntyi kitumaan ja isä rupesi sitä erityisesti rakastamaan. Se kuihtui hiljalleen, mätänihiljalleen, tärvellen ilman huoneessa, jossa koko perheen piti asua. Vaimo kävi pienellä kaupalla ja auttamassa perheissä. Hän oli surkean näköinen, vaatteet risoissa, laiha, nääntyneenä. Mies vihasi vaimoaan niin, että heti kun kotiin tuli, etsi asetta häntä lyödäkseen. Vaimo pakoili miestänsä, nukkui yöt ihmisten eteissä, pääsi joskus johonkin saunaan, pakoili turvottomampana kuin petoeläin. Mies vei panttilaitokseen, mitä ikänä irti sai, vei ainoan kastruliinkin, missä keitettiin maitoa sille sairaalle lapselle, vei vaatteensa, paitaan asti. Oli päiviä, jolloin ei hän päässyt ylös vuoteesta siksi, ettei ollut vaatteita. Vaimo jostakin hankki, kun taas pyhästi lupasi heittävänsä juomisen ... Heti joulun jälkeen se sairas lapsi sitten kuoli. Vähän myöhemmin syntyivät kaksoset, jotka pian kuolivat, eikä aikaakaan, kun kuoli nuorin lapsista, joka ei vielä ollut vuodenta vanha. Siinä sitä oli tekemistä ennenkuin sai ne kaikki multa ... ! Onnellisessa kodissa, olkoon se köyhäkin, mikä suru, jos lapsi kuolee! Siitä on ollut niin paljon iloa, siitä on niin paljon toivottu — juomarin kodissa ei ole varaa surra lapsen kuolemaa, tulee vain iloita, että Jumala korjasi! Mitäpä sellaisesta raukasta olisi ollut elämänsäkään ... ! Muistan kuinka eräänä

aamuna vanhemmat lapset riemuissaan kertoivat: »Isä on kateissa, isää ei ole näkynyt viikkoon! Äiti pelkää, että se on lopettanut itsensä. Mutta me ollaan niin iloisia. Kun ei se koskaan tulisikaan!»

Sellaista on juomarin kodissa. Ei siitä ole kaunista puhua juhlasalissa, jossa valot tuikkaa ja soitto soi. Mutta ne ovat meidän veljiämme ja sisariamme nuo kärsijät — heidän kodeissaan ei ole juhlaa, ei valoa eikä iloa, emmekä me koskaan voi tarpeeksi usein heitä muistaa. Eikä yksin muistaa, sillä siitä eivät he paljoa hyödy, vaan tehdä heidän hyväkseen jotakin. Ei se riitä, että me toimitamme heille kymmenmarkkasen hyväntekeväisyyslaitoksesta tai annamme heille vanhoja vaatteita ja ruokaa. Tuon edellämainitun juopon vaimo sanoi monesti: »Kun te voisitte, hyvä rouva, toimittaa niin, ettei sitä juomaa mistään saisi, sillä niin kauan ne juovat, kun juomia saa!» Se oli tosi sana, minkä se kovaa kokenut vaimo lausui ja sitä pitäisi meidän kuunnella.

Meidän tiemme sattuu kulkemaan kapakan ohi. Portailla istuu pieni poika. Me tiedämme, että hän on orpo. Äiti kuoli surusta, kun isä joi niin kovasti, ja siskot kannettiin kitumistaan kiduttuaan toinen toisensa perästä hautaan. Joka päivä hämärissä se poika istuu siinä rapusilla odottamassa isää. Se juoksee siinä lämpimäkseen ja puhalttaa sinettyneisiin käsiinsä. Kodittomampi se on maailmassa kuin taivaan lintu, tuo tuollainen lapsi. Ja tähdet syttyvät talvisessa illassa ja kylmä yltyy ja siinä se lapsi yhä värjöttää. Me ihmiset kiiruhdamme ohitse, näemme vilaukselta lapsen, meidän käy sääli, me sanomekin hänelle ystävällisen sanan. Mutta sitten me jatkamme matkaamme ja unohdamme hänet.

Olutpatruuna, jonka aineita isä juo, näkee sen lapsen myöskin, näkee isän, näkee kurjuuden — ei tunne edesvastuuta enempää kuin mekään.

Jos me voisimme seurata sitä lasta, niin näkisimme, mihinpäin se kehittyy. Kuinka sillä osaa olla paha suu... ? Se jo varastelee ja näpistelee ja valehtelee niin sukkelaasti, ettei uskoisi... Se on terävä poika, sukkela poika, kaunis poika. Olisipa se hyvän kodin lapsi, niin se olisi kuin päivänpaiste kodissa, äiti unelmoisi ja

hyräilisi sen kehdon ääressä, valmistaisi sitä kouluun, siitä tulisi ehkä maan ylpeys, kansan kunnia, hyvä, kelpo kansalainen... Nyt se on vetelehtinyt kapakan portailla, kuunnellut juopuneitten opetuksia. Siitä tulee konna ja se lopettaa elämänsä raudoissa... Me näemme sen tapahtuvan, me kuulemme rautojen kalisevan — emmekä me taaskaan käsitä, että sille miehelle tapahtuu huutava vääryys. Kuinka olisi hänestä muuta voinut tulla? Eikö se oikeastaan ole isä tai kapakoitsija tai olutpatruuna, jonka pitäisi kantaa raudat — tai lopulta me itse, jotka näimme sen miehen elämän kehityksen emmekä tehneet mitään sen pelastukseksi?

Eivätkä väkijuomat, kuten sanottu, ole kiusauksena yksin köyhän kansan tiellä. Sivistynyt luokka, hienoin hienostokin on samassa vaarassa — vaikka se sen kukkarossa ei tavallisesti niin tunnu, ja vaikka sen jäseniä ei näe hoippumassa kaduilla ja teillä, koska heillä on ystävänsä, jotka korjaavat heidät pois näkyvistä. Joulun edellä mikä kiire pikatavaratoimistossa Helsingissä! Siellä on silloin laesta lattiaan väkijuomalähetyksiä maaseudulle. Ne eivät ole viinaa, sitä mitä alhaiso juo. Ne ovat niitä tavaroita, joilla hienosto, itsetietoiset isänmaanrakastajat ottavat vastaan joulujuhlaansa. Sillä köyhempi kansa se seisoo, kuten tiedämme, pitkässä jonossa viinapuodin edustalla ja odottaa siinä lekkereineen vuoroaan.

Oi, kuinka paljon ns. herrasväessäkin kärsitään väkijuomien takia! Minä tiedän naisia, jotka eivät koskaan puhu kärsimyksistään, jotka eivät koskaan valita, mutta jotka hirmuisesti kärsivät unettomina öinä odottaessaan miestään kotiin. He nauravat maailman nähden, vaikka heidän sydämessään itkee, he peittelevät minkä ehtivät ihmisiltä, he valehtelevat lapsilleen, että isä oli matkalla tai jotakin muuta — se on vain yö, joka näkee heidän häpeänsä ja heidän tuskansa. Ja kuitenkin eivät he liity raittiusliikkeeseen, siksi että ennakkoluulot leimaavat sen ahtaaksi, pikkumaiseksi liikkeeksi... Ja on miehiä, vanhoja, vakaantuneita miehiä, joilla on hyvä virka ja kunnioitettu asema yhteiskunnassa, mutta jotka eivät koskaan voi kohdata toisen tutkivaa katsetta. Heidän täytyy ehkä virkansa puolesta saarnata nuorisolle

hyviä tapoja, mutta hirmuinen himo omassa ruumiissa ajaa heidät yöhön. He kiroavat väkijuomia, jotka alituisesti ovat loukkauskivenä heidän tiellään. He tunnustavat sisimmässään, että raittiusliikkeellä on suuri tehtävä. Mutta heillä ei ole voimaa ottaa ratkaisevaa askelta ja he jatkavat elämäänsä loassa ja häpeässä. Maailma, joka ei tiedä — tai joka ummistaa silmänsä, kunnioittaa heitä, mutta he eivät koskaan saata kohdata toisen tutkivaa katsetta. Voi kuinka he kärsivätkään!

Helsingissä on nainen, joka pitää väkijuomakauppaa. Hän on kai oikeastaan sivistyneen kirjoissa ja lapset ovat saaneet koulusivistyksen. Näin kerran rouvan portistaan astuvan hienossa, muodikkaassa puvussaan... Samassa astuu hänen väkijuomakaupastaan rappusille risainen mies, joka takkirepaleittensa alla pitelee kannun pulloa. Hän on sen juuri ostanut puodista ja niin hellästi hän painaa sitä vastaan, että jos meidän sielumme autuus olisi esine, jota voidaan käsin pidellä, niin ei hän voisi sitä sen varovammin käsitellä. Mies ei tiedä että se hieno rouva, joka häntä vastaan tulee, on väkijuomaliikkeen omistajatar, jota hän elättää köyhillä rovoillaan. Hän katselee palavin silmin eteensä ja hänen mielensä on kai kokonaan pullossa. Mutta rouvan, väkijuomakaupan omistajattaren, hänen toki täytyy nähdä kauppansa portailla mies, jolla ei ole vaatteita yllään ja joka on kantanut hänen puotiinsa viimeiset penninsä saadakseen ainetta, joka on hänen elämänsä tarvellyt... Mutta ei, kylmänä luisuu rouvan katse miehen ohi! Hän ei tunne mitään edesvastuuta.

Siinähan se juuri on, ettemme tunne edesvastuuta siitä, mitä täällä tapahtuu. Meistä kulkee suurin osa kylmänä keskellä kyyneliä ja hätää, jotka väkijuomat tuottavat, me saatamme kunnioittaa väkijuomakauppiasta, ehkäpä pitää onnena saada seurustella niin rikkaan ja mahtavan herran kanssa. Sensijaan, että huuttaisimme ikäänkuin tulipalon olisimme nähneet ja ponnistaisimme kaikin voimin hävittämään häpeän ja kurjuuden lähdetä — voimme ehkä omistaa osakkeita oluttai viinatehtaissa, ehkäpä pitää viinikauppaa... Me siedämme oluttehtaan keskellä kukoistavaa kyläämme, vaikka me varmasti tiedämme, että moni köyhä perhe

sen kautta näkee nälkää ja vilua. — Isänmaanystäviähän kaikki väkijuomakauppiaat ovat... ! Vaikka me rakastamme isänmaatamme niin, että olisimme valmiit sen edestä elämämme antamaan, saatamme hyvällä omallatunnolla tuoda juhliimme juomia, joihin tuhannet kansalaisemme sortuvat, ja niinmuodoin kannattaa liikettä, joka ei ole mitään hyötyä tuottanut, mutta paljon, paljon hätää. Me, jotka rakastamme tätä maata enemmän kuin elämäämme — emme voi uhrata sen edestä pientä yksityisnautintoa: luopua viinalasistamme, joka ei ehkä meitä persoonallisesti vahingoita, mutta joka vahingoittaa lähimmäistämme ja rakastettua kansaamme, ollaksemme mukana raittiustaistelussa, joka kohottaa tätä kansaa siveelliseen voimaan ja ihmisoikeuksiin.

Ihmisoikeuksiin! Ihmisoikeuksista kallein on kai vapaus... On toki surkeaa, että Suomen kansa on niin heikko, että sen täytyy turvautua tuollaisiin pakkokeinoin kuin ehdottomaan raittiuteen... ! On paljon ajattelevia suomalaisia, jotka keskustelevat sillä tavalla. He eivät syvemmältä ajattele, miten kasvattavaa ja karkaisevaa kieltäytyminen yleensä on, sekä yksityiselle että kansalle. He eivät tahtoisi nöyrytyä tunnustamaan, että meidän kansamme on heikko ja että se tarvitsee siveellistä nostatusta.

Niin, olisihan se uljasta ja ylpeää, jos me voisimme sanoa, että meidän kansamme on niin luja, ettei se koskaan lankea. Mutta tosiasiat meidän ympärillämme todistavat, että meidän kansassamme on mätää paljon enemmän kuin on aavistettukaan. Me ihmiset olemme heikkoja, vaikka meidät vapaiksi luotiinkin. Oi, ettei meitä luotu enkeleiksi, hyviksi, täydellisiksi olennoiksi, joille ei lankeemusta löydy... ! Meissä on itsekussakin »yksi enkeli ja yksi perkele» ja jos me tahdomme enkelin voittoon saattaa, täytyy meidän sitoa perkele sielussamme.

Monet nuoret nauravat puheelle paheesta, lankeemuksesta ja synnistä. He eivät tunnusta sellaisia. Heille ei ole muuta kuin vapaus, ihmisluonto, joka vaatii ja jonka vaatimukset täytyy täyttää. Kaikki he tahtovat tuntea, kaikki kokea, onnen taivaat, omantunnon helvetintus-

kat, lemmen leikit, elämän hekkumat, kaikki, kaikki tahtovat he käsittää . . .

Niin, jos se olisikin kunkin oma asia, kuinka hän elää, jos kukin saisikin itse niittää hedelmät työstään. Mutta kaikesta vapaudesta huolimatta on ihminen niin riippuvainen toisista ihmisistä, ettei hän mitään voi tehdä vetämättä muita mukaansa ja jättämättä heille perintöä elämäntyöstään. On aina joku, joka itkee ja kärsii hänen pahojen töidensä takia, on aina joku, joka niittää kirousta ja hätää. Sellainen on ihmislapsen vapaus, se ylistetty ja kiitetty!

Ja Suomi, synnyinmaa, jota me rakastamme — eikö meidän elämämme lopulta tarkoita Suomea? Eikö meidän onnemme vaadi, että niin monet kansastamme kuin suinkin, olisivat onnelliset?

Jos on ihminen, jota me rakastamme, niin me, ennenkuin se on toivomuksensa lausunutkaan, olemme ne arvanneet. Me näemme hänen kasvoistaan niinkuin peilistä kaikki, mitä hänen sielussaan liikkuu: hänen ilonsa, hänen onnensa, hänen surunsa. Ja jos meidän rakastettumme sairastuu, kärsimme hänen kanssaan ja koetamme kaikkia mahdollisia keinoja, että hän paranisi.

Väkijuomakirous on haava, joka kuluttaa kansastamme paljon, paljon siveellistä voimaa, työkyvystä ja pääomista puhumattakaan. Onko meillä varaa antaa pois sitä?

Isänmaanystävät, me, jotka Suomea rakastamme, me, jotka olisimme valmiit Suomen edestä henkemme antamaan — olkaamme uskolliset vähässäkin! Me tahdomme aina tehdä niitä suuria sankartöitä, jotka maailma näkee ja joita julkisesti ylistetään. Ja kuitenkin ovat maalle ja kansalle yhtä tärkeät, ehkäpä tärkeämmät, ne sankartyöt, jotka tehdään hiljaisuudessa, ne taistelut, jotka taistellaan ihmissydämessä. Olkaamme uskolliset vähässäkin! Luopukaamme ennakkoluuloista ja pienistä nautinnoista ja yhtykäämme julkisesti siihen liikkeeseen, joka auttaa vapaaksi monen vangin, monen himonsa orjan, joka tekee onnellisemmaksi monet tuhannet kodit ja koko Suomen kansan!

Onhan raittiusaate hyvä — onhan se hyödyllinen! Se on niin helposti annettu se tunnustus. Se on mm. siviis-

tyneen luokan siunaus alhaisen riennoille, jotka eivät sille kuulu. Sekin on vielä helppoa kannattaa kansan harrastusta pienellä lahjalla, rahasummalla, ehkäpä läsnäololla jossakin juhlassa. — Se on kaikki hyvää ja hyödyllistä, mutta se on sittenkin annettu kädellä enemmän kuin sydämellä. Ja se on sydän, se on sielu, se on henki, se on se rakkaus, joka on valmis kärsimään, toivomaan, uskomaan, antamaan anteeksi, antautumaan kokonaan — se on se rakkaus, jota isänmaa vaatii meiltä suomalaisilta nykyään. Ei riitä hetken pieni innostus, tarvitaan kestävyyttä, sitkeyttä, tarvitaan kokonaista antautumista, tarvitaan iäistä tulta!

Me elämme ihmeellisinä aikoina. On ukkonen ilmassa, on tukahduttavaa, tuskin hengittää taitaa. Pimeän taiwaan rannalla salamoit. Aika ikäänkuin seisoo, ihmisyyden lippu, oikeuden lippu makaa maassa ja kansat kiittävät sen yli, toiset toisiaan ajaen takaa, ja tallaavat sitä jalkoihinsa. »Ken tohtivi temmata vuossadan vaatteen?» Ken tohtivi nostaa oikeuden, ihmisyyden lipun loasta ja kantaa sitä korkealla ja lennättää sitä?

Nouse sinä, Suomi!

Tule, Suomi, köyhä ja armainen, siveellisesti suureksi, tule sisällisesti väkeväksi, tule yhdeksi, eheäksi! Kansani pienoinen, kallis, riisu päältäsi itsekkäisyys, omanvoitonpyyntö, riisu katkeruus, veljesviha! Rakasta, rakasta rajattomasti! Antaudu kokonaan työhön ihmisyyden eteen!

Tätä vaatii meiltä isänmaa tällä hetkellä.

XV

Mitä on ihmisen elämä?

Taistelua, etsintää.

Mitä ihminen sitten etsii?

Onnea! — tiedämmehän sen jokainen: sitä kultasipistä lintua, jonka sulkien suhina joskus on kuulunut päämme päällä ja joka on kadonnut samassa hetkessä, jolloin tavoitteleva kätemme oli sen saavuttamaisillaan. Oi onnen lintu, olisimmepa vain sinut saavuttaneet, niin kotiimme olisimme sinut sulkeneet ja sinun kanssasi olisi

sinne tullut ainainen päivänpaiste. Mutta sinä pakenit ja yhä me ajamme sinua takaa!

Mitä on sitten onni?

Onko se samaa kuin nautinto: pöytä, joka notkuu herkkujen alla ja jonka ääreen saamme asettua; juomat, jotka huumaaavat meidät unohduksiin ja tainnoksiin asti; tai tanssit, joissa me kannoimme niin kauniita vaatteita, että kaikki meitä ihailivat ja kadehtivat, joissa me söimme ja joimme ja tanssimme, niin että unohdimme koko maailman — sekö on onnea?

Ei ole nautinnon kaivo vielä koskaan ihmisen janoa sammuttanut. Hän tarvitsee lämpöistä, viatonta iloa elämän varrella, työn lomassa, hän tarvitsee sitä ikäänkuin särpimenä leivän kanssa, mutta nälkää ei nautinto tyydytä. Nautinto, hekuma antaa pohjallaan väsymystä, tyhjyyttä, elämään kyllästystä. Se ei virkistä. Se on kaivo, jonka pohjana on kuin liejuinen suo, ja moni etsijä vajoaa siihen ja hänen on vaikea siitä nousta.

Onnen lähde on syvä ja salaperäinen kuin iäisyys ja joka sen löytää ja sen vettä kerran saa maistaa se virkistyy ja elpyy ja saa ihmeellistä voimaa levittämään onnea ympärilleenkin. Hänen elämänsä tulee ihan uudeksi.

Missä on sitten onnen lähde, se virvoittava ja kirkas ja ikisyvä?

Se on niin likellä meitä — me vain emme sitä näe.

Horhassa korkealla vuorella kasvoi kerran kuusi, jonka latva erottautui kuulakkaa taivasta vasten yli kaikkien muiden puiden. Kuusesta kerrottiin, että oli kovin vaikeaa löytää sen juurelle, vaikka sen latva oli niin näkyvissä — eihän kukaan saattanut saapua paikkakunnalle, jollei nähnyt sorjaa latvaa kohoamassa yli muiden puiden. Minä päätin kerran minäkin mennä likeltä näkemään sitä puuta, joka oli korkein kaikista. Kuinka minä sain etsiä! Kiertelen, kiertelen, näen latvan, mutta en löydä sinne missä mahtava maasta nousee. Kävelen itseni väsyksiin, tuskastun, päätän jo lähteä pois ja jättää koko puun . . . Vihdoin satun notkoon, salaperäiseen horhaan — ja siellä, siellä kasvaa se mahtava, se vuosisatojen takainen, rungossa harmaata naavaa ja oksien päissä elinvoimaista, iloista vihantaa . . . ! Minä hain sitä

kukkuloilta, sieltä missä tuulet temmeltävät. Se kasvoikin syvännössä ja ulottui sieltäkin yli kaikkien muiden puiden.

Me ihmiset me alamme tavallisesti etsiä onnea väärästä päästä. Me etsimme sitä nautinnosta, me tahdomme juopua Jumalan viljasta, me tahdomme kokea elämän hekumat. Ja me menemme sinne missä raha kiiltää ja huumaavat juomat kuohuvat ja silkki kahisee ja ihmisten suosio meitä odottaa kuin loistava sateenkaari. Ja niin moni meistä näkee jalkainsa alla onnen syvyyden vasta sitten kun sielu on sairastunut ja ruumis vaipuu. Vasta sitten hän laahautuu ikuisten vesien luo.

Niin likellä meitä on onnen lähde. Se on Jumalan kuva meissä itsessämme, meidän on vain saatettava se yhteyteen sen alkulähteen kanssa. Mutta me peitämme sen kaikkinaisen kaunan alle mitä maailmasta tarttuu. Me raatelemme ja tahrimme sitä ja hautaamme sen sylensyvyisen loan alle.

Loka on luotava pois, syvälle meidän on tunkeminen, kunnes me sielumme pohjalta löydämme Jumalan kasvot, ne totiset, ne ikihyvät, täynnä kirkkautta, rauhaa ja suuruutta.

Niissä me löydämme onnen.

XVI

Juhlassa lastentarhan hyväksi.

Nyky aika, jossa edistys niin reippaasti rientää eteenpäin, jossa me vuosikymmenessä elämme enemmän kuin moniin aikoihin miespolvet, nykyaika on oivaltanut mikä on sen mahti ja voima: tiedot, sydämen sivistys. Kouluja kohoa yhä tiheämmin ja opetus kehittyy kehittymistään. Kun ennen muinoin lasten päähän ajettiin tietoja kepillä ja selkäsaunalla, käytetään nyky-aikana vakaumuksen tietä, lapsessakin jo kehitetään ihmistä. Nykyaika on käsittänyt, että hedelmällisintä kaikista töistä on ihmisen kasvattaminen, varsinkin lapsen. Sillä lastenhan on tulevaisuus, lapsethan ottavat haltuunsa kaikki mitä meidän jälkeemme jää, sekä hen-

kiset että aineelliset ennätykset. Mitä me lasten hyväksi teemme, se on työtä tulevaisuuden eteen. Mitkään uhraukset eivät siinä suhteessa ole liian suuret.

Lastentarhat eivät vielä ole yleisesti tunnettuja eivätkä tunnustettuja. Sanotaan: mitä opetusta lapset siinä iässä voivat tarvita? — mahdollisesti huonojen kotien lapset, mutta ainakaan eivät hyvien kotien lapset.

Lapsessa uinuvat kuitenkin jo kaikki idut tulevaan luonteeseen. Siinä on ennen kaikkia ääretön elämänilo ja toiminnanhalu. Aivan se värisee ja vapisee innoissaan, se nauraa niin että raikaa ja käy kiinni kaikkeen mikä käsiin sattuu — niin hillitön tarve sillä on toimia. Se on samaa mitä me niin siunaamme vanhempina, kun sitä vain olisi, ja niin katkerasti kaipaamme kun sitä puuttuu, nimittäin työkykyä ja työintoa. Kuinka monet ymmärtämättömät vanhemmat pitävätkään lapsen toiminnanhalua vallattomuutena, jopa rankaisevatkin sitä siitä. Niitä ituja lapsessa ei kuitenkaan saa tukahduttaa, vaan täytyy antaa sille tilaisuutta kehittää niitä ja toimia. Jollei lapselle anneta työtä, purkaa se ylenpalttista toiminnantarvettaan pahantekoon ja silloin alkavat versoa rikkaruohot kaikenkaltaiset. Lapsessa saattaa jo sangen varhain olla suuri määrä tiedonhalua, se ajattelee ja se panee kysymyksillään monen äidin pään pyörälle. Tätä tiedonhalua ei sovi kohdella kuinka hyvänsä. Sitä on viisaudella ja rakkaudella tyydytettävä. Kuinka usein onkaan äiti väsynyt — hyvänkin kodin rakastava äiti — ja pienokainen menee nyrpeänä nurkkaansa ja lapsen aivot vaivautuvat ja vaivautuvat ja koettavat tunkea muurien läpi — ja mieli käy karšaaksi ja äreäksi.

Lastentarha tarjoutuu vaalimaan niitä hentoja ituja, jotka uinuvat lapsessa ennen kouluikää. Lastentarha valmistaa lapsen toiminnantarpeelle järjestettyä työtä, työtä, joka sopii sille kehityskaudelle. Lastentarhan opettajatar valmistuu vastaamaan niihin kysymyksiin, joita pienokaisten parvesta häntä vastaan satelee.

Lastentarhan esikuvana on hyvä koti ja lastentarhan opettajan tulee olla kasvattaja, jonka esikuvana on hyvä äiti. Lastentarhan tulee rakkaudella kiinnittää lapset puoleensa, niin että heidän olonsa siellä on iloa ja että

he vapaina joka hetki saavat olla paras oma itsensä. Sen työn ja toiminnan, joka heille tarjotaan, pitää olla heille mieluisaa, heidän pitää kilvan pyrkiä täyttämään velvollisuuksia, jotka koulu antaa heidän tehtäväkseen. Työn tulee olla heille iloa.

Lastentarhalla ei ole koulun kursseja eikä varmasti määrättyjä kaavoja, vaan jokaisen opettajan on itse oman kokemuksensa ja makunsa mukaan järjestettävä työt, niin että ne soveltuvat eri-ikäisille lapsille. Älköön sentähden uskottako lastentarhoja muuta kuin henkilöiden johtoon, jotka ovat sivistyneitä, arvostelukykyisiä ja perehtyneitä lastentarhan aatteeseen. Opettajatar on lastentarhan sielu, hän saattaa pitää sen hengen valoisana, kirkkaana, kesken vapautta puhtaana vallattomuudesta ja rumuudesta — hän voi myöskin, jos hänen johdonsa on lastentarhan hengelle vieras, tehdä lastentarhasta kidutuslaitoksen, jossa lapsilta heidän elämänsä varhaisena, kauniina aamuna jo riistetään elämänilo ja vapaus tai päästetään irti vallattomuus. On myöskin katsottava, että lastentarhoille annetaan tarpeeksi opettajavoimia, sillä ei taitavakaan opettajatar voi ohjata ylen suurta määrää oppilaita ilman että hänen lasten ikään nähden täytyy käyttää liian ankaraa kuria tai päästää vallalle vallattomuuden. Ensimmäisen kasvatuksen tulee olla mitä huolellisinta ja parhainta: onhan se perustus, jolle koko tuleva kasvatusta rakennetaan. Tämän perustavan kasvatuksen auringossa tulee ihmistainten henkisten voimien, järjen, tunteiden, mielikuvituksen, oikeuden- ja kauneudentunnon tasaisesti kehittyä. Lasten tulee oppia tietämään, että heillä on velvollisuuksia ja työtä ja heidän on opittava niitä rakastamaan. Sentähden on niin tärkeää, ettei lastentarhan työllään lailla saa lapsille epämiellyttävää muotoa.

Lastentarhojen perustaja Friedrich Fröbel — samoin kuin Rousseau ja Pestalozzikin — piti luontoa kaiken kasvatuksen esikuvana. Niinkuin taimet puutarhassa, sanoo hän, kasvavat Jumalan suojaamina puutarhurin taitavassa hoidossa, luonnon lain mukaan, niin tulee tässä kasvatuslaitoksessa luomakunnan jaloimpien kasvien, ihmistainten, ihmiskunnan vesojen, kehittyä sopuolosuhteissa itsensä, Jumalan ja luonnon kanssa ja

tämän kautta tulee myös raivata tietä luonnonlakien mukaiselle kasvatukselle. Kasvattajan tulee siis puutarhurin tavoin hoitaa, kastella, oikaista, varovin käsin kitkeä ja hoivata jokaista kasvia erikseen, tuntea mitä jokainen kasvi tarvitsee, mikä kaipaa aurinkoa, mikä varjoa, mikä kosteaa maata, mikä kuivaa, mutta mennä muuttamaan näiden luonnollisia taipumuksia ei hän voi eikä saa. Mänty on aina mänty, koivu aina koivu, pihlaja aina pihlaja. Tässä suhteessa juuri rikotaan niin paljon, koti rikkoo, koulu rikkoo, yhteiskunta rikkoo. Taitetaan männystä latva, luullaan sitä pensaskasviksi. Pensaskasvista toiselta puolen odotetaan honkaa: karsitaan sitä, venytellään ja houkutel- laan korkeutta kohti. Kummastakin tulee vain kääpiöitä. Ja miten usein näemme turpean spenaattikasvin siinä missä kielon pitäisi kasvaa ja päinvastoin. Luonnoton, ymmärtämätön kasvatusta on suureksi osaksi syynä siihen, että tulee niin paljon onnettomia ja epäonnistuneita ihmisiä.

Fröbel tahtoi lastentarhojen kautta opettaa naiselle, että juuri hänellä on erityisen suuret taipumukset kasvatukseen. Hän tahtoi lastentarhojen kautta kiinnittää kotien ja vanhempain huomion kasvatuksen suureen merkitykseen. Sen kautta että lapset käyvät lastentarhassa, tottuvat usein vanhemmat, joilla ei ole luonnostaan taipumusta kasvatukseen, seuraamaan lastensa kehitystä ja huomaamaan miten kasvatusta heihin vaikuttaa. Se kiinnittää lapsia ja vanhempia entistä likemmä toisiaan. Sekin että he ovat muutamia tunteja poissa kodista, tekee kodin heille entistä rakkaammaksi. Ja äidit, muutamia tunteja levättyään, voivat taas iloisina ja reippaina ryhtyä seurustelemaan rakkaistensa kanssa, kun he lastentarhasta palaavat.

Elämä, tämä rikas, ihmeellinen elämä, jossa me niin paljon taistelemme, vihaamme, kadehdimme, valehtelemme, rakastamme, ikävöimme ja etsimme, — se on hirvittävän johdonmukainen.

Me niitämme mitä me kylvämme, alkaen jyvistä, jotka heitämme peltoomme salaisimpiin ajatuksiin, joita emme täysin itsellemmekään uskalla tunnustaa: me niitämme mitä me kylvämme. Kaikki meidän tekomme palaavat meille. Meidän hyvyttemme, kaikki hyvyys mikä meidän sydämessämme on asunut, kaikki hyvästä sydäimestä puhjenneet teot, ajatukset, yksinpä hymytkin, kaikki kirkas totuus, mikä meissä on asunut, vaikuttaen ulospäinkin terveellisenä suolana ja säteillen sytyttävänä tulena, se palaa meille, se antaa meille onnea ja oman-tunnonrauhaa ja se vaikuttaa kauas, kauas eteenpäin. Ja kaikki pahuus, kaikki kateus, kaikki mitä me häijysti, pahansuovasti olemme lähimmäisellemme tehneet tai ajatuksissamme toivoneet, se leviää ylt ympäri ja se palaa meille itsellemmekin; kaikki se valhe, mille olemme teoissamme ja mielessämme antaneet sijaa, luullen käyttävämme sitä hyödyksemme — se kantaa meille valheen hedelmää ja sen vaikutukset ulottuvat kauas, kauas. Meidän ajatuksemme ja tekomme hohtavat ulospäin hyvyyttä tai pahuutta, ja ennen kaikkea ne palaavat meille itsellemme. Me perimme ja me jätämme perintöä. Perinnöllisyyden laki se on kova ja järkkymätön.

Kun sata vuotta on kulunut, ei ketään meistä, jotka nyt elämme, ole jäljellä . . . Sata vuotta, mitä se on vuosituhansien historiassa! Se on kuin meidän elämässämme yksi päivä. Ja kun sata vuotta on kulunut, ei meistä ole ketään jäljellä. Ristit haudoiltammekin ovat ehtineet hävitä ja kivet, joihin meidän nimemme viimeisen ker-ran kirjoitettiin, sammaltua. Me olemme unohtuneet. Ajatelkaa, me, jotka pienessä piirissämme nyt olemme niin äärettömän tärkeät, jotka sen tai sen pienen poliit-tisen riidan takia niin voimme vihastua ja raivota; jotka niin voimme loukkaantua, jollei meille anneta sitä arvoa mikä meille tulee — me olemme sadan vuoden perästä unohdetut, me olemme vaipuneet suureen hiljaisuuteen.

Ja kuitenkin me elämme maankin päällä: me elämme uudessa sukupolvessamme ja me elämme teoissamme. Meidän perintömme ovat jääneet, kaikki mitä me perimme edellisiltä sukupolvilta ja kaikki mitä me itse siihen lisäsimme. Siinä hetkessä, jolloin me uudelle

ihmislapselle annoimme elämän idun, siirtyi siihen meidän ja kaikkien edellisten polvien perintö. Kaikki meidän hyvytemme on virvoittavana kasteena tai lämmitävänä liekkiä kylväytynyt rintoihin, jokainen sytyttävä sana, jokainen totuuden ja rehellisyyden teko on tehnyt tehtävänsä — ja viha ja valhe ja kateus ja paha tahto ne ovat nekin kasvaneet ja hedelmöineet. Me ihmettelemme usein perheissä jotakin lasta, joka on aivan erilainen kuin muut, joka ei muistuta isää eikä äitiä. Saattaa olla epärehelliset, valheelliset vanhemmat ja se lapsi eroaa kuin ihmeen kautta heistä kaikista. Jos me voisimme katsoa taaksepäin kolmanteen tai neljänteen polveen, löytäisimme varmaan sen kantaisän tai kantaäidin, joka elää tässä yksinäisessä lapsessa. Tai saattaa olla hyvä koti, isä ja äiti etsivät totuutta ja koettavat kasvattaa lapsia totuuden hengessä, mutta joku on joukossa, joka on valheellinen ja kiero, johon ei mikään opetus tahdo pystyä. Sekin sukulainen on siellä kolmannen tai neljännen polven takana löydettävissä, joka kylvi valhetta ja kieroutta kauas eteenpäin. — Ajatelkaa kuinka kummallista, jos joskus, kun ei meidän hautamme sijaakaan enää tunneta, syntyy maailmaan jälkeläinen, joka kantaa meidän kasvojamme, nauraa niinkuin me, ajattelee niinkuin me, hautoo samoja kiroja ja tuhoja kuin me...!

Näitä ihmeellisiä totuuksia ei kyynillisin ivaaja eikä kevytmielisinkään hekumoitsija voi kieltää, ja jos me nostamme verhoa menneisyyden ja tulevaisuuden edestä ja jos me aavistammekaan näiden asioiden syvyyttä, niin me kauhistumme. Sillä sangen keveästi me kuljemme elämän läpi, sangen vähän me tekojemme seurauksia punnitsemme.

On esim. mies, joka myymällä väkijuomia hankkii suuren omaisuuden. Hän rakastaa lapsiaan, hän kokoaa lapsillensa. Ympärillä sortuvat kodit. Isät juovat rikkaan miehen kapakassa, kiusaantuneet, rääsyiset äidit eivät jaksa ylläpitää viihtymistä kodissa, lapset kerjäävät, oppivat varastamaan, valhettelemaan. He kulkevat sitä laajaa tietä, jonka määränä tavallisesti on vanhila. Rikas mies näkee kaikki — sulkee silmät, sulkee korvat, sulkee sydämen. Hän rakastaa lapsiaan, hän

kokoaa lapsilleen. Voi raukkaa, eikö hän tiedä elämän järkkymätöntä lakia, että kaikki palaa hänelle ja hänen lapsilleen, kaikki se paha mikä hänen kättensä kautta on levinnyt yltympäri!

Tai on opettaja — oi opettajat, suuri ja ihana on teidän tehtävänne! Te elätte keskellä nuoria ihmissieluja, joissa peritty pahakin on selvästi huomattavissa, mutta joissa hyvyyskin vielä on niin herkkänä. Lapsen sielu on sentään vielä niin vahanpehmeä. Opettaja sitä muodostelee ja muovailee, hän katselee lapsensilmin, hänen on katsottava lapsensieluun, kuhunkin erikseen, hänen on opittava suureksi ihmistuntijaksi, hänen on opittava löytämään ne kielet, jotka soivat kunkin sielun pyhimässä. Jos hän niitä kieliä rakkaudella soittaa, taivuttaa hän lapsensielun mihin hyvänsä. Sitä ei tehdä pelkällä kurilla, se tehdään rakkaudella ja oikeuden ja kurinkin takana tulee aina tuntua rakkauden. No niin, on opettaja, joka on ruvennut opettajaksi leivän tähden, ilman kutsumusta. Pitihän hänelläkin olla virka, koska hän oli koulun käynyt. Koulutyö on hänestä ikävää, hän miettii kaiken tuntia muita asioita. Tunti kuluu harmaana ja ikävänä, oppilaat torkkuvat, opettaja tekee kysymyksiä hajamielisenä. Äkkiä joku pojista hymähtää ja kätkee jotakin. Opettaja herää, komentaa esiin syylliset, tulee ankara tutkinto. Toinen on lähettänyt toiselle kirjelipun. Siinä puhutaan menemisestä jonnekin ja — siinä on kummallinen sana, jonka opettaja epäilee tarkoittavan itseään — he varmaan sillä merkitsevät häntä . . . ! Syyllinen se on tietysti taas se poika — se poika, jota ei hän kärsi, hänen ristinsä ja kiusansa, sellainen poika, joka on niin vilkas ja eroaa kaikista muista... Ei se ole huono millään lailla, mutta siitä on niin paljon vaivaa, aina sillä on jotakin touhua, se on toisenlainen kuin muut eikä se muutu koulun mukaiseksi, vaan pysyy itsepintaisesti itsenään. Jos opettaja katsoisi sen lapsen sieluun, niin hän näkisi missä ikävässä hän päivänsä viettää. Ne kelpo isovanhemmat, joitten luona hän asuu, isän kotia kun ei ole, kytkevät sen vilkkaan lapsen huoneeseen kuin linnun häkkiin. Hän ei saa mennä ulos, ettei saisi nuhaa. Hän ei saa juosta, ettei huoneisiin tulisi tomua ja epäjärjestystä.

Kun läksyt on luettu, pitää istua isoäidin vieressä ja käydä kyökissä viemässä palvelijalle isoäidin käskyt. Sillä lapsella on ääretön toiminnanhalu, ja kun hän pääsee irti häkistä, on temmellyshalua karttunut ylitsevuotavat määrät... Opettaja ei tule sitä ajatelleeksi, hän komentaa esiin päiväkirjan, joka on muistutuksia täynnä. Ja poika pääsee nurkkaan, koko viikoksi nurkkaan. Poika menee, nielee kyyneliään. Ja sinä viikkona alkaa ihmeellinen kovettuminen sydämessä, lapsensydämen ensimmäinen paatuminen. Tähän asti on hänen vilkkautensa ja vallattomuutensa ollut lapsellista iloisuutta — tästä puoleen siitä tulee kostoa. Koulu käy vastenmieliseksi, opettaja viholliseksi. Kasvoihin tulee vääryyttä kärsivän katkeraa surumielisyyttä, mieleen tulee piirre, jota jatkuu hautaan saakka. Alkaa henkinen rappeutuminen, epäily omasta kunnollisuudesta ja välinpitämättömyys siitä miten käy.

Tai on tuomari — ennen aikaan niitä varsinkin oli. Käräjäpaikat olivat kuuluja juomingeista, syömingeistä ja mellastuksesta. Ne ajat ovat niin likellä, että me itsekukin vielä ne muistamme. Eräs tuomari kertoi muistelmiaan siltä ajalta, jolloin hän harjoittelijana seurasi tuomaria. Eräällä tuomarilla, joka oli nainut mies, oli miltei jokaisessa käräjäpaikassa ollut ystävätär, jonka luona hän koko käräjäajan asui. Kerran oli syytettyjen joukossa ollut nainen, jota syytettiin lapsenmurhasta. Hän oli hyvin kaunis nuori nainen. Kesken työtä otettiin kahviloina, tuomari kutsutti naisen huoneeseensa puhuakseen hänen kanssaan ja vapautti hänet... Kerran käräjäsaarnan pidettyään oli rovasti kutsunut käräjäherrat iltaa viettämään pappilaan. Sekä tuomari että rovasti olivat olleet niin humalassa, että vaipuivat sohvien alle. Aamulla oli rovasti näyttänyt vähän nololta. Joku kysyi: »No, kuinka setä on nukkunut?» — »Noo, minä olen ollut ihan taivaan valtakunnassa.» — »Siellä ovat lattiat mahtaneet olla vastamaalatut, kun sedän hiha on maalissa...» Tuomari selvisi humalastaan ja meni suoraa päätä tuomitsemaan — ehkä ihmisiä, jotka humalapäissään olivat tehneet pahaa. Ja rovasti nousi ensi sunnuntaina hurskaana saarnatuoliin ja puhui juoppoutta ja hekumaa vastaan. Mutta varma on, että nyky-

polvessa kasvaa näiden miesten kylvöt. Jos käsitykset lain pyhyydestä ja oikeudesta kansassamme eivät ole lumenvalkoiset eivätkä ylen lujat, niin on se elämän järkkymättömän johdonmukaisuuden seuraus. Edellisten polvien tuomarit ovat kylväneet ja me korjaamme. Ja jos viha kirkkoa vastaan nykyään on niin suuri ja uskonnollisuus ja hartaus lamassa, niin siinäkin varmaan on entisten polvien kylvöä. Elämä on niin lahjomattoman johdonmukainen.

Tai otamme vielä esim. sanomalehtimiehen. Kuinka usein sanomalehtityöhön tulee nuoria miehiä, jotka eivät paljon elämässä ole ehtineet kokea, eivät liioin oppia. Yhtäkkiä heidän pitää ymmärtää kaikkia, osata arvostella kaikkia, tiedettä, taidetta, politiikkaa. Sanomalehden täytyy olla valmiina määrääaikana, palstat täynnä, päivän kysymykset selvillä. Puolueen asiaa täytyy tietysti pontevasti ajaa — se käy tavallisesti parhaiten vastapuoluetta mustaamalla. Täytyy myöskin ajaa ystävien asioita, joiden kanssa iltaa ja yötä istuu; täytyy myöskin ajaa ystävän rouvan asiaa; typerä se on ja turhamainen, mutta sillä on niin hehkeät posket ja nauravat silmät, täytyyhän sitä kuulla, kun se kahvipöydän ääressä pajattelee, arvostelee uutta kirjallisuutta ja puolueen asioita. Sanomalehtityössä ei ole totuttu hiuskarvalleen pysymään kiinni totuudessa. Käsitteet venyvät puolueen edun mukaan ja niin helposti voi antaa pienen värityksen, pienen kärjen. Eikä sanomalehtimies koskaan erehdy. Tai onko joku kuullut, että väittelyssä sanomalehtimies olisi tunnustanut erehtyvänsä! Vaikka hänen mielipiteensä vastapuolueen puolelta tuhat kertaa todistetaan vääräksi, niin hän osaa viisastella ja vikuroida ja lyödä sukkeluuksia, niin että viimeinen sana aina jää hänelle. Hän saa niin paljon valvoa, hänen täytyy kiireessään ja tietojen puutteessa hutiloida ja hiukan värittää ja katsella puolueen etuja, kannattajien mieltä ja tuhansia asioita, jotka tekevät että ehdoton, kirkas totuus ei ole ihan ensi sijassa. Mutta se yleisö, joka lukee lehteä, ottaa asiat tosina. Suomen kansassa on suuri kunnioitus painettua sanaa kohtaan ja vasta kovin karkeita valheita lukiessa se epäilee. Julkisen sanan kautta

kylvetään paljon. Meidän teoistamme ja ajatuksistamme ei mitään mene hukkaan, vaan kaikki jää vaikuttamaan.

Me luemme jo katkismuksessa, että sikiämme ja synnymme synnissä — hyvin usein ihmislapsi syntyy maailmaan vahingossa. Varakkaissakin perheissä, jos lapsia on runsaasti, ajattelevat isä ja äiti, että kyllä niitä jo olisi saanut riittää. Köyhässä perheessä, jossa ei riittäisi ruokaa eikä vaatetta, otetaan lapsi vastaan Jumalan ristinä. Minkäs sille mahtaa kun Jumala lähettää! Mutta eivät isä ja äiti lasta toivo, ei heidän tarkoituksensa ole ollut antaa hänelle elämää. Useinhan isä suorastaan kieltää lapsensa ja äiti häpeää häntä ja miettii miten hänestä pääsisi. Niin kevytmielisesti saatamme käsittää tärkeimmän ja juhlallisimman tehtävän mikä ihmiselle on uskottu. Sellaiset perinnöt siirrämme ensi hetkestä tuleville polville.

Kuinka kummallista nostaa verhoa menneisyyden edestä ja katsella sinne vuosisatojen taakse, jossa sukupolvet liittyvät toisiinsa kuin renkaat ketjussa. Meistäkin tulee kerran vain pieni rengas vuosituhansien loppumattomiin ketjuihin — meistä, jotka hyörimme ja pyörimme ja taistelemme ja nauramme ja niin harvoin edes muistamme, että kuolemme. Kuinka kummallista, että meistäkin tulee vain tuollainen pieni rengas. Siellä loppumattomassa rengasten rivissä on lujia, kirkkaita ja kauniita, on ruosteisia ja heikkoja, on verellä tahrittuja. Meidän renkaamme — meidän renkaamme — kummoinen on se kerran oleva? Kaikki se vilja, joka nousee meidän kylvöstämme — kummoista on se oleva? Ne kasvat, jotka kantavat meidän jälkeläisemme...? Onko siellä oleva kirkkaita silmiä, puhtaita otsia, terveitä sieluja ja ruumiita?

Meistä, meistä se riippuu.

Meidän on ryhdyttävä kasvattamaan ihmisiä, terveitä, sopusointuisia, tietäviä, tahtovia, kirkasotsaisia, kirkasieluisia ihmisiä.

Niistä kylvöistä nousee tuleville polville hyvää viljaa.

Suomalaisuuden Liiton vuosikokouksessa.

Näin minä pienen Liettuan kansan värjöttäen varjelevan niitä ainoita kirjoja, mitä sille omankielisiä vielä oli jäänyt. Siellä ja siellä oli väkivalta tunkeutunut kirkkoon asti ja riistänyt rukouskirjat veisaavien vaimojen käsistä. Ja kerrottiin kuinka se tai se mies, joka rajan poikki yritti tuoda kirjoja, oli saanut surmansa. Ne kirjat eivät olleet kiellettyjä sisältönsä puolesta vaan siksi, että ne olivat kansan kielellä.

Sitä musertavaa hiljaisuutta maassa, jonka kansan väkivalta on tuominnut kuolemaan! — nimittäin tuominnut kuolemaan kielen, sillä vain kielessään hän kansa elää, vain kielihän kansan toisesta kansasta erottaa. Kun kieli kuolee, kieli väreineen, kieli vivahduksineen, kuolee kansa. — Ei tule ainoaa kansankielistä sanomalehteä, vieras kieli on koulussa, ei ole minkäänlaista iltamaa tai esitelmätilaisuutta eikä ole koskaan ollut eikä voida millään toimeenpanna. Sotatilaa on kestänyt vuosikymmeniä. Luonto hymyilee, joet vierivät hopeana, rehevät tammimetsät humisevat. Ihmiset kulkevat kuin unessa, kuolemaa ennustavassa unessa. Vain kesäilloin kun helteinen aurinko laskeutuu ja lämmin yö alkaa hämärtää ja heinäväki palaa kotiin, virittävät tytöt laulun ja pojat vastaavat... Jo alkaa kuulua laulua metsän takaa, tyttöjen ja poikien vuorolaulua... Jo lauletaan tuollakin kummulla — ja tuolla. Työstä palaava heinäväki laulaa. Alakuloisena heläjä laulu lämpöisessä illassa, joka on täynnä kuivavien heinien lemua. Kuolemaan tuomitussa kansassa kytee, kytee — vanhoissa lauluissaan se vielä elää, ei itsetietoisesti, vaistomaisesti vain.

Ja tulee kerran illalla taloon mies, reppu selässä, arkana ja outona. Mutta isäntäväki karkaa hänen kau-laansa ja kiihkeästi kuiskaten viedään hänet sisään ja ikkunaluukut suljetaan ja pöytään pannaan parasta mitä talossa on, ja sitten aletaan kysyä. Hän on hiljainen, yksinkertainen mies. Hän kertoo kuinka siellä ja siellä on tapahtunut kotitarkastus. Se ja se on lähetetty

Siperiaan, se ja se on kadonnut — kadonnut! Siellä ja siellä vietiin kylästä kaikki kirjat ja poltettiin... Se mies on kuolemaan tuomitun kansan — sanomalehti. Hän on heittänyt pienen maatilkkunsa vaimonsa hoidettavaksi ja kiertää talosta taloon ja kuljettaa muistissaan uutiset. Ne eivät tule tuoreina, mutta uskollisesti vie hän ne kerran perille. Tavallisesti eivät ne myöskään ole iloisia — yhdessä niiden ääressä itketään. Kuolemaan tuomitun kansan elävä sanomalehti kulkee joka hetki hengenvaarassa, mutta hän kulkee vain, vaisto häntä johtaa niinkuin vaisto keväisin tuo kurjet pohjoista kohti. Eikä hänen askeliaan sidota millään niinkuin ei kurjenkaan lentoa millään sidota.

Ja tulee kansaa kaukaa, kaukaa sen ulkomaalaisen miehen luo, joka oleskelee paikkakunnalla oppimassa kansan kieltä. Kulkee tieto laajalle: hän on tullut oppimaan liettuaa! Hänellä on liettualaisia kirjoja! Ja vanhat miehet tulevat ja katsovat suurten silmälasiansa läpi ja hymähtävät toisilleen: totisesti liettuaa! ja varistavat kyynelkarpaleen silmistään ja sydämessä sykähtää oudosti niinkuin maan povessa, kun kirsi alkaa sulaa...

Siellä on vanha mies, kirjailija. Hän oli ollut vankeudessa ja maanpakolaisuudessa eikä mikään kärsimys ollut voinut sammuttaa hänen rakkauttaan. Kaikki unelmansa, kaikki haaveensa, kaiken elämänsä mehun ja ytimen oli hän koonnut teokseen, näytelmään. Se kuvasi hänen kansansa heräämistä. Sinä hetkenä, jolloin tulisi lupa painattaa hänen kansansa kielellä — sitä lupaa oli kymmeniä kertoja pyydetty, sen takia lukemattomat lähetystöt olleet liikkeellä, kymmeniä vuosia oli odotusta kestänyt — piti teoksen lentää ilmoille, nostattaa, sytyttää, laulaa ja soida! Kerran illalla, kun syys varisti lehtiä puista ja lyijynraskaat pilvet pimensivät maata, meni se vanhus ulos, povellaan käsikirjoitus, hänen elämäntyönsä, silmäteräkin rakkaampi. Ja kun hän oli tullut metsään, painui hän polvilleen maahan ja valkoiset hiukset valahtivat otsalle, sade valeli niitä. Vanhoin, vapisevin käsin alkoi hän kaivaa maata ja katseli tuontuostakin ympärilleen kuin varas. Ja kun hauta oli tarpeeksi syvä, laski hän sinne käärön ja peitti haudan ja hänen poskensa paloivat ja huulia poltti ja silmät

paloivat, mutta sydän läähätti sammumaisillaan — toivo siellä oli henkitoreissaan.

Kaikkea sitä kun katselin, ajattelin synnyinmaatani, ja mieleeni nousi: me onnelliset suomalaiset, ymmärrämmekö mitä meillä on, tiedämmekö oman kielen arvon?

Siitä on jo kulunut vuosia. Viime vuonna sitten, kun veri huuhtoi idän kulmaa ja liekit loimottivat taivaanrannalla, toi posti käsiini pienen lehtisen — liettualaisen sanomalehden.

Mutta minä värisin kun sitä käsissäni pitelin, sillä minun silmiäni eteen nousivat ne lukemattomat nimettömät uhrit, jotka ovat hävinneet maanpakolaisuuteen ja vankiloihin ja menehtyneet siksi, että luonto on vaatinut heitä riippumaan kiinni kansan kielessä. Heidän joukossaan on ollut itsetietoisia, mutta suurin osa on ollut itsetiedottomia, jotka ovat puolustaneet vaistomaisesti kuten eläin poikasiaan. Ja tässä on minun kädessäni nyt pieni köyhä lehti — ensi näyte siitä, että väkivalta on hellittänyt, että kuolemantuomio on ollut peruutettava, ensi öljypuunlehti yli aavain, sumuisten vesien. Tämän köyhän, pienen lehden ääressä kuinka iloitaan ja ihmetellään ja itketään, itketään kerrankin ilosta.

Me onnelliset suomalaiset, tiedämmekö mitä meillä on? Ja alkoi nousta mieleen kuvia.

Kirkonkylään on perustettu ompeluseura — kajoan tässä vain pieniin asioihin arkielämässä. Työskennellään köyhien kansakoululasten hyväksi. Ruustinna ja tohtorin rouva ovat puuhan etunenässä ja apteekkarin rouva, nimismiehen rouva, naisopettaja, miesopettajan rouva ja tunnetuimmat emännät tulevat mukaan. Voi tulla hyvinkin hauskaa. Opettajatar lukee jonkin kappaleen suomeksi ja ainahan sitä jää aikaa juttelemiseen. Mutta ei ole oltu koolla montakaan kertaa, kun emäntiä jo alkaa tippua pois. Rouvat tekevät puolellaan arveluja puoliääneen, ruotsinkielellä.

— Eikö tässä pitäjässä nyt koskaan pidä saada aikaan mitään? Eikö täällä nyt mitenkään saa harrastusta heräämään? Minkätähden ne ovat jääneet pois ... ? Aivan yksinkertaisesti siksi että ne ovat mahdottomat!

— Mutta jos ne olisivat loukkaantuneet siitä että me olemme puhuneet keskenämme ruotsia?

— Äsh! Ne nyt ymmärtäisivät sellaista.

— Entä jos se sittenkin olisi ollut se. Tiedättekö, meidän täytyy ruveta puhumaan suomea!

— Olemmehan me heidän kanssaan puhuneet suomea. Ei kukaan voi vaatia että me keskenämme...

— Minä osaan niin huonosti suomea!

— Ja minun suomeni se on nyt sellaista kyökki-suomea ...

— Ei, ihan totta.. Kyllä meidän täytyy ruveta puhumaan suomea täällä ompeluseurassa. Eihän se nyt niin kauheasti rasita — joka toinen viikko.

— Kyllä minä olen varma ettei se auta, mutta voihan koettaa.

Ja he koettavat, määrätään sakot sille, joka puhuu ruotsia, emännät saadaan taas mukaan ja pari kertaa on oikein hauskaa. Niistä sakoistakin tulee niin moni makea nauru. Mutta sitten ne unohtuvat ja vähitellen on kaikki ennallaan. Lukukauden lopulla ei ole jäljellä kuin kaksi emäntää. He ovat vielä viimeisen kerran epätoivoissaan tulleet mukaan, mutta se on niin kovin ikävää, kun rouvat sitten aina heiltä tulevat kysymään miksi ne muut jäivät pois. Eivät he sitä oikein tiedä, tietävät vain, että ikävää tämä on ja varmaan rouvienkin on hausempi kun saavat olla keskenään... Eivät he tule ajatelleeksi mikä heidät jakaa kahteen leiriin, jotka eivät sula yhteen. Vaistomaisesti juopa vain tuntuu...

Olemme olleet ulkomaanmatkalla ja tulemme Stettinin tai Lyypekin rantaan. Väsyneitä ollaan, tomuisia ja uupuneita, mutta syntyy aivan erikoinen tunne kun astutaan suomalaiseen laivaan. Silloin ollaan jo miltei kotimaassa, ollaan omalla pohjalla. Ulkomaalaiset, joihin on tutustuttu jo junassa, kyselevät Suomen oloja — me kuvaamme valoisia öitämme, järviämme, kansaamme ja me lausumme jonkin kansanlaulupätkän ja tunnemme siinä kasvojemme alkavan hehkua. Ulkomaalainen kiinnittää katseensa oveen, jossa on kirjoitus, ja alkaa sitä tavata. Se ei ole suomea; siinä on ruotsia ja jotakin ulkomaalaista kieltä, mutta ei sitä kieltä, jonka nimeä

maa kantaa. Sitä ei ole missään täällä eikä liioin löydy suomalaisia lehtiä ... Seuraa pitkiä selityksiä ... Soi illalliskello. Erittäin hauskaa pitkistä ajoista saada suomalaista ruokaa! Tilataan palvelijalta jotakin juotavaa. Ei kuulu. Vierustoverille tuodaan, vihdoinkin uudistetaan pyyntö. Silloin neiti nokkelasti vastaa: eikö herra osaa ruotsia? Ja kaikki muunkieliset saavat mitä pyytävät, suomenkielinen ei suomellaan saa ... Matkustajien joukossakin — mikäli he eivät puhu ulkomaalaisia kieliä, kuulee kovin vähän suomea. Onhan siihen kotimaassa totuttu, että varakkaamman näköinen väki puhuu toista kieltä, mutta näin ulkomailta tullessa, jossa ehdottomasti pitävät paikkansa sanat: »maassa maan tavalla taikka maasta pois», jossa joka maalla on niin ehdottomasti oma värinsä ja vireensä, kielestä aina pukeutumistapaan asti — tuntuu kummalta kun likenee Suomen rantaa.

Ja se sama ilmiö astuu vastaan keskellä supisuomalaista sydänmaata. Emme ole viikkokausiin, ehkäpä kuukausiin kuulleet ainoata ruotsin sanaa, mutta kun me tulemme rautatieasemalle, annetaan ravintolasta suomalaiseseen kysymykseen ruotsalainen vastaus ja siellä toisen luokan odotussalissa istuilee maalaista herrasväkeä puhuen ruotsia. He asuvat keskellä suomea puhuvaa väestöä, se kansa, joka kyntää heidän peltonsa ja heidän elonsa korjaa, puhuu suomea — he eivät tunne, että sen suomalaisen kansan sydämessä aina täytyy pysyä epäluulon oka sitä kansaa kohtaan, jonka kieltä ei se ymmärrä. Mitä se mahtaakaan ajatella se maalainen, joka lammasnahkalakki korvilla, kulmakarvat kuurassa tulee asemalle, asettuu sillalle ja alkaa kiertää kelloaan asemakellon mukaan: paneepahan sen kerrankin oikein! Hän on ollut matkalla vuorokauden, ehtinyt hyvään aikaan asemalle, ja asettaa nyt kelloaan. Se toista kieltä puhuva herrasväki vaeltaa hänen ohitsensa — mitä hänen sielussaan liikkuu, kun hän sitä katselee? Luultavasti ei taaskaan mitään itsetietoista — jonkinlainen hämärä tunne, että se on jotakin toista rotua tuo.

Täyttä ymmärtämystä ei tule eikä luottamusta. Sillä yhdistäkööt yhteiset ulkonaiset olosuhteet, olkoon vaikka synnyinseutukin yhteinen — kieli vasta ihmiset saman kansan lapsiksi liittää. Vaikkapa heidät viskattaisiin

kaukaisiin, vieraisiin maihin asti — niin kauan kun he kansansa kieltä puhuvat, ovat juuret kansassa kiinni — kun kieli lakkaa, irtaantuvat juuret ja ihminen siirtyy toiseen maaperään, muuttuu joksikin toiseksi.

Me voimme olla hyviä suomalaisia, me tunnustamme suomen tämän maan suuren enemmistön kieleksi, me osaamme suomea hyvin, me puhumme sitä aina kotona lasten kanssa — keskenään mies ja vaimo ovat tottuneet puhumaan ruotsia. Ovat tottuneet! Tottumuksella on hyvin suuri valta ja vanhaan polveen nähden sen saattaa ymmärtääkin. Mutta saattaapa sattua, että kun menee helsinkiläiseen suomalaiseen kouluun, siellä suuressa, vilisevässä nuorisoparvessakin jo kuulee aika paljon samaa »tottumusta» ja nuorisokin pitää siitä itsepintaisesti kiinni. Me soitamme telefonisentraaliin ja puhumme ruotsia — ne ovat siellä niin kiukkuisia ja yhdistävät väärin ja kuulevat väärin, jos heille puhuu suomea. Kauppapuodeissa on niinikään mukavinta puhua ruotsia. Ovathan nämä tällaiset niin pieniä asioita . . . ! Lähettävät meille kaupasta ruotsalaisen laskun. Me käymme juoksupojan kimppuun, mutta maksamme sitten kiltisti. Edessämme on tuntematon henkilö, jolta meidän täytyy jotakin kysyä. Jos hän on hienommissa vaatteissa, käännymme hänen puoleensa ruotsinkielellä. Hän vastaa meille tavallisesti ruotsinkielellä — ja saattaa olla hyvin mahdollista, että hän on suomea puhuva kuten mekin, mutta me olemme niin kohteliaita toisillemme! Muuan ruotsinkielinen kerran valittikin, ettei hän tahdo saada harjoitusta suomessa, vaikka hän kaikella muotoa tahtoi sitä oppia. »Kun minä puhun kankeasti suomea, niin suomalaiset ovat niin kohteliaita, että hyvin pian alkavat puhua ruotsia.» Me olemme tässä suhteessa todella hyvin kohteliaita!

Sitten on meitä hyviä, rehellisiä suomalaisia, jotka kotona ja seurustelussa käytämme sekaisin ruotsia ja suomea, vuorotellen toista, vuorotellen toista, tai molempia yhdessä. Kun ei satu saamaan kiinni sanaa toisesta kielestä, ottaa toisesta — tarkoitus tulee joka tapauksessa selville. Me totumme tähän sekamelskaan, meidän korvamme ei kärsi, meidän ajatuksemme suostuu tähän epäpuhtauteen, tähän värittömyyteen. Ja kuitenkin

kaan ei tämä ole mikään pelkkä ulkonainen asia, vaan ihmishenki on erottamattomasti yhteydessä kielen kanssa. Jos me jokapäiväisessä elämässä, kodissa, seurustelussa, ulkona liikkeessa totumme tuohon leväperäisyyteen, huolimattomuuteen, epäkauneuteen kielessä, vaikuttaa se epäilemättä meidän ajatuksemme, henkemme alentumiseen, samalla kun se alentaa ja rappeuttaa meidän kieltämme ja levittää tartuntaa yltympärille. Höltyy velvollisuudentunto itseämme kohtaan ja pienistä laiminlyönneistä mennään yhä suurempiin ja päästään ylimpiin oppilaitoksiin ja virastoihin asti, joissa suomenkielellä on varsin vähän sijaa. Ja niin jää kiellemme kieppumaan ahtaaseen piiriin, sensijaan että sen laajennus veisi ajatuksemme tuosta ikuisesta ahtaudesta väljemmille aukeille, uusille näköaloille. Kielen laajennus on koko elämän laajentamista, koko hengen avartamista.

Meillä suomalaisilla on oma kieli vaalittavana ja varjeltavana, meillä on ihana aarre, silmäterää kalliimpi, kieli, joka meidät kaikki suomalaiset yhteen liittää — mutta me emme tiedä mitä meillä on — oi ettei meidän pitäisi sitä kadottaa oppiaksemme tietämään sen!

Jos tässä maassa ruotsinkieli vaikenisi, niin sen kielen viimeiset käyttäjät toki tietäisivät: meren takana se kieli elää, siellä sitä vaalitaan ja rakastetaan, siellä sen on koti, siellä se kehittyy yhä suurempaan täydellisyyteen, siellä se vapaana soittaa ja helisee, siellä se omalla omittuisella värillään ja sävelellään vaikuttaa maailmaan, rikastuttaa ihmiskuntaa.

Kun Vermlannin suomalaismetsissä, joissa suomalainen koura on korven viljelykselle avannut, suomenkieli vaikeenee, niin jää se, »emänkieli» toki Suomessa elämään.

Mutta jos Suomessa suomenkieli vaikenisi, niin häviäisi sen soitto maan piirin päältä, sen sävel katkeaisi kansojen kuorosta.

Kansojen kuoro on ihmeellinen, ihmeellinen. Siinä soi kaikki mikä mahtuu ihmisrintaan, kaikki mikä täällä ilkee ja nyhkii ja taistelee ja kärsii ja nauraa ja riemuitsee ja lankee, katu ja nousee, ja pyrkii ja voittaa vastukset ja raivaa tiet auki. Kansojen kuorossa soittaa kaikki inhimillinen, kaikki mikä syntyy elämään.

Ihmeellinen kuoro, ihmeellinen meidän edessämme kuin kevät — niin rikas, niin monipuolinen, niin täynnä väriä ja vivahduksia — antaisimmeko siitä mitään pois? Antaisimmeko jotakin pois keväästä — antaisimmeko käen, antaisimmeko puhkeavat lehdet, antaisimmeko sen elämän, joka syntyy mustasta mullasta ja työntää ruohot ilmoille? Antaisimmeko pienet hyönteiset, joitten siivet auringossa kimaltelevat, ja antaisimmeko muurahaisen, joka kantaa kortta kekoonsa? Antaisimmeko vivahdustakaan kevään väristä, siitä herkästä, joka palaa taivaalla, joka kiirii ilmassa, päällä puhkeavien puiden, päällä heräävien soiden? Antaisimmeko hitustakaan kevään lemusta, siitä, joka nousee mullasta, puista? Antaisimmeko värettäkään siitä sävelestä, jota purot ja laineet ja lukemattomat sudenkorennot ja käet ja kurjet ja koko havahtunut luonto soittaa? Emme antaisi...! Antaisimmeko sitten sävelen kansojen kuorosta, sen sävelen, jota me ja yksin me voimme soittaa, jonka me voimme tehdä kirkkaaksi, rikkaaksi ja täyteläiseksi?

Meidän käsiemme, meidän sydäntemme varassa on suomalaisuuden sävel. Sitä ei tapaa vieraan vaino eikä vihamiesten pilkka — ainoastaan omien välinpitämättömyys, omien kylmyys sen surmaa. Herkkä on kansallisuuden kukkanen. Se tarvitsee paljon aurinkoa, se tarvitsee meidän veremme lämpöisimmän punan. Mitä on meillä virkaa maan päällä, jollemme omalla omituisella sävelellämme ihmiskuntaa rikastuta!

Vain kielessämme, suomalaisuudessamme me elämme. Sitä vaalikaamme, sitä rakastakaamme, ja rakkautemme lämmössä yletköön se suureksi!

XVIII

Kaarlo Bergbomin syntymäpäivänä Kansallisteatterissa.

Muistot — muistojen päivänä kutsun teitä tulemaan! Tulkaa te suomalaisen raudanraskaat, harmaat muistot, jotka vuosisatojenkin takaa karmitte ja kirvelette. Teitä on paljon, sillä kovaa on elämä aina ollut lyhyen

kesän ja pitkän talven maassa. Nouse silmien eteen esi-isien Suomi, jonka veri vuotaa vierailta taistelukentillä vieraan kansan kunniaksi, kun kotona salot huutavat työmiestä ja lapset itkevät leipää; esi-isien Suomi, jota vihollinen polkee, jonka kotiliedet sammuvat; jonka pirtit roihuavat liekkeinä taivasta kohti ja ihmiset pakoilevat metsiin; esi-isien Suomi, jonka noroista kuulakkaina, keltaisina iltoina nousee vilun valkoiset sumut: verkalleen ne likenevät tähkiä, joissa uinuu ihmisten leipä, — arat, hentoiset tähkäpäät seisovat liikkumattomina tuulettomassa yössä, valkoiset sumut kiirivät, vierivät, kääriytyvät, surmaavat — esi-isien Suomi, jossa uinuvat kaikki uuden kansallisuuden idut: siinä seisoo mahlaja, jolla on oma kirpeytensä ja oma sulonsa, siinä hymisee oma omituinen sävel, herkkänä, väräjäväenä aavistuksena, kuten kirkossa urut värisevät ennenkuin alkavat soida; siinä väikkyä oma väri, arkana, utuisena, kuten väikkyä taivaalla vasta tuntuva päivänvalo ennenkuin vielä aamun ruskoakaan tuntuu. Pitkät talvet ja lyhyet kesät ovat antaneet värinsä, valonsa, vilunsa, aallot ovat kantaneet kimmellyksensä, kalliot korkeutensa ja kalseutensa, suot ovat antaneet surullisten kukkinsa lemun ja hedelmättömien mättäidensä pehmeiden ja alakuloiset, vaivaiset puut ovat pählyttäneet naavaansa ja karpalot, suon täyteläiset veripisarot ovat pehmeillä, sylensyvyisillä sammaleilla helotelleet; salot ovat hymisseet, ikuiset jumalanpuut ovat paistattaneet kylkiään auringossa ja huokuneet pihkaa ilmaan, salot ovat ihmeellisesti siintäneet taivaanrannalta toiselle taivaanrannalle. Ihminen on juonut luonnon mahlat, ihminen on imenyt maan hajun; uuden kansallisuuden idut ovat pyrkineet puhkeamaan ilmoille, rikastuttamaan maailmaa, soimaan omin sävelin. Mutta vieras koura on pidellyt säveltä ja tukahduttaen kuristanut kurkkua. Vaieten on kansa kärsinyt, niinkuin mykkä kärsii, niinkuin vanki kärsii, niinkuin nuori tähkäpää kuulakassa, tuulettomassa illassa, kun valkoinen vilu kaikilta kulmilta ympäri.

Esi-isien Suomi, sinä olet nuoren kansan kamara. Sinun juuristasi me olemme peräisin, sieltä me olemme imeneet perinnöt, sieltä, sinun suruistasi on kotoisin

soittomme. Siksi, esi-isien ja esiäitien Suomi, nouse silmämme eteen muistojen päivänä.

Niin — muistojen päivänä!

Muistojen päivänä tulkaa myöskin te suomalaisen kirkkaat, valkoiset muistot, jotka vapautatte rinnan kuin paasien alta, jotka tuotte silmiin tuiketta ja tahtoon terästä ja mieleen luottamusta ja teette sydämet hyväksi ja lämpöisiksi ja hedelmällisiksi siunattuun työhön. Teitä on vähän. Tulkaa!

Tulkaa sielumme silmien eteen kuvat ja kasvot armaat, joista toiset jo olette häipyneet niin kauas, että vain vanhempien polvi näki teidät elävin silmin ja nuoremmat ovat oppineet tuntemaan teidän piirteenne kiveen hakattuina — mutta toiset vielä olette niin likellä, että tuntuu siltä kuin äänemme voisi teidät saavuttaa ja kutsua teidät näkyviin, kuten niin monesti ennen vastaanottamaan rakkauttamme. Nouskaa sielumme silmien eteen henget herkät ja väkevät, jotka kuulitte kansan sydämen lyönnit, kun muut luulivat sen kuolleena syntyneen, jotka kuulitte huulten hymisevän, kun muut luulivat kaiken aina vaienneen, jotka näitte aamun sarastusta, kun muut näkivät yötä. Te väkevät, yksinäiset henget, te tunsitte verenne vetävän kansaan, joka oli samaa verta, te tunsitte äänenne sanomattomalla ikävällä ikävöivän kieltä, jota puhui sydänmaan yksivakainen eläjä, te kuulitte maan huutavan kuten maa huutaa keväällä, kun kaikki nesteet pyrkivät ylöspäin ja kaikki idut suitsuttavat vesoja ja kaikki suonet maassa tykkivät ja multa lemuaa väkevänä, mustanpuhuvana, hedelmällisenä. Kotomaan koko kuva, sen lempeät äidinkasvot kirkastuivat teidän eteenne eikä teillä senjälkeen enää ollut lepoa ettekä te tietäneet mitä mukavuus on, ettekä te osanneet omaanne etsiä ettekä te voineet peräytyä pilkkaa ettekä vastuksia. Kotomaan koko kuva, sen lempeät äidinkasvot loistivat teille kuin aurinko ja teidän sydämenne tulivat valkoisiksi ja vilpittömiksi ja saitte sen suuren uskon, joka vuoria siirtää, te teitte töitä, joita vain kerran tehdään kansan elämässä, te kasvoitte yhdeksi luuksi, te antauiditte kokonaan, ilman palkinnon toivoa, tinkimättä. Te tulitte eheiksi. Ja teidän käsialoillanne puhkesi soi-

maan suomalainen sävel, uutena, nuorena maailmaan, uusi sävel helähti kaikkeuteen, uusi kansallisuus heräsi elämään.

Te armaat — meidän käsiimme jätitte te voittonne riemut, meidän käsiimme myöskin taistelut ja vastuunalaisuuden. Valtaojat on aukaistu suurille hetteille — ne huutavat jatkajia; puistoja on perattu — ne huutavat työväkeä; kukkatarhat kutsuvat vaalijoita. Meitä, meitä ne kutsuvat! Nuori kansa on riehunut kevätmyrskyssä — maa huutaa rauhaisaa, siunattua työtä. Sydämet isoovat hyvää tahtoa, vilpittömyyttä, eheyttä, sydämet janoavat uskollisuutta ja suurta uskoa Suomen kansan tehtävään.

Niitä, niitä me muistojen hetkellä rukoilemme: vilpittömyyttä, eheyttä, hyvää tahtoa, uskollisuutta ja uskoa!

Kotomaan koko kuva, te lempeät äidinkasvot, painukaa, painukaa ikuisesti sydämiimme!

KIRJAVA KETO

E n s i m m ä i n e n p a i n o s i l m e s t y i 1 9 1 1

SATAKUNNALLE

Tervehdin sinua, kaunoinen Satakunta!

Tervehdin laajoja aukeita, joita huuhtoo meren suola, joita kaulaa rannattomien aaltojen ulappa, joilta pois ja joita kohti suuntautuvat laivat, täynnä tavaraa, touhua ja reippaita meripoikia.

Kaukaisilla vesillä, suurten, uneksivien purjeiden alla, kun paahtaa eteläinen aurinko etelän ihmeelliseen vedenkalvoon ja valtameren kumma pohja kuultaa silmään kuin satuprinssin valtakunta, ajattelee merimies kyllä maailman ihmeitä, joita on matkoillaan nähnyt, mutta syvimmällä sielussa asuvat sittenkin muistot kotoa ja lapsuudesta. Oi kotiranta, sinä tuttu, laakea, paljas ja alakuloinen — ihana olet sinä sille silmälle, joka avautumisensa hetkenä syövytti sinut näkökalvoonsa! Vaikka siellä maailmalla on meri hohtavampi, maa hedelmällisempi ja ihmiset iloisemmat, niin on koti aina koti. Siellä kotonahan se on äiti vanhuskin virsikirjoi-neen, rukouksineen ja ainaisine varoituksineen, työssä kulunut, huolissa kirkastunut, vanhanaikainen äiti pahainen! Siellä se on tyttökin, nuori ja verevä, jolla on silmät kuin lemmenkukat lähteen reunalla ja hiukset kuin pitkä pellava. . . Kun päivä paistaa ja kotoinen meri on tyven, kulkevat he molemmat, se vanha ja se nuori, hymyssä suin. Mutta kun käy tuuli, vaeltavat he silmissä pelko ja odotus. Eivätkä he öisin nuku, vaan sävähtelevät kevyessä horrostilassa tai makaavat silmät auki kuunnellen tuulen jyskettä nurkissa ja katolla. Silloin se vanha rukoilee hiljaa ja heittää huolensa Her-ran hartioille, mutta se nuori väänteleä käsiään ja tapai-lee palavia sanoja. He tietävät, että se kotikaupungin uljas alus on hauras astia valtameren aalloilla.

Tervehdys meripojille, niille, jotka ovat kotoisilla ulapoilla myrskyssä ja vastatuulella, tervehdys äidille ja tytölle, sekä sille nuorelle että sille vanhalle! Tervehdys suolaisten vesien rannoille Satakunnassa!

Ja tervehdys tyynille, tasaisille aukeille, joilla joet raikkaina valtasuonina kostuttavat maan uumenia! Siellä lainehtii vilja tuuditellen hedelmällistä terää, siellä lemuua makeana apila, siellä leviävät valoisina ja hyvinvoipina talot jokiäyräiden kahdenpuolen, siellä kumajavat toisilleen juhlallisesti yli aukeiden kirkonkellot. Iloiset ja rauhalliset asua ovat maat Satakunnan jokien varsilla ja vapaat ja avarat ovat ne silmän kiittää: tasaista kenttää, viljaa, heinää, latoa, punaista taloa ja siintävää jokea niin kauas kuin silmä kantaa, aina taivaan rantaan asti! Joka niillä mailla syntyi, sitä tukahduttavat rajoillaan muiden seutujen hymyilevätkin laaksot ja järvenrannat — niin vapaaksi on syntynyt lakeuksien ja jokiseutujen lapsi!

Ja minä tervehdin Satakunnan sydänmaita, missä ihminen vielä uinuu koskemattomana kuin metsä, joka hänen majansa ympärillä huminoi. Siellä lipuu maantie peninkulmittain yksinään, ilman ainoaa ihmisasuntoa varrellaan, kahdenpuolen tuoksuvat, pihkaiset kangasmaat ja suot, joiden mehu vuotaa kalpeisiin kukkiin ja kuultaviin marjoihin. Ei kuulu junan vihellyksiä, ei paljon rattaidenkaan räminää tai reen jalasten kitinää. Satavuotiset puut imevät täydellä elämänilolla voimaa maan syvyyksistä ja nostavat korkeuteen komeita mastopuita. Mutta niiden latvojen vihannuudessa humisevat kummat laulut tarinoiden vanhoista ajoista, vainovuosista, nälkäkausista, salon asukkaiden raskaasta raadanasta ja hiljaisesta onnesta.

Aarniometsän takaa saattaa sukeltaa esiin järvi, ihana ja salaperäinen kuin aavistus. Korkeiden rantojen sylissä lepää hopeanharmaa, kiiltävä ulappa, keskellään mustanpuhuva saari. Järvi on syvä ja tyven, se huokuu kuin nukkuva terveessä unessa, otsalla kirkkaat ajatukset ja suuri, hymyilevä hyvyys... Täällä sydänmailla nukkuvat kankaat, nukkuvat suot, nukkuu järvi ja nukkuu ihminenkin, herättäjänsä odotellen.

Kerran, kerran herätys tulee. Ja silloin kasvaa suo

korkeaa viljaa ja punertavaa apilaa ja ihminen hallitsee järveä ja kangasta ja — itseään.

Tuossapa sukeltaa peninkulmain pituisen sydänmaan takaa esiin kukoistava kylä. Pienoinen kirkko hautausmaineen kohoaa kummultaan siunaten ihmisen aherrusta. Siunattu olkoon hän täyttäessään suurta käskyä: otsas hiessä pitää sinun tehdä työtä! Kaunis hän on, kun hänen sitkeät, mahtavat kouransa ohjaavat auraa tai kun hän kulkee karjansa keskellä, joka hänen kädestään odottaa ruokaansa. Kesäiset, vehmaat nurmet tarjoavat työntekijälle leppoiset lepuutilat, kun hän ojentaise ruokasijalleen. Mullan, ruohojen ja lukemattomien kukasten lemu ympäröi hänet, hänen korvissaan soittavat heinäsiirakat, linnut, karjankellot ja kylän kiekuvat kukot.

Ja jos hän haluaa vilpoisen kylvyn, niin tuossapa kutsuu kallionalainen syvä. Ei muuta kuin polskahda veteen, halo sinistä pintaa, sukella ja ilakoi! Ja lepää sitten kalliolla, jonka aurinko on paistattanut lämpöiseksi. Vesi aliasi kiertää niemekkeitä ja saaria, kirkkoja ja kyliä. Koivunritvat kumartuvat peiliin. Ulapan kimmellys himmenee himmenemistään kaukaisuuteen. Se on lopulta kuin utua ja unennäköä vain. Mutta kyy-närpääsi alla, johon nojaa raukea pääsi, ovat muura-haiset ahkerassa työssä. Korsi suussa ne kiirehtivät pitkin polkujaan tärkeässä pesänrakentamistyössä. Sinä muistat työsi sinäkin, varistat unet silmistäsi ja käyt virkistyneenä kiinni siihen mihin pysähdyit.

Olkoon siunattu lepo työntekijän, olkoot siunatut hänen käsialansa!

Tervehdys myöskin kaupungeille, jotka kiteyttäen elämää kiinteämpään muotoon vievät eteenpäin sekä henkistä että käytännöllistä työtä isänmaassa. Tervehdys kaikelle, joka nykypäivien Satakunnassa elää, so. kärsii, riemuitsee, tekee työtä, toivoo, taistelee, ponnistaa, lankeaa, nousee ja yrittää uudelleen. Tervehdys kaikelle, joka rakentaa nykypäivien Satakuntaa!

Tervehdys myöskin muistoille, menneisyyden Satakunnalle!

Tämä maakunta on muistojen maata, Suomen vanhimpaa asutus- ja sivistysseutua. Me pysähdymme har-

taina ajattelemaan Pyhän Henrikin saarnahuonetta, joka ei ole hukkunut vedessä eikä palanut tullessa, me ajattelemmme harmaita, kunnianarvoisia kirkkoja, joiden permantojen alla lepää esi-isäimme tuhka. Me ajattelemmme linnojen ja kärejämäkien sijoja, joita kesäisillä sunnuntaikävelyillä olemme jääneet katselemaan: olemme istuneet vanhalla kivellä, aurinko on laskenut ja ajatuksemme on kehrännyt tarinoita ympäri paikan.

Paljon on lauluja ja tarinoita Satakunnassa, Lallin, ensimmäisen itsetietoisin suomalaisen syntymäseudulla. Paljon on historiaa Porin rykmentin maakunnassa. Me ajattelemmme taistelutanteria. Jokaisen askelemme alalla voi olla kalliisti lunastetut muistonsa, kyyneleet ja veri ovat voineet kostuttaa jokaista tuumaa, joka nyt lepää rauhallisena jalkamme alla. Me ajattelemmme uhreja ja sankareita, joiden nimet on piirretty aikakirjoihin, ja me ajattelemmme niitä, joita peittää unohdus, mutta jotka hekin kärsimyksillään ja työllään lunastivat sen, mikä meillä nyt on. Kunnia muistoille!

Ja vihdoinkin: tervehdys tulevaisuuden Satakunnalle, sille jota me olemme kutsutut luomaan!

Meidän työmmme ja taistelumme varassa on tulevaisuuden Satakunta. Meidän ajatuksistamme, sanoistamme ja töistämme riippuu, tulevatko nukkuvat sydämaat heräämään kukoistukseen ja tulevatko kukoistavat asutukset tasaisesti kulkemaan kohti yhä täyteläisempää kehitystä. Me tunnemme vastuunalaisuuden ajatuksista, sanoista ja töistä. Me tunnemme sen painon ja sen onnen.

Ja tulevaisuuden edessä, jonka porttien taakse ei yksikään silmä tunge, me rukoilemmme voimia tehdäksemme työtä, rukoilemmme rintaamme sitä palavaa rakkautta, jota tarvitsee jokainen työ menestyäkseen.

SATAKUNTALAISTEN HUONEISTON VIHKIÄISJUHLASSA UUDELLA YLI- OPPILASTALOLLA HELSINGISSÄ

Tämä, joka palaa tässä kädessäni, on m a a t a. Se on Satakunnan turvetta, sitä jonka kamaralta kohoavat Satakunnan kodit, sekä ne suuret kodit, jotka komeina täyttävät jokilaaksot, lakeudet ja järvenrannat, joissa on navetan täydeltä karjaa, saleissa paljon kiikkutuoleja ja luhdeissa paljon vanhoja ryijyjä, että ne pienet kodit, jotka yksinäisinä ovat raatautuneet salolle.

Paljon on vuotanut hikeä, paljon valunut onnen hymyä ennenkuin ne kodit ovat nousseet pystyyn. Moni mies on saanut kulkea mietteissään, ennenkuin hän määräsi mihin sen tai sen rakennuksen on noustava, mihin sen tai sen viljelyksen on levittävä. Ja hänessä on asunut saloseutulaisen hiljainen, yksinkertainen onni, kun hän yksinään metsässä on veistänyt valkoista, pihkaista puuta oman kotinsa seiniksi. Nuori vaimo on sitten tullut pensaston halki, siitä, minne on raivautumaisillaan uudisasukkaiden ensimmäinen polku. Hän on tuonut eväitä miehelleen, koonnut risuja, tehnyt valkean ja lämmittänyt heidän keittonsa. Sininen sauha on kiirinyt ylös metsästä, kotilieden ensimmäinen, valmistava toimitus on tapahtunut koskemattomassa korvessa. Ihmispari on siinä nähnyt untansa omasta kodista, miehen ja naisen povessa on — siinä heidän istuessaan mättäillä tuhaksi riutuvan hiilloksen ääressä, vierellään valkoisiksi veistetyt hirret — asunut se sitkeä, kaikkien vaistojen yhteisesti lujittama usko ihmisen tehtävään, joka antaa hänelle voimaa elää elämää.

Ja elämä on alkanut. On tullut työ, huoli, levon ja

onnen säästeliääät hetket. On tullut syntymä, on tullut kuolema. Arkipäivän harmaja yksitoikkoisuus on ollut kestävin. Alati toistuvien, näkymättömien töiden ympärille on kerääntynyt työasetta kaikenkaltaista. Jokainen tarvekalu on saanut paikkansa kodissa, mikä nurkassa, mikä seinällä, mikä kaapissa, mikä aitassa tai pihamaalla. Se on otettu esiin, kun sitä on tarvittu, se on laskettu paikoilleen, kun se on täyttänyt tehtävänsä. Joka esine on kotiutunut paikalleen ja elävöittänyt paikkansa. Siihen on perheen jäsenten kosketuksesta siirtynyt jotakin heistä itsestään, heidän voimastaan, heidän tuskastaan, heidän ilostaan. Jokainen kahva, joka on kulunut työtätekevässä kädessä, on saanut vastaanottaa jotakin työntekijän ruumiinlämmöstä ja sielunliikkeistä. Se on sen johdosta tullut ikäänkuin eläväksi ja saanut hengen, haltiahengen. Ja joka esine kodissa ja kaikkien esineiden haltiahenget ovat uskollisesti seuranneet perheen elämää. Ne ovat hiljaa, varpaisillaan kuunnelleet keskusteluja aterioiden aikana, honkaisen pöydän ääressä. On puhuttu päivän töistä, kirkkomatkoista, halloista, susien tuhotöistä, pitkällisistä poudista, kulovalkeista, häistä ja hautajaisista. Joskus on tullut riitaa ja erimielisyyttä. Sitä ei ystävällisten haltiahenkien ole ollut mieluisaa seurata. Mutta on tullut yö päivän raadannan jälkeen ja pirtin on täyttänyt nukkuvien syvä hengitys. Työntekijöiden makeaa unta suojelevat haltiahenget pitäen sillaikaa vartiota talossa. Talviöinä hohtavat tähdet korkealla taivaalla, yli valkoisten lakeuksien, ja metsät kohisevat kautta äänettömien, hiljaisten, yksinäisten seutujen. Kesäöiden hymy tulee lauhana kuin äidin käden hyväily. Siitä saa osansa ihminen, saavat pellot, joilla juhlallinen tähtä ylenee tuhansien toveriensa keskellä, saa suo, jolla tuoksuva sauha vielä tuntuu, saa kukkiva niitty, saa pihamaan vintti-kaivo, saa valkoinen tuomi, saavat sauna ja saunan sirkka, saa tarha karjoineen, saa polku, joka nukkuu nurmessa odotellen ihmisen uuraita askelia.

Ihmistä odottaa kaikki, mitä hänen jokapäiväinen elämänsä on hänen ympärilleen koonnut: häntä odottaa karja, häntä odottaa aura, viikate, lieden hiillos, kaivon vintti, aitta ja lato, koko koti häntä odottaa.

Niin rakentaa ihminen elämänsä ja kaikki mitä hän ajattelee, tuntee ja tekee, asettuu tiiviisti hänen ympärilleen. Hänen sielunsa asuu tunnelmana hänen käsi-aloissaan, ilmassa, joka häntä ympäröi. Jokainen vieras voi astuessaan kynnyksen yli tuntea mikä henki kodissa vallitsee, onko siellä särkynyttä ja surullista vai onko siellä onnellista, valoisaa ja ehyttä.

Ehkäpä käy taistelu ihmiselle ylivoimaiseksi, ehkäpä kaatuu hänen karjansa, ehkäpä kuolee hänen lapsensa, ehkäpä vie halla hänen viljansa. Ehkäpä hän vetää viimeisen hengenvetonsa vieraan pirtinnurkassa, yksinään Jumalansa kanssa, mielessä vain muisto kodista, jonka kerran itselleen rakensi. Hän menee köyhään hautaan, unohtumaan lukemattomien muiden kanssa. Ja hänen käsiensä työ, hänen kotinsa, jonka hän kerran nuorella uskolla raivasi korpeen, lahoaa ja autioituu. Vieraiden ihmisten ja uusien sukupolvien karja kävelee pensoittuneella aukealla, joka kerran oli hänen peltonsa, ja paimen soittaa pilliään auringonpaisteessa töyräällä, joka kerran oli hänen kotinsa liesi. Mutta hyvä on siinä karjan kulkea ja mielellään siinä paimen soittelee. Sillä sitä ydinvoimaa, jonka korven taistelijat panivat liikkeelle ja joka aaltona on lähtenyt kantamaan lisänsä kaikkeuteen, viipyy yhä paikalla ja on aina viipyvä, niin totta kuin ei mikään häviä eikä mene hukkaan. Ja ken tietää, kuka kulkija vielä kerran on kiintyvä siihen paikkaan ja nostava siihen kotinsa.

Ehkäpä menestyy ihmisen taistelu. Siunaus on hänen karjallansa, pellollansa ja lapsillansa. Hänen kotinsa laajenee, kylä syntyy hänen ympärilleen, syntyy kauppa, tulee rautatie, tulee kaupunki. Vireä toiminta sykkii kaikkialla, koti nousee kodin kyljessä, täyteläinen ihmiselämä kulkee eteenpäin kuin mahtava kymi, joka rientää kohti mertaan.

Tämä joka tässä palaa meidän edessämme on maata, Satakunnan turvetta, sitä jolla teidän kotinne nousevat, sitä jota teidän isänne ovat kyntäneet ja kylväneet, joka on kasvanut teille leivän, jota teidän lapsen jalkanne ensinnä ovat polkeneet, jonka kamarasta teidän lapsen kätenne ovat nyhtäneet ensimmäiset kukat. Tämän maan kautta puhuu teille teidän kotiseutunne, teidän

isänne ja äitinne, kaikki mikä kiintyi teidän lapsensieluihinne, kaikki mikä herätti teidän nuorissa mielisänne rohkeita unelmia ja hyviä päätöksiä. Oi, puhu meille pyhä kotiseutu, puhu velvoittavaa kieltäsi, tänään puhu, kun kaukana Satakunnasta vihitään tehtäväänsä satakuntalainen koti, jossa tulevat kokoontumaan Satakunnan pojat ja tyttäret elämänsä tärkeimpänä kehityskautena, silloin kun he pääkaupungissa valmistuvat kansalaistehtäviinsä, kun ihminen heissä asetetaan mitä erilaisimpien vaikutusten ristituleen ja heidän on muodostettava oma vakaumuksensa.

Kuinka selvästi muistan sen velvoittavan päivän satakuntalaisen osakunnan nuoressa elämässä, jolloin sen lippu vihittiin! Porin rykmentin maineikkaan lipun uskollinen jäljennös toi kuin valtavana laineena myötänsä muistot, kaiken sen, mitä esi-isät olivat ajatelleet, tunteneet ja kokeneet sen lipun juurella, heidän taistelunsa, heidän sammuvat silmänsä vieraalla maalla, tähtikirkkaina pakkasöinä, suurten sotien ja vainojen aikana. Vanha lippu toi mieleen hylätyt kodit, sota-aikojen kärsimykset ja vaivat. Uusi lippu puhui rakkaudesta, uskosta ja toivosta, joita oli ommeltu sen kulttiin ja silkkeihin. Tunnelman väkevä aalto lähti liikkeelle koht tulevaisuutta, me jotka vapisevin käsin pitelimme lippuamme, näimme kaukaiseen menneisyyteen samalla kun katsoimme kaukaiseen tulevaisuuteen. Taistelua oli takana, taistelua oli edessä. Kuntoa ja kunniaa oli takana — me rukoilimme sitä tulevaisuudelta. Kuten olimme nähneet sodanajan veren ja taiston, niin näimme hengessä iloiset juhlat, joissa uusi lippu tulisi katselemaan kisojamme. Me näimme myöskin hautausmaat, joissa lippumme seuraisi viimeiselle retkelle toveriamme. Naurua, laulua, leikkiä, kyyneliä, tuskaa, murhetta — elämää!

Ja nyt, kun me käymme avaamaan ovea satakuntalaiskotiimme pääkaupungissa, tuntuu minusta siltä kuin voimakas aalto syntymäseudulta — kaikki mitä on ajateltu, tunnettu ja koettu kodeissamme, niissäkin kaukaisissa kodeissa, joista perheen turva menehtyi taistelukentterelle, niissäkin kodeissa, joiden maaksi maatuneella kynnyksellä paimen soittaa ilokseen kesäisenä iltana, ja

ennen kaikkea niissä kodeissa, joissa teidän elämäenne syttyi palamaan, joissa teitä rakastetaan, teidän puolestanne rukoillaan, teidän takianne vavistaan ja joissa teille toivotaan kaikkea hyvää — nyt tulvehtisi tänne, pysäyttäisi kätemme ja vangitsisi mielemme. Koti, tuo käsite ja kaikki mitä siihen kuuluu, pysäyttää käden, joka käy avaamaan uutta ovea, jalan, joka yrittää astua uuden kynnyksen yli. Kodin sisältö kammitsoi keveyden, jolla nuori mieli nauraa lapsellisuuttaan, jolla nuoruus katselee ylhäältä alaspäin. Koti virittää mielen vakavaksi, hartaaksi ja vilpittömäksi. Koti tekee sielun lämpöiseksi ja kiitolliseksi.

Koti on pyhä paikka. Minä saan paeta sinne, kun maailmalla on kylmää ja turvatonta. Kukaan ei voi karkottaa minua kodistani. Minulla on kodin avain, minä avaan ja suljen oveni milloin tahdon. Minä en unohda, että jokaisella esineellä, joka yhdessä minun kanssani luo kotia, on oikeutensa kuten minullakin. Kaikella on oikeus vaatia hellävaraisuutta ajatuksissa, sanoissa ja töissä. Joka esine kodissani on hartaudella tuotu sinne, joka sanan ja teon, joka ajatuksen on tiedettävä, että se painuu kodin ilmaan ja panee liikkeelle niitä aaltoja, jotka vaikuttavat kaikkeudessa meidän eläessämme ja meidän kuoltuammekin, vaikuttavat meihin itseemme ja kanssaihmissiimme. Minun kodissani vallitkoon työn ilo, lepohehkien hilpeys, kauneus, hyvyys, rohkeus, usko ja valoisa luottamus. Rumuus, pilkka, velttous, ruikutus, pelkuruus älkööt tulko sen pyhitettyä kynnystä likellekään. Kodin kunnia on minun kunniani, koti suojelee minua, minä kotia. Me kaksi olemme yhtä.

Niin valmistaudumme siis avaamaan uuden kotimme ovia me, joiden on suotu hengittää sen ilmaan ensimmäiset, perustavat, suunnanmääräävät vaikutukset.

Nopeasti tulevat sukupolvet täällä vaihtumaan meidän jälkeemme. Yhä uudet ja uudet nuoret tulevat kokoontumaan tänne toverilliseen yhdessäoloon työn lomassa. Yhä uusia ja uusia tunnelmien aaltoja on täältä lähtevä liikkeelle kohti kaikkeutta. Meidän sielumme ajatukset ovat niinkuin vedet suurissa merissä. Me emme tiedä kusta ne tulevat emmekä kunne ne menevät tai mitä rantaa kohti ne milloinkin soutavat. Sen me

tiedämme, että jos meidän ajatuksemme ovat kirkkaat ja kauniit, ne lisäävät onnellisuutta elämässä.

Me joiden on suotu ensinnä avata helsinkiläisen satakuntakodin lehditetty ovi, palautamme tässä mieleemme syntymäseudun, uljaat jokilaaksot, hymyilevät järvenrannat, vuorenharjojen tyynet ääriiviivat, suolaisen meren, suuret suot, hiljaiset salot, kaupungit puutaloineen, autioine katuineen. Me kutsumme mieleemme hautausmaat, joiden kumpujen alla rakkaamme nukkuvat, kotipitäjän ja kotikaupungin kirkon, jossa tapahtui meidän lapsellisen sydämemme ensimmäinen, ihmettelevä liikutus mysteerion edessä, me kutsumme mieleemme isän, äidin, rakastetun, kutsumme mieleemme lapsuutemme.

Ja niin viritämme soimaan muistojen laulun, Porin rykmentin marssin, oman marssimme. Me otamme toisiamme kädestä ja astumme hartaina ja valoisin mielin uuteen kotiimme.

TUSKATTOMAN TAUDIN UHRIEN PUOLESTA

Siihen aikaan vuotta, jolloin kevään tulo alkaa ilahduttaa ihmistä, jolloin puiden varjot lepäävät sinisinä maaliskuun repaleisilla hangilla, jolloin huhtikuun mullistukset ilmaisevat luonnon uudistuksen olevan likellä, siihen aikaan tapahtuu perinpohjainen seulominen kaikkialla. Aikojen herra tekee silloin suuren valintansa vuotta varten, katsastaa ihmiset ja eläimet ja päättää, mikä on jäävä elämään eteenpäin, minkä on jättäminen tilaa uusille eläjille. Aivan kuten toimellinen isäntä syksyllä katsastaa karjansa ja päättää, minkä eläimen jättää talveksi elämään, minkä hävittää.

Kevään mullistuksen edessä riemuitsee kaikki missä on elinvoimaa. Mutta kaikki mikä on heikkoa, vapisee.

Vapisevat silloin vanhemmat, joiden rakkaat ovat sairaina, sillä he tietävät, että samalla kun talven jäät liukenevat, kun maan alkuaineet pannaan liikkeelle, tapahtuu liukeneminen ja liikehtiminen siinäkin maan tomussa, joka kantaa ihmisen nimeä. Vapisevat varsinkin ne vanhemmat, joiden rakkaiden sairaus edistyy niin kumman tuskattomasti, joiden poskilla palaa kaunis, heleä puna, joiden silmät loistavat oudosti ja joiden koko olemusta valaisee kirkastus ja miltei yliluonnollinen henkevyys.

Tämä heidän lapsensa sairaus on ollut piinaa jo läpi vuosien. Talon hento nuorin on pidellyt koko perhettä kuin piinapenkissä. Hänen kuumeensa noususta tai laskusta, hänen painonsa vähenemisestä tai lisääntymisestä on riippunut mieliala kodissa. Hän on määrännyt, onko valonpilkahduksen ilossa hymyilty todellista hymyä, vai

onko hymy ollut tuskan varjoa ja täynnä kipua. Hänen sairausvuotensa ovat omaisille olleet loputonta jännitystä, vaappumista toivon ja epätoivon välillä, uskon tapailua, uskon kadottamista ja sen pitelemistä kourin kynsin. Hento tyttönen, jonka hyvyys on kuin enkelin, on lujemmin kuin hirmuvaltiassaan osannut ottaa haltuunsa ohjaket talossa. Hän on tehnyt itsensä keskipisteesi, jota kaikkien ajatukset kiertävät. Hän on kääntänyt koko kodin elämän sisäänpäin. Isä, jonka toiminnanhalu ennen tähtäsi ulospäin, rientää nyt toimestaan suoraan kotiin lapsensa vuoteen ääreen. Hän, jonka ajatus ennen askarteli poliittisten puheiden ja väittelyjen sommittelemisessa, miettii nykyään vain mitä iloista voisi keksiä kerrottavakseen kotona, miten voisi antaa sairaalle lapselleen tarmoa ja elämäntahtoa... Äiti piti ennen seuraelämästä. Nyt hän poistuu kotoa vain hetkiseksi hengittämään raikasta ilmaa. Vieraita ei kutsuta ja vieraina vastaanotetaan vain likeisimpiä ystäviä. Talon nuoret koettavat opintojensa lomassa ottaa osaa ikäistensä huihtuksiin. Mutta kesken iloisten ilon tulee kalpea sisko heidän mieleensä ja hymy kuolee heidän huuliltaan ja he odottavat vain hetkeä, jolloin pääsisivät palaamaan hänen luokseen, joka pian on jättävä heidät.

Joka pian on jättävä heidät!

Se on käsittämätöntä!

Vuodet ovat kyllä jo valmistanee heitä siihen, mutta on sittenkin käsittämätöntä, että hän on jättävä heidät!

Sillä hän oli iloisista iloisin ja terveistä tervein. Elämä oli hänen edessään rikkaana ja hän ammensi siitä täysin mitoin. Hänen halunsa veti niin moneen suuntaan, ettei hän tietänyt mihin antautuisi kokonaan. Milloin hänestä tuntui, että hän rupeaa opettajaksi. Hän pitää lapsista: hän tahtoo näyttää heille, miten ihmeellinen on maailma, hän tahtoo valaista heille menneisyyden ja hän tahtoo viitata heille valoisan tulevaisuuden... Hänä rupeaa-kin näyttelijättäreksi! Hänen täytyy saada omassa ruumiissaan elää eri ihmisten elämä. Hänen täytyy saada tuntea heidän kärsimyksensä, heidän riemunsa, heidän työnsä ja ponnistuksensa! Hänen täytyy saada riistää ihmiset mukaansa, ymmärtämään tuota riemua, tuota kärsimystä... Ei — hän menee maalle, ottaa haltuunsa

torpan, alkaa kääntää maata ja kasvattaa karjaa! Nähdä viljan nousevan siihen, mihin hänen kätensä kylvi, odottaa sadetta, rukoilla aurinkoa, vavista tähtkäpäiden takia, kun halla henkii ilmassa, raataa, väsyä, nukkua ja herätä uuteen työhön — ihanampaa elämäntehtävää toki ei voi olla.

Mutta varas tuli yöllä. Kukaan ei tiennyt koska ja niistä. Ei osattu epäillä, ei ymmärretty pelätä. Kun tauti huomattiin, oli se jo ottanut haltuunsa nuoren ruumiin.

Sitä kummaa tautia, joka tekee työtään tuskattomasti, salakavalasti, sytyttäen pettävän punan ihmislapsen poskille, hänen silmiinsä loiston ja hänen ole-mukseensa kuin kirkastuksen! Siinä taudissa on syksyn petollista kauneutta. Se kulkee kuin halla, seppel jää-puikkoja hiuksissaan, se katsoo jäätävin silmin ihmisten lapsiin ja hengittää heihin kuin sydäntalven pakkanen. Toisessa kädessään se kantaa viikatetta ja toisella kylvää ympärilleen ruttoa. Kun viikate on taittanut uhrin, ei tauti lainkaan ole kuollut, vaan kuten haapapuu nostaa ympärilleen kokonaisen metsän siemenistään ja juuristaan, niin tämäkin tauti on tartuttanut koko seudun, jossa nuori ihmiselämä taisteli, riutui, ponnisteli, toivoi, murtui ja hiljalleen mätäni. Sen nuoren ihmisen, jonka koko ruumis oli kuin Luojansa juhlatöitä, joka pulppuavassa elämänilossa syleili koko maailmaa, sen on tauti muuttanut rutoksi. Tuo ruumis valmistaa joka hetki kuolettavaa myrkkyä ja noiden huulten suudelma tuo surman. Sinun ilosi oli tarttua noihin käsiin, pusertaa tuota lasta rintaasi vastaan — nyt sinun täytyy joka hetki varoa, ettei hän tartuta sinua. Sinun ihana lapsesi on tullut eläväksi rutoksi!

Minä muistelen erästä kalpeaa nuorukaista, jonka kerrottiin olevan yhtä hyvä kuin hän oli kaunis ja viisas. Näin hänet tanssisalissa. Hän tanssitti sorjaa nuorta tyttöä. He rakastivat toisiaan. Rakkaus valaisi heitä ja teki ihmisparin ihanaksi katsella. Heissä lepäsi elämän koko salaisuus aavistelevan herkkänä kuin sarastavassa aamussa hohde, heidät oli taottu renkaaksi ajan suuriin ketjuihin, yhdistämään menneisyyttä ja tulevaisuutta. He näyttivät muodostavan kauniin, kirkkaan renkaan...

Ei ollut kulunut vuottakaan umpeen, kun nuorukaista valkoisessa arkussa kannettiin hautaan. Kukat tuoksuvat huohottaen vaiteliaan saattojoukon käsissä. Morsiamen kädessä oli kimppu veripunaisia ruusuja. Ne olivat tukahtumaisillaan kuoliaaksi, hän oli niin paljon painellut niitä rintaansa vastaan, hän oli repinyt kätensä verille niiden piikeissä. Hänellä ei enää ollut kyyneliä, hän oli itkenyt ne kuiviin. Vain viikon oli taudin ratkaisevaa kamppailua kestänyt, mutta se viikko oli ollut kuin iäisyys. Hän oli sinä viikkona valvonut, rukoillut, itkenyt enemmän kuin koko elämänsä aikana. Hänessä oli koko elämä pysähtynyt. Vain yksi tunto hänessä eli: toivo päästä painumaan valkoisen arkun mukana samaan hautaan, päästä rakastetun luo. Tuskissaan hän hypisteli veripunaisia ruusujaan, kipeänä hän viskasi niiden mukana hautaan viimeisen suudelmansa.

Minä ajattelen niitä kahta veljestä, jotka olivat niin terävät väittelyssä ja hiin valppaat vastaamaan. He olivat pirteät ja elämänhaluiset, heillä oli selvillä kansalaisen velvollisuudet ja he osasivat tehdä työtä. Mutta taipumus tautiin oli tullut perintönä ja ensimmäinen varomattomuus kehitti siemenen kasvuksi. Ja veljekset makasivat kumpikin vuoteessaan, sielu täynnä elämänhalua, tulevaisuudensuunnitelmia, työniloa — ja ruumista hävitti se kumma tauti, joka ei aina tuo tuskaa, ainoastaan hiljaista, lahjomattoman varmaa riutumista. Se tekee nopeaa työtä kuin aurinko keväisissä hangissa. Se kaatoi veljekset samaan hautaan.

Minä muistelen sitä solakkaa imeä, joka ei paljon puhunut suunnitelmistaan, mutta jossa oli itseensä sulkeutuneen ihmisen voimaa ja joka ei — huolimatta surusta suruista perheensä piirissä — milloinkaan näyttänyt maailmalle muuta kuin iloiset kasvot. Hänelle oli kai selvinnyt, ettei ihmisellä ole oikeutta tehdä elämää toisille synkemmäksi kuin se on. Tai ehkä hän kesken elämän murheen oli löytänyt sen salatun kauneuden ja ilon. Hän nauroi usein ja hän oli reipas ja tartuttavan virkeä. Ei kukaan tahtonut uskoa todeksi, kun kerrottiin, että hiipivä tauti oli iskenyt kyntensä häneen, ja itsekin hän ei aluksi suhtautunut siihen vakavasti.

Hän ei uskonut siihen eikä välittänyt siitä. Mutta se teki nopeaa työtä, ja itseensä sulkeutunut impi kävi sisäisesti yhä yksinäisemmäksi. Yksin hän oli silloinkin, kun kuolema tuli. Ei ollut ketään lohduttamassa, lieventämässä. Yksinäisyyteen harjaantunut sielu otti yksinään vastaan tuntemattoman tulijan ja seurasi häntä tuntemattomille maille.

Hän oli niitä ihmisiä, joita meidän höllässä yhteiskunnassamme on niin vähän: yksinäisyyden lujaa, voimakasta, ajattelevaa, itsensähillitsevää, ruikuttamatonta väkeä. Hän meni menojaan siinä saatossa, jonka edellä kulkee tuskaton tauti, hiuksissaan kruunu jääpuikoista ja hengittäen ympärilleen kuin hallayö.

Ja minä muistelen sitä sorjaa, tummakulmaista tyttöä, joka otti lukunsa niin vakavalta kannalta, jolle kauneus oli kuin jumalkäsky ja joka mielellään kävi puettuna elämänpunan väriin. Elämään sitoi häntä kaikki, mikä saattaa ihmistä sitoa: hän oli kodissa omaisten silmäterä, koulussa luokkansa kaunein, etevin ja rakastetuin, ja hänen sulhasensa ihaili häntä yhtä paljon kuin hän häntä rakasti... Se tyttönen taisteli urheasti elämänsä puolesta. Hän ei vapaaehtoisesti antautunut häviölle. Hän ponnisteli elämään uudelleen ja uudelleen. Hän piteli kiinni kultaista auringosta loistavien silmäteriensä koko voimalla. Paljon hänessä tapahtui sisällistä murtumista ennenkuin hän ymmärsi, että tauti oli häntä väkevämpi. Silloin hän vähitellen kääntyi katsomaan outoa vierasta silmiin. Se piteli jo raudanlujalla otteella hänen hentoja ranteitaan ja hänen täytyi pelätä jäätäviä silmiä, jotka häneen katsoivat. Mutta vähitellen hän alkoi niitä ymmärtää ja niihin tottua. Hän seurasi viisaasti taudin kehittymistä itsessään, tietävänä ja tahtovana hän totutti omaisiaan ja rakastettuaan eroon. Hän keskusteli toverillisesti lääkärin kanssa häviöstä omassa ruumiissaan. Hän tiesi, kun jäät lähtivät järvestä ja hiirenkorvat puhkesivat, että tämä on hänen viimeinen keväänsä. Hän kuulee nyt viimeisen kerran käen, hän näkee nyt viimeisen kerran maailman ihanuuden, hän hengittää nyt viimeisen kerran puhkeavien lehtien pihkaista lemua. Silloin nyyhki elämä hänessä niinkuin

nyyhkii nuori äiti, kun hänen lapsensa hautaa peitetään umpeen. Hän lausui levollisena jäähyväiset omaisilleen, hän antoi sulhaselleen määräykset hautaamisestaan: hän tahtoo, että hänet puetaan siihen valkoiseen pukuun, jossa hänen piti iloita elämän lentävistä hetkistä ja jossa ei hän koskaan ehtinyt olla; hän määräsi kutka hänet kantaisivat hautaan, koska hautajaiset olisivat. Hän oli ajatellut kaikki valmiiksi yksityiskohtia myöten. Sulhaselleen hän sanoi: »Kun kaikki on ohi, niin mene järven rannalle — kävele siellä.» Varhaisena toukokuun aamuna kuljetettiin hänen tomunsa kautta kukkivan luonnon kohti hautausmaata. Rattaiden hiljainen jyrinä ei häirinnyt käkeäkään. Se kukkui lakkaamatta, kevään koko tenhon ilakoidessa yli maailman.

Ja minä ajattelen niitä sairauden tartuttamia, jotka avutta ja hoidotta viruvat pienissä, pimeissä, likaisissa huoneissa. Siellä on taudilla todellinen ansari, siellä kehittyvät siemenet pelottavalla vauhdilla. Sairas mätännee elävältä. Häneltä puuttuu puhtautta, ravintoa, ilmaa — kaikkea mikä vaikuttaisi ehkäisevästi. Tauti hallitsee häntä niinmuodoin ilman vähintäkään vastustusta ihmisen puolelta. Ja samassa huoneessa onnettoman kanssa asuu ehkä muita ihmisiä, ehkäpä koko hänen perheensä. Omaiset eivät ehkä tiedä, mikä elävä rutto on sairas heidän keskellään, he ehkeivät ole vähintäkään varovaisia, he eivät ehkä usko taudin tarttuvaisuuteen. Vasta sitten he uskovat, kun sisarsarjasta tai huonekumppaneista toinen taipuu tautivuoteelle. Kannetaan ehkä hautaan kolmas, neljäs. Muutaman vuoden kuluessa saattaa kokonainen lukuisa perhe pyyhkiytyä pois elävien kirjoista. Silloin valtaa jo kauhu näkijät ja silloin he uskovat vaaraan. Mutta menneet ovat menneitä, heitä ei kutsuta takaisin ja tartuntaa on saattanut levitä arvaamattoman laajalle.

Suuren saattueen varustaa Suomi joka vuosi harmajalle taudille. Ruhtinaana se kulkee pitkän talven ja lyhyen kesän maassa. Ruhtinas viittaa ja meidän nuoremme, meidän rakkaamme, meidän maamme tulevaisuuden toivo ja voima seuraa häntä.

Mutta meidän kansamme on vähälukuinen ja me

aiomme kuitenkin ponnistaa sivistyskansaksi. Me tarvitsemme siihen kaikki voimamme, tarvitsemme terveyttä ja uskoa elämään. Meillä ei ole varaa uhrata taudille ja heikentymiselle. Nouskaamme siis taistelemaan tautia vastaan, nouskaamme pelastamaan nuoriamme!

SUOMEN MAANVILJELIJÖILLE

Puhe, pidetty maanviljelyskokouksessa

Joka sunnuntai, silloin kun me olemme herkimmillämme, kun me seisomme omaisemme avonaisen haudan ääressä ja luomme viimeisen silmäyksen mustaan arkuun, joka peittää meiltä meidän rakkaamme hahmon, on meille julistettu nuo juhlalliset sanat: maasta olet sinä tullut, maaksi pitää sinun jälleen tuleman... Läpi vuosisatojen ovat ne sanat soineet, kaameina, pelottavina, lohduttavina, syvinä ja käsittämättöminä kuin itse kuolema.

»Maasta olet sinä tullut...» Ne sanat tietävät syvää sukulaisuutta maahan. Likinnä Jumalaa, josta henemme on kotoisin, olemme sukua maan kanssa. Me olemme totisesti suurta sukua me katoavan elämän lapset: me olemme Jumalaa ja maata.

Maa... kuinka ihmeellinen ja ihanainen on maa! Katsokaa sitä keväällä, kun se kirren alla halkeilee, kun sen syvyudet vapisevat ja värisevät ja halkeamat, jotka ilmestyvät teihimme ja peltomme pientareihin, antavat meidän aavistaa sitä salaperäistä työtä, mikä syvyydessä on tekeillä, sitä luomisen tuskaa ja riemua, mikä täyttää maan poven!

Hedelmät tulevat pian näkyviimme. Koivu, joka värjötti lehdettömänä ja viluisena, tuo syvältä maan uumenista mehut ja ytimet, ja hiuksenhienoja tiehyitä myöten ne nousevat suuren puun latvoihin, ja puhkeaa esiin pihkaisia, lemuavia lehviä. Koko koivu on vihreä, koko koivu hymyilee, koko koivu nauraa kesäisessä ilossa! Harmaasta turpeesta suitsuaa esiin meheviä ruohoja ja

kukkia. Niitä on lukemattomia eri muotoja ja vivahduksia. Toiset kukat ovat kuin tähtiä, toiset kuin kelloja. Ihmeelliset värit hehkuvat maan pinnalla. Makeat täyteläiset marjat ilmestyvät rinteille. Köyhä harmaa suokin on värissyt luomisen riemussa ja pusertanut esiin rypäleitä, suuria kuin sormemme pää, keltaisia, läpi-kuultavia — tai punaisia kuin veri! Maan veripisarat ovat kihonneet pinnalle ja tarjoutuvat lempeinä ja hyvinä nautittaviksemme. Juurikasvit, suuret kuin nyrkkimme tai koko päämme, kehittyvät mullassa ja antautuvat lauhoina ja levollisina meidän ja karjojemme ravinnoksi. Koko auringon ja maan ihmeellinen yhteistyö lemuu meitä vastaan apilapelloissamme. Katsokaa, kuinka ne hehkuvat ja purppuroivat, avatkaa sieraimet ja keuhkot ja imekää niinkuin mehiläiset — tunnetteko maan ihanuutta ja ihmeellisyyttä siinä lemun makeudessa, siinä värien yltäkylläisyydessä, joka tulee vastaan kuin lämmin, voimakas aalto! Maan luomistuskäsi ja luomisriemu on muuttanut ihmistyön vainiot, hänen peltonsa, huojuviksi viljameriksi. Kuinka arkoina, hiljaisina, hopeankarvaisina nuoret tähkäävät kahisevatkaan vastatusten! Kuin sininen auer käy hedelmöimisen siunaus yli tähkien, juhlallisina kuin kunniavahdit seisovat puut vainioiden ympärillä, ja kukkasat pientarilla nostavat päitään hartaina kuin rukoilisivat ja ylistäisivät. Rukousta ja ylistystä onkin taivaan ja maan väli täynnä. Jolla on korvat kuulla, se kuulkoon kuinka maan sydän lyö, kuinka laulaa apilapelto, kuinka veisaavat tähkäävät, kuinka soittavat nurmen siniset kellot! Se on keskikesän nauravaa, helteistä riemua.

Tulee sitten vakava syyspuoli, jolloin maa tuntee luomistyönsä kypsyvän ja jolloin se riemuitsee itsetietoisessa, tyynessä onnessa. Tähkät ovat hempeydestään kehittyneet raskaaseen kullan keltaan. Ne seisovat vielä juurineen kiinni maassa, synnyttäjässään ja ruokkijassaan, mutta ne seisovat nöyrin, alistuvien päin. Viimeiset päivät ovat niillä käsissä, täyttymisen hetket lähestyvät, tähkien on välitettävä maaemon elättävä voima ihmiselle.

Ihminen, maasta tullut — maasta sinä elät, ilman maan antimia et sinä hengittäisi, ilman maan mehua ja

ihanuutta olisi sinun elämisesi erämaata. Sinä rakennat jättiläiskokoisia kiviröykkiöitä asuaksesi ja kutsut niitä kaupungeiksi. Niihin kokoat tiedon, taidon, niihin keräät nerosi kuin polttopisteeseen. Järkesi, viisautesi ihmeet sijoitat kaupunkeihin — mutta mitä olisivat sinun kaupunkisi, jollei alati nuori maa vuodattaisi elämäänsä niihin! Ne olisivat kiviröykkiöitä, tyhjiä, kuolleita kuin yön aavenäyt. Ilman maan antimia ei eläisi tieto, taito, viisaus, nero — maa, alati nuori, ihmeellinen, ihanainen maa vuodattaa kaikkeen elämää kuten tähtkäpäihin, kunnes koittaa täyttymisen hetki.

Ihminen, maasta tullut, sinä käsität, että pysyäksesi elävänä sinun täytyy alituisesti tuntea juurtesi kiinne-kohdaksi maa, kuten kasvi, jonka varsi huojuu valossa ja auringossa, mutta jonka juuri hiljaisena ja salattuna tekee työtään maan povessa. Ihminen, maasta tullut, sinä käsität, että maa, sinun suuri synnyttäjäsi, alati pysyy yhtenä jaloimmista seuratovereistasi, että askartelevinen maan kanssa, tunkeminen sen salaperäiseen elämään, sen ihmeiden tutkiminen, sen ilmiöiden merkillepaneminen, sen aarteiden haltuunottaminen, sen voimien valloittaminen aina tulee olemaan luonnollisin ja kunniakkain työsi. Ihminen, joka elät maan hyvydestä, sinä käsität, että askartelevinen maan hyvyyden, tyyneyden ja suuruuden kanssa muovailee sinun luontoasi hyväksi, tyyneksi ja suurpiirteiseksi. Ihminen, joka jokaisessa kukkasessa, jokaisessa marjassa, jokaisessa ihanasti huojuvassa ja purppuraisena rusottavassa kentässä juot maan iloa — sinun täytyy tietää, mikä työ suo ihmiselle hänen luonnollisimman, tyydyttävimmän ilonsa: maatyö. Ihminen, maasta tullut ja maaksi jälleen menevä, sinä käsität, että m a a t u l e e r a k a s t a a , k u n n i o i t t a a , h e l l i ä . Nöyrässä hartaudessa tulee sinun alati seisoa maan ihmeiden, maan ihanuuden edessä, kuten sinä seisot elämän ja kuoleman edessä, jotka eivät koskaan tule sinulle vanhoiksi eivätkä kadota salaperäistä, jumalaista tenhoaan.

Niin tulisi olla, mutta niin ei ole. Siihen aikaan kun ei Suomella ollut omaa lukemutta luokkaa, oli tarpeellista, että maaseutu avasi suonensa ja antoi voimiaan, mutta me emme sitoneet kiinni suonta. Virtana valuu ja

on vuosia valunut voima maaseudulta kaupunkeihin. Maataviljelevän luokan pojat ja tyttäret seisovat pitkinä, tyytymättöminä ja katkerina riveinä odottamassa vuoroaan, koska kaupunki avaa heille porttinsa. On kuin kaihi olisi kasvanut silmiemme eteen: me olemme käyneet kykenemättömiksi tajuamaan maatyön arvoa ja aateluutta, se kauneus ja tyydytys, millä maatyö kirvoittaa väkeään, on hävinnyt tunnostamme. Me emme kunnioita maatyötä, me emme helli emmekä rakasta maata. Meiltä on hävinnyt muuan tietoisuus, joka on sekä suuri että ihmisen arvoinen: että meidän otsamme hiessä on syötävä jokapäiväinen leipämme, että meidän työllä ja taistelulla on otettava irti elatuksemme, ettemme ilmaiseksi mitään saa eikä meidän sovi tahtokaan. Se ei ole meidän arvoistamme. Mutta me haluamme kun haluammekin päästä vähimmällä mahdollisella vaivalla, me laskemme askeliamme ja luikertelemme pakoon työtä ja niin sulkeutuu silmämme näkemästä työn kunniaa, työn suloa ja me näemme irvikuvan työstä: orjan ilottoman pakkoraadannan, ja sitä me tietekin pakenemme. Me emme enää tunne, mitä on nähdä oraan nousevan siitä, missä otsamme hiessä kynnimme maan, me emme tiedä, mitä on kuulakkaana, kylmänä iltana kulkea tähystelemässä taivasta ja lukea puunlatvojen väreistä tuleeko halla; me emme enää tunne, mitä on kasvattaa karjaa, nähdä sen kehittyvän, seurata sitä tulevissa polvissa. Maaseudun sisäلتö, sen pyhä on sulkeutunut meidän kylmenevältä sydämettämme ja kaupunki, sen hely, sen elokuvateatterit, sen remu houkuttelee meitä. Meillä ei ole uskoa maanviljelykseen, ei rakkautta maatyöhön — ja sanokaa, mikä työ menestyy ja mikä työ kannattaa ilman niitä! Ei tietenkään maanviljelyskään. Meille on aikoja sitten selvennyt, ettei maanviljelys kannata, ja me olemme toivottaen julistaneet sitä kautta maan. Hullu siinä tappaa itsensä työllä, parasta pelastaa nahkansa! Meidän »sivistyneemme» ovat jo kauan lähettäneet maanviljelysopistoihin ne poikansa, jotka eivät kelpanneet virkamiehiksi, ja mekin koetamme, mikäli mahdollista, hankkia itsellemme pienen viran, minkä hyvänsä, kunhan pääsemme likaisesta, raskaasta maatyöstä. Meidän maan-

viljelyskoulumme ovat jo aikoja kasvattaneet pienviljelijöistä väkeä, jotka opin saatuaan eivät palaa pienelle kotitalolleen ja pieneen kotitorppaansa, ja nyt lähtee vuosittain satoja maanviljelijöidemme poikia ja tyttäriä niihin moniin oppilaitoksiin, joita kohoaa sekä pitkin maaseutua että kaupunkeja. Kuinka moni heistä palaa, saatuaan oppia ja tietoa, maaseudulle? Heitä menee satoja kaupunkeihin, niinkuin koi lentää tulta kohti, siinä toivossa että he jonkin, vaikka kuinka pienen toimen varjon alla ja palkan turvissa saisivat huvitella. He eivät tunne armopalojen anomisen alentavuutta, he eivät pelkää kerjäämistäkään onnellisempien ovilla, kunhan vain saavat ripustaa ylleen kaupungin helyt. Parhaimmassa tapauksessa heistä tulee kylläkin tarpeellisia työntekijöitä, kuten sairaanhoitajattaria, kansakoulunopettajia ja opettajattaria, puotipalvelijoita, kaikenkaltaisia päällysmiehiä, rakennusmestareita jne. — mutta varsinainen maatyö on heidät kadottanut.

Ja kuka on saanut kotitalon, sen johon isä ja äiti, ehkä miespolvet panivat työnsä ja rakkautensa, joka oli heille elämän sisältö, jonka kamarassa he todella tunsivat olevansa sukua maan kanssa — kuka on saanut sen? Usein se pojista, joka kansakoulussa oli kyvyttömin, jolta eivät luvut käyneet oppikoulussa, joka aina oli saamattomin. Kun ei hänellä ollut tarmoa eikä siipiä päästä ulos kotiporteista, katsottiin hänellä olevan taipumusta maanviljelykseen — jossakin tapauksessa hänellä ehkä olikin sitä, mutta usein ei ollut enempää kuin muuhunkaan — ja hän jäi isien konnulle. Hänen piti tietenkin lunastaa sisaruksien osat, se tuntui kukkarossa. Sisaruksien sijaan herrastelivat maailmalla huolettomina, varmasti ja säännöllisesti juoksevan palkkansa ääressä. Nuori saamaton isäntä alkaa väsyä ja katkeroitua ja vähitellen hän kypsyä tekemään sen teon, joka on niin monen kotitalon tuho: hän astuu asioitsijan kynnyksen yli — asioitsijoita on helppo löytää, niitä ilmestyy jo pienimpään kauppalaankin — ja siellä lyödään hintalappu kotitalon kylkeen, jonka vainioita isät ja äidit rakkaudella rakensivat, joiden puolesta he vapisivat hallaöinä, joiden karjaa he hellivät ja vaalivat. Kotitalosta on tullut kauppalalo.

Oi katsokaa kauppatalon surullista hahmoa! Ei mitään tehdä siellä huolella ja rakkaudella, siellä ei ole mitään pyhää eikä salattua — kaikki on paljastettua voitonhimoisille silmille ja saaliinhaluisille käsille. Vakavuuden puute ja kevytmielisyys irvistää vastaan kaikkialta, kaikki lahoaa hiljalleen, hylättynä oleminen puhuu eläinten silmistä, hylättynä oleminen puista ja maista. Ostajan silmä ei tunge talon salaisuuksiin sitä varten, että hän rakastaisi sitä ja jättäisi sen pojalleen tai tyttarelleen. Hän katselee sitä nylkeäkseen siitä kaiken mahdollisen voiton, imeäkseen siitä mehun ytimiä myöten ja jättääkseen sen toiselle, joka tekee samoin.

Rikos tapahtuu siinä maata vastaan, rikos joka ei jää rankaisematta.

Te meidän aikamme nuoret, joiden silmien alla ja joiden tietäen ja tahtoen tämä tapahtuu — eikö teissä herää sääli, eikö häpeä nosta verta kasvoillenne: meidän kaikkien suurta emoahan solvataan! Eikö teidän sisäisimmässänne herää väkevä pakko nousta puolustamaan, lähteä hylätyille saroille, koskemattomiin korpiin, joita Suomessa on niin paljon?

Ei se käy ilman pääomia, vastaa nykyaika.

Mutta esi-isät lähtivät kerran ilman muita pääomia kuin tyhjät kädet ja heidän hikensä ja työnsä perustukselle on meidän ollut helpompi rakentaa. Heillä oli suuren uskon ja itseunohduksen lahja, jota ilman ei saada aikaan mitään suurta. Miten olisikaan, jos meidän aikamme mukavuuteen tottuneet nuoret uskaltaisivat uskoa, uhrata ja lähteä nimettömien raatajasankarien teille, kamppailemaan korven kanssa? Ja uskaltaisivat lähteä lahjakkaimmat, yritteliäimmät, ne jotka pystyisivät mihin hyvänsä — eiköhän silloin pian saataisi kuulla sellaista laulua, että maanviljelys kannattaa!

Te Suomen itsetietoiset maanviljelijät, — miehet ja naiset — jotka hartioillanne kannatte Suomen pääelinkeinon kuormaa, joiden käsistä me kaikki saamme leipämme, te joiden on ratkaistava ne monet pulmalliset kysymykset, jotka nykyaika asettaa maanviljelijän eteen — minä tervehdin teitä hartain ja vilpittömin sydämin! Onnellista on ollut nähdä teidän kasvonne, joihin seu-

rustelu suuren, ylhäisen maan kanssa on painanut leimansa. On ollut onnellista nähdä teidän lujat kätenne. Tervehdin Suomen maaseutua, nukkuvia, hiljaisia saloja, joiden kerran pitää herätä meidän käsiemme kosketuksesta, tervehdin soita, joiden salatut aarteet odottavat meidän auraamme, tervehdin vainioita, jotka ovat suorittaneet vuosityönsä ja pian laskeutuvat odottamaan uutta kevättä, tervehdin karjoja, jotka tyyninä ja hyvantahtoisina, kalkattavin kelloin palaavat tarhoihin; tervehdin pihamaita, joiden koviksi tallattuja polkuja perheen äiti astelee aittaan ja navettaan, tervehdin koteja, joissa kasvaa tulevaisuuden Suomi, tervehdin niitä miehiä ja naisia, joiden nimet tulevat näkymään aikakirjoissa, ja tervehdin varsinkin niitä, joiden nimet unohdetaan, mutta joiden hiki ja työ ovat rakentaneet Suomen kamaraa — se työ ei milloinkaan mene hukkaan! Tervehdin vieläkin teitä, te itsetietoiset Suomen maanviljelijät, joilla on usko maan iäti nuoriin voimiin. Teillä on usko ja teille pitää sitä enemmän annettaman, että teillä kylliksi olisi. Sillä niin kuuluu lupaus.

Eläköön Suomen maanviljelijä — eläköön Suomen maanviljelys hänen lujien käsiensä, hänen rakkautensa ja hänen uskonsa varassa. Eläköön!

MUISTELMA

Niillä seuduin Liettuaa on hyvin kaunista. Maa ylenee, alenee alituiseen. Kivettömät kummut kasvavat rehevää heinää, harjanteilla huminoi ikuinen tammi-metsä, sellainen, josta vanhat laulut tarinoivat, ja laaksoissa kirsikkapuiden ja kastanjojen joukosta pilkottaa valkoisiksi kalkittuja, olkikattoisia asumuksia. Seinävieriltä helottaa tulipunaisia kukkia ja lammikoissa ikkunoiden alla vaimot pesevät vaatteita ja ankat räpyttelevät siipiään. Korkeimmalla kummulla ylenee kirkko lehmusten keskellä ja kirkkokummulta näkyy kauas kukkeaa maata ja monivärisiä viljavainioita ja niittyjä. Mutta niittyjen ja korkeiden rantain sylissä virtaa joki, Nemonelis, laulujen lemmikki, ja sen äyräillä kasvavat hopeankarvaiset pajut, joissa satakieli laulaa kesäiset yöt umpeensa.

Laitimmaisessa asumuksessa on kaunein puutarha ja muutenkin on rakennus hoidetuin koko kylässä. Sisällä on vaatimatonta, mutta kotoista ja lämmintä. Hellivien käsien kosketus tuntuu kaikkialla. Hellivät kädet ovat huoneissa asettaneet joka esineen ja puutarhassa kitkeneet joka rikkaruohon ja sitoneet tuelle joka hennon oksan. Siksi kaikki talossa viihtyy, sekä sisällä että ulkona. Ei missään ole niin upeita valkoliljoja, niin rehevää kukkaa ja ryytiä kaikenkarvaista; eivät ihmiset kai koko kylässä niin paljon naura ja laske leikkiä kuin siellä.

Ja kuitenkin peittää nauru ja leikki siellä suurimman surun. Siellä tunnetaan tuskaa syvimmin, siellä kärsitään raskaimmin. Sillä tuo kukkea maa on onneton maa, sotien ja vainojen tallaama kautta vuosisatojen.

Ja kansaa painaa niin suuri sorto, että kaikki kukat ovat kuin kukkia hautausmaalla. Kansa kituu itsetiedottomana pimeydessään. Niitä harvoja koteja koko maassa, joissa itsetietoisesti tämä tunnetaan, on tämä koti. Harvat valveutuneet tällaisessa kansassa kärsivät satakeraisesti, sillä he kärsivät, valvovat, taistelevat toivottomasti, pitääkseen yllä toivoa koko kansan puolesta, joka nukkuu.

Omituinen on mieliala tuollaisessa kodissa, jossa sie-lujen pohjalla yhtäikaa elää niin sanomaton epätoivo ja niin tavaton ponnistus toivoon ja elämään, ja ympärillä on lämmin kesä ja lintujen liverrys ja vereket kastanjatertut ja kirkonkellojen aamu-, ilta- ja sunnuntaisoitto ja juopuneiden alituinen hoilotus ja tyttöjen heleä laulu vainiolla. Jonkinlaisena symbolina elää keskellämme mies, jolle aina näytetään iloisia kasvoja ja joka aina näyttää takaisin tyyneyttä ja iloisuutta. Hän on kuin ruumistunut Liettua — kaikki sen lupaukset ja mitä niistä on tullut.

Hän on kirkas ja hienostunut, kauniit, ruskeat silmät, vaaleahko, pehmeä, hiukan pitkäksi kasvanut tukka, niin että se usein tahtoo valahtaa kasvoille; hänen pukunsa on aina moitteeton — erityisesti muistan jonkin pehmeän, vaaleansinisellä kirjaillun rinnuksen, joka pukee häntä niin hyvin — ja me pistämme mielellämme kukan hänen napinläpeensä. Hän on pitkähkö, kaunisrakenteinen, pikemmin voimakas kuin heikko, ja puhuu sointuvalla äänellä kuten musikaaliset ihmiset aina. Ei hän tekisi sairaan vaikutusta, jollei hänen puhdas ihonsa olisi niin läpikuultava ja puna poskilla niin heleä. Ihmeellisesti hän osaa salata sairauttaan. Kun yskä tulee, hän vetäytyy huomaamatta pieneen huoneeseensa ja huonoina päivinä pysyttelee hiljaa yksinään; lääkärinä hän tietenkin saattaa seurata hävitystä ruumiissaan. Emäntämme vain, joka rakastaa häntä kuin omaa lastaan, käy tuon tuostakin hänen luonaan eikä hän aina palatessaan jaksa näyttää iloisia kasvoja. Hän on nähnyt nuorukaisen niin voimakkaana ja toimintakykyisenä, hän on nähnyt hänen rakkautensa kansaan ja hänen nuoren, palavan intonsa saada palvella sitä. Hän on nähnyt miten voimakkaat siivet on katkottu, miten

palava henki on kytketty homehtuneeseen vankityrmään, ja kärsimyksissä on voima mennyt ja nyt lepattaa henki ruumiissa, joka lahoamistaan lahoaa. Miten helppoa olisikaan, kaipauksesta huolimatta, kärsiä rakkaan ihmisen kuolema — mutta kurjan kansan tappiota hänessä ei tahdo jaksaa kantaa.

Me vietämme kauniita hetkiä helteisessä auringonpaisteessa suurten tammien varjossa ja kiistelemme ja keskustelemme kaikenkaltaisista asioista. Tohtori ei pidä katolisista papeista. Verdi on hänen lempisäveltäjänsä. Wagnerista hän ei pidä, tämä on hänestä teennäinen. Me huvittelemme kaikkinaisten pienten, mitättömien asioiden kustannuksella. Kiusoittelemme tohtoria hänen hienojen kaulaliinojensa ja yleensä hänen huolellisen ulkoasunsa takia. Sanomme häntä keikariksi ja minä toimitan hänelle Suomesta morsianta. Siellä on muuan nuori tyttö. Ja tohtori ottaa tarkan selvän hänestä. Kerran hän lähettää hänelle jo keittokirjan, jonka kanteen hän on kirjoittanut omistuksen. Kissasta ei tohtori pidä, mutta hän sietää sitä, kun minä ja emäntä sitä suositimme ja hemmottelemme. .. Joskus on tohtori mukana, kun minä ja mieheni käymme kylällä tai vainiolla kuulostamassa sadunkertoja ja laulattamassa tyttöjä. Hän pysyy jokseenkin äänettömänä, mutta hän on silti kaiken aikaa hyvin hallitsevana ja kun hän sitten joskus hiljaisena ja kuivan leikkisänä sanoo jotakin, ei kenenkään päähän pälkähtäisi muuta kuin hyväksyä se. Kotiin tultua hän näpäyttää viulullaan sävelet ja auttaa minua panemaan muistiin mitä kiireessä on merkitty paperille. Muistan selvästi eräänkin aurinkoisen aamupäivän, jolloin me kirjoitimme:

Eicziau asz ant kaino,
szale wieszkelelio,
Bene pamatycziau
Sawo bernuzeli... *

Tohtori ja viulu kuuluvat ehdottomasti yhteen. Tohtori ei milloinkaan ole niin kaunis kuin silloin kun hän soittaa, eikä hän koskaan sanoin avaa itseään niinkuin

* Lähden mäelle, tien viereen, ehkä siellä tapaan armaani.

sävelin. Joskus hän soittaa yksinään huoneessaan, mutta usein hän soittaa puutarhassa tammien alla meille kaikille. Kovin myöhään hän ei voi olla ulkona. Istumme sentähden yhdessä tavallisesti iltapäivin, kun aurinko jo kallistuu laskuaan kohti. Silloin onkin lumoavan ihanaa. Helteestä on hävinnyt kaikki tikeryys ja vain lämmin on jäljellä. Maasta nousee auringon hautoma lemu väkevänä ilmaan. Varjot lepäävät tummina nurmella ja hiekkakäytävillä. Kaukaa vainioilta alkaa kuulua kotiin palaavan heinäväen laulua. Punerrus hohtaa taivaalla ja hehkuu joessa. Kalpea mies nojaa hellästi poskeaan viulua vastaan ja sävelet nyyhkivät ja ikävoivät.

En muista sinä kesänä mitään sadeaikaa, muistan vain auringonpaistetta ja ukkosilmaa. Ukkosilmat ovatkin Liettuassa väkivaltaiset ja mahtavat. Yksi niistä on syöpynyt mieleeni ikäänkuin ukkonen silloin olisi iskenyt minuun itseeni jäljen.

Jonkin aikaa on korviimme jo kuulunut puheita, että santarmit vaanivat tohtoria. On tullut nimettömiä varoituskirjeitäkin. Emme todenteolla saata niihin uskoa, sillä tietäähän koko maailma, että tohtori on kuoleva mies.

Eräänä päivänä sitten on pitkien helteiden huippusaavutus. Aurinko hautoo tulipunaisena, ilman säteitä, maa halkeilee kuumuuttaan, kasvit nuokkuvat janoon kuolemaisillaan ja etäinen ukkonen alkaa mouruta jo aamupäivällä. Kaukainen taivaankulma niittyjen päällä on raskaan sininen ja salama risteilee siinä tuon tuostakin. Illansuussa ajaa joku talon ohi polkupyörällä ja ilmoittaa: nyt ne tulevat!

Sanoma lankeaa raskaana kuin kuolema ja määrää, kuten se, samalla valmistuksensa. Jokainen pakottautuu niin tyyneksi kuin suinkin. Tohtori itse on täysin levollinen. Talonväki polttaa, varpaisillaan liikkuen, muutaman kirjeen ja rouva kantaa sinisen esiliinansa alla puutarhaan käsikirjoituksen ja kätkee sen perunamaahan. Kaikki on valmista, kun santarmit täyttää laukkaa ajaen tulevat taloon. Sitten en muista muuta kuin että huoneessa oli miltei pimeä, niin raskaassa pilvessä oli taivas, että santarmit, kaksi pitkää miestä, pysytteli-

vät ovensuussa eivätkä vastanneet paljon mitään kaikkiin kysymyksiin, joita rouva heille teki tohtorin pukeutuessa. Mitä hän on tehnyt? Miksi hänet viedään? Mistä häntä epäillään? Minne hänet viedään? Eikö sitä voi siirtää huomiseksi — onhan kauhea rajuilma tulossa. He vastasivat lyhyesti, etteivät tiedä tai ei ole lupa sanoa, heidän on määrä viedä tohtori nyt heti, läpi yön. Sytytettiin tulta. Teekeittiö tuli pöydälle, rouva koetti juottaa miehille teetä ja viinaa virittääkseen heidät ystävällisemmiksi matkalle.

Kun tohtori tuli huoneestaan, saattoi nähdä hänen ponnistavan kaikki voimansa pysyäkseen pystyssä ja hänen kalpean tyyneytensä alla oli havaittavissa suuri jännitys. Äänettöminä puristimme hänen kättään ja kuljimme kuin kuolleen perässä, jota saatetaan talosta. Toinen miehistä auttoi häntä rattaille ja asettui hänen toiselle puolelleen, toinen tuli toiselle. Hänen kalpeat olkapäänsä hukkuivat miesten väliin. Täyttä laukkaa lähtivät rattaat rytyyttämään huonoa tietä ja hävisivät pimeyteen. Ensimmäiset raskaat sadepisarat lankesivat maille. Ukkonen mourusi, nopeasti läheten, sitten ratkesi taivas syöksemään tulta ja salamaa. Myrsky ravisti suuria puita kuin pahaisia pensaita ja taivutti ruohot ja kukkaset maan tasalle. Sade juoksi virtoina pitkin maata, asumukset tärisivät ja ikkunaruudut helisivät.

Me kuljimme sinä yönä huoneesta huoneeseen ja vääntelimme käsiämme. Avarassa, matalassa ruokahuoneessa paloi pöydällä yksi ainoa kynttilä ja sen liekki piteni ja leveni sen mukaan kuin me liikuimme. Äkkiä oikaisi isäntä, komea, suuripartainen mies, itsensä suoraksi ja lausui terveesti ja painavasti, miltei profetallisella voimalla:

— Jokainen aate vaatii uhrinsa.

Ja taas tuli huoneessa hiljaista. Mutta me pureuimme kiinni sanoihin kuin ankkuriin. Sittenkin tuntui yö loputtoman pitkältä ja minä melkein hämmästelin, että siitä saattoi valjeta päivä ja tulla auringonpaiste.

Senjälkeen en enää tohtoria nähnyt. Me jätimme kauhin Plokszcziain ja kuulumme jonkin ajan perästä, että

hänet oli kuolevana päästetty vankeudesta. Sitten ker-
ran tuli vapauttava kuolinsanoma.

Mutta aina kun muistelen tuota kukkivaa kesää, noita
rakkaita ihmisiä, jotka kärsivät ja kantoivat kokonaisen
kansan ristiä, nousee silmieni eteen Kudyrkon kuva
kirkastuneen kauniina. Ja jos minä tahtoisin hänen
sieluaan jollakin lailla hahmottaa, niin siitä tulisi jota-
kin samantapaista kuin on kesäinen ilta hänen synnyin-
maassaan — hiljainen, lemuava, täynnä sointua ja suru-
mielisyyttä.

ELIZA ORZESZKOWAN HAUTAUS- PÄIVÄNÄ

Aina kun kuolinsanoma tulee elävien maille, pysäyttää se meidät askareissamme. Kuta enemmän vainaja elonsa päivinä on pannut elämää liikkeelle sitä tuntuvammin pysähtyy elämä meissä, kun hänen kuolinsanomansa tulee.

Kun kuulin, että Eliza Orzeszkowa oli kuollut, häipyi ympäriltäni nykyisyys ja palasi päivä monta vuotta sitten, jolloin näin hänet elävin silmin, kasvoista kasvoihin. Palasi päivä Liettuan mailla, päivä paahteinen ja yltäkylläinen, jolloin eriväriset viljavai-
nriot silmäkantaman pituudelta, sujuten kunnaina ja laaksoina aaltoilevaa maata myöten kuin ääretön tilkkupeite, paahtuivat auringossa ja Niemen-virta vilpoisena sienenä vilisi kuumen taivaan alla, kuultavien hiekka-
töyräittensä välitse.

Muistan ikäänkuin se olisi tapahtunut eilen, kuinka tulin hänen kotikaupunkiinsa Grodnoon. Kuoppaista, kurjaa kiveystä pitkin rytyytettiin asemalta kaupunkiin. Helteessä tuntui liian ja tomun tikeryys. Ajurit nuokkuivat ajopeliensä kuluneilla istuimilla, ajopelit olivat raihnaat ja pyörät vinkuivat. Pääkadulla julistivat myymälät suurin, karkein kiihin tehtävänsä ja näyttivät ikkunoissa köyhää helyä. Samaa köyhää helyä olivat ihmiset ripustaneet ylleen kadulle lähtiessään. Köyhää, kömpelöä muodin jäljittelyä, raakoja, röyhkeitä tai viljelemättömiä nousukaskasvoja, synkkiä taloja, jotka jonkin verran olivat koettaneet siistiä ulkopuoltaan — siltä näytti kaupungin pinta ja ilmassa matasi päivä päiväältä taantuvan, jo henkisesti tukahtuneen provinssi-

kaupungin toivoton painostus. Juutalaiskauppiaiden kasvojen joukosta saattoi sitten äkkiä sukeltaa esiin hieno, jo harmaantunut nainen kuin aave entisiltä ajoilta. Hänen koko olemuksensa todisti aatelista alkuperää ja loiston päiviä. Tai katsoivat tuollaiset kalpeat, nuoret aateliskasvot venäläisen kimnasistin univormusta. Ja nyt — nyt huomasin senkin, että kauppatalojen ja työkeiden kilpien alla oli vanhan yksityispalatsin surullinen hahmo.

Niin, niin, tämä Grodno se oli ennen Puolan iloisen aatelin pesäpaikkoja. Täällä oli rikkautta ja loistoa. Eliza Orzeszkowan isän koti oli kaupungin huomattavimpia, ja luostarikoulusta päästyään liiti nuori Eliza huvista huviin. Hän ei vielä ollut täyttänyt kuuttatoista vuottaan, kun kosijoiden joukosta kohosi se komea mies, jolle tämä lapsi itse halusi mennä ja jolle vanhemmat hänet mielellään antoivat. Loistava elämä Ludwinowon aatelishovissa kutsui havahtuvaa naista lapsessa ja lapsi riemuitsi, kun sulhasensa rinnalla ajeli Grodnon katuja, ajopelien edessä kuusi hevosta, jopa enemmänkin. Täällä, täällä, näillä kaduilla he mennä helistivät...

Suuret mullistukset lepäävät sen Grodnon ja tämän Grodnon välillä, suuret mullistukset sen Elizan välillä, joka kuusivaljaikoissa nauraen ajeli, ja sen, jonka luo olen menossa. Suurten aatteiden myrsky oli vapauttavana puhaltanut yli Euroopan. Puolan se tapasi ylen ummehtuneena, siellä kävi puhdistus tuntuvimmaksi. Kun maaorjien ilmainen raadanta lakkasi, joutui työhön kykenemätön aateli avuttomaksi. Lisäksi tulivat suuret sodat sanoin kuvaamattomine kauhuineen. Puolan maa makasi paljastettuna, lyötynä, kaikki sen synnit, kaikki sen haavat raakojen katseiden eteen levitettyinä. Alkoi sen kansalle korpivaelluksen aika. Ei ollut enää ilonpäiviä. Maanpakolaisuus, kidutuskammiot ja hirsipuut tekivät puhdasta jälkeä niiden kesken, jotka olivat säästyneet sodassa, ja hieno aatelisnainen, joka oli tottunut hoitamaan hipiänsä valkeutta ja odottamaan sulhasen ilmestymistä, seisoi kovan todellisuuden edessä ja sai ruveta raatamaan mustan leipäpalansa hankkimiseksi. Nopeasti muuttivat elämän muodot näköään, ihmisen täytyi seurata perässä. Se kävi hänelle vaikeaksi, oli

kuin häntä olisi raastettu hiuksista hirsipuuhun. Monelle se kävi ylivoimaiseksi, moni sortui ja epätoivo alkoi levitä yli maan kuin kuoleman yö.

Sen yön helmassa havahtui Eliza Orzeszkowa. Kansallinen korpivaellus synnytti hänet uudelleen. Keskellä pimeyttä hän sai näön ja sytytti kynttilänsä ja nosti sen pimeään, varjellen sitä tuulella käsillään, koko olennollaan. Ne vaikutelmat köyhän kansan alennuksesta, jotka hän lapsena itsetiedottomasti oli imenyt sieluunsa isänsä maatilalla, heräsivät tietoisuuteen, pysäyttivät hänet tilinteolle eivätkä hellittäneet ennenkuin mielenmuutos oli tapahtunut. Kaikki mikä ennen oli täyttänyt nuoren mielen: seurustelu, huvitukset, haaveet ja unelmat, jouituivat kuin sota-aikana koristukset sulatusuuniin ja taottiin aseiksi. Palava rakkaus kansaan ja isänmaahan anasti nuoren naisen kokonaan ja niin hän kypsyi korotamaan äänensä yöhön, huutamaan kansalleen, ettei saa vaipua epätoivoon, että pitää elää vallitsevissakin kovissa oloissa ja löytää tie läpi niidenkin.

Niin alkaa hänen kirjailijatoimensa kiireessä ja kuumessa. Hänestä tulee kansansa sairaanhoitajatar, joka etsii esiin haavat ja puhdistaa, vaikka kirveleekin. Hän ei aluksi ehdi viimeistellä kynänsä tuotteita eikä päästä taiteelliseen muotoon: on kiire, on kiire! Paljon on sorrettuja ja solvaistuja, paljon köyhiä ja vainottuja, paljon tietämättömyydessä kituvia, suuri on laumojen harmaa joukko. Hänestä tulee heidän kaikkien ystävä, hän omistaa itselleen kärsimykset, sekä tietoiset että itsetiedottomat, hän kantaa maansa ristiä, hän kuuluu kansansa tuskassa ja häpeässä. Kaikki mikä elää Niemenin varrella, tulee hänen omaisuudekseen. Hän kuvaa aate-listen elämän ja kansan elämän, hän ei unohda juutalaistakaan Grodnon pölyisillä kaduilla. Hän kulkee kuin lyhty kädessä öisellä taistelutantereella, leikkaa, sitoo, puhdistaa, kirvoittaa ja puhuu toivon sanoja.

Hankin postihevokset kaupungista ja lähdin hänen kesäasunnolleen Poniemuneen. Laitakaupungin läpi ajettaessa oli kaikki muotia tavoitteleva hely jo kadonnut. Katuojissa vetelehti kaikenkaltaisia jätteitä, mitä sinne kukin mielensä mukaan ikkunoistaan ja ovistaan oli vis-

kannut, talot törröttivät avuttomina, kallellaan milloin toiselle, milloin toiselle laidalle, haaltuneissa, liankarvaisissa kauhtanoissaan. Köyhää kansaa tuli ja meni. Sitä istui kuisteilla käsistöineen, sitä näkyi ikkunoista karpästen tahrimien ruutujen takaa. Laumoittain puoli-alastomia, päivän paahtamia, pölyn läpitunkemia lapsia parveili porttikäytävissä, pihamailla ja kaduilla. Suurin osa kasvoja ilmaisi juutalaista alkuperää ja puvut olivat riekaleinakin tämän heimon kuosia. Miesten korvan juuressa heilui ikivanha kihara ja vanhoilla vai- moilla oli rumentava peruukki.

Kaikki täällä Grodnossa oli oikeastaan kuin kuvitusta Eliza Orzeszkowan teoksiin, kaikki nuo ihmiset olivat kuin vanhoja tuttuja, tuttuja olivat talot, pimeät porttikäytävät, tuttua koko tämä surullinen elämä alennuksessa ja löyhkässä ... Tuttu oli maaseutukin, joka vähi- tellen alkoi, Orzeszkowan rakastavan käden piirtämänä sadoille hänen kuvaustensa lehdille.

Mutta kun hän itse astui vastaani huoneessa, jossa uutimet oli vedetty suojaksi auringon paahdetta vastaan, ei hän ollut sellainen, jommoisena kirjallisuushistorioiden kuvat hänet esittävät. Tämä oli paljon merkitsevämpi henkilö! Hän oli lyhyenlöntä, tanakka, eloisa, palavat ruskeat silmät, vapaa korkea otsa, valkeat, sileät, suoraan ylös kammatut hiukset, ruskehtava iho. Ei hän ollut kaunis eivätkä piirteet säännölliset, mutta äly, voima ja hienostus säteilivät hänestä. Hän oli sittenkin kaunis. Ja kun hän — tottuneena epäilemään kaikkia ja varoen lähestymään vierasta — vasta vähitellen lämpeni ja avautui, oli kuin olisin nähnyt edessäni taistelevan Puolan henkilöityneenä.

Me istuimme hänen puutarhassaan korkealla, tasaisella penkereellä, jonka alla virtasi Niemen, ja aurinko kallistui laskuaan kohti, mutta helle oli yhä kova ja ukkonen jyrisi kaukaisuudessa. Hän kyseli minun maastani, josta hän ei tuntenut muuta kuin Kalevalan, ja innostui lopulta niin, että alkoi tiedustella minä vuodenaikana olisi edullisinta matkustaa Suomeen. Hän kertoi omasta maastaan ja vastaili kysymyksiin, joita tein hänestä itsestään.

»— Niin, alussa minä taistelin naisasian puolesta. Nyt

... tärkeämpiäkin kysymyksiä ratkaistavina. — Minä olen kyllä kirjoittanut paljon kirjoja: ne täyttävät neljäkymmentä nidosta, mutta suurin osa niistä on roskaa. Noin viiteentoista teokseeni olen kutakuinkin tyytyväinen. Kun minusta kirjoitatte, sanokaa sekin. Ja mainitkaa ennen kaikkea, että elintehtäväni on ollut toivon ylläpitäminen synnyinmaassani, punaisena lankana läpi koko elämäni on kulkenut rakkaus Puolaan ...»

Hänen talossaan oli paljon nuorisoa. Itsellään ei hänellä ollut lapsia, mutta jokainen puolalainen oli hänelle läheinen. »Talvella he käyvät venäläisiä kouluja», sanoi hän esitellessään toista nuorta neitiä tai heraa toisen perästä — »kesällä ...» ja hän viittasi puolalaisiin kirjoihin, joita oli lehtimajojen penkeillä. Erityisesti muistan miten hellästi hän lähestyi miestänsä, asianajaja Nahorskia, kaunista, valkohapsista vanhusta. He olivat kauan rakastaneet toisiaan ja vasta hiljan voineet mennä naimisiin, molemmat jo valkopäisinä.

Ilta lensi kuin siivin pois. Minä tunsin, ettei yksin minun ollut vaikea sanoa jäähyväisiä. Kaksi ihmistä oli kohdannut toisensa, kaksi kansaa oli heidän kauttaan ojentanut toisilleen kättä. Muistan kuinka jäähyväishetkellä voimakkaasti tunsin hänen persoonallisuutensa mahdin. Hän oli ihanteeksi kelpaava kansalainen, suuri kirjailija, kovasti koetellun kansan itsetietoinen tytär, kansan, joka on lyöty maahan, mutta joka siitäkin nousee, nousee uuteen elämään.

Vaunut vierivät pimeyteen enkä enää saattanut erottaa häntä valkoisessa puvussaan portailla. Mutta kasvoni painuivat hänen puutarhansa kukkiin, jotka hänen miehensä oli minulle ojentanut, ja kaipauksen ohella tunsin sitä voimaa, jota hänen persoonallisuudestaan oli virrannut.

Tänä päivänä, jolloin hänen tomunsa siunataan ikuisen lepoon, kaikukoon hänen nimensä yli minun maani, jota hän niin monta kertaa lämpimästi ajatteli ja jonka kohtalosta hän elämänsä viime päivinä vielä oli ollut huolissaan.

Toukokuun 23. pnä 1910.

TUOMARIN MAJLIS

Kun kirjeenkantaja, vanha Vileeni, juhannusaaton aamuna tyhjensi kirjelaatikkoo tuomarin kadunkulmassa, putosi hänen laukkuunsa raskas pinkka tavaraa ja hänen harjaantunut silmänsä näki heti paikalla mitä lajia kirjeet olivat.

— Kukahan nyt on kihloissa, myhähteli hän mielesään ja kolisti laatikon tyhjäksi. — Ei ole kuulunut mitään, olisiko se joku tuomiorovastin tyttäristä? Neitikään siellä meillä postissa ei ole puhunut mitään ja kyllä se olisi puhunut, jos olisi tietänyt, ei se saa pide-tyksi asioita takanaan. Ja kyllä se ne tietääkin, jos kukaan. Se puhuu kaikille muillekin, kuinkas ei sitten Vileenille! Puhunhan minäkin kaikki hänelle, mitä kuulen. Yhdessähän siinä on hoidettu postia kolmattakymmentä vuotta... Nämä kihlatut eivät olekaan mitään köyhiä, kun on tuollainen määrä tuttavvia. Varmasti siinä on tuomiorovastin Juutitti ja se uusi apulainen ...

Vileeni laski laukun maahan, joka oli ihan kostea aamukasteesta, kouraisi kirjepinkkaan ja sai käteensä pitkähkön, kapean kotelon. Se oli paksua, hienoa paperia ja sen sisästä tuli kaksi korttia, siloista kuin hiottu luu. Armas Ilmari Rantala ja Dagmar Majlis Carlander luki hän ja jäi hyväksi hetkeksi suu auki seisomaan.

Tuomarin Majlis ja Rantalan maisteri! Hyvät ihmiset sentään! Se Rantalan Armasko sen nyt otti, tuomarin Majliksen! Ja sitä kun ovat tavoitelleet hienoimmat herrat, kaikki mitä kaupungissa on ollut mahtavaa. Vai että tuomarin Majlis nyt on viety! Pois se sen nyt korjaa kaupungista, sinne Helsingin puoleen. Sillä kuuluu

olevan tiedossa virka ja neljäntuhannen markan palkka. Jaa, jaa. Monen kahvikupin se Majlis neiti on tuonut kyökin pöydälle, kun kirjeenkantaja on istunut siellä odottamassa. Korea tyttö — ovat sanoneet ylpeäksi, mutta ei hän sitä ole huomannut. Iloisesti se aina on puhunut hänelle... Mutta jo siitä nyt nousee elämä, kun neiti saa tietää ja rouvat saavat tietää. Jo ne nyt keskustelevat siitä, että koska tulevat häät ja mitä he pukevat ylleen häihin ja vihitäänkö ne kotona vai kirkossa. Kyllä niille tulee monenmoista puhumista. Ja sitäkö ne tulevat harmittelemaan, etteivät yhtään ole tietäneet asiasta. Ja kuinkas se onkin voinut pysyä niin salassa! Mutta se on ollut sitä, että Rantalan Armas on ollut Helsingissä. Mutta siltä ei ole tullut kirjeitäkään tälle Majlikselle. Tuomarin tytär on pantu yhteen kaikkien herrojen kanssa, mitä vain on ollut hienoa kaupungissa, mutta tämän kanssa ei vielä kukaan ole ajatellut häntä yhteen. Rantala on sentään ihan talonpoikaisesta kodista. Hyväpäinen se kyllä aina on ollut ja pulska mies, mutta isä käy sarkavaatteissa eikä äiti panisi päähänsä hattua mistään hinnasta ja muut lapset ovat käyneet kansakoulun tai kansanopiston tai maanviljelyskoulun vain. On siinä eroa. Tuomarin talo on kaupungin rikkain ja komein. Kun kuvernööri tulee kaupunkiin, asuu hän tuomarilla, ja kaikille ulkomalaisille ja helsinkiläisille, jotka käyvät kaupungissa, pidetään kemuja tuomarilla. Ja Majlis on talon ainoa lapsi ja tuomari pitää häntä silmäteränään. Maj lista on käytetty koulussa Helsingissä ja Saksassa ja Pariisissa ja sieltä sille vielä nytkin tuotetaan vaatteet. Se käy ihan toisenlaisissa vaatteissa kuin muut kaupungin naiset, paljon hienommissa. Kyllä se olisi saanut sulhaseseen kenen vain. Mutta Rantalan Armaan otti...! Jo niiden Rantalan vanhusten nyt sopii olla iloisia ja ylpeitä. Ja kyllä ne ovat mahtaneet hämmästyä. Ja hämmästyä neiti postissa ja kaupungin rouvat ja herrat ja kaikki, kun ne lähtevät lentoon nämä kirjeet, jotka nyt ovat täällä laukussa!

Näitä ajatteli vanha Vileeni poikiessaan katuja, joita oli polkenut kolmattakymmentä vuotta, laukussa erilaisia viestejä, surullisia ja iloisia, mitä milloinkin.

Kevyesti nousi tänä aamuna jalka ikäänkuin mies olisi ollut kymmentä vuotta nuorempi kuin äsken, ja iloisuus sävähteli ruumiissa. Oliko häneen vuotanut jotakin siitä huumasta, jota nuoret olivat tunteneet, kun auringon noustessa, kirjoitettuaan osoitteita kaiken yötä, olivat juosseet paljain päin nukkuvalle kadulle ja pudottaneet kirjeet laatikkoon? Olihan sitä paitsi juhannusaaton aamu, ja kesä kukki puutarhoissa ja kimmelteli ulapoilla ja riemuitsi tuomarin talon ympärillä.

Mutta huoneessaan järven puolella pihaa värisi ja hehkui Majlis kuin keväinen yö. Hän lepäsi siinä uudessa ja ihmeellisessä, mikä hänelle vasta oli tapahtunut, hän eli uudelleen joka hetken, hän punastui suudelmien alla, jotka polttivat kasvoja ja huulia, hän katseli kuin kahlehdehtivä kuvaa, joka oli painunut silmäkalvoon.

Tämä uusi oli tullut hänelle outona ja odottamattomana. Hän oli kyllä tottunut liehittelyyn, hänelle oli suitsutettu ihailua siitä asti kun hän istui koulunpenkillä. Hänen kosijoidensakin luku nousi puoleen hänen ikävuosistaan ja pari kertaa oli hän ollut likellä kihlaustakin. Mutta tällaisesta ei hänellä ollut aavistusta. Ja se tuli taholta, jolta hän vähiten olisi voinut sitä odottaa. Se oli tullut mahdottomana ja mahdottomuutensa voimalla huumannut ja kukistanut. Hehän tunsivat toisiaan perin vähän — missäpä he olisivat tutustuneet, kahdesta eri maailmasta kun olivat kotoisin. Tunteen vyöry yllätti heidät molemmat ja kun se oli tapahtunut, kun heidän silmänsä ja huulensa olivat löytäneet toisensa, seisoiivat he molemmat kuin pyörriksissä koirujen alla rannassa.

Kuin unissakävijä löysi Majlis sinä iltana kotiin läpi tutun, tuoksuvan lehdon. Uusi elämä oli hetkissä muuttanut hänen kasvonsa, koko hänen olemuksensa. Mikään ei ollut salattavissa, kaikki näkyi hänestä eikä hän tahtonutkaan mitään kätkeä, hän oli aina ollut vanhempiensa hyvä lapsi.

Majlis ei koskaan ollut nähnyt tuomari Carlanderia, pelättyä ja kunnioitettua miestä, jonka edessä niin moni raukka oli kärejätuvassa vavissut. Nyt hän sai hänestä aavistuksen. Isä oli suuttunut, sillä mokoma rakastuminen meni kokonaan hänen suunnitelmiensa ulkopuo-

lelle. Hän olisi pitänyt kotona ainoan tyttärensä niin kauan kuin suinkin, ja jos välttämättä piti tulla naiminen, niin ei ainakaan jonkun Rantalan kanssa. Majlis istui avuttomana punaisen sohvan nurkassa ja kuunteli isän askelia, kuinka ne siirtyivät kirjoitushuoneesta saliin ja salista takaisin kirjoitushuoneeseen, edestakaisin läpi pitkien minuuttien, täyttäen tunteja. Isä oli siihen asti ollut hänen rakkaimpansa maailmassa, nyt tuntui siltä, että täytyy kadottaa isä. Suuret mullistukset järkyttivät hänen sisintään, hän itki kipeästi eikä äidin lohdutus saanut häntä taukoamaan.

Vihdoin kääntyivät sitten askelet reitiltään ja siirsivät suuntansa Maj lisiin herkullisen siroa huonetta kohti. Tuomari astui äidin ja tyttären eteen.

— No niin, virkkoi hän siihen lyhyeen, jyrkkään tapaan, joka hänet kansan silmissä oli tehnyt niin pelätyksi ja kunnioitetuksi, — en iloitse vaalistasi. En ole koskaan sietänyt puolivillaa. Olen tehnyt laumalle oikeutta, mutta en laupeutta. En kärsi nousukasjoukkoa, joka ei ymmärrä käyttää edes veistä ja kahvelia, joka ei tiedä minne panee leipäkanan, kun nälkiintyneenä on ottanut sen pöydältä kahvikuppinsa mukana. Puhumatta kaikesta muusta, joka on laumalle ominaista. Mutta minä en vastusta sinua, sillä se olisi turhaa. Sinä olet auttamattomasti rakastunut. Oikea rakkaus on yhtä mieletön kuin mahdoton. Toivon kuitenkin, että otatte varteen tahtoni. En siedä pitkiä kihlauksia, salakihlauksia en ensinkään. En tahdo että kaupungilla puhutaan tyttärestäni, että nähdään hänen kuhertelevan puistoissa. Miettikää päivä ja tehkää se tarkoin, oletteko valmiit — jollette, niin erotkaa. Muussa tapauksessa julkaistaan kihlaus heti. Joku saa matkustaa kaupunkiin tilaamaan kihlakortit ja muut sellaiset... Ja vielä yksi asia. Hän puhuu hyvin huonosti ruotsia. Yhden ainoan kerran olen puhunut hänen kanssaan ja se oli surkeaa...

— Mutta hänellä on niin suuri halu oppia! pulpahtaa kuin anteeksi anoen Maj lisiin huulilta.

— No niin, onhan se jotakin sekin. Sitä ei jumala paratkoon voi sanoa kaikista tähän maailman aikaan. Minä en salli, että perheeni läheisimpään piiriin tulee

kieli, jolla ei ole menneisyyttä eikä tulevaisuutta. Minun taloni on ensimmäinen kaupungissa. En tahdo kenenkään edessä hävetä ainoan tyttäreni sulhasta.

— Oi isä, puhkeaa Majlis puhumaan, karkaa ylös ja kietoo kätensä isän kaulaan, — sinä tulet olemaan hänestä vielä ylpeä. Jos sinä tietäisit kuinka hyvä ja voimakas hän on ja kuinka ihana! Ja me puhumme ruotsia, pelkkää ruotsia. Hän on niin herttainen, kun hän vielä ääntää väärin, mutta minä korjaan häntä ja hän oppii pian. Hän niin ihailee sinua ja meidän kotiamme ja minua...! Sano isä kulta, tahdothan sinä hiukan pitää hänestä, tahdothan!

— No, no, no, saadaan nähdä! sanoo isä jo entisellä hellällä äänellään ja silittää tyttären päätä. — Puolivilla on aina puolivillaa, mutta hyvä tahto merkitsee paljon. Saadaan nähdä, saadaan nähdä.

U H R I

Lilian oli Kariniemen herran, kapteeni Dannfeltin vanhin tytär. Muut lapset kävivät vielä koulua ja Lihankin oli vasta vähän päälle kahdenkymmenen.

Hän oli saanut erittäin huolellisen kasvatuksen. Kun hän ylioppilastutkinnon jälkeen oli levännyt pari vuotta kotona, oli äiti saattanut hänet ulkomaille pensionaattiin, ja vuoden päästä oh isä noutanut hänet sieltä tehden silloin hänen kanssaan kierroksen kautta Euroopan. He palasivat kotiin kun kesä oli kauneimmillaan — niin kauniina kuin se saattoi olla vain Kariniemellä — ja vähän senjälkeen joutui Lilian kihloihin. Hän löysi vertaisensa, ainoan sadan peninkulman alueella: Saarlahden nuoren herran ja perijän, sukunsa viimeisen miespuolisen jäsenen Erik von Ersenin.

Kapteeni oli tyytyväinen, sillä Saarlahti oli laajalti kuulu rikkaudestaan. Kautta aikojen olivat lähiseutujen vallasväet kokoontuneet sinne metsästämään ja tanssimaan. Ja mikä merkitsi vielä enemmän: vanhoissa saleissa riippui seinillä perhekuvia, joista mikä aatelininen suku hyvänsä olisi voinut ylpeillä, ja koko talon sisustus vilisi arvokkaita ja kallisarvoisia esineitä. Tosin kerrottiin Saarlahden nuoresta perijästä yhtä ja toista liian iloista, mutta ne saattoi helposti siirtää hänen ikänsä laskuun ja ne unohtuivat kokonaan, kun joutui tekemisiin hänen kanssaan, niin hieno ja miellyttävä hän oli. Kariniemeläiset saattoivat iloita Lilianin valinnasta eikä ollut Erseneilläkään syytä vieroja sitä naista, jonka kautta heidän sukunsa piti jatkua. Dannfeitit olivat hekin kunniaakasta juurta, heidän nimensä soi kauniisti sekä sodan että rauhan historiasta.

Kariniemi oli ollut suvun hallussa jo vuosisatoja. Se oli noita vanhoja kartanoita Suomen sisämaissa, joissa saattoi sanoa Ruotsin ajan vielä jatkuvan. Ei Kariniemen vallasväestä ollut mitään pahaa mainittavana, ei talo sortanut alustalaisiaan. Päinvastoin oli lukuisilla torppareilla harvinaisen hyvät olot. Heille tehtiin oikeutta. Kontrahdit olivat aina olleet pitkäaikaiset ja periytyneet isältä pojalle. Herrasväki seurusteli suopeasti alustalaisten kanssa talkoojuhlissa, häissä ja hautajaisissa. Uskollisilla vanhoilla palvelijoilla oli talon puolesta leipä ja hoito kuolinpäivään asti, kapteenska oli parinkymmenen mökkiläis- ja torpparinlapsen kummi. Uuden ajan myrsky koskettikin vain lievästi Kariniemeä. Kun muilla suurtiloilla, varsinkin Saarlahdessa, syntyi lakkoja, supistui Kariniemellä kaikki humalaisten tapeluun, jolloin miehet uhkasivat lähteä kapteenin puheille. Mutta uhkauksiin se jäi.

Herrasväki eli säännöllistä, vaatimatonta elämää. Talvi-illoin oli koko talo yhdeksän tienoissa pimeänä ja ruoka oli herrasväen pöydällä miltei samaa kuin keittiössä. Vieraiden aikana otettiin sitten runsaat varastot esiin kellareista eikä säästetty kananpoikia eikä juottovasikoita. Pidoissa upeilivat vanhat hopeat pöydillä ja koko seurustelua hallitsi hovinomaisen kankea loisto. Dannfelteilla ei ollut vertaistansa seuraa pitäjässä eivätkä he, ystävällisyydestään huolimatta, milloinkaan särkeet aitauxia itsensä ja ei-vertaistensa välillä. Olihan pitäjässä ruotsia puhuva herrassäätynsä: rovasti, tohtori, apteekkari ja pari kartanonomistajaa. Mutta heti näiden kintereillä seurasi joukko, joka mongersi sietämättömästi ruotsia: kappalainen, postineiti ja rovastin apulainen. Yksin vaivaistalon johtajatarkin tunkeutui heidän mukanaan seuraan ja hänen ei ollut yrittäminenkään puhua ruotsia, sillä hän ei osannut sanaakaan. Juopa näiden ja Kariniemen herrasväen välillä oli vieläkin ylitsepääsemättömämpi kuin Dannfeltien ja rahvaan välillä. Jonkin verran olivat olot kyllä vieneet Dannfelteja lähemmä pitäjän säätyläisiä. Kovien poliittisten iskujen tullessa he olivat yhdessä asettuneet eturiviin johtamaan nimien keräämistä adressien alle, lähetystöjen valitsemista ja muuta sellaista. Mutta vain

kerran tai pari vuodessa, kun valioperheet kuudesta tai seitsemästä pitäjästä tulivat koolle, päästivät he romahamaan aidat, joilla vaistomaisesti suojasivat itseään säätyläisten seurassa. Ei seurustelu silloin käynyt mitenkään vapaaksi tai äänekkääksi. Se liikkui kankeiden muotojen kehyksissä, mutta jokaisella oli vapauttava tietoisuus siitä, ettei mitään puolivillaa ollut joukossa.

Lilian, Kariniemen vanhin tytär, oli kasvanut hieman yksinäisenä. Hänen syntymisensä jälkeen oli äiti monta vuotta sairaana, parantumattomasti, kuten luultiin, mutta kesti sitten vaikean leikkauksen ja antoi elämän vielä monelle terveelle lapselle. Heidän ja ensimmäisen lapsen välillä oli siksi suuri ikäero, että Lilian katseli pienempiä siskojaan hiukan äidillisesti ja hänen leikkitovereikseen, mikäli hänellä niitä oli, tulivat yhdenikäiset rahvaanlapset pihamaalta. Kävihän Kariniemellä kesäisin sukulaisia ja joskus talvisinkin tuli joku ikäinen, jonka kanssa sai leikkiä hetkisen. Mutta suurin osa vuotta kului yksinäisyydessä, ja varsinkin houkuttelivat pitkät keväiset päivät ulos leikkimään. Silloin joutui herraslapsi, jonka kasvopiirteissä vuosisatojen hienostus oli nähtävänä, karkeatekoisten rahvaanlasten pariin, ilakoi ja telmi heidän kanssaan ja oppi heidän kielensä. Vanhemmat pitivät häntä huolellisesti silmällä. Leikkiä ei saanut kuin säästeliäästi, mutta kokonaan ei sitä kielletty, kun rengit ja muonamiehet, joiden lapset pihamailla myllersivät, olivat kaikin puolin taattua ja kunnollista väkeä. Eivät ylhäissyntyiset vanhemmat enempää kuin Lilian itsekään saattaneet aavistaa, että tuolta ajalta voisi jäädä mieleen vaarallisia ituja.

Kun Lilian sitten joutui kouluun Helsinkiin, näytti hänen elämänsä saavan saman suunnan kuin niin monen monituisen herraslapsen, joka kasvaa keskellä suomalaista maaseutua kuulematta kansan sydämen tykintää. Hän tuli lomalle kotiin vieraantuneena entisistä leikkitovereistaan, ikävöi huvituksia, ikävöi ties mitä ja virkistyi vain siksi aikaa, jolloin joku toveri vieraili hänen luonaan. Silloin astelivat tytöt kaulatusten koivujen alla, soutelivat järvellä ja katselivat maailmaa, joka oli täynnä salaisuuksia ja havahtuvia ihmeitä. Niinä parina vuonna, jotka Lilian nuorena ylioppilasneitona

lepäili syntymäkodissaan, tuli hän paljon olleeksi yksin, paljon ikävöineeksi ja paljon aavistelleeksi ja silloin solmiutuivat vanhat siteet alustalaisten kanssa jonkin verran yhteen. Hän kävi joka päivä katsomassa voudin vaimovanhusta, joka sairasti kovaa tautia, hän näki hänen kuolevan ja astui voudin rinnalla arkun perässä sisään hautausmaan portista. Hän puetti entisen leikki-toverinsa, kuskin kauniin tyttären morsiameksi ja tanssi sydämensä pohjasta mukana häissä. Paljon muuta ei tarvittu: huhu lensi yli metsien ja vainioiden, asumuksesta asumukseen kertoen, miten Kariniemen kapteenin tytär oli veisannut virsiä kuolevalle vaimolle voudin kamarissa, miten hän oli ollut rengin lapsen sylikummina, miten iloisesti hän puhui köyhille ihmisille, kun he menivät asialle kartanoon. Lilianista tuli alustalaisten suosikki. Pian alkoivat pyytäjät ja kerjäläiset tähystellä häntä puheilleen, koska tiesivät hänen antavan runsaammin käsin, ja saattoi tapahtua, että kun Lilian käveli puistossa, päivettynyt lapsenkäsi ojentui aidanraosta pyytämään häneltä viinimarjoja. Vanhemmat kyllä näkivät tämän kaiken, mutta he pitivät sitä ohimenevänä, miellyttävänä lapsellisuutena Lilianin puolelta ja osaksi heitä mairitteli Lilianin maine paikkakunnalla. Pojat, Lilianin veljet, jotka olivat siinä iässä, jolloin ryöstetään linnunmunia ja aletaan koota postimerkkejä, tekivät sisarestaan pilkkaa ja sanoivat häntä pyhäksi Elisabetiksi. Lilian itse kiintyi seurusteluun alustalaisten kanssa ja haikean surullisena hän irtaantui kodistaan lähtiessään ulkomaanmatkalleen.

Pari tuttavuutta siellä tuli hänelle kohtalokkaaksi: nuori perhe, mies ja vaimo, jotka eivät saaneet palata synnyinmaahansa ja joiden koko elämä paloi rakkautta sen kansaan, sen kieleen ja työhön niiden hyväksi. Hän istui monet illat ja yöt maanpakolaisten pienessä piirissä, näki heidän toivonsa, heidän epätoivonsa, kuuli heidän laulujaan, kului heidän sielujensa palon alla. Kun isä tuli häntä noutamaan kauniista sveitsiläisestä pensio-naattikaupungista, havaitsi hän tyttärensä kasvoissa uuden ilmeen: oikullisen päättäväisyyden. Ja se silisi pois vain hiljalleen suurten eurooppalaisten kaupunkien loistossa, joiden läpi he suuntasivat matkansa.

Palatessaan kotiin Kariniemelle oli Lilian pitkä, kauskasvuinen, solakka ja voimakas. Hänen ohuenlaiset hiuksensa vivahtivat punertavaan kultaan. Sellaiset hiukset — ohuet ja punertavan kellahtavat — olivat ominaiset Dannfeltien suvulle. Dannfeltien olivat hänen kasvonsakin: pitkähkö, säännölliset, hiukan kylmät, silmät teräksenharmaat, miettivät, iho kalpea, mutta helposti punastuva. Hänessä oli omituista, nauramatonta iloisuutta, joka sai hänet riehuen paiskautumaan permannolle tai juoksemaan ylös kallion jyrkännettä, mutta hän saattoi siitä ihan äkkiä ja ilman syytä vaipua raskasmieliseen vakavuuteen. Vanhemmat näkivät, että hän ajatteli ja koetti tunkea asioiden ytimeen. He olisivat ehkä alkaneet käydä levottomiksi, jollei kihlaus olisi tullut juuri oikeaan aikaan ja tehnyt Lilianista kunnista, haaveksivaa morsianta, joka aavistaa ihmeellisen tehtävänsä aatelissuvun viimeisen miehen vaimona ja suuren kartanon emäntänä.

Koitti sitten se päivä, joka kävi Lilianille niin kohta-
loksiksi.

Poliittinen isku oli taasen kohdannut maata, mutta maa oli niin nälkännyksissä entisistä iskuista ja turtunut sisäisistä riidoista, ettei se jaksanut sävähtää kuten ennen pienempienkin kolausten tullessa. Kariniemen herra, jolle politiikka oli puoli elämää ja jonka tarmo maaseudun hiljaisuudessa oli säilynyt verraten kulumattomana, käsitti onnettomuuden koko laajuudessaan. Hän pani telefonin soimaan kuten hätäkellon tulipalon riehussa ja talon naiset kuulivat hänen levottomana kulkevan päivällä ja unettomana kääntelevän vuoteessaan yöllä. Lopputulos oli sama kuin niin monesti ennen: pidetään kokous, neuvotellaan mitä olisi tehtävä.

Tutut herrat, jotka niin monesti ennen olivat suunnitelleet adresseja ja panneet liikkeelle lähetystöjä, olivat tietenkin tervetulleet Kariniemelle. Tulivat oman pitäjän herrat ja tuli herroja naapuripitäjistäkin. Puheen sorina täytti suuren, vanhan päärakennuksen. Illalla katseli kiiltävä maaliskuun taivas sisään salin ikkunoista, joissa ei ollut valoa.

Herrat olivat teen juotuaan vetäytyneet isännänhuo-

neeseen, totitarjotin oli viety sisään, tupakansavu patoutui sinisenä lakeen tunkeutuen eteisen läpi saliinkin.

— Onko siis päästy näin pitkälle!

— Ukkonen iskee ja pirstoo koko puun — me vain pysymme ihan tyyninä.

— Niinkuin ei mitään olisi tapahtunut!

— Herra Jumala, eivätkö ne näe mitä tämä merkitsee? Se on samaa kuin meidät olisi kuristettu!

Kuin ristitulena kipinöivät huudahdukset huoneen päästä toiseen. Lilian istui salin ikkunassa ja katseli ulos. Hän ei istunut kuuntelemassa, mutta painavammat lauseet ennättivät hänen korvaansa ja koskettivat hänen sieluansa niinkuin suuret rakeet maata, joka kasvaa arkaa kukkaa.

— ... ja lisäksi tämä meidän onneton hajaannuksemme! Emmehän me ole vain poliittisia puolueita, vaan kaksi kansallisuutta, jotka vihaten seisovat vastatusten.

— ... se nyt on liioiteltua!

— Ei ensinkään. Minä tiedän sen itsestäni: minä en rakasta suomalaisia.

— ... kun ei tahdota ymmärtää, että ruotsalainen kulttuuri on tämän maan ainoa pelastus. Kun vihataan omaa pelastusta!

— ... ne on ne matelijat — ne maan petturit!

Vihlova ristiriita oli sen välillä mitä tapahtui huoneessa ja sen välillä mitä tapahtui ulkona. Tytön korva kuuli ihmisääniä, katse lepäsi puistossa, jonka kamaralta sieltä täältä paistoi sulamattomia lumitäpliä. Pimenoissa puiden alla vallitsi hautausmaan hiljaisuus ja kuuttomuudessaankin hohtavaa taivasta vasten erotautui puiden oksaverkko hentona vivahduksena sen sienen rinnalla, jonka syvyydestä tähdet loistivat.

Kuinka suuret ja kummat ne olivatkaan tänä iltana! Aivan kuten lämpöisinä iltoina Genève-järven rannalla, kun hän ystävänsä, kauniin Marya-rouvan kanssa istui muuriaidalla ja vihertävät laineet täyteläisinä ja vaahdottomina sousivat rantaan ja valot vähitellen syttyivät asumuksiin ja suurten hotellien ikkunariveihin rantojen kaltailla... Ystävätär muisteli kotimaataan ja lausui runoja kotimaansa kielellä ja hänen kasvonsa paistoivat pimeästä kuin *Mater dolorosa* n kasvat. Hän ei

milloinkaan väsynyt äänteleämään ja kuuntelemaan kotimaansa kieltä eikä hänen kaipauksensa synnyinseuduille lientynyt yöllä eikä päivällä. Hän tahtoi Liluaniakin lausumaan. Millä kielellä — silläkö, jota hän puhui vanhempiensa kanssa vaiko sillä, mitä kansa puhui? Tietenkin sillä, mitä kansa puhui! Mutta hän ei sillä kielellä osannut yhtään runoa eikä hän jokapäiväisiin lauseisiin, jotka virkkoi, saanut mitään lämpöä...

Lilianin hartioiden ympäri kiertyi käsivarsi ja kuumat nuoret huulet etsivät hänen kasvojaan. Se oli hänen sulhasensa, kokouksen sihteeri. Hän varasti aina silloin tällöin hetken tullakseen morsiintaan tervehtimään.

— Siellä on niin ikävää, kuiskasi hän. — En jaksaisi olla siellä, kun tiedän sinun istuvan täällä! Mitä minä politiikasta. Minulle ei tällä hetkellä ole olemassa muuta kuin sinä — sinä! Sano, pitääkö meidän odottaa juhanukseen...? Mikset voi tulla omakseni viikon, kuukauden päästä...

Tähdet muistoinen pitivät Liliania vankina, vaikka armaan sanat soivat korvissa. Oli kuin Marya-rouvan kalpeat kasvot olisivat katsoneet häneen läpi ruudun.

— Apteekkari on jo humalassa, jatkoi sulhanen nau-raen. — Hän on kaiken iltaa sadatellut maanpettureita. Nyt hän on katumapäällä, sanoo lakkaavansa juomasta, koska hän tahtoo kantaa ajalle uhrin, jota se vaatii.

Lilian sävähti ja puristi lujasti kättä, joka piteli hänen kättään.

— Uhrin, jonka se vaatii! toisti hän ikäänkuin olisi vasaralla satutettu naulan päähän.

He vaikenivat. Sulhanen piteli tyttöä sylissään ja heidän poskensa lepäsivät vastatusten. Kirjoitushuoneesta kuului rovestin ääni vanhana, käheänä ja saarnaavana.

— ... aina kansojen niinkuin yksityistenkin elämässä. Veli Grönblom ei ensinkään ole väärässä. Aika vaatii juuri uhria. Ihmiset eivät enää usko mihinkään. Ja kuinka katkerasti he hyökkäävät toisiaan vastaan ja kuinka työmiehet vihaavat herroja! Pitää palata Jumalan luo...

— Tai jos me palaisimme käytännöllisiin asioihin...

— Aika vaatii uhria ja on aina vaatinut. Ja me olemme uhranneet nurkumatta ...

— Maanpakolaisuus ei ole leikintekoa.

— Oletteko tekin sitä mieltä, että minun pitää uhrata pullo ... ? Ei, minä en mene nukkumaan. Minä en ole humalassa. Jokaisen kansalaisen läsnäolo on välttämätön. Me olemme kaikki vahteina linnan valleilla...

Saarlahden herra purskahti nauruun ja suuteli morsiamensa hiuksia.

— Minä pidän hänestä sittenkin! Jahka hän nyt jouuu hunningolle, niin emmekö ota häntä Saarlahteen? Minä haluaisin pitää huolta siitä, ettei hänen vanhoilla päivillään tarvitse kuolla janoon ... Kuinka kaunis sinä olet tuossa mustassa puvussasi! Aivan kuin nuori abbedissa, jonka minä ryöstän ...

— Kuule, keskeytti Lilian hänet äkkiä, — mikä on mielestäsi Suomen suurin onnettomuus?

— Kuinka juhlallisesti sinä kysyt! Se tietysti, että olemme riippuvaisia suuren valtakunnan oikuista.

Sulhanen kierteli laheita hiuksia kiehkuroiksi sormiensa ympäri, mutta morsian tuijotti pimeään.

— Ei, sanoi hän, — se on se, ettemme ole yksi kansa. Me olemme sisällisesti heikot.

— Mutta minkäs sille teet, kun meitä nyt on Suomessa kaksi kansallisuutta.

— Onkos meitä? Olemmeko me ruotsalaiset täällä mikään kansa? Eihän meillä ole kansallista tehtävää. Ruotsalainen kansallinen tehtävähän suoritetaan Ruotsissa.

— Olemmeko me sitten mielestäsi suomalaisia? Tuon sinulle peilin. Katso siihen ja sano, olemmeko me suomalaisia.

— Meidän täytyy kai olla, koska kansa ympärillämme on suomalainen. Meidän täytyy kai tulla siksi. ..

— ... mitä — mitä sinä puhut?

— Voinko minä puhua toisin?

— Mutta onhan meillä myöskin ruotsalaista rahvasta. Miten sen käy, jos me sivistyneet sen heitämme...

— Niin, mutta sehän on kaukana täältä meistä. Eikö meidän pidä valvoa sen kansan etua, joka tekee meille työn.

— Annammehan me sille mitä sille tulee, koulut, kirjastot ...

— Mutta emme sydäntämme. Meidän ja heidän välillä on aina juopa.

— Tietysti. Sivistyneiden ja rahvaan välillä tulee aina olemaan juopa.

— On jotakin muutakin. Kieli erottaa meidät.

— Mutta yhdistää meidät toiselta puolen Eurooppaan, sivistykseen. Sitä mahdollisuutta ei suomenkielellä koskaan tule olemaan.

— Älä pilkkaa... Minuun niin koskee. Tärkeintä ei voi olla, että suomalainen käy vieraissa ulkomailla, vaan että hänen on hyvä kotona.

— Sinä et, armaani, tiedä mitä sinä sanot. Se on, suo anteeksi, aivan päätöntä. Se ei sovi sinulle ensinkään. Sinusta tulee aivan kuin kansakoulunopettajatar. Suo anteeksi, minä tiedän, ettei tämä ole omaa itseäsi, vaan sinä olet saanut tämän viisauden niiltä maanpakoilaisilta siellä...

— Ei, ei, ei, ei sanaakaan heistä?

Erik suuteli hermostuneena morsiamensa kättä ja lähti herrojen luo. Lilian ojensi saman käden ikäänkuin pidättämään häntä. Hänelle tuli tuskallinen tunne, että nyt Erik menee hänen luotaan — iäksi. Tähdet katsoivat häneen levottomasti ja hän oli kuulevinaan Maryan pehmeän äänen haaveilevan kansan tulevaisuudesta.

Hän, Lilian, ei saattanut haaveilla kansastaan. Ulkomaanmatkallaan hän oli kerran kuukauden ajan puhunut suomea helsinkiläisen tytön kanssa, joka asui samassa pensioonatissa, jotteivät muut ymmärtäisi. Oli ollut omituinen viehätys puhua kieltä, joka oli skandinaaveiltakin suljettu. Niin outoa, omintakeista kieltä...! Miten hänen mieleensä nyt tulikin asioita, jotka aikoinaan olivat menneet ohi varsin vähäpätöisinä! ... Kerran hänen palatessaan koulusta joululomalle ja astuessaan toisen luokan rautatievaunusta asemasillalle oli Kariniemen mies siellä vastassa. Se ei ollut kuski, vaan torppari, tasatukkainen, ahavoitunut mies sarkavaatteissa. Hän tuntui niin oudolta, ikäänkuin hän olisi ollut toisesta maailmasta, kun hän paljasti päänsä ja suomeksi vastasi tervehdykseen: »Jumal'antakoon...» Ja tytön

mieleen tuli äkkiä kuva heidän suuresta, valoisasta pirstistään Kariniemellä, kun sinne oli katettu juhlapöydät alustalaisille. Silloin kulkivat hän, hänen isänsä ja äitinsä miesten joukossa kuin ilmestykset oudosta maailmasta. Kielen juopa oli ylitsepääsemättömänä heidän välillään. Hän ei silloin ollut huomannut mitään. Nyt löi kaikki häntä vasten kasvoja kuin kohtalon isku.

Hänen ajatuksensa eivät juosseet yhtenäistä lankaa pitkin, ne purkautuivat esiin siellä täällä kuin maanalaisen tulen ilmaukset, levisivät, sulivat yhteen, antoivat toisilleen virikettä ja tulivat suureksi kuloksi, joka anasti koko hänen olemuksensa.

Kansan suurin onnettomuus ei ole se, mikä tulee ulkoapäin, vaan se, mikä jäytää sen sydäntä. Ei tule eheyttä eikä ymmärtämystä ennenkuin on yksi kieli. Ruotsalainen sivistystyö suoritetaan Ruotsissa, suomalainen on suoritettava Suomessa. Kaikki on uhrattava tämän päämäärän eteen. Yksityisen mielitekojen on väistytävä. Yhteishyvän eteen on kaikki pantava alttiiksi.

Lauseet kumisivat kirkkaina ja kylminä hänen korviinsa. Ne jäivät pitelemään häntä rautaisin pihdein, jotka eivät armahda. Hän tunsikin kuinka syvällä hänen povessaan nyyhki: muistot, koko entinen elämä itki häviämistään. Mutta tuo uusi, nuori voima oli väkevämpi ja valtasi kuin auringon valo.

Hetken perästä hän seisoikin isänsä huoneen ovella. Puheen sorina vaikenikin, hänen kasvoissaan oli sellainen tärkeys, että kaikki jäivät odottamaan mitä hän aikoi.

Hän puhui:

— Minulle on selvinnyt mitä meidän pitää tehdä... Se on suuri uhri, mutta sitä arvokkaampi. Ensi hetkessä se voi tuntua pyhyiden solvaamiselta, mutta syvemmin katsoen se on meidän, vanhojen ruotsalaisten, arvoinen. Meidän pitää tehdä Suomi yhtenäiseksi — meidän pitää uhrata kieleemme, mitään kalliimpaa emme voi antaa. Se on meille kunniakasta ja kaunista, se on kuolo taistelutanterella isänmaan edestä ...

Hän ei saanut puhua kauemmin, sillä hänen isänsä ja sulhasensa tulivat taluttamaan häntä pois.

He luulivat häntä kipeäksi, istuttivat hänet nojatuo-

liin, noutivat äidin ja toivat kylmää vettä. Tohtorinkin he hakivat ja hän koetteli vakavana hänen valtimoaan. Lilian nauroi heitä kaikkia, suuttui, kiihtyi ja vaiken lopulta. »Ettekö te ymmärrä vai ettekö te tahdo ymmärtää?» mietti hän ja seurasi silmäterät suurina heidän häärinäänsä.

Hän tunsu kuinka ihmeellisesti kaikki alkoivat loitota hänestä. Nykyhetken ja menneen elämän välille laskeutui kuin muuri, ja kaikki, jotka ennen olivat häntä ymmärtäneet ja olleet hänelle rakkaat, kävivät vieraiksi. Suuri, tyhjä piiri tuli hänen ympärilleen, mutta samalla hän tunsu nuoren, väkevän voiman virtaavan lävitseen.

Ikkunasta katsoivat häneen lempeät, läheiset tähdet.

S U U D E L M I A

Pieni Ilma Aaltonen oli äitinsä ainoa lapsi ja äiti oli leski.

Isä, kippari, hukkui myrskyisenä yönä syksyllä, kahdeksantoista vuotta sitten. Silloin ei pientä Ilmaa vielä ollut maailmassa. Hän syntyi sitten keväällä, kun jäät lähtivät.

Äiti oli itkenyt koko talven. Nyt koitti hänelle kevät — ei sellainen kuin ennen, jolloin jäänlähtö on väkivaltainen ja lehdet puhkeavat yhdessä päivässä — vaan hiljainen ja lauhkea. Lapsen hymy toi hänelle kevään ja olihan hän vielä itsekin niin nuori.

Siitä asti he sitten erottamattomasti olivat eläneet yhdessä, äiti ja pieni Ilma. Heillä ei ollut omaisia. Isä oli tuonut äidin kaukaa vesien takaa eikä isänkään sukulaisia asunut näillä mailla. Ei heillä myöskään ollut mitään hätää, sillä isältä oli jäänyt pieni pääoma. Äiti oppi taitavaksi liinaompelijaksi ja kaupungin hienoimmatkin rouvat tahtoivat häntä neulomaan tyttäriensä myötäjäiset. He tulivat silloin kaupungin laidalle hänen matalaan asuntoonsa ja täyttivät sen lumivalkeisilla kankaillaan, pitseilläään ja kertomuksillaan. Heillä oli niin pieni asunto, äidillä ja Ilmalla, että käsi ulottui kattoon, jos oli vähänkin pitempi äitiä. Äiti oli niin pieni ja hento. Heillä oli keittiö ja kamari, samat, joissa isä ja äiti olivat asuneet lyhyen yhdyselämänsä ajan. Äiti ei tahtonut muuttaa niistä, vaikka hiiret penkoivat sekä katolla että lattian alla ja isäntä jo uhkaili hajoittaa koko talon.

Rouvat, tuodessaan valkeita kankaitaan ja pitsejään neulottaviksi, ne ensin äidille sanoivat, että Ilma pitäisi

panna kouluun, ja kun yhteiskoulu sitten perustettiin ja monet muutkin alhaisemmat ihmiset panivat sinne lapsensa, pani äitikin Ilman. Ompelukoneen hyristessä lapsi luki läksynsä ja äiti uneksi aikaa, jolloin hän on opettajatar. Rouvat olivat sanoneet, ettei opettajatar enää saa paikkoja Suomessa, jollei hän ole ylioppilas, ja niin äiti päätti ponnistaa ja koota, että saisi Ilman ylioppilaaksi ja kaikkiin niihin kouluihin mitä tarvittiin, jotta hänestä tulisi oikein hyvä opettajatar. Sittenpä hän äidillä on aikaa levätä, kun Ilmalla on paikka. Äiti muuttaa hänen kanssaan ja pitää hänen talouttaan. Täytyy jättää nämä huoneet, joihin jo on niin kotiutunut, mutta Ilmaa vailla ei hän voi elää ensinkään.

Hyvin Ilmalta sujui koulunkäynti, ei milloinkaan ollut pienintäkään muistuttamista häntä vastaan. Ahkera hän oli ja hyvät todistukset hän toi kotiin. Matematiikka ei häneltä oikein tahtonut luonnistaa, mutta läpäisi hän sentään ylioppilaskirjoituksissakin. Äiti seisoi kansanjoukossa, joka saattoi ylioppilaskokelaita junalle. Hänen vaatteensa olivat niin siistit ja kuluneet, hän oli niin hento ja pieni. Hän oli kamarinsa kukkivasta pelargonista taittanut kauneimmat oksat Ilman rintaan. Ilmalla oli uusi takki ja vanha hattu. Hattu sai tahallaan olla niin vanha ja huono, sillä pitihän hänen nyt saada päähänsä ylioppilaslakki.

Koko kaupunki saattoi ylioppilaskokelaitaan, koko kaupunki lauloi ja hurrasi junan lähtiessä. Ilman äiti itki. Hän oli aina tottunut itkemään, kun hän oli iloinen. Ja nyt hän oli iloinen, vaikka samalla surullinenkin, ei hän oikein tietänyt miksi.

Ehkä siksi, että hän ajatteli Ilman isää ja vanhaa taloa, joka piti revittämän, ja että hänen täytyi rientää kotiin kantamaan ulos kaikkia kapineita, jotka melkein kahden vuosikymmenen aikana oli koonnut kotiin ja juurruttanut elämäänsä.

Talo revittiin ja samalla äitikin irtaantui siitä maasta, johon isä oli hänet istuttanut. Hän oli valmis lähtemään tyttärensä kanssa suureen Helsinkiin valmistamaan häntä opettajattareksi. He olivat Ilman kanssa laskeneet, että se tulisi yhtä halvaksi kuin jos Ilma asuisi täysihoidolassa, niin säästäväinen kuin äiti oli ja taitava

järjestämään. Ja varmaan äiti saisi työtä Helsingissäkin, kun rouvat täällä antaisivat suosituksiaan.

Niin he siis syksyllä muuttivat suureen, tuntemattomaan Helsinkiin. Äiti vuokrasi taas keittiön ja kamarin kuten kotikaupungissa. Ompelukone asetettiin keittiöön ja kamarissa asui Ilma ja eräs Ilman toveri ja paras ystävä.

Mutta Helsinki rientää kuumeisesti eteenpäin ja kaukaiset pikkukaupungit merenrannoilla jäävät kaksikymmentä vuotta jäljelle. Ihmiset siellä kaukana pikkukaupungeissa kyllä osaavat humalassa tapella kaduilla, kuten oli tapana kaksikymmentä vuotta sitten, ja juuruta kahvikuppiensa ääressä kuten silloin tehtiin, mutta he uskovat yleensä lähimmäisestään hyvää ja suovat hänelle hyvää. Jos perheen äiti pistäytyy kaupungille pariaksi tunniksi, niin hän jättää turvallisesti ovensa lukitsematta, ja on sellaisiakin taloja, joissa ei ovia lukita yöksikään — porteista ei puhettakaan. Siellä kaukaisissa pikkukaupungeissa on vanha kirkko vielä sunnuntaisin täynnä väkeä kuten kaksikymmentä vuotta sitten, ja jos aviomies jättää vaimonsa, tuomitsee hänet koko kaupunki eikä hänen ole ajatteleminenkaan päästä työhön entisiin paikkoihinsa ennenkuin taas on palannut elättämään perhettään. Kun ihmiset siellä lainaavat toisiltaan, pitävät he velvollisuutenaan maksaa takaisin, vieläpä määräpäivänä, ja jos joku saadaan kiinni valheesta, on se häpeä ja siitä puhuu koko kaupunki. Tulevathan tosin pääkaupungin lehdet tällaisiin pieniinkin pesiin, mutta murhat ja kavallukset tuntuvat siellä yhtä etäisiltä kuin kaukaiset historianaikaiset hirmutyöt, ja kaikki se kuumeinen innostus, johon nykyaika kehoittaa kansalaisia, menee korvien ohitse, kuten ei taudin siemen pysty terveeseen ruumiiseen. Ennen vaaleja, kun agitaattorit tulevat puhumaan, tahtovat päät tosin mennä pyörälle ja vaalien tulos on kokonaan sattuman varassa. Mutta tauti menee pian ohitse ja kaupunki elelee taas entistä elämäänsä ja tulee hiljalleen pääkaupungin perässä.

Tällaisen pikkukaupungin henki asuu kokonaan Ilmassa ja hänen äidissään. He ovat niin ihmeissään, kun hieno neiti — niin hieno, ettei sellaisia pukuja ollut

kenelläkään siellä kotikaupungissa — teettää äidillä vaatteita ja jättää maksamatta. Tai kun hopealusikka

Ilman muistolusikka — häviää keittiön pöydältä, tai kun selvä mies iltahämärässä hätyyttää äitiä ja väkisin tahtoo tulla hänen mukaansa. Sitten ihmisillä Helsingissä on niin kiire. Jos olisi halu jutella naapurien kanssa ja pistäytyä heidän luokseen, niin he jo ovesa kysyvät mitä on asiaa.

Äiti tuntee yhä selvemmin, ettei koti ollut yksin siinä pienessä punaisessa talopahaisessa, joka revittiin, vaan koko kaupunki oli koti. Jos siellä missä kulki, niin joka askelen ala oli tuttu, ja jos keneltä mitä kysyi, niin se vastasi kuin ihmiselle ja ystävälle, ja jos apua pyysi, niin aina joku auttoi, ja jos oli iltahetki joutoaikaa, niin aina naapurista tapasi puhekumppanin. Ei hän näytä mieltään Ilmalle, mutta hänen sielunsa pohjalle laskeutuu painava ikävä ja hän toivoo nyt vain sitä, että Ilma tulisi valmiiksi ja sitten voisi päästä opettajattareksi sinne kotikaupungin yhteiskouluun. Ainahan ne siellä vaihtavat opettajia. Ilmankin kouluaikana vaihtoivat ja mikseivät ne ottaisi Ilmaa — pidettiinhan Ilmaa etevänä, paitsi laskennossa. Mutta eihän hän laskennonopettajaksi aio-kaan. Äidillä ei ole muuta rukousta kuin että he pääsisivät näiden raskaiden vuosien ohi ja taas asuisivat kotona ja jäisivät sinne ainaiseksi.

Tätä kaikkea hän huolellisesti salaa Ilmalta eikä Ilma sitä huomaakaan. Hän on nuori ja kiintyy helposti uuteen. Toverit, osakunta ja tietysti ennen kaikkea luennot täyttävät hänen mielensä.

Ilma on hento kuten äiti, jonka hän hyvin tuntee, mutta korkeakasvuinen kuin isä, jota hän ei koskaan ole nähnyt. Häntä tekee jostakin syystä mieli sanoa »pieneksi Ilmaksi». Ehkä sentähden, että hänen käyntinsä on kevyt, hänen liikkeensä keinuvat, hiukset vaaleat ja silkinlaheat ja iho puhdas. Hän vaikuttaa pieneltä, pehmeältä ja lahealta, hän ei juuri koskaan naura ja hänen hymynsä on hiljainen, melkein surumielinen, silmät vedenharmaat ja tulevat täyteen kyyneliä, kun häntä kohtaa ilo.

Hän istuu ahkerasti luennoilla ja tekee säännöllisesti muistiinpanoja. Osakunnan kokouksissa hän käy aina,

niiaa ujona inspektorille ja suikahtaa vähän pelästyneenä tyttöparveen. Ei hän koskaan pyydä puheenvuoroa ja jos häntä ehdotetaan johonkin komiteaan, on hän kieltäytymättä vain siksi, että on liian ujo noustakseen kieltäytymään. Eivät toverit koskaan tule hänelle läheisiksi, hän kyllä kävelee heidän mukanaan Aleksanterilla ja hymyilee kun he nauravat, ja hänellä on kovin hauskaa osakunnan illanvietoissa, vaikkeivät pojat usein pyydäkään häntä piiriin, mutta ei kukaan tiedä mitä hän oikeastaan ajattelee, ei hänen paras ystävänsäkään, joka asuu hänen kanssaan yhdessä.

Tietääkö hän sen itsekään? Hän katselee mielellään pilviä, kun toveri on poissa ja hän yksinään istuu kamarissa pöytänsä ääressä. Pilvet ne ovat samanlaiset kuin siellä kotikaupungissa...! Hän kuuntelee mielellään puiden huminaa — sekin on samanlaista kuin siellä kotona ennen. Häntä vetää rantaan, kun tuulee ja laineet keltaisen harmaina vaahtopäinä vierivät maalle. Kun hän niitä katselee, niin hänessä alkaa oudosti elää ja hänet täyttää sellainen riemu, että nyyhkytys tuntuu rinnassa... Hän rakastaa runoja, sillä niissä sanotaan se, mitä hän tuntee eikä osaa sanoa.

Osakunta viettää vuosijuhlaansa ylioppilastalolla. Sinne on kutsuttu paljon vieraita ja tehdään suuria valmistuksia. Lainataan laulajia muista osakunnista ja pannaan liikkeelle kaikki osakunnan omat voimat. Osakunnalla on nimittäin paljon voimia, taiteellisiakin, vaikka niitä ei tavallisissa oloissa koskaan näe kokouksissa. Ne ovat käyneet liian ylpeiksi osakunnan pientä piiriä varten; mikä soittaa jo orkesterissa, mikä asettaa tauluja näytteille julkisissa näyttelyissä, mikä esiintyy kirjailijana. Mutta vuosijuhlaan mennään heitä kauniisti pyytämään ja he katsovat velvollisuudekseen tulla auttamaan. Niin on siis saatu seinälle kauniita juhlaohjelmia, esitetään taiteellista viulunsoittoa ja runoilija itse, osakunnan jäsen, lukee uuden lastunsa — kaikkien virallisten puheiden lomassa.

Runoilijalla, Velmo Väkkärällä, on ollut pieni sivutarkoituksensa, kun hän on suostunut esiintymään osakunnan vuosijuhlassa. Hän suunnittelee draamaa ja

tarvitsee tyyppejä. Hän kaipaa erityisesti muuatta uuden ajan naista, rohkeaa ja vapaata, ja sellaisia pitäisi parhaiten saada ylioppilasnaisista. Hän on jo kauan ajanut takaa tätä naista, hän on etsinyt häntä kahviloista, kokoussaleista, iltamista, ja monta monituista kertaa hän on jo luullut hänet saavuttaneensa. Tyttö on tanssista kuumana astunut hänen kanssaan ravintolaan, sytyttänyt hänen paperossinsa ja vetänyt siitä ensi sauhut, hän on tyhjentänyt hänen kanssaan viinipullon, hän on nauranut vallattomasti ja antanut vetäistä polvelleenkkin. Hän on sallinut tulla saattamaan kotiin ja keskustelu on ollut rohkeaa ja kaksimielistä. Mutta ratkaisevalla hetkellä — kotiportilla — hän sentään on osoittautunut tavalliseksi porvarilliseksi naiseksi, joka ei kaipaa mitään vapautta eikä mitään uskalla. Velmo Väkkärälle on väitetty, että muutamissa ylioppilasnaisissa olisi voimakas vapaudenkaipuu ja ennakkoluulottomuuden tarve — hän hakee nyt näitä naisia, hän ajaa heitä takaa kuin metsän otuksia. Hän on perin kyllästynyt tavallisiin ostetaviin suhteisiin, hän aikoo draamassaan esittää vapaata uuden ajan naista, sellaista, joka on miehen työn hedelmöittävä voima.

Velmo Väkkärä kaipaa kipeästi tällaista hedelmöittävää voimaa. Hän on yksinäinen ihminen, ei kukaan häntä ymmärrä ja olot täällä Suomessa ovat niin ahtaat ja kurjat. Mitä saa kustantajalta runokokoelmasta? Tuskin tupakkarahat! Mitä merkitsee valtion palkinto — siitä ei kannata puhua, sillä valtion palkinnot jaetaan aivan päättömästi. Ja jos valtion varoista pyytää matkarakahaa ulkomaille, saa kiertoteitä kuulla senaattorien haluavan odottaa, »tuleeko seuraavassa kokoelmassa ilmenemään jatkuvaa kehitystä». Sellaiset ovat olot... Hän haluaa nyt joka tapauksessa kokeilla draaman alalla — häntä viehättää erikoisesti se hetki kotimaisessa ensi-illassa, jolloin tekijä huudetaan esiin ja kukitetaan — ja aiottua draamaansa varten hän tarvitsee uuden ajan naista.

Käytyään hienossa frakkipuvussa, lasit silmillä, ruusukimppu napinlävessä kiittämässä myrskyisistä suosionosoituksista hän suuntaa askelensa sinnepäin, missä

näkee tyttöjen istuvan valkeissa, vaaleansinisissä ja enimmäkseen mustissa puvuissaan.

Siellä näkee perin ujoja, talonpoikaisia kasvoja, ja jos jonkun hiukset ovatkin vähän rohkeammin pörrötetyt ja vartaloa yritetty tiukentaa kulttuurinaisen muotoon — ei näissä kasvoissa ilmene sitä paloa ja janoa, jonka täytyy hehkua sellaisessa naisessa, jota hän etsii.

Tyttöjä mairittelee, että runoilija suvaitsee puhua heidän kanssaan. Ne tytöt, jotka kuuluvat juhlatöimikuntaan, tulevat tarjoamaan virvokkeita. He ovat perin jokapäiväisiä, sileätukkaisia maalaistyttyjä. Velmo Väkkärä vastaa hajamielisenä ja vähän epäkohteliaasti heidän kysymyksiinsä ja suuntaa toivottomana katseensa viimeisen kerran tyttöjen riviin.

Silloin hän näkee siellä hoikan, pitkän tytön, jonka hiukset ovat vaaleat ja laheat, silmät syvät ja vedenharmaat, iho puhdas kuin valkoinen pilvi iltaruskossa. Hän on mustassa hameessa, joka tuntuu uudelta kuin nuoren tytön ehtoollispuku, kaulus nousee korkealle korvanlehtiin ja pitkien hihojen päistä näkyy talonpoikainen käsi ilman hansikasta.

Velmo Väkkärä jää katsomaan kuin ilmestystä ja tyttökin tuntee hänen katseensa kasvoillaan, punastuu ja pakottautuu katsomaan puhujanlavalle päin, mutta hän ei kuule mitään eikä näe mitään. Velmo tuntee, että tyttö on hänen vallassaan ja rajut voimat alkavat temmeltää hänessä.

Hän tuntee että tämä on löytö, tämä panee hänessä jotakin liikkeelle. Se on tosin ihan toisenlaista kuin se mitä hän etsi ja tarvitsi. Tämä on itsetiedoton, alkupeäinen luonnonvoima — hän tarvitsi tietoista kulttuurivoimaa. Mutta tämä on joka tapauksessa voima, harvinaisuus — tällaisia koskemattomia voimia ei enää niin paljon tapaa. Ei siitä tule sitä tyyppiä mitä hän draamaansa tarvitsi, mutta siitä tulee toinen tyyppi. Oi, oi, kuinka sillä on sulavat liikkeet ja hoikka varsi... Se tuntee niinkuin mimosan kukka, se tietää kaiken aikaa, että hän siihen katsoo — sillä on erinomaisen kauniit silmäluomet, ihan hänen verensä joutuvat liikkeelle... Herra nähköön, kuinka hentoinen povi nousee ja laskee... Hän sen tytön vielä — niin totta kuin ...!

pieni Ilma ei vielä milloinkaan ole nähnyt runoilijaa, ei tätä eikä muita. He ovat hänen ajatuksissaan jotakin niin suurta ja korkeaa, että heitä tuskin voi katsella-kaan niinkuin muita ihmisiä. Mutta lukemattomia kertoja hän runoilijoiden mukana on ikävöinyt ja sulanut liikutukseen. Hän on lukenut paljon runoja. Velmo Väkkärä on ihan nuori, hän tuli äkkiä niin kuuluisaksi sentähden, että hän ei saanut valtion palkintoa ja erinäinen kolkka nuorta Helsinkiä nosti siitä hirveän melun. »Vihreät silmät» on hänen runokokoelmansa nimi — sitä ei ole Ilmalla itsellään, mutta pari runoa hän siitä tuntee. Ne olivat hyvin kauniit... Kun siis Velmo Väkkärä hienossa frakkipuvussa, kukkakimppu rinnassa astuu puhujanlavalle, tuntee Ilma sydämensä pysähtyvän jännityksestä.

Kuinka hän on kaunis ... ! Niin, niin, juuri tuollaiseksi Ilma on runoilijan ajatellut! Kasvot ovat kalpeat ja väsyneet, kulmat mustat, silmät täynnä kärsimystä, hiukset pitkinä, mustina kiharoina ...

»Minun sieluni halajaa ulos yöhön, ulos sinipunertavaan yöhön, jossa kuu kelluu aalloissa kuin sula, jätti-läiskokoinen kultakimpale ...»

Kuinka ihana ääni runoilijalla on — niin syvä ja tuskallinen, että pikku Ilman sydän paisuu ja heltyy!

»Minun sieluni on niin ikävä ja minun ruumiini palaa ja riutuu sen ikävän alla ...»

Runoilija keinuttaa hiljaa kalpeaa päätään ja puhuu yksinäisyydestään ja ihmisten kovuudesta, typeryydestä ja raakuudesta. Pikku Ilma muistaa niitä ihmisiä, jotka ovat pettäneet äitiä, ja leimahtaa, kun runoilija lausuu vihaavansa ihmisiä. Loppupuolella runoelmaa esittää runoilija veneen, joka on kiinnitetty rannan kaislikkoon, sen keulaa ympäröivät sinipunervat köynnökset ja tuh-dolla seisoo tyttö kuin tulen liekki: hänen vaaleat hiuk-sensa loistavat kuin kulta, hänen kekälesilmänsä hehku-vat, hänen suunsa on hymyssä. Hän kiinnittää hentoisin käsin lyhdyn veneen keulaan, ojentaa kätensä ran-nalle, jolla yksinäinen ihminen seisoo ikäväänsä nään-tyvänä. Jo rientää riutuva runoilija kohti kekälesil-mäistä, jo tuntee hän lämmön hohtavan vastaansa — silloin hän herää . . . Kaikki olikin vain unta.

Suosionosoitukset ovat myrskyiset ja eniten taputtaa käsiään pieni Ilma. Hänen sielunsa on liikuttunut pohjia myöten, hän tunsi niin elävästi, mitä runoilija tarkoitti, ei hän jaksa seurata puhetta, joka nyt kaikuu lavalta, hän vain halajaa sinipunertavaan yöhön, jossa kuu kelluu aalloissa...

Äkkiä hän tuntee ikäänkuin tulen loimottavan kasvojaan vasten. Kaikki veri karkaa sydämeen ja takoo ohimoissa, silmät painuvat maahan. Hän ei uskalla liikkautaa, häntä niin pelottaa — miksi hän häneen noin katsookin?

— Ilma, kuuluu samassa hänen viereltään ja osakuntalainen, juhlatoimikunnan jäsen, tulee häntä kohti, — saanko esittää: neiti Aaltonen — runoilija Velmo Väkkärä.

Osakuntalainen menee jo niin että juhلامerkit leijaillevat, mutta Ilman karkea, kylmänkosteä käsi uppoaa runoilijan lämpöiseen, pehmoiseen käteen ja se äskeinen syvä ääni puhuu:

— Erittäin hauska tutustua. Minä huomasin teidät joukosta ja ajattelin, että me kaksi ehkä ymmärtäisimme toisiamme ...

Pikku Ilmasta tuntuu siltä kuin hän tulisi sinipunertavaan yöhön, jossa kuu kelluu aalloissa ja kekälesilmät katsovat häneen ...

Mikä kumma Ilmalle on tullut? Äiti ei käsitä. Ei hän syö eikä hän nuku ja kun äiti menee hänen luoksensa, kätkee hän kiireesti jotakin pöytälaatikkoon ja vastaa hermostuneesti äidin kysymykseen: »Ei minua mikään vaivaa — et kuitenkaan minua ymmärrä!»

Äitikö ei ymmärtäisi pikku Ilmaansa! He ovat tähän asti olleet kuin yksi sydän ja yksi sielu. Äitiä vihloivat kuin veitset pikku Ilman sanat. Yökaudet hän kuiskii itsekseen — äiti kuulee kaikki keittiöön, vaikka pikku Ilma nykyään pitää ovea kiinni. Hänellä on alituisesti asiaa kaupungille ja hän tulee myöhään kotiin, joskus jälkeen puoliyön ja on kovin väsynyt koko päivän. Kun äiti tahtoo häntä syömään, nauraa hän oudosti ja sihauttaa tulemaan: »Aina sinä sitä syömistä — niinkuin ei maailmassa muuta olisi!» Äiti muistaa, miten hauskat

heidän yhteiset ateriansa ennen olivat ja huolestuu huolestumistaan pikku Ilmassa tapahtunutta muutosta, jota ei mitenkään käsitä. Sattuu vielä olemaan jouluaika ja Ilman toveri poissa, joten ei hänestäkään ole apua.

Eräänä päivänä löytää äiti Ilman pöydältä kirjan, jonka kannessa on omistus: »Ilmalle, henkensä hedelmöittäjälle, tekijä.» Kirjan nimi on »Vihreät silmät» ja runo, joka sattuu äidin eteen, alkaa:

»Te vihreät silmät, käärmeensilmät,
oi kuin mua viehätätte...»

Äiti ei saa luetuksi eteenpäin. Hän käy kovin levottomaksi, panee kätensä ristiin ja alkaa rukoilla pikku Ilman puolesta, ikäänkuin tämä olisi suuressa hädässä.

Äiti on tottunut heittämään huolensa Herran haltuun, mutta tänä iltana ei se tahdo onnistua. Palavasti hän rukoilee ja suolaiset kyynelet vuotavat kun hän asettaa lamppua porraskäytävään, jotta tytär pimeässä löytäisi ylös portaita. Hänen täytyy paneutua levolle, niin myöhäiseksi käy aika, mutta yhä viipyy pikku Ilma, yhä vuotavat äidin kyynelet ja rukoukset ja yhä palaavat hänen mieleensä sanat: »vihreät silmät, käärmeensilmät ...»

Vihdoin pysähtyvät askelet heidän portilleen ja äiti tuntee pienen Ilman kiireisen tulon ovelle ja ylös portaita. Lamppu kädessä astuu tyttö huoneeseen, hattu kiikottaa päässä putoamaisillaan.

— Vieläkö sinä olet ylhäällä? sanoo hän kuin unessa, sammuttaa lampun, sivelee äidin olkapäätä ja kiirehtii huoneeseensa.

Siellä hän putoaa istualleen ja jää kuin lumottuna paikoilleen. Hetket kuin iäisyydet täyttävät hänet ihmeellisellä kirkkaudella. Ei hän näe mitään ympärillään, sillä silmät ovat täynnä kyyneliä, eikä hän kuitenkaan milloinkaan ole nähnyt sellaisia ihmemaita kuin nyt. Ensimmäisen valtavan huumauksen jälkeen alkavat tunteet saada hänessä jotakin hahmoa ja hänessä käy kuin voimakas virta.

Ihanaa on elämä ja kaunis on maailma. Oi, tietäähän hän, että ulkona on talvi, mutta miten hänestä tuntuu-

kin, että siniset laineet huuhtelevat häntä ja aurinko paistaa häneen...! Kaksi käsivartta kiertyi hänen ympärilleen ja hänen huulilleen painui suudelmia. Hän rakastaa minua, hän rakastaa minua...! Eikö olekin kevät ja kedot siellä kotona kaupungin ulkopuolella täynnä kukkia...? Hän meneekin sinne ja poimii sylin täydeltä ja vie hänelle, hänelle, jota hän rakastaa... Ei, ei ole kevät, tietäähän hän sen, mutta joulu on ja enkelit laulavat. Vasta nyt hän sen kuulee, vasta nyt hän sen käsittää, vasta nyt hän yhtyy lauluun sielunsa täydeltä. Hän tahtoo antaa Jumalalle kunnian ja hän toivoo ihmisille hyvää. Oi, kun hän voisikin heidät kaikki painaa rintaansa vasten ja antaa heille onnestaan — sillä hänellä on niin paljon, että hänen rintansa särkyy... Voiko tämä olla tottakaan, kun se on niin ihanaa! Oi Jumala, anna minun kiittää sinua kaikesta!

Tyttö on polvillaan vuoteen ääressä, kun äiti tulee sisään, ja hänen kyynelensä valuvat helposti kuin toukokuun sade.

— Äiti, sanoo hän, ottaa äidin käden ja vetää hänet viereensä, — minä en ole saanut sinulle puhutuksi. Minä olen ollut sinulle paha, mutta kaikki on ollut minulle niin outoa, etten ole itseänikään tuntenut. Nyt on kaikki selvillä, nyt on kaikki kirkastunut: minä olen kihloissa!

He itkevät hiljaa yhdessä eikä pitkään aikaan kuulu muuta kuin heidän nyyhkeensä. Jäätähdet kimmeltävät ruudulla.

— Hän on runoilija, käy tyttö vihdoin taasen kuiskimaan — suuri runoilija, enkä minä ymmärrä miten hän saattoi minuun, yksinkertaiseen tyttöön kiintyä. Mutta hän rakastaa minua. Voi, en minä ole hänen arvoisensa, mutta ehkä minä voin oppia häntä ymmärtämään. Et käsitä kuinka kauniisti hän puhuu ja miten ylevistä asioista, mutta hän sanoo, että minä vielä nousen hänen tasalleen... Hän on niin yksin maailmassa, eivät hänen omaisensa eivätkä ystävänsä häntä ymmärrä, hänelle on tehty niin paljon vääryyttä — nytkin, kun valtion palkinnot jaettiin, olisi hänen pitänyt saada, mutta annettiin aivan mitättömille kirjailijoille. Oi, hän on niin kaunis, äiti, et käsitä kuinka hän on ihana ja kuinka minä olen onnellinen...

Tyttö kätkee päänsä äidin helmaan, hymyilee ja kiva kyyneliään.

— Onko se se runoilija, saa äiti vihdoin sanotuksi, — jonka kirja oli sinun pöydälläsi?

— On, on, sama. Mutta siinä on kyllä muutamia runoja, joista minä en pidä eikä hän itsekään enää pidä niistä. Hän sanoo, että minä olen muuttanut häntä niin, ettei hän enää ole sama kuin ennen. Hän muuttaa minua ja minä muutan häntä ... minäkin muutan häntä! Voi äiti, et käsitä, kuinka minä olen onnellinen!

Hyvä on, että on pimeä eikä tytär näe äidin kasvoja. Äiti ei raski sanoa hänelle mitä ajattelee — hän vain silittää hänen päätään ja puristaa tuskallisesti hänen kättään.

Seuraavana päivänä vietetään Aaltosella pyhää, vaikka ei olekaan sunnuntai. Ompelukone seisoo ja kaikki paikat kiilloitetaan ja järjestetään kuin jouluaattona. Ilma noutaa kaupungilta kukkia, hänestä ovat kukat kaikkein tärkeimmät, sillä mikään muu ei niin voi ilmaista mitä hän tuntee.

Eivät he Velmon kanssa sopineet mitään, Ilmasta vain on niin luonnollista, että hän tulee heille tänään.

Mutta päivä kuluu, he saavat juoda kahvit yksinään, he haukkaavat päivällisen yksinään ja jäätähdet sytyvät loistamaan pihalyhdyn valossa kuten kaikkina arkipäivien iltoina, mutta sulhasta ei kuulu. Mielenliikutukset ja epäilykset karsivat onnea pienen Ilman sydäimestä, niinkuin myrsky ruhjoo keväistä puuta. Mutta hän taistelee vastaan ja pitää kiinni vihreistä nuorista lehvistään koko nuorella voimallaan. Illansuussa hän jo on lähtemäisillään kahvilaan, missä tietää sulhasen tähän aikaan tavallisesti istuvan, mutta hän ei sittenkään käsitä, ettei tämä tulisi, ja odottaa odottamistaan.

Äiti ei puhu mitään, hän pakottaa vain entistä hellemmin pientä Ilmaa syömään ja ottaa esiin työnsä.

Seuraavana päivänä illansuussa astuu pieni Ilma kahvilaan, missä Velmon on tapana tavata ystäviään. Pakkanen on lauhtunut, jäätähdet sulaneet, tuulee ja tulee lumiräntää. Näin joulunpyhien välillä on Helsingissä tyhjää, vain kolme miestä istuu tupakoiden pöydän ääressä nurkassa ja tarjoilijaneiti nauraa heidän edes-

sään. He ovat kaikki yksinäisiä, kodittomia sieluja, jotka suurimman osan päiväänsä viettävät kadulla, kahviloissa ja ravintoloissa.

Viima tuntuu koko huoneessa, kun ovi avautuu.

— No vihdoin! pääsee Velmolta iloisesti ja hän raivautuu nurkasta, toverin ohitse tulijaa vastaan. — Minä odotin sinua eilen toista tuntia. Minä ymmärsin, että sinun piti tulla minua tapaamaan. No, herra näköön, mikä nyt on...? Mitä on tapahtunut.

Pieni Ilma ei tahdo saada sanaa suustaan. Änkyttäen hän vihdoin pyytää, että Velmo tulisi kävelemään.

— Kyllä, kyllä — neiti ei vielä tuo minun kahviani, lähden vähän kävelemään... Tai emmekö joisi yhdessä, Ilma, ja menisi sitten? Esittäisin sinut ystävilleeni...

— Kiitoksia, en minä nyt, sanoo Ilma ja kiirehtii jo pois.

Viima täyttää taasen huoneen, kun he avaavat oven kadulle. Lumiräntä paiskautuu märkinä, suurina läiskinä ruuduille.

— Mikäs sillä pienellä Ilmalla oli? sanovat herrat keskenään.

— Onkos se Velmo Väkkärän morsian? kysyy tarjoilijaneiti ja hypistelee kellonperiään.

— Ei suinkaan siitä mitään tule, vastaa toinen herroista ja toinen lisää:

— Ei se Velmo koskaan niin hullu ole, että vapautensa hukkaa. Ei niitä kumminkaan ole sellaisia tyttöjä, jotka ymmärtäisivät vapaata miestä.

Herrat odottavat kahvilassa tunnin ja pari, mutta Velmoa ei kuulu. Illalla he tapaavat hänet sattumalta autiolla kadulla kirjakaupan ikkunan edessä, josta valot aikoja sitten on sammutettu.

Hänellä on lakki korvilla, kaulus pystyssä ja kädet syvällä taskuissa. Märkä lumi sulaa kasvoilla ja valuu kaulalle ja niskaan.

— No, hoi miestä — mitäs sinä teet? Minne matka? Et tullutkaan. Teillä taisi tytön kanssa olla pitempiäkin selvittelyjä. Tuleeko siitä kalua?

Velmo Väkkärä kävelee hyvän aikaa ääneti toveriensa välissä ja ravistaa tuon tuostakin päätään.

— Noh, annas kuulua!

— Olen tässä vain vähän kirjallisessa työssä, sanoo hän vihdoin. — Se on aika intresantti tilanne. Tyttö ja nuori mies seurustelevat. He kävelevät iltakaudet ja puhelevat kaikesta taivaan ja maan välillä. Eräänä koreana kuutamoilta kotiportilla palavat tytön posket niin vietävän makoisina. Mies tempaa hänet syliinsä ja suutelee perin pohjin. Tyttö ei vastusta. He menevät kumpikin varsin porvarillisesti haaralleen nukkumaan — mutta tyttö kuvittelee suudelmien perusteella, että he ovat kihloissa ... Ajatelkaa: kihloissa! Mitä sanotte, eikö ole intresantti tilanne. Kaikki muutamien vaivaisten suudelmien perusteella!

— Todella intresanttia! Sinulla on kai todellisuuden pohjaa tälle tilanteelle. Maailma ei siis todellakaan vielä ole niin »huono» kuin väitetään.

Ystävykset seisovat hetkisen tuijottaen pimeään ikkunaan, jolta sulavat lumiläiskät valuvat.

— Ei helkkarissa! virkkaa toinen Velmon ystävä, — joko sinun tilanteesi on itänyt vai tarvitsetko sille vielä röntää? Lähdetään pois kuulemaan Rodo Rodeloa. Olen hänelle velkaa samppanjakestit...

Mutta pikku Ilma kiertelee meren rantaa ja hänestä tuntuu, ettei hän enää voi elää. Ei hänellä ole mitään tekemistä maan päällä. Hän on kaiken ulkopuolella.

Hän kävelee ja kävelee. Hän kastuu ihoa myöten. Se on hänelle yhdentekevää, kaikki on hänelle yhdentekevää. Myrsky on käynyt kiinni hänen elämänsä nuoreen puuhun ja varistelee lehviä pitkin tantereita. Menkööt lehvät, menköön nuoruus — kuka niitä enää katselee, kenelle hän niitä enää säilyttäisi...! Hänen rintaansa kasvaa kuin paise. Se kasvaa kasvamistaan. Mutta kyynelet eivät enää vuoda.

Mitä hän tekeekään? Minne hän joutuukaan? Aallot tulevat mustina, vaahtopäinä häntä vastaan. Hänen hampaansa alkavat kalista ...

HUHTIKUULLE

Jeg vaelger mig april!
i den det gamle faller,
i den det ny får faeste;
det volder lidt rabalder, —
dog fred er ej det beste,
men at man noget vii.
Jeg vaelger mig april,
fordi den stormer, fejer,
fordi den smiler, smelter,
fordi den kraefter vaelter, —
i den blir somren til!

(Minä valitsen huhtikuun! Silloin kaatuu vanha ja uusi lujittuu; se aiheuttaa hiukan mullistusta, mutta eipä rauhakaan aina ole paras, vaan se että ihminen tahtoo jotakin. Minä valitsen huhtikuun siksi että se myrskyää ja lakaisee, siksi että se hymyää ja sulattaa, siksi että se vyöryttää voimia, — siitä syntyy kesä!)

Vuonojen ja tunturien kansan kevätlaulu soi voimakkaana rinnassani, kun yli likaisen jäätikön ponnistelen tuudessa. Tänään on huhtikuun ensimmäinen päivä — tiedättekö te kanssaihmiset mitä se merkitsee? Sitä se merkitsee, että talvi on jäänyt jälkeemme, että nyt on aika kylmän ja roudan poistua, että nyt on aika alkaa sulamisen ja puhdistuksen, että aurinko painuu maamme puoleen ja pyrkii pimeimpäänkin soppeen. Kanssaihmiset: tämän jäätikön alla sykkii kevät, kevään ihmeet heräävät kohta ja tulevat kukkien ja tuoksuen meidän

eteemme! Pysähtykää ihmiset: katsokaa keväistä jäätä, katsokaa likaisia katuja, katsokaa tahraisia pihamaita ja pimeitä nurkkia, katsokaa mitä on jäänyt valkeasta talvesta: lokaa ja likaa. Jää on täynnä halkeamia, tiet joita me hiljan kulkusten soidessa, kuutamoisina iltoina tai pyryisinä päivinä kuljimme, ovat kuin kirjoitetut täyteen syntiluetteloja. Hanget, joita me pyhäämuina hiihdimme, ovat vain ryysyjä ja repaleita, pihamaat, joita lumi ja routa verhosi, paljastuvat. Ah, niin, paljastukoon kaikki, sulakoot kirret pohjia myöten, tulkoon esiin kaikki talven kylmä, kaikki kätkeyty routa! Sen täytyy tapahtua, sillä muuten ei kevät voi saapua. Jään täytyy hautua hauraaksi, kaikkien meidän tahraisten jälkiemme täytyy kohota näkyviin, teiden syntiluetteloineen täytyy halkeilla, jotta aalto pääsisi vapaaksi. Maassa täytyy tapahtua kuohuntaa ja käyntiä. Roudan täytyy pursua esiin. Muuten ei voi multa valmistua antamaan hedelmällisyyttä kaikelle sille elämälle, joka ikävöi ilmoille. Huhtikuu, joka nyt on edessä, ei ole lauhjojen tuulien eikä lämpimän sateen kuukausi. Se on kumouksellisten myrskyjen, lumirännän ja rakeiden kuukausi. Aurinkokaan ei vielä pääse tarpeeksi likelle suudellakseen maata vihantaa synnyttävällä lämmöllä. Meidän täytyy usein ilmojen rajuuden keskellä palauttaa mieleemme, ettei tämä ole syksyä, ettei tämä ole vihaa, ettei tämä ole kuolemaksi — vaan että se on kevättä, rakkautta ja elämän tuloa.

Mutta pelkäisimmekö sitä siksi, että se on kovaa, kal-seaa ja rajua? Haluaisimmeko pidättää roudan mailla säästyäksemme kevään mullistuksilta? Ei — kevään tulo käy aina sitä tietä ja kevättä me jokainen ikävöimme. Ei meidän ole hyvä olla vanhan talven roudassa, vaikka tottumuksesta siinä viivyttelemme. Kevään vapauttavia sanoja, puhtaita tuulia, aurinkoa me kaikki sisimmässämme rukoilemme.

Kanssaihmiset kaduilla ja teillä ja kammioissa, pysäyttäkäämme astuntamme ja askareemme ja avatkaamme rintamme ottamaan vastaan huhtikuuta. Se ei ole niin helppoa. Se mikä on tulossa, vaatii rehellistä silmäystä omaan sieluun, se vaatii vihan ja vainon sulattamista rinnasta, ynsään mielen särkemistä ja hyvää tahtoa koko

luomakuntaa kohtaan. Huhtikuun tulo maille tietää
huhtikuun tuloa ihmissieluunkin.

Oi puhaltakaa siis tuulet, pudotkaa rakeet ja talviset
lumet, särje pilven pääärmeet sinä armas Jumalan
aurinko! Tervetuloa sinä uudistusta tuova, vapautusta
antava huhtikuu!

ENGLANTILAISILLE VIERAILLE

Kansalaiset saarelta, jota huuhtovat vapaat, valtavat meret, jolla ihminen ensinnä löysi sisimmän olemuksensa juuret: yksilöllisyyden ja yksilöllisen vapauden ja turvasi itselleen nämä kalleudet — kansalaiset saarelta, jolla tämän toimenpiteen siunattu valo on kypsyttänyt vuosisatoja vanhan, keskeytymättä kasvavan, tiiviin, jalon sivistyksen ja syövyttänyt sen koko elämänsä ihmissieluista ihmiskasvoja myöten — teitä tervehtii Suomi, pitkien talvipimeiden ja valoisten kesäöiden maa, maa, jonka raskaasti raadettuja vainioita vielä tänä päivänä uhkaa halla, jonka pohjoisosassa säännöllisesti syödään pettua, joka kautta vuosisatojen on ollut kahden suuren kansanheimon jaloissa taistelutantereena, jolta sota on korjannut niin paljon miehiä, että joskus vain puolet väkiluvusta oli jäljellä. Teitä, kansalaiset vehmailta Englannin rannoilta, tervehtii maa, jonka sivistys vielä on varsin nuori, joka ei koskaan ole saanut tehdä sivistystyötä keskeytymättömässä rauhassa, vaan jonka toisen käden aina on täytynyt torjua ulkonaisia iskuja, kun toinen on rakentanut. Teitä, kansalaiset Shakespearen saarelta, tervehtii kansa, joka ei vielä ole ehtinyt tulla sivistyksen läpitunkemaksi, joka ei vielä ole löytänyt omaa itseään, mutta joka sitä etsii ja joka tahtoo sen löytää, maksoi mitä maksoi.

Onnellista on ollut vastaanottaa vierasta, puristaa kättä, katsoa kasvoista kasvoihin, lukea sielusta sieluun. Kun me olemme puristaneet kättänne, te kansalaiset vapaiden merten rannoilta, on meistä ollut kuin olimme tunteneet koko suuren kansanne sydämen sykinän ja me olemme siitä lukeneet sitä minkä omistaminen meille on niin suuriarvoista, sitä mitä jouluyö julisti ihmisille: hyvää tahtoa. Kansa on puhunut kansalle.

Kansat ja kansallisuudet — minä näen ne kuin suuren metsän. Se on rikas ja ihmeellinen metsä, jokaista lajia kasvaa siellä vain yksi ainoa ja jokaisella lajilla on oma ominainen värinsä, muotonsa, huminansa. Mutta kuta useampi puu humisee kansallisuuksien metsässä, sitä täyteläisemmäksi tulee kuoro — kuta useampi väri, vivahdus ja muoto siellä kehittyi, sitä rikkaampi on puisto. Suuri puutarhuri on istuttanut jokaisen puun siihen multaan, joka sille kuuluu, ja pannut jokaiseen itsesäilytysvaiston ja voimakkaan tarpeen kasvaa ylöspäin, humisemaan omalla äänellään, rikastuttamaan omilla ominaisilla muodoillaan kansallisuuksien metsää. Vain yksi on puistossa kutakin lajia — jos se kuolee, kuolee kansojen metsästä yksi sävel, sammuu suuresta värisoinnusta yksi väri, joka oli pantu hehkumaan. Ja köyhemmäksi on käynyt kansallisuuksien metsä ... Siellä on vanhoja, ikivihreitä tammia, joiden oksissa taivaan linnut pesivät, siellä on heleitä koivuja, siellä on mahdollisia honkia, siellä on ylpeitä palmuja. Siellä on myöskin sitkeitä mäntyjä karuilla kallioilla, joihin käy alituinen myrsky. Mutta jokaisen puun on työnnettävä juuret syvälle — sekä sen, joka seisoo hedelmällisessä mustassa mullassa, että sen, jonka on puhkaistava kalliota juurilleen. Ylhäällä voivat puut kohdata toisensa, mutta juurten täytyy saada imeä kunkin omastaan. Ylhäällä Jumalan vilpoisessa ilmassa kohtaavat latvat toisensa, humisevat ja puhuvat toisilleen. Mutta juurten täytyy tehdä työtänsä salassa ja yksinäisyydessä.

Suomi on tajunnut, mikä onni sille on tapahtunut, kun te vapaimman ja yksilöllisimmän sivistyskansan jäsenet olette käyneet sitä tervehtimässä — miesmuistiin ei ole Suomen syys hymyillyt kuten tänä vuonna. Meidän järvemme olivat siniset kuin kesällä, meidän metsämme heloittivat kullassa ja purppurassa, vihreät vainiot sallivat karjojen nähdä unta kesästä ja punaisia taloja ja harmaita taloja ja harmaita mökkejä ja hiljaisia maa-seutukaupunkeja ja kuumeista Helsinkiä hyväili kesäinen lämmin. Mutta yli kaiken kaartui korkea syksyinen taivas. Ja kaikkialta saatoitte te valtamerenrantojen lapset lukea: tervetuloa tänne — ja tervehtikää täältä.

Niin, kun te, vapaimman ja yksilöllisimmän sivistys-

kansan jäsenet palaatte maahanne, jossa vuosisatoja sitten on saavutettu se, mitä kohti me kamppailemme, niin viekää perille tervehdyksemme. Kun te näette isänmaanne rannan häämöttävän vastaanne, kun te kiidätte läpi metsienne, vainioidenne, ohi ihmisasuntojen ja jättiläiskaupunkien, kun te tunnette sitä ihmeellistä, hiljaista liikutusta, mitä isänmaan ja oman kansallisuuden läheisyys aina varaa matkalta palaavalle — niin silloin kuiskatkaa Englannille Suomen tervehdys.

JULKISEEN ELÄMÄÄN ASTUVALLE YSTÄVÄLLE

Niin pian kuin sinä, ystäväni, lähetät painoon ensimmäisen kirjoituksesi tai pidät ensimmäisen puheesi, on sinulle hyödyllistä tehdä itsellesi selvää asemastasi. Älä juovu ilosta, kun pidät käsissäsi ensimmäisiä painettuja sanojasi, äläkä menetä malttiasi, kun sanomalehdestä luet ensimmäiset kiitokset esiintymisestäsi siellä tai siellä. Tiedä että olet astunut yleisön eteen, jonka oikut ovat kuin taivaan tuulet, tiedä että seisot tiellä, joka on terävien kivien laskema. Kivet käyvät haavoittavammiksi kuta ylemmäksi tie vie. Niiden, jotka pysähtyvät puolitiehen, on helpompi. Sen, jonka kohtalo lähettää ylös asti, katsomaan yli laajan kansan, puhumaan joukoille vuorenharjalta, sen jalat ovat tuomitut haavoittumaan verille. Siellä ylhäällä on kylmä kuin ikuisten lumien rajoilla. Siellä lakkaa ystävyys samalla kun kasvullisuuskin, siellä ei tunneta luottamusta, vaan se, jota kerran painoit rintaasi vasten, kätkee povessaan parjauksen piikkiä sinua varten. Siellä ylhäällä ei koskaan kuljeta kaksittain — siellä kuljetaan yksin kuin kuolemassa. Yksin ylös, teräviä kiviä myöten, jotka ovat niljaiset edellisten kulkijain verestä! Ja kun sinä pääset harjalle ja sinun ylitsevuotava sydämesi palaa tarpeesta saada valaa rakkautta kansaan — luuletko että edessäsi on vastaanottavaisia ihmisiä, veljiä ja sisaria? Ei, sinä näet aliasi maan, jossa ihmiset raastavat toisiaan, jota he vihallansa hävittävät ja kateudellansa kalvavat. Sinua varten, joka lähetettiin tänne ylös tuomaan heille sanomia korkeudesta, sinua varten, joka retkelläsi hikoilit verta antautumisesi palossa, sinua varten he ovat varan-

neet kiviä ja myrkyllisiä nuolia. Kun sinä korotat äänesi, voivat he silmänräpäykseksi lämmetä ja humaltua — mutta pian tähtäävät kivet ja nuolet ohimoasi etkä tiedäkään ennenkuin seisot vainon sateessa eikä kukaan kuule ääntäsi.

Ja siinä silmäillessäsi kansaa, jonka keskeltä lähdit, jota rakastat, joka riehuu rikkinäisenä hävittäen itseään eikä huoli sydämesi sanoista, saat kysyä: miksi minä tulin tänne, miksi minä raadoin, miksi minä uskoin ja kampailin, miksi minä rakastin? Turhaa on ollut kaikki, en näe mitään tulosta elämäni työstä, en näe muuta kuin veren, joka jaloistani on vuotanut kiville, en tunne muuta kuin nuolien sateen vasten kasvojani... Pian lakkaa sekin ja unhoitus ja jäinen yksinäisyys ympäröi minut...

Niin sinun tulee käymään, ystäväni, joka tottelit korkeuden käskyä ja nousit korkealle. Eikö sinua jo kaduta, että tottelit, eikö humala jo lähde päästäsi, etkö jo käänny takaisin?

Et! Sillä sinä olet rohkea ja uljas. Sinä tahdot vuoren harjalta nähdä maailman vainokentän ja kateuden kampailun. Sinä tahdot nähdä elämän. Sinä tahdot hengittää vilpoista ilmaa ikuisten lumien rajoilla. Sinä olet valmis kaikkeen, vaikka vuorivaelluksesi maksettaisiin veresi hinnalla.

Vai olet sinä niin uljas ja rohkea, ystäväni. Hyvä on! Sonnusta siis itsesi orjantappuraiselle retkelle ja ota leiliisi vettä, jolla vilvoittelet haavoitettua ohimoasi ja verta vuotavia jalkojasi. Katso, se vesi, joka tulee tekemään noususi mahdolliseksi kaikesta huolimatta on itseunohdus. Itseunohduksen voima on ihmeellinen. Sinun täytyy saada silmäsi tähdätyksi asiaan, jota sinut on pantu ajamaan, jonka takia sinut lähetetään terävien kivien tielle. Ei ole helppoa aina nähdä sitä, sillä usein peittyä kallis asiasi matkan varrella sumuun ja silloin on tuskasi suurempi kuin taistellesasi kivien välissä väijyviä käärmeitä ja skorpioneja vastaan — silloin on sinulla epäilyksesi itsestäsi, kutsumuksestasi. Mutta suuntaa sinä vain koko sielusi hartaus, koko mielesi palo asiaan, joka pakottaa sinua eteenpäin. Riipu

siinä kuin ankkurissa, katso siihen kuten pimeässä kulkeva merimies katsoo majakan tuleen.

Olen kuullut kerrottavan kuuluisasta hermolääkäristä, joka parantaa sairaitaan sillä tavalla, että antaa heidän kuunnella mitä helvetillisintä melua joka suunnalta ympärillään. Niin pitää sinunkin oppia ottamaan vastaan pistoja, parjauksia, väärinymmärryksiä, panettelua, parhainten ponnistustesi pilkkaamista vihlovana räminänä ympärilläsi. Sinun täytyy tottua siihen, että sinun sielusi kauniit, tuoksuvat hetket tuodaan maailman turulle ja tahritaan, että sinun pyhäiset suhteesi häväistään joukon pilkkanaurun alla, että sinun elämäsi työkielletään ja tehdään tyhjäksi.

Ja kaiken tämän kestäessä et saa kivettyä, et päästää kuorta kasvamaan inhimillisen herkkyytesi ympärille. Sinun pitää säilyttää tuntosi ja sielusi palo kesken kaiken. Sinun pitää muistaa etteivät ihmiset tiedä mitä he tekevät, sinun pitää kohdella heitä kuin lapsia. Silloin voi sydämesi herkkänä ottaa vastaan maailman tuskan ja sinä tunnet yli kaikkeuskärsimysten kulon voittajan korkeaa, lempeää, kaikkiymmärtävää ja kaikki anteeksi-antavaa riemua.

Korkeana ja voittamattomana seisot silloin yksinäisyydessäsi. Tiedä myös, että olet astellut Jumalan teitä.

Niin, ystäväni, tämä olikin tärkeintä siitä mitä halusin sinulle sanoa, kun astut julkisen elämän orjantappuraiselle tielle. Kun olet visusti painanut sen mieleesi, voit lähteä matkaan.

NIEMELÄN AATU

Tässä kesällä hänet taasen näin, Niemelän Aatun. Kymmeneen vuoteen emme olleet tavanneet.

Silloin, kymmenen vuotta sitten, hän oli lapsi, sairaan näköinen, arka lapsi, joka ei koskaan naura eikä koskaan valita. Hän oli oikea köyhän torpanmökin kitukasvi, joka inuu tuohiastiassaan paikatulla, savuttuneella ikkunalla ilman aurinkoa ja ymmärtäväisen käden hoitoa.

Syntymästään saakka oli häneen tuskin kiinnitetty huomiota. Hän oli kuin köyhän kissa tai koira, joka itse pitää huolta itsestään: vie nurkasta mitä saa ja juosta roihottaa nälkäisenä pitkin raitteja. Aatulle ei vielä milloinkaan ollut teetetty vaatteita, hän ei vielä milloinkaan ollut omistanut kenkiä. Kesällä riitti paita ja talvella sai pysyä tuvassa, mikäli ei paitasillaan eikä paljain jaloin tarjennut. Lapsen oli aina nälkä. Hän saattoi kyllä tulla toimeen uskomattoman vähällä, mutta hän oli aivan pohjaton, kun pääsi ruuan ääreen.

Huolet jokapäiväisestä leivästä pitelivät isää ja äitiä alituisesti pihdeissään. Sentähden lapsetkin saivat kasvaa kuin ruohot riutassa. Miten isä raukka lieneekin tehnyt mökkinsä niin köyhälle paikalle! Hiessä piti siinä ensi polven raataa. Se kynti ihmisvoimilla, kun ei jaksanut hankkia hevosta, ja näki joka vuosi hallan nousevan korjaamaan kättensä työtä.

Sellaisen nälkäisen noron lapsi oli Aatu.

Mutta nyt oli pitäjän kirkonkylässä juhlat. Kansanopiston piti syksyllä aloittaa toimintansa ja juhlin valmistettiin sen tuloa. Köynnöksiä punottiin ja riukuja nostettiin. Ei Aatu niistä semmoisista mitään tiennyt,

tuskin oli kansanopiston nimen kuullut. Ei hän kansanopistojuhlan takia ollut tullut kirkonkylään. Vanhaa tuttavaansa hän oli tullut tapaamaan — minua, kun olin kirjoittanut hänelle ja pyytänyt tulemaan.

Hän oli metsätietään ratsastanut naapuriin, joka neljän kilometrin päässä asui maantien varrella. Hän oli torpasta kysynyt lainaksi rattaita. Torpanväet olivat vastanneet itse aikovansa kirkolle, mutta silloin hän oli luvannut vuokraa kokonaisen markan ja saanut rattaat. Ja niin hän oli valjastanut ja lähtenyt tulemaan. Heillä oli nyt Niemelässä hevonen. Hän oli viime talvena ostanut sen ja antanut puolentoista sataa markkaa. Neljättä kuukautta hän oli ollut halonhakkuussa ja siten saanut hevosen maksuun. Tämän hän kertoi kun ensin pitkän aikaa olimme istuneet ääneti.

Paljon hän oli muuttunut siitä kun hänet lapsena näin. Hän oli nyt käynyt vanhan ihmisen näköiseksi, joskaan hän ei ollut koskaan ollutkaan kuin lapsi. Hän oli pieni, laiha ja sitkeä, selkä taipunut, askel raskas, koura kova, sierettyntyt ja luutunut siihen asentoon, jossa aurankurki ja lapionvarsi alituisesti olivat sitä pidelleet. Kasvot olivat harmaat, uurtuneet ja hien ja auringon syömät. Ilme oli, kuten kädet työssä, jähmettyntyt siihen muotoon, jossa huoli alituisesti oli sitä pitänyt. Eivät nuo kasvot valittaneet, ei niissä ollut rahtuakaan katkeruutta. Ne vain eivät koskaan olleet hymyilleet eivätkä osanneet nauraa.

Se mies oli kahdenkymmenen vuoden vanha.

Vähitellen sain tietää, mitä näiden kymmenen vuoden aikana oli tapahtunut. Isä oli käynyt kovin huonoksi, jäseniä särki eikä ruoka tahtonut maistaa. Äiti sentään vielä teki askareensa kuten ennenkin. Sain tietää missä veljet ja sisaret olivat, kutka olivat menneet naimisiin, kutka kuolleet, paljonko kylvettiin ja paljonko korjattiin. Ja vihdoin me jouduimme paikkakunnan suureen kysymykseen, siihen asiaan, jota koko vuoden oli puuhattu ja josta viikko sitten oli tullut tosi: valtiohan oli ostanut kartanon ja myynyt torppareille torpat. Heidänkin torpastaan piti nyt tulla oma palstatila, seitsemänkolmatta hehtaaria siinä oli maata. Kyllä hän se hyvä oli ja toisella mielellä siinä teki työtä, kun-

han vain aina jaksaisi saada kokoon sen maksun, mikä siitä joka vuosi meni valtiolle... Ja hänen siinä ker-toessaan oli kuin jotakin noissa kasvoissa olisi alkanut avautua, niinkuin jähmettyneet piirteet olisivat alkanee sulaa. Juuri silloin kun hän lausui noita painavia sanoja: »tekeehän siinä työtä toisella mielellä, kun saa sen omakseen», oli kuin valon välkähdys olisi ollut tulemai-sillaan yli pitkien sadepäivien taivaan. Mutta se hävisi taas, hänelle palasi vanha epäily: mahtaako vain saada sen maan omakseen, jos ne herrat siinä mitä...

Rinnan me sitten Aatun kanssa astuimme portista, jota köynnökset kiersivät, juhlakentälle. Hän ei mil-loinkaan ollut nähnyt tällaista. Hänen vakavat, vanhat kasvonsa katselivat lapsellisesti ihmetellen salkoja, joi-den nenissä koreat vaatteet liehuivat, mutta kasvoissa ei ollut lapseniloa. Hän tuntui pelkäävän. Hän liikkui kankeana ja kömpelönä, hän töytäisi ihmisiä vastaan eikä kuullut mitä hänelle puhuttiin. Liikkumattomana hän penkiltään kuunteli puheita ja hänen otsansa oli vaivalloisesti rypyssä, ikäänkuin sanojen sisällys olisi ollut hänelle läpipääsemätön. Kun pastori astui puhuja-lavalle, tuli kasvoihin kuin vapautuksen väre, hän otti lakin päästään, laski sen penkin alle ja pani kätensä ristiin. Mutta pian palasi kasvoihin vaivaantunut ilme: pastorikin puhui tänään outoja, hänen puheensa ei ollut jumalansanaa. Hän puhui siitä kansanopistosta ja kehoitti sinne menemään. Aatu istui jäykkänä ja pois-saolevana, kasvot jähmettyneessä ilmeessään. Äkkiä hän havahtui outoon ääneen ja liikkeeseen: ihmiset taputtivat käsiään, vanhatkin ihmiset. Heidän kasvonsa hymyi-livät. Ei Aatua naurattanut, häntä vain ihmetytti. Ja yhä enemmän hän sai ihmettelemisen aihetta.

Keskelle kenttää tuli vieras herra, kädessä kaksi suurta nahkapalloa, joita hän piteli kiinni hihnasta. Naurussa suin käski herra merkitsemään piirin. Sitten hän katseli ympärilleen, näki halkopinon ja kehoitti nuorta kansaa hakemaan halkoja. Kaikki silloin juok-semaan. Yhdessä rymäkässä he juoksivat ja nauroivat ja olivat jo pinolla, kun herra tuli Aatun luo ja sanoi, että tämä on leikkiä ja halkoja tarvitaan leikkiin: eikö Aatu-kin lähtisi noutamaan halkoa.

Miksei hän lähtisi, kun herra tahtoi! Muut tulla hölköttivät häntä vastaan, suut naurussa, halko kädessä. Aatulle tuli kiire. Hän lähti juoksemaan, jotta ehtisi joukkoon, koppasi halon pinosta käteensä ja lähti tuomaan sitä sinne, minne muutkin olivat laskeneet halonsa. Hänen mielessään liikkui tunne siitä, että tämä on jotakin kovin hullunkurista ja käsittämätöntä. Häntä nauratti. Kasvoissa oli outo irvistys, mutta suun jäykät saranat eivät tahtoneet totella eivätkä kiertyä auki.

Herra viskasi ilmaan suuret nahkapallot ja kaikki ihmiset rupesivat juoksemaan niiden perässä. Ja tytöt huusivat ja nauroivat ja miehet komentelivat ja oli aika rymäkkä ja Aatu oli siinä mukana. Häntä tuupittiin ja tyrkittiin, pallo sattui hänen selkäänsä. Milloin olivat pallot maassa ja vierivät pitkin kenttää ja silloin juoksivat kaikki huutaen niiden perässä. Milloin ne olivat ilmassa ja kaikki kädet kurottautuivat niitä ottamaan. Aatukin haroi ilmaa. Mutta juuri kun hän haki palloja päänsä päältä, suhisivat ne jo hänen ohitsensa ja ihmisjoukot syöksyivät huutaen ja nauraen perässä. Hän jäi hölmistyneenä keskelle kenttää, kaikki tapahtui niin nopeasti, ettei hän ehtinyt käsittää mitään. Tuolta, tuolta se taas tulla touhusi se iloinen, suuri pallo! Jos nyt ennättäisikin saada sen kiinni! Aatu pomppasi pari askelta syrjään, lyyhistyi kyykylleen, avasi sylinsä ja sousi käsivarsillaan palloa vastaan. Kasvot olivat suuressa jännityksessä, veri oli noussut poskille. Hän ei sillä hetkellä nähnyt eikä muistanut mitään muuta kuin tuon iloisen pallon, joka väkevän saappaankoron potkaisemana tuiskusi häntä vastaan. Hän haroi sitä käsiinsä, sieppasi sen syliinsä, kellahti kyykyltään selälleen maahan, mutta painoi kaiken aikaa palloa rintaansa vasten, ikäänkuin ei milloinkaan aikoisi päästää sitä luotaan. Ja siinä kellahdellessaan kentällä, pallo sylissä, hän purskahti suureen nauruun.

Kaikki muutkin nauroivat. Koko juhlakenttä helisi ja remusi.

En koskaan unohda ilmettä noissa kasvoissa, jotka ensimmäisen kerran nauroivat nuoren ihmisen huole-

tonta naurua. Ilo oli koko tuon ihmisiän ollut puserruksissa paasien alla. Nyt se oli saanut puhkaistuksi revelmän huolten harmaisiin vuoriin. Nuorelle työnorjalle pilkisti aavistus siitä, että on olemassa jotakin muutakin kuin ainainen huoli. Ihminen hänessä alkoi herätä.

KANSANOPISTON VIHKIÄIS- JUHLASSA

Kuinka kaunis on ihminen, kun hän tekee työtä!

Tuossa ojankaivaja yksinäisellä suolla, keskellä vaivaisia mäntyjä ja korkeita suopursuja. Aurinko paahtaa voimakkaaseen niskaan, hartioihin, joihin paita on liimaantunut kiinni, väkeviin käsivarsiin ja käsiin, jotka tyynesti painavat lapiota sammaleiseen maahan. Hiki uurttaa noita kasvoja, työ aateloi niitä.

Tuossa tyttö talvisella kaivonkannella. Hänen ympärillään leviää kaikki lumena ja jäänä, vinttiä peittää kiiltävä jääkuori, hänen helmansa kahisevat jäätyneinä kenkiä vastaan, jotka nekin ovat jäässä. Harakka lentää kuhnuttelee viluisena aidanseipäältä toiselle, varpuset kierivät värisevinä kerinä heinänrippeissä navetan edustalla. Mutta reippaana nostaa tyttö vettä ja vaikka kädet ja käsivarret ovat pakkasen puremat, ei nuori veri tunne vilua. Taitavasti hän häärää liukkaalla maalla, pistäikse toimeliaana kotaan ja rientää navettaan, jossa lehmät ynisten ottavat hänet vastaan kääntäen häneen kosteat, uskolliset silmänsä.

Tuossa lasten parvi, joka touhussaan, kirjat kainalossa, virtaa kansakouluun! Siinä sitä on puhumista, kyselemistä ja selvittelyä! Monet tulevat niin köyhistä kodeista, ettei leipääkään ole riittämiin. Monelle on tämä kausi elämässä ainoa valoisan valistuksen aika. Kuinka kauniit ovat nuo lapset, kun ne loistavin silmin, hehkuvien kasvoin, mielet vastaanottoisina valmistautuvat elämään!

Työtä minä ylistän, elämän sisältöä ja suolaa, sitä joka pitää ihmiskunnan pystyssä, ihmisen ruumiin terveenä

ja varjelee hänen sieluansa pahasta. Työtä minä ylistän, sekä sitä, joka tehdään pellolla ja vainiolla että sitä, joka tehdään ihmissielussa. Työssä tuntee ihminen tarkoituksensa, työ vie kehitystä eteenpäin, työ jää, kun me menemme pois. Työssä lentää päivä siivin loppuun, työn jälkeen tuntee ihminen illan lauhuuden ja unen sulon. Viikon kuusi työpäivää tekevät seitsemännen sunnuntaiksi. Mitä olisi elämä ilman työtä — tyhjää ja tarkoituksetonta! Onneton se, joka ei ole tuntenut vakavan, kovan työn iloa, joka ei ole nauttinut sen tarjoamaa makeaa lepoa. Näkymättömintäkin työtä minä ylistän, sillä siinäkin on työn tyydytys: jäähän sekin kuten edellisen kesän lehdet höystämään tulevan kesän kasvua.

Kunhan me ihmiset ymmärtäisimme omakohtaisesti ottaa haltuumme työn ilon, työn sisällyksen, niin siinä riittäisi meille loppumattomiin rikkautta. Työ antaa meille paikan kodissa ja aseman yhteiskunnassa, työ antaa meille tehtävän maailmassa. Pisaroista kootaan meret ja arkipäivän pienestä työstä muodostuvat kodit ja yhteiskunnat. Minun täytyy tietää työni tärkeys, tietää mitä varten teen työtä — muuten ei minulla voi olla täyttä työvoimaa. Tieto työni tarpeellisuudesta on minun suuri voimanlähteeni.

Tulen väsyneenä kotiin ja kuulen, että ystäväni on sairaana ja tarvitsee minua. Minä saan voimia, riennän hänen luokseen enkä muista mitä väsymys onkaan.

Perheen äiti tekee ilolla lukemattomat näkymättömät askareensa kodissa. Hän antaa yönsä levonkin rakkaidensa hyväksi. Hän jaksaa, sillä hän tietää että hänen työnsä on korvaamaton.

Ja se joka elävästi tuntee isänmaan kohtalon riippuvan yksityisten työstä, se saa moninkerroin voimia ja innostusta toimintaansa. Ihmisten tunto vain tajuamaan työn ilo, työn sisältö, ihmisten silmät vain näkemään kunnian hohde työn yllä!

Ja elämää minä ylistän, rikasta, ihmeellistä elämää, joka antaa työntekijöilleen niin runsaasti riemua, kau neutta, onnea ja oikeutta. Me kaipaamme elämäämme ihmeitä — me etsimme niitä kaukaa, valtamerienkin

takaa. Ihmeet eivät ole kaukana. Ne ovat tavallisesti ympärillämme, silmiemme nähtävissä, käsiemme koskettavissa. Vuodenaikain kiertäessä tulvii ihmeitä eteemme. Musta multa pukeutuu kukkien, ruohojen, laihojen verhoihin, joiden vertaisia ei yksikään maan maha-taja saata hankkia itselleen. Kun talven kuura kaunistaa maan, ei yhdenkään kuninkaan juhla kilpaile sen loiston kanssa. Ja keväällä tulevat kurjet, käki tulee, pääskynen tulee — miten ne löytävät tien, miten ne tietävät, että nyt on pohjoisessa valoisten öiden aika...? Katsokaa ruutua minun arkihuoneeni ikkunassa: miten ihmeellisiä lehtiä ja tähtiä pakkaneen on siihen piirtänyt! Sellaisia ei tee yksikään ihmiskäsi, ei kaikkein suurim-mankaan taiteilijan. Lapsensilmä saattaa ruudussa nähdä sadun linnoja ja puutarhoja ja kun kuu tulee, täyttää se köyhän huoneeni lempeällä, taivaallisella hoh-teella... Eräänä iltana palaan matkalta ja näen kotini samassa kunnossa kuin olen nähnyt sen satoja kertoja ennen. Ja kuitenkin näen sen aivan uudessa valossa. Näen saman näyn, minkä olen nähnyt monena kesäi-senä lauantai-iltana: kelmeää taivasta vasten mustan-puhuvan kuusen, punaisen aitan luhtineen, jonka katto alkaa kasvaa sammalta, ja kanat, jotka ovat asettuneet yöpuulleen; ilmassa tuntuu syyskesän viileys ja saunan haju. En koskaan, en koskaan ole tuntenut sellaista rieh-mua, sellaista lämpöä tätä katsellessani. En koskaan ole tietänyt, että kotini on näin kaunis. Tahtoisin langeta polvilleni ja itkeä... Ihminen tulee kaukaa, outo ihmi-nen. Meidän tiemme yhtyvät, me puhelemme. Ja me huomaamme, että meidän sielumme ovat sukua, me saatamme avata toisillemme sielumme, me saatamme täy-dellä luottamuksella läheteä toisiamme.

Tai joskus pysäyttää elämä minut ja näyttää minulle kuin salaman väläyksenä, miten kummia teitä minua on kuljetettu, jotta minusta kasvaisi kaunis, eheä ihminen. Minä olen väännellyt ja tuskitellut elämän iskujen alla. Minä olen koettanut luikerrella pakoon kärsimyksiä ja työtä. Mutta elämä on pitänyt kiinni lujin kourin ja minun on täytynyt käydä läpi kärsimykseni. Ja nyt yht-äkkiä se asettaa minut ikäänkuin ulkopuolelle itseäni ja minä käsitän, miksi se kaikki oli tarpeellista. Minua on

kaiken aikaa johdattanut hyvä, oikeudenmukainen kasvattaja. Oi, elämä on suuri ja ihmeitä täynnä, luonto rikas ja ihana — silmien vain täytyy avautua näkemään! Meidän on vain opittava havaitsemaan ihmeet ympärillämme, kaikki salattu, näennäisesti vähäpätöinen elämä, jota emme pidä minkään arvoisena siksi että näemme sen joka päivä.

Lukemattomat ihmiset raatavat työssä ilman iloa ja valoa, näkemättä tehtävänsä ja työnsä tarkoitusta. Me raadamme kätemme verille, meidän mielemme on ankea, meidän ympärillämme on orjuuden toivottomuus ja me odotamme kuin vapauttajaa sitä hetkeä, joka päästäisi meidät työstä.

Meitä sokeita! Me emme tajua työn sisältöä, elämän kauneutta, me näemme nälkää keskellä ravinnon runsautta! Rikas, ihmeellinen elämähän pitelee meitä joka hetki sylissään ja kehrää ympärillemme tarinaansa. Se ei jätä yhtäkään ihmislasta vaille mielenkiintoa.

Opisto, joka tänään avaat uudet suojasi nälkäisille ja janoisille — johdata heidät elävien lähteiden luo! Kirkasta heille elämän sisältö, auta heitä löytämään paikansa yhteiskunnassa, näytä heille heidän jokaisen työn tärkeys, osoita heille tunnearvot, jotka tekevät työn keveäksi. Avaa silmät näkemään elämän rikkaus, elämän ihmeet, luonnon suuruus ja runsaus. Avarra heille arkipäivänkin maailma ja näytä sen sisältö, avaa heille aarteet, joilla luonto kirvoittaa työntekijöitään. Valaise heille isänmaan kuva, näytä kansallisuuden onni ja näytä mihin ne velvoittavat. Syvennä sieluja, johda ihmisiä näkemään ne suuret lait, jotka hallitsevat elämää — hyvän ja pahan lait. Kirkasta heille mikä on oikeaa ja väärää, vahvista heitä valitsemaan tie, joka vie iloon ja omantunnonrauhaan. Johda heitä tuntemaan se Jumala, joka puhuu luonnossa, ihmissydämessä, kaikessa mikä elää!

ELÄINTEN PUOLESTA

Muistatko erästä maaliskuun aamua kauan aikaa sitten, jolloin sinä tulit pihamaalle ja huomasit, että räys-täs tippui auringossa ja näkyviin oli tullut ensimmäinen paljas täplä maata ja kissa oli asettunut kivelle ja torkkui siinä, suloisessa hiljaisuudessa? Sinä näit ensimmäisen karpäsen, vielä kankeana pitkästä talviunesta, ryömivän ylös tikapuita ja yrittävän lentoon, mutta putoavan voimattomana kuloheinään, kevään ensimmäiselle paljaalle maatilkkuselle. Sinä istuduit kivelle kisan viereen, sinä silitit sen lämpöistä selkää ja tunsit kuinka se alkoi kehrätä kätesi alla, niin että koko sen pieni ruumis tärisi. Kätesi pysähtyi eläimen selälle, jota aurinko kuumensi, sinä näit miten sininen ja korkea taivas oli, miten hanget hupenivat, miten metsä punersi paisuvissa nupuissaan ilmanrantaa vasten, sinä tunsit miten taivaan ja maan välin täytti esikevään tuoksu. Sinä olit sanaton ja ympärilläsi oli äänetöntä. Vain lintu visersi koivussa. Sinä sulit yhteen kaiken sen elämän kanssa, mille ikihyvä aurinko jakoi siunaustaan, sinun sydämesi oli puhdas ja hyvä, sinä soit hyvää maan mato-sellekin, sinun sydämesi ylisti yhdessä taivaan linnun kanssa.

Siihen juoksi, tepastellen läpi hangen, teidän koira. Kevät oli mennyt sen vanhoihin jäseniin, se nuoli sinun kättäsi, kieritteli lumessa, haukkui ilman aikojaan ylös pilviin, huokutteli sinut seurakseen ja kuin juopuneina auringosta lähditte te molemmat juoksemaan. Te puhelitte kumpikin kieltänne ja ymmärsitte toisenne. Te ette saaneet vauhtianne pysähtymään ennenkuin pellonran-nassa, mistä tie kääntyi vainiolle. Siinä tuli hevonen

kuormineen. Sinun täytyi pysäyttää se, puhua miehen kanssa, joka ajoi kuormaa, ja hyväillä hevosen turpaa, ja vasta kun olit saanut katseen sen viisaista silmistä, hennoit päästää sen menemään. Sinä jatkoit kulkuasi navettaa kohti ja sirittelevä varpusparvi pyrähti tieltäsi lentoon. Sinä näit lampaiden virkeinä, kiharavillaisina kokoavan suuhunsa heinänrippeitä kaivon ympärillä. Tämänkeväiset karitsat, sinun lemmikkisi, olivat asettuneet navettasillalle leikkimään. Ne pakenivat, kun sinä tuiskuna tulit niitä kohti — eivät ne sinua, ystäväänsä, pelänneet, ilman aikojaan vain pakenivat. Sinun täytyi juosta ne kiinni ja kiertää kätesi niiden ympärille. Sinun täytyi mennä navettaankin, jossa lehmien sarvet komeasti nousivat ja laskivat, turpien ojentuessa kokoomaan heiniä, joita tyttö jakeli. Sinun täytyi silitää jokaista eläjää. Lopuksi sinä päästit ulos kanat, täytyihän niidenkin tulla aurinkoon! Ja ihanalta soi sinun korvissasi rouskutus navetasta, lampaiden karkelon kopina, koiran haukahdukset, kukon laulu — koko tuo elämä sulavien hankien keskellä, joka yhdessä sinun kanssasi valmistui vastaanottamaan kevään ihmettä. Olit nöyrä ja kiitollinen. Sinun oli hyvä olla.

Tiedätkö miksi sinun olikin niin hyvä olla?

Siksi että sinä, joka sait ensimmäisen sijan luomakunnassa, käytit valtasi oikein. Sinä tunsit olevasi olio suuressa kaikkeudessa, tunsit että teitä oli miljoonan miljoonia eläviä olentoja rinnan elämässä elämää, auttamassa toisianne tai taistelemassa toisianne vastaan. Mitä olisi sinun kevääsi ollut jolleivät muurahainen ja maan matonen olisi heränneet eloon, jollei lintu laulanut sinun sydämesi kanssa, mitä olisi sinun työstäsi ja elämisestäsi tullut, jolleivät hyvät kotieläimet olisi auttaneet sinua, mitä olisi sinun niittyjesi kukkaskauneus ollut, jolleivät pienet, iloiset sirkat siellä olisi laulelleet ja tanssineet! Mitä olisi sinun metsäsi, jollet sen hängillä voisi tavata jänön jälkiä, jollei oravan kaunis, tuuheja selkää heilahtelisi puittesi latvoissa! Mitä olisi sinun kulkusi sulavien hankien keskellä, jollet kohtaisi muurahaispesää, jossa näet kiehuvan kiireen, mitä sinun maasi multa, jolleivät lukemattomat näkyväiset ja silmin näkymättömät olennot kaiken aikaa olemassaolol-

laan ja kuolemallaan tekisi sitä siksi ihmeelliseksi voimaksi, joka yhdessä auringon kanssa elävöittää kaikki? Kun tuollaisena aurinkoisena maaliskuun aamuna sielussasi vallitsee niin suuri ilo, on siihen syynä se, että oikeudentunto on sinussa valveilla, että rakkaus valaisee sinua. Sinä olet olio kaikkeudessa, pieni liekki, syttynyt palamaan elämän herran puhalluksesta.

Hän, elämän herra, on puhaltanut elämän kaikkeen mikä maassa ja meressä ja avaruudessa elää, kuten sinuun. Jos sinun henkesi on ikuinen, on myöskin kaikki muu elämän herran henkiin kutsuma ikuista. Sinä et pysty arvostelemaan mikä on alempana sinua, sinulla ei ole lupa päätellä, että Jumalan rakkaus oli pienempi, kun hän puhalsi elämän maan matoseen, kuin sinuun tai kedon kukkaseen. Sinulla ei ole lupa luulla, että vain niissä henkäyksissä, jotka annettiin sinulle, ihmiselle, oli iankaikkinen elämä. Miten olisi elämän herra kutsunut eloon jotakin, joka kuolee? Kaikki elää, se vain muuttaa muotoa ja olotilaa. Kuolemaa ei ole — on vain siirtymistä uuteen elämään. Eikä yksin sinulla, ihmisellä, vaan kaikella, mikä ikuisen rakkauden tahdosta kutsuttiin elämään. Sen tunnet vaistomaisesti silloin kun rakkaus valaisee sinua. Sinun on niin hyvä olla, kun olet välittömässä yhteydessä rakkauden kanssa, mistä olet kotoisin.

Sinä vain unohdat tämän niin usein!

Muistatko kuinka kerran lintu eksyi huoneeseesi? Sinä annoit lastesi ajaa sitä takaa. Se pelkäsi ja lenteli epätoivoissaan ympäri huonetta. Se näki ikkunan valoisan kohdan ja luuli siitä käyvän tien vapauteen. Se löi koko voimallaan nokkansa kovaan ruutuun — täräys oli niin hirvittävä, että vain äärimmilleen jännitetty itsesäilytysvaisto piti yllä sen voimia, ja se lepatteli, lepatteli, tullen yhä epätoivoisemmaksi ja tuntien voimiensa loppuvan. Sinä et antanut sille rauhaa levähtää, sinä ajoit sitä takaa, kunnes se iski nokkansa ruutuun sellaisella voimalla, että pyörtyi ja putosi maahan. Sinä otit sen suureen käteesi. Se heräsi siinä ja luuli turmionsa tulleen. Se yritti vielä viimeisin voimin nokkia kättäsi päästäkseen pakoon. Sinä ymmärsit väärin sen epätoivon, sinä luulit sitä kiukuksi. Sinä uhittelit sen ponnis-

telemista. Tunsit kuinka sen sydän vapisi kourassasi. Et päästänyt vapauteen, tahdoit ehkä ensin vain hiukan silitää hienoja sulkia, vaikka sinun olisi pitänyt ymmärtää, että joka hetki linnulle oli samaa kuin sinulle olisi ollut, jos sinut olisi asetettu seisomaan hirttonuoran silmukka kaulassa ja pyöveli vieressäsi olisi viivytellyt tuomiosi täytäntöönpanoa. Sinä et ehkä ensinkään päästänyt lintua irti, ehkä aloit suorastaan kiduttaa sitä ennenkuin tapoit sen — saadaksesi sen kauniit höyhenet?

Kuka oli se lintu? Se joka lauloi sinulle maaliskuun aamuna, jolla oli sama oikeus elämään kuin sinulla, koska sama elämän herra oli antanut sille elämän kuin sinul-
lekin!

Muistatko oravaa, joka metsän tuoksuvasta salista tuli vierailulle sinun koulusi pihakuusiin? Kun sen näit, olisi sinun, kuten vieraanvaraisen isännän sopii, pitänyt juosta ilmoittamaan tovereillesi, mikä harvinainen vieras oli saapunut. Te olisitte kaikki seisoneet sen ympärillä hiljaa ja kohteliaina ja iloinneet sen siroista hypyistä puusta puuhun, sen hännän komeista heilahduksista. Mutta kun te olitte kokoontuneet, nauroitte, rähisitte ja peloittelitte metsän kuninkaallisten salien asujaa. Te teitte lumipalloja, te viskelitte kivillä vierastanne. Se tunsu häviönsä tulevan, se hyppeli puusta puuhun, mutta ei ollut täällä puita kuten sen kodissa metsässä. Pyörriksissään se hyppeli... Teitä oli monta. Kivet satelivat avuttoman ympärillä. Se haavoittui ja joutui kiduttajiensa käteen... Mutta te luulitte tehneenne miehekkään teon. Olisi yhtä miehekkästä jos sotajoukko saisi käsiinsä pienen pojan ja ottaisi hänet luotiensa maalitauluksi!

Muistatko kun ensimmäisen kerran sait yksin ajaa hevosta. Sinä olit uljasta miestä, kiskoit ohjasperistä ja löit. Sinä innostuit lyömään koiraakin, joka haukkui kotiportillaan tien vieressä. Entä muistatko kuinka kiusasit kissaa ja retuutit sitä sylissäsi, vaikka se naukuen ja kynsien pyrki pois. Sinä likistit sen vahingossa oven väliin — et pyytänyt anteeksi, et hyvittänyt, vaikka olit tehnyt pahaa kotisi ystävälliselle kehrääjälle!

Oli köyhä, risainen mies, jolla ei ollut muuta omai-

suutta kuin pieni koira. Heillä ei kummallakaan ollut maailmassa muuta ystävää kuin toisensa. He olivat molemmat yhtä rumia ja takkuisia. He jakoivat ruuan ja he jakoivat vuoteen. Miksi sinä pilkkasit heitä, miksi heitit heitä salaviihkä kivillä? Entä muistatko sen vanhan neidin, joka asui pienen koiransa kanssa ullakko-huoneessa, samassa talossa kuin sinä? Se vanha neiti oli vähän omituinen, hänellä oli elämässä ollut paljon suruja. Hän oli kadottanut kaikki mitä oli rakastanut, siksi hän oli toisenlainen kuin muut ihmiset. Mutta kaiken rakkautensa, mikä hänellä oli jäljellä, hän oli kohdistanut koiraansa. Sille hän säästi mitä ikinä sai irti, sen kaulaan hän sitoi silkkiset nauharuusut ja tiu'ut. Se koirapahanen oli niin pieni ja viluinen. Väristen se seurasi ystävätärtään talvikävelyillä. Sinä pilkkasit heitä molempia ja päätit tuhota koiran. Neiti oli sinusta naurettava ja koira sopiva kravunsyötiksi. Mutta luuletko sinä, että joku ihminen olisi voinut olla neidille uskollisempi ystävä? Sinä ehkä! Ei, neiti oli valinnut varsin viisaasti. Eläin on uskollinen ystävä. Ei se petä eikä panettele kuten ihmiset tekevät keskenään.

Kun sinä joskus ensilumella olet istunut havumajassa ja teerien parvi on lentänyt puunlatvaan — niiden höyhenet ovat kiiltäneet ja välkkyneet, niiden liikkeet olleet ihastuttavan voimakkaat ja vapaat — eikö sinun kätesi ensinkään ole vavahtanut, kun sinä olet kohottanut sen tuhoamaan niitä? Noin vain iloksesi! Se on sentään toista, kun tapat kuten eläin tappaa: elääkseen, nälkänsä. Mutta sitäkö varten sinä syksyllä, kun luonto on pukeutunut veren punaan ja kullan keltaan, kun sen kuolevaa iloa valaisee taivas korkeampana ja kuulaampana kuin milloinkaan, kuljetat metsään koiraparvesi ja teloitat tuhansia metsän salien asujaimia? Huviksesi sen teet. Niin raa'aksi ei eläin tavallisesti alennu. Sen julmuus on ajattelemattomuutta, vaistoelämää.

Ihmisellä ei saisi olla lupaa sellaiseen. Ajattelemattomuuttaan hän saattaa pakkaspäivänä ajaa hevosensa hieken ja jättää sen jäähtymään kylmyyteen peittämättä sitä. Hän panee jääkylmät rautasuutset sen suuhun, juottaa sitä kylmällä vedellä. Hän kiusaa karjaansa pimeässä navetassa, hän antaa lastensa rääkätä kissaa, koira.

Entä näitkö miestä, joka maalta toi kuormaansa kaupunkiin torille? Kun hän oli saanut myydyksi kapistuksensa, meni hän kapakkaan ja joi siellä. Hevonen seisoi ulkona. Se odotti odottamistaan. Oli kylmä. Alkoi värityttää. Vihdoin tuntui siltä kuin jokainen karva olisi ollut jäinen neula, joka tanssi ihon pinnalla. Mutta ikkunoiden takaa kuului naurua ja melua ja tuon tuostakin tuli portaille miehiä rähisemään. Päivä aleni, pakkanen yltyi. Jääpiikit pistelivät tulisina neuloina ja aurinko oli kuin verinen meri, josta tarttui täpliä silmiin. Hevonen hyppi ja kaapi maata. Mies tuli ja löi sitä. Se hyppäsi korkealle ilmaan ja hirnui. Mies vimmastui ja löi uudelleen ja uudelleen. Jokaiselta lyöniltä kimmahdi hevonen ilmaan, jokaisesta iskusta jäi polttava jälki. Se oli kiinni aidassa, se ei päässyt minnekään. Tulisista iskuja sateli. Oli kuin tulinen raesade olisi vinkunut sen ympärillä ja jokainen pistos tuli kuin tikarista. Vihdoin hoiperteli mies pois ja hevonen jäi läähättämään hämäämään. Kului pitkä aika. Äkkiä helähti ruutu, rähinä pulpahti kuuluville ja miesjoukko valmistautui lähtöön. Hevonen ymmärsi mikä sitä odotti. Sen jokainen ärsytetty hermo vapisi. Se lensi eteenpäin perässään kuormallinen miehiä, jotka huusivat ja löivät sitä. Se ei tuntenut maata jalkainsa alla. Koko voimavarastonsa, jonka oli määrä kestää vuosia, se pani liikkeelle hädän hetkenä. Se aavisti, ettei se kauan jaksaa. Reki alkoi painaa ja tuli vihdoin kuin kivikuormaksi. Se karkasi vimmattuna eteenpäin. Suupielet olivat verissä, kiehuva tuska täytti pään ja kieli pitkällään tempovien suitsien alla se juostessaan tunsu sydämensä olevan halkeamaisillaan ...

Kuka oli se hevonen? Se joka vetää ihmisen kuormat, joka kyntää hänen peltonsa, joka kyyditsee hänet kirkkoon ja vihdoin hautausmaahan, joka iloisesti hirnahaa haasta, kun tuntee ihmisystävän äänen. Se oli elävä olento kuten ihminenkin. Heidän piti tukea ja auttaa toisiaan ...

Sinä olet ruokkinut lehmääsi ja lihottanut sitä, se on viihtynyt luonasi, se on kotiutunut navettaan ja karjaan. Se tuntee haat ja järvenrannat. Eräänä päivänä se talutetaan ulos navetasta, nuora sidotaan sarviin ja

se kiinnitetään reen perään. Se murjottelee pahalla tuulella: se ei tahdo lähteä minnekään, kotona on hyvä, pian jaetaan jo heiniä. Mutta sen on mentävä, reki vetää sitä hellittämättä perässään. Se menee läpi tutun hakamaan, jossa on kulunut niin moni suloinen kesäpäivä. Maat käyvät oudoiksi, näin kaukana ei se milloinkaan ole ollut. Sitä väsyttää ja pelottaa. Vedetään niin lujaa että koskee päähän. Etteivät vain sarvet irtaantuisi. Tullaan paikkaan, missä on paljon rakennuksia ja tiet kovasta kivistä. Koskee jalkoihin. Outoja ihmisiä tulee vastaan. Tuntuu yhä pelottavammalta. Puolipyöräyksissä nääntymyksestä se viskelee niskaansa osoittaakseen, ettei sen ole hyvä olla, ettei se ole tyytyväinen. Se tahtoo kotiin. Lähdetään kotiin! Silloin tulee suuri, vieras mies koettelemaan sen selkää, ja tuon vieraan miehen vaatteista leviää haju, joka saa sen jähmettymään kauhusta. Se ei vielä ymmärrä mitä tuo haju on, tajuaa sen vain kauheaksi, ja sen väsymys häviää samassa hetkessä. Mies kuljettaa sen läpi suuren portin. Haju käy yhä voimakkaammaksi. Se ei tahdo tänne, se panee vastaan. Sitä lyödään ja tuupitaan. Kaikin voimin, joilla elävä olento pysytteleikse kiinni elämässä, se tarttuu vastarintaan, mutta sen jalat liukuvat, sillä maa on tahmeanaan verta, ja kun se tulee sisään suuren rakennuksen ovesta, on permannolla nyljettyjä nahkoja ja lihaläjiä ja läpi ilman, jonka täyttää veren äitelä, tikerä, pyöräyttävä katku, kuljetetaan se teurastuspenkille ...

KERTOMUS VAPAAVIIKOLTA

A a t t o n a

Sillä viikolla on Suomen kansan suussa paljon nimiä! Toiset sanovat vapaaviikoksi, toiset runtuviikoksi, toiset kissaviikoksi ja toiset savipäiviksi. Taitaa olla vielä muitakin nimiä, vaikka niistä ei tällä paikkakunnalla tiedetä ... Mukavaa kun sanotaan savipäiviksi! Senköhän tähden, että maat silloin ovat savessa vaiko sentähden, että miehet silloin juovat nyrkkinsä saveen? Sitä on vaikea tietää. Mutta se on varma asia, että savipäivät ovat hauskoja päiviä. Ja nyt ne ovat tulossa, tästä illasta alkavat. Kun tänä iltana Pläsin riisuu ja talliin panee, niin siellä se pysyy viikon päivät. Ainakaan ei hän, Ville, taluta ulos ovesta. Isäntä ja pojat saavat syöttää ja taluttaa. Ville ei koske. Huomenna ei ole pyhä, mutta silti ei mennä työhön. Huomenna on ensimmäinen savipäivä. Ja savipäivät ovat sellaisia päiviä, ettei mennä työhön.

Ja savipäivät on sellaisia päiviä,
ettei mennä työhön, ettei mennä työhön.

Siitä asiasta täytyy vallan lauluksi pistää. Elämä on sentään lystiä, niin lystiä että hui ja hai! Ja nyt mennään kotiin ja riisutaan Pläsi, sitten saunaan ja puh-taaseen paitaan, sitten sänkyyn ja piippu suuhun, kunnes illallinen joutuu, ja huomenna on kourassa yhdeksänkymmentä markkaa rahaa ja mennään kaupunkiin ja ostetaan tavaraa ja ehkä Mantakin on kaupungissa. Pitää samalla ostaa kahvia. Ostaa sitä markan kahdek-

sankymmenen kahvia puoli kiloa ja vie äitimuorille. Sen on sitten taas niin hyvä mieli, se kehuu sitten taas niille vaivaistalon akoille. Elämä on sentään lystiä, niin lystiä, että hui ja hai!

Iloisesti vastaa metsä miehen lauluun ja laulu kiertää pitkin taivaan rantoja. Taivas on kirkkaana, punaisena loimuna ja ihmisen ääni virtaa kuin ilma läpi metsän. Eivät ole enää lehdet estämässä, ne ovat jo varisseet, vain jokunen keltainen lehti riippuu vielä koivussa kuin risainen riekale. Ei heilahda oksa, ei liikahda puun latva. Ilma tulee sieraimiin hyvänhajuksena kuin kesäisestä apilapellostä. Alkaa kylmätä, vallan tuntuu kuinka punertavassa hämärässä maa kangistuu jalkojen alla. No, jo on aikakin, jo tätä likaa ja lokaa on kestänyt läikähtymään asti. Savi kohmettuu, parahiksi, savipäiviksi...! Mutta kuinkas sitten käykään, kun pitäisi nyrkit saveen juoda? Tuohonko routaan sitten pitää keikahtaa?

Hannanhan! Ihan täytyy nauraa. Ei hän keikahda, ei tarvitse pelätä. Pari ryypyllistä ottaa tillikasta, mutta siihen se saa jäädä. Hän saisi monet hyvät humalat, rahaa on jäljellä yli yhdeksänkymmentä markkaa, yhdeksänkymmentä kaksi markkaa ja viisikymmentä penniä, hän tietää sen pennilleen, mutta niillä rahoilla pitää saada paljon tavaraa, paitoja, rukkasia, kintaita ja muuta pientä; sitten palttoo, kun on vanha käynyt niin huonoksi, ettei enää kehtaa kirkollekaan lähteä. Se Manta on siellä aina niin hienoissa, ettei pidä vanhaa risaa yllensä yrittääkään, jos sitä tyttöä aikoo. Ja Manta on kaikin puolin aiottava tyttö, sillä kuuluu olevan monta sataa säästöissä ja hänkin aikoo Villeä, sen Ville monta kertaa on huomannut.

Jos osuisikin niin, että Mantakin menisi kaupunkiin huomenna. Silloin sopisi viedä hänet Mynttiselle sokerileipiä syömään... Ja entä jos yksin tein ostaisi sormukset! Kyllä rahojen puolesta sopisi, veisi vähemmän pankkiin. Ei se hukassa olisi mikä sormuksissa olisi, arvo kullalla aina on. Ja Manta tulisi kaupanpäälliseksi. Hahhahhah! Se onkin sellainen tyttö, ettei toista ole tässä maailmassa.

Tai jollei vielä huomenna menisikään kaupunkiin,

vaan menisi lauantaina vasta. Ehtisi sen palttoon lauantainakin saada. Ja huomenna olisi hyvä kotona korjailla vaatteita. Ne ovat kaikki risoina. Kirkkotiellä menisi sitten vaivaistaloon äitiä tervehtimään ja veisi ne kahvit. Ehtii siinä viikossa sentään yhtä ja toista, kun se kaikki on hallussa.

Hohojaa, pidäpäs nyt vähän kiirettä, Pläsi! Ymmärrä nyt, että huomenna saat olla laiskana.

Sillä savipäivät on sellaisia päiviä,
ettei mennä työhön, ettei mennä työhön.

Ei hevoset eikä ihmiset. Elämä on hauskaa ja taivas on kirkas. Poski punoittaa ja silmä kiiltää. Voimaa on ruumiissa niin että paukkuu ja jyllää. Kyllä tämä poika pitää puolensa koetuksessa missä vain! Hei Pläsi, mennään herroiksi! Huomenna on rahaa taskut täynnä. Ja rahalla saa ja hevosella pääsee. Mutta sinullapas, Pläsi, ei näy pääsevänkään — etkös sinä hevonen olekaan? Soh, soh, älä nyt suutu, hevonenhan sinä olet, aika lihava löntikkä oletkin! Mutta laiska ... Tunnetko kuinka maa kohmettuu kavioittesi alla — kelpaa lauantaina tämän pojan tallustella kaupungin katuja ja sunnuntaina herrastella kirkolla. Heheijaa kuinka se elämä on lystiä ... ! Luuletkos että vielä jää rahaa pankkiin, jos kihlasormukset ostaa ja kihlat antaa... ? Noh, älä nyt enää viime hetkessä rupea kuhnustelemaan! Livistäpäs nyt vähäisen!

Ville lojuu heinäkuorman päällä, hän on niin vaipunut heiniin ettei näy muuta kuin saappaan korot, vähän hartioita ja päätä, terveen nuoren miehen pää, jonka poskilla on verta ja silmissä rehellisyyttä. He ovat Pläsin kanssa kaiken päivää tuoneet kotiin heiniä. Jo nyt pitäisi riittää ... Soh, Pläsi, joudupas nyt, pikemminhän pääset lepoon sinäkin ... ! Ville huiskauttaa vitsaa, Pläsi suutuu ja puhaltuu höyryten viemään kuormaa navetan siltaa ylös.

— Jokohan alkaa riittää! huutaa Ville navettatyöille, jotka häärivät alhaalla lypsytouhuissa. Heillä on kiire heilläkin, savipäivät edessä heilläkin. Mari, joka on morsian, lähtee lisäksi käymään morsiamenapua. Mari eroaa palveluksesta mennäkseen naimisiin.

— Muista vain, ettet kaikkia rahojasi hävitä! huutaa hän Villeä vastaan. Häntä ei näy, hän on kyykyllään Mansikin takana ja Ville kuulee vain hänen iloisen äänensä, josta kaikuu ainainen nauru. Se olisi se Mari-kin ollut otettava tyttö, hän katseli sitä vuoden alussa niillä silmillä. Mutta tuli sitten se naapurin Janne ja ehti ennen. Ja nyt se on myöhäistä. Mutta onhan Manta!

— Tästä päivästä viikon taa tulen minä tänne, sanoo Mari. — Pidä silloin kukkarosi auki.

— Vai pitää sinulle antaa morsiamenapua. No, annetaan, annetaan. Paljonkos pitää antaa?

— Kunhan nyt markankin annat!

— Kokonaisen markan! Älähän nyt. Kunhan nyt viisikymmentäkin penniä saat.

— No niin, kunhan nyt senkin annat, vanha saita!

Ville nauraa ja pölläyttää kuorman entisten joukkoon. Luukku on auki, alhaalta näkyy lehmii, homehtunut seinä ja lamppu, joka palaa tihruttaa kuin hämähäkin-verkon sisästä. Tyttöjä ei näy, mutta kuuluu kuinka maitosäteet syöksyvät kiuluun. Hilta laulaa, joku lehmistä ynähtää. Luukusta nousee lämmintä höyryä parvelle, jossa heinät pölyävät ja lemuavat.

Se Ville on sinä iltana nopsa kuin ihmisen ajatus. Silmänräpäyksessä on Pläsi päästetty valjaista, mies pirtissä ja lippaisemassa saunaan. Mutta siellä sitten kuluukin useampia silmänräpäyksiä. Savipäiväaaton kylpy on makea kuin sauna juhannusaattona. Ja entäs sitä, kun sitten lojuu sängyssä ja odottelee illallista! Pinta on puhdas kuin porsliini, vaatteet hajuavat puhtaalta vedeltä. Talokin tuntuu niin oudolta. Piiat panevat kokoon tavaroitaan, emäntä ja tytär hääraävät. Mukavaa sitä on katsella. Ja kun sitten ajattelee, ettei huomenna tarvitse mennä työhön eikä ylihuomenna eikä ylihuomenna eikä koko viikkoon! Ja kun sitten ajattelee, että huomenna on kourassa yhdeksänkymmentäkaksi markkaa, että menee kaupunkiin ostamaan tavaroita ja vie Mantan sokerileipiä syömään ja ostaa sille pitkän vehnäsen kotituliaisiksi, niin silloin on niin hauskaa, ettei enää haus Kempaa voi olla. Pulska, pitkä poika lojuu sängyssä alusvaatteillaan, kiskottelee, oikoo jäseniään ja poltteele piippua. Savipäiväin aatto on

onnellinen kuin joulun aatto. Lepo on edessä koko vuoden rasituksista, saalis on tiedossa koko vuoden välvästä. Palkkalainen on myynyt jokaisen hetkensä toiselle — nyt on edessä se ainoa viikko, jolloin hän itse määrää minne menee, mitä tekee. Savipäiväin aatto on totisesti onnellinen kuin joulun aatto.

Viimeisenä päivänä

Mutta mikäs ihme sille Villelle on tullut? Ei puhu eikä pukahda, ei valita, ei vastaa, ei herää syömäänkään, vaikka herätetään. Makaa kuin kuoleman unta. Olisiko se siivo poika nyt tosiaan ollut kaikissa niissä, mitä puhutaan?

— On se ollut, on se ollut, toimittaa Hilta, posket punaisina kiihkosta. — Kun se oli ollut niin kauhean juovuksissa kaupungin kadulla, että piti korjata putkaan ...

— Se oli Jannekin nähnyt sen niin humalassa, että retkotti puolelle ja toiselle, selittää Mari, joka koko viikon on kierrellyt pitäjällä pyytämässä morsiamenapua ja vihdoin joutunut entisen isäntäväkensä luo.

— Kenenkähän kanssa se oikein on ollut, kun niin on heittäytynyt huonoille jäljille? päivittelee emäntä.

— Kenenkäs muun kuin Manun, Mattilan Manun! tulee taas Hiltan suusta kuin koskesta. — Se oli kehnut panneensa tämän Villen maksamaan kahden päivän kemit. Ja kun se Manu ja Manun joukko oikein on juonut, niin kyllä Villen kukkarossa on tullut puhdasta. Saatte nähdä ettei se ole palttoota ostanut! Jollei olisi ehtinyt ennenkuin Manun tapasi. Kunhan sinä Mari vain saisit ne viisikymmentä penniä, jotka se sinulle lupasi morsiamenapua ...

— Älä puhu niin lujaan! Ettei kuulisi.

— Ei se mitään kuule! Joka nukkuu kuin kuoleman unta... Se se oli tämä Ville, joka siellä Rajalan tansseissa ikkunaruudut särki. . .

— Eihän nyt kuitenkaan! pääsee emännältä.

— Oli, oli! tiuskii Hilta. — Johan minä tässä sanoin, että kun ei kärejille jouduttaisi joka mies.

— Älä puhu niin lujaan! rauhoittaa Mari.

— Ei se kuule mitään, minä olen sitä tässä kaiken iltaa katsellut. Ei se noussut päivällistäkään syömään, vaikka emäntä vaati... Ville hoi, nousetkos antamaan morsiamentapua! Mari on täällä... No, nouse nyt...» Siinä näette: ei se mistään tiedä.

Naiset supattavat minkä jaksavat. He luulevat Villen olevan unessa. Ei Ville nuku, kuulee joka sanan. Ja joka sana putoaa kuin tulinen hiili hänen pääläelleen. Sillä kaikki on totta mitä he sanovat. Se on niin pahaa ettei sitä jaksata ajatella. Ei huoli syödä, ei huoli herätä eikä viitsisi kuulla noiden akkojen tuossa älmentävän... Kääntyy vain kyljelleen seinään päin ja on siinä kuin laho puu. Pää painaa kuin mikäkin, ohimoissa tykkii kuin kello olisi siellä käymässä, jalat ovat kuin kiviin köytetyt, joka jäsentä kolottaa ja polttaa, ruumis on kuin piiskattu.

Kirotut vaimo väet siinä! Mitä se heihin kuuluu kenen seurassa hän on ollut ja onko juonut ja onko hän ollut putkassa ja onko hän ostanut palttoon. Totta kai hän omalla palkallaan saa tehdä mitä tahtoo! Hän on tehnyt mitä on tahtonut — tai eipä hän ole sitä tahtonut mitä on tehnyt! Hänen piti ostaa palttoo ja paitoja ja kintaat ja rukkaset ja puoli kiloa kahvia äidille ja sokerileipiä ja nisusia Mantalle. Hänen piti paikata vaatteensa, käydä kirkolla, käydä vaivaistalolla äitiä tervehtimässä. Sitä hän alkuaan tahtoi. Mutta hän teki toista. Palttoon hän kyllä jo oli ostanut, mutta Manu pani hänet panttaamaan sen. Ja hän antoi sen viidestä markasta — kolmenkymmenen markan kappaleen! Hänen piti saada sormukset, hänen piti panna pankkiin rahaa... Ei tullut pankkiin penniäkään eikä ole enää sormuksista kysymystä... On niinkuin koiruohoa söisi, kun sitä asiaa muistelee. Eivät näy akkaväet täällä vielä pahinta tietävän. Kyllä saavat aikoinaan tietää! Tekisi mieli itkeä... Että sen Mantan kuitenkin sillä lailla piti mennä! Kuka hänet kuljettikin sinne tillikan edustalle juuri silloin kun he Manun ja toisten miesten kanssa puhuivat niin rumia! Ja mikä hänet, Villen, paniikin juuri silloin joutumaan Manun seuraan? Eihän hän montakaan kertaa sillä lailla ole ollut, tämä taitaa olla kolmas kerta, eikä koskaan näin pahasti. Mutta

se oli kai niin sallittu, että Mantan piti nähdä hänet oikein renttuna. Voi nyt kuitenkin, voi nyt kuitenkin! Manta oli sisarensa ja tätinsä kanssa, tulivat Eekluntin puodista. Mantan posket punoittivat kuin pelakuunin kukkasat ja hänen päässään oli uusi, vaaleansininen villaliina. Manu meni suoraa päätä tyttöjen luo ja yritti käydä käsipuoleen. Tytöt kääntyivät vihaisesti pois ja Mantan täti rupesi puhumaan: »No jokos tuo Villekin nyt on tällaiseen seuraan joutunut. No, en minä olisi uskonut!» Ville huomasi että Manta pyyhki silmiään ja korjasi huivia kasvoilleen — hän tunsu että tyttö itki, ja ne kyynelät olivat hänelle kuin keväistä sadetta. Keväinen sade tuo elämää uudelle nurmelle ja uusille lehtisilmuille, mutta surmaa vanhan talven jäille ja hangille. Ville tunsu nyt varmasti, että Manta oli häntä katsellut ja aikonut, tunsu myös sen, ettei Mantaa enää millään saa. Hänen sydämeensä vihloi kuin puukolla ja hän selvisi ihkasan selväksi, vaikka oli ollut aika lailla humalassa. Hänen olisi tehnyt mieli mennä Manta luo, sanoa, että hän itsekin tietää, ettei pidä olla näin ja ettei hän enää koskaan ole. Mutta toiset pojat nauraa remusivat eikä Ville kehdannut muuta kuin nauraa mukana. Ja Manta ja hänen tätinsä ja sisarensa hävisivät ja pojat jäivät nauramaan heidän perässään. Heillä oli kovin hauskaa. He härnäisivät meneviä, kutsuivat Manta tätiä rakkikoiraksi ja usuttivat heidän päälleen teurastaja Mankosen suurta koiraa, joka istui lihapuodin rappusilla. Se oli niin lihava, ettei se viitsinyt liikkuakaan ... Ei Villen ollut hyvä olla, mutta hän nauroi muitten mukana ja kun oli päästy olutpuotiin ja juotu pari pulloa, rupesi tuntumaan paremmalta. Myöhemmin tuli jo oikein hauskaa. Siellä oli muutamia miehiä, jotka pelasivat korttia, ja he saivat Villen ja Manun mukaan ja Ville voitti siinä heti viidettä markkaa ja tarjosi sitten koko joukolle olutta. Siinä kävi vähän tavaton melu ja ilo, koko huone oli sinisenään tupakansavua, ei tahtonut omaa ääntänsä tuntea, oli kuin olisi huutanut kuohuvimmassa koskenniskassa. Mutta mistä siinä oikein lienee noussut riita, joku veti puukon, poliisi tuli — eikä aikaakaan kun kaikki miehet olivat kadulla. Ville huito käsiään ja hakkasi nyr-

kiilään yhtä miestä, joka oli haukkunut Manua varkaaksi ja roistoksi.

Mikä, mikä sen Mantan taas samassa hetkessä toi siihen? Ville heräsi paikalla, juuri kuin olisi avantoon kastettu, ja hänen kätensä vaipui ikäänkuin olisi poikki lyöty. Mantalla oli sama vaaleansininen huivi päässä ja hänen kainalossaan oli pötky nisuleipää, sanomalehtipaperissa, jonka toinen pää oli auki. Taivaalla loimusivat iltaruskot ja kirkkaassa, pakkasenpanemassa ilmassa kuului juopuneitten rähinä kuin Jumalan pilkalta. Kuinkas se niin äkkiä saattoikin kuulua ihan toiselta kuin äsken ... ! Manta asteli kuin iltaruskossa. Mantan tädin rinnalla käveli Niemelän Lauri. Ville huomasi sen kaiken ainoassa silmänräpäyksessä ja hänen sydämensä jähmettyi. Hän arvasi että Lauri oli vienyt Mantan sokerileipiä syömään ja antanut kotituliaislahjaksi sen nisuleipäpötöky — tehnyt juuri sen mitä hän, Ville, oli aikonut tehdä. Manta oli häneltä viety, Manta oli menettänyt ja Manta tuntui entistä kauniimmalta ja paremmalta ja otettavammalta.

Siinä suuressa surussansa Ville sitten rupesi remuamaan ja riuhtomaan, joutui putkaan ja panttasi palttoonsa ja meni niihin tansseihin ja — ja — niin, ei sitä auta muuksi muuttaa: tappeli, rikkoi ruudun ja sai maksaa sovintoja. Eikä hänellä enää ollut rahoja itsellään, täytyi lainata sovintorahat, seitsemän markkaa. . .

— Ville hooooih! huutavat naiset korvan juuressa, — herää antamaan morsiamenapua. Morsiamella on kiire!

Eivätkö ne nyt jätä rauhaan! Tuota ovat hokeneet päivällisestä asti. Se odottaa nyt sitä luvattua viittäkymmentä penniään eikä lähde ennenkuin sen on irti kiskonut. Ei se kysy sitä, että mistä Ville sen ottaa. Sillä hänellä ei ole sitä, ei ole yhtä penniä, vaikka viikko sitten oli otettavissa yli yhdeksänkymmentä markkaa. Ei yhtä penniä, ei puolta kiloa kahvia, ei Mantaa, ei mitään! Ainoastaan seitsemän markkaa velkaa ja käräjäjuttu edessä ja vaatteet risoina tuolla nurkassa. Eivätkä nuo kiusanhenget kuitenkaan jätä rauhaan!

Ville on tuntikausia maannut kuin kaadettu hirsi, kasvot seinää vastaan, jäsenet kuin poikki, raskaasti hengittänyt ja tuskitellut. Hän ei ole ollut näkevinään eikä

kuulevinaan, antanut vain maailman pauhun vyöryä kuin ukkosen päänsä päällitse. Äkkiä hän karkaa pysyyn kuin karhu, jonka pesään on ammuttu. Hänen hiuksensa ovat pörrössä, parta tiheänä sänkenä, pyhävaatteet, joissa hän on sänkyyn viskautunut, kurassa ja savessa, silmäluomet turvoksissa, nenässä haava, johon on hyytynyt verta.

— No, saat sinä nyt sen vähemmälläkin! huutaa hän Marille ja kopeloi taskusta kukkaroon.

— Hyvät ihmiset! pääsee naisilta. — Tuonkos sinä olet näköinen!

— Kas, kas, jopas vihdoinkin heräsi!

Ville nielaisee pahat sanansa, murjottaa Mariin ja sanoo emännälle:

— Ei satu olemaan pientä rahaa. Jos emännältä saisi viisikymmentä penniä lainaksi. Maksan jahka saan rikotuksi.

— Anna sinä vain niitä suuria rahojasi! tiuskaisee Hilta. — Kyllä Mari rikkoo!

Se arvaa se vimistelijä, ettei Villellä ole. Ville istuu penkille, kynärpäät polvia vastaan ja haukottelee. Tytöt nauravat katketakseen. Emäntä on kovin vakavana, kun tulee kamarista. Ville tuntee, vaikka silmäluomet ovat painuksissa, että emäntä katsoo häneen nuhtelevasti.

— Ei minulla satu olemaan kuin kymmenen penniä, sanoo hän.

Ville ottaa rahan silmiin katsomatta ja ojentaa sen Marille.

— Tämähkö siitä nyt tuli?

Tytöt tyrskähtävät nauruun ja Mari uhkaa viskata koko rahan Villen perässä. Tällainen raha! Mitä tällä tällaisella rahalla on virkaa?

Ville pakenee ikäänkuin häntä ajettaisiin takaa ja tulee pihamaalle. Sataa lumiräntää taivaan täydeltä. Tottakin! Hän muistaa että hevoset on illastettava ja suuntaa askelensa talliin. Lumiräntä asettuu kuin märkä vaate kasvoille ja niskaan ja alkaa valua alas selkään. Tekee hyvää että sitä tulee, tuntuu oikein helpottavalta olla yksin pimeässä.

Viikkoon ei hän ole avannut tallin ovea. Viikko sitten

hän Pläsin tähän riisui ja silloin kohmettui maa ja taivas ruskotti ja miehen rinnassa jylläsi voima. Silloin hän taputteli Pläsiä ja jutteli sille — nyt hän työntää sen pään syrjään.

— Älä nyt! No — anna nyt olla, senkin... !

Pläsi ei ole tottunut sellaiseen puheeseen. Se vetäytyy arkaillen pilttuun toiselle laidalle. Vasta hetkisen perästä se taas uskaltaa käydä kiinni hoitajansa hihaan, hiljaa hellitellen ja lepytellen. Eipäs enää työnnä luotaan, jo antaa silittää... Pläsi käy rohkeammaksi, jo työntää turpansa miehen kainaloon.

Silloin pulpahtaa Villessä tuska valloilleen ja hän käy kiinni Pläsin turpaan, painaa päänsä laheaa karvaa vastaan ja purskahtaa itkuun ... Muut hevoset syödä rouskuttavat, mutta Pläsi antaa päänsä olla siellä Villen käsissä ikäänkuin se ymmärtäisi kaikki. Ja miksei Pläsi todella ymmärtäisi! Pläsi ymmärtää, ymmärtää paremmin kuin ihmiset. Antaa niiden siellä älmentää, Pläsi tietää, että Ville nyt on niin onneton ja niin köyhä. Kun ne kaikki menivät viikossa, kaikki mitä koko vuoden oli rakentanut. Voi Pläsi, Pläsi... !

Ja kuinka se oikeastaan tapahtui? Se näytti niin viatomalta. Manu tuli vastaan poikajoukon kanssa eikä ollut puhetta kuin yhdestä ainoasta ryypystä. Ja näin kävi! Koko vuosi on taas edessä ja kädet tyhjinä kuin maailmaan tullessa.

Pläsi syödä rouskuttaa jo kilpaa toisten hevosten kanssa, mutta yhä istuu mies tallin kynnyksellä, istuu ja tuijottaa tyhjään. Ei hän enää itke, vain hytkähtää silloin tällöin. Istuu, istuu ja tuijottaa tyhjään. Koko vuosi on taas myyty.

NUORUUTTA SUOMEEN

Oli kerran ihminen, joka rakasti nuoruutta niin, ettei hän milloinkaan tahtonut luopua siitä. Ei hän rakastanut sitä kuten tekohurskaat pyhää sanaa: kielellänsä ja huulillansa. Nuoruus asui hänen sielussaan ja säteili sieltä kuin aurinko. Se loisti silmistä, kasvoista, puheesta, liikkeistä, se henki jokaisesta teosta. Hänen työnsä oli iloa ja tarmoa ja siitä jäi hedelmällistä jälkeä, hänen suuttumuksensa oli virkeä ja puhdistava kuin kesäinen ukkosilma, hänen leikkinsä oli kuin lasten, kun ne kisailivat kesäisillä nurmilla, hänen rakkautensa oli lämmin ja eloa-antava.

Kun hän oli saavuttanut puolen vuosisadan iän ja hänen ikäisensä jo raskasliikkeisinä ja väsyneinä vaareina ja muoreina vaativat itselleen vanhuuden lepoa, puki hän nuorten lailla, teki kilpaa työtä nuorten kanssa ja tanssi työn loputtua lehditetyssä pirtissä altaan kaksikymmenvuotiaat. Hänen silmäkulmiinsa tuli ryppyjä, mutta hänen intonsa oli kuin puolta nuoremman ja hänen ilonsa kuin lasten. Ei hän epäröinyt, jos oli kysymyksessä rohkea yritys tai voimia kysyvä työ — mukana hänen piti olla ensimmäisenä. Vuodet kylvivät jo lumensa hänen hiuksiinsa, mutta joustavana pysyi hänen henkensä. Kaikki hän tahtoi tietää, kaikkea seurata, kaikki ymmärtää mitä uusi aika toi myötänsä. Kaikki mitä tapahtui oli hänelle kuin mehiläiselle kukkien hunaja: hän eli siitä eikä voinut koskaan lakata keräämästä sitä. Häneen ei pystynyt katkeruus eikä turtuminen eikä pensistyminen. Hänen henkensä nuoruus suojeli häntä kuten vapaat järvet suojelevat maita hallalta.

Niin hän kävi mahdolliseksi jättämään jälkeensä taval-
lista suuremman työn määrän ja valamaan maailmaan
enemmän iloa kuin ihmiset tavallisesti antavat.

Mutta ihmiset eivät ymmärtäneet tätä. He pilkkasivat
ja nauroivat häntä. He ivasivat hänen nuorta mieltään,
hänen nuoria kasvojaan ja työnsivät hänen sydämeensä
monen okaan.

Miksi?

Monesti, kun kuuntelin heidän nauruaan ja näin ivan
heidän huulillaan, mietin: miksi he nauravat, miksi he
ivaavat? Emmekö me tarvitse nuoruutta Suomeen? Eikö
jokainen pisara lisää kallista pääomaa maahan?

Me suomalaiset saamme usein kuulla ulkomaalaisilta
sen kauniin tunnustuksen, että kauan säilytämme nuo-
ren ulkomuodon. Etelän lapset kypsyvät kuuman aurin-
gon alla nopeammin. Sensijaan ei kukaan väitä meistä,
pitkien talvien eläjistä, että kauan säilyttäisimme sisäi-
sen nuoruutemme. Meistä voidaan monesta pettuleivän
ja suurten vainoaikojen jälkeläisistä väittää, ettei meillä
ole ollutkaan nuoruutta, että olemme syntyneet van-
hoina. Etelän lämmössä ja väririkkaudessa säilyy sisäi-
nen nuoruus ja joustavuus.

Luonto on kun onkin meitä vastaan. Syksyjemme
pimeys painaa, talviemme kylmyys jäätää, taivaamme
kalpeus virittää alakuloisuuteen. Mutta nämä yksin eivät
tee meitä niin varhain vanhoiksi, vaan pääasiassa
uskomme, että meidän siinä ja siinä iässä sopii olla
vanhoja ja väsyneitä. Ja niinkuin me uskomme, niin
meille tapahtuu.

Tuokaamme nuoruutta Suomeen! Me lisäämme sillä
suuresti kansamme elinvoimia. Jokainen meistä voi tah-
dolla ja uskolla enentää työkykyään, tarmoaan, roh-
keuttaan, henkensä joustavuutta — kaikkia nuoruuden
ihania antimia — ainakin jonkin vuoden, ja mitä sillä
on voitettu, sen ymmärtää helposti. Ja moni meidän
vanhana syntyneistämme, nälkävuosien ja sodanaikojen
jälkeläisistä voi, ymmärtäessään nuoruuden arvon, nuo-
ruuden oikeudet ja velvollisuudet, taistella sen itselleen.
Kansamme muuttuu silloin jurosta, alakuloisesta ja saa-
mattomasta työniloiseksi ja yritteliääksi kansaksi.

Nuoruus kaikkine suurine oikeuksineen ja velvollisuuksineen suojelee niinkuin kirkkaat järvet halloja vastaan. Uskokaamme nuoruuteen ja nuoren kansamme voimiin, lisätkäämme jokainen nuoruuden pääomaa Suomeen!

TANSSEISTA TULTAESSA

Tyttö tuli tansseista ja asteli posket kuumina oikotietä, pitkin peltojen pientaria ja niittyjen sarkoja. Aamu jo sarasti, kaste päilyi mailla, ihmiset vielä nukkuivat, mutta linnut olivat aikoja olleet ylhäällä ja täyttivät laululla koko metsän.

Kylläpä hän oli tanssinut! Oli ollut hirveän hauskaa! Tanssi maistui, kun sitä näin harvoin sai. Nyt pitää ehtiä työhön yhdessä muiden kanssa. Mitäpä yhdestä valvotusta yöstä. Kyllä näin nuorella iällä jaksaa valvoakin yön ilman että se töissä tuntuu.

Hän on taittanut oksan ja huiskii sillä kahdenpuolen. Ja mieleen nousee kasvoja, toiset toisten perästä.

Nyt hän näki senkin suuren puhujan, josta lehdissä aina kerrotaan. Oli se mukavaa nähdä millainen hän oli. Hauskasti hän kaikkia nauratti, hänellä oli sukkeluuksia jos kuinka paljon. Se vain niin oudosti näkyi, että hän odotti kuulijoiden nauravan. Varmaan hän oliertonut sukkeluudet moneen kertaan.

On ilkeää kun pojat tupakoivat, aina heillä pitää olla paperossi aivan kuin olisivat syntyneet maailmaan paperossi hampaissa. Kuitenkin on savu monelle tupakointimattomalle niin ilkeää, että he ovat siitä puolisairaina, mutta pojat vain eivät välitä. Eivät edes huomaa miten rumaa tupakoiminen on ja miten likaista! Seinät tärveltyvät, ilma tärveltyy. Joka paikkaan varistetaan tuhkaa ja sirotellaan paperossinpäitä. Ja jos herroille tupakoitsijoille tekee jonkin huomautuksen, loukkaantuvat he ikäänkuin olisi käyty heidän kunnialleen. Ottaisiapa tyttö käteensä käryävän tuohitötterön ja kuljettaisi sitä huoneesta huoneeseen, niin hänet haukuttaisiin hul-

luksi... ! Muuan poika siellä tansseissa tahtoi olla oikein miehevää miestä. Hän loikoili penkeillä ja tuoleilla ja käytti joka toisena sananaan pientä kirousta tai raakuutta. Hän nauratti toisia tyttöjä ja pani toiset punastumaan ja hauskaa hänestä oli heitä kiusoitella. Tanssiessa hän painoi lujasti vastaansa ja hänen hengityksensä tuli joltakin väkevältä. Varmaan hän oli juonut...

Sitten siellä oli poika, joka oikeastaan oli talollisten lapsi, mutta joka oli käynyt pari luokkaa koulua ja nyt kiersi polkupyörällä maailmaa. Hän kaupitteli kalentereita ja joululehtiä ja tahtoi ihmisiä henkivakuutukseen. Hän ei viitsinyt tanssia, sanoi maalaistyttyjä niin kömpelöiksi, ettei niitä jaksaa liikuttaa. Hän oli tottunut kaupungin hienoihin, pörrötettyihin neiteihin.

Se muuan poika sitten — aina se puhui pahaa joistakin ihmisistä. Sanomalehdistäkin se aina luki vain häväistysjutut, murhat ja sen semmoiset. Kihlattujen ihmisten asiat se tiesi tarkkaan, ja jos joillekin tuli ero, oli se hänelle sula riemu. Tuntui oikein siltä kuin hän olisi elänyt ihmisten harmeista ja onnettomuuksista ja ottanut erikoiseksi työkseen levitellä huhuja maailmalle. Ja aina hän lisäsi kertomuksiinsa toisen puolen.

Sitten siellä oli — niin, heitä oli niin paljon, että kuka heitä kaikkia voi muistaakaan! Mutta yhtä täytyy vielä muistaa. Sitä reipasta, voimakasta poikaa, joka on käyttänyt sisarensa kansanopistossa ja veljensä maanviljelyskoulussa. Sekös onkin kaunis poika! Ei se polta eikä se kärsi juomista eikä kiroilemista. Sen puhe on niin mukavaa ja luontevaa. Kun se laskee leikkiäkin, niin ei se itse huomaa sitä miksikään. Ja se kun kuuluu tekevän naisväenkin töitä: itse valmistavan vuoteensa aamuin illoin ja lakaisevan lattiaansa. Miehen pitää muka osata kaikkea. Kunnan asioissa se on innokkaana osanottajana, mutta silti riittää aikaa kotiväellekin. Illoin luetaan ääneen kirjoja ja sanomia ja tavattoman hauskaa kuuluu olevan. Kyllä se tuntee työnteon. Kädet sillä on kovat ja lujat, kasvot ruskeat ja päivettyneet. Se poika saattaa olla tavattoman iloinen, mutta toisinaan hän taas on kovin vakava. Ja ihmeellisen hellä hän saattaa olla. Ja kun hänen kanssaan on, niin ei voi pelätä

pimeimpänäkään yönä eikä vaarassa eikä missään. Hän on niin kaunis ja niin väkevä!

Poika tuli tansseista ja ratsasti läpi kesäoisen metsän. Taivaalla tuntui jo päivän salo, mutta metsässä vallitsi vielä vilpoinen hämärä ja kosteiset oksat löivät kasvoihin. Pojan veri kävi kuumana ja kasvot hehkuivat.

Huimasti hän oli tanssinut! Saa nähdä ehtiikö tuntia-kaan nukkua ennenkuin on noustava työhön. Vähätpä siitä, vaikkei oikaisekaan yhtenä yönä. Eikä hän usein ole käynyt tansseissa! Ja siinä ratsastaessaan vilpouksessa metsässä hän käy läpi illan ilot ja hänen silmänsä viipyvät tyttöparvessa, kaikissa noissa nuorissa kasvoissa, jotka hymyilivät häntä vastaan, kaikissa noissa veikeissä olennoissa, joita hän kieputti permannolla.

Kuka heistä? Kuka heistä? äänteli hän itsekseen ja sydän löi niin että ohimoissa tuntui. Sillä hän oli siinä iässä, jolloin nuori mieli ikävöi rakkautta ja uskottua, jolloin ihminen etsii elämäntoveria. Kuka heistä hän on? Ja oliko hän heidän joukossaan, joko minun silmäni ovat hänet nähneet?

Se tyttö ei se ollut. Hän seurustelee liian paljon peilin kanssa. Hän asettelee aina kiharoitaan silmilleen. Ei sellaista viitsi katsella. Jokainen hänen liikkeensä on harkittu, poikien miellyttäminen kuultaa kaiken takaa. Ei hän osaa hymähtääkään vaanimatta menestystä. Mutta kyllä ne tytöt erehtyvät, kun luulevat poikien pitävän sellaisesta. He voivat kyllä naurattaa sellaisia tyttöjä ja tehdä heistä pientä pilkkaa — mutta mielessään he heitä halveksivat eivätkä pidä heitä sen arvoisina, että puhuisivat heille ainoatakaan vakavaa sanaa. Koko ilta on lörpötetty tanssin lomassa, mutta kaikki on ollut pelkkää tolkutonta hölynpölyä, joka hävettää ja iljettää jäljestäpäin. Ei, ei sellaista tyttöä elämäntoveriksi, jolle voi kaikki uskoa, jonka kanssa voi jakaa ilot ja surut! Tämä »joka miehen nauratettava» on kulunut poikain katseiden alla, siitä on uteliaiden ja röyhkeiden silmäyksille paljastettu joka sielun soppi, siitä on kulunut pois se pyhä, joka avautuu vain yhdelle ainoalle, sille jolle minä annan ainoan rakkauteni, sille jonka rinnalla minä astun elämän läpi.. .

Muistuu mieleen muuan tyttö, jonka piti hinnalla millä hyvänsä päästä yhteiskoulun läpi. Kovalle se otti. Jylutta eihän ihminen enää kohta ihminen olekaan, jollei se ole yhteiskoulun käynyt ja ylioppilas. Niukuin naukuin pääsi tyttö luokalta toiselle ja tuli vihdoinkin hienoksi neidiksi, jolle ei enää soveltunutkaan joka työ. Kaupunkiin hän tietysti suuntasi tiensä, toki siellä piti olla työtä hienolle neidille. Mutta ihmeellisen paljon väkeä siellä oli kaikkien hienojen ihmisten työaloilla. Hän ilmoitteli lehdissä, hän alkoi jo hypätä vaikutusvaltaisten ihmisten luona. Hän haki konttoripaikkoja, postinharjoittelijaintoimia, olisi lopulta ruvennut vaikka telefoni-neidiksi tai rouvanapulaiseksi. Mutta kaikkialle oli toisia ehtinyt ennen häntä. Maailmassa alkoi nähtävästi olla enemmän hienoja ihmisiä kuin heille sopivaa työtä. Ja neidille tuli se aika, että hän kulki ovelta ovelle lainaamassa kahta markkaa, yhtä markkaa, viittäkymmentä penniä. Nälkä hänet vihdoinkin ajoi kotiseudulle. Hänellä oli hirveän suuri, komea hattu pörröisen hiuslaitteen päällä — sen hän oli pelastanut kaupungista lohdutukseen ikävälle maaseudulle, jota hän kaikesta sydämestään halveksi. Se näkyi selvästi tansseissa, joihin hän komeine hattuineen tuli. Ei, ei, ei! varjelkoon sellaisesta työstä! Kaikki terve omanarvontunne, kaikki luonnollinen ylpeys, joka kannustaa ihmistä elämään omien käsiensä työstä, on hänestä kulunut pois. Kerjääminen on painanut häneen alhaisuutensa leiman.

Hullunkurinen oli se pirteä pikku neiti, joka tahtoi näyttää kielitaitoaan. Se puhui tähän tapaan: kuinka on uppfriskaavaa tulla tänne ulos! Tuolla sisällä alkoi-kin olla niin roivista, kun tupakoitiin. Minä tein jo sellaisen dabstin, että haukuin erästä huvikomitean jäsentä. Minä olen niin bortschämndi hyvään ilmaan nähden. Meillä on aina niin friskiä kotona. Antakaas minulle siivu tuota längdiä! Tack, tack!

Sitten se komea tyttö, joka aina kulkee edellä joka paikassa. Kyllä hän on silmänruokaa, mutta ei hän ajattelekaan muuta kuin itseään. Ei hän kysy muiden iloa tai surua: minä itse, minä itse on hänelle aina kaikki kaikessa.

Pojan katse kulkee työstä tyttöön. Heitä on sekä

muotinukkeja että sellaisia, jotka laiminlyövät ulkonaisen asunsa, sekä henkisesti tyhjiä että typeriä, sekä järkeviä että miellyttäviä. Vihdoin hän pysähtyy erääseen jota hän usein pyöritti piirissä. Sillä tytöllä oli luja työtä tekevän käden puristus, hän katsoi häneen iloisin uskollisin silmin. Otsa oli kirkas, puku yksinkertainen, mutta siro. »Kuinka tavattoman hauskaa tanssia!» huudahti hän hengästyneenä. »En minä usein — mutta joskus. Kuulkaa, tanssitaan oikein lujaan!» Ja he tanssivat. Mutta sitten he joutuivat nurkkaan istumaan ja johtuivat puhumaan työstä ja puolue-elämästä ja kirjallisuudesta ja uskonnosta. Ja tanssi unohtui ja he puhuivat vakavasti. He joutuivat parvekkeelle ja tyttö katseli ulapalle. Ja hänen silmissään oli hiljainen hellyys, kaipaus ja totisuus. Eikä poika voinut riistää katsettaan hänestä. Nuo kasvot todistivat, että tytön sana pitää, hänen uskollisuutensa kestää, hänen rinnallaan on hyvä lähteä elämän taipalelle.

Hän se on, hän se on! kuiskasi poika ja taipui taputamaan hevosen kaulaa. Ja ylenpalttisen ilon vallassa hän koppasi lakin päästään ja heilutti sitä korkealla ilmassa.

PUHE TOLSTOI-JUHLASSA

Aurinko paistaa, metsä on tuore ja vihreä, nurmi iloinen ja raikas. Sellainen iloinen vihreys voi olla metsässä vain kun taivas on sininen ja linnut laulavat.

Keskellä tuoretta vehmautta seisoo mies avojaloin, yllä talonpojan yksinkertaiset vaatteet, valkoisen mekon taskussa paksu kirja, kädet pistettyinä nahkaisen vyön alle. Hän on vanha, hiukset ja parta harmaat, kasvot rypyissä, mutta hän on vielä vankka ja voimakas ja sininen silmä katsoo kuin sisäänpäin, vakavana, tyynenä, pohjattomana. Ihminen siinä seisoo keskellä luontoa, ihminen, jonka ikävöiminen on ollut niin ääretön. Hänen kaipauksensa ei ole koskaan tauonnut, ei silloin kun hän eli tämän elämän rikkaudessa, kun hän tunsi sen hellyyttä, hyvyyttä ja viattomuutta, ei silloin kun hän kulutti itsensä sen raakuudessa ja rumuudessa, ei silloin kun hän haparoi horhien pohjilla ja joi niiden kuumia vesiä. Kaipaus ajoi yhä etsimään, etsimään; ikävöiminen oli kuin erämaankulkijan jano, kun kieli jo tarttuu suulakeen ja silmät palavat tulella. Epätoivo likeni kuin viettelijä ja halki unettomien öiden ja onnen väläysten ja kamppailujen ja hetkellisten katumusten soi kysymys, aina sama, kautta vuosien ja päivien sama, kysymys yksinkertainen kuin luonto, jonka silmämme näkee, ja syvä kuin luonto, jossa elämän ja kuoleman arvoitus asuu — kysymys soi, kysymys soi: mitä varten minä elän? Mikä on elämän tarkoitus, mikä kuoleman?

»Ennenkuin voin ryhtyä hoitamaan maatilaani, kasvattamaan poikiani, kirjoittamaan kirjoja, pitää minun tietää, mitä varten minä rupean sitä tekemään. Niin

kauan kun en tiedä mitä varten, en voi mitään tehdä, en voi elää...»

»Perhe, sanon minä itselleni. Mutta perhe, vaimo, lapset ovat myöskin ihmisiä. He ovat samoissa oloissa kuin minäkin... Mitä varten minun on heitä suojeltava ja rakastettava, hoidettava ja kasvatettava? Samaa epätoivoako varten, johon itse olen joutunut — vai tylsistymistäkö varten?»

»Mutta kenties on minulta jäänyt jotakin huomauttamatta, jotakin ymmärtämättä. — Eihän voi olla mahdollista, että tämä epätoivon tila olisi ihmiselle ominaista?»

Ja etsijä menee suurten ajattelijain luo, jotka ovat syventyneet kysymykseen elämän ja kuoleman tarkoituksesta. Siellä ei löydy vapautusta epätoivolle. Hän menee omansäätyistensä ihmisten joukkoon, mutta siellä on sellaisia, jotka eivät laisinkaan näe tämän elämän kurjuutta ja järjettömyyttä; tai sellaisia, jotka tukahuttavat elämän ja kuoleman kysymyksen humuun ja hekumaan; tai sellaisia jotka epätoivoissaan päättävät päivänsä; tai samanlaisia etsijöitä kuin hän itse: jotka tuntevat elämän järjettömyyden, mutta silti jatkavat elämää.

Ja etsijä tuntee, »että jos minä tahdon elää ja ymmärtää elämän tarkoituksen, niin ei sitä suinkaan ole etsittävä niiltä miljardeilta eläneiltä ja eläviltä ihmisiltä, jotka ovat kadottaneet sen tarkoituksen, vaan niiltä miljardeilta eläneiltä ja eläviltä ihmisiltä, jotka hartioillaan kantavat omaa ja meidän elämäämme.» Ja etsijä tulee ruumiillista työtä tekevän kansan luo, maalle, sinne missä tavat ovat yksinkertaiset, missä elämä ja työ ja usko Jumalaan ja kuolema ovat luonnollisia asioita kuin vuorokausien ja vuodenaikojen vaihtelut. Silloin alkaa etsijälle aavikon laidasta kuumottaa vihreä puu, mikä merkitsee lähteen olevan likellä, ja silloin hän nääntyvänäkin rientää luo. Ja kamppailujen ja syyntunteen alta nousee anteeksianto kuin ylösnousemuksen päivä. Janoava henki löytää elämän veden säikeen, ihminen Jumalan.

Ja tuossa tämä ihminen seisoo keskellä luonnon vehreyttä, suurena ja nöyränä, Jumalan kasvojen edessä. Hänessä on tyyneys ja rauha niinkuin on lauantai-

illassa, kun viikon työ on tauonnut, aurinko lähenee laskuaan ja sen riutuvassa valossa kalkattavat karjankellot ja kimmeltävät heinät ja lehdet ja tuolla kaukana metsässä paistaa yksinäisen ihmisasunnon ikkuna . . .

Sellaisena — vanhuksena, joka avojaloin seisoo nurmella — on suuri venäläinen taiteilija kuvannut Leo Tolstoin, aikansa suurimman totuudenetsijän, aikansa omantunnon, hänet, joka niin syvästi on säälinyt ihmisiä ja joka niin säälittä on paljastanut valheet ja paheet itsessään ja muissa, hänet, joka ei koskaan ole lakannut ikävöimästä paremmuutta ja sovitusta.

Ja sinä päivänä, jolloin Leo Tolstoi, tämä kirkas kipinä ikuisesta tulesta, asetetaan eteemme suurena ja nöyränä, takanaan rikas elämä ja edessään kuolema kuin siunatun työpäivän tyynenä hehkuva iltarusko — sinä päivänä täytyy meidänkin seisahtua niiden kysymysten eteen, jotka täyttävät tämän elämän.

Ei meillä ole aikaa, ei meillä ole aikaa! Mehän elämme niin kuumeentapaisessa edistystyössä, päivät eivät riitä, yöt täytyy ottaa lisäksi. Alituisesti täytyy pysyä valppaana valvomassa omiaan tai puolueen etuja. Ennenkuin tietääkään, on vastapuolue ehtinyt sanoa tai kirjoittaa jotakin tai levittää jonkin huhun. Se on voinut keksiä jonkin valtin, jonka avulla se aikoo voittaa heikot sielut puolelleen. Täytyy olla valmiina... Se voi löytää jonkin koukun, virittää paulat ja ansat. . . Meidän täytyy olla niin ovelina torjumassa, lyömässä, kiertämässä ja kaartamassa. Meidän täytyy unessammekin pysyä silmät auki, viisaina ja viekkaina... Koska me ehtisimme ruveta tutkimaan elämän ja kuoleman tarkoitusta — ja missä? Sillä katso, edistystyössä rientää päivämme ja ahtaudessa me elämme kaupungeissa, jotka olemme itsellemme rakentaneet, tukahtumaisillamme me olemme ilman puutteeseen, yhteen sullottuina me asumme kuin eläimet karsinassaan. Ei siellä hiljaisuutta tule päivällä eikä yöllä, ei siellä ihminen voi antautua miettimään elämän ja kuoleman tarkoitusta. Kovaa on elämä, kovaa taistelu leipäpalasesta; nälkä ei salli ylimääräisiä mietiskelyjä — ne ovat laiskojen etuoikeuksia. Ei ole aikaa, ei ole aikaa, sillä kuumesairaana puna poskilla karkaa aika meidän käsistämme ...

Onhan maaseutu, jonka koruton, tyyni elämä Toistoille avasi onnen — onhan se. Mutta sieltä me riennämme pois minkä jaksamme. Me hylkäämme sen raskaan, yksitoikkoisen työn ja loputtomana rivinä seisomme odottamassa hetkeä, jolloin mekin pääsemme hälinään, jossa ei hiljaisuus soi eivätkä kysymykset nouse sielun pohjalta. Meillä on kiire, meillä on kiire. Onni kiittää nopeammin kuin nopein lintu. Onni meidän on tavoitettava. Ja sitä tavoitellessamme me olemme kuin hukuvat pelastusveneen ympärillä: me emme tunne sääliä emmekä armoa. Me kapuamme onnettomuustoveriemme niskaan, poljemme heidät allemme, me olemme valmiit lyömään poikki sen käden, joka ennen meitä saa kiinni veneen laidasta.

Meiltä, riitaisen, rikkinäisen murrosajan ihmisiltä on jäänyt jotakin huomaamatta ja ymmärtämättä: se että tärkeämpi kaikkea muuta on kysymys elämän ja kuoleman tarkoituksesta. »Mikä on onni? — sanoo Tolstoi. — Onni on siinä, että elää toisten hyväksi. Ja se on selvää. Ihmiseen on pantu onnen tarve — siis se on oikeutettu. Jos sitä tyydytetään itsekkäästi, se on hakemalla itselleen rikkauksia, mainetta, elämän mukavuutta, ihmisten rakkautta, voivat asianhaarat muodostua sellaisiksi, että onkin mahdoton tyydyttää noita haluja. Mitä haluja voidaan aina tyydyttää, ulkonaisista edellytyksistä huolimatta? — Rakastamista, uhrautuvaisuutta!»

Meidän, murrosajan ihmisten on riistäydyttävä irti siitä kuumesairaasta kiireestä, jolla me täytämme päivämme ja yömmme, meidän on ennen muuta hankittava ne yksinäisyyden hetket, jolloin me hiljennymme, olemme itsellemme rehelliset ja annamme omantuntonemme puhua. Meidän on riistäydyttävä irti niistä ryhmistä ja joukkokunnista, joiden turvin me kuljemme vihaten, vainoten ja hautoen kiroja. Meidän on riisuttava yltämme se »koston ja lähimmäisen hävittämisen himo», joka meidän elämäämme syö.

Kuinka korkea on syksyllä taivas, kun luonto ennen talven unta loistaa koko kirkkaudessaan. Pyörryttävän korkea on se taivas ja ilma sanoinkuvaamattoman puhdas.

Korkeampi, puhtaampi vielä on totuus,

Kuinka suloinen on keväällä aurinko, kun se asumuksen nurkalta sulattaa lumet ja ensimmäinen arka vihanta nousee kirren alta ja ensimmäinen muurahainen saa elämän! Ihmeellinen elämä virtaa maan alla, puiden suonissa, lehdissä, vuorilla; lukemattomat idut, siemenet ja munat kehittyvät sen suuren voiman alla, joka virtaa auringosta. Hyvänä, hiljaisena, ihmeitä tekevänä se hautoo ja antaa elämää.

Suurempi, ihmeellisempi vielä on rakkaus.

Totuus, rakkaus — niissä etsijän määrä, niissä onni, niissä Jumala.

SYNTYMÄMAAN LAULU

Jokaisella syntymämaalla on oma laulunsa, sen luonnon, sen kielen, sen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden soinnuista syntynyt. Mutta kaikkien syntymämaiden laulut yhdessä tekevät ihmiskunnan suuren sinfonian.

Suomalaisen syntymämaan laulu soi haalean meren rannoilta aina sinne saakka, missä revontulet räiskyvät eikä aurinko kesäyönä mene mailleen. Suomen laulussa soittaa pohjolan syys, jolloin tähköpääät painuvat maata vasten korjaajansa viikatetta odotellen, jolloin kuulakkaassa ilmassa hehkuu kuolevan kesän koko ihanuus ja kaipaava kuu syttyy loistamaan keskelle tähtien sarjoja. Kuu loistaa yli maan, joka viikkoja on uinut auringon valossa, jonka puut ja viljat ja kukkaset jo värisevät lähenevän hallan tunnossa, yli vesien, joiden rannoilla kaislikot jo kellastuvat ja aaltojen iloa painaa jääriitteen aavistus.

Tulevat sitten sateet ja myrskyt ja riipivät lehdet puista ja alakuloisuuden runous täyttää taivaan ja maan välin. Räpyttää hylättynä lehti paljaalla oksalla, itkevät linnut lähtiessään kesäisiltä pesiltään ja raskaina kulkevat pilvet yli ihmisten asuinsijojen. Nyyhkii syysateiden rapina ja pakenevien kurkien vaikerrus syksyisessä Suomen laulussa. Mutta alakuloisuudessa on ilonsakin, ilo kalpea ja itseensä sulkeutunut kuin sammaleen kukinta tai punerrus kankaan kanervassa. Kaikki lepää syksyllä. Maa valmistuu kantamaan tulevia viljoja, pitkät pimeät johtavat ihmistä sisäänpäin, sulattamaan kesän runsaita vaikutuksia, tunkemaan omaan itseensä, pohjaamaan sielun syvyyttä, elämään salattua

elämää siinä kaikkeinpyhimmässä, mikä on pantu jokaisen ihmisen sieluun.

Sillä jokaisen ihmisen sielussa on kaikkeinpyhin, jonne on koottu maisen elämän tuoksuvin kauneus ja sen soiton hartain hyminä. Itse Jumalan kasvojen kirkkaus valaisee pyhäkköä ihmissielussa ja kun syntymämaan lauluun valuu sävel täältä, on se herkinä urkujensoittoa ... Hyvä on meillä suomalaisilla syntymämaa, joka antaa lapsilleen syksyn hiljaiset, sielua syventävät pimeät.

Soi talven sävel syntymämaan laulussa. Siinä on ikuisen unen äärettömyyttä, siinä on lumikenttäin nousua ja kinosten vyöryntää tuulten temmellyksessä. Lumihiutaleet tanssivat! Ne ovat kuin valkeat aavetyttöset, joilla on suonissa veren sijasta jäätä ja sydämen paikalla lumipallo. Niillä ei ole ajatuksia, mutta niillä on loistavat viitat ja häikäisevät harsot ja ne osaavat tanssia! Ne sirottelevat hanget täyteen helmiä ja hohdetta. Metsän vakavat puuvanhuksetkin ne houkuttelevat mukaan leikkiinsä ja pukevat helyihinsä. Ja kun myöhäinen aurinko nostaa kiekkonsa yli metsän laidan, soi talvisessa aamussa kuin tuhansien huilujen lasisen kylmä soitto. Talven loistava, välkkyvä, läpikuultava sävel soi kautta syntymämaan.

Mutta näettekö kuinka helyt särkyen putoilevat puuvanhusten hartioilta? Kuuletteko mikä syvä huokaus nousee luonnon povesta! Ikävöiminen nyyhkii maan uumenista, hankien alta, metsän syvyyksistä. Kahleh-dittu elämä itkee vapautta. Valekuollut tunkee kätensä arkunkantta vasten ja ponnistaa valoon ja lämpöön. Miten täynnä kaipausta onkaan syntymämaan sävel!

Mutta jokainen kaipausta kantaa itsessään ilonsa idut ja talviunen kuolemanrauhasta sarastaa ylösnousemuksen rusotus. Syntymämaan laulussa väräjä kevään ihme, se vanha ja iäti uusi: epämääräisiä, yksinäisiä sointuja, niinkuin pulmuseen piipatus sulavalla lumella; pajut soisten vesien varsilla alkavat elää, leppiin puhkeaa urvut, mahlajet joutuvat liikkeelle, leppoisen sini-taivaan alla laulavat leivoset ja kurjet aukovat ilmoja. Väkivaltaista ponnistusta maassa, pilvissä, taistelua, takatalvea, auringon hautovaa lämmintä, ihmeellisiä

öitä, jolloin kaikki arkailevat värisoinnut paisuvat suuriaksi ja täyteläisiksi, jolloin ihmeet elävöittävät maailmaa: Suomen punastuva kevät soi silloin syntymämaan laulussa. Ja laulu kasvaa ja paisuu. Pitkät, valoisat soinnut kuvaavat kuinka ylösnoussut kulkee yli kenttien ja hänen jalkainsa sijoilta versoaa laihoja ja ruohoja, hänen olkapäillään kukkuvat käet ja hänen hiuksillaan keikkuvat valkoiset tuomentertut.

Kun Suomen kevään voittolaulu on kohonnut korkeimmilleen, soi se suvivirtenä:

Jo joutui armas aika
ja suvi suloinen.
Kauniisti joka paikkaa
koristaa kukkanen ...

Ihminen on koristanut kirkkonsa ja alttarinsa ja koonnut rippilapsensa kuulemaan virttä Jumalan karitsasta, joka poisottaa maailman synnit. Ja suvivirsi soi alla lehditettyjen holvien ja juhlapukuinen kansa painaa päänsä rukoukseen ja nousee ylistämään kesän Herraa. Mutta apilan makeus täyttää ilman, viljapellot keinuvat tuulessa kuin aaltoilevat meret. Siniset järvet hymyilevät lempeinä ja ystävällisinä, metsät humisevat täydessä lehdessään. On kypsymisenajan siunattu kausi. Aurinko vuodattaa lämpöä runsaammin kuin milloinkaan. Etäämpänä kuin milloinkaan on halla. Täyteläisenä, valoisana, iloisena ja rikkaana soi syntymämaan laulu. Nähkää, te ihmisten lapset, miten ihanaisena on teidän silmäinne alla syntymämaa, miten hymyilevät vedet, miten siintävät harjanteet, miten välähtelevät metsät ja viljapellot! Avatkaa keuhkot ja sieraimet ja hengittäkää pohjaan saakka Suomen suven suloa, avatkaa korvat ja kuulkaa soittoa, joka väräjä haalean Suomenlahden rannoilta aina sinne asti, missä ei kesäinen aurinko malta mennä mailleen yölläkään...! Suomi-emo ei kuitenkaan ole mikään hemmotteleva äiti. Joskus ovat hänen kesänsäkin väkivaltaiset, myrskyiset ja koleat. Silloin me seisomme kysyen ja kovia aikoja aavistaen emomme kasvojen edessä. Silloin nousee myöskin syntymämaan lauluun koleita säveliä,

Niin soi syntymämaan laulussa kotoinen syksymme, talvemme, keväämme ja kesäamme kaikkine muistoineen, kaikkine toiveineen.

Meidän äänemme, ihmisen ääni puuttuu vielä siitä kuorosta, jota Suomen luonto kesästä kesään ja syksystä syksyyn soittaa kautta suomalaisen maan. Mutta ihmisen äänellä on luonnon kuorossa syvin ja tietoisin ja vastuunalaisin osansa.

Sillä ihminen pantiin keskelle luomakuntaa astumaan pystyssä päin. Hänelle annettiin tietoisuus hyvästä ja pahasta, kauniista ja rumasta. Hänen korkeaan päähänsä painettiin luomakunnan herran kruunu. Älköön hän olko vaatimaton, älköön hän katsoko itseään pieneksi ja mitättömäksi. Äärettömät alat saavuttaa hän nerollaan, hänen henkensä maailma on mittaamaton. Ihmiskäsi, tuo ihanteellisin kaikista työaseista, pystyy tekemään korvesta viljavainion. Se tuo maan syvyyksistä esiin jalot metallit, se johtaa vesisuonet palvelukseensa, se rakentaa laivat ja rautatiet. Ihminen ottaa paraikaa haltuunsa ilmaa, tuota äärettömyyttä, jota tähän asti vain taivaan lintu on halkonut. Salamankin hän on kutsunut palvelukseensa ja taideteokset hän on tehnyt, niin ihmeelliset, että ne herkentävät mielet sanoin kuvaa-mattomaan kohotukseen. Ihmisen ei ole lupa pitää itseään vähäpätöisenä ja mitättömänä ja pienuutensa nojalla vapautua tehtävistään ja vastuunalaisuudestaan: muistakoon hän kuka hän on! Hän kulkee kruunupäänä keskellä luontoa, hänen rintaansa on pantu ääni syvempi ja rikkaampi kuin satakielen. Hänen on korotettava äänensä syvimmäksi ja jaloimmaksi syntymämaiden kuorossa!

Mikä on sitten suomalaisen ihmisen sävel hänen syntymämaansa laulussa?

Sellainen on sävel jommoinen on ihminen. Ihmisen kaikkeinpyhimmästä nousee kirkkaus, joka valaisee hänen olemuksensa, hänen kasvonsa, hänen työnsä, hänen ajatuksensa. Jos pyhäkkö ihmissielussa on kaunistettu kaikella mikä on ihmisen ylhäissyntyisyyden arvoista ja mikä tekee hänet onnelliseksi, niin valaisee kauneus häntä ja heleänä soi hänen äänensä.

Suomen kansan menneisyydestä nousee syntymämaan

lauluun syviä, jylhän kauniita säveliä. Kärsimys aateloit niissä ihmisen. Kärsimyksen tummaa pohjaa vastaan kuultavat hänen lyhyet ilonsa kirkastuneina. Hän on oppinut tekemään työtä ja kadottamaan työn tulokset, hän tuntee elämän katoavaisuuden. Hän on nälässä ja sodassa kasvanut sitkeäksi, vaiteliaaksi ja yksinäisen voimakkaaksi. Hän rakastaa turvettaan, kotiaan, syntymämaataan. Hän riippuu kiinni halveksitussa ja vainotussakin kielessään. Hän rakastaa sitä kaikilla ihmisen alkuperäisillä vaistoilla ja säilyttää sitä lämpöisessä povessaan. Me näemme hänen vaeltavan kuningaskaupunkiin meren taakse valittamaan hätäänsä. Me näemme hänen palaavan tyhjin toimin. Hän jaksaa kesken kaiken uskoa parempiin aikoihin. Suomalaisia kuljetetaan suuriin sotiin, vieraalle maalle. Raajarikkoina palaa heitä köyhälle kotimökille, jonka peltotilkut huutavat työntekijää. He paleltuvat kuoliaaksi vieraalla maalla, ilman ystävää rinnallaan, joka veisi kotiin tervehdysten, joka ymmärtäisi kuolevan kieltä . . . Kärsimyksen syvät, jalot soinnut nousevat Suomen kansan menneisyydestä.

Entä sen nykyisyydestä?

Nykypäivien suomalainen on väkevä vihassa ja riitaisuudessa, hän on kade. Hän pelkää vakavaa työtä, varsinkin ruumiillista työtä. Hän hoitaa mukavuuttaan ja etsii huvituksia ja nautintoa. Kun hän on saanut päähänsä hiukan koulutietoja ja ylleen muotipuvun, on hän mielestään sivistynyt. Silloin hän häpeää erinäisiä töitä, jotka tekevät kädet »koviksi ja rumiksi». Hän hankkii nyt, mieluiten kaupungista, viran, joka antaa vähimmän mahdollisen vaivannäön ja suurimman mahdollisen palkan — valitettavasti se useinkaan ei riitä edes jokapäiväiseen leipään, saatikka sitten vaatteisiin. Mutta sen turvissa pääsee kun pääseekin nauttimaan kuhertelusta, elokuvateatterista ja sirkuksesta. Ja tämänkaltaisista huveista tulee monen nuoren elämänsisältö. Nykypäivien suomalainen on hölläsuinen ja lörpötteliäs, hän parjaa ja panettelee uskomattoman taitavasti. Hän istuu mielellään siellä missä pilkkaajat istuvat ja etsii huvia pilalehtien teennäisistä, raaoista sukkeluuksista. Hän on utelias ja sekaantuu muiden ihmisten asioihin. Hän ei

siedä oikaisua asianomaisen puolelta, vaikka olisikin huonosti tehnyt hänelle uskotun tehtävän. Hän ei uskalla seisoa sanojensa takana, vaan turvautuu nimettömiin kirjeisiin ja nimettömiin kirjoituksiin sanomalehdistössä. Hän ei mielellään esiinny yksinään, yksilönä. Hän liikkuu laumoissa, muiden tukemana, voidakseen tarpeen tullen piiloutua muiden selän taakse. Hän on pelkuri. Hän ei osaa iloita toisten menestymisestä. Hän ei siedä neroja eikä leimuavia henkiä. Niinpian kun joku kaunis pää kohoo näkyviin, hän etsii kiveä murskatakseen tai tahriakseen sen. Kansallistunne, tuo mahtava kannustaja, pysyy hänessä laihana ja kitukasvuisena. Hän ei aina pysty taisteluun eikä uhrauksiin. Henkielämä, uskonnollinen elämä kuihtuu hänessä. Hän karttaa yksinäisyyttä eikä hän vietä yksinäisyyden hetkiä itsetutkisteluun ja sielun syventämiseen.

Mutta mistä ovatkaan kotoisin nämä piirteet, tämä pikkuisuus meissä, sankarillisesti kärsineiden ja työtä tekevien esi-isien jälkeläisissä? Itse asiassa ne eivät kuulu meille. Ne ovat jotakin vierasta, jotakin vaahtoa ja kuonaa, jota riitojen ja onnettomuuksien aikana on tarttunut meihin. Nämä ominaisuudet eivät voi olla syvällä ja ne ovat ainoastaan siinä väessä, joka vaahdona kiehuu pinnalla ja uskottelee olevansa sivistynyttä. Suuri Suomen kansa on samaa juurta kuin se entinen. Se lieene meidän sentään tunnustettava, että suuri Suomen kansa on antanut liian paljon valtaa tuolle pinta-joukolle ja että edistyksen rientäessä eteenpäin maassamme, sisäinen ihminen on laiminlyöty. Sivistyselämä on sitaissut meitä pinnalta ja jättänyt sydämen viljelemättömäksi. Se pyhäkkö, jota Jumalan silmä valaisee ja jonka valoisuudesta riippuu ihmisen koko valoisuus ja sointuisuus, on jätetty hoidotta. Mutta ihminen ei sellaisena elä arvoistaan elämää eikä hän ole onnellinen.

Hänen näivettyneisyytensä ja pikkupiirteisyytensä tuntuu kyllä syntymämaan laulussa. Nykyisyys särisee ja piiperöi menneisyyden jylhän kaunist, kuulasta säveltä vastaan.

Sinä Suomen kansa, joka niin paljon laulat ja jonka kieli itsessään on kuin elävä laulu, ota ensimmäiseksi

tehtäväksesi sydänten sivistäminen, sielujen syventäminen syntymämaassa. Laula lähtemättömäksi ihmismieliin, että ihminen on syntynyt korkeaksi, jaloksi ja kruunupääksi!

Laulun valta on niinkuin kevään valta. Ei mikään sana niin tunge ihmissieluun kuin laulu. Ei mikään sana niin liikuta ihmismieltä niin kuin sävel. Ei mikään sana niin kutsu ihmisessä esiin Jumalaa niin kuin soitto. Sinä laulava Suomen kansa, muista, että vain ylevä, jalostunut ihminen voi laulaa täyteläisen, valoisan sävelen. Ja kun ihmissielut ovat avoinna ja vastaanottoisina, niin laula niihin kaikki mikä on elämisen arvoista: laula työn ja elämän onni, laula kansallisuuden voima ja kauneus, laula kärsimyksen ja kuoleman vakavuus, laula katoavien hetkien velvoittavuus, laula ihmisrinnan iäisyyskaipuu, laula elämän koko kukkeus ja ihanuus!

Silloin sinä olet laulanut säveliä, joita nykyaika saat-
taa korottaa soimaan kaikkien aikojen rinnalle synty-
mään lauluun!

KUVA MENNEISYYDESTÄ

Se on suurenmoisin minkä tiedän. Ei riitä että vertaan sitä vuoreen, jonka huippu ikuisissa lumissa kimmeltää pilvien yläpuolella. Ei riitä että vertaan sitä jumalanilmaan, joka nostattaa meret pohjia myöten ja viskelee laivoja kuin lastuja. Ei edes riitä, että vertaan sitä suruun. Sille kelpaa vain yksi vertauskuva: kuolema. Ja kun me valmistaudumme sitä katsomaan, täytyy meidän avata sielumme kaikkein pyhin, kaikkein arin, se jota me visusti varjelemme naurajien ja pilkkaajien katseilta. Sillä hartaina ja hiljaisina täytyy meidän käydä vastaanottamaan tätä näkyä ikäänkuin olisi kysymys omasta kuolemastamme, ja näyn täytyy jäädä sydämeemme, suurten, pyhien muistojen joukkoon.

Se on Suomen sotien ja vainojen ajoilta.

Ne olivat muinoin jokapäiväisenä leipänä Suomessa. Eihän tässä maassa nautittu rauhaa viittäkolmatta vuotta yhtämittaa. Meidän, hyvän päivän lasten, on vaikea sitä käsittää. Tervettä miestä 20—40 ikävuosien välillä ei Suomessa tavattu rauhan töissä ja he alkoivat olla harvinaiset sotajoukoissakin. Päälliköissä oli vanhuksia ja vapaaehtoisissa lapsia.

Kaarle XII:n armfeltilaisen armeijan tähteet, Armfeltin saatua tiedon, että kuningas oli kaatunut, lähtivät paluumatkalle Norjasta. Joukossa oli ruotsalaisia ja suomalaisia. Siinä oli myöskin Porin rykmentin jäännökset. Kukaties oli väkeä näiltäkin seuduilta, missä nyt olemme koolla.

Kurja oli ollut matka. Kuukausimääriä oli vihollista ajettu takaa, koetettu saartaa ja pakottaa tappeluun. Mutta se vain vetäytyi hävittäen Ruotsin armeijan edestä

kaikki elon merkit, yksin heinän maasta ja polttopuut. Yhä vaikeammaksi kävi eläminen, hevoset kaatuivat ruuan puutteessa ja miehistö sairasteli ja heikkeni heikkenemistään. Vaatteet hajosivat sotamiesten yltä. Kun he tulivat johonkin asumukseen ja näkivät rääsyn nurkassa, hyökkäsivät he sen kimppuun saadakseen paikkaa vaatteisiinsa. Ja kun vuoteessa oli peite tai vällyt, ottivat he ne, puhkaisivat läven keskelle ja pujottivat päänsä yli saadakseen suojaa hartioilleen. Kaikkinaiset ruuanjätteet kelpasivat nälkiintyneille miehille, joille pitkien aikojen kuluessa oli jaettu vain jauhoja tai joku-nen korppu päivää kohti. Ruokaa ei saanut ostaa edes rahallakaan. Viikkokausiin eivät miehet olleet saaneet viettää yötään katon alla ja pakkasajan tullen täytyi kurjia jalkineita sulattamallakin irrottaa jaloista, joihin ne olivat jäätyneet kiinni. Ei saanut aikaan edes kun-nollista nuotiota, sillä olivathan maan asukkaat puh-distaneet Ruotsin armeijan tieltä kamaran ruohoa myöten.

Joulupäivän v. 1718 vietti kotiin palaava armeija jäällä. Siellä pidettiin jumalanpalvelus ja haudattiin kuolleet. Valkoinen, tasainen jää, hevoskaakkeja, räns-tyneitä kuormarekiä, joissa sairaat ja kuolevat lepäävät, nuotiotulia ja niiden ääressä miehiä sinikeltaisissa rää-syissään... Kun virret sinä joulupäivänä vierivät yli valkeiden kenttäin, oli varmaan vilppi ja pilkka poissa veisaajien huulilta ja sydämistä.

Vuoden viimeisenä päivänä oli sitten päästy niin pit-källe, että alettiin Tydalenista, Norjan viimeisestä pit-jästä, nousta noin yhdeksän peninkulman pituiselle tun-turimatkalle Ruotsin puolelle. Sotapappi Nils Idman kertoo silminnäkijänä tältä matkalta:

»Koska nyt armeija oli ruvennut nousemaan ja vai-voin päässyt tunturin korkeimmalle kohdalle, noin peninkulman päähän kylästä, — alkoi luoteesta puhaltaen, lunta tuiskuttaen, mitä ankarin rajuilma, jonka arveltiin voittavan minkä tavallisen pakkasen hyvänsä pohjolan kukkuloilla ja niinsanotuilla tuntureilla, ja se kävi niin läpätunkevaksi ikäänkuin se olisi ollut myrky-tetty, väen se otti niin valtoihinsa, että muutamat jou-tuivat kuin pyörryksiin, toisilta turposivat kuin juopu-

neilta kasvot ja keskipäivän tullessa jo yksi ja toinen terveistä, mutta varsinkin illan tullen kaikki sairaut kuolivat. — Mitä surkeutta ja voivotusta, hätää ja huutoa, tuskaa ja parkua tässä täytyi nähdä ja kuulla, ei taida kokematon helposti käsittää, koska tapausta ei käy kaikkia yksityiskohtiaan myöten niin kamalaksi kuvaaminen kuin se itse asiassa oli.»

Norjan puolelta oli otettu oppaaksi muuan vanhus, ainoa, joka tunsu tien, mutta hän ei kauan kestänyt ja niin ei kukaan tuntenut tietä eikä lumimyrskyssä nähnyt minnekään päin. Miehiä kaatui kuin humalaisia kahdenpuolen tien. Ratsuväkeä syöksyi kymmenittäin alas kuiluihin kuin lumimereen hautautuen elävältä. Tykistö ja kuormastorekiä jäi joukoittain jäljelle, sillä ajajat olivat kuolleet. Toiset hevoset jäättyivät paikoilleen, toiset harhailivat metsässä kamppaillen nälän ja vilukuoleman kanssa. Vihdoin ei auttanut pyrkiä eteenpäin. Armeija asettui laajalle, puuttomalle tunturille.

Polttavien, pistävien tuskien jälkeen, joita paleltuva kärsii, seuraa omituinen, puuduttava unisuus. Mutta se vie varmaan kuolemaan. Joka jaksoi taistella tuota unta vastaan, säilyi paremmin.

Kun seuraavana päivänä jääpiikkisade vihdoin lakasi, istui pitkin tunturia silmäkantamien aloilla vakavia, äänettämiä miehiä sinikeltaisissa ryysyissään, lumiset vaipat olkapäillä. Jollakin oli kädessä palanen leipää, jota oli yrittänyt viedä suuhunsa. He näyttivät nukkuvan, mutta kun heihin kajosi, kaatuivat he kuin patsaat. Joku koira makasi haukkuen isäntänsä rinnalla koettaen kutsua häntä eloon.

Vielä kaksikymmentä kolme vuotta myöhemmin oli tämä seutu noin viiden virstan alalla valkoisenaan ihmisluita.

Mutta voiko jonkun mielikuvituksen siipi kohota siihen kirkastukseen, mikä vallitsi sieluissa sinä uudenvuodenyönä, siellä Norjan tuntureilla!

Sellaisia aikoja on Suomi nähnyt. Sellaisia uhreja vaadittiin meidän isiltämme.

Mitä pystymme me, näiden isien jälkeläiset, uhraamaan?

VAIN KERRAN

Vain kerran me elämme tämän elämän läpi.

Vain kerran!

Kaksi on meidän elämässämme suurta hetkeä: se jolloin me synnymme ja se, jolloin meille soi kuoleman kello. Me emme tiedä kusta me tulemme, mistä me saamme elämän kipinän, emmekä tiedä kunne menemme, kun elämän kipinä sammuu. Sen mikä mahtuu näiden kahden suuren hetken väliin, me tunnemme: sitä sanotaan elämäksi ja se sisältää meidän lyhyet taistelumme, meidän riemumme, riitamme ja rikoksemme, meidän etsintämme, meidän pohjattoman etsintämme.

Emme tiedä kusta tulemme emmekä kuhun menemme, mutta elämä on meille tuttu. Tuttu on tämä maa, jota jalkamme polkee, joka talvet lepää ja kesät kantaa hedelmää, tuttu tuo avaruus, jolta päivisin säteilee auringon kulta ja illoin vilkkuvat tähdet. Tuttu on elämä meille ja rakas — rakas raskaudestaan huolimatta. Sillä onhan se ainoa mistä me varmaan tiedämme millainen se on. Ja sekin kuinka epävarma, kuinka hatara ja hauras!

He lähtevät ilakoiden rannasta, rannat hymyävät, veden kalvo kiiltää ja kuvastaa kukkeat saaret ja valkoiset poutapilvet. On kesä, he ovat nuoret ja terveet, he tulevat iloista ja menevät koteihinsa, joissa ei ole puutetta, joissa vaimo odottaa, lapset odottavat, katettu pöytä odottaa. Lapset leikkivät hiekassa, ruskettuneet, terveet lapset. He nauravat, jokeltavat ja viskelevät toisiaan hiekalla ja kukkasilla. Pääskyset suikahtelevat heidän ohitseensa ja vikisevät ja kisailevat. Onnellinen äiti hymähtelee portaille työnsä ääressä.

— Mutta miten he niin kauan viipyvät? Hän nostaa päätänsä työstään ja leikkivistä lapsistaan ja katsahtaa ulapalle, joka lekottelee poutaisen päivän autereessa sinisenä, valkoisena ja viattomana, kuvastellen kukkeita rantoja. Ei kuulu tuttua venettä, vain pilvet vaeltavat tyyninä veden peilissä. Ja päivä kuluu. On jo ilta ja rusko hehkuu taivaalla ja vedessä, kun tuttu vene suuntaa rantaan. Mutta ihmiset ovat oudot... Miksi soutavat oudot ihmiset tuttua venettä?

Äiti jättää nukkuvat lapsensa. Hänen levottomuutensa on tunnista tuntiin kasvanut ja nyt hänen sydämensä seisahtuu.

Ovessa kohtaa hänet outo mies. Tämä katsoo häneen oudosti.

— Älkää nyt pelästykö. Minulla on vähän ikävä uutinen.

— Hyvä Jumala — onko jotakin tapahtunut?

— On.

Ja kun vaimo selviää typerryksistään, tulee kukkivan aukean laidassa jo outo saattue, miehiä kahden puolen, kasvot totisina, kantaen välissään miestä, jonka kasvot ja rinta on peitetty sadetakilla. Vaatteista valuu vesi kimmeltävinä säikeinä. Käsi riippuu rentona maata kohti.

Ratkesi kupla. Katkesi elämän lanka.

Tuossa on puisto ja tuossa on penkki. Keskipäivällä, kun on kaunis ilma, tulee siihen nuori työläisnainen, huivi hartioilla ja paljain päin, lykäten lapsenvaunuja. Hän levittää vaatteensa tallatulle kaupunkilaisnurmelle, nostaa siihen jokeltavan lapsensa ja alkaa purkaa isän eväskoppaa. Sillä tuossa tuokiossa soi pilli. Lapsi nauraa, kekkaloi, teutaroi ja mennä konttailee niin että äidin tuon tuostakin täytyy rientää noutamaan häntä. He nauravat kilpaa, äiti ja lapsi. Isä kuulee naurun niin pian kuin tehtaan portti avautuu. Heitä lappaa silloin ulos kymmeniä mustia, nokisia, väkeväkouraisia miehiä ja heidän silmänsä liitävät vihreään puistoon, mistä helottaa vaaleita naisten pukuja. Kymmenien joukosta erottaa isä paikalla oman lapsensa ja suuri, lämmin laine nousee hänen rintaansa. Vakavat kasvot sulavat, kun

hän kumartuu tavoittelemaan ilakoivaa kääröä, joka pakenee, pakenee pitkin poljettua kaupunkilaisnurmea...

Tuossa on puisto ja tuossa on penkki. Vain muutama päivä on kulunut. Pilli soi ja nokisin, raskain askelin lappavat miehet kadulle. Ei kiidä isän katse enää puistikkoon, ei soi siellä nauru häntä vastaan. Katse katuun naulattuna hän kulkee ohi muistojen puiston. Maan povessa lepää arkussaan lapsen äiti...

Oi ihmiselämä, hauras kuin lasi, särkyvä saippuakupla, kaunis ja lyhyt ja rakas!

Niin, ja kun se on niin lyhyt ja hauras, kun se on niin rikas ja ihmeellinen, kuinka meidän onkaan sitä vartioitava niinkuin aarretta, ettei se turhaan pääsisi luistamaan käsistämme! Meidän on lennosta käytävä kiinni joka hetkeen, joka pisara meidän on nautittava. Sillä hetket eivät palaa eivätkä vuodatetut pisarat kokoonnu ja elämä on lahja, kallis ja suuri, ja meidän on siitä nautittava ja riemuittava.

Nauttiminen ja riemuitseminen?

Niin, meidän on tehtävä elämämme niin valoiseksi, iloiseksi ja onnelliseksi kuin suinkin. Meidän on täytettävä aika synnyinhetkestämme kuolinhetkeemme kaikella sillä ylenpalttisuudella ja hyvyydellä, mitä elämä tarjoaa. Se on meidän omassa vallassamme, mitkään ulkonaiset seikat eivät ratkaisevasti voi siihen vaikuttaa. Sillä valo ja ilo ja onni eivät tule meille ulkoapäin — ne vuotavat sisästäpäin, meistä itsestämme. Me itse määräämme suhteemme onneen.

Oli kerran vanhus, joka vietti päivänsä vaivaistalon köyhällä lavitsalla. Hänen jäsenensä olivat kuihtuneet, särkyneet loppuun. Hän ei päässyt kävelemään eikä voinut istua. Hän oli kutistunut pieneksi kuin lapsi. Oli vain pää jäljellä entisestä terveestä ihmisestä, viisas, ajatteleva pää. Kaiken muun oli tauti vienyt. Hän ei omistanut muuta kuin paidan yllään. Mutta hän oli aina iloinen. Hän laski leikkiä ja huvitti koko vaivaistalon väkeä. Hänen vuoteensa ympärillä vallitsi alitui-nen hilpeys ja hänen kuoltuaan jäi koko ympäristöön tyhjyys.

Sellainen ihminen on päässyt hyvin pitkälle iäisyy-

den tiellä. Hän on miltei jo sivuuttanut inhimillisyyden rajat, hänellä ei ole mitään tarpeita, ei mitään kadolettavaa, hän ei ole mistään riippuvainen. Hän iloitsee elämän alkuperäisistä antimista: auringosta, jokapäiväisestä leivästä, ihmisistä, jotka tulevat vuoteen ääreen ... Se ihminen on löytänyt ilon lähteille, sitä ei voi kohdata mikään onnettomuus.

Tämän ihmisen rinnalle nousee toinen ihminen, yksi niistä, joita nykyaika kasvattaa niin monta. Hän seisoo silkkipuvussa, kullassa ja helyissä ylellisessä kodissaan, jossa kaikki rakastavat ja palvelevat häntä. Hän oikoo siroja käsivarsiaan korkeutta kohti kuin hukkuva. Kasvot vääntyvät tuskassa ja pakahtuvin sydämin hän parkaisee: kuinka minä olen köyhä, köyhä!

Sellainen ihminen etenee joka hetki ilon lähteiltä, hänen elämällään ei ole tarkoitusta, hän astuu joka askelensa ulkopuolelle sitä, hän on tarpeeton maailmassa, hänellä ei ole työtä. Hän ei ole rakentanut sisäiselle ihmiselleen, hän on perustanut kaikki ulkonaisiin edellytyksiin, ja vaikka hänen eteensä kasattaisiin kaikki maailman aarteet, eivät ne voisi antaa hänelle elämäniloa.

Ihmiselle on annettu muutamia suuria elämänohjeita, joiden seuraaminen takaa hänelle yössäkin kirkkauden, tuskassakin ilon, elämän katoavaisuudessakin onnen. Ne ovat kootut tämäntapaisiin lauseisiin: rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi, tai: mitä te tahdotte että ihmiset tekisivät teille, se tehkää tekin heille. Mitä auttaa ihmistä, jos hän saisi koko maailman aarteet, mutta saisi sielulleen kadotuksen. Ihmisen on otettava nämä ohjeet omikseen, niin hän osaa elää.

Ei ole mitään kovaa kostajaa, joka viskaa tulta ja tulikiveä lasten päälle — on vain tekoja ja tekojen seurauksia, ihmisen omia tekoja ja niiden seurauksia, jotka ulottuvat läpi ihmispolvien. Ei ole mitään vääryyttä tekevää luojaa, joka antaa viattomien lasten kärsiä vanhempien rikosten takia: on suuria lakeja, jotka on tehty tietäväiksi kaikille. Vanhemmat ovat niitä noudattaneet tai niitä vastaan rikkoneet, ja teko vaikuttaa luonnon voimalla ja sen mitan täytyy tulla täyteen, jollei tässä polvessa, niin tulevissa. Jos ihminen siis tah-

too olla viisas ja käytännöllinen, hän ahtaa tämän lyhyen elämän täyteen rakkauden tekoja. Hän rakastaa ajatuksissaan, hän suo toiselle hyvää, hän ymmärtää toista — sitäkin, jonka mielipiteet eroavat ja jota hänen täytyy vastustaa — hän kääntää kaikki asiat parhain päin, hän esiintyy taistelussakin avonaisin, rehellisin asein. Hänen tekonsa vuotavat ajatuksista ja ovat hyvät ja kirkkaat. Ihminen, joka kaikella voimallaan koettaa noudattaa näitä luonnon suuria lakeja, kantaa alituisesti povessaan suurta, valkoista omantunnonrauhaa. Hän omistaa samalla ilon, jota ei kukaan voi häneltä riistää, ja kuolemaakin kohti hän kerran astuu pyhällä harmaudella.

Me jotka paraikaa elämme lyhyttä elämäämme, me jotka emme tiedä koska kuolemamme hetki lyö — miten täytämme elämäämme ja mitä kylvöjä jätämme tuleville polville? Onko meidän elämässämme rakkautta, totuutta ja omantunnonrauhaa?

Meidänkö elämämme rakkautta, totuutta ja omantunnonrauhaa?

Meidän !

Mutta hetket kiitävät, kalliin, kultaisen elämän hetket, jotka eivät ikinä palaja. Pisarat valuvat pikarista, jonka elämä antoi käteemme, jotta me täyttaisimme sen laitoja myöten onnella — pisarat, jotka eivät enää ikinä kokoonnu!

Kuuletteko: kirkonkellot soivat! Huomenkellot!

On talvinen pyhäaamu, lumi narskaa askelten alla, lumi on tehnyt suuria pesiä puihin. Kansa kokoontuu kirkkoon. Tuossa ajaa karauttaa mies ja vaimo. Ohjastupsut leiskuvat, kuuraa on miehen viiksissä ja kulmakarvoissa, turkinkaulus on nostettu pystyyn, toinen jalka tanakassa saappaassaan riippuu reen laidalla. Vaimo on huppuliinoissaan ja kun hän pääsee maahan ja kääriytyy auki, on hänen sylissään kääre, jota hän hellävaroen pitelee. Se on pieni ihminen, lapsi, jota tuodaan ensimmäiselle retkelleen. Avuton ihmislapsi itkee ...

Mutta kirkonkellot soivat... Kuuletteko! Oi soikaa, te elämän heleät kellot, soikaa! Virittykää mielet har-

taaseen kunnioitukseen elämän eteen, joka alkaa kulkunsa, asettukaa kaikki hyvät toivotukset kummeina vastasyntyneen ympärille!

Kirkonkellot soivat — sielukellot! Hautausmaan portilla on kansaa, äänettöminä, hitaina he seisovat. Pienen tyttösen käsivarrella on seppel puolanvarsista. Arkku seisoo arkun vieressä. Avuttomana odottaa ihmisruumis siinä kanssaihmisiltä viimeistä palvelusta. Viimeisenä rivissä on pieni valkoinen arkku. Sen ääressä seisoo nainen kankeissa kotikutoisissa vaatteissa. Hän itkee, hän ei näe mitään muuta maailmassa kuin tuon arkun. Hänen nyyhkytyksensä vihloo kirpeää talvi-ilmaa, hän itkee ikäänkuin sydän olisi pakahtumaisillaan. Ne vievät hänen sydämensä lapsen hautaan, hän ei ymmärrä miksi se piti hänelle annettaman, kun se niin pian häneltä otettiin. Hän ei voi elää ilman sitä ... Hänen rakas lapsensa!

Tuo tuossa mustassa arkussa oli minun riitatoverini. Tulihan minunkin puoleltani sanotuksi yhtä ja toista — ja ajatelluksi vielä enemmän ... Ei tullut sovitetuksi. Ja nyt se on myöhäistä.

Kellot! Kellot... ! Oi soikaa te tuonelan tummat kellot, soittakaa elämän matkamies hänen viimeiselle retkelleen! Soittakaa eläville ja opettakaa heille elämän taitoa, opettakaa kuinka katoavan elämän hetket on käytettävä, kuinka kanssaeläviä on kohdeltava, kuinka on saavutettava ilo ja omantunnonrauha. Soikaa elämän kellot ja soikaa kuoleman kellot, soittakaa meille kuolevaisille, että me elämme vain kerran.

Vain kerran!

SUOMENKIELEMME PUOLESTA

Tämän tahtoisin huutaa kuuluville kautta Suomen niemen. Minä tahtoisin että se kuuluisi ylös sinne missä valta on ja valvotaan — ja alas, alas syvimpään soppeen, sinne missä vielä nukutaan. Minä tahtoisin että herättäisiin sitä asiaa ajattelemaan kaikissa piireissä, että kun kaksi tulee yhteen, he syttyisivät puhumaan siitä. Siitä tulisi kansanopettajien puhua ja taiteilijain puhua ja tieteilijäin puhua ja puhua tavallisimpien arki-ihmisten, sillä se asia on meidän kaikkien yhteinen ja koskee meidän omintamme ja kalleintamme.

Meidän kieltämme, meidän kielemme puhumista se koskee.

Meillä suomalaisilla on ihana kieli, kirkas ja sointuva, täynnä laulua ja voimaa. Siihen me puemme sisimpämme silloin kun ajattelemme, silloin kun meissä vaikutukset heräävät, yksin silloinkin kun me etsien, haparoiden ja arkaillen alamme aavistaa. Kielellämme me avaamme sisimpämme toiselle. Kieli se vihdoin on ainoa, joka eristää meidät omaksi erityiseksi kansaksi, sen kautta meidän suomalainen kansallisuutemme elää tai kuolee.

Kielemme hellimisen ja vaalimisen siis tulisi olla meille ylen tärkeää.

Minä ajattelen sitä ääretöntä määrää työtä, mitä meidänkin kielellämme jo tehdään — en nyt tarkoita sitä mitä kirjoitetaan, vaan puhuen — kaikkea opetusta kiertokouluista alkaen aina saarnoihin, esitelmiin ja puheisiin asti. Mikä ääretön määrä työtä pannaan niiden valmistamiseen, ajatusten kokoamiseen ja esittämiseen — ja mikä ääretön määrä aikaa pannaan niiden

kuulemiseen. Jok'ainoana sunnuntaina lausutaan meillä saarnatuoleista satoja saarnoja ja puhujalavoilta tuhansia puheita ja runoja ja kertomuksia. Ja niiden ympärille kokoontuvat jok'ikisenä sunnuntaina tuhannet ihmiset nälkäisinä, janoisina ja vastaanottoisina.

Ja kuinka monena monituksena arkipäivänä ja -iltana ihmiset viipyvät puhutun sanan ympärillä! He kokoontuvat luento- ja esitelmätilaisuuksiin, he kokoontuvat juhliin. Paljon on pantu työtä valmistuksiin, puhe seura toista.

Mutta kuinka monesti yleisö, hyvästä tahdostaan huolimatta, väsyä eikä jaksaa seurata. Kuinka monesti istutaan odottamassa että saarna, puhe, esitelmä tai runo loppuisi. Se ei aina ole kehittymättömän yleisön syy — syy on hyvin usein siinä, että hyväkin sisällitys esitetään niin huonosti, ettei se tee vaikutusta.

Siinä se juuri on se suuri laiminlyönti kieltämme, kalteintamme kohtaan, ettemme tiedä miten puhua, miten esittää. Me emme edes tiedä että puhumme huonosti, meillä ei ole aavistusta siitä, että siinäkin suhteessa täytyy oppia ja tehdä työtä — kieli on mielestämme sellainen perintö, joka saadaan valmiina, jota puhutaan kuinka tahdotaan. Näyttelijöillä ja kielentutkijoilla voi olla velvollisuuksia sitä kohtaan, mutta ei meillä, tavallisilla ihmisillä. Toki jokainen puhua osaa!

Joka päivä kuulemme julkisestikin esiinnyttäessä tavattoman epäselvää ja huolimatonta puhetta, a äännetään miltei kuin o, s melkein kuin h, sanan lopputavu jää melkein kuulumattomaksi jne. Meidän puheemme saattaa olla kuin puuroa, mutta mitäpä siitä — ymmärtäähän sen! Me olemme tähän sekamelskaan niin tottuneet, että vaikuttaa suorastaan teeskentelyltä, jos kuulemme jonkun koettavan puhua huolellisesti.

Puhujanlavalle astuessa koetamme jonkin verran siistiä esitystämme. Me valmistamme runomme tai lausumme niin ettemme orjallisesti ole sidotut kirjaan; me korotamme ääntämme että se kuuluisi suuressa huoneessa. Useat huutavat voimiensa takaa. Että hengityksellä ja selvällä ääntämisellä nostetaan puhe kantavaksi ja kuuluvaksi — siitä ei meille koskaan ole puhuttu ja kuinka me sen siis tietäisimme...! Hengi-

tyksellä! Harvat lienevät Suomessa ihmiset, jotka tietävät mitä on »tuki». Laulutunneilla opetetaan käyttämään tukea, mutta opettajat ja papit ym. huutavat äänensä loppuun ja rasittavat äänielimensä parantumattomiin tietämättä, että käyttämällä hyväkseen pallean tukea säilyttäisivät äänensä kantavana, kirkkaana ja kuuluvana. Emmekä me puhujalavallakaan, kun emme osaa hengittää emmekä käyttää elimiä, joilla äänteet muodostetaan, voi tehdä oikeutta sointuville, pitkille äänille emmekä voimakkaille ja kalskaville, vaan me typistämme ja heikennämme, nielemme ja monenmoisella tavalla räökkäämme niitä silloinkin.

Kuinka ääretön määrä työtä menee meillä hukkaan sen johdosta, ettei puhutulle sanalle, suulliselle esittämiseksi tehdä juuri mitään oikeutta, ettemme esitä niin, että vaikuttaisimme. Miten suurenmoinen tilaisuus vaikuttaa tuhansiin, jotka kokoontuvat puhujien ympärille, heikkeneekään sen vuoksi, että esitys on huono. Miten paljon me rikomme kieltämme vastaan, jonka juuri meidän kaikkien kautta on kehityttävä ja rikastuttava. Miten paljon me rikomme itseämme vastaan, kun jätämme viljelemättä sen rikkauden, jonka luonto meille jokaiselle puhuvalle on antanut, rikkauden, joka on täynnä sointua ja suloa ja josta löytyy yhä uutta kauneutta loputtomiin, kuta enemmän sitä etsii. Ja miten paljon me rikomme niitä tuhansia vastaan, jotka janoisina ja vastaanottoisina kokoontuvat ympärillemme, joita me voisimme liikuttaa, lämmittää ja nostattaa, mutta jotka me tavallisesti ikävystytämme tai tuuditamme uneen.

Meillä ollaan puhumiseen ja esittämiseen nähden tavattoman vaatimattomia. Lieneekö missään sivistysmaassa niin helppo päästä hyvän puhujan ja hyvän lausujan maineeseen kuin Suomessa! Pappi on kauan ollut hyvä, jos hänellä vain on ollut »kova ääni», ja puhujaa on kehuttu, jos hän vain on laskettanut sanoja sujuvasti. Olemme tietysti olleet kiitollisia, jos hän on puhunut niin lujaan, että olemme kuulleet mitä hän on sanonut. Ihmeissämme olemme olleet, jos hän esitykseensä on pannut väriä. Me olemme tyytyneet, jos runo on esitetty sujuvasti, hyvänä sisälukuna. Me emme ole nuris-

seet, vaikka olemme kuulleet Kalevalaa koulussa opettavan niin kuolettavasti, etteivät oppilaat koulusta päästyään ikinä avaa tuota teosta. Me emme valita, vaikka moni kirjallisuuden helmi lapsiltamme menee hukkaan siksi, etteivät opettajat sitä heille kirkasta.

Mutta siinä se on, että mistä me poloiset annamme, kun ei meillä itsellämme ole, kun emme itsekään tiedä miten äidinkieltä olisi puhuttava ja lausuttava!

Monissa yhdistyksissä ja seuroissa on jo vuosia harastettu puhetaitoa ja lausuntaa. Siellä täällä ympäri maata on myöskin pantu toimeen puhujakursseja. Opinhaluisia on ja yhä enemmän heitä ilmestyy, kun meille vain käy selväksi velvollisuutemme äidinkieltä kohtaan. Mutta huutava puute on opettajista.

Tätä miltei raivaamatonta alaa ajatellessa joutuu aivan ymmälle, mistä päästä työ olisi aloitettava. Äidinkielen lausunnan ja puhetaidon opetus on saatava kouluhin, kansakouluun, oppikouluun — se on selvä päämäärä. Mutta sinne on pitkä matka. Meillä ei ole opettajia, eipä edes niillä, joille tämä asia on sydämenasia, ole selvillä miten äidinkielen lausumista olisi kehitettävä ja rakennettava. Kokemuksiakin on niin ylen vähän.

Tänä nousun ja uudistusten aikana tulee meidän herätä ajattelemaan tätä perin laiminlyötyä puolta äidinkielemme viljelyksessä, herätä ajattelemaan ja tekemään työtä. Me emme saa tyytyä siihen, että kieltämme sotketaan, typistetään, lyhennellään ja rääkätään miten paljon hyvänsä. Me emme saa tyytyä siihen, että sotkien ja änkyttäen ja tankaten puserramme esiin ajatuksemme. Me emme saa sallia, että lapsemme koulussa, vastaanottoisimpina vuosinaan, kuuroin korvin käyvät äidinkielen kauneuden ohi, sidotuin silmin katselevat kirjallisuuden helmiä. Me emme saa sietää, että suomenkieltämme, kalleintamme vastaan yhä uudelleen rikotaan. Holtiton lainasanojen käyttö hivin vuoksi on kielelle myrkkyä. Kaikissa piireissä, missä vain kaksi suomalaista tule yhteen, keskusteltakoon siitä, mitä meiltä puuttuu ja mitä olisi tehtävä! Ne, joilla tällä alalla on kokemuksia, ne harvat, jotka ovat toimineet opettajina, tuokoot julkisuudessa esiin mieli-

piteensä! Me olemme arkoja ja ujoja ja epävarmoja — mutta meidän on voitettava arkuutemme ja noustava taistelemaan kиеlemme puolesta. Meidän on saatava aikaan keskustelua julkisuudessa ja miehestä mieheen, keskustelua, väittelyä, harrastusta, innostusta, kunnes kautta maan kuuluu vaatimus: meidän täytyy oppia äidinkieltämme puhumaan ja lausumaan!

LAISKANKOULUSSA

Kanttori Joel Stähle piti laiskankoulua. Se aloitettiin jonkin aikaa ennen rippikoulua ja rovasti oli viime vuosina käyttänyt siihen kanttorin apua.

Joel Stähle oli tullut pitäjään väliaikaiseksi, kun vanha lukkari äkkiä joulun aikana kuoli. Hän asui vaimonsa ja kolmivuotiaan tyttärensä kanssa luhistuneessa, keltaisessa rakennuksessa vastapäätä kirkkomaan porttia, maantie ja kappale peltoa vain välillä. Rouva Stähle ja pikku Ainikki tavallisesti saattoivat kanttorin kirkolle. Isä ja äiti kulkivat taluttaen lasta kummankin puolen. Pikku Ainikki oli kaunis, vaalea-kiharainen lapsi ja hän saattoi ilakoiden, kimakalla lapsenäänellään pajatella kuuluville mitä epämiellyttävimpiä totuuksia laiskankoulun pojista, jotka nähdessään kanttorinväen tulevan juosta roihottivat yli kirkkomaan aidan tai virnistelivät sakariston nurkan takaa.

Tänään eivät äiti ja pikku Ainikki olleet saattaneet kanttoria kirkolle. Hän oli lähtenyt heidän tietämättään ja tullut sakaristoon ennen poikia. Hän oli tehnyt sen tietten tahtoen.

Hän oli nimittäin eilen löytänyt avaimen, joka oli pysäyttänyt hänen koko vaivalla ohjatun nykyisen elämänjuoksunsa. Avain oli avannut sen hänen olemuksensa osan, jonka hän toista vuotta sitten, vaimonsa rukousten ja lapsensa takia, Jumalan ja koko maailman vaatimuksesta oli sulkenut. Hän oli luullut surmanneensa elämän, joka oli palanut siinä hänen olemuksensa osassa. Mutta se olikin ollut vain valekuollut. Sinä hetkenä, jolloin hänen päähänsä välähti, minne avain johti, oli valekuollut noussut, noussut koko sillä

voimalla, jonka pitkä, keinotekoinen lepo oli sille antanut, ja vaatinut ravintoa kaiken kadotetunkin ajan puolesta.

Avaimen näkeminen oli sytyttänyt tulen hänen suoniinsa. Hänen oli täytynyt pelätä, että Josefa, hänen vaimonsa, hänen silmistään lukisi mitä oli tapahtunut, että hän hänen hengityksestään, heidän nukkuessaan rinnan, tuntisi läähättävän janon hänen veressään.

Mutta Josefa nukkui rauhan unta, kuten ihminen nukkuu uuraan päivänt yön jälkeen, ja pikku Ainikki lepäsi tasaisesti hengittäen huhtikuun yön kuumottaessa matalaan huoneeseen, jonka permantoon hiiret nakersivat reikiä mielin määrin ja jonka katon poikki ne ravasivat kuin sotajoukko.

Josefan usko heidän onneensa oli jo nähtävästi ehtinyt juurtua, vaikkei se vielä ollut kuin vuoden vanha. Olihan Joel itsekin jo luottanut tämän tilan kestävyYTEEN. Hän oli heikkojen luonteiden tapaan päättänyt jaksaa tahtoa, hän oli miehenä astunut monen kiusauksen ohitse. Mutta täällä vanhan kirkon sakaristossa oli kiusaus hänet yllättänyt. Se oli aseistettuna astunut paljaskätistä miestä vastaan ja mies oli paikalla käsittänyt, että se oli hänelle ylivoimainen.

Pari viikkoa sitten oli rovasti tullut heille puhumaan laiskankoulusta. Josefa oli jo kaukaa tuntenut harmaahapsisen miehen rovestiksi, arvannut, että hän on tulossa heille, ja rientänyt muuttamaan ylleen puhdasta esiliinaa ja Ainikin ylle uusia kenkiä. Eipä hänen olisi tarvinnut ryhtyä mihinkään valmistuksiin vastaanottoa varten — olihan hän aina niin siisti ja hieno ja piti kotinsa ja lapsensa sellaisessa kunnossa, että vieraan sopi nähdä kaikki koska tahansa. Olihan hänen käsi-alallansa joka suhteessa ollut erinomainen siunaus: hän oli madonsyömästä harakanpesästä, joka oli vuosia seisonut kylmillään, loihtinut ihmisasunnon, joka köyhyydestään huolimatta oli sekä kodikas että erikoinen. Ihmiset ihmettelivät häntä syystä, he ihmettelivät hänen työteliäisyyttään, hänen iloisuuttaan ja omituista kau neuttaan: hänen kasvonsa olivat nuoret, mutta hiukset harmaat — hänen, jonka kuitenkin tiedettiin olevan niin hienosta kodista! Joeliin vihlaishi joka kerta kuin puu-

konterällä, kun ihmiset näihin asioihin kajosivat. Hopeaiset hiukset nuorten kasvojen ympärillä olivat peräisin häpeän ja alennuksen ajalta. Ne olivat heidän avioliittonsa kolmen ensimmäisen vuoden työ.

Josefa oli urheasti taistellut. Rakkaus ränstyneeseen ylioppilaaseen, josta kerran oli toivottu paljon, joka oli pettänyt ylpeät toiveet, vienyt isän ennenaikaiseen hautaan ja hävittänyt äidin pienen pääoman — rakkaus tähän hylkiöön oli iskenyt häneen, tavoiteltuun, kauniiseen tyttöön, vastoin kaikkea järkeä. Hän oli sanonut hyvästi isälle, äidille, huvituksille, kaikelle mikä oli muodostanut hänen huolettoman elämänsä, ja urheasti lähtenyt taipaleelle. Hänen tiensä oli kulkenut pilkan ja häpeän kautta, hänen oli pitänyt tottua öisiin katuihin pääkaupungissa ja huonomaineisiin kapakkoihin. Hän oli taistellut sillä alkuperäisellä voimalla, millä peto puolustaa pentujaan. Joelin oli täytynyt katsoa häneen kuin pyhimykseen ja kuin ihmeen avulla oli hän voittanut.

Tai oikeastaan oli pikku Ainikki voittanut.

Se on liikuttava tuo tuollainen lapsi, joka ikäänkuin sirkkalehdillään aavistaa mitä ilmassa liikkuu. Se aavistaa ennen kaikkea äidin hädän ja rientää hänen liittolaisekseen: kiertää kädet isän kaulaan, katsoo hätäntynein silmäterin kuin linnunpoikanen, jonka emoa on ammuttu siipeen, tai purskahtaa tukahtuneeseen itkuun, kun näkee äidin salaavan kyyneliään. Se voi olla vastustamaton tuo tuollainen lapsi, kun se alkaa pyytää isää jäämään kotiin, kun se kiertää kätensä hänen polviensa ympäri ja menee suulleen kynnykselle isän yrittäessä irtaantua. Lapsenkädet voivat olla väkevämmät kaikkea muuta. Ne saattavat taittaa kahtia miehen koko elämän ja nostaa menneisyyden ja tulevaisuuden välille ylipääsemättömän raja-aidan.

Ensimmäisen puolenvuoden Josefa vielä vapisi, mutta nyt hän on rauhoittunut. Mitäpä hän täällä pelkäisi-kään. Ovathan he täällä kuin elävältä haudattuina. Josefa on suositusten avulla hankkinut miehelleen hänen nykyisen toimensa. Hän on taannut miehensä, hän on antanut kunniasanansa. Hän on osannut toimia hienon naisen vaistojen avulla, näkymättömästi. Hän on vii-

saasti välttänyt miehisen ylpeyden loukkaamista ja vastustushalun nousemista. Menestys on lisännyt hänen voimiaan, hän ei ole nähnyt niitä hetkiä, jolloin miehessä on noussut hirvittävä viha tuota nuorta naista kohtaan, joka on takonut hänet kahleisiin. Se on ollut häkkipedon vihaa hoitajaa vastaan, joka sen eteen kantaa höyryäviä lihakimpaleita vapauden asemesta, jonka on siltä riistänyt. Hänet on vallannut vimma pyyhkiä nurin koko koti, jonka nainen hellyyden koko kekseliäisyydellä on puhaltanut kokoon, hänen on tehnyt mieli käydä kiinni hiuksiin, jotka heidän avioliittonsa kolmena ensimmäisenä vuotena muuttuivat mustista valkoisiksi, ja laahata pyhimystä pitkin lattiaa. Vapaus on häneltä riistetty eikä sitä syntiä voida antaa anteeksi!

Mutta pikku Ainikki on tullut väliin, milloin leikkivänä, milloin vapisevin suupielin, milloin nukkuen tasaisin hengenvedoin, poskilla ruusuinen puna. Pikku Ainikki on joskus tullut väliin vain ajatuksena, muistona omasta lapsuudesta, kuiskeena ihmisen kaikkein pyhimästä. Pikku Ainikki on voittanut.

Ei äiti aavistanut, kun hän niin herttaisesti juoksi rovastia vastaan, saattoi hänet sisään, toi pikku Ainikin hänen polvelleen kiikkutuoliin ja riensi noutamaan miestänsä, että kunnianarvoisen miehen mukana astui taloon se, jota oli paettu tänne sydänmaahan, elämän rajojen ulkopuolelle.

Rovasti tuli vain pyytämään kanttoria pitämään laiskankoulua. Hän teki sen hiukan hämillään, sillä näkyihän kaikesta, etteivät nämä ihmiset olleet mitään tavallista kanttorinväkeä. Mutta sekä mies että vaimo jouduttivat vakuuttamaan, että kanttori toki mielellään auttaa rovastia, ja hupaisen jutteluhetken perästä rovasti lähti.

Josefa ja pikku Ainikki saattoivat sitten kanttorin kirkolle. Vanhaa kirkkoa käytettiin enää vain sentähden, ettei riitainen pitäjä voinut päästä yksimielisyyteen uuden kirkon paikasta. Se oli vanhoja kirkkoja, permannon alla nukkuivat vielä lahoavissa arkuissaan vainajat ja seinällä kiiltävien aateliskilpien suvut olivat kuolleet Suomesta. Omituisia luokkuja ja komeroita olivat sekä kirkon että sakariston seinät täynnä. Pen-

keissä virui vanhoja, messinkihakaisia virsikirjoja ja raskaasti raudoitettut arkut säilyttivät kellastuneita asakirjoja.

Kanttori oli jo viettänyt viikon aikana iltapäivät sakaristossa. Oli kylmä kevät ja huhtikuun pakastava iltpäivä johti laskevan aurinkonsa suoraan sakaristoon. Valoviiva sattui kalkitulle seinälle kuparisine kynttilänjalkoineen, papinkaavulle, joka riippui naulassa, kirkkoon, jonka penkeissä virsikirjat nukkuivat satavuotisuuntaan, ja peiliin, joka kiikotti vinossa sakariston seinällä kerraten laiskankoululaisten raa'at ja tymeät kasvot.

Se oli omituinen kaarti, jota tämä armosta kanttoriksi päässyt, hunningolle juonut vanha ylioppilas johti. Hänen edessään oli kymmenen poikaa. Mikä oli kolmannellakymmenennellä ikävuodellaan ja jo istunut linnassa varkaudesta, mikä oli vähämielinen — tiedettiin että isä, rikkaan talon isäntä, humalapäissään oli antanut hänelle sellaisen iskun päähän, että se vei lapselta mielen; mikä oli kierrellyt maailmaa kerjuuretkellä, joutunut kiinni näpistelystä ja passitettu kotiseudulle. Toiset pojista olivat pitkiä kuin täysikasvuiset ikään, toiset kasvussaan pysähtyneet, mitkä varakkaan vaatteissa ja korkeissa saappaissa, mitkä rääsyissä ja paljain jaloin. Yhteistä kaikille oli, etteivät he päässeet lukutaidon perille, takoi sitä heidän päähänsä miten paljon tahansa. Tavaaminen oli toivotonta — puhumattakaan sisäluvusta — ja ulkoluku sujui ilman minkäänlaista järjen toimintaa.

»Minä vaivainen syntinen ihminen joka synnissä sekä siinnyt että syntynyt olen ja vielä sittenkin kaikkena elinaikanani syntisesti — etten minä ole sinua rakastanut — aja — aja — ajatuksilla sanoilla että teoilla...»

Pysähdyskohdissa kuului lehdettömien puunoksien raksutus ikkunaan. Muuten oli niin hiljaista, että olisi saattanut luulla laiskankoululaisten nukkuneen samaan uneen kuin vainajat kirkonpermannon alla. Toiset heistä olivat todella nukkuneet tai torkkuivat ja maillemenoa teki aurinko liukuen yli papinkauhtanan seinällä ja tulen luokkuun, joka vei kellariin, permannon alle.

Niin, kellariin! Sinne johti ruostunut avain. Kanttori oli eilen sen huomannut. Jo viikon hän oli ollut sen

kanssa samassa huoneessa, joka päivä, siitä tietämättä. Se oli ollut täällä hänen silmiensä ja käsiensä ylettyvillä hänen ottamatta sitä haltuunsa. Mutta niin pian kun hän sen näki, oli hänelle selvillä mikä se oli ja mitä tämä kaikki sisälsi.

Siitä hetkestä asti poltti kuin elävä tuli hänen suonsaan. Hän ei uskaltanut puhua, ettei sen sininen liekki tulisi hänen suustaan. Hän ei uskaltanut katsoa ihmisiä silmiin, ettei tulikiven karva kertoisi mitä hänen sisimmässään tapahtui. Onneksi oli hänen vaimollaan juuri silloin raskas työpäivä ja ilma niin kaunis, että lapsi leikki ulkona. Hetket matelivat eteenpäin. Hänen koko sielunsa ja mielensä keskittyi sakaristoon. Hän ei millään syyllä voinut lähteä kirkkoon aikaisemmin kuin laiskankoulua pitämään ja kirkko oli kaiken aikaa hänen silmiensä edessä kuin viettelys ikään. Hänen katseensa kiersi sitä ja pysähtyi aina viimeiseksi sakaristoon. Vanha piilipuu ikkunan alla oli kuin veressä, avain seinäkomerossa oli sekin kuin veressä, vanhana ja ruostuneena. Hän näki sen selvästi, vaikka se oli pak-sujen seinien takana.

Vihdoinkin saavutti aika määränsä ja hän pääsi sui-kahtamaan vaimonsa ohi, joka pihamaalla otti alas kuivanutta pesuaan. Onneksi kuului lapsenkin ääni rakennuksen takaa. Hänen täytyi ponnistaa kaikki voimansa ettei juoksisi. Hänen olkapäihinsä oli kasvanut kuin siivet. Lumitäplät pellolla matoivat hänen ohitseensa eikä kirkko tuntunut ensinkään lähenevän, vaikka se oli vain jonkin sadan askelen päässä. Vihdoin narahti hautausmaan portti ja hiekka sakariston oven alla risahteli. Räystääseen sillä puolen kirkkoa, joka oh varjossa, oli vesi jo ehtinyt jäätyä pieneksi piikiksi, jonka päästä harvakseltaan tipahti vesipisara. Kanttorin kädet vapisivat, kun hän avasi ovea.

Valoviiva valui, kuten joka iltapäivä, yli lattian kärkeän kiveyksen, läheten kellarinluukkuja. Tikapuut, joita nähtävästi käytettiin kellariin astuessa, jäivät varjoon seinää vasten ja avain oli komerossaan täydellisessä pimennossa. Kanttori näki kaikki yhdessä silmänräpäyksessä ja valmistui juuri ottamaan avainta, kun kirkosta kuului kolahdus ikäänkuin jotakin olisi pudonnut. Van-

liat virsikirjatko ne pudottautuivat alas penkeistään vai mikä siellä kolisi? Pojat jo lähenivät, heidän rähisevä naurunsa kuului hautausmaalta. Kolahduskin nähtävästi oli heidän aikaansaamansa. Kanttorin valtasi sellainen vimma, että hän olisi voinut lyödä jokaista, joka nyt likeni hänen työmaataan. Se isku olisi sattunut. Kanttori oli suuri ja väkevä mies. Hän puski nyrkkinsä kalkittuun seinäkiveen ja parkaisi ennenkuin meni avaamaan ovea kiusanhengilleen.

Siinä he sitten istuivat hänen edessään tutussa tympeydessään ja raakuudessaan ja aika mateli ikäänkuin sen tarkoitus olisi ollut iankaiken pidellä poikia paikoillaan. Tankkauksen väliin rapisi piilipuu ruutuun ja helähti lasia vasten vesipisara, joka jostakin sulavasta kattopäreen välystästä siivilöityi alas. Kanttori kuuli näiden äänten ohella veren käynnin suonissaan, sydämensä tykinnän ja silloin tällöin syvän, kaukaisen huokauksen, joka tuli kuin jostakin kirkonpermannon alta. Poikien tankkauksesta jäi yksi ainoa lause hänen mieleensä, mutta se jäi kuin polttoraudan jälkeenä:

»Ottakaat ja juokaat tästä kaikki tämä kalkki on se uusi testamentti minun veressäni joka teidän ja monen tähden vuodatetaan ...»

Minun veressäni!

Hänen oli mahdoton pitää poikia määrääaikaa. Hän sanoi haluavansa tutkia vanhoja virsikirjoja kirkonpenkeissä ja meni kirkkoon. Hetken hän tuijotti kellastuneisiin sivuihin ja karkeaan painokseen, mutta kirjaimet tanssivat hänen silmissään ja hän pudotti kirjan kädestään. Poikien äänet jo kuuluivatkin ulkopuolelta hautausmaan piiriä. Hän karkasi sakaristoon. Vihdoinkin oli hetki tullut! Hän sulki tarkasti ulko-oven ja nousi ikkunaan katsomaan poikien vikuroivaa kulkua. Ne junkkarit olivat jättäneet portin auki. Kiukku tästä laiminlyönnistä leimahti jo hänessä, mutta raukesi samassa. Hän tarkasti uudelleen, että ovi oli lukossa.

Nyt, kun hän avain kädessä seisoi kellarinluukulla, löi häntä vastaan äkkiä kuin tuomio: tämä kalkki on se uusi testamentti minun veressäni! Hän hätkähti ja kävi vimmaisesti kiertämään auki lukkoa. Kukaties oli tämänkin kellari kerran ollut hautaholvina ... ! Toinen ääni

hänessä puhui nyyhkyttäen: täällä on vuosisatojen kuluessa jaettu sovittavaa sakramenttia syntisille; toinen ääni huusi: nopeasti työhön ennenkuin joku tulee! Luukku auki ja sitten tikapuut!

Luukku nousi helposti. Kellari oli pilkkosen pimeä. Kiukku kiehautti miehessä pimeyttä, tätä uutta, vihamielistä voimaa vastaan, joka asettui hänen tielleen. Mutta samassa hänen mieleensä tuli: entä jollei siellä olekaan sitä mitä minä haen, vaan hautoja. Ja hänen selkäänsä kylmäsi.

Oliko hän järjiltään! Lyhtyhän oli samalla hyllyllä kuin avain ja kalkkiliina. Tulitikutkin hän muisti.

Hän sai lyhtyyn tulta, putosi polvilleen luukulle ja valaisi pimeyteen. Viinitynnyri täytti kokonaan pienen kellarin. Tynnyrin edessä oli vanhan, puoleksi liuenneen sanomalehden päällä läkkituoppi, aivan ruostuneena ja tahmeana viinistä.

Kaikki äänet vaikenivat miehen rinnassa. Hän unohti vainajat kellarin seinämän takana, vaimonsa ja lapsensa maan päällä, hänestä katosi pelko ja haparoiminen — riemu, jota ihminen tuntee kohdatessaan kadonneeksi luullun olennon, jonka kanssa on vietetty unohtumattomia hetkiä, valtasi hänet. Hän upotti tikapuut kellariin ja astui alas lyhty kädessä.

Tuttu homeen, rypälehapon ja alkoholin sekainen haju tulvahti häntä vastaan. Hän oli sellaisessa huumauksessa, että hän katui kaikkia niitä päiviä, jotka oli viettänyt tämän ilmapiirin ulkopuolella. Nyt hän taas eli, nyt hän taas oli ihminen, vapaa ja arvokas elämälle, nyt hän löysi oman itsensä!

Kylmää, lemuavaa viiniä tulvi hänen vapiseville käsilleen.

»Tämä kalkki on se uusi testamentti minun veressäni!» kuului huokaus kaukaa, vielä kauempaa kuin se, joka äsken oli tullut vainajien valtakunnasta. Ja kun hän vei huulilleen tuopin, oli kuin vainajat arkuissaan olisivat kurottaneet kaulaansa, anoen hekin osaansa.

Hampaat kalisivat hänen suussaan tuopin syrjää vasten. Hän joi kauan. Hän piteli kaksin käsin kiinni tuopista, punainen neste valui alas ranteita. Hän tyhjensi tuopin henkeä vetämättä.

— Isääää! Isääää!

Kimeä lapsenääni soi ulkoa. Pieni Ainikki harhasi hautojen keskellä ja iski voimattomat kätensä sakariston oveen.

Mies säikähti ja pudotti tuopin kädestään. Kii-reesti hän veti luukun päänsä päälle ikäänkuin varjel-lakseen itseään. Hän oli kuin haudassa tynnyrin ja lyh-dyn kanssa, jonka kynttilä läähätti tukahtumaisillaan.

— Isääää! Isääää!

Oli kuin enkelin ääni olisi tunkenut vangittujen sie-lujen luo kadotuksen valtakunnassa. Miehen sydän jys-kytti ja tulikielet hyppivät silmien edessä.

Äkkiä kävi kuin viileä käsi yli hänen otsansa, hän oikaisi itsensä suoraksi, tapasi pääläellään luukun ja paiskasi sen niskansa ja käsiensä voimalla auki. Lyhty kaatui ja sammui, hän karkasi yli permannon, jonka kiveyksellä iltarusko sammui, sai auki oven ja syöksyi lapsensa jalkojen juureen. Lapsi seisoι vanhalla hau-dalla piilipuun alla ja katsoi häneen suurin, ihmettele-vin silmin.

MUISTOJUHLASSA AGATHON MEUR- MANIN HAUTAJAISPÄIVÄNÄ

Elämä läikkyä kuin suuret vedet.

Elämä on lauha ja lemmekäs kuin suuret vedet, kun aurinko paistaa ulapoille ja laineilla käy autuas kimmellys. Elämä on armoton kuin suuret vedet, kun ne nostavat harjansa ja avaavat nielunsa tuhoamaan, murskaamaan ja kaivamaan hautoja.

Elämä käy verenkarvaisena, sameana ja heleänä. Se soi ja nyyhkii. Ihminen siittää ja synnyttää, suuttuu ja sovittaa, pettää ja kärsii.

Ja kuolema käy hänen rinnallaan. Kuolema käy keskellä elämää.

Tuossa on hautausmaan tuttu musta portti. Monta on kannettu siitä sisään, monen arkun perässä olemme astuneet sinne ja kerran meidät itsemme kannetaan siitä. Ristit ovat vakavina vastassamme ja toistavat yötä ja päivää, vuodesta vuoteen, äänettömän kuoron: tässä lepää — tässä lepää ... Monta kyyneltä on täällä valunut hiekkaan, monta rukousta on täällä rukoiltu, monet kuolinvirret ovat täällä särysten soineet, monta kertaa on täällä julistettu: maasta olet sinä tullut ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman.

Nyt on kaikki vaiennut. Ristit katsovat eteensä niin kuin tuijottaa kuolleen silmä, jota ei ole painettu umpeen. Lehdettömät haavat oikovat oksiaan talviseen harmauteen, petäjien ikuinen vihanta kohajaa tyynenä ja tummana niinkuin tarinoi vanha haudankaivaja kertoessaan vainajistaan, joiden seurassa on viettänyt muuttaman vuosikymmenen. Lumettoman tammikuun taitvaan alla värjöttävät haudat paljaina ja viluisina. Jol-

lakin kummalla pärjättää haaltunut nauhanpätkä ris-
tinpuuta vasten. Kellastuneet saraheinät kahisevat, viil-
tävät vihloen toisiaan. Tuuli soittaa mustanpuhuvissa
petäjissä, lehdettömissä haavoissa, nurmen kalvenneessa
kulossa.

Me astumme ääneti ohi hautojen. Siellä lahoavat
ihmiset, jotka tekivät kauppaa, siittivät ja synnyttivät,
suuttuivat ja sopivat, pettivät ja kärsivät. Köyhien
muistotaulujen joukosta kohoaa musta, hiottu kivi. Sen
alla lepää rikas mies. Hänen oma orhinsa tallasi hänet
kuoliaaksi ja hänen nuori vaimonsa meni ennen suru-
vuoden loppua toiselle. Tuo matala kivi tuossa on kesäi-
sin sellaisen kukkarunsauden peitossa, että sitä tuskin
voi nähdä. Luonto itse kasvattaa kukkaset haudalle,
sillä se polvi on kuollut, joka tunsu vainajan. Kerrotaan
hänen olleen niin lempeä, että hän lahjoitti ihmisille
kaikki mitä hänellä oli. Haudankaivajan lapsenlapset
leikkivät mielellään sillä kivellä, siihen lankeaa kesäi-
sin niin kauniisti laskeva aurinko. Tuolla kalmiston
perällä on sukuhautoja. Ristikkojen takaa nousee val-
koisia marmoripatsaita. Ne ovat olleet kaihit — mutta
vallasväet, jotka nukkuvat niiden alla, olivatkin suu-
rellisia. Niiden kieltä se on tuo kirjoituskin, jota tus-
kin enää erottaa. Ennen se oli vahvasti kullattu. Nyt
on sammal syönyt itsensä kirjaimiin.

Elämästä liittyy johonkin hautaan aina jokin tarina
— mutta enimmäkseen ovat tarinat toistensa kaltaiset.
Nyt tulemme kuitenkin haudalle, jonka tarina on taval-
lista rikkaampi ja joka ei tule häviämään niin äkkiä
kuin noiden muiden hautain tarinat. Kumpu on vasta
umpeen luotu. Se on vakava ja kukaton. Siinä lepää
esitaistelija.

Esitaistelijat ovat kansansa kalleinta väkeä. He käy-
vät joukkojen edellä aukaisemassa rytöä, he antavat ja
he vastaanottavat iskut, he panevat itsensä alttiiksi.

Tämä, joka nukkuu vasta umpeenluodussa haudassa,
oli niitä. Hän oli ollut mukana, kun hänen kansansa
syntysanoja lausuttiin, hän oli itse ollut niitä lausu-
massa. Hän eli ehyttä, täyteläistä elämää taistelussa ja
työssä. Hän imeytyi juurineen syvälle isänmaan mul-
taan. Hiuksenhienoja suonia myöten hän meni maahan

ja voimakkaan varren latva etsi taivaan sineä. Hän tunsikin kansansa sydämen sykinnän, hän kärsi sen kärsimykset, hän iloitsi sen ilot, hän jakoi häpeän sen kanssa yhdessä, kuten hän oli jakanut kunnian. Hän jaksoi aina toivoa. Hän rakasti kansan kieltä. Hän valitsi taistelunsa määräksi kaiken, minkä edestä elämässä kannattaa taistella, ja kesken täyteläisen maisen elämän hän tunsikin sielusaan virtaavan sen elävän vesisuonen säikeen, joka yhdistää katoavan elämän ikuiseen. Ja väsyneenä pitkistä päivätyöstä hän sammui pois niinkuin päivä sammuu haudottuaan vainioita, joilla kansan elo tuleentuu.

Me viivymme hiljaa ja hartaina sen haudan ääressä ennenkuin astelemme takaisin, läpi kahisevien saraheinien ja ohi äärettömien ristien. Mutta kun portti on sulkeutunut perässämme ja elämä taas läikkyä ympärillämme ihmisineen, jotka suuttuvat ja sopivat, pettävät ja kärsivät, tuntuu meistä siltä kuin pohja jalkojemme alla olisi lujittunut. Meidän käsivarsiimme on tullut enemmän jäntevyyttä, tahtoomme terästä ja sieluihimme syvyyttä. Me aavistamme mitä on ymmärtää kansan sydämen sykintä, me aavistamme mikä pyhyys on syntymämaassa, me aavistamme mitä on panna itsensä alttiiksi sen edestä ja me aavistamme mitä me olemme velkaa esitaistelijain työlle.

Niin — elää täyteläistä elämää työssä ja taistelussa, tunkea juurensa isänmaahan, imeä sieltä mehut ja nostaa ne voimakkaaksi rungoksi ja kukkeaksi latvaksi! Ja illan tullen sammua ikuisuuteen niinkuin sammuu päivä annettuaan lämpönsä viljavainioille...

Sellaista tulee elämän ja sellainen tulee kuoleman olla.

IRRALLAAN KOTIKAMARASTA

Lausuttu Pellervon juhlassa

Muuan suomalainen matkustaja tuli kerran Amerikassa suomalaiseen työväenkotiin. Siellä astui häntä vastaan kalpea vaimo, katse kumman poissaolevana. »No, miten te viihdytte täällä Amerikassa?» kysyi matkustaja. Vaimo katsahti häneen ikäänkuin jostakin kaukaa ja sanoi: »Kyllähän minä päivät olen täällä, mutta yöt minä olen Laihialla.»

Kirjeet kultamailta olivat tietysti saapuneet heidän kotimökillen kuin suvisten seutujen linnut ja kertooneet huolettomista päivistä ja mukavasta elämästä. Siellä on työmieskin ihminen: koti on hänellä kuin herroissa vain, vehnäleipä pöydässä ja höyhenpatjat nukua! Täällä kotona on musta leipäkin niin kovan hien ja vaivan takana. Mitä tällaisesta maasta — olkoon, jääköön hullujen asua, jotka haluavat tappaa itsensä työllä ... ! Kirjeet kutsuvat ja lupaavat. Onhan sinne mennyt moni muukin — mikseivät hekin lähtisi vähän maailmaa katsomaan!

Helposti heidän pienet kapistuksensa on myyty. Kilvan ovat ihmiset ottamassa sekä tammaa, jonka jokaisesta varsasta on tullut mainittava hevonen, että lehmä, jotka parhaimpana aikanaan lypsävät kolmattakymmentä litraa. Sievoinen summa siitä karttuukin, kun kaikki pannaan yhteen. Mies aivan nuortuu lähtöpuuhissaan. Mutta kun vaimo saattaa toista lehmää pappilaan, jonne se on myyty, ja lehmä niin luottavana ja kesynä seuraa häntä, itkee hän kuin kulkisi hautaus-

saatossa. Kissan hän lähdön edellisenä iltana vie sisarensa luo parin kilometrin päähän, mutta kun hän lähtöamuna varhain astuu ulos ovesta, on kissa jo taas porraskiveliä häntä vastassa. Se ei tahdo irtaantua täältä...

Vihdoin he ovat sitten matkalla ja näkevät suuria kaupunkeja ja mahtavia kirkkoja ja hukkuvat kuin hiekkajyväset ihmismeriin. Ihan sitä välistä pelottaa. Mutta on se sentään mukavaakin katsella vaununikkunoista. Ja on niillä sentään joka paikassa helpommat olot kuin siellä kotona, maat ovat niin viljavat ja hevoset ja karja niin suurta lajia.

He tulevat laivaan, joka on kuin mikäkin liikkuva jättiläistalo vain, ja sen ruumaan sitä mahtuu miestä, naista ja lasta. Sattuu niin kaunis ilma, että päivät sopii istua lekotella kannella. Puhekumppaneista ei ole puutetta. Siellä on kansaa jos jonkin kirjavaa ja siellä kuulee sellaisia kieliä, että ihan luulisi kurkun menevän vialle niitä puhuessa. Välistä pistää joku iloinen poika lauluksi, toinen vinguttaa käsihanuria ja samassa kieppuvat parit kuin hyvissäkin häissä.

Suuria laivoja tulee vastaan. Ne ovat niin pelottavan mustia ja juhlallisia, ja ihmisjoukot kannella ovat kuin hyöriviä muurahaisia vain. He liehuttavat liinojaan ja hattujaan ja toiselta laivalta vastataan ja huudetaan: eläköön. Liikkuva musta saari viilettää ohitse kuin kummitus, sauha tupruten perässä.

Ikmeellinen se on katsella sellainen vesi, jossa ei ole rantoja ensinkään. Et näe muuta kuin taivasta ja vettä, ja auringonlaskussa hehkuvat sekä taivas että vesi kuin veressä. Ne vetäytyvät sinipunertaviksi ja kultapäärmeisten pilvien laidat välkkyvät läpikuultavan vihertävässä, loputtomassa lakeudessa, joka hiljaa aaltoilee kuin juhannusaikainen ruisvainio.

Mies tupakoi jutellen toisten miesten kanssa ja kouraa tuon tuostakin poveaan — rahat on ommeltu paitaan. Siellä on pienessä pussissa hevosen ja lehmien ja kaikkien noiden esineiden hinta, jotka kolmattakymmentä vuotta ympäröivät heitä yöt, päivät ja muodostivat heidän kotinsa... Vaimo on nostanut kannelle pienen matka-arkkunsaa ja katselee, kuinka aurinko pai-

nuu mereen ja kaikki ympärillä välkkyä ja kimmeltelee. Ilma on niin suolaista, että oikein tuntuu huulilla. Kuinka häntä rupeaakin raukaisemaan! Hän nojaa päänsä käsivarrenpaksuista touvia vasten, joka tutisee ja tärisee koneen jyskeestä, ja vaipuu uneen.

Hän on kävelevinään pihamaan poikki aitalle. Avain riippuu sormessa ja kädessä on lautanen. Kanat karkaavat pihan toisesta päästä häntä kohti. Ne asettuvat portaille kaakattamaan ja kukko yrittää kenokaulana sisään asti. Mutta juuri kun hän on avaamaisillaan ovea, luisakahtaa avain syrjään ja hukkuu paksuun ruohoon. Hän laskeutuu alas ja alkaa etsiä avainta. Ei löydy! Hän panee käsistään lautasen ja hakee kaksin käsin kuin silmänneulaa. Ei löydy! Hänet valtaa tuskainen tunne, hän alkaa nyhtää pois heinää ja etsii ikäänkuin olisi kysymys hänen onnensa avaimesta. Kanat toruvat ja vaativat ääressä. Hän vain etsii avainta, etsii, etsii...

Hän herää siihen, että joku tuuppaa häntä. Tanssiva pari on töytännyt häntä vastaan. Mutta niin sikeässä unessa hän on ollut, ettei muista missä on. Hän kuulee hanurin, hän näkee tanssijat, hän näkee ensi luokan hienot matkustajat yläkannella katsomassa siirtolaisten ilonpitoa — eikä hyvään aikaan ymmärrä mitään. Ja vielä kun hän jo muistaa, missä on, ja tietää mitä kaikkea on tapahtunut, näkevät hänen silmänsä vain vihreän pihamaan, jossa rehevän saunakukan keskitse kulkee polkuja aitalle, kaivolle, navettaan ja saunaan, koviksi tallattuja, syviä polkuja, joita astellessa saunakukat lemuavat ja lyövät paljasta nilkkaa vastaan. Hän hieroo silmiään ja hankaa kasvojaan, mutta näkee vain tutun aukean ja sillä kymmeniä latoja, taloja, kaivonvinttejä ja luikertelevan maantien ja lehmiä punaisina täplinä heinäpelloissa ...

Ei hän vielä silloin tiedä, että hänen vieressään arkunkannella istuu Muuan, jota hän ei niin vakavasti ole ottanut lukuun matkalle lähtiessään. Sille ei ole lunastettu lippua, se on lähtenyt mukaan näkymättömänä, olemattomana ja silti uskollisena kuin varjo. Tämä Muuan on kaiken aikaa seurannut häntä, ja kun maailmankaupunki häikäisevän valkoisena ja helisevänä sukeltaa esiin vihertävästä vedestä kuin tarujen kau-

punki, seisoo tämä Muuan hiljaisena ja äänettömänä ja katsoo häneen. Ja kun miljoonakaupunki avaa sylinsä kaikkia noita ihmisiä vastaan, jotka kuin irtirevityt lehdet lentävät sitä kohti, astuu tämä Muuan hänen rinnallaan maihin ja seuraa häntä majapaikkaan ja seuraa häntä uuteen kotiin ja asettuu sinne asumaan.

Aluksi se pysyy hiljaisempana ja arempana ja nostaa päättään vain joskus töiden lomassa ja yksinäisinä hetkinä. Mutta vähitellen se käy rohkeammaksi, näyttäytyy jo keskellä askareita ja uskaltaa vieraiden joukkoon keskelle iloa ja naurua. Ja vihdoin, kun koti on niin kuin herrojen koti, että on alituinen vehnäleipä pöydässä ja höyhenpatjat nukkua ja pehmeät sohvut istua, asettuu se perimmille istuimille ja valtaa plyingshituolit ja hallitsee sieltä talon emäntää harmaana, vakavana, leppymättömänä.

Kerran tuovat kotipuolesta tulijat hänelle sisarelta käärön, ja kun hän sen avaa, on siinä reikäleipä, musta, köyhä, kova leipä. Mutta hänestä tuntuu, että jokin pyhä on tullut tähän vieraaseen, kylmään kotiin, ja kun hän vie sitä suuhunsa, hän käsittää ensi kerran, mitä on Jumalan vilja.

Hänet on vallannut koti-ikävä, kalvava, hiljalleen kuluttava koti-ikävä! Eivät ne muut häntä ymmärrä, hän ei voi puhua siitä kenellekään. Ystävätkin vain nauravat hänelle ja tahtovat pois musiikinsoittoon ja valaistuihin saleihin. Eivät he tiedä, että hänen surullinen, harmaa ystävänsä seuraa häntä sinne uskollisempana kuin minnekään muualle, surullinen ystävä, joka kalvaa ja jäytää ja joka samalla on ainoa ja paras, koko elämän sisältö. Eivät he sitä käsitä, ei enää kannata selittää. Hän antaa heille mitä heille tulee: päivänsä työn. Mutta yö — se on hänen omansa ja silloin hän päästää valloilleen ikävänsä.

Päivät kuluvat keskellä kymmenkerroksisia kivimuurreja, rakennettuja raudasta ja lasista, keskellä miljoonakaupungin jyskettä, pauketta, toivotusta, jyrinää, helinää, pauhua, hätää ja loistoa. Mutta yöllä hän askartele kotimökissä, kuulee tuttujen siltapalkkien narisevan askeltensa alla ja liikuttelee tuttuja vateja ja patoja lieden ääressä. Ikkunalla kukkii punainen kukka, kangas-

puut ovat nurkassa, rukki käämikoppineen ääressä... Hän tulee ulos ja siinä on kissa kivellä auringonpaisteissa ja lehmät ammuvat tarhassa lypsäjää. Tuttu kai-vonvintti vikisee hänen käsiensä kosketuksesta. Koko pihamaa on kasteen vallassa ja yltymärillä leviävät vihreät aukeat auringossa. Talot heräävät aamuaskareihin, kukot vastailevat toisilleen talosta taloon. Ruis-vainiot keinuvat kuin vihertävä meri ja tuulen mukana tulee apilaanlemua ...

Mutta avain, avain! Ja hänelle tulee hätä, kun hän sen muistaa. Hän laskeutuu maahan polvilleen ja alkaa nyhtää pois heinää. Avain, hänen onnensa avain!

Hänellä oli onni ja kaikki mitä siihen kuuluu: kotoiset, syviksi tallatut polut navettaan, aittaan ja saunaan; hänellä oli lehmät, jotka aamuin ammuivat häntä lypsämään ja illoin kutsuivat häntä avaamaan veräjää; hänellä oli liesi, johon sai sytyttää tulen, uuni, jossa sai paistaa leipää, kotipellossa kasvanutta, ja ympärillä oli aukeaa ja korkeaa... Hän hukkasi onnensa avaimen. »Päivät minä olen täällä.» Mutta tulee yö ja vie hänet kotiin, ainoaan seutuun maailmassa, joka voi olla hänelle koti. »Yöt minä olen Laihialla.»

»Maasta olet sinä tullut» ... Maassa on syvä salaisuus, lujat siteet sitovat ihmisen maahan. Niitä siteitä ei katkota rankaisematta.

Siunattu käsi, joka liittää ihmistä lähemmäksi sitä emoa, joka antaa hänelle leivän. Siunattu korva, joka kuulee mullan kutsuvaa ääntä, siunattu silmä, joka näkee kauneuden, onnen ja terveyden siinä elämässä, joka vastuksistaan ja vaivoistaan huolimatta sittenkin on ihmisen luonnollisin. Siunattu suu, joka julistaa sopua, ymmärtämystä, rakkautta ja yksimielisyyden voimaa.

Siunattu työ, joka avaa ihmiselle tietoja ymmärtämään, miten suuren, ikinuoren maaemon antimia on otettava irti ja käytettävä ihmisten iloksi ja onneksi!

PUHE SATAKUNNAN MAANVILJELY- LYSSEURAN 50-VUOTISJUHLASSA

Tämä on teidän päivänne, te Satakunnan maanviljelijät, miehet ja naiset, te joiden kädet kääntävät Satakunnan turvetta, te jotka kasvatatte Satakunnan karjoja. Te olette nyt puolen vuosisadan työpäivän jälkeen ottaneet itsellenne vapaapäivän ja valmistaneet juhlat. Ja voittojenne merkkeinä olette tuoneet tänne raskaimmat lyhteenne ja hehkeimmän karjanne — parhaimman siitä mitä maa, aurinko ja teidän kätenne ovat saaneet aikaan.

Maa, aurinko ja ihminen — ne kolme!

Tämä on väkevien päivä, niiden joilla oli kauas kantava silmä, mielikuvituksen lentoa, voimainkokoamisen kykyä, työniloa ja rohkeutta — jotka ottivat vastaan velkaantuneen, rappeutuneen turpeen ja veivät sen hyvinvointiin ja kukoistukseen tai jotka iskivät kuokansa raakaan multa tyhjin, paljain käsin ja ottivat siitä leivän. He eivät säälineet itseään eivätkä kysyneet mukavuuttaan, he eivät säikähtäneet vastuksia. Heidän vaistoissaan asui usko mustan mullan, auringon ja ihmisen yhteistyön mahtiin, ja tämä usko veressä he tulivat mahdollisiksi luomaan korvista viljamaita ja rydöistä ja villoista viidakoista järjestettyjä ja hoidettuja yhteiskuntia. Heidän kätensä kovettuivat, heidän hartiansa kumartuivat ja heidän hiuksensa valkenivat, mutta heidän ympärillään laajenivat laajenemistaan apilapellot, mahtavat ojat kuljettivat vilua ja routaa kauas pois, karja tuotiin nälkäruokinnalta ja pimeästä navettapahastaan iloisein oloihin ja hämmästytti ihmiset antimillään. Mutta ihminen itse astui nokisesta töllistään viih-

dyttävään kotiin, istutti ilokseen hedelmäpuut ja kukkas-
set ja hallitsi seutua voittoisasti ja nähden unta yhä
uusista voitoista. Nämä väkevät ihmiset ovat panneet
liikkeelle elämää, he ovat herättäneet maan nukkuvia
voimia, he ovat kannustaneet työhön. He ovat myöskin
kulkeneet edellä ja ottaneet vastaan iskut, joita aina on
varalla esitaisteliijoille. He ovat ansainneet nämä juh-
lat, he jotka voittoisasti tekivät työtä yhdessä auringon
ja maan kanssa.

Tämä on myöskin heikkojen ja sortuneiden päivä, nii-
den, joiden käsissä ei ollut niin paljon voimaa eikä sie-
lussa niin paljon sitkeyttä kuin vaatii tämä suomalai-
nen maankamara. Ehkäpä heidät myöskin yllätti tauti
ja tapaturma, ehkei heitä ylläpitänyt usko tehtävänsä
tärkeyteen. Hallat ja katovuodet lamasivat heidät. He
kituivat, maat kituivat, karja kitui. He hävisivät pois
köyhiltä tilkuiltaan ja toinen eläjä tuli heidän tilalleen.
Tai ehkä jäi mökki kylmille, talvi tuiskusi sisään hata-
roista seinistä ja tähdet katselivat lahoavan katon
raoista sinne missä kerran elettiin ihmiselämää. Näitä
raukkoja ei voi syyttää. He olivat ehkä nälkävuosien
surkastuneita lapsia, he olivat kasvaneet tietämättö-
myydessä, oppimattomuudessa, he eivät ymmärtäneet
eivätkä jaksaneet. He antoivat toki kaiken mitä heillä
oli: heikot voimansa, koko elämänsä. Sentähden on
tämä päivä myöskin heidän päivänsä, heikkojen ja sor-
rettujen päivä, ja he puhuvat voimakkaasti väkeville
siitä, mitä ihminen on velkaa kanssaihmiselle.

Mutta tämä on ennen kaikkea niiden päivä, jotka
paljon ovat rakastaneet maata. Sillä he ovat voimak-
kaimmin ylläpitäneet liittoa maan, auringon ja ihmisen
välillä, he ovat vetäneet aurinkoa maan puoleen. Rak-
kaus ja aurinko näet ovat sukua ja hakevat toisiaan ali-
tuisesti. Tarkoitin tässä niitä ihmisiä, jotka ovat otta-
neet haltuunsa turpeen ja kaiken mitä siihen kuuluu,
pohjaa myöten.

Ihminen voi nimittäin omistaa ja ottaa haltuunsa niin
monella eri tavalla.

Toinen tekee kauppakirjat, lyö rahat pöytään ja tulee
yhdellä iskulla määrättyjen maiden, metsien ja elävien
olentojen haltiaksi. Hän omistaa nyt kaikki siihen mää-

rään, että hän saattaa kaataa metsän, joka on tarvinnut ehkä vuosisatoja kasvaakseen, että hän voi hävittää karjan, jonka jalostamiseen toiset ovat panneet vuosikymmeniä, että hän voi tehdä mahdottomaksi niiden ihmistenkin elämän, joiden jalkojen alta hän on ostanut maan. Kun hän palaa matkalta, on koira peloissaan luimistele-massa hänen jalkainsa juuressa, iloton palkkalainen ottaa vastaan hevosen, jonka hän on ajanut näännyksiin, huoneet ilman muistoja avautuvat häntä vastaan kuin kellarit. Niissä hän miettii uusia matkoja, uusia huvituksia, uusia keinoja miten voisi kiskoa irti rahaa. Se mies on ostanut maan, mutta hän ei ole ottanut sitä haltuunsa.

Toinen ostaa maan ja upottaa itsensä siihen pohjaa myöten. Hänen silmänsä ottaa haltuunsa metsän, kunnes hän tuntee joka lohkon, hän määrää mitä kaadetaan, mitä jätetään. Mitään ei saakohdella kevytmielisesti. Hän tutkii joka saran, joka ojan, hänen täytyy tietää mitä siinä on ja mitä siitä puuttuu. Hän suunnittelee kaiken toiminnan, hän järjestää kaiken kasvun. Hän tekee kaiken minkä ihminen saattaa tehdä ja jättää turvallisesti loput maan ja auringon haltuun. Hän valitsee itse karjan, hän kasvattaa sen itse, hänen täytyy tuntea joka eläjänsä olo, sen mielenlaatua myöten. Hänellä on hyvä sana, ystävällinen silmäys tai kasvat-tava oikaisu joka olennotle, joka hänen valtikkansa alla hengittää, ihmisistä tähkäpäihin ja kedon kukkiin asti. Ne ovat kaikki hänelle niin tutut ja likeiset, että hän miltei elää jokaisen elämää. Niin muodoin ei hänelle hänen talossaan tai torpassaan ole mitään kuollutta eikä sisällyksetöntä, vaan kaikki on täynnä rikkautta ja pulpuavaa elämää ja kaikkein rikkain on se ihminen itse, se ihmispari, ne ihmiset, jotka ovat ymmärtäneet ottaa haltuunsa sen äärettömän runsauden, minkä maa tarjoaa kaikille työntekijöilleen.

Heidän työnsä ahjo, heidän aarteidensa säilystö: heidän kotinsa, on heille armain paikka maailmassa. Heille ei ole elämääkään muualla. He tuntevat kaikkialla muualla olevansa tarpeettomat ja vieraat. Kun he jonkin päivänkin ovat olleet poissa — vaikkapa kauniillakin juhllilla — niin on heillä jo levottomuus veressä. Ja

kun he pääsevät omien käsialojensa keskelle ja saavat ylleen kotivaatteensa, niin rauhoittuvat heidän tykkivät ohimonsa, heidän harhaava silmänsä löytää taas kiinne-kohtansa: kaikki nuo kasvit, eläimet ja lukemattomat rakkaat esineet, joiden katselemisessa se lepää. Joka soppi kodissa on näille ihmisille lämmin ja täynnä muistoja — eivät ne ole mitään merkillisiä muistoja suurenmoisista tapahtumista: jokapäiväisestä työstä, sen pienistä iloista ja kärsimyksistä ne vain ovat jääneet, mutta sellaisinaan lepäävät ne vakavina ja hiljaisina nurkissa ja mailla, levittäen ympärilleen viihtymystä ja sisältöä.

Ihmiset, jotka tällä mielenlaadulla asuvat maata, ovat kuin Jumalan auringon erikoiset edustajat maan päällä, sillä he levittävät, kuten heidän ylhäinen lähettäjänsä, elämää ja iloa kaikkialle minne he tulevat. Kuten jokainen elävä olento kääntää kasvonsa aurinkoa kohti, niin jokainen elävä olento luottamuksella turvautuu tällaiseen haltiaan ja haltiattareen ikäänkuin he olisivat isä ja äiti. Kun maan, auringon ja ihmisen yhteistyö tapahtuu hellyydessä ja uskollisuudessa, on se lujaa ja voitamatonta. Siitä liitosta on siunaus maalle ja kansalle.

Maanviljelys kaikkine siihen kuuluvine haaroineen on meidän maamme pääelinkeino. Maanviljelys on kaikkien elinkeinojen alku ja juuri. Ilman sitä ei olisi mitään muita. Maatyö on tieteellisen työn rinnalla luonnostaan siveellisin ja kohottavin kaikista töistä. Sillä se on lahjomaton. Epärehellinen sielu voi muissa ammateissa harjoittaa petosta läpi elämänsä — maatyö paljastaa valheen tavallista nopeammin. Maa ei anna ilmaiseksi. Suuri emo tietää, ettei mikään ole ihmislapselle niin vahingollista kuin tottua saamaan ilmaiseksi. Maatyö opettaa hänet luottamaan omiin voimiinsa. Maa ei anna äkkinäisiä voittoja eikä ylettömiä voittoja milloinkaan. Täytyy tehdä sitkeää työtä läpi pitkien vuosien ja silloin tulee voitto työn mukainen. Maata ei voi pettää, se ei ole keinottelijoita eikä kevytmielisiä sieluja varten. Virkamies vastaanottaa palkkansa senkin seitsemän välikäden kautta. Se juoksee hänelle yhtäläisenä oli vuosi kova tai suotuista. Seteleinä se tulee hänelle virkahuoneen kassaluukusta. Siinä ei ole tilaisuutta korkeisiin, kauniisiin ajatuksiin. Monenkohan mieleen

johtuisikaan, nostaessa palkkaa virkahuoneen kassalukulla, ajatella sitä suurta henkeä, joka ruokkii kaarneen pojankin! Maanviljelijä, hän on suoranaudessa tekemisessä taivaan kanssa, hän ei helposti pääse penseytymään laiskaan itsekylläisyyteen ja varmuuteen. Hän ei koskaan tiedä paljonko hän saa. Ja kuten hän kylvää kätten kautta Kaikkivallan, niin hänen pitkin kasvun-aikaa on kysyttävä illan ruskoilta, millainen päivä huomenna tulee. Ja kun hänen toivojensa tähkät vihdoin ovat täyteläiset, nostaa hän työnsä palkan auringon paisteessa, Jumalan taivaan alla. Niin on hän aina suoranaudessa tekemisessä kaiken elämän alkuvoiman kanssa ja niin muodoin käy maatyö ihmisen jaloimmaksi kasvat-tajaksi. Siinä on suuri siveellinen voima.

Ihmisessä asuu — jollei sitä ole tapettu — luontainen tarve saada iskeä juurensa maahan, joka antaa hänelle leivän ja jonka sylissä hän kerran on muuttuva maaksi. Hän tuntee vaistoillaan — jollei näitä vaistoja ole tukahdutettu — että hänelle on puhdistavaa ja onnellistuttavaa saada käsitellä ihmeellistä multaa, nähdä taivaanrantojen puhtaat ääriviivat, nähdä auringon nousut ja laskut, nähdä tähtitaivaan korkeus. Hänen sielunsa pohjalla elää tietoisuus siitä, että hänellä pitäisi olla oma kappale maata, kiinteä kohta kamaraa, josta hän kantaa vastuunalaisuutta, jolla hän saa raataa, pelätä, kärsiä ja iloita, jolla hän saa elää alituisesti kasvavan, kuolevan ja ylösnousevan luonnon elämää, jolla hän saa tuntea yhteenkuuluvaisuuttaan luonnon äärettömyyden kanssa. Oma maa on ihmiselle ankkuri. Kansat tekevät viisaasti, jos ne kiinnittävät kamaraan jokaisen sielun, joka rakastaa maata ja jos ne puhaltavat eloon kaikki ne tukahtuneet vaistot ihmisessä, jotka vetävät häntä maatyön puoleen. Sillä kansat rappeutuvat, jollei niillä ole maatyöväen lujaa vartiojoukkoa. Se se muodostaa kansan selkärangan.

Tällaiseen päivään kuin tämä kokoontuu kiteytyneenä äärettömät määrät ihmisen ydinvoimaa. Puolen vuosisadan työ, kaikki ajatukset, toiveet, sekä särkyneet että toteutuneet, valvotut yöt, kädenotteet aurankurkeen, lapionvarteen, maitokiuluun, kehdonlaitaan, askelet lieden äärestä pöydän ääreen, kaivolta navettaan, pirtistä

aittaan, kaikki puolen vuosisadan näkymättömät, unoh-
tuneet, lukemattomat ajatukset ja työt maanviljelijän
elämässä kokoontuvat tällaiseen juhlapäivään ja teke-
vät sen raskaaksi elämästä, kuten täysinäinen tähkäpää
on raskaana auringosta, maasta ja ihmistyöstä.

Tällaisen juhlapäivän sisältö on niin täysinäinen, niin
velvoittava, niin ihana ja niin nostattava, että me tun-
nemme kaikkien jumalallisten vaistojen povissamme
liikahtavan. Me käymme hiljaisiksi ja vakaviksi niin-
kuin kauniiden, suurten surujen edessä, me käymme vil-
pittömiksi kuin lapset. Ja tänne meidän joukkoomme
saapuu pitkänä saattueena puolen vuosisadan työväki,
maan ja auringon satakuntalainen liittokansa. Kuin har-
son takaa näemme ihmisiä, jotka jo ammuin peitimme
maan poveen. Tänään he tulevat katsomaan lyhteitämme
ja karjojamme, joiden kukkeudessa ja hehkeydessä on
heidänkin hikeään ja rakkauttaan. Me näemme isoäidit
ja isoisät, vaarit ja muorit, sellaisina, jommoisina joskus
olemme nähneet heidät unessa. Pitkiä rivejä, kasvoja
kasvojen vieressä, vakavia, rehellisiä vanhanajan kas-
voja, joissa ei ole valhetta eikä vilppiä. Maatyö, kova,
lahjomaton ja puhdas, on aateloanut piirteet. Isoisät ja
isoäidit, he jotka liikuttelivat sahroja, raskaita lapioita
ja talikkoja, he jotka survoivat pettua huumareissaan,
he jotka läksivät riihelle heti kun tähdet kertoivat
puoliyön menneen, he joiden työpäivän tunteja ei las-
kettu eikä mitattu, he tulevat kankeissa, vakavissa, koti-
tekoisissa pukimissaan ja pysähtyvät otsat rypyssä ja
suupielet mieltävästi supussa sen ihmeellisen näyn eteen,
jonka vanha Pori heille tarjoaa tänään. Ääneti he pujot-
televat meidän upean viljamme ja karjamme, meidän
komeiden työkalujemme lomitse, ja kuluu pitkät ajat
ennenkuin he alkavat käsittää mistä on kysymys, käsit-
tää, että nuo tuossa ovat auroja, että noilla kojeilla kyl-
vetään, että noilla otetaan perunat, että nuo koneet pui-
vat, viskaavat ja lajittelevat jyvät! Ja kyllä riittää
miettimistä naisilla, jotka pitkät talvet olivat ilman mai-
toa ja kituivat karjoiheen pimeissä navetoissa, että mitä
niille nykyajan lehmille ruokitaankaan, ja kuinka niitä
pidetäänkään, kun ne ovat noin silkkipintaiset ja koreat
ja lypsävät niin tavattomia. Että, hyvät ihmiset, miten

se luontokappale saadaankin noin kehittymään! Mutta mahtaako siitä jäädä mitään tuloa, kun niille niin tavat-
tomasti annetaan?

Ei meidän sovi kummastella, jos he nykyajan valta-
vien ennätysten edessä puistelevat päättään ja itseks^{een}
puhelevat: »No ei uskoisi, ei uskoisi... Ei klupuja, ei
sahroja, ei päreitä, ei talikynttilöitä! Koneet kylvävät,
koneet kyntävät, koneet kaivavat ojaa, koneet hautovat
kananmunatkin! Ja lankaa myöten puhutaan pitäjistä
pitäjään seinien lävitse! Mitä vaivannäköä ihmiselle
enää jääkään — kyllä hänen vain nyt pitäisi ennättää!
Ja helposti se raha vain nyt tulee — jos taitaa men-
näkin!»

Mutta heidän silmänsä alkavat etsiä ihmistä, häntä
joka tekee työtä kaikessa tässä mukavuudessa, heidän
silmänsä hakevat lapsenlapsia, heitä, jotka nyt kyntä-
vät heidän rakkaita peltojaan ja kaitsevat heidän kar-
jojaan. He näkevät meidät. He jäävät äänettömiksi. He
näyttävät hämmästyvän meitä enemmän kuin kaik-
kea muuta. »Muuttunut, muuttunut on suku...» sanoo
heidän katseensa. Suut pysyvät mykkinä. Toiset vaa-
reista ja muoreista pudistavat päättään, toiset varistavat
silmistään kyynelen. Heidän ryppyiset, työn kovetta-
mat kätensä liittyvät ristiin. Ehkäpä he hiljaa lukevat
siunauksen meidän ylitsemme.

Ja sitten he alkavat painua iäisyyteensä ja harso
tihenee tihenemistään menneen ja nykypolven välillä.
Mutta meistä tuntuu siltä kuin olisimme heränneet
unennäöstä, jommoista ihminen joskus näkee aamu-
yöstä. He olivat kuin ihkasen elävinä edessämme. Me
tunnumme kummaa veren vetoa noiden omaisten puo-
leen, he olivat sentään meille rakkaat. Ja me ojen-
namme kätemme ikäänkuin pidättääksemme heitä, me
painamme mieleemme heidän vanhoja, voimakkaita
kasvojaan. Ja me mietimme hyvän hetken, ikäänkuin
vuoteen laidalla istuen, mitä uni tietänee, mitä isoisät ja
isoäidit oikeastaan tahtoivatkaan meille sanoa.

Ei, ei, älkää sanoko... tiedämmehän me! Teidän
rehellisten, vakavien kasvojenne edessä, isoisät ja iso-
äidit, me selvemmin kuin koskaan tunnumme, että kes-
ken huimaavan edistyksemme meiltä puuttuu jotakin.

jotakin hyvin tärkeää ... Te olitte eheitä, te olitte yhtä luuta. Maatyön aateluus oli kasvoillanne, henkisen tasapainon aurinkoinen kirkkaus otsillanne. Te rakastitte turvetta, te olitte sille uskolliset. Teillä oli Jumala, ja elämän ja kuoleman kysymykset olivat teille yksinkertaiset ja selvät. Me, me olemme taiteajan lapsia, särkyneitä sieluja. Liian monet meistä ovat kadottaneet uskon maan, auringon ja omien kouriemme voimiin. Me tahdomme päästä helpolla, me, me vilpistelemme. Siinä me olemme surkastuneet, me, taiteajan lapset, jotka seisomme keskellä vuosisataa!

Viidenkymmenen vuoden perästä on vuosisata täysi. Silloin nähdään, mihin olemme kyenneet. Uusi polvi seisoo silloin tilallamme. Harva meistä on läsnä muuta kuin varjona, kuten vaarit ja muorit tänään. Mutta ne lyhteet, joita uusi polvi kantaa käsissään, ovat täynnä meidän hikeämme ja rakkauttamme ja uuden polven kasvoissa on meidän piirteitämme. Meidän sydämemme aivoitus, meidän käsiemme otteet, meidän silmämme kantavuus, meidän tahtomme sen määräävät, mitä silloin on saatu aikaan.

Tänä muistojen ja toivojen täyteläisenä päivänä kutsumme me kaikilla vaistoillamme mieleemme maan, armaan satakuntalaisen maamme sisällön. Me kutsumme koko hartaudellamme sieluamme tietoisuuden ihmisen, jumalkuvan kauneudesta ja korkeudesta. Me nostamme koko henkemme ikävöimisellä ja palolla kasvomme auringon puoleen, auringon, joka paraikaa kypsyttää viljojamme, jonka hohde paraikaa purppuroi kotejamme ja lastemme kasvoja, jonka siunaus paraikaa valautuu yli koko satakuntalaisen maan.

Satakuntalaisen maan — sen pitää meidän rakkautemme työn kautta tulla onnelliseksi!

HÄMÄHÄKKI

nsimmäinen

painos

ilmestyi

/ 9 / 2

ROUVA VILENIUS JA HÄNEN POIKANSA

Rouva Vilenius asui sellaisessa luhistuvassa puutalossa, josta viime hetkellä tulee lehtiin uutinen otsakkeella »Häviävä kaupunkimme» ja jonka kivimuurit vähitellen kokonaan piirittävät. Vilenius vainaja oli ollut kanttori, juonut ja muutenkin elänyt huonosti. Rouva kärsi kaikki lasten tähden. Minnepä hän seitsemän pienen lapsen luota olisikaan lähtenyt. Vähitellen niitä oli kuollut, niin ettei jäljellä ollut kuin kaksi tytärtä, jotka jo aikoja olivat raastaneet niukoissa oloissa suurten lapsijoukkojen eteen, ja poika, joka oli äidin luona. He elivät kädestä suuhun. Hiiret temmelsivät öisin katolla, kun äiti sairastellen valvoi. Ummehtunut ilma ja lääkkeiden haju kuuluivat heidän asuntoonsa kuten virkatut pikkuliinat, jotka kesät talvet peittivät heidän pöytänsä ja piironkinsa.

Nuorimmasta lapsesta, pojasta, tuli äidille kaikki kaikessa. Koko hellyys, joka isän aikana oli kitunut hänessä ainaisen paineen alla, kuten ruohonidut kellahtavina elävät tukinpään litistyksessä, oli ruvennut viheriöimään ja kohdistunut poikaan. Äidille koitti viimeksisyntyneen mukana aavistamattoman onnellinen elämä. Eivät muistot menneistä kärsimyksistä eikä toimeentulon niukkuus voineet sumentaa hänen päiviään. Hän riemuitsi lapsestaan, vaivasta, jota sen hoito tuotti, sen hymyistä, sen suudelmista, ja alkoi jo varhain nähdä unia sen tulevaisuudesta. Papiksi hän poikansa kouluttaa. Se on sentään jaloin virkamies mitä maailmassa voi olla. Kauhealta tuntuisi jos poika tahtois joksikin muuksi. Mutta kun hän alunpitäen kasvattaa häntä her-

ranpelossa ja varhain vie hänet kirkkoon, niin kai oma halukin alkaa vetää juuri papintoimeen. Nyt ruvetaan jo säästämään kouluttamista varten. Mitä ikinä liikenee, pannaan säästölaatikkoon ja viedään pankkiin kasvaamaan Sigurdille koulurahoja.

Pojan nimi oli Sigurd Valdemar. Hän oli saanut kuniit nimet, koska sellaiseen tuhlaukseen on varaa köyhälläkin.

Sigurd tuli kouluun ja oli ahkera ja tunnollinen, oikea papinalku, sanoivat tuttavat rouvat ja naapurinvaimot äidille. Ei häntä tavattu pahanteossa muiden poikien joukossa. Kirjojensa ääressä hän viihtyi ja auttoi äitiään kantamalla puita ja vettä. Hän ymmärsi jo varsin nuorella iällä säästää vaatteitaankin ja osasi koreasti selittää »ettei äidille tulisi paikkaamista». Muut äidit asettivat syystä hänet esikuvaksi vekaroilleen, jotka ilman minkäänlaista kelkkaa laskettivat alas iljankoisia kelkkamäkiä. Kumma kyllä eivät pojat kovin pahasti kostaneet Sigurdille. Jonkin lumipallon hän sai niskaansa, mutta välitunnilla sallivat he hänen auttaakin. Sigurd ei ollut imartelija eikä suosionhakija opettajien edessä ja hän kantoi hyveensä varsin vaatimattomasti.

Äidillä oli Sigurdista pelkkää iloa. Millä riemulla hän odotti poikaa kotiin koulusta, millä riemulla hän näki tämän kirjat kainalossa astuvan kouluun. Ja kaikkein onnellisinta oh illoin, kun Sigurd ennen maatapanoa tuli sanomaan hyvää yötä. Tai kun he sunnuntaisin yhdessä astuivat kirkkoon: Sigurd kantoi äidin telttatuolia ja molemmat olivat parhaissa vaatteissaan. Portaissa hän auttoi äitiä käsipuolesta. Äiti oli oikeastaan viime aikoina tullut terveemmäksi, mutta Sigurdin hellyydenosoitus oli hänelle niin suloinen, että hän otti sen vastaan vaikka olisi tullut aikaan omin neuvoin.

Sillä lailla kului koko koulu-aika. Ainoassa pitkässä onnessa.

Kun Sigurd oli päässyt ylioppilaaksi, piti hänen koko kesä levätä äidin luona. Sen virkistykseen hän hyvin ansaitsi kaiken ponnistuksen jälkeen. Ylioppilastutkinto oli ollut erittäin hyvä. Mutta laihtunut oli poikakin.

Tuskin oli äiti ehtinyt viikon päivät häntä hoidella, kun taloon tuli kirje, joka pani elämän aivan nurin narin.

Sigurdille tarjottiin tointa suuressa maalaispappilassa. Kovasti itse kirjoitti. Hän tarvitsi nuorta teologia avukseen kesäkuukausiksi ja hänelle oli suositeltu ylioppilas Vileniusta tunnollisena miehenä. Pappila sijaitsi erittäin kauniilla paikalla järven rannalla, nuoria oh paljon ja itsestään oli selvää, että se nuori mies, joka tulisi auttamaan rovastia, otettaisiin jäseneksi perheen piiriin. Ainaisesti sama arkielämä rouva Vileniuksen asunnossa meni rikki kuin paperi tämän kirjeen tultua. Pojassa heräsi jotakin, jonka olemassaolosta ei hänellä ollut itselläänkään ollut aavistusta. Saada nähdä uusia seutuja, tulla suureen pappilaan, ehkäpä saada saarnata! Ansaista, päästä käyttämästä äidin varoja, auttaa äitiä! Muutamassa silmänräpäyksessä laukesi pojassa valloilleen nuoruus. Hän seiso ikkunassa ja katseli sitä ainoaa puuta, joka keskellä kivimuureja oli uskaltanut taistella itsensä vihreäksi, ja kun hän kääntyi takaisin huoneeseen päin, ei hän enää ollut sama kuin äsken.

Äiti tunsi kaikki mitä hänessä tapahtui ja kuin vihloivat veitsenterät kävivät läpi hänen sielunsa. »Minä kadotan hänet, minä kadotan hänet. Talossa on nuoria, ehkäpä kaunis tytär ... Minä olen jo kadottanut hänet, hänen kasvonsa ovat jo muuttuneet, entinen nöyryys ja hiljaisuus ovat poissa. Silmissä palaa maallinen loisto.»

Kyynelet repivät koristen kipeää rintaa.

— Äiti, mitä te sanotte?

Äiti ompeli kiihkeästi painuneena syvälle työhönsä.

— Mitäs minä sitten.

— Kuinka niin. Onhan tämä tärkeä asia.

— Teet tietysti niinkuin sinulle on hyvä.

— Mutta emmekö neuvottele. Olemmehan aina...

— Mitäs me enää. Näenhän minä, että sinun tekee mieli.

— Minusta tuntuu, että se olisi hyödyllistä tulevaisuudelleni. Tietysti minun tulee teitä ikävä, mutta täytyyhän meidän kumminkin olla erossa minun lukujeni aikana ja ...

— Älä puhu. Sinun ei tule äitiäsi ikävä.

— Mutta äiti!

Kalseus, jommoista ei poika koskaan ollut tuntenut asettui kuin huuru hänen sydämensä ympäri.

— Minä en lähde, koska te itkette, se on selvää se sanoi hän sydämettömästi.

— Sinä lähdet, koska sinun tekee mielesi. Se on selvää se.

— Olisiko sitten väärin, jos minun tekisi mieli. Ansaitsisinhan hiukan rahaa, luuletteko että on hauskaa antaa äitinsä kärsiä puutetta ...

— Ole vaiti, ole vaiti...

— En ole. Se ei käy laatuun. Nyt on minun vuoroni antaa teille. Pelkään velkoja. Minun täytyy ansaita.

Äiti nosti akkaä päänsä ja työnsi käsityön syrjään.

— Sinä et lähde sentähden että tahdot ansaita ja lieventää äitisi puutetta, vaan sentähden, että sinun tekee mieli pois kotoa, sinä tahdot nuorten seuraan, sinä...

Outo tulisuus oli äidin äänessä ja hän purskahti itkuun.

Sigurd laski takaapäin kätensä hänen olkapäilleen eikä neuvottomuudessaan osannut sanoa mitään. Äiti tarttui hänen käsiinsä ja vei ne huulilleen.

— Pidätkö sinä sitten vielä hiukkasen äidistäsi?

Sigurd veti pois kätensä. Kumma inho oli vallannut hänet ja hän vastasi vaivoin:

— Kuinka te nyt, äiti...

Huoneeseen tuli entistä tukalampi mieliala ja vähän ajan perästä sanoi Sigurd:

— Olisiko se teistä väärin, jos minun tekisi vähän mieli maailmalle?

Äiti alkoi nyyhkiä.

— Ei se olisi väärin, tietysti ei. Lähde sinä vain, en minä sinua pidätä. Lähde huomispäivänä ...

— Emme enää puhu koko matkasta.

Poika otti lakkinsa ja läksi ulos.

Rauha heidän ennen niin hiljaisesta kodistaan oli poissa. He kiusasivat toisiaan aamusta iltaan eivätkä öisin voineet nukkua pahan omantunnon takia. Heissä paljastui ja kehittyi ilkeitä, rumia luonteenominaisuuksia, joita he häveten ja ihmetellen silloin tällöin itse näkivät, mutta joille he silti antoivat niin paljon valtaa, että heidän päivänsä olivat täydelleen myrkytetyt. Kun

Sigurd vihdoin viime tingassa oli lähettänyt rovastille myöntävän vastauksen ja ratkaiseva askel siis oli otettu, rauhoittui äiti tai oikeammin sanoen alistui kohtaloonsa ja pani kaiken tarmonsä matkavalmistuksiin. Poikakin pääsi sen verran ennalleen, että saattoi kohdella äitiä tyynellä arvonannolla, jollei entinen hellyys palannutkaan.

Hänen kirjeensä maailmalta sensijaan olivat avomieliset ja täynnä huolenpitoa äidin voinnista. Tuntui siltä kuin siellä kaukaisuudessa viime ajan kuilu olisi mennyt umpeen ja kouluajan hyvyys palannut. Hänen oli hyvä suuressa pappilassa. Hän viihtyi ensi hetkestä alkaen. Pelattiin kroketia ja pantiin toimeen huvimatkoja järvelle. Hänen varsinaisena tehtävänään oli auttaa rovastia kansliatoissa ja raamatunselityksilläkin hän oli usein »portinavaajana» kulkenut rovastin mukana. Jonakin sunnuntaina piakkoin tuli hänen pitää ensimmäinen raamatunselityksensä eräässä pitäjän syrjäkylässä. Evankeliumijuhlia varten hän niinikään jo valmisti puhetta ja rovasti oli antanut toivoa, että hän syksymällä saisi saarnata kirkossa.

Äiti otti vastaan kirjeet pelolla ja luki ne sykkivin sydämin. Tämä uusi valoisuus pojassa tuntui hänestä synnilliseltä, ja varoitukset että äiti säästäisi itseään eikä rasittuisi — huutavalta ivalta. »Minä olen hänet kadottanut, minä olen hänet kadottanut!» nyhyki hänen sielussaan. »Enkö sitten jo tarpeeksi ole kärsinyt — pitikö tämä viimeinen minulta otettaman!»

Vaikka Sigurd ei ollut maininnut mitään sinnepäinkään, tuli hänelle tunne, että talossa on nuori tytär — he soutelevat järvellä — he istuvat yhdessä verannalla — he ovat krokettipelissä yhtä puolta. Kirkossa he joutuvat sunnuntaisin rinnan. Kyllä äiti tietää, kyllä äiti tuntee, vaikka hänelle ei sanotakaan.

Äidin kirjeet olivat hyvin lyhyet. Tosin heikko kirjoitustaitokin pani esteitä, mutta pääasiassa puuttui häneltä halua. Pojan kirjeet kylmenivät samassa määrin kuin äidin lyhenivät. Ne käsittelivät yhä ulkopuolisempia asioita ja kuvasivat tarkoituksellisen kauan raamatunselitystilaisuuksia ja evankeliumijuhlia. Huviretkistä ja krokettipelistä ne eivät enää hiiskuneet sanaa-

kaan. Kun Sigurd oli nostanut ensimmäisen kuukausipalkkansa, lähetti hän siitä puolet äidille ja hänen kirjeensä oh lämpimämpi kuin moneen aikaan.

Silloin itki äiti ilosta, kertoi tapauksen naapurinrouville, ruokakaupan myyjättärelle ja erinäisille ihmisille, joiden kanssa joutui tekemisiin.

Juhlallinen oli se Sigurdin kirje, jossa hän kertoi ensimmäisestä saarnastaan. Kirkko oh ollut täpötäynnä, hän oli jo ehtinyt saada ystäviä pitäjässä, oli sattunut aurinkoinen sunnuntai ja valonsäteet olivat kauniisti langenneet alttarin ja penkkien yli. Häntä oli alussa kauheasti pelottanut. Sakaristossa odottaessa oli ollut aivan sietämätöntä, mutta vauhtiin päästyä hän oli laskettanut aivan sujuvasti eikä hän lopulta ollut tarvinnut edes konsepteja. Ihmiset olivat sulaneet itkuun. Saarnan jälkeen oli ollut suloinen olla, aivan niinkuin konfirmaatiosunnuntaina, kun oli palattu kirkosta ja istuttu sohvassa rinnan äidin kanssa ja juotu limonaadia — muistaahan äiti. Pastori oli tullut häntä onnittelemaan, niinikään monet seurakuntalaiset — rovasti itse oli matkalla, joten hän ei kuullut saarnaa. Sigurd oli nyt aivan vakuuttunut kutsumuksestaan. Hänelle oli kun olikin käynyt selväksi, että ihanaa on julistaa elämän sanaa ja palvella Herraa.

Äidin oli mahdoton enää vastustaa onnen tunnetta. Kirje kädessä hän juoksi naapuriin ja siellä itkettiin ja juotiin kahvia yhdessä.

Kun puoli kesää oli kulunut, rupesi äiti odottamaan poikaa kotiin, paikkaili hänen vaatteitaan ja osti uutta niin paljon kuin sai rahalla, jonka poika oli lähettänyt. Aika kului nopeasti ja valoisasti. Äiti näki unta Sigurdin omasta pienestä pappilasta, jossa hän, äiti, hoitaa taloutta. Myöhemmin tulee Sigurdista rovasti; jollei äiti silloin enää elä, menee poika tietysti naimisiin. Ja kuka sitä vielä tietää mikä Sigurdista tulee. Vaikkapa piispa.

Ennätti sitten se onnellinen päivä, jolloin Sigurd palasi. Oi, hän oli niin muuttunut, ettei äiti tietänyt uskaltaisiko kiertää kätensä hänen kaulaansa. Kasvanut, lihonut, miehistynyt — ja saanut hiukan viiksiä! Ihmettä kun hiuksetkin olivat käyneet kähäriksi. Hän astui sisään iloisempana kuin milloinkaan ja ääni oli suuri ja

sointuva. Kodin pienet suojat tulivat liian ahtaiksi hänelle. Hän juoksi silmänräpäyksessä paikasta paikkaan läpi molempien huoneiden ja tapasi kaikki paikoillaan ja ennallaan. Ja äiti? Hyvän aika, äiti oli voimistunut ja nuorentunut. Ihan totta! Se oli aivan kummallista.

Näettekö te, äiti kulta, tuntuu siltä kuin ero olisi ollut meille molemmille terveellinen.

Sanat sattuivat äitiin ja jäivät okaaksi sydämeen. Ei hän mitään sanonut, mutta hän tunsipaikalla, että kuilu ei ollut mennyt umpeen, vaan suurentunut. Kautta rantain hän sai vähitellen selkoa siitä, että hänen aavistuksensa olivat olleet aivan oikeat. Talossa oli ollut nuori tytär, kuutamoiltoina oli kävelty yhdessä, jopa oli luettu raamattuakin. Ja tyttö oli ihmeellisenä ensisaarnan sunnuntaina istunut etupenkissä keskellä auringonvaloa ja rukoillut nuoren saarnaajan puolesta. Sigurd oli arkanäistä asioista, äiti uskalsi kajota niihin vain hyvin varovasti. Kirjeistä, jotka Sigurdille tulivat, tuntui yksi hyvin epäilyttävältä, mutta äiti ei saanut tietää mistä se oli. Sigurd ei unohtanut sitä esille, se ei ollut edes hänen laatikossaan. Hän säilytti sitä kai taskussaan. Ja se oli tietenkin pappilantyttyäreltä.

Sigurd viipyi kotona vain kaksi viikkoa ennen yliopiston alkamista ja äiti päästi hänet luotaan levottomana ja tuhansin varoituksin. Kun hän palasi joululomalle, oli nähtävästi jo jotakin ratkaisevaa tapahtunut. Hän eli niin omissa maailmoissaan, ettei huomannut äitinsä epätasaista mielentilaa, tai jos huomasi mielialan talossa harmaaksi, läksi kävelemään ja viipyi poissa tuntikausia. Kirjeenkantajan tuloaikoina hän aina oli kotona.

Äitiä alkoi jo raivostuttaa. Hän synnyttää lapsen hensesä kaupalla maailmaan, hän valvoo, hän hoitaa, hän raataa, hän säästää, hän rakastaa, hän kärsii — hän on valmis ottamaan silmät päästään antaakseen ne lapselleen, ja näin häntä kohdellaan. Ventovieraan, nuoren tyttöletukan takia, olennon, joka ei ole nähnyt mitään vaivaa, ei mitään kärsinyt, työnnetään hänet syrjään, asetetaan toiselle sijalle, ehkäpä pyyhitään pois mielestä kokonaan. Se on toki liikaa. Hän ei tule sitä kärsimään.

Varokoon vain, joka tule riistämään häneltä hänen ainoansa.

Loppiaisaattoiltana sattui Sigurd olemaan poissa, kun kirjeenkantaja tuli, ja äiti joutui kiusaukseen.

»Minä olen hänen äitinsä ja minulla on oikeus tietää kaikki hänen asiansa.»

Hän avasi kirjeen ja luki sirolla tytön käsialalla piirretyn alun: »Rakkahimpani, Sigurdini!» Käsiala oli selvää, hänen oli helppo tavata läpi kirje. Siinä puhuttiin rakkaudesta ja Jumalasta ja pikaisesta tapaamisesta ja lopuksi sanoi tyttö pelkäävänsä Sigurdin äitiä, mitä tämä tulee hänestä sanomaan. Kuinka hän ensinkään uskaltaa astua tämän eteen.

Sigurdin äiti nauroi kuin olisi saanut morsiamen kiinni pahanteosta. Hän tuntee siis itsekin tekevänsä jotakin rumaa tunkeutuessaan äidin ja hänen ainoan poikansa väliin! Kuuma vahingonilo täytti äidin mielen. Hän viskasi kirjeen tuleen ja antoi poikansa kulkea odottamassa postia. Parin päivän kuluttua Sigurd kysyi, eikö mitään ollut tullut, ja äiti vastasi kieltävästi. Hän nautti siitä että Sigurdkin sai kärsiä. Kyllä oli kärsimistä hänellä, äidillä.

Eikö poika aio mitään kertoa? Kihloihin mennään ilman että kysytäänkään äidiltä, vaikka koko elämän ajan on puhuttu siitä, että asutaan yhdessä, äiti ja poika. Äidin täytyi kuitenkin tunnustaa itselleen, että poika oli aikonut puhua. Hän oli yrittänyt, äiti oli sen selvästi nähnyt, mutta sitten oli käynyt niin tukalaksi, ettei hän ollut voinut jatkaa. Ja päivä päivältä kävi tukalamaksi.

Eräänä iltana vihdoinkin tuli Sigurd ulkoa, nähtävästi luja päätös mielessä, ja kävi suinpäin käsiksi asiaan:

— Äiti, minun on joka päivä pitänyt puhua teille siitä. Vaikka kyllä olen huomannut, että te sen tiedättekin: minä olen kihloissa.

— En tiedä, mistä minä tietäisin! Ethän ole mitään sanonut. Onhan meillä päinvastoin ollut sellainen sopimus, että asutaan yhdessä kuten tähänkin asti.

Äiti puhui hermostuneesti ja käänteli oudosti käsi-työtään.

Niinhän sitä ihminen lapsena päättää, mutta toisin käy myöhemmin elämässä.

— Niin näkyy. Kaikki unohdetaan mitä on ollut.

— Äiti, minä en ymmärrä teitä.

— Enkä minä sinua.

Molemmat vaikenivat.

— Mutta mitä tässä on ymmärtämistä? Minä olen löytänyt tytön, jota rakastan ja joka rakastaa minua. Aiomme mennä naimisiin kuten kaikki muut. Niinhän tekin ja isä aikoinanne olette tehneet.

Poika koski paiseeseen äidin sielussa.

— Isäni ja äitini pakottivat minut naimisiin kun meitä oli kotona liian monta lasta. Minä olin kuudentoista vuoden vanha. En ollut täyttänyt viittäkolmatta, kun isäsi kuoli. Sinä synnyit vasta sitten ...

— Antakaa anteeksi, äiti. Älkää itkekö noin.

— Älä sinä pyytele anteeksi. Pilkkaa se on. Kysy morsiameltasi, olkoon hän kuka tahansa, eikä hänkään ymmärrä tätä asiaa, eikä häntä pelota astua minun eteeni. ...

— Morsiameni ei ole mikään »kuka tahansa». Hän on...

— Se on minulle yhdentekevää.

— Mutta oletteko te — oletteko te sairas?

— Minä rakastan sinua. Minulla ei ole mitään muuta. Minä kuolen jos kadotan sinut.

— Ettehän te kadota, mitä te nyt. Päinvastoinhan te saatte tyttären lisää. Jos te tietäisitte miten hyvä ja suloinen hän on. Jahka hän tulee tänne, niin te ihastutte.

— Minä en tahdo häntä nähdä. Älköön tulko tänne.

Taasen he vaikenivat.

— En ymmärrä teitä. Te olette aina ollut minulle niin hyvä ja hellä ja nyt yhtäkkiä ... Te ette vähääkään välitä minusta.

— Niinkuin minä rakastan sinua ei yksikään äiti maailmassa ole rakastanut.

— Ja tätä te sanotte rakkaudeksi.

— Sinä et tiedä mitään rakkaudesta.

Elämä kodissa kävi mahdottomaksi. Se oli yhtä ainoaa väärinymmärtämistä, selittämistä, sopimista ja uutta

väärinymmärtämistä. Sigurdista tuntui kuitenkin aivan varmalta, että kun äiti saa nähdä hänen suloisen Anna-Liisansa, niin hänen täytyy sulaa. Anna-Liisaa on mahdoton vastustaa. Piti sentään valmistaa tyttöä kaikkien mahdollisuuksien varalle. Ja niin kirjoitti Sigurd pitkälti äidin taudista ja kuvasi, miten kovaa hänen elämänsä on ollut.

Valmistautuessaan lähtemään asemalle tyttöään vastaan tuli poika äidin luo ja laski käden hänen olkapäälleen.

— Olkaa minun hyvä, entinen äitini.

Pyyntö oli sydäntäsärkevän vakava. Se sattui äitiin kuin veitsen pisto. Hän ratkesi itkemään ja painoi Sigurdin kättä niin että hänen sormensa jälkiin tuli valkoiset kohdat. Väkisin irtaantui poika.

Äiti oli kuitenkin tyyni ottaessaan vastaan Anna-Liisan. Sydämellisyyttä ei hänen käytöksessään ollut nimeksikään, mutta hän oli utelias ja laskevan kohtelias. Sitä kesti niin kauan kun Anna-Liisa oli pelossaan ja arka. Mutta niin pian kuin tytön synnynnäinen hilpeys pääsi voitolle ja hän alkoi liikkua vapaammin, pingottui äidissä pingottumistaan suvaitsemattomuus. Anna-Liisan piti saada tutustua jokaiseen esineeseen Sigurdin kodissa. Hän silitti kaikkia vanhoja pöytäliinoja ja pikkukoristuksia. Kun hän vihdoin tuli pienen pöydän ääreen, jonka ääressä Sigurd koulupoikana oli työskennellyt, ja näki mustepilkut ja lapselliset kai-verrukset puussa, riemastui hän niin että karkasi Sigurdin kaulaan.

Silloin läksi äiti keittiöön. Nuoret heräsivät siihen että ovi kierrettiin lukkoon.

— Mikä kauhea ihminen minä olen, kuiski Anna-Liisa. — Unohdin että äitisi on sairas. Kuinka minä taas olen melunnut. Mutta hän oli niin reippaan näköinen ja ystävällinen. Voi, mene nyt noutamaan häntä sisään. Minä olen hiljaa, lupaan sen. Voi, voi kuinka paha tämä oli. Anna minulle anteeksi. Kun hänkin voisi antaa. — Minä niin pelkään. Kuule, minä uskon että hän suutui minulle ikiajoiksi. Hän ei varmaankaan pidä minusta. Hän ei koskaan tulekaan pitämään. Saat uskoa. Miten silloin käy.

Sigurd koetti rauhoittaa häntä.

— Ehkä on paras että me nyt lähdemme hotelliin. Äiti on väsyksissä, hänen piti tietysti leipoa ja järjestää tuloasi varten, vaikka kuinka olisin selittänyt että se on tarpeetonta.

Sigurd ei millään rukouksilla tahtonut saada äitiään avaamaan keittiön ovea. Ei tullut kysymyksenäkään että hän olisi taipunut liikkumaan sanoakseen Anna-Liisalle hyvästi. Vielä vähemmin sai Anna-Liisa tulla hänen luokseen. Hyvästit jäivät sanomatta. Mutta matkalla Sigurdin kodista painoi nuoria alakuloisuus, joka oli kuin paha enne. Sigurdin täytyi koettaa selittää, Anna-Liisan ymmärtää. Kummallekin oli yhtä vaikeaa.

He päättivät vielä ennen junan lähtöä käydä harjulla, jonka lehdot ja polut läheisesti liittyivät Sigurdin elämään. Sigurd tahtoi morsihamelleen näyttää muistojen paikat ja näköalat järvelle ja metsään. Kun he tulivat ohi portin, josta mentiin kivimuurien keskitse rouva Vileniuksen asunnolle, rupesi Anna-Liisa tahtomaan että Sigurd pistäytyisi katsomassa, miten äiti voi. Sigurd taipui vastenmielisesti. Mutta Anna-Liisa selitti reippaana, että hän lähtisi edellä harjulle, löytäisihän hän sinne, ja Sigurd tulisi hetkisen perästä. Hän oli kuin nuoruus, kun hän, kasvot hymyillen vaaleiden turkisten sisästä, talvi-illan hämärässä kääntyi nousemaan katuja, joka johti harjulle.

Äiti oli pimeässä Sigurdin astuessa huoneeseen. Hän karkasi ylös ja huusi:

— Älä tule tänne. Mene hänen kanssaan. En tarvitse sinua, tulen yksinkin toimeen.

Hän putosi takaisin entiselle paikalleen keittiön ikkunan ääressä ja painoi kasvonsa ruutuun. Kun Sigurd rupesi sytyttämään lamppua, tuli hän ja löi lampun hänen käsistään. Se kolahti lattiaan ja meni säpäleiksi. Kaikki mitä poika yritti sanoa, ärsytti häntä. Hän ei enää istunut paikoillaan. Hän liikkui kynttilän valossa oudon jäntevänä ja hiiviskellen kuin kissa.

Sigurd seisoi hetkisen äänetönnä ja katseli häntä. Hän oli selvästi tullut mielipuoleksi. Lääkäri oli noudettava. Mutta voiko äitiä jättää yksin? Ja harjulla käveli Anna-Liisa odotellen.

Sigurd juoksi naapuriin ja sai sieltä väkeä pitämään äitiä silmällä. Sitten hän kiiruhti telefoniin, mutta tapasi vasta kolmannen lääkärin kotona. Kun hän pääsi takaisin äitinsä luo, oli tämä lähettänyt pois naapurit ja virui lattialla suonenvedontapaisessa kouristuksessa. Hän löi poikaa kasvoihin, jos tämä yritti likelle. Naapurit hän uhkasi tappaa, jos heitä kutsuttaisiin tänne. Vihdoin tuli lääkäri, antoi jotakin rauhoittavaa ja lupasi palata huomenna. Kun Sigurd lopuksi pääsi kadulle, juoksi hän mielettömänä pimeälle harjulle, vaikka tiesi Anna-Liisan jättäneen ei yksin harjun vaan kaupunginkin. Otsaansa painellen hän kiiruhti polulta polulle etsien jälkiä lumesta. Hän syöksyi hotelliin ja kuuli että neiti oli lähtenyt. Ei ollut jättänyt mitään kirjettä, ei ollut käsenyt mitään sanoa.

Sigurd tuli kadulle. Hän tunsu vihaavansa äitiään.

Hän on sairas, sairas, koetti hän puhella itseksensä. Jumala, anna minulle anteeksi.

Äiti nukkui tasaisesti hengittäen. Sigurd kirjoitti morsiamelleen. Puoliyö oli aikoja sitten mennyt, kun hän yritti saada unta. Turhaan. Äiti heräsi vasta aamulla. Hän oli terve ja iloinen ja tahtoi nousta. Sigurd ei päästänyt häntä ylös. Mutta lääkäri antoi luvan. Se ei ollut ensinkään vaarallista, pieni hermokohtaus vain. Pitää säännöllisesti nauttia lääkkeitä ja välttää mielenliikutuksia.

Sigurdin oli vaikea pysyä äidilleen ystävällisenä. Syn-tiset ajatukset vaivasivat häntä.

— Katso sinä ettet tapa äitiäsi, sanoi rouva Vilenius kerran kantaessaan ruokaa pöytään. Hän oli laskevi-naan leikkiä. Ääni oli ystävällinen ja kasvotkin hymyilivät.

— Katsokaa te ettette vie pojaltanne hänen elämänsä onnea.

Sigurdin ääni oli käheä ja kasvot nurjat.

— Joko sinä taas alat, sanoi äiti ja painoi käden sydänalaansa vastaan. — Ja lääkäri kun juuri sanoi ettei saa olla mielenliikutuksia.

Sigurd nousi pöydästä ennenkuin oli kajonnutkaan ruokaan ja läksi ulos. Äiti huusi turhaan hänen jäl-keensä. Hän palasi myöhään, mutta äiti istui yhä odot-

tamassa katetun ruokapöydän ääressä. Hän ei ollut kipeä, hän hymyili ystävällisesti ja pyyteli hellästi syömään. Sigurd ei huolinut mistään. Hän sulkeutui kirjoittamaan morsiamelleen toista kirjettä ja sai kirjoittaa hänelle kolmannen ja neljännen. Vastausta ei kuulunut, päivät kuluivat tukalassa odotuksessa. Vihdoin, juuri ennenkuin Sigurdin piti lähteä Helsinkiin, tuli Anna-Liisan kirje.

»Sigurd,

minun on vaikea tätä kirjoittaa ja sinun tulee olemaan vaikea sitä lukea. Ei kuitenkaan ole mitään keinoa. Rakkaat kirjeesi olen lukenut uudestaan ja uudestaan. Olen itkenyt ja valvonut niin paljon, että olen kuin sammuk-sissa. En näe mitään keinoa. Kukaan nainen ei voi ottaa sinua äidiltäsi, hän rakastaa sinua liiaksi. Hänen kuolemansa olisi menettää sinut, sinä ymmärrät ettei kukaan nuori nainen tahdo ruveta murhaajaksi.

Minua hämmästyttävät omat tyynet sanani. Kuitenkin on ollut kovin vaikeaa päästä tähän selvyYTEEN. Kun siellä harjulla viluissani kävelin, paleltui minusta jotakin. En voinut sille mitään. Sinä vain olisit voinut minua lämmittää. Mutta sinä et voinut jättää sairasta äitiäsi. Nyt on myöhäistä. Ehkä olen sinulle liian ankara, ehkä joku toinen nainen voi tyytyä toiseen sijaan sydämessäsi. Minä en voi jakaa kenenkään kanssa. Jos minä sinut ottaisin, tappaisin äitisi. En voi.

Anna minulle anteksi että olen sellainen kuin olen. Anna anteeksi että lähetän sinulle tällaisia ajatusten säpäleitä. Kaikki on minussa säpäleinä. Jumala voi sinua lohduttaa ja Hän lohduttaa minuakin. Kuinka onnellista, että Hän on omanamme. Kiitos kaikesta mitä minulle annoit. Toivotan sinulle sydämestäni hyvää. Älä koeta vaikuttaa päätökseni horjuttamiseen. Se on turhaa. Jumalan haltuun.

Anna-Liisa.»

Sigurd karkasi kirje kädessä äitinsä eteen ja hänen silmänsä verestivät.

— Nyt te voitte olla tyytyväinen. Nyt te olette saanut ajetuksi tahtonne läpi. Hän ei voi tulla omakseni, sillä hän ei tahdo riistää minua teiltä. Oletteko nyt tyytyväinen?

Äiti tuijotti häneen pitkään eikä vastannut mitään.

— Ettepäs nyt sairastu, huusi poika, — ettepäs nyt kaadu lattialle. Olette tyyni ja iloinen. Sillä juuri tätä te olette tahtonut. Mutta tietäkää, että minä en rupea olemaan saman katon alla kanssanne. Te kadotatte minut kumminkin. Minä vihaan teitä. Ei ole ketään ihmistä maan päällä jota minä niin vihaisin.

Äiti laski tyynnyttäen kätensä hänen käsivarrelleen. Mutta poika säpsähti hänen kosketuksestaan.

— Älä raivoa. Puhutaan tyynesti. Kaikki käy vielä hyvin.

— Ei, hän ei taivu. Kaikki on hukassa. Minun elämäni on ollut ja mennyttä, jollen minä häntä saa. Ja minä tunnen hänet. Hän ei peruuta päätöstään. Ja tämä on teidän syynne. Te olette tuhonnut minun elämäni onnen. Minä vihaan teitä, tietäkää se.

Lääkäri noudettiin ja Sigurd sai hoitoa, mutta hänen sairautensa ei ollutkaan lääkitty yhtä helposti kuin äidin sairaus. Siitä tuntui kehittyvän pitkä, vakava hermostauti.

Äiti tuhlaili hellyyttä ja kuunteli nurkumatta ja vastaananomatta kovia sanoja, mitä pojalla oli viljalti hänen varalleen.

— No nyt te saatte minut pitää, saattoi hän sanoa. — Iloitkaa nyt. Tällaisena ei enää kukaan minusta huoli. Te saatte pitää.

— Lapseni, rakas lapseni, puheli äiti, — meille koittaa vielä ilon aika. Sinä saat pienen pappilan ja äiti hoitaa...

Hän ei päässyt lausettaan loppuun. Poika sai raivo-kohtauksen. Siitä lähtien hän oli pitkän aikaa kuin sekaisin päästään. Äiti ei enää uskaltanut puhua pienestä pappilasta.

Hänen hellyytensä ja voimansa kasvoivat päivä päivältä. Hän raatoi ja hän säästi. Yökaudet hän istui käsitöiden ääressä, jotka olivat hänen ainoa tulolähteensä. Poika kohteli häntä nurjasti, tyytymättömästi ja ilkeästi. Hän kantoi kaiken nurkumatta. Ja tauti paheni päivästä päivään. Eivät tietäneet neuvoa pääkaupungin lääkärit, mahdollisesti olisi voinut saada apua ulkomailta. Mutta ulkomaanmatkoihin ei ollut varoja.

Kun viisi vuotta oli kulunut, liikkui Sigurd Vilenius keinotekoisena lihavana, äreänä miehenä hämärissä kotikaupunkinsa kaduilla. Häntä ei saatu liikkeelle päivisin, hän pelkäsi ihmisiä ja asteli katuun katsoen. Äiti näytti haamulta, mutta miltei läpikuultava ruumis oli täynnä sitkeyttä ja tarmoa. Hän, joka ennen oli pelännyt velkaa, teki nyt velkaa joka päivä ja ajatteli aikaa, jolloin ei kukaan enää antaisi hänelle velaksi.

Kymmenen vuoden kuluttua hän oli vaivaistalon tutisevia asukkaita. Ajoittain täytyi hänet sijoittaa mielenvikaisten puolelle. Hyvinä hetkinään hän puhui pojas-taan, joka oli ylioppilas ja josta olisi voinut tulla vaikkapa piispa, jos Jumala olisi antanut terveyttä.

Joskus, harvoin, kävi poika häntä katsomassa. Hän toi silloin puolen kiloa kahvia ja kilon sokeria ja eukko itki ilosta. Mutta puhumista heillä ei ollut toisilleen.

Poika eli hyvien ihmisten ja parin entisen toverin avusta. Hän oli laiha ja keltainen ja lahjoitetut vanhat vaatteet riippuivat hänen olkapäillään kuin telineillä. Hän hakkasi puita ja ansaitsi lisäpennin toimittamalla yhtä ja toista pientä palvelusta. Koppa käsivarrellaan hän kulki keittiöstä keittiöön ja sai vanhaa ruokaa. Hän tuijotti yhä katuun liikkueensa ulkona, mutta ei enää pelännyt ihmisiä.

METSÄVALKEA

Vasta pari päivää sitten oli Harsian isäntä tuonut kotiin nuoren emäntänsä. Tuliaisjuhlia ei vietetty Harsiassa, koska vanha emäntä oli heikkona sairaana, juotiin vain kahvit omin joukoin ja soluttiin siitä yhtä päätä tavaliseen päiväjärjestykseen. Tietenkin oli väellä paljon puhumista isännästä ja emännästä, yksi ja toinen pila laskettiin siitä, ettei isännän käsi enää muualla olisi ollutkaan kuin emännän kaulassa, ja tarkaten seurasi jokainen silmä emännän mutkia. Vaitelias hän oli näin alussa, kun ei tuntenut talon tapoja eikä paikkoja. Lie-nee ehkä ollut ikävissäänkin. Muuten hän tuntui kaikin puolin mukavalta, sitä ei voinut kieltää, oli työteliäskin tullakseen niin suuresta paikasta ja ollakseen niin nuori. Oli siinä koko ikäero hänen ja isännän välillä, mutta eivätpä vuodet isäntääkään painaneet: pulska ja punainen hän oli katsella. Ja ylpeä emännästään ja onnellinen. Taloon oli emännän vuoksi teetetty paljon uutta, kamariin keittiön taakse pantu paperit ja ostettu leveä, kahden maattava vuode, sekä saliin tuotu kaupungista plyyshiset huonekalut. Isännän sisar, joka oli pitkät vuodet ankaralla kädellä hoitanut taloutta, siirtyi kokonaan vanhan emännän puolelle. Tuiki tarpeellista olikin niin sairaalle ihmiselle, että omainen oli aina lähettyvillä. Sisar oli ollut ensimmäisenä kehoittamassa isäntää naimisiin, hän oli väsynyt, pariakymmentä vuotta vanhempi veljeään kun oli, ja päätteli, että nuori terve ihminen tuo uuden olon taloon. Ja niin näytti käyvänkin. Isäntä oli yhtenä päivänpaisteena ja varmaan emännästäkin tulisi hyvä, jähka hän siitä tottuisi talon tavoille.

Oli, kuten sanottu, kulunut pari päivää siitä kun isäntä toi kotiin emännän. Oltiin aamiaisella. Puhuttiin samasta, mihin 30 jonkin ajan kuluessa aina oli palattu: häistä. Suurelliset ne olivat olleet: kaksisataa kutsuvierasta ja hyvä joukko kuokkaväkeä. Pitopuuroakin oli ollut saaveittain ja kahvia kannettu ämpärillä. Miehet äännähtivät silloin tällöin ihmettelynsä merkiksi, tytöt pöydän alapäässä istuivat ääneti, mutta ottivat varteen jokaisen sanan. Emäntä itse oli jalkeilla täytellen vateja kun ne tyhjenivät. Hänen lauhoilte kasvoilleen puhkesi liikutus aina kun hänen kodistaan ja haistaan puhuttiin. Turhaan hän koetti sitä pidättää, turhaan painuivat luomet silmille, kun hän läheni pöytää ja asettui miehensä rinnalle. Hehku poskilla ja kosteus silmäripseissä ilmaisivat hänet.

Äkkiä alkoi etumies Antti palojen välillä vilkuilla ulos ikkunasta ja vihdoin hän kokonaan lopetti syöntinsä. Silloin rupesivat muutkin miehet katsomaan ikkunaan.

— Sitäkö sinä, ettei tuo ole oikeaa sauhua? sanoi isäntä.

— Sitä, vastasi Antti.

— Ei olekaan, todistivat muut miehet.

Poutaisella taivaanrannalla kulki hiljalleen pilvi, joka oli niin harmaa, että sitä tuskin erotti. Jos se olisi pysynyt paikoillaan, ei se olisi ollut mikään, mutta sen liikuminen ja kasvamisen saattoi tietää pahaa.

Hetken tuijottivat miehet päät yhdessä ikkunasta ja tytöt olivat syömättä. Sitten sanoi isäntä:

— Se voi olla Uudellakorvella.

— Mikäs sinne nyt olisi valkean pistänyt, eihän sinne olisi pitänyt olla asiaa kenelläkään, sanoi tallimies.

— Joku on voinut pudottaa piipustaan.

— Tällaisella kuivalla ei paljon tarvita.

Miehet tuijottivat taas ääneti ikkunaan. Oli niin hiljaista, että karpästen surina pääsi hallitsevaksi huoneessa ja siitä erottautui joka paukahdus, jonka kuusi-puut liedellä päästivät.

— Tai on joku sytyttänyt ilkimyksissään, lausui äkkiä nuori emäntä.

Kaikki kääntyivät häneen päin. Hänen silmänsä olivat

auki, talonväki katsoi häntä ensimmäisen kerran silmiin ja huomasi niissä oudon pelästyksen. Hän tuntui näkevän jotakin jota muut eivät nähneet.

— Nyt se menee pienemmäksi, sanoi etumies ikkunasta.

Isännän käsi oli jo emännän olkapäällä ja hän pisti koko pelästyksen leikiksi. Uhkaava pilvi taivaanrannalla oli todella sekaantunut pitkien poutien autereeseen. Miehet jatkoivat aterioimista, isäntä ja emäntä menivät kamariin. Rengit vaihtoivat silmää ja naurahtivat. Kyläpä se oli hellää, tiesihän sen näin alussa.

Isäntä vei emännän vuoteen laidalle, joka uudenuutukaisine lakanoineen ja peitteineen vielä oli järjestämättä. Emännän silmäluomet painuivat alas kun toinen häntä kosketti, hän huitoi karpäsiä menemään ja naurahteli häveten äskeistä pelästystään.

— Kukas nyt sillä lailla, kuiski isäntä kuin lapselle ja huumaantui nuoren naisensa kukoistuksesta. — Ethän sinä enää pelkää. Rauha ... Rauha, kukas se niin pelästyi. Eihän enää särje päätä?

Emäntä tuijotti terveisiin käsiinsä, jotka kiertelivät esiliinan kulmaa.

— En minä ymmärrä, mikä minulle tuli. Onpa noita karpäsiä ... En minä ymmärrä. Niinkuin jokin aavistus.

Karpäsiä oli todella kokonaisia pilviä. Emäntä haiskautti esiliinaansa.

— Ei saa olla aavistuksia, puhui isäntä hänen korvaansa ja hengitti hiusten tuoksua niskassa. — Eihän enää tule. Sano, sano ettei enää tule.

Samassa kuului oven takaa:

— Isäntä hoi, se taitaa sittenkin olla metsävalkea.

Isäntä ja emäntä erkanivat nopeasti toisistaan. Isäntä meni keittiöön, mutta emäntä ei voinut näyttää polttavia poskia, vaan jäi hypistelemään kellastuvia lehtiä kukkasessa ikkunalla ja rupesi vähän toinnuttuaan järjestämään vuodetta. Hän kuuli miesten puheen keittiössä käyvän yhä äänekkäämmäksi ja askelten kiireesti kulkevan yli keittiön permannon ja eteisen siltapalkkien. Isäntä käski tallimiestä nopeasti panemaan hevosen aisoihin. Kamarin ovi kistaistiin auki ja isäntä astui huoneeseen. Hän oli päättäväinen ja tarmokas.

— Se on Uudellakorvella, puhui hän vetäessään saappaita jalkaansa. — Onneksi on näin tyyni. Sillä kulmalla on kaksi meidän torppaa, kyllä kai niistä jo on huomattu valkea. Lähdemme nyt yhtäkaikki. Kai sieltä päivälliseksi päästään kotiin. Älä sentään säikähdä, jos vähän viivytettäisiin. On näin kuiva aika.

Isäntä sipaisi vaimonsa olkapäätä ja lähti juoksujalan menemään. Pian hän saavutti Antin, mutta nuoremmat miehet pysyivät edellä. Tallimies tapasi isännän ja Antin ahteessa ja siitä he lähtivät ajamaan minkä hevonen pääsi. He katosivat tomupilveen. Mutta emäntä viipyi kuin naulattu ruusupensaas luona rakennuksen kulmalla katsomassa sauhua, joka viattomasta alustaan oli kasvanut vaaralliseksi voimaksi. Milloin tuprusi metsänlaidasta ilmaan kuin jättiläiskokoisia villahahtuvia, milloin hulmahti sauhu levälleen ikäänkuin tuuli olisi pullistanut purjetta.

Päivä paahtoi, linnut eivät jaksaneet äännähtää kuumuudessa. Ainoastaan turilas teki työtään ruusupensaassa ja hyrähti lähtiessään lentoon. Pihan toiselta puolen kuului sairaan emännän voiшке. Häneltä piti salattaman kaikkea ikävää, mutta hän otti ilmasta kiinni kaiken levottomuuden ja kävi aina silloin tavallistakin huonommaksi.

Nuori emäntä painoi kädet sydänalaansa vasten.

Vanha emäntä oli ollut hyvin onneton avioliitossaan.

Miehet ajoivat täyttä karkua. Rautalapiot ja kanget linjaalittomilla ratailla rämisivät niin että vain huutamalla sai kuuluville puheensa. Eipä miehillä ollutkaan mitään puhumista. Jokainen ajatteli erinäisiä metsävalkeita, joita elämänsä mittaan oli ollut sammuttamassa, ja jokaisen katse oli sauhussa. Saattoi selvästi havaita, että valkeaa vastaan taisteltiin. Kulmakunnan torpparit olivat tietenkin työssä. Ylämaata noustaessa vihdoinkin tuli vastaan palaneen käry ja mäen päältä näkyi koko tuho. Solakka mäntymetsä, Harsian isännän ylpeys, paloi heleällä lieskalla. Liekit kiemurtelivat käärmeinä pitkien kangasta, hyppelivät ylös puiden runkoja, kiepauttivat itsensä latvaan ja sujahtelivat siitä pitkien matkojen päähän, mennessään hihkuen ja huristen. Tuli oli

selvästi saanut alkunsa ladon laidasta, missä Harsian viljelykset olivat, ja siitä lyhyintä tietä samonnut kanerivia myöten petäjiikköön.

— Ladon nurkalta, ajatteli isäntä. Tietysti — mistäs muuten. Olisihan minun näkemättäkin pitänyt tietää se. Se lato on hävitettävä. Minun olisi aikoja sitten pitänyt hävittää se.

Hän huomasi jo näin ajatellessaan päätelmänsä mietlettömyyden ja löi ohjasperillä hevosta, joka kiihtyneenä tulen tohinasta, sieraimet levällään ja kupeet vaahdossa muutenkin oli pannut liikkeelle kaikki voimansa.

Miehiä odotti kuuma työ. Väki torpista, joiden rakennukset saattoivat joutua vaaraan, oli alunpitäen ollut sammuttamassa. Myöhemmin saapui väkeä kylästäkin ja illansuussa saatiin tulen valta kukistetuksi. Harsian miehet sanoivat suurkiitosta vieraille ja jäivät myöhemmän sammuttelemaan kohtia, jotka uudelleen syttyivät palamaan. Kilometrin ala mitä kauneinta metsää oli mustana. Väsyneinä ja nokisina liikuskelivat ihmiset palaneella tantereella, hiiltyneiden puunrunkojen keskellä ja lausuivat silloin tällöin sanasen vahingon suuruudesta. Miten tuli olikaan mahtanut syttyä? Nähtävästi sitä oli pidelty varomattomasti ladon nurkalla. Isäntä kirosi, kun astui ladon ohi. Etumies katsoi häneen pitkään. Kerran kuuli isännänkin suusta kirouksen. Ymmärsihän sen — tällainen vahinko.

— Tuon saa tuosta hävittää, sanoi isäntä ja paiskasi kekäleen vasten ovea.

Hevonen, joka oli pantu kiinni ladon taakse, juoksi esiin pelästyneenä raskaasta iskusta.

— Entäs heinät, sanoi Antti ja katsoi isäntään pitkään.

Isäntä huomasi puhuneensa järjettömiä ja vaiken. Väsyneinä istuutuivat miehet rattaille ja kääntyivät ajaessaan silloin tällöin katsomaan taakseen.

— Kaipa torpanväki pitää huolen ettei uudelleen pääse irti, sanoi isäntä, koettaen tyynellä puheella parantaa äskeistä kiihtymystään.

Kukaan ei enää puhunut. Lapiot ja rautaseipäät vain olivat äänessä. Nälkiintyneet miehet antoivat vastaan seisomatta rattaiden röykkyttää itseään mielin määrin.

Ilta viileni. Aurinko hehkui sateettomana kiekkona kirkon yläpuolella. Sillä oli sama karva kuin polttavimpien talvipakkasten aikaan. Mäeltä tanhuan päästä tuli näkyviin Harsian talo. Kaikkien miesten, ei yksin isännän, silmät keksivät paikalla ruusupensaiden äärestä rakennuksen kulmalta vaaleapukuisen naisen.

Isännän mielikarvaus meni kuin pyyhkäisemällä eikä hän enää tuntenut väsymystä. Mitäpä merkitsivät kaikki aineelliset tappiot sen rinnalla, että hänellä oli vaimo, että olisi lapsia ... Liikutus tyrskähti hänen rintaansa ja hänen teki mieli antaa jokin lahja noille ihmisille, jotka hänen työssään olivat raatanet väsyksiin.

— Sauna lämpiää, huusi tallimies.

— Totta kai emäntä ..., sanoi isäntä, vaikkei kukaan kuullut mitä hän sanoi, koska liikutus kävi hänelle ylivoimaiseksi.

Emäntä oli lämmityttänyt saunan ja kuuma keittoruoka oli valmiina. Mutta hän itse tuntui sinä yhtenä päivänä vanhentuneen.

Parin vuorokauden aikana menivät talonväen silmät tottumuksesta yhtä mittaa sille kohdalle metsänlaitaan, mistä savu oli alkanut näkyä. Siellä ei tuntunut pilveäkään. Helteiset päivät kuluivat ilman sateen toivoa ja kaivoista uhkasi loppua vesi. Emäntä nousi yölläkin ikkunaan katsomaan kohti Uttakorpea.

Mutta ei ollut kulunut viikkoakaan metsäpalon aamusta, kun Antti aamiaispöydässä äkkäsi entisen savun taivaanrannalla. Miehet olivat tuotapikaa pystyssä ja katselivat päät yhdessä ulos ikkunasta.

— Ne ovat huonosti katsoneet valkeaa.

— Eikö nyt ole ihme ja kumma etteivät katso, vaikka omat rakennukset siinä ovat vaarassa.

— Lienee paras mennä valjastamaan hevosta.

— Odotetaan nyt vielä vähän.

— Siitä se taas palaa ladon syrjältä.

— Mutta eihän siinä enää mikään voi palaa. Eihän heinämaan pitäisi palaa enempää kuin kaurankaan.

— Jollei itse lato.

— On kuin katajansavua.

— Tänään ei olekaan niin tuuletonta kuin tuonnoin.

— Lähde pois, Kalle, valjastamaan.

Tehden toisilleen harmin ja ihmettelyn sekaisia kysymyksiä riensivät miehet matkaan. Isännän ottaessa jalkaan saappaita kysyi emäntä:

— Tiedätkö sinä vihamiestä?

— Ainako sinä vain, että tämä on vihamiehen tekoa?

— Sitä se on. Tiedätkö olevasi jonkun kanssa vihoissa?

— En. Mutta voihan joku olla salassa. Tai voi tämä olla huolimattomuuttakin ... Eihän Rauha säiky - eihän oma Rauha... Ne ovat torpista jo sammuttaneet ennenkuin ehdimme perillekään. Rauha on rauhallinen.

Isäntä naurahti sanaleikkiään ja koetti reippaasti pyöryttää emäntää, ettei hän taas täällä yksin murehtisi. Mutta hänen sisässään kuohui ja hän päätteli, että kyllä nyt kunniansa kuulee syyllinen, oli hän sitten kuka vain.

Matka kului samalla tavalla kuin muutama päivä sitten, sillä erotuksella vain, että ensimmäisellä kerralla oli oltu pelästyneitä, nyt harmistuneita. Varsinkin kun savusta huomattiin, että tuli pian saataisiin tukahtumaan. Sammuttajien voitto oli niin selvä, että isäntä puolitiestä päästi rengit kotiin ja yksin jatkoi matkaa. Hän huomasi jo mäeltä, että ladon edessä oli sekä miehiä että naisia. Jonkinlainen hajoitettu rovio savusi kanervakankaalla viljelysmaiden ja kuloksi palaneen mäntymetsän välillä. Äärimmilleen asti ihmeissään ja jännityksissään tuli isäntä torpanväen joukkoon.

Hänen ei tarvinnut kehoittaa heitä kertomaan. He olivat niin kiihdyksissään siitä mitä oli tapahtunut, että puhuivat toistensa suuhun. Ladon kupeelle oli tekemällä tehty rovio kuivista risuista ja katajista ja sytyttämällä sytytetty se palamaan. Jonkin verran oli kipinöitä lennellyt metsään sytyttäen siellä täällä, mutta kaikki oli toki saatu sammumaan, kun heti oli huomattu. Olisi tuuli ollut toinen, niin olisi lato mennyt. Sitä kannatti ihmetellä, kuka oli rohjennut yön aikaan koota rovion ja aamukasteen haihduttua sytyttää katajat. Miehet olivat ennen maatapanoan kiertäneet koko palaneen alueen eikä ollut tuntunut käryäkään. Vaimot, jotka pelkäsivät huoneita, olivat yönkin aikaan menneet ulkosalle tähystelemään, mutta niin ovelasti oli pahantekoa harjoitettu, ettei kuulunut eikä näkynyt mitään. Kun

valkea huomattiin, oli ladon kupeella kohonnut tulipatasas, yhtä korkea kuin lato. Toinen torppari oli ollut hiojassa viikatteita, toinen panemassa hampaita haravoihin ja molemmat olivat juoksujalan tulleet ladolle ja olipa valkea toki saatu tukahtumaan.

Mutta kenen työtä tämä oli — siihen palasivat aina kaikki.

Ei voinut syyttää paimenia, sillä niillä tienoin ei kulkenut edes vieraita karjoja. Jokainen kävi mielessään läpi erinäiset epäilyttävät henkilöt ja jonkun nimi mainittiinkin, mutta sittenkään ei saatettu uskoa ketään pitäjäläistä mahdolliseksi tällaiseen ilkitekoon.

Päätettiin että kulmakunnan torpparit vuoronperään valvoisivat seuraavat yöt pitäen latoa ja ympäristöä silmällä.

Isännän oli raskasta lähteä viemään uutisia kotiin.

— Sinulla on leppymättömiä vihamiehiä, sanoi emäntä hiljaa.

Seuraavana aamuna heräsi kylä kirkonkellojen soittoon ja kun ihmiset vuoteistaan karkasivat ikkunoihin, näkivät he koko idän kulman savumerenä ja palaneen käry tuli tikeränä sieraimiin. Ei enää ollut kysymys yksin Harsian metsästä ja torpista. Koko kirkonkylä oli vaarassa. Voimakas tuuli kantoi kipunoita sisään tapulin luukuista, missä kirkonkelloja soitettiin.

Mikä ikinä kynnelle kykeni, pantiin liikkeelle. Rohkeammat naisetkin hälytettiin pelastustyöhön. Poikia ei tarvinnut käskeä, toiset kelpasivat apuun, toiset olivat tiellä, mutta kaikki jotka suinkin olivat päässeet karkaamaan kotoa, olivat metsässä. Kylässä, jonka päällitse tuuli kantoi savua, nähtiin pihamaiden aitavierillä vanhoja vaimoja paimennettavine lapsijoukkoineen. Koirat lopettivat haukuntansa valittavaan ulvomiseen.

Harsiassa voihki sairas vanhus.

Illansuussa saatiin palopurjeiden avulla valkea pysähtymään vaivaistalon ulkokuonerakennusten taakse. Koko kylä oli silloin näännyksissä ja mielenkuuhu salaperäisen murhapolton johdosta ääretön.

Harsian isäntä tuli kotiin hevonen vaahdossa, vaatteet risoina ja kasvot noessa, mutta hän ei mennyt saunaan

eikä ajatellut lepoa. Hän pisti pari lusikallista keittoa ja otti palan leipää taskuunsa.

— Minä haluan nähdä, kuka se on ja mitä se minun ladostani tahtoo. Eikö tuo mahda näyttää itseään puoliyön aikaan niinkuin muutkin noidat.

Hänen äänensä oli kova ja rinta korisi. Hän ei nähnyt miten kalpea nuori emäntä oli eikä hän vienyt häntä kamariin. Hän oli kokonaan omissa ajatuksissaan. Silmät paloivat ja liikkeet pelottivat emäntää. Emäntä ei kuitenkaan nähnyt sitä liikettä, joka eniten olisi voinut häntä pelottaa: isäntä otti piironginlaatikosta revolverin ja piilotti sen povitaskuunsa.

Hän ei lähtenyt hevosella eikä tietä myöten. Hän meni kesantopellon poikki, hyppäsi yli aidan ja läksi kiertämään metsää.

Paksu palaneenkäry liikkui hiljalleen yössä, joka oli tyyntynyt tuulisesta päivästä. Kastetta tuli vuolaasti maahan. Ruisrääkkä äänsi, muuten oli aivan hiljaista. Isäntä kuuli risujen rasahtavan askeltensa alla ja rintansa lähättävän hengenkulun. Hänen oli mahdoton käsittää kuka rupesi näin rivoon tekoon. Yleensä hän oli koettanut harjoittaa oikeutta ihmisiä kohtaan. Tietysti joku olisi voinut syyttääkin, mutta näillä mailla ei olisi pitänyt olla syyttäjiä.

Ei hän aikonut revolverilla ampua — Jumala varjeloon. Mutta pelottamassa se saattoi olla hyvä. Kuka ties ilkityön tekijöitä oli monta. Varovaisuutta ei suinkaan pitänyt halveksia. Hän alkoi astua hiipimällä, kun tuli likemmä varsinaista onnettomuusaluetta. Jokaiselta risahdukselta tuntui sydän seisahtuvan ja ohimot takoiivat niin että olisi luullut pään halkeavan.

Hän pääsi metsikköön aukean laidassa ja tähysteli puun takaa. Nuori kaura yleni hämärtävässä kesäyössä hopean valkoisena ja savu ja kaste ympäröivät sitä kuin märkä harso.

Ei tästä edemmäksi, ajatteli isäntä ja katsoi latoa, joka kuollutta metsää vasten vaikutti kolkolta kuin jonkinlainen ruumisarkku. Suopursu lemusi väkevästi, ruisrääkkä äänsi, vartijat huusivat palaneen alueen äärieltä toisilleen. Heitä oli monta, alue oli suuri.

Isännästä tuntui äkkiä kovin hullulta olla täällä. Ei

toki kukaan metsänpolttaja lähde panemaan turvallisuttaan alttiiksi tällaiseen ajoon. Olisi ollut parempi tulla jonakin myöhäisempänä yönä. Rauha siellä kotona varmaankaan ei nuku. Itkee kukaties. Ja hänkin kun läksi sanomatta hyvästi. Taitaapa olla parasta mennä samaa tietä kuin on tullutkin. Mutta voipahan vähän viipyäkin, koska on sen vaivan nähnyt. Isäntä koetti, oliko revolveri paikoillaan, ja laskeutui polvilleen kauramaan suojaan.

Ruisrääkkä äänsi lakkaamatta. Miehet olivat edenneet jonkin verran. Sauhu liikkui kuin hauras vaate, jota hiljaa vedetään.

Äkkiä kahahti kaurassa ja sauhuun ilmaantui jotakin tiivistä ja pitempää, joka liikkui nopeasti. Se oli liian hentoa ja harmaata ollakseen ihminen. Jos isäntä olisi uskonut keijukaisiin, olisi hän tiennyt sen olevan niitä. Joka tapauksessa hänen sydämensä seisahtui, kun hän sen näki. Olento astui ulos kauravainiosta, kiersi ladon ja pysähtyi nurkkaukselle. Kyykistyi maahan ja rupesi askartelemaan. Isännän katse oli siihen paikkaan tähdättynä ja kylmät väreet kiskoivat ruumista. Hänen täytyi nousta seisolleen, hänen täytyi laskeutua takaisin maahan ja ryömien lähestyä. Hänen täytyi saada tietää mikä se oli. Kaura suojeli häntä. Äkkiä olento oikaisihe ja läksi tulemaan häntä kohti.

Lapsi.

Hänellä oli kainalossa tuohenkappaleita ja risuja ja hän pyyhki silmiään hameenliepeeseen. Laihojen jalkojen ympärillä heilahteli märkä paita.

Lapsi itki. Kulki kuin sokkona tai unissaan. Tuli risuläjän luo, joka nähtävästi aikaisemmin oli koottu, ja painui sen ääreen. Otti tulta tikkuun ja alkoi sytyttää.

Tämäkö oli pahantekijä? Isäntä oli siis sittenkin saanut sen käsiinsä. Nyt sen ei pidä päästä pakoon vaikkapa hänen pitäisi ampua sitä kinttuihin. Hän hyökkäsi notkeana esiin viljasta.

Lapsi parkaisi, pudotti palavat tuohet ja läksi juoksemaan. Se menee karkuun, se menee karkuun!

— Seisahdu! kiljaisi isäntä ja kaiku toisti hänen varoituksensa. — Seisahdu! huusivat isäntä ja kaiku toistamiseen. — Jollet seisahdu, ammun minä.

Mutta lapsi meni nokisten puunrunkojen välissä nopsajalkaisena kuin metsän eläin.

Isäntä laukaisi.

Lapsi kaatui suulleen.

Samassa silmänräpäyksessä isäntä selvisi ja käsitti mitä oli tehnyt: tappanut ihmisen. Herra Jumala sentään! Hänen olisi pitänyt rientää auttamaan, mutta hän ei päässyt paikalta. Vihdoin hän sai luontonsa voiteuksi ja juoksi läpi kasteisen kauran ja karrelle palaneen metsän. Hän tarttui hentoon ruumiiseen, jonka ympärillä oli märkiä vaatteita.

— Sattuiko? Sano lapseni, sattuiko?

Hän nosti lapsen pystyyn. Häneen katsoi kaksi pelästynyttä silmää kuin linnulla, joka elävänä on joutunut ihmisen käsiin. Hän koetteli nopeasti jäseniä. Jumalan kiitos, lapsi oli vahingoittumaton, mutta vapisi kovasti, luultavasti pelästyksestä yhtä hyvin kuin vilusta.

— Sano tyttöseni, mitä sinä äsken teit — sano.

Lapsi piipatti itkunsa seasta:

— Sytytin.

— Sytytit. . . Mitä sinun piti sytyttää?

— Metsä.

— Sinäkö sytytit eilen?

— Minä.

— Kuka käski sytyttää?

— Äiti.

Isännän täytyi pysähtyä vetämään henkeään.

— Kuka on äiti?

Lapsi vain nyyhki.

— Sano nyt vain, ei setä tee sinulle pahaa.

— Äiti.

— Etkö sinä tiedä kuka on äitisi?

— Äiti, toisti lapsi avuttomana.

— Tiedäthän sinä kuka äiti on? sanoi isäntä vaivoin hilliten kiihtymystään ja puristi lasta käsivarresta.

Silloin se parkaisi ja yritti livahtaa pakoon. Isäntä ei hellittänyt otettaan. Hän päätti ottaa lapsen syliinsä ja viedä kotiin. Kaipa huomenna saataisiin selville, kuka oli lapsi ja kuka oli äiti.

Mutta hän ei ollut ehtinyt kantaa itkevää tyttöä montakaan askelta, kun ladon takaa astui esiin aikuinen

ihminen. Varmaan syyllinen äiti! Isäntä läksi juoksu-
jalan häntä kohti peläten että hän pääsisi pakoon. Mutta
pelko oli kokonaan turha: nainen astui suoraan luo ja
pysähtyi odottamaan keskelle mustaa kuloa. Hänen
käsivarrellaan oli punainen huivi. Hän naurahti.

Isäntä päästi lapsen maahan ja se lähestyi pelokkaana
äitiään.

— Onko jokin paikka kipeä? sanoi äiti sointuvalla
äänellä, jonka isäntä joskus oli kuullut. — Juokse istu-
maan tuonne ladon portaille. Ei äiti enää koskaan käske
sytyttämään. Älä itke. Äiti tulee pian, niin mennään
kotiin.

Isäntä oli kaiken aikaa varuillaan, valmiina hyökkää-
mään käsipuoleen, jos nainen yrittäisi paeta. Mutta
päästyään eroon lapsesta kohotti nainen isäntään päin
kasvot, joiden punaisten huulten välistä hampaat lois-
tivat.

— Ei isäntä taida tuntea.

Isäntä oli paikalla tuntenut. Muisto oli epämääräi-
senä herännyt jo silloin kun hän näki punaisen huivin
naisen käsivarrella.

Olisihan hänen alunpitäen tullut tietää, kuka häntä
tämän ladon nurkalta vaati tilinteolle.

— Minä palvelin ennen Harsialla. Siitä on kauan.
Kävin joskus tuomassa evästä, kun oltiin heinässä.

Isäntä sipaisi kädellä otsaansa.

— Kyllä minä muistan, keskeytti hän. — Koska te
olette tullut näille maille?

— Vähän aikaa sitten. Ihmisellä sanotaan tekevän
mielen kotipuoleen kuolemaan.

Hän ei totisesti näyttänyt kuolevalta. Hänen nau-
runsa oli kotoisin syvältä elämästä.

— Ja nyt te poltatte täällä minun metsiäni.

— Niin, minkäs mahdat. Metsämieskin tekee sauhun
karhunpesän suulle, kun tahtoo karhua ulos pesästään.

— Kaipa minut olisi saanut ulos vähemmälläkin.

Nainen nauroi:

— Ajattelin että olisin voinut tulla tielle. Harsias-
sahan nyt kuuluu olevan nuori emäntä.

— Se ei kuulu kehenkään! parahti isäntä kuin
hädässä. — Mitä teillä on minulle sanomista? Sanokaa

nopeasti, muuten voi leikki käydä teille kalliiksi. Minä ilmiannon teidät ja te pääsette elinkautiseen...

— Sopii ilmiantaa! huusi nainen ja kohottautui suoraksi.

Nokisesta petäjäköstä vastasi nauru. Metsä oli ääneti kun isäntä puhui, mutta naisen ääneen se vastasi.

— Mitä teillä sitten on minulle sanottavaa?

— Olisin pyytänyt vähän apua.

— Paljonko te tahdotte jos menette niin kauas ettette koskaan palaa?

Taas nauroivat sekä nainen että petäjäkkö.

— Isäntä ei taitanut kuulla kun sanoin, että olen tullut tänne kotipuoleen kuolemaan. Olen ostanut huoneet tästä vierestä. Ja juuri siihen pyytäisin apua.

Isäntä haroi nokisella kädellä otsaansa.

— Teidän täytyy muuttaa pois.

— Siitä ei tule mitään.

— Eikö tätä metsää jo ole tarpeeksi palanut?

— En minä siihen nyt enää koske, kun sain isännän puheilleni.

Isäntä kävi kiinni aseeseensa. Jos se olisi ollut ladattuna, olisi hän laukaissut vasten noita nauravia kasvoja, niin suunniltan hän oli. Mutta hän muisti että oli ampunut piipun tyhjäksi. Nainen oli kuitenkin pelästynyt. Hän peräytyi latoa kohti ja rupesi huutelemaan lastaan.

— Mennään pois kotiin. Tämä — tämä setä on pahalla tuulella.

Kun hän samassa huomasi isännän käsien rentoina riippuvan alas kylkiä, jäi hän seisomaan ja virkkoi:

— Koska minä sitten saan tulla ottamaan sitä apua. Huomenna on kai liian aikaista. Entäs ylihuomenna? Kai isännältä aina jokin satanen liikenee. No, ylihuomenna sitten. Siinä auringonlaskun aikaan.

Hän kiskaisi käsipuolesta vetäen nyyhkivän lapsen ladon sillalta ja läksi taluttamaan sitä metsään päin. Kesäyön hämärästä ammotti hävitys.

Isäntä tuijotti eteensä.

Hävitystä minnepäin hän vain ajattelikin.

H Ä M Ä H Ä K K I

Lennart Hardén ja Tyyni Laine seisahtuivat keskelle konfettisadetta Esplanadilla ja pitivät neuvottelua. Heillä oli vain silmänräpäys aikaa, sillä seura, jonka kanssa oli syöty aamiaista Luodolla, tuli remuten parin askelen päässä. He tahtoivat eroon tästä seurasta ja katsoivat kysyvästi toisiinsa. Kuiske ei olisi kuulunut, tuskin puhekaan. Koko Esplanadi aaltoili yhtenä ilonpitona. Kaikki nuori kansa oli jalkeilla ja jokainen huusi, nauroi ja huiski.

Lennart Hardénin ja Tyyni Laineen oli tarpeetonta puhua. He olivat ilmankin selvillä siitä mitä tahtoivat: olla kahden. Kun joukko ylioppilaita äkkiä yhdessä rykelmässä tölmäsi eteenpäin ja konfettisade tuli alas kuin pilvenputoama, juoksivat ihmiset hajalle ja Tyynikin joutui matkan päähän toveristaan. Hardén erotti kuitenkin joukosta hänen hattunsa, jonka pohjaa kiersi kiehkura tulipunaisia unikukkia, saavutti hänet ja tarjosi hänelle käsivartensa. Heidän oli helppo tällä hetkellä hukkaa seurastaan ja he käyttivätkin hyväkseen tilaisuutta ja riensivät puolijuoksua kaaressa takaisin sinnepäin mistä olivat tulleet. Torinkulmassa seisoi auto vartavasten kuin heitä odottaen, se oli koristettu unikukilla kuten Tyynin hattu, he valloittivat sen ja Hardén komensi:

— Antakaa mennä!

— Mihin ajetaan? kysyi kuljettaja.

— Tomppeli, sanoi Hardén, — kysyy sitä vapunpäivänä. Niin pitkälle kuin päästään. Minne vain.

Mutta pääseminen ei ollut helppoa. Jalkamies olisi päässyt eteenpäin nopeammin. Ensimmäisessä kadun-

kulmassa törmäsi auto yhteen aamiaisseuran kanssa. Neljästä suusta pääsi silloin huuto ja kaksi herraa ja kaksi naista piiritti auton. Mutta Hardén nousi seiso-
maan ja huusi kuljettajan korvaan, ettei saanut pysähtyä.

— Me tulemme mukaan, inttivät herrat ja naiset. —
Avatkaa!

— Tuhlarit, lausui Feliks Nymalm juhlallisesti, viisi henkeä mahtuu autoon ja te aiotte lähteä kahden.

— Kaikki on luvallista vapunpäivänä! sanoi Hardén yhä seisoallaan ja toisti käskynsä kuljettajan korvaan.

— Kaikki on luvallista vapunpäivänä, toisti Tyyni Laine kaikuna hänen perässään ja nauroi.

— Seuranpettäjät, avatkaa heti paikalla! torui yksi tytöistä, juosten rinnan auton kanssa.

Serpentiini tuli vasten hänen kasvojaan ja hänen täytyi pelastautua tiepuoleen.

— Lennart Hardén ja Tyyni Laine, minne te kiidätte? huusi Nymalm.

— Maailman loppuun! vastasi Hardén ja pudottaui istumaan.

— Maailman loppuun! toisti Tyyni Laine taasen kaikuna hänen perässään ja kimmahti seisomaan.

Hän heilutti valkeaa huntua, Hardén tuki häntä kyy-närpäästä pidellen, kunnes vauhti tuli niin vinhaksi että hänen täytyi istuutua. Auto oli vihdoinkin vapautunut tungoksesta ja lensi eteenpäin. He asettuivat molemmat mukavasti aloilleen ja naurahtelivat iloisesti.

Vihdoinkin yksin!

Ei heillä ollut mitään merkillistä puhuttavaa. Heidän pienet huudahduksensa olivat pelkkää pärskettä. Mutta ne irtaantuivat virrasta, joka voimakkaana kulki heidän sisässään.

Vasta kolme tuntia he olivat tunteneet toisensa, mutta heidän oli hyvä olla toistensa seurassa. Hardén totesi itsekseen, että hän oli tässä nuoressa neiti Laineessa, jonka suvusta ja syntyperästä hänellä ei ollut minkäänlaista tietoa, tavannut juuri sen, jota hän viime aikoina oli kaivannut, sen joka antoi hänelle vapautusta. Hän oli liian kauan elänyt hyvää tarkoittavien tätien holhouksen alaisena, häntä oli kuljetettu perheestä perheeseen, missä tyttärien naittamisen tarkoitus oli kuin sei-

nään kirjoitettu. Hän punastui kun vain ajattelikin alennuksensa aikaa. Tänä viime lukukautenakin oli kolme sisarusta yhtäikaa rakastunut häneen ja hän oli horjunut heidän kaikkien välillä, tietämättä keneen heistä kiintyä. Vaikea heistä oli ollut päästä eroon eikä hän kunnollisesti ollutkaan erossa. Talosta saattoi vielä silloin tällöin saapua illalliskutsu ja hän noudatti sitä. Humoristista se oli katsoen tästä kiitävästä autosta. Mutta tässä hän paranee. Tulkoot vain vastaan Astridit, Hjördisit ja Anne-Mariet, niin tuskin tuntevat häntä. Hän on elämäniloinen ja vallaton.

He eivät koskaan pystyneet antamaan hänelle elämän-iloa. Se on tarttunut tästä pienestä Tyyni Laineesta, joka huutaa ja heiluttaa huntuaan jokaiselle vastaan tulevalle autolle. Ne ovat kuin vetojuhtia heidän autonsa rinnalla, täynnä väkeä ja muutenkin köyhemmin koristettuja. Heidän autoansa kiertävät käsivarrenpaksuiset seppeleet ja se kulkee kevyesti notkuen ikäänkuin sen tehtävä olisi valmistaa mieliä johonkin ihmeelliseen juhlaan, johon yksin sillä on oikeus kuljettaa ihmisiä. Lennart Hardénin ja Tyyni Laineen tuli siinä mielettömän kevyt olla. Varmaan koko tämä iloinen päivä oli olemassa vain heitä varten. Kunpa he olisivatkin kuin vastakruunattu hallitsijapari maassa, jossa kansa kantaa kuningasta ja kuningatarta käsillään! Heidän juhlandsa johdosta parveilivat joukot heleissä puvuissa, kukkaset rinnassa, laulellen ja heitellen konfettia. Heidän kuniakseen puhkesi itse kevät.

Tyyni repäisi paperikukan köynnöksestä viereltään ja keinutteli sitä kuin taikatemppuja tehden.

— Minä nukutan teidät, sanoi hän.

— Saanko minä nukkua pää teidän polvellanne?

— Tehkää hyvin.

Tyyni nosti jalat etuistuimelle.

— Kuinka teillä on kauniit sukat, sanoi Hardén.

Tyyni veti kiireesti jalkansa alas.

— Kaikkia te nyt.

— Mutta vapunpäivänä! nauroi Hardén.

Kuin vahvistukseksi hänen sanoilleen lensi autoon suuri paperilaite. He säpsähtivät ja kiljahtivat. Ohi kulkevista ajopeleistä huudettiin vastaan. Ne etenivät

hitaasti, keskellä seisoi viisi ylioppilasta pidellen toisistaan kiinni ja laulaen.

— Katsokaa kuinka paljon konfettia! sanoi Tyyni.

Hardén kahmaisi paperijauhoja käsiinsä ja paiskasi tielle.

— Antakaa olla, kuiskasi Tyyni. — Jos tulisi niin paljon että olisi kaulaa myöten.

— Olisiko se teistä hauskaa?

— Pelkäätekö että tukehtuisimme?

— En. Tulkoon vain minun puolestani.

— Ah, kuinka on hauskaa!

Hardén katsoi Tyyniin ihastuneena. Hän istui kuin kirjavaan verkkoon kiedottuna.

He olivat tulleet maalle. Liikenne oli vähentynyt. Linnut lauloivat ja harmaa luonto alkoi silmin nähden vihannoida. Heidän täytyi pidättää riemun aaltoa sisänsään. Heidän puheensa oli hölynpölyä.

— Odottakaahan, sanoi hardén. — Missä minä olen nähnyt teidät?

— No, koettakaahan muistella.

— Mahdotonta.

— No, minä sanon: teatterissa.

— Teatterissa?

Tyyni antoi toverinsa vähän aikaa miettiä. Oli hauska katsella ryppyjä Hardénin otsalla.

— Näyttämön puolella, sanoi hän vihdoinkin ja nauroi. — Minä olen esiintynyt statistina. Jotakinhan ihmisen pitää tehdä ja minua on aina vetänyt näyttämölle.

— Ai, minä muistan! Viime syksynä. Te lausuittekin jonkin sanan. Mutta teillä oli tukka toisin.

— Kas että muistatte.

— Kahtena kiehkurana korvilla.

— Kas että muistatte.

Tyyni oli ylen onnellinen siitä että Hardén jo silloin oli hänet huomannut. Hän ei hetkeen puhunut mitään, hymähteli vain.

Äkkiä pysäytti kuljettaja auton ja huomautti että tunti oli kulunut.

— Entä sitten, sanoi Hardén lyhyesti. — Ajakaa.

Kuljettaja mutisi jotakin siitä, etteivät herrat aina mielellään maksa, ja Tyyni ja Hardén mainitsivat jota-

kin typeristä kuljettajista. Pieni keskeytys mielialojen juoksussa kuitenkin teki, että kummankin ajatus sai vähemmän välittömän luonteen. Hardén päätteli itseksensä, että kaikkihan käy kuin nuottien mukaan: tuota pikaa hän on vapaa ja irti. Tämä päivä vain tätä menoa, niin hänet on parannettu. Suhdetta ei tarvitse kestää eikä se saakaan mennä pitkälle. Kuinka pitkälle? Sen osoittakoon päivä ja yö. Tyttö hänen rinnallaan ajatteli: kuka olisi uskonut että minä istuisin autossa maaherranpojan rinnalla. Keskellä päivää, kahden — ja vapunpäivänä! Ei suinkaan tätä kestä kauan, mutta pidetään hauskaa niin kauan kuin voidaan.

Hardén oli luvannut syödä päivällistä sisarensa ja tulevan lankonsa kanssa, jotka maalta olivat saapuneet viettämään vapunpäivää Helsinkiin. Se ei ollut hauskaa, hän ei ollut ensinkään »perhetuulella», mutta siitä kerta kaikkiaan ei voinut päästä. Illalla sensijaan ...

Tyyni oli teatterin jälkeen vapaa. Hardén pyysi häntä illalliselle ja he päättivät tavata eteisessä. Se sopi erinomaisesti. Hardénilla oli lippu näytäntöön.

Loppumatkan he vaikenivat ikäänkuin odotuksessa. Molemmilla oli tunne jostakin tulevasta, jonka rinnalla tämä hetki on vain väliaikainen. Kun he pääsivät lähemmäksi kaupunkia oli liikenne tuntuvasti vähentynyt. Jokainen kokosi kai kotonaan voimia päivän myöhempiä vaihteita varten. Eläintarhassa he sattuiivat yhteen työväenkulkueen kanssa. Senkään rivit eivät enää olleet eheät. Laulu piipatti katkonaisesti siellä täällä, torvet särisivät epätahdissa ja lipunkantajat ponnistivat väsyneinä tuulta vasten.

Oli ruvennut käymään tuuli.

Vaativattoman lipun perässä astui pieni joukko naisia. Heillä oli köyhät puvut, heidän rivinsä pysyivät koossa ja he lauloivat kuin yhdestä suusta. Auton tieltä väistyessään rupesi kaksi naista kiihkeästi nyökkäämään päätä ja puhumaan. He olivat nähtävästi tunteneet nuoren naisen, joka kirjavanaan konfetteja ajoi autossa.

Vai täältä hän tulee! päätteli Hardén. Itse köyhälisöstä. Sen parempi. Siksipä hänessä asuu vapauttava voima. Se on turhaa puhetta että yläluokan mies aina etsii alaluokan naista hänen turvattomuutensa takia —

hän on ennakkoluulottomuus, vapautus — siinä avuja, joita ei yläluokan nainen voi tarjota.

He pysähtyivät portille, joka johti asfaltilla lasketulle pihamaalle. Kuin suomuksina varisivat kirjavat paperit kadulle heidän liikkueensa.

— Kiitos, sanoi Tyyni. — Siis illalla.

— Illalla. Teatterin eteisessä.

Hardén löi kiinni oven ja samassa hetkessä hän oli vastenmielisen tunteen vallassa. Sentapaisen, jossa mies aamulla herää ravintolassa valvotun yön jälkeen. Kaikki tuntui tympäisevältä ja tahmealta. — En mene illalla hänen kanssaan, päätteli hän. Kai sellainen tyttö aina seuraa löytää. Hän sytytti savukkeen, tuijotti yhteen kohtaan edessään niin että silmäterän rajat sekaantuivat, ja eritteli uutta tuttavuuttaan.

Vaatteet juutalaiselta, hatut ja helyt halvinta lajia. Sulava kumarrus ja eräänlainen seurustelutottumus kotoisin näyttämöltä ja — kulissien takaa. Tympäisevää.

No niin, en suinkaan aio jatkaa. Entisyys ei taida päästää irti tällä tavalla. Sen juuret ovat syvällä. Eihän tuo pieni ohuthuulinen tyttö mahtane kuvitella, että tällä retkellä on jokin syvempi tarkoitus. Syyttäköön sitten itseään. Ei taida olla pelkoa: kai hän on tottunut. Tuollaisen ihmisen elämä kai on kuin liehittelystä kootua mosaiikkia.

Miten hän saikin laskun niin nousemaan — ajaja? Harden polki savukkeen katuun sammuksiin ja latoi kolmekymmentä viisi markkaa miehen kouraan. Jalkakäytävän syrjällä oli konfettia niin paksulta, että kenkä upposi nilkkaa myöten. Tuulessa alkoi kirjava nöyhtä pitkin katua liikkua. Kaikki tuntui Hardénista suututavalta.

Pienten pöytien ääressä meluttiin. Pöytäliinat olivat tahraiset. Ihmisiä tuli ja meni. Nuorta naista talutti herra. Nainen oli tullut kipeäksi, Hardén katsoi häneen julkeasti.

Hän löysi ravintolan kulmauksesta neljän hengen pöydän, jossa oli hänen tulevan lankonsa nimikortti, ja istuutui odottamaan. Kaikki ärsytti häntä. Hän komensi tarjoilijaa muuttamaan pöytäliinan ja huomasi, juuri kun oli päästänyt hänet menemään, hämähäkinverkon

nurkassa. Jos hän olisi sillä hetkellä voinut saada tarjoilijan käsiinsä, olisi tämä kuullut kunniansa. Kun tätä oli mahdoton saavuttaa, päätteli hän, että hän huomispäivänä puhelimessa läksyttäisi isännän.

Suuren, eheän verkkonsa syrjällä istui hämähäkki ja söi saalistaan. Sen jalat olivat liikkeessä. Uhri ei hievahtanut paikoiltaan. Lennart Hardén katseli näytelmää ja unohti hetkeksi harminsä. Vahinko ettei hän nähnyt sitä alusta. Olisi voinut olla kiinnostavaa seurata, miten hämähäkki vaani, miten se teki hyökkäyksensä ja miten uhri puolustautui. Nyt se oli myöhäistä.

Mikä hänen on? Eivät autolaskut, eivät humalaiset naiset, eivät tahraiset pöytäliinat eivätkä hämähäkit olleet syynä hänen pahaan tuuleensa. Menneisyys piteli häntä — hänen täytyi päästä irti.

Kuollut hyönteinen oli pudonnut verkosta ja hämähäkki paikkasi reikää. Ja sitten asetuttiin odottamaan uutta saalista. Hämähäkki vietti vapunpäivää, sekin.

Harden huomasi heti, kun hänen sisarensa sulhasineen astui ovesta, että kummallakin oli liian uusi puku. Se oli tullut kotiin räätälistä joko eilen illalla tai vasta tänä aamuna. Muuten oli Ruth suloinen ylioppilaslakissaan ja hänen sulhasensa mahdoton. Molemmat lähestyivät iloisina ja Ruth oli karkaamaisillaan veljensä kaulaan.

— No, no, keskeytti Lennart. — Tahdotteko nähdä hämähäkkiä.

— Hui, pääsi sisarelta, — minä pelkään hämähäkkejä.

Hän kurotti kuitenkin uteliaana päätään ja kävi veljensä käsivarteen.

— Sillä on jo toinen saalis puolen tunnin kuluessa, sanoi Lennart. — Se viettää oikein orgioita.

— Kuten koko Helsinki! naurahti lankomies, Katajiston tehtaan isännöitsijä.

Lennart soitti.

— Ette saa tappaa sitä! huudahti Ruth ja hänen lapselliset kasvonsa kävivät huolestuneiksi. — Hämähäkki on vertauskuva.

— Rakkauden vai? sanoi lankomies.

— Tai elämän, vastasi Ruth vakavana.

— Tai molempien, koska ne ovat yksi ja sama! nauroi

hänen sulhasensa ja soitti vuorostaan hänkin. — Tänne Helsinkiin on helkkarin hauska tulla, kun joulusta asti on homehtunut Katajistossa. Minun täytyy sanoa, että täällä käy oikein suurkaupungin tuulahdus.

Palvelija tuli ja hänelle näytettiin hämähäkki verkkoineen. Hänellä oli tulinen kiire, mutta ihmettely pysähdytti hänet paikalle. Tänä yönä oli ravintola siistitty laesta lattiaan. Käsittämätöntä oli, mistä hämähäkki oli saattanut ilmestyä keskelle vuoden pahimpaa hälinää. Hän korjasi hämähäkin liinaansa ja sai tilaukset.

Lennart kyseli kuulumisia. Katajistossa voitiin hyvin. Äiti oli lähettänyt Lennartin lempileivoksia. Järvi oli miltei avoin ja lintuja saapui joka päivä. Tämäntapaisia uutisia kertoi Ruth. Hänen sulhasensa alkoi heti puhua tehtaasta. Sellaista voittoa, jollaisen tämä vuosi tulee antamaan, ei Katajiston tehtaalla ole nähty eikä kuultu. Suuri tilaus Venäjältä oli loistava yritys — isännöitsijä alensi ääntään kun hän tämän kertoi ja hänen kädenliikkeensä osoitti, että hän ilmaisi salaisuudesta vain pienen osan.

— Miltä oraat näyttävät? kysyi Lennart.

— Eivätkö ne liene hyvät, vastasi isännöitsijä. — Maanviljelys nyt kerta kaikkiaan ei ole minun vahvoja puoliani. Tehdas on minulle, kuten tiedät, kaikki kaikessa. Minun tarkoitukseni on saada se eurooppalaiseksi liikkeeksi ja sitä on siinäkin.

— Mitä vanha Bergman sanoo?

— Lupaa kannella sinulle yhtä toista, kun tulet kotiin! huudahti Ruth hiukan hermostuneesti. — Hän sanoo itse lähtevänsä vastaan asemalle, että oikein saa keventää sydäntään.

Lennartin täytyi hymähtää ajatellessa vanhaa Bergmania. Epäilemättä niin suuri kartano kuin Katajisto tarvitsi nuoremman hoitajan ja Bergmanin täytyi pian saada se tietää. Mutta tulokkaalla, langolla, ei ollut oikeutta loukata miestä, joka oli kolmekymmentä vuotta uskollisesti palvellut taloa. Lennart ei pitänyt langosta eikä käsittänyt sisartaan. Syksyllä oli isännöitsijä tullut tehtaalle, jouluna jo oltiin kihloissa ja juhannuksena piti vietettämän häät. Ruth tunsii mielialan kiristyvän ja riensi kertomaan lisää uutisia. Lennartin koirat voi-

vat hyvin. Bella oli jokin aika sitten saanut myrkkyä, ties miten, ja pelättiin jo sen kuolevan, mutta se virkosi.

Lennartia oli mahdoton saada sulamaan. Isännöitsijä sensijaan lämpeni joka ruokalajilta ja viinilasilta. Hän ei enää välittänyt yleisöstä, vaan kiersi käsivarren morsiamensa ympäri. Ruth punastui ja koetti loitota, mutta sitä lähemmäksi sulhanen tuli.

— Joko sinua saa onnitella? sanoi hän lasi kädessä Lennartille. — Onko se nyt se Astrid vai se Hjördis vai se Anne-Marie? Kaikki niin koreita tyttöjä että tekisi mieli naida heidät kaikki.

Ruth painoi katseensa alas.

Lennartista tuntui yhtäkkiä siltä kuin koti, äiti, vanha Bergman, kaikki, mikä muodosti hänen elämänsä pohjan, olisi paennut kauemmaksi sentähden, että lanko asui tehtaalla, puolen kilometrin päässä Katajistosta. Hän katsoi kelloa, syytti päänsärkyä, sopi sisarensa kanssa, milloin he huomenna tapaisivat, ja läksi.

Jos joku olisi sinä päivänä malttanut viipyä Esplanadilla puiden luona, olisi voinut nähdä lehtisilmujen aukeavan. Mustille oksille oli päivän kuluessa ikäänkuin heitettynä tullut keltainen harso. Ruusunpunainen auringonhohde värisi rakennusten seinillä, kiilteli ikkunoissa ja helotti ihmisten puvuilla. Uusi osa Helsingin asukkaita oli nyt joutunut liikkeelle: köyhempi kansa, joka illansuussa oli päässyt irti työstä. Hardén ei nähnyt auringon hohdetta eikä puhkeavia lehtisilmuja, hän ei tuntenut itävien kasvien tuoksua eikä auerta, joka nousi maasta. Hän tervehti kuin unessa, kun näki tuttujen kasvojen kulkevan ohi, tuli asuntoonsa ja heittäytyi suinpäin pitkäkseen.

Hänellä oli teatteripiletti, mutta hän heräsi niin myöhään, että näytäntö oli aikoja sitten alkanut. Vähät siitä. Päänskipu oli poissa. Hänestä tuntui aivan selvältä, että hän menisi tapaamaan neiti Lainetta. Ajatus ei huumannut häntä kuten aamulla, se hallitsi paremmin kohtalona, josta ei mihinkään päässyt. Sydän löi tasaisesti ja voimakkaasti. Hän järjesti hiukan huoneessaan ja pani äitinsä kuvan kirjoituspöydältä laatikkoon.

Kun hän teatterin eteisessä pysähtyeli vastaamaan tuttavien puhutteluun, takoivat hänen ohimonsa kuin

voitonilossa. Ja kun hän näki Tyyni Laineen rientävän vastaansa jo tyhjentyvän käytävän päästä, palasi aamui-nen mieliala takaisin, ainoastaan rohkeampana ja vaa-tivampana.

He astuivat läpi hämärtyvien katujen, joilla kaikui puolihumalainen laulu. He saivat hyvän pöydän ravin-tolasalin kulmassa. Tyynillä oli yllä vaalea silkkipusero, hihat tuskin kyynärpäihin, povella läpinäkyvää pitsi-koristetta. Hänen kulmakarvoihinsa oli jäänyt maalia. He tutkivat ruokalistaa päät yhdessä. Hardén tilasi kalan kanssa valkoista viiniä ja paistin jälkeen samp-panjaa.

Teatteri oli ollut täpötäynnä ja molemmin puolin par-rasta oikea vapputunnelma.

— Ottaakapa hattu päästänne, sanoi Hardén äkkiä.

Tyyni katsahti hänen kuumiin kasvoihinsa ja kävi molemmin käsin kiinni hattuunsa.

— Mielelläni, sanoi hän. Samassa hän tuli kuitenkin kaihtavaksi ikäänkuin olisi ollut liian häikäisevässä auringonpaisteessa. — Ai ei, minä en voi, en ehtinyt näytännön jälkeen kunnollisesti...

— Mutta minä tahdon nähdä teidän hiuksenne. Vielä tänään.

Tyynillä oli kauniit hiukset ja hän tiesi sen.

— Mutta missä minä nyt voin ne teille näyttää? nauroi hän hämillään.

— Minun luonani.

— Mutta nythän on jo niin myöhäistä.

— Syödään nopeasti ja mennään.

He istuivat kasvot hehkuen ja katsoivat alas. Vain Hardénin kohottaessa lasiaan osuivat heidän katseensa yhteen. Hän kutsui tarjoilijan. Tyyni paineli kasvo-jaan vastaan kukkasia, jotka oli puoleksi näivettyneinä ottanut vyöstään. Soitto värisi ja nyyhki tupakansavun täyttämässä salissa. Tyyni pelkäsi vaatteiden alta näky-vän, miten hänen sydämensä löi. Hän kuuli toisella korvallaan huimaavan luvun, johon illallislasku nousi, ja hänen olisi tehnyt mieli huutaa ja laulaa.

— Olemme sitten valmiit, sanoi Hardén.

Auttaessaan takkia Tyynin ylle hän näki syvälle pal-jaan niskan ja hiukset, jotka olivat kuin kullankarvaista

silkkiä. Ojentaessaan Tyynille käsilaukkua hän huomasi, että tyttö oli käynyt kalpeaksi. Hänet valtasi mielletön hellyys.

He lähtivät.

Jostakin avatusta ikkunasta kaikuivat puoliyön kellonlyönnit.

Pikku Tyyni Laineesta ei ollut lainkaan helppo päästä eroon. Hän oli siihen aivan liian suloinen. Hänen ilonsa lahjasta, pienestä yllätyksestä huviretken, kukkavihon tai vaatekappaleen muodossa oli niin helisevä, että saadakseen nähdä hänen ilakoimistaan Lennart keksimistään keksi, mitä tämä voisi tarvita. Se ei ollutkaan vaikeaa: tyttö tarvitsi kaikkea. Ja hän sai kaikkea. Koska Tyynille tuotti uutuudenviehätystä olla punnitsematta jokaista ropoa, oli Lennart määrännyt, ettei hän saanut kysyä, mitä maksaa, pitää vain kysyä, onko kaunista. Tyyni osasi saada värit sointumaan. Ennen pitkää hänen pukunsa oli niin valikoitu ja koko hänen esiintymisensä niin siro, että hän herätti huomiota kulkiessaan. Lennart, jota aluksi oli epäilyttänyt näyttäytyä kaupungilla hänen seurassaan, vähitellen suorastaan ylpeili hänestä.

Hauskempaa toveria ravintolassa illoin ei saattanut ajatella. Kaikki huvitti häntä. Hän piti ruuasta ja hän sai sen päähänpiston, että joka ilta tilasi uuden ruokalajin, kunnes kaikki ruokalistat kaikissa Helsingin ravintoloissa on käyty läpi. Päähänpisto oli niin »suurenmoinen», että hän nauroi katketakseen, kun oli pukeutunut sen sanoihin. Lennart piti sitä nerokkaana ja iloitsi hänen jännityksestään ravintolassa. Mitä tarjoilija toisi? Hänellä ei ollut aavistustakaan siitä, mitä noiden vieraskielisten nimien takana piili. Lennart, joka itsepin-taisesti pysyi kiinni tutuissa kotleteissa, odotti huvitet-tuna hänen kanssaan, ja kun tuli jokin kummallinen sekoitus, jota Tyyni ei ensinkään osannut syödä, nau-roivat he ja Lennart leikkasi Tyynille puolet kotletis-taan, kun tämä ei mistään hinnasta suostunut uuteen tilauksen.

Erikoisen viehätyksen tarjosivat hänelle korkeat ravintolalaskut ja runsaat juomarahat. Hän nautti hovimestarien palvelevaisuudesta ja nöyräselkäisistä kiitoksista.

Hardén ymmärsi hänet: se oli koko hänen menneen elämänsä puutteen ja köyhyyden vastavaikutusta. Vähin erin oli käynyt selville kuka hän oli: torikauppiaan tytär. Heitä oli paljon lapsia, isä joi kaikki mitä äiti ansaitsi torilla. Hän oli jo monta vuotta sitten kuollut. Tyyni palveli kangaskaupassa Pursimiehenkadulla.

— Sinun täytyy päästä pois sieltä, sanoi Lennart kun sen kuuli. — Jahka tässä ehditään. Ja teatteri sinun myöskin pitää jättää.

Joskus illalla he söivät vaihteen vuoksi kotona. Tyyni osasi järjestää niin, että Lennartin kaksi huonetta olivat kuin kokonainen huoneisto ja ruokapöytä leikkeleineen, kuumine teekannuineen voitti kaikki mitä ravintolat saattoivat tarjota. He avasivat ikkunat keväiseen iltaan. Näkyi kauas kattojen päällitse merelle. Tyyni toi ikkunalaudalle tuhkakupin, leikkasi sikarin pään ja sytytti. Itse hän otti savukkeen.

— Tule minun polvelleni, sanoi Lennart.

— Mutta jos sinä varistat tuhkaa.

— Sinun pitää istua hiljaa.

Heidän suhdettaan oli kestänyt jonkin viikon, kun ensimmäinen pilvi nousi heidän taivaalleen.

Tyyni istui Lennartin huoneistossa, johon hänellä oli avain, ommellen ja odotellen, kun Lennart tuli kotiin mustana ja ovia paiskellen.

— Poikkesin vain ottamaan päällystakkia, koska tuntuu kylmältä, sanoi hän. — Eräs tuttava odottaa minua.

— Kuka tuttava? sanoi Tyyni koettaen lyödä leikkiä. Lennart vaikenä.

— Kuule, sanoi Tyyni ja painoi päätään hänen rintaansa vasten, — älä nyt jöröile, vaan sano minulle kuka se on.

Tumma veri nousi Lennartin kasvoille.

— Sinun ei tarvitse sitä tietää.

Tumma veri nousi Tyyninkin kasvoille.

— Viivytkö kauan? sanoi hän piikki äänessään.

— En tiedä.

— Entä minä — lähdenkö pois?

— Voit lähteä — voit jäädä. Niinkuin tahdot.

Lennart sanoi sen ovelta.

— Hyvä! huusi Tyyni vihaa ja kyyneliä pidätellen.

Mutta kun Lennartin askelet kaikuivat portaissa, saivat kyynelet voiton ja hän karkasi ulos ja huusi hänet takaisin. Lennart murjotti sanatonna suuressa nahkatuolissaan ja Tyyni rukoili häntä kyynelten vallassa selittämään, miksi hän oli suuttunut. Vähitellen hän sai Lennartin puhumaan.

— Sinä olet kaupungilla kehuskellut, että maisteri Hardén antaa sinulle mitä ikinä pyydät, vaikka tahtoisit ilmalaivaa. Sinä olet näytellyt rannerenkaitasi ja puse-roitasi ja sanonut, että ne ovat minun ostamiani. Äitisi on ylpeästi sanonut, että minä menen naimisiin kanssasi. Sinä olet kertoillut, että tarjoan sinulle sadan markan illallisia. Mutta kyllä siitä tulee loppu. Älä luulekaan, että minun varani ovat pohjattomat. Eikä minun kärsivällisyyteni myöskään. Ja äidillesi voit ilmoittaa, etten milloinkaan ole aikonut sinua naida. En mene naimisiin. Olen ollut kyllin hullu huvitellakseni kanssasi. Minulla ei ole siitä vähintäkään omantunnonvai-voja, koska olisit huvitellut jonkun toisen kukkarolla, jollen minä ...

Tyyni huudahti, nousi pystyyn lattialta, johon hän oli lyhythistynyt, ja lakkasi itkemästä. Lennart vaikenä. Hän ei ollut nähnyt Tyynin itkevän, enempää kuin tunsin tätä uutta käännettäkään hänen mielentilassaan.

— Voitko kieltää mitä olen sanonut? lausui hän hetken perästä tylästi.

— Olen rakastanut sinua, sanoi Tyyni hiljaa, katse maassa. — Kun ihmiset ovat tulleet kysymään, mistä saan kauniit vaatteeni, olen sanonut että itse ostan. He eivät ole uskoneet, vaan kysyneet, että maisteri Hardénko ne eivät ole uskoneet. En ole voinut sille mitään että olen punastunut.

Hän oli niin viehättävä sanoessaan tämän, puna poskilla, kyynelet silmänripsissä ja nyyhky äänessä, että Lennart veti hänet polvelleen ja suuteli kyynelet hänen silmistään.

Odottavalle tuttavalle soitettiin, että oli tullut este.

Pahempi ristiriita syntyi heidän välillään vähän myöhemmin.

Kamreeri Nymalm, Lennartin luokkatoveri ja vanha ystävä, oli mennyt kihloihin ja tahtoi tutustuttaa Lennartia ja morsiantaan. Nuori neiti Arma Harknäs oli pianisti, harjoittanut opintoja ensin kotimaassa ja viime talven ulkomailla. Kuultuaan sulhaseltaan neiti Laineen ja Hardénin suhteesta — jota Nymalm merkeistä päättäen piti pysyvänä — oli Arma tullut siihen johtopäätökseen, etteivät he voi viedä Lennartia yksin kanssaan iltaa viettämään, vaan heidän on otettava tyttö mukaan. Arma päätti olla ennakkoluuloton ja rakastettava — mahdollisesti hän myöskin oli utelias — ja niin tapasivat molemmat parit toisensa kylmänä kesäkuun iltana pikulaivassa matkalla Luodolle. Tyyni oli pukeutunut liian ohuesti ja häntä paleli. Arma asettui silloin hänen toiselle puolelleen ja komensi Lennartin »toimittamaan lämmittäjän virkaa», ja niin meni alku lupaavasti. Onnellisesti meni myöskin aluksi ravintolassa. Ihailtiin merta, puhuttiin Suomen köyhyydestä ulkomaiden rinnalla ja valittiin ruokalajit. Arman katse ilmaisi, että Tyyni oli hänestä ihastuttava, mutta hän pidatti itselleen vielä jonkin verran varovaisuutta ja arvostelua.

Hän ei voinut tehdä mitään pahempaa kuin asettua Tyynin rinnalle, nauraa yhdessä hänen kanssaan ja silloin tällöin laskea kätensä hänen kädelleen. He olivat kuin luonnonkukka ja paperikukka.

Hänen täytyy ruveta käyttämään pitkiä hihoja, ajatteli Lennart. Hänen täytyy ottaa lausuntatunteja. Voihan ääntäkin kehittää.

Nymalm koetti voimiensa takaa pitää keskustelua koossa. Mutta ennen pitkää hän keskusteli kahden Tyynin kanssa ja äkkiä tuli tuskallinen pysähdys. Arma ja Lennart puhelivat taukoamatta siirtyen aiheesta toiseen. Heidän kasvonsa loistivat viihtymystä ja hengenheimolaisuutta. Tyynin kävi yhä vaikeammaksi peittää pahaa mieltään ja Nymalmkin jätti hänet oman onnensa nojaan menneiden kahden puolelle. Kaikki pitivät tarkkaa huolta siitä, ettei Tyyniltä puuttunut mitään, hänen lasinsa oli aina täynnä ja ruokavadit piirittivät hänet, mutta se mistä puhuttiin ei ollut häntä varten. Hän olisi halunnut vastata pöytätoveriensa hajamielisiin

kohteliaisuuksiin paiskaamalla vadit ja lasit vasten heidän kasvojaan.

Arman katse osui kesken virkeintä väittelyä hänen kasvoihinsa ja hänen lauseensa katkesi. Hän päätti koko keskustelun nauruun, laski liioitellun lämpimästi kätensä Tyynin käsivarrelle ja koetti korjata mitä vielä oli korjattavissa. Hän rupesi yhtäkkiä syyttämään sulhastaan jostakin, jota ei lainkaan ollut tapahtunut, ja ehdotti vihdoin lähempää tuttavuutta Tyynin kanssa.

Tyyni veti pois kätensä. Hänen ihonsa meni suuttumuksesta ja vilusta sinipunertavaksi ja suun viiva oli valkoinen.

— En minä ole teidän armojenne tarpeessa, sanoi hän.

Mieliala oli auttamattomasti rikki. Turhaan kokosi jokainen malttinsa parantaakseen tapahtunutta. Lennartille oli kuin salaman valossa selvennyt, mikä kuilu erotti häntä ja tyttöä, jonka hän oli vienyt elämänsä sisimpään. Jollei hän olisi nähnyt vaaraansa niin vakavana, olisi hän silmittömästi suuttunut Tyynille. Nyt hänen käytökseensä tuli ainoastaan pahaennustavaa kylmyyttä.

Kahden jäätyään he astelivat sanaa lausumatta ja heidän välillään oli niin suuri matka, ettei olisi luullut heidän kuuluvan samaan seuraan. Lähtiessä he olivat sopineet, että Tyyni tulisi yöksi Lennartin sohvalle.

— En suinkaan minä enää hilaa itseäni sinne neljanteen kerrokseen, virkkoi Tyyni äkkiä ja hänen äänensä särisi itkun ja naurun vaiheilla. — Itse sinä olet ripustanut helyt minun selkääni, ei minulla niitä ennen ollut. Ja mikäs on laiskan käsien säilyessä hienoina ja valkoisina.

— Puhutaan huomenna, keskeytti Lennart jääkylmästi.

— Pianon rämpyttäminen ei ole mitään työtä.

— Tule kello kymmenen huomenna minun luokseni, niin puhutaan asiat selviksi, keskeytti Lennart.

— Ota sinä vain se harakka. Sinua se rakastaa eikä Nymalmia. Nymalm on sille aivan liian jörö. Pitää olla sellainen väkkärä kuin sinä. Liukkaasti — huiskis haiskis sinne ja tänne! Siitä se pitää.

— Minä olen sanonut että huomenna olen tavatta-

vissa, lausui Lennart ja hänen oli vaikea pidättää rai-voaan.

Tyyni nauroi:

— Sinä unohdat että minä olen vielä toimessani. Vasta ensimmäisestä päivästä minun piti kokonaan olla »sinun omanasi».

— Aamiaistunnilla sitten.

— Saanhan minä tulla, mutta mitäpä meillä enää lie-nee puhumista. Olet löytänyt toisen. Mutta mitä te pianonsoittajat ja korkean oikeuden istujat luulette tietä-vänne työstä? Menkää kahdenkymmenen asteen pakka-sessa torille nostelemaan lihaa suolavedestä, niin tie-dätte miltä tuntuu kun kirvelee. Onko se minun syyni etten ole yhtä hieno kuin everstien ja professorien lapset.

Kotiportilla taisteli Tyyni kyynelten kanssa. Sääli teki Lennartin heikoksi. Hän ojensi Tyynille kätensä:

— Nukutaan nyt ja puhutaan huomenna järkevästi.

Siihen sai Tyyni tyytyä. Hän oli toivonut että Lennart heltyisi, porttikäytävässä ei keskellä yötä ollut ketään näkemässä. Mutta Lennart meni. Hänen loukkaantumisen-ensa oli nähtävästi vaarallista laatua.

Lennartin päätös oli itse asiassa järkkymätön. Suh-teen täytyi loppua. Hän oli valmis hyvittämään. Tyynin piti saada pieni pääoma. Kotoa ei hän voinut pyytää tätä summaa, mutta hän ottaisi sen velaksi. Kummallista, Lennart tunsu samankaltaista vapautumista, jollainen vapunpäivänä oli viehättänyt häntä Tyynin vuoksi. Sil-loin irti porvarillisesta yhteiskuntaelämästä — nyt irti Tyynistä.

Jonkinlaista askeettisuuden onnea nauttien hän tuli huoneistoonsa, korjasi vaatenaulasta kääroön Tyynin valkoisen harsohuivin, avasi ikkunat ja otti laatikosta äitinsä kuvan. Ettei sitä vapunpäivää milloinkaan olisi ollut...

Hän heräsi varhain aamulla kellonsoittoon. Lanko oli oven takana. He olivat illalla tulleet Ruthin kanssa hää-ostoksille. Kotona voitiin hyvin. Tehdas — niin, tietysti se meni loistavasti. Äiti oli ollut vähän pahoillaan, kun Lennart ei ollut kirjoittanut eikä soittanutkaan. Äiti oli pari kertaa yrittänyt soittaa, mutta milloin ei ollut tullut

vastausta, milloin oli vastannut jokin sivistymätön naisenääni, nähtävästi siivoojatar.

Veri nousi Lennartin hiusrajaan asti. Hän näki langostaan, että tämä tiesi kaikki, ja vastustuksenhalu valtasi hänet.

— Saakelin paljon sinulta on mennyt rahoja viime aikoina, jatkoi lanko. — Tiedätkö että huhtikuun viidennentoista päivän jälkeen olet ottanut kuusituhatta markkaa ja hiukan päälle. Kotoa ei liikene enempää tällä hetkellä. Bergman rahjus on saanut päähänsä, että pitää olla kaikkinaisia uudenaikaisia äkeitä, ja eukko on antanut perään. Meidän täytyy tehdä vekseli.

— Häät tulevat tietysti myöskin maksamaan, sanoi Lennart kärkevästi.

— Niin, tietenkin. Katajistossa on aina vietetty suuria häitä. Tietysti se maksaa.

— Teette kai häämatkan?

— Niin, kartanosta tehtaalle. Puolen kilometrin häämatkan. Se ei tule kalliiksi. Mutta isännöitsijän asuntoa korjataan paraikaa perinpohjaisesti.

Langokset vaikenivat hetkisen ja isännöitsijä kehui Lennartin sikareja. Sitten hän katsahti kirjoituspöydällä olevaan kuvaan ja aloitti:

— No tuossahan eukko istuu. Joku tiesi siellä Katajistossa kertoa ettet enää pidä äitisi kuvaa pöydälläsi, vaan että huoneessasi vallitsee aivan toisenlainen naikkonen. Kyllä siellä on kerrottu hauskaa! Lienevätkö puoletkaan tosia. Muunmuassa kuulut ostaneen auton. No tässä ... !

Tyytyväisenä niinkuin katupoika tekee löytönsä salaperäisissä kätköissä oli lanko keksinyt Lennartin pöydältä sormustimen.

— Oletko ruvennut neulomaan? jatkoi hän silmää vilkuttaen.

Viha pani punaiset täplät hyppimään Lennartin silmissä ja hän keskeytti kalpeana:

— Hän on morsiameni! Minäkin menen naimisiin. En vietä mitään häitä, mutta ulkomaanmatkan teen ja niin muodoin on vekseli kyllä tarpeellinen, jollei kotoa riitä rahoja.

Lennart nautti: kerrankin oli hän saanut langon

ymmälle. »Soo soo, hm hm» — ainoastaan sellaisia ääniä läksi hänen kurkustaan ja hän tuli nöyrän hymyileväksi kuin piesty koira. Hän katseli ihaillen morsiamen kuvaa, jonka Lennart ojensi hänen nähtäväkseen ja viehättyi suutaan maiskauttaen kehumaan ryhtiä kampausta, pukua, hymyä.

— Mutta et ole vielä sanonut hänen nimeään.

— En sano hänen nimeään, sillä meikäläisen korvissa ei sillä ole kaikua. Mutta se on rehellisen, työtä tekevän perheen nimi.

— Aijaijaijai — se on uskallettua.

— Olkoon. Itse ja yksin kannan seuraukset.

— Luuletko että Katajiston everstinna jää syrjästä katsojaksi?

— Sille en voi mitään.

— Isku tulee kovin äkkiä.

— Minun olisi ehkä pitänyt valmistaa, kirjoittaa. Mutta mitäpä se siitä olisi parantunut. Kirjoitan äidille vielä tänään.

— Olisi hauska tutustua tähän pieneen naikkoseen. Mitä sanot päivällisistä Kappelissa?

Lennart torjui kaikki yhdessäolot ja lupasi iltapäivällä mennä tapaamaan sisartaan.

Kun Tyyni tuli aamiaistunnilla Lennartin luo, odotti häntä yllätys. Lennart ilmoitti, että he ensi tilassa menisivät naimisiin ja lähtisivät ulkomaille. Tyyni, joka oli valvonut yön, ratkesi itkemään ja heidän sopunsa oli täydellisempi kuin koskaan. Tyyni istui kyynelissään katsellen Lennartin äidin kuvaa, jota ei hän vielä ollut nähnyt.

— Kuinka hän on kaunis ja hieno! kuiskasi hän.

— Sinun täytyy ottaa vähän lausuntatunteja, huomautti Lennart äkkiä.

Tyyni jätti toimensa, sanoi hyvästi kodilleen ja tuttavilleen ja muutti Lennartin luo. Mutta elämä ei muodostunut ensinkään hauskaksi. Viehätys oli nopeasti kadonnut ravintolaelämästä ja pienet kotoiset teeillalliset kuluivat sanattomina. Tyynin oli ikävä Lennartin istuessa kirjojensa ääressä ja Lennartia häiritsi että joku hiiviskeli huoneissa varpaisillaan hänen lukiessaan.

Tyyni oli toivomalla toivonut eroa toimestaan ja teatterista, mutta nyt hänen oli ikävä työtä. Hän kuljeskeli ilman asiaa kaduilla ja nautti tosin siitä että hänet huomattiin, mutta ei niin paljon kuin ennen. Lennart käski häntä kaupungille kävelemään, jotta saisi lukea — hänet oli äkkiä vallannut ihmeteltävä ahkeruus — mutta kun Tyyni palasi, syytti hän tätä siitä, että tämä liehitteli ihmisiä kadulla. Jonkin aikaa kiisteltyään he sopivat. Mutta sovinnostakin kului vähitellen pois sen entinen sulo.

Aivan uusi viehätys tuli heidän elämäänsä, kun Lennartin suku nosti sodan heidän aiottua avioliittoaan vastaan. Äidin kovuus oli suorastaan hämmästyttävä. Lennart ei milloinkaan ollut aavistanut sellaista piirrettä olevankaan äidissään. Hän kirjoitti pyyhkivänsä pois ainoan poikansa sydämestään, ei sentähden että hän olisi halveksinut rehellistä, työtätekevää ihmisluokkaa, vaan sentähden, että tässä oli tapahtumaisillaan luonnonvastainen henkinen sekaantuminen, joka ei jäisi kostamatta. Ruth rukoili kirjeessään, että Lennart ajattelisi äidin terveyttä. Tämä oli muutamassa päivässä käynyt valkopäiseksi. Sisaren kirjeen lopussa oli isännöitsijän jälkikirjoitus: »En pyydä sinua rikkomaan välejä — näin naikkosen kuvan ja katso hän oli sangen suloinen — mutta pyydän, että siirrät ratkaisun kunnes me täällä olemme onnellisesti päässeet kristilliseen aviosäätyyn. Viime päivinä olisi voinut luulla valmistettavan hautajaisia, niin täällä on itketty ja ulvottu.» Tuttavat tervehtivät Lennartia kadulla oudosti tarkastellen ja jotkut lakkasivat kokonaan tervehtimästä. Muutamiin sukulaisperheisiin hän sai kutsut ja päivällisen jälkeen vanha setä tai täti otti hänet kahdenkesken ja neuvoi hänelle kohteliaasti tai vähemmän kohteliaasti, mitä hänen rauhaansa sopi. Kaikki vastustus ärsytti häntä ja vei häntä lähemmäksi Tyyniä. Aina kun hän tuli kotiin kaupungilta, oli Tyyni vastassa utelemassa mitä kuului. Ja Lennart kertoi mikä kuuhu pikku Tyynin takia valitsi suvussa. Tyyni tunsu tärkeytensä kasvamistaan kasvavan ja kietoi yhä lujemmin kätensä Lennartin kaulaan. Suvun vainotessa heidän rakkauttaan he tunsivat ihanaa yksinäisyyttä ja yhteenkuuluvaisuutta.

Lennart oli päättänyt, ettei olisi missään tekemisissä sukunsa kanssa. Suku oli häntä siinä määrin loukannut Hän ei menisi häihinkään. Mutta juuri ennen juhannusta tuli sisarelta niin taivuttava kirje, että veli viime hetkessä läksi. Peläten päästi Tyyni hänet käsistään.

— Jos he muuttavat sinun mielesi, sanoi hän, — niin minne minä joudun? Minä rakastan sinua.

— Ole levollinen. Me kuulumme yhteen. Älä näyttele liiaksi kauneuttasi kaduilla poissa ollessani.

Vihkimisen jälkeen, joka toimitettiin kukkivien omenapuiden alla puistossa, käkien kukkuessa, tuli äiti Lennartin luo. Hän oli harmaudessaan liikuttavampi kuin milloinkaan.

— Anna minulle anteeksi, sanoi hän kyynelittä. — Jokaisen täytyy käydä läpi kohtalonsa eikä toinen ihminen pysty ohjaamaan toisen elämää. Tuo morsiamesi äitisi luo. Hänen pitää nukkua yläkerran valkeassa kamarissa niinkuin muut Katajiston morsiamet ovat nukkuneet. Ja teidän hääne pitää vietettämän niinkuin kaikkien muiden.

Sekä äidin että pojan silmissä oli kyyneliä.

Elokuun kuutamolla toi Lennart morsiamensa tuttuja peninkulmia, tuttuja myötä- ja vastamaita asemalta Katajistoon. Oli niin valoisaa ettei vaununlyhtyjä tarvinnut sytyttää. Ainoastaan metsässä oli salaperäistä ja pelottavaa. Tyyni teeskenteli iloista ja koetti päästä vanhan Bergmanin suosioon. Mutta ukko pysyi sotilaallisen kohteliaana ja yksisanaisena. Lennart näki että hänen rakkaustarinansa oli Katajiston palvelusväenkin tiedossa.

Vakavana hän istui kääriytyneenä peitteeseen, jonka äiti, kuten ennen muinoin, oli pannut mukaan matkalle. Hän pysyi kylmänä morsiamensa ilolle. Olihan varsin luonnollista, että köyhä tyttö puhkesi ihastuneena hudahtelemaan: »Onko se totta että kaikki tämä on sinun ja siis myöskin minun?» Mutta Lennartia hävetti Bergmanin takia. Hän koetti välillä tehdä jonkin kysymyksen, mutta siihen tuli vain täsmällinen vastaus eikä sukeutunut entistä luottavaa keskustelua. Valituksista, joita Bergman oli uhannut tehdä, ei tullut mitään. Kun

ei ilakoiva riemu mistäänpäin löytänyt vastakaikua, vai-
keni Tyynikin.

Sumu oli raskaina vöinä asettunut notkoihin. Asu-
mukset tien varrella olivat pimeät. Ikivanhan puukujan
päästä loistivat korkeista ikkunoista Katajiston valot.
Koirat rupesivat haukkumaan ...

Lennart ja Tyyni vihittiin hedelmissään punoittavien
omenapuiden alla ja päivällisten aikana sytytettiin
puisto täyteen soihtuja.

Mutta kun vieraat ja morsiuspari olivat lähteneet, sai-
rastui Katajiston everstinna ja häälyi elämän ja kuole-
man välillä. Elämään hän kuitenkin jäi.

Nuori pari oli ulkomailla.

Tuli kotiin.

Vuodet kuluivat.

Lennart Hardénilla oli asianajotoimisto suuressa maa-
seutukaupungissa. Hänen nimensä kulki kultaisin kir-
jaimin pitkin kivimuurin koko julkipuolta ja maan huo-
matuimmat sanomalehdet toistivat sitä ilmoituksissaan
päivästä päivään. Hardénin asianajotoimistolta ei lop-
punut työ enempää kuin maailmasta loppui riita. Mutta
sen kautta eivät kulkeneet suuret voitot, joiden kehi-
tystä jännityksellä seurattiin kautta maan. Hardénin
asianajotoimisto oli siinä huudossa että se ajoi likaisia
asioita. Kukaan ei tiennyt tätä paremmin kuin Hardén
itse.

Oli aika, jolloin hän työnsi luotaan jutut, jollaisia hän
nyt otti vastaan.

Hänen täytyi ansaita, sillä hänen elämänsä oli kallista.

Tyyni-rouva vietti kerran kevään Pariisissa oppiak-
sen kieltä ja seurusteli silloin suomalaisten taiteilijoiden
kanssa. Hänessä huomattiin taipumuksia, jotka häneltä
itseltäänkin olivat olleet salassa. Näyttämö oli kadotta-
nut hänessä merkillisen tähden — hän ei enää voinut
mennä teatteriin, koska oli viime aikoina tullut hyvin
lihavaksi. Hän vietti vuoden Helsingin musiikkiopis-
tossa harjoittaen lauluopintoja ja rupesi vihdoin muo-
vailemaan savea. Hänen nuoret ystävänsä vakuuttivat,
että kuvanveisto lopultakin oli hänen alansa.

Tämä kaikki tuli kalliiksi. Tyyni-rouva oli kovaosais-

ten taiteilijain hyväntekijä, ymmärtäjä ja ystävätär Heidän oli mahdoton elää ilman toisiaan. He seurasivat toisiaan Pariisiin ja he seurasivat toisiaan maaseutukaupunkiin, mihin Tyyni-rouva omien piirustustensa mukaan oli teettänyt »työpajan». Se oli läpi kahden kerroksen ulottuva atelieeri ja siellä oli tilaa heille kaikille. Tyyni-rouva oli kuuluisa kautta maan. Tuomari maksoi.

Hän maksoi sittenkin mielellään, kun sai lähettää rahat muualle, mutta hänen oli vaikea syödä samassa pöydässä vaimonsa ystävien kanssa ja yökaudet kuulla atelieeristä soittoa konttoriin, jossa hän teki myöhään työtä.

Hän oli jonkin aikaa hakenut huvitusta tahollaan hänkin, mutta senjälkeen kun heidän pieni tyttärensä syntyi, ei hän ollut muusta tiennyt kuin työstään ja lapsestaan.

Katajisto oh palstoitettu, päätila kuului yhä tehtaaseen, jonka Ruthin mies oli tehnyt eurooppalaisesti tunnetuksi, everstinna asui vanhassa päärakennuksessa. Hän ei ollut nähnyt miniäänsä sitten häiden ja surulliset olivat olleet äidin ja pojan kohtaamiset. Ne harvenivatkin harvenemistaan. Yhä tuskallisemmaksi kävi laskea yhtämittaa lisääntyviä ryppyjä kummankin kasvoilla.

Kerran jouluna, kun Tyyni-rouva oli Pariisista ilmoittanut, ettei hän päässytäkään kotiin, sai tuomari Hardén äitinsä lupautumaan jouluksi heille. Tämä ei ollut milloinkaan nähnyt pientä Eleonoraa.

Tuomari tuli uudelleen lapseksi valmistaessaan juhlanviettoa. Hän iloitsi ihmisvilinässä kaduilla ja kaupapuodeissa. Ennen kaikkea hän valmisti lastaan vastaanottamaan isoäitiä. Katajistosta tuli hänen kertomuksissaan kokonainen satulinna, jossa isoäiti hallitsi hyvänä hengettärenä.

— Mitä Nora sanoo, kun mummo tulee?

— »Tervetuloa rakas mummo.»

— Mitä Nora tekee?

— Panee kädet kaulaan ja rutistaa.

— Niin Nora tekee.

Jouluvieraaksi ilmoittautui vielä kamreeri Nymalm, jonka rouva oli kuollut hiljattain.

Hän tuli pari päivää ennen aattoa. Ystävysten keskustelu liikkui kaukana siitä mikä heille oli likeistä.

— Mitä sinä käytät hiuksiisi? kysyi Nymalm. — Sinulla oli komeat vaaleat kiharat.

— Tilasin ulkomailta jotakin voidetta. Sillä, jolla ennen on ollut hyvä tukankasvu, pitäisi olla mahdollisuus saada se aivan ennalleen.

— No auttaako voide?

— En tiedä.

— Minullakin oli komeat hiukset, kuten muistat.

Lisäksi he puhuivat politiikasta ja muista ulkopuolisista asioista.

Kun isoäiti tuli, oli talo juhla-asussa. Lakka ja kuusenlehtien haju tuntui ilmassa. Nora oli saanut ylleen vaaleanpunaisen pukunsa, joka niin sopi hänen mustiin kiharihinsa. Hän odotti Feliks-sedän kanssa ikkunassa hetkeä, jolloin isä ja mummo pysähtyivät oven eteen. Joulupukki istui heidän reessään, vaikka sitä ei voinut nähdä. Kun mummo tuli sisään, oli lapsi syli auki vastassa.

— Tervetuloa rakas mummo!

Kyynelöt olivat mummon silmissä. Sitä ei saattanut nähdä pimeässä eteisessä. Tultiin saliin ja isä sanoi:

— Mitä Noran on vielä tehtävä?

— Nora panee kädet kaulaan.

Mutta isoäiti jäi tuijottamaan lapseen ikäänkuin olisi nähnyt aaveen. Hänestä henki sellainen kylmyys, että Nora juoksi lapsenkamariin ja rupesi itkemään. Isoäiti meni ensimmäisestä ovesta, jonka näki avoinna. Hän ei itkenyt. Hän vaipui istumaan ja painoi kädet otsaansa vasten.

Lennart jäi ymmälle, seisoi keskellä salin lattiaa eikä tiennyt ketä seuraisi.

— Ymmärrätkö sinä mitään tästä? kysyi hän Nymalmilta.

Nymalm meni ikkunaan eikä vastannut.

Veri nousi tuomarin kasvoille hiusrajaa myöten.

— Mitä tämä merkitsee? Minä vaadin että sinä puhut. Sillä sinä tiedät, minä näen sen.

— En minä mitään . . .

— Valehtelet. Näittekö te aaveen?

Nymalm laski käden hänen olalleen:

— Minä luulin että sinä tiesit ja että äitisi tiesi.

— Mitä meidän sitten piti tietää?

— Ettei lapsi ole sinun.

Molemmat vaikenivat. Tuomari lyyhistyi istumaan. Hän kuuli lapsen itkevän, mutta ei voinut liikahtaa. Sitä kesti kauan.

— Isä, sanoi pikku Nora vihdoin hänen edessään.

Hänen päänsä painui käsien varaan.

— Isä, eikö kuusta jo tuoda sisään? Isä, eikö jo ole jouluku?

Tuomari nosti kasvonsa, otti polvelleen lapsen ja nyyhki sen ohimoa vasten.

— On lapseni, on jouluku.

VELJEKSET

Veljesten väli oli kylmennyt vanhemman mennessä kihloihin.

Nuorempi kirjoitti silloin ylioppilaaksi. Hän oli ollut luokkansa etevimpiä, mutta häneltä meni huonosti, opettajat eivät käsittäneet mikä hänet äkkiä oli muuttanut — terveen miehen, joka oli urheilijakin. Näkyi selvästi että hän oli kipeä.

Hän lähti yhtä kaikki muiden mukana Helsinkiin, mutta sinä päivänä, jolloin vielä oli jäljellä matematiikan ja historian tutkinnot, esitti veli hänet morsiamelleen, ja silloin hän ei tutkinnossa osannut mitään. Hän ei ymmärtänyt mitä häneltä kysyttiin, professorit ihmettelivät hänen arvosanojaan koulusta ja tahtoivat olla lempeitä. Mutta vastaukset olivat niin järjettömiä että nuorukaista oli mahdoton pelastaa. Hänen täytyi jäädä syksyyn.

Veljekset olivat olleet toisilleen kaikki kaikessa. Ei kukaan ystävä ollut mahtunut heidän välilleen, ei salainenkaan ajatus ollut jäänyt heiltä toisilleen uskomatta. He olivat perhekuntansa viimeiset: isä, äiti, siskot — kaikki kuolleet. Ja niin he olivat toistensa näköiset että olisi luullut heitä kaksosiksi. Kolme vuotta kuitenkin oli heidän iässään eroa. Toinen oli tumma, toinen vaalea. Koulussa ja asuntopaikoissa heitä sanottiinkin vain Tummaksi ja Vaaleaksi. Tumma oli vanhempi, Vaalea nuorempi. Tytöt ihailivat heitä loitolta ja seisoivat salaa katsomassa heidän menessään ohitse.

— Tumma on minun! saattoi joku sanoa silmät kosteina.

— Vaalea on kauniimpi! huudahti toinen. — Hänet minä otan!

Mutta heitä ei kukaan ottanut. He kulkivat koskemattomina ohi tyttöjen ihastuksen eivätkä tietäneet kau-
neudesta. He näkivät vain toisensa ja riittivät toisilleen.

Helsingissä Tumma sitten »otettiin» silloin kun Vaalea kirjoitti ylioppilaaksi. Morsian oli punaisissa vaatteissa, kun tuleva lanko näki hänet. Häät vietettiin jo kesällä. Nuorempi veli lähti rohkean toverin kanssa purjehdusmatkalle yli avonaisen meren eikä mennyt häihin. Hän ajatteli että hukkuisi, mutta myrsky ei tahtonut häntä.

Kesän hän vietti lukemalla. Outo painostus ei lähtenyt hänestä. Ylioppilastutkinto syksyllä meni helposti ja luvut toivat sisältöä elämään. Hän pääsi rauhaan, joskaan hän ei ollut sama kuin ennen. Urheilun hän kokonaan oli jättänyt ja kulki hiljaisena ja miettivänä toverien keskellä. Hän haki heidän seuraansa ja viihtyi meluavassa ilossa heidän joukossaan, vaikka ei itse ottanut siihen osaa. Veljensä kirjeisiin hän vastasi viileästi ja virallisesti. Se kohta hänen olemuksestaan, jossa veli oli hallinnut, oli kuoleentunut. Suuri lämmin ystävyys, korkein tunne, johon hän oli mahdollinen, tehtiin tarpeettomaksi: hänessä oli autiota ja tyhjää. Mutta hänellä oli rauha.

Silloin tuli nainen hänen tielleen. Eikä tämä ollut vaatimaton tyttö, joka olisi hiljaisella lämmöllä tullut täyttämään hänen sielunsa autiutta. Hän oli kypsä nainen, joka otti hänet oikullisena ja väkivaltaisena rakastaen, vastoin kaikkea hänen järkeään. Vaalea leimahti outoon elämään tästä rakkaudesta. Rakastumisensa päivän illalla hän oli toinen kuin oli ollut aamulla. Ja yö, jonka hän käveli vuorilla kaupungin ulkopuolella, teki lapsesta miehen, kuten se esikeväästä teki kesän. Heidän suudelmansa oli niinkuin auringon kosketus hedelmällisen maan kanssa. Mutta heidän rakkautensa paloi nopeasti loppuun. Kun he erosivat, oli heissä molemmissa mennyt jotakin rikki.

Miehen oli vielä vaikeampi kuin naisen. Hän ei tajunnut mitä oli tapahtunut, hän ainoastaan kärsi ikään-

kuin hänen ruumistaan olisi pistelty. Kun hän vihdoin tuli tajuihinsa, oli hänen uskonsa ihmisiin mennyt. Naista hän kammoi kuin hävittävää kuloa. Hänen työnilonsa oli poissa ja terveys meni nopeasti. Hän ei jaksanut seurata luennoilla ja hän pelkäsi ihmisiä. Hänen ajatuksensa joutuivat hermosairaana vaarallisten polkujen päähän ja lähtivät kiertämään. Tuli unettomuus ja epätoivo.

Itsesäilytysvaisto pani hänet nyt alkeelliseen työhön. Hän koetti syödä, nukkua, hengittää ulkoilmaa ja urheilakin. Kaikki hänen tietoinen toimintansa keskittyi tähän. Muu oli kärsimystä mielipuolisuuden partaalla.

Eräänä aamuna, kun hän hiessä virui vuoteellaan mustan yön jälkeen, ilmoitettiin hänelle että vieras etsi häntä. Hän pelästyi niin että rupeesi vapisemaan ja sukelsi lakanoiden väliin. Kuin vasaraniskut päässään hän kuuli askelet huoneessa ja tunsii samassa käsien laskeutuvan olkapäilleen.

— Minä se olen, puhui tuttu ääni. — Ethän pelkää, rakas Heikki ...

Heikin mielessä tapahtui oikullinen muutos ja hän muisti äkkiä, että hänen oli kannettava kaunaa veljelle jostakin pahasta teosta. Mikä teko oli, sitä hän ei muistanut, mutta se oh sellainen ettei sitä sopinut antaa anteeksi. Hänen teki mieli lyödä käsiä, jotka lepäsivät hänen hartioillaan. Ne alkoivat silitellä häntä niinkuin joku oli silittänyt häntä joskus kauan sitten. Käsi oli lämmin, otsa kylmä. Nuorempi veli ei nähnyt vanhemman ilmettä hänen katsoessaan pieluksella lepääviä kasvoja. Hän ei ollut jaksanut vastustaa lämpöä, joka lähestyi häntä. Ainoa mitä hän jaksoi tehdä oh, että hän piti silmiään ummessa. Kyynelet olivat särkyneet ripsien alle. Kun hän vihdoin avasi silmänsä, näki hän veljensä tutut iloiset kasvot.

— Mitä sinä tulit tänne? kysyi hän.

— Kun sinä et kirjoittanut niin moneen aikaan. Miksen minä sitten olisi tullut?

— Se oh tarpeetonta. Ei minua mikään vaivaa.

— Vaikka ei vaivaisikaan. Minun tuli ikävä eikä Tyyra antanut rauhaa.

Vihamielinen ilme tuli nuoremman veljen kasvoille.

— Mitä hän minusta? sanoi hän suuttuneena.

— Hän on kaiken aikaa seurannut vaiheitasi eikä sitä päivää ole kulunut, ettemme olisi puhuneet sinusta
Närkästys ajoi tumman veren sairaan kasvoille.

— Kas, jatkoi veli ystävällisesti kuten ainakin kasvattaja, joka on tottunut lapsen koskemattomuuteen, sinä et nyt pääse siitä että olet ainoa veljeni.

— Tarkoitatko ehkä että hän niin rakastaa sinua? sanoi vaalea veli ja hänen toinen suupielensä nousi.

— Tarkoitan.

— Odota sinä! huusi sairas ja vaahto tuli hänen huulilleen. — Kesää seuraa syksy.

Veli nousi ja työnsi raollaan olevan ikkunan kokonaan auki.

— Etkö sinä jo pian ala nousta? sanoi hän ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut.

— Vieläkö hän käyttää niitä punaisia vaatteita? kysyi nuorempi veli äkkiä.

Vanhempi rupesi nauramaan. Nauru oli niin välitöntä ja tervettä, että sairas joutui ymmälle miten suhtautua siihen. Hän ei moniin aikoihin ollut kuullut selaista.

— Vielä, vastasi vanhempi veli. — Ne sopivat hänelle erinomaisesti. Jahka nyt tutustut Tyyraan, ymmärrät sen. Sinä et ensinkään tunne häntä. Sinä kannat jotakin epäluuloa. Hän on kuitenkin luotettavin ja kunnollisin olento maan päällä. Uskoisitko esimerkiksi, että avioliittomme ensimmäisenä vuotena, kun minä sain maksaa suuren takuun, hän hoiti koko taloutemme ilman apulaista, ilman palvelijaa. Me heitimme kalliimman huoneistomme ja asuimme yhdessä huoneessa ja keittiössä. Emme milloinkaan ole olleet niin onnelliset kuin silloin siinä ahtaassa sopessamme. Sillä me saimme olla niin kahden. Ystävät antoivat meidän olla rauhassa.

Sairas tuijotti epäluuloisesti puhujaan. Tähän oli tarttunut jotakin Tyyra-rouvan helisevästä ilosta ja se teki veljeen poistyöntävän vaikutuksen. Kun tumma veli ymmärsi, ettei mikään puhe auttanut, huomautti hän reippaasti, että hän tavallisesti tähän aikaan oli jo koulussa ja että hänen oli nälkä.

— Nouse nyt ylös! sanoi hän samalla äänellä, jolla

ennen lapsena oli lausunut samat sanat heidän maatesaan samassa vuoteessa ja kiusoitellessaan toisiaan pyhäamuisin, kun oli loiottu pitkään.

Hän nipisti häntä vielä lisäksi varpaasta, joka kohosi peitteen alta, sulki sitten ikkunan ja asettui pöydän ääreen. Nuorempi veli ei yrittänytkään nousta. Muistojen kieli oli alkanut väristä ja mielenliikutus puistatti häntä. Veljenkin ajatuksissa liikkuvat muistot, hän siirtyi hiljaa takaisin vuoteen laidalle ja laski kätensä nytkiville hartioille. Sairaana kosteat kädet kiertyivät veljen kaulaan ja vetivät hänet rintaa vastaan. Niin he olivat kauan.

— Tiedätkö, alkoi tumma veli vihdoinkin puhella hänen korvansa juuressa, — mitä varten minä olen tullut? Noutamaan sinua kotiini. Onhan luonnotonta, että me veljekset olemme tällä tavalla erossa. Sinun ei ensinkään tarvitse pelätä tulla. Emme enää elä niin ahtaasti...

— Miksette jääneet siihen ahtaaseen asuntoon, jossa olitte onnelliset! kuiskasi sairas kuumasti.

Veli nauroi.

— No katso, se tuli sittenkin ahtaaksi. Ihminen on kerta kaikkiaan tehty yhteiskuntaa varten ja haluaa jakaa onneaan myöskin muille. Täytyyhän minun joskus kutsua kotiin oppilaitani ja virkatovereitani. Minä olen nyt lehtori, näetkö. Ja huomattava on lisäksi, etteivät vuokrat siellä meillä ole sellaiset kuin Helsingissä.

Äskeinen mielen laukeaminen näytti ihmeellisesti vaikuttaneen sairaaseen. Hän oli koko päivän valoisa ja toivorikas. Yön hän nukkui ja vakuutti aamulla, ettei häntä enää vaivannut mikään. Vanhempi veli sai panna liikkeelle koko vaikutusvaltansa ennenkuin he yhdessä olivat matkalla.

Omituisesti tämä yhdessä matkustaminen toi mieleen entiset ajat. Menneisyys ja nykyisyys liittyivät toisiinsa, sydämet aukenivat ja pitkän rautatiematkan aikana veljekset ehtivät esittää toisilleen pääpiirteet elämästään niinä vuosina, jotka olivat viettäneet erossa. Vanhemmalla, joka oli ollut onnellinen, oli verraten vähän kertomista; nuoremmalla sitä vastoin paljon.

Mitä lähemmäksi matkan päätä tultiin, sitä levotto-

mammaksi kävi Heikki. Häntä pelotti. Kun he asemalta ajoivat kotiin, täytyi veljen tukea häntä, sillä häntä pyörrytti kuin merikiipeää.

— Muistatko, Armas, etten minä ole tahtonut tulla tänne, sanoi hän tuskaisesti.

— Muistan, muistan, nauroi Armas. — Minä olen väkisin tuonut sinut.

He pääsivät sisään talon rouvan huomaamatta ja Armas teki Heikille merkin, että he olisivat hiljaa ja yllättäisivät hänet. He tulivat varpaisillaan saliin, jossa tuntui resedaa muistuttava tuoksu ja sohvilla oli punaisia tyynyjä. Tuli paloi uunissa. Armaan yrittäessä ruokasaliin rouva astui kynnyksellä häntä vastaan pieni kukkamaljakko kädessään. Hän paiskautui miehensä kaulaan, että vesi maljakosta vuoti maahan, ja lähensi sitten sydämellisesti lankoaan ja puheli kaiken aikaa heleällä äänellä:

— Ja te pääsette tulemaan minun huomaamattani! Ja minä kun olen vartioinut ikkunassa niin että kaikki työni ovat myöhästyneet. Tervetuloa, tervetuloa! Tiesinhän minä, että sinä tuot Heikin mukanasasi. Olen niin iloissani. En ymmärrä miten en kuullut. Mutta ajurilla varmaan ei ollut kulkusia... Syömmekö me nyt heti, vai...? Ei, kaikkein ensiksi pitää Heikin päästä huoneeseensa. Vai tahdotteko lämmitellä? On kylmä. Mutta Heikin huoneessa on myöskin tulta.

— No, kaikki on hyvin? kysyi Armas käsivarsi vaimonsa hartioden ympärillä. — Tuotiinko eilen koulusta vihkoja? Tuossahan ne ovat, lisäsi hän samassa kun he tulivat talon isännän huoneeseen. — Eikö mitään postia?

— Ei mitään, vastasi rouva. — Vierashuoneeseen täytyy täältäpäin mennä Armaan huoneen läpi, mutta sinne päästään myöskin suoraan portaista. Mutta mahtaako sinua häiritä, että ikkunat ovat kadulle päin? Me voisimme vielä pahimmassa tapauksessa muuttaa sen suojan makuuhuoneeksi.

Vierashuone vaikutti nuoren tytön kammiolta. Seinät olivat siniset ja huonekalut valkoiset. Pöydällä oli kukkia. Heikki tunsu että hän tulisi viihtymään täällä ja hän lausui sen veljelleen ja Tyyrälle. Ruokapöydässä hän tunsu sen taasen ja puhutteli Tyyraa ensimmäisen ker-

an nimeltä. Kun hän illalla lepäsi vuoteessa viileiden lakanoiden välissä, oli hänen niin hyvä olla, että hän tunsu tulevansa terveeksi. Armas istui hetkisen tuolilla hänen vieressään, avasi sitten terveysikkunan ja toivotti hyvää yötä. Silloin sanoi Heikki:

— Kiitos, että toit minut tänne. Minä paranen nyt.

Hän ei kuitenkaan niin äkkiä parantunut. Heille koitti kaikille kolmelle pitkä taistelun aika. Parantumisen suunta oli kuitenkin selvä.

Heikistä ja Tyyrasta tuli hyvät ystävät. Koulutyönsäkin tähden saattoi Armas vähemmin olla veljensä kanssa. Heikki ja Tyy ra laskivat mäkeä ja kävelivät, Tyyra luki Heikille ääneen, Tyyra istui Heikin rinnalla hänen pimeinä hetkinään ja löysi lohdutuksen sanan.

— Katsos nyt, sanoi Armas, — kohta sinä pidät Tyyrasta enemmän kuin minusta!

Ja nauroi.

— En ymmärrä kuinka ihminen siihen määrään saattaa erehtyä, myönsi Heikki.

Maaliskuu toi siintävien hankien juhlapäivät ja sunnuntaiaamuin he kiitivät kaikki kolme suksillaan kauas kaupungin ulkopuolelle. Heikki vanhana urheilijana teki monet kierrokset ristiin rastiin Silläaikaa kun Tyyra ja Armas ponnistivat suoraan eteenpäin. Arkipäivin Tyyra ja Heikki hiihtivät kahden. Kuiva, aurinkoinen ilma lemusi ja maailma oli täynnä säteilevää kirkkautta.

Kesä vietettiin järvellä ja saarilla. Vuoden perästä oli Heikin terveys niin hyvä, että hän saattoi antaa tunteja koulussa. Työn mukana palasi elämänhalu. Hän tasaantui, voimistui ja tuli yhteiskunnan jäseneksi. Alettiin jo kiusoitella häntä, että se tai se nuori neiti oli rakastunut häneen. Se oli hyvä tyttö, sopi ruveta ajattelemaan asiaa. Mutta kun tähän aiheeseen tultiin, lensi varjo Heikin kasvoille ja hänen kälynsä riensi nopeasti sotkemaan koko juttua.

Eräänä kylmänä talvipäivänä tuli Heikki oudon vakavana etsimään kälyään ruokasalista.

— Tyyra, ehditkö sinä tulla.

Tyyra hiukan säikähti ja seurasi häntä salin ja Armaan huoneen läpi. He istuutuivat sohvaan. Tyyran kasvot kysyivät huolestuneina ja hän silitti ystävälli-

sesti Heikin kättä niinkuin oli tottunut tekemään tämän ollessa sairas.

— Tiedätkö mitä minulle tänään on tapahtunut? Sain todistuksen siitä, että olen täydelleen terve.

Jännitys sulii Tyyran kasvoista iloiseksi odotukseksi.

— Se on kummallista, sanoi Heikki ja katsoi eteensä huoneeseen ja hänen kasvoillaan kulki omituinen valojen ja varjojen vaihtelu.

Tyyra ei ollut milloinkaan huomannut, että hän oli näin kaunis ja voimakas.

— Kerro, kuiskasi hän.

— Täällä, kadulla tuli äsken vastaani — entinen morsiameni. Minussa ei liikkunut mikään. Hän oli kuin vieras ihminen.

Molemmat vaikenivat. Heikki tuijotti eteensä ja hänen vakavuutensa vaihtui hymyyn. Äkkiä hän katsahti Tyyraan:

— Tiedätkö ketä minun on kiitettävä tästä kaikesta?

— Ketä? sanoi Tyyra niin hiljaa että kuiske tuskin kuului.

Hänen pitkät tummat ripsensä lepäsivät poskilla, vaaleissa hiuksissa nauroi punainen nauharuusu ja ohimot takoivat niin että suonen nousenta ja laskenta näkyi. Heikki ei lausunut sanaa, joka jo oli hänen huulillaan, hän kiersi käsivarret Tyyran ympärille ja suuteli häntä huulille, kaulalle, niskaan. Tyyra upposi hänen voimakkaaseen syliinsä ja kävi avuttomaksi. Heikki suuteli häntä niin että hän oli tukehtua.

Äkkiä Tyyra parkaisi ikäänkuin häntä olisi pistetty ja he heräsivät molemmat.

He viipyivät paikoillaan kuten äsken olivat ystävinä istuneet, mutta heidän välillään oli ammottava kuilu. Tyyra nousi, piteli otsaansa ja lähti horjuen menemään. Heikki astui ikkunaan ja kaikki hänen ajatuksensa sanoivat hänelle kylmästi: sinä olet konna. Hän otti jonkin paperiliuskan pöydältä, rutisti sen kädessään ja päästi lattialle.

— Kaikki on mennyttä! sanoi hän taasen kylmästi ja katsoi eteensä mitään näkemättä.

Hänen sydämessään kyenteli alkava kipu.

—Nyt minä olen lopullisesti rikki! ajatteli hän ja naurahti, ettei purskahtaisi itkuun.

Sitten hän pauskautui suulleen vuoteelle. Hän ei ollut milloinkaan ollut sellaisessa poltteessa ja häpeässä.

Äkkiä viilsä järjen terä läpi aivojen. Hän nousi ja rupesi kokoamaan tavaroitaan. Hän mätti kaikki huis-kin häiskin ja tuota pikaa olivat laukut valmiina. Hän katsoi kelloaan: puolen tunnin kuluttua palaisi veli koulusta. Kokonainen puoli tuntia! Hän istuutui tavaroidensa ääreen kuten ihminen istuutuu uppoavan laivan kannelle ja tunsu kaikkien hermoväreiden, jotka sairauden aikana olivat vaivanneet häntä, kulkevan läpi päänsä. Yhdessä tuokiossa tulivat sairauden eri vaiheiden tuntomerkit. Otsa oli kylmä ja ruumis hiessä. Hän katsoi katsomistaan kelloa ja lähti vihdoin kadulle. Hän alkoi astella edestakaisin talon lähellä.

Mutta makuuhuoneessa virui Tyyra polvillaan vuoteensa ääressä ja höpisi suonenedontapaisissa kouristuksissa:

— Jumala, minä olen sinut hylännyt — minä omistin sinut kerran. Katso armiaasti minun puoleeni kuten sinä katsoit syntisen vaimon puoleen pöydän tykönä fariseuksen huoneessa. Minä olen syntinen vaimo. Tulithan sinä pelastamaan syntisiä. Et sinä voi minua — minä olen liian syntinen ... Minä hylkäsin sinut ja nyt olet sinä hylännyt minut. Kadotettu, tuomittu ...

Kun tumma veli lähestyi kotiaan, huomasi hän jo kaukaa, että Heikki rauhattomana asteli edestakaisin. Hän hymyili tälle, mutta huomasi pian että jotakin erikoista on tapahtunut. Vihdoin hän juoksujalkaa tuli yli kadun. Hän näki hävityksen veljen kasvoilla ja ymmärsi että vuoden työ oli ollut turha.

— Mitä on tapahtunut? sanoi hän ja tarttui Heikin käsivarteen.

Heikki eteni ikäänkuin häntä olisi polttanut.

— Tule sisään, sinä olet aivan sinisenä vilusta... Etkö sinä nyt voi sanoa nopeasti mikä sinun on?

Mutta nuorempi veli vaikenä. Hänen kasvonsa vavah-
telivat. Hän yritti puhua mutta sanat jäivät kurkkuun. Vihdoin hän sai ne ilmoille vaivoin ja soinnuttomasti:

— Minä olen viettelty sinun vaimosi. Minä olen

häväissyt kotisi, tee minulle mitä tahdot. Mutta minä yksin olen syypää.

Vanhempi veli tuijotti häneen: oliko hän menettänyt järkensä?

— Mitä, mitä sinät sanot?

Nuorempi toisti kaikki tyynni. He seisoivat kadulla raa'assa talvipakkasessa. Vanhempi veli tuijotti vielä hetkisen puhujaan. Ja hänen kasvojaan katsellessaan hän kävi kalpeaksi ja karkasi sitten ylös portaita.

Eteisessä seiso i hänen vaimonsa seinään nojaten. Hänkään ei voinut puhua. Hän ojensi kätensä ja lausui itkunsa seasta jotakin, jota oli mahdoton ymmärtää.

— Minä tiedän kaikki, sanoi mies raivoaan pidättäen ja tarttui ojennettuihin käsivarsiin.

Tyyra lyyhistyi permannolle.

— Rankaise minua yksin! sai hän esille.

Hänen miehensä nauroi ja ajatteli: vai niin hellää se on ollut!

— Mene huoneeseesi. Minä tulen pian.

Hän karkasi läpi salin ja työhuoneensa sinivalkeaan kamariin. Ovi porraskäytävään oli auki ja veli kanto i tavaroitaan kadulle. Lehtori nauroi, työnsi ikkunan auki ja paiskasi loput sitä tietä. Sitten hän sulki ikkunan, meni omaan huoneeseensa ja istuutui kirjoituspyödan ääreen. Hän laski päänsä suurta vihkopinkkaa vasten ja paineli ohimoitaan.

Hän kuuli ajurin tulevan ja hetken perästä ajavan pois. Hän karkasi pystyyn ja aikoi juosta menoa estämään. Mutta eihän ollut muuta mahdollisuutta. Pahimassa tapauksessa hän olisi voinut ampua veljensä. Niin, sen hän olisi voinut tehdä, se olisi ollut parempi. Mutta se oli myöhäistä. Tyyran hän vielä voi ampua. Ja hän veti jo auki laatikon, missä ase oli. Mutta samassa hänen voimansa herpaantuivat, hän repi hiuksiaan ja voihki.

— Minä tapan itseni, päätti hän äkkiä. — Niin saavat rauhassa omistaa toisensa.

Hän rupesi yksityiskohtia myöten erittelemään kaikkea hyvyttä ja hellyyttä, mitä hän oli osoittanut veljelleen ja miten häntä oli rakastanut. Ja riemuitsi että olipa ajanut hänet pakkaseen. Mutta samassa hän muisti

heidän lapsuuttaan ja löi nyrkkinsä pöytään ja raivosi kuin kahlehdittu eläin.

Äkkiä hän muisti vaimonsa.

Tyyrakin oli ruvennut kokoamaan tavaroitaan.

— No, mitä tämä merkitsee? Onko sinulla näin kiire rakastajasi luo. Ei sitä sentään niin äkkiä päästä aviomiehestäkään.

Tyyra katseli häneen ja hänen itkunsa taukosi:

— Jumala on antanut minulle anteeksi. Anna sinäkin.

— Helpostipa Jumala on antanut sinulle anteeksi.

Minä en ole yhtä laupias.

— Mitä sinä tahdot sitten minun tekevän? Olen valmis kaikkeen.

— Tulet tänne ja kerrot minulle kaikki.

Tyyra alkoi vavista.

— Minä en voi.

Hänen miehensä kiskaisi hänet rinnalleen.

— Vai et voi. Sitten saat heti paikalla lähteä samaa tietä kuin se toinen.

— Armahda minua. Minä en tiedä.

— Mitä puhetta se on?

— Minä menen.

— Et vielä, ennenkuin olet tunnustanut kaikki tyynni. Minä olen valmis ruoskimaan sinua, kunnes tiedän koko totuuden.

Tyyra oikaisi äkkiä suoraksi ja hänen silmänsä leimusivat.

— Tiedätkö, että kun sinä tulit ja minä odotin sinua eteisessä ja tahdoin kertoa sinulle kaikki, rakastin sinua enemmän kuin koskaan ennen. Nyt on rakkauteni kuollut. Minä olen nähnyt, että sinä olet toinen kuin se, jota minä olen rakastanut. Sinun on turha enää puhua minulle, sillä minuun ei mikään satu.

Armas istui pää käsien varassa ikäänkuin peläten sen halkeavan.

— Tyyra, rukoili hän tyyntyneemmin, — tule tänne. Puhutaan levollisesti.

Puhelin soi.

Majatalosta ilmoitettiin, että maisteri, lehtorin veli oli tullut sinne ja sairastunut. Hän houraili.

Armas heräsi kuin raivokohtauksesta.

— Mitä minä olen tehnyt, mitä minä olen tehnyt? huusi hän sielussaan.

Hän karkasi Tyyran luo, syleili häntä ja kiirehti pois, Veli ei tuntenut häntä. Hän värisi kuin viluissaan ja häntä poltti kuin tuli. Lääkäri ei voinut sanoa mikä tauti oli tulossa, mutta vakavalta näytti.

Puolenyön aikaan lehtori kutsui rouvansa sairaan luokse. Aivoissa oli nähtävästi tapahtunut verisuonen ratkeaminen.

Aamuyöstä tuskat lakkasivat. Sairas makasi raskaasti kuorsaten. Aamun hämärtäessä hän avasi silmänsä ja tuijotti eteensä ilmeettömin katsein.

— Me olemme täällä, kuiskasi tumma veli kipeästi rakastaen, — Tyyra ja minä. Tunnethan meidät? Sinun pitää tulla terveeksi. Me rakastamme sinua ...

Hämärtyvistä silmistä pusertui kyynel. Luomet painuivat alas eivätkä koskaan avautuneet.

Kuolema tuli yhdessä harmaan, talvisen päivän kanssa.

LOKAKUUN TARINA

Lumi oli tullut äkkiä. Lehdet olivat vielä puussa, kaalit ja perunat maassa. Ihmiset jo pelästyivät, että jäävät vaille parhainta särvintänsä. Mutta yhtä kaikki hellitti pakkaneen, lumi sulii, ja eräänä harmaana lokakuun päivänä pääsivät kaikki perunapelloilleen.

Laitimmaisen talon pientarelle oli viritetty tuli ja hiilloksessa paistui perunoita. Siinä kävivät kuokkijat vuorotellen lämmittelemässä. Oli miestä ja kasvavaa poikaa, mutta enimmäkseen oli naisia. Pidettiin kiirettä, pilvet näyttivät siltä että voivat minä hetkenä hyvänsä ruveta vuotamaan ja lumenmakuiset ne olivat.

Kaikki näkivät, että tietä kylän halki tuli nainen päässään valkoinen huivi ja ympärillä harmaa saali. Hän kantoi jotakin selässään ja kävi vaivalloisesti ylös mäkeä. Ihmiset perunapellolla vilkaisivat häneen työstään ja päästivät jonkin arvelun, että kuka hän mahtoi olla. Laitimmaisessa talossa haukkui koira mutta lakkasi pian. Hetken perästä astui nainen takaisin. Hänellä ei enää ollut kantamusta ja hän meni kiireesti, miltei juoksujalan. Se herätti huomiota.

Tuskin oli nainen ehtinyt hävitä kankaalle, kun piika Liisa hyppäsi puutarhan aidan poikki ja älmensi jo kaukaa, että kuinka jumalattomia ihmisiä piti tässä maailmassa oleman. Pellolle päästyään hän pysähtyy Aaretin eteen, joka aukaisi vakoa, ja sai töin tuskin itkultansa toimitetuksi, että Aaretin sängyssä oli kaksi pientä lasta ja ne parkuivat niin paljon kuin jaksoivat. Hän tuli navetasta ja pirttirakennuksen ohi astuessaan hän ihmetteli, että missä se lapsi huusi. Mutta ajatteli sitten, että ehkä itku kuului voudin huoneista, vaikka

se ihan selvästi tuli Aaretin oven takaa. Kun hän meni takaisin, huomasi hän kuitenkin varmaan miten oli ja silloin hän avasi oven. Ja sängyssä oli vanhaan huopa-peittoon käärittynä kaksi pientä lasta, lienevätkö olleet parin kolmen viikon vanhoja. Ja ne olivat niin vähissä vaatteissa ja niin surkeina muutenkin. Se toinen oli niin pienikin.

Aaretti oli pysäyttänyt hevosen. Kaikki muutkin seisovat vaoillaan. Kylälläkin kuunneltiin, mitä laitimmaisessa talossa oli mahtanut tapahtua, kun sieltä kuului sellainen melu.

Vihdoin Aaretille selveni että hänen oli ryhdyttävä johonkin. Hän ajoi hevosen saran päähän ja lähti menemään Liisan kanssa. Kaiken matkaa Liisa huusi ja pyyhki silmiään esiliinaan.

— Jos vielä kuolevat. Eikä edes tiedä, ovatko kastetut. Että kyllä niitä pitää oleman jumalattomia ihmisiä! Olisi edes äidiltä saanut tietää, että ovatko kastetut. Se siitä tuli siitä viimevuotisesta.

— Pidä nyt jo suusi kiinni! sanoi Aaretti.

— Ja vielä kehtaat! Niin sinä sanoit silloin viime vuonnakin, kun minä Selmalle puhuin, että lakkaa jo pitämästä sitä peliä. Olisitte vain kuulleet vanhempaa ihmistä, mutta mitäs te. Yökaudet kuljetaan yhdessä ja reistataan ... Ne itkevät vain. Pienet raukat. Ole hiljaa, niin kuulet...

Aaretti oli muutenkin ollut hiljaa. Hän tapasi huoneensa täynnä väkeä. Siellä oli isäntä, emäntä, karjapiiat ja voudin vaimo. Kaikki puhuivat ja lapset huusivat. Aaretti pysähtyi ovensuuhun. Huoneessa oli vastenmielinen haju ja muutenkin tuntui ilkeältä. Hän ajatteli, että miten hän nyt siinä sängyssä nukkuisi. Naiset häärasivät lasten ympärillä, lähelle hän ei olisi mahnutkaan. Lattialle oli pudonnut vanha harmaa huopa-peite, jonka päissä oli sinistä. Aaretti tunsu sen.

— No, Aaretti on saanut lahjan, sanoi emäntä kärkevästi ja lähti hakemaan vaatteita.

— Kun tästä nyt jotakin opittaisiin, sanoi isäntä ja paiskasi oven kiinni.

Naiset jäivät huoneeseen. Toiset puhuivat valittavasti, toiset vihan vallassa:

- Että mitä noistakin tulee, jos jäävät elämään.
- Kuolevat ne.
- Tuo toinen varsinkin.
- Eiköhän pitäisi antaa hätäkaste.
- Mutta jos ovat ennestään kastetut. Ei suinkaan mahtane saada kastaa kahdesti.
- Parempi se kuin ei ensinkään.
- Katsokaa virsikirjasta. Siellä on nämä luvut.
- Taikka soitetaan rovastille ja kysytään. Meneehän pappilaan lanka. Kukas lähtee?
- No, sinä köntti siinä, itse isä, lähde sinä isännälle puhumaan, että soittaa rovastille. Mitäs siinä seisot laiskana, kun kaikki muut puuhaavat hiki päässä. Oletko edes katsonut penikoitasi? Pahempi sinä olet kuin metsän peto ...
- Suu kiinni! tiuskaisi Aaretti ja löi nyrkkiinsä sängyn pätyyn. — Onkos tässä kukaan päässyt lähelle?
- Kaikki rupesivat nauraa tirsकुmaan ja härnäämään häntä:
- Kyllä me päästään tästä pois.
- Hoida vain yksin.
- Mutta katsokin etteivät joudu pahaan paikkaan, jos kuolevat.

Aaretti toivoi sydämestään, että lapset kuolisivat. Sellaisen kirstun, minkä ne tarvitsevat, hän itsekin tekee, isäntä kyllä antaa laudat, eikä se tule kalliiksikaan. Mutta kasteeseen ne kyllä on toimitettava, ei hän mitenkään suo, että niiden sieluille tulee vahinkoa. Hän seisoi sängyn päässä ja katseli surkeita, huutamisesta ja vilusta sinettyneitä kasvoja ja outo kirvellys tuntui hänen sydämalassaan. Muisto hauskoista kuutamoisista öistä vuosi sitten sekaantui kaukaa nykyhetkeen.

Naiset sättivät hänen ympärillään. Olisivat menneet pois niinkuin uhkailivat. Hän muisti kuin eilisen päivän sen hetken, jolloin Selma mytty kädessä astui junasta ja hän piteli hevosta suupielistä, kun se pelkäsi. Junan mentyä tuli Selma ja kysyi, oliko hevonen häntä vastassa, ja pyysi avukseen kantamaan kirstua. Kaunis Selma oli. Ei ollut yhtään sellaista näillä mailla. Hän hakee vielä Selman ja nai hänet. Miksei hän ennemmin ollut sitä tehnyt? Hän ei ollut tietänyt, että olisi kiire,

kun Selma keskellä vuotta riitaantui emännän kanssa ja lähti pois. Lapset kuolevat, he voivat alkaa elämänsä uudestaan niinkuin ei mitään olisi tapahtunut.

Emäntä tuli tuomaan vaatetta ja voudin vaimo, jolla itsellään oli pieni lapsi, rupesi hoitelemaan lapsia.

— Eivät ne kuole! kuului kuin yhdestä suusta, — koska noin syövät. Pienet lapset ovat niin sitkeitä, että niitä voi pidellä miten huonosti tahansa, jos vain ovat elääkseen.

— Mutta kuolevat, vaikka olisivat kuinka voimakaat, jos taas ovat kuollakseen, sanoi Liisa.

Ja nyt rupesivat kaikki puhumaan kokemuksistaan ja kuulemistaan. Eräänkin piian lapsi oli ollut koko yön metsässä santakuopan pohjalla ja aamulla kuulivat paimenet huudon ja veivät lapsen torppaan ja hengissä se on tänäkin päivänä. Eläinten pennuissa vasta elinvoima on. Tässäkin talossa löydettiin syksyllä vasikka metsästä, ja oli ollut kovat pakkasyöt. Lehmä saatiin kiinni monta päivää myöhemmin toisen talon karjasta. Miten ne olivat eronneet, oli käsittämätöntä. Mutta vasikka on kaiken aikaa ollut niin pulska ja iloinen, että sitä on kelvannut katsella.

Kun Aaretti kuuli vaimojen päättelevän lasten jäävän henkiin, muuttui hänen mielensä äkkiä kuin tuuli hetkessä voi kääntyä lännestä itään. Hän käsitti silmänräpäyksessä mitä kuluja ja harmejä hänelle tulisi lapsista. Yhdestä vielä voisi selviytyä, mutta kahdesta... Häneen iski lujana päätöksenä, ettei hän huolisi niistä, saisivat mennä sinne mistä ovat tulleetkin. Äiti ei vielä voinut ehtiä niin kauas, ettei häntä saavutaisi. Jos isäntä antaisi oriin, niin hänet vielä tapaisi kankaalla.

Aaretti sai äkkiä virkeyttä ja tarmoa. Hän juoksi isännän puheille ja esitti, että hän veisi lapset takaisin äidille. Hän oli valmis maksamaan sovintoja. Isäntä lupasi oriin ja Aaretti sai palkastaan puolisataa markkaa. Kun Aaretti oli pannut hevosen valjaisiin ja varustanut rattaiden pohjalle, pehmeän heinävuoteen, tuli hän huoneeseensa ottamaan lapsia. Ne nukkuivat puhtaissa kapaloissa hänen peitteensä alla ja naiset istuivat vuo-

teenlaidalla, nauroivat ja puhuivat ja hellittelivät nukkuvia.

— Kuule nyt, huusi Liisa häntä vastaan, — mitä emäntä tässä ehdottaa.

— Niin, minä vain, aloitti emäntä, — että voudin vaimo ottaa lapset hoitoonsa. Se sopii hänelle, kun hänelläkin on pieni lapsi. Maksatte hänelle viisitoista tai parikymmentä markkaa kuussa. Se ei ole paljon.

— Niin, jos minä nyt sen tekisin, sanoi vuorostaan voudin vaimo, — kun meillä on senkokoisia lapsia että voivat katsoa. Vaikka vaivaa siitä tulee ...

Aaretti oli naulasta ottanut päällystakkinsa.

— Oritta on paha pidellä, sanoi hän. — Minä vien ne takaisin äidille.

Kaikki katsoivat häneen suu auki.

— Onko isäntä antanut luvan? kysyi emäntä ankaraasti.

— On. Ja rahaakin.

Aaretti vetäisi likaiset vällyt vuoteestaan ja kietoi rohkeasti lapset niihin. Ne rupesivat heti huutamaan ja naiset toruivat ympärillä vieläkin äreämmin kuin äsken.

— Semmoiselle äidille vie, sanoi voudin vaimo, — joka on ne hylännyt. Tappaa se ne huonoon hoitoon. Jolleivät kuole matkalla sinun käsiisi. Mutta silloin olet sinä kanssa Jumalan edessä vikapää niiden kuolemaan, vaikka oikeus ei sinua tuomitsisikaan. Muista se.

— Voi, voi, itki Liisa, — olisi Jumala minulle antanut tuollaisia kultusia, niin vaikkapa silmästäni ottaisin niille elatuksen. Poikkeaa pappilaan mennessäsi...

— Ja kun nyt tapaat Selman, huomautti emäntä, — niin sano, että ihmettelen minä, kun ei tullut keittiöön. Ei ihminen niin pitkää vihaa saa kantaa.

— Ei kehdannut, nauroi voudin vaimo. — Se oli ylpeäluontoinen. Mutta kai nämä tällaiset tapaukset niskat taivuttavat.

Sitä vikkelyyttä, jolla Aaretti liikkui, ei kukaan ollut hänessä nähnyt koko sinä aikana, jonka hän oli talossa palvellut. Naisten ei auttanut muu kuin seurata ulos. Tuskin he ehtivät koettaa heinävuodetta kärrynpohjalla. Hevonen kuopi maata ja lähti nuolena kiitämään alas mäkeä. Aaretti piteli sitä lujin kourin. Lapset parkui-

vat. Hevonen, jolla ei viikkoon ollut ajettu, lensi. Isäntä katseli huolestuneena portailta. Perunapelloilla pysähtyi työ ja ihmiset jäivät seuraamaan hurjaa menoa. Pian oli kylä takana ja Aaretti pääsi kankaalle.

Hevonen rauhoittui kun oli päässyt ensimmäisestä innostaan. Lapsetkin nukkuivat. Aaretti puhalsi: oli siinä ollut touhua ennenkuin oli päässyt näin pitkälle. Kyllä Selman kanssa aina toimeen tulee. Nai hän Selman, vaikka lapsetkin ovat, jos Selma sitä vaatii. Taikka maksaa sovintoa. Olivat ne niin mukavia aikoja vuosi sitten. Selma siistisi huoneen ja paikkasi vaatteet ja tuli illoin. Selmalla oli vain yksi vika: se että hän mielellään kinasteli muiden miesten kanssa ja nauroi.

Mutta miten kauas hän on voinut ennättää? Jos hän on pysähtynyt kylään? Kaikki näkivät kuitenkin hänen häviävän kankaalle.

Kahden puolen kasvoi nuorta petäjää ja kahdenpuolen oli ojassa lumensekaista vedensohjoa. Pitkin hiekaista tannerta lepäsi mättäiden välissä lumitäpliä kuten keväällä. Lehtipuut oli halla pannut, niiden kelta ei loistanut kuten usein tähän aikaan, se oli mustunut. Äkkiä Aaretti huomasi Selman suullaan hiekkaisella töyräällä, ojan yläpuolella. Vaikka hän ei nähnyt kasvoja, arvasi hän että se oli Selma ja lähemmäksi tultuaan tunsu sinikirjavat vaatteetkin. Sydän hytkähti hänen rinnassaan. Hän ei voinut heittää hevosta, hän pysähtyi kohdalle ja huusi entistä morsiantaan nimeltä. Vasta kun hän huusi kolmannen kerran heräsi Selma. Hän oli ollut syvässä unessa.

Jopa oli käynyt huonoksi.

— Ihanhan sinä vapiset, sanoi Aaretti, kun hän oli päässyt rattaiden ääreen ja ojensi kätensä. — Oletkos sinä nyt vähissä vaatteissasi nukkunut tuossa?

— Kun en jaksanut kävellä.

Hän piti sinettynyttä kättään rattaiden laidalla. Huuletkin olivat siniset ja silmät kuopilla. Aaretti katsoi häneen pelästyksissään ja hänen sydänalassaan liikahti kipeästi kuten äsken katsellessa lapsia.

— Juokse vähän lämpimiksesi, ehdotti hän.

— Otatko sinä lapset? kysyi nainen äänessään odotusta.

— Tässä ne ovat, sanoi Aaretti.

Silloin äiti kävi kiinni päähänsä ja horjahti. Hänen täytyi istuutua tiepuoleen.

— Minä maksan, riensi Aaretti rauhoittamaan häntä.

Äiti ei itkenyt, huojutteli vain itseään ja valitti. Aaretti oli jo sanomaisillaan, että hän oli valmis menemään pappilaankin, mutta hän muisti samassa entistä Selmaa, joka oli ollut pulska ja punaposkinen.

— Minulla on täällä puolisataa mukanani. Ja miten sinä et ole kirjoittanut, olisinhan minä auttanut jos olisin tiennyt. Olihan meillä lähtiessäsi puhekin että lähettät osoitteen.

Selma vaikenä, ainoastaan huojutteli itseään ja äännähti silloin tällöin. Häntä rupesi vapisuttamaan.

— Tule tänne rattaille, on lämpöisempi... Tulisit nyt. Annanko minä takkini? Sinä saat kuoleman taudin. Puhuisit nyt vähän, mitä tällä välillä on ollut.

— Eihän niihin ole aikaa. Ja mitäpä ne siitä parantuisivat. Kunhan sinä vain otat lapset. Minulla on sulhanen. Hän on leskimies ja hänellä on kuusi lasta. Minä olin hänen huoneissaan tämän ajan, kun eivät ottaneet muualle. Hän on jumalaapelkääväinen mies. Mutta lapsia hän ei tahdo. Pelkää ettei kohtelisi yhtä hyvin kuin omiaan.

Aaretti vaikenä. Hän ymmärsi että hänelle tulisi vaikeaksi päästä eroon lapsista.

— Etkö nyt saa niitä hoitoon jonnekin, ehdotti hän.

— Jos minäkin vähän auttaisin.

— Hän ei tahdo että ne ovat siinä lähellä.

Äkkiä rupesi toinen lapsi huutamaan ja samassa toinenkin. Äiti kimmahdi seisoalleen ja sai voimia, vaikka hänen juuri oli ollut vaikea pysyä pystyssä.

— Minä en voi kuulla, minä en voi kuulla! huusi hän, piteli korviaan ja juoksi keskellä likaista tietä, vaikka syrjillä olisi ollut kuivempaa.

Aaretti saavutti hänet. Hän oli kuin suunniltaan, juoksi ja huusi yhtä ja samaa.

— Minä otan lapset, sanoi Aaretti vihaisesti. — Nouse rattaille, minä saatan sinut asemalle.

Hän ei tullut ennenkuin oli niin näännyksissä, ettei

enää päässyt minnekään. Nuori hevonen pelkäsi. Vaikea häntä oh saada rattaille. Aaretti kirosi.

Hervottomana istui äiti hetken, sitten hän heräsi ja otti lapset syliinsä. Ja rupesi hymyilemään ja nauramaan niille ja viihdytteli niitä povellaan. Mutta ne vain huusivat. Lopulta itki äitikin lakkaamatta.

Aaretti ei tiennyt junien kulusta. Mutta hän päätteli että jättää äidin asemahuoneeseen, kai hän sieltä yksinkin pääsee junaan. Hänen ei tarvinnut kysyä hevosta. Niin pian kuin hän päästi ohjia höllemmälle, lensi ori kuin noiduttu. Lika pärskyi kahden puolen. Ahteiden alla oli usein pahoja kuoppapaikkoja. Aaretti tekeytyi kuuroksi kaikelle valitukselle — mitäpä sitä kuunteli kun ei kumminkaan voinut auttaa. Tuuli alkoi käydä. Lehtiä varisi puista, pilvet kiitivät hajalleen ja vesi alkoi vetäytyä jäänitteeseen.

Aaretti ajatteli, ettei nyt mitenkään antaisi Selmalle puoltasataa markkaa, koska lapset jäisivät hänelle ja Selmallakin oli sulhanen. Hän tuumi että ehkä antaisi kymmenen markkaa tai ehkä viisikin riittäisi.

— Onko sinulla edes junarahaa? kysyi hän.

— On.

— Riittääkö varmasti? kysyi hän jalomielisesti.

— Varmasti, vastasi Selma väsyneenä.

— Taitaa olla hyvä mies se leski?

— Hyvä se on.

— Voit sinä siitä pulskistuakin, sanoi Aaretti jonkin ajan perästä ja ajatteli kateana leskimiestä. Olisi Selmassa ollut vähäisenkin entistään, ei häntä olisi antanut kenellekään.

Rupesi kyentelemään lunta. Selma peitteli huppuun lapsia vällyjen sisään ja katseli niihin pienestä raosta. Äkkiä hän kiskaisi peitettä syrjään, painoi poskensa kääröä vasten ja puhkesi valittamaan.

— Se on kuollut, se on jo ihan kylmä. Herra Jumala, se on kuollut!

Aaretti ajatteli: Jumalan kiitos! ja läiskäytti ohjaperiä. Nuori hevonen oli märkänä. Sillä kohdalla, missä tie meni rautatiekiskojen poikki, hän kysyi asemamieheltä junan kulkua ja kuuli, että juna lähtisi kymmenen minuutin perästä. Silloin hän antoi oriin mennä.

Nopeasti vielä hevonen kiinni ja äiti alas rattailta! Hän sai irrottamalla irrottaa sekä elävän että kuolleen lapsen hänen sylistään, nostaa hänet maahan ja puoleksi kantamalla kuljettaa läheisimmälle penkille. Kukkaron hän helposti löysi, mutta oli vaikeampi saada Selmalta tietoa, mille asemalle lippu oli ostettava. Lippua ja kukkaroa tuodessaan hän sanoi ystävällisesti myhäillen:

— Pistin viisi markkaa, ettei tulisi puutetta. Ei silti, että jäi sinne vielä kymmenen ennestäänkin. Onpa se mukavaa, että on hyvä mies.

Selma oli pitkänään penkillä asemahuoneen edustalla. Kun vihellys kuului ja maa alkoi täristä, nosti Aaretti hänet pystyyn ja läksi kainaloista pidellen taluttamaan kohti kiskoja.

— Jumalan haltuun nyt sitten, sanoi hän, — ja hyvää voimista vain. Ole nyt huoleti lapsesta, kyllä minä siitä pidän murheen.

Hänen täytyi saattaa Selma vaunuun asti, tämä ei voinut kulkea yhtään askelta yksin. Hän keikahti heti pitkäkseen tyhjälle penkille. Aaretti pelkäsi jäävänsä vaunuun, otti nopeasti hänen oikean kätensä ja sanoi hyvästi. Käsi oli tulikuuma. Ovelta hän katsahti taakseen ja näki märän, harmaan saalin peittämät hartiat ja leuan joka vapisi. Hän hyppäsi kiireesti alas. Parahiksi, sillä juna lähti paikalla. Hevosen luo rientäessään hän muisti, miten puolitoista vuotta sitten Selma oli tullut tästä, päässään pehmeä valkoinen liina ja kädessä mytty. Mies nieli itkua.

On se sentään mukavaa, että jäi tuo lapsi. Aina hän sen yhden hoitaa niinkuin äidille lupasikin. Miten pääsee perille Selma. Kunhan ei olisi kuoleman taudissa.

Hän tuli rattaille, veti varovasti lasten alta tukon heiniä ja pani hevosen eteen. Sitten hän erotti vällyistä pienen ruumiin ja peitti sen heiniin rattaiden perään. Hevonen oli pahasti ajettu. Isäntä kyllä suuttuisi. Ei se ollut koskenut heiniin. Hän taputti sitä ja puheli sille viihdytellen. Ei ollut mukana edes leipää. Eihän hän ollut aikonut lähteä kauas.

Oli kun olikin jäänyt kysymättä, oliko lapset kastettu. Ettei hän, hullu, kuitenkin ollut antanut naisten panna niitä hätäkasteeseen, kun ne siitä puhuivat. Voi, voi

sentään, mikä tuli! Mutta toisen, elävän lapsen, sen hän pitää kuin silmänsä. Se pitää kastettaman pappilassa ja sen nimeksi pannaan Selma.

Hiljalleen juoksi ori kotia kohti. Satoi lunta. Lapsi nukkui. Aaretin täytyi alituisesti raottaa vällyjä nähdäkseen, ettei sille tulisi mitään. Ja kun se rupesi itkemään, otti hän sen syliinsä, avasi takin, pani rintaansa vastaan ja kiersi vällyt ympärilleen.

Hänessä värähti, kun hän tunsii lapsen liikahtavan ruumistansa vasten.

EVANGELINE

Helteinen päivä viileni illaksi, kun vihdoinkin saavutin matkani määrän, S:n kaupungin. Kävin vielä mielessäni läpi, mitä ystäväni oli kirjoittanut. Muistin kirjeen sanasta sanaan:

»Jos nyt matkoillasi tiesi vie S:n kaupunkiin S:n läänissä — ja siellä tulet löytämään paljon hauskaa tutkittavaa — niin mene leskirouva Krasinskin luo, vie terveisiä minulta ja koeta päästä hänen kotiinsa asumaan. Hän on sivistynyt nainen, oikea puolatar. Mutta varo sydäntäsi, sillä hänellä on tytär suloinen kuin enkeli. Minun sydämeni oli kerran täydessä tulesa, mutta tyttö oli silloin liian nuori.»

Ajoimme surullisia katuja raihnaiden rakennusten ohi. Torin toisella puolen kohosi pieni valkoinen talo. Vaahtimattomuudesta huolimatta se tuntui ympäristössään ylhäisen yksinäiseltä. Villiviiniköynnös kiersi kuistia ja seiniä. Pysähdyimme talon eteen.

Tuskin olin päässyt alas rattailta, kun kuistille ilmestyi ikäänkuin vihreään kehykseen nainen, josta ei ensi hetkessä tietänyt, oliko hän nuori vai vanha. Tiheä harso ympäröi häntä polviin asti ja hänen kädessään oli kimppu valkeita ruusuja. Omituinen salaperäisyys verhosi häntä, en tiedä mistä syystä, ja koko taloa, josta ei kuulunut yhtään ääntä.

Tervehdin, kysyin oliko minulla kunnia puhutella rouva Krasinskia ja toin perille ystäväni terveiset. Rouva Krasinski oli jo kuullut tulostani, ystäväni oli siitä kirjoittanut. Hänen piti hetkeksi poistua, hän pyysi

sitä anteeksi, mutta kotiin jäisi vanha palvelijatar, joka opastaisi minut huoneeseeni.

Rouva astui äänettömästi alas portaita ja äänettömästi tuli talosta harmaa vanhus, joka otti matkalaukkuni ja johdatti minut viileiden huoneiden läpi siihen huoneeseen, jossa nähtävästi saisin asua. Vanhus veti ylös säleuutimet ja avasi ikkunan. Villiviiniköynnöksen päitä hyppäsi silloin vallattomasti sisälle.

— Täällä on vilpoista, eikö totta, sanoi vanhus hyvin kasvatetun palvelijan pidättyväisyydellä. — Oli kai hyvin kuuma matkustaa.

— Oli.

— Tässä on sitten kello, jos herra suvaitsee tarvita jotakin.

Jossakin kaukana huoneiden takana rämähti läppäkellon soitto. Itse nauha oli kämmenen levyinen, kirjottu helmillä, vuorattu silkillä ja päättyi helmitupsuun. Se olisi saattanut riippua minkä vanhan kirkon sakariston ovelta tahansa. Näin tutkittuaan, oliko kello kunossa, poistui palvelijatar äänettömästi.

Mehiläiset surisivat viiniköynnöksessä. Aution torin päässä asteli rouva Krasinski. Auringonpaahteisella kiveyksellä liukui hänen varjonsa hänen rinnallaan. Muuten oli kaupunki kuin kuollut. Mitähän hauskaa tutkittavaa tässäkin pesässä mahtoi olla. Mutta talon tytär — hänestä ei kuulunut eikä näkynyt mitään merkkiä, eihän hän mahtanut olla matkoilla.

Päätin varistaa hiljaisen talon lumot ja ryhtyä järjestämään tavaroitani. Huoneessani oli suuri tamminen vuode, pöytä ja pari tuolia, toisella seinällä riippui krusifiksi, kaunista vanhaa työtä, ja toisella taulu, joka nähtävästi oli lähtenyt taiteilijan kädestä. Peilipöytää koristi pieni ommeltu liinanen. Tahdoin kuvitella, että se oli talon neidin työtä ja että sen mukana sain tervehdyksen häneltä. Jonkin ajan perästä koputti palvelijatar ovelle ja toi teetä. Minun piti kysyä häneltä, missä neiti oli, mutta ties mistä syystä sanoin:

— Kauanpa rouva viiptyykin.

— Rouva käy aina tähän aikaan rukoilemassa, tuli vastaukseksi.

Niin, niin, ajattelin. Hän on tietysti yksi noita ylhäi-

siä naisia, joita aina näkee puolalaisissa kirkkoissa neitsyt Maarian alttarin edessä. Jokainen Puolan nainen kantaa surua ja tämän talon rouva oli ollut kokonaan mustiin verhottu.

Juotuani teen sytytin paperossin ja läksin ulos vaistomaisesti seuraten rouva Krasinskin jälkiä. »Kaupunki» oli yksi noita Länsi-Venäjän suuria juutalaiskyliä, joille likaisuus ja kurjuus ovat ominaisin piirre. Onnellisempien aikojen tähteitä, jos niitä on, tapaa kirkkoissa. Näin kirkon kummulla ja astuin sitä kohti. Torilta lähtevillä kaduilla vihdoin näin asukkaita. Puolialastomia juutalaislapsia juoksenteli vapaasti ja äidit istuivat käsitöineen puotien tai asuntojen edustalla. Katuojaan kaadettiin tuon tuostakin ämpärillinen likavettä ja nälkiintynyt koira tuli hakemaan siitä syötävää.

Kirkossa veisattiin. Minä kuulin sen ennenkuin olin päässyt sisään portistakaan. Heleälehtiset lehmukset värisivät kiviaidan sisäpuolella, varjostaen alttaria, joita oli pystytetty tänne uloskin. Sisältä tuli vastaan suitsutuksen ja vahakynttiläin tuoksun kyllästämä ilma viileänä kuin kellarista. Naisia oli polvillaan permannolla, auringonpaiste lankesi heihin läpi maalattujen ruutujen. Savu leijaili, lamppujen pienet punaiset liekit häälyivät. Mutta yli kaiken säteilivät täydessä auringonvalossa pyhän neitsyen kasvot. Hän seisoi alttarinsa yläpuolella pilvissä, katse tähdättynä korkeuteen, kädet ristissä rinnalla. Häneen oli koottu kaikki naisen sulo ja kaikki taivaan hyvyys. Hän oli korkea ja nöyrä. Lumotuna jäin hänen eteensä.

Vihdoin löysin penkin, jossa rukoili vanha mies. Hänenkin kostea katseensa etsi sädehtivää neitsyttä. En tavannut rukouksen sanoja, mutta löysin hartauden, jollaista en milloinkaan ole tuntenut. Ja kuin parempana ihmisenä nousin penkistä, kun vanhuskin siunasi ja nousi, ja tulin ihmisvirran mukana ulos lehmusten alle.

Vasta nyt huomasin etsiä emäntääni rouva Krasinskia. Ehkäpä hänen tyttärensäkin oli ollut kirkossa, heidän oli syystä tai toisesta pitänyt mennä kotoa eri aikoina. Rouva Krasinskia ei kuitenkaan ollut kansan joukossa.

Kirkkopihalta näkyi vettä ja viljavainioita, korkeita

joenrantoja ja tammimetsiä. Kiviaidan alemmalla syrjällä oli hautausmaa: korkeita puuristejä, pari kiveä ja jokin lehtimaja penkkeineen. Kummulla hautausmaan joenpuolisessa kulmassa kohosi marmorinen muistomerkki. Lähemmäksi tullessani näin että se oli tytön pää. Jalustaa kiersivät valkoiset ruusut.

Tytön kasvot olivat ihmeellisen kauniit ja tuntuivat kumman tutuilta. Hyvä hänen oli siinä levätä, joki virtasi vierellä ja vastarannalla humisivat satavuotiset tammimetsät. Kuka mahtoikaan nuori nukkujatar olla? Ei mitään nimeä, ei mitään kirjoitusta. Katselin kauan kuvaa, jossa sieraimet laskevassa auringossa tuntuivat liikahtelevan, ja menin sitten pienestä portista polkua myöten joelle. Siinä oli uimahuone ja laituriin ankkuroituna vene. Joen pinta kiilsii ilman värettä. Astelin hienossa hiekassa siihen suuntaan, mihin virta tuntui juoksevan, tulin käänteeseen, missä itkuraidat kosketivat vettä, ja seisoin äkkiä korkean, valkoisen ristin edessä. Se muistutti niitä, joita katolisissa maissa näkee tienhaaroissa. Ristiinnaulitun kuvan ympärille oli kiedottu seppäle valkeista ruusuista. Ne olivat vielä tuoreet. Kuvan yläpuolella luettiin kultaisin kirjaimin sana *E v a n g e l i n e*.

Evangeline — mitä se merkitsi? Oliko se nimi, tytön nimi? Oliko tässä hauta? Mutta miksei kuollutta sitten laskettu nukkumaan hautausmaahan? Oliko tässä onnettomuuspaikka? Vai oliko katolisessa kirkossa pyhimys Evangeline ja oliko risti pyhitetty hänelle?

Tulin asuntooni kysymykset mielessäni. Rouva Krasinski istui kuistilla käsitöineen, mutta hänen käytöksensä oli pidättyväistä enkä voinut kysyä häneltä mitään. Hän oli kaunis nainen ja valkeista hiuksistaan huolimatta nuorekas. Me menimme ruokasaliin. Siellä oli vanhanaikaista kuin museossa ja seinillä riippui puupiirroksia. Joimme teetä, porsliinit kilahtelivat käsissämme. Puhuimme vähän. Se mitä puhuimme, koski kaupunkia. Huomautin, että olin käynyt kirkossa ja nähnyt erinomaisen kauniin alttaritaulun. Silloin rouva Krasinski kertoi, että pari vuotta sitten oli tarkoitus ryhtyä korjaamaan koko kirkkoa. Varat oli jo kerätty, sopimukset taiteilijan ja rakennusmestarin kanssa tehty,

jopa osa rakennusaineistakin paikalla — kun hallitus kielsi korjaamistyön. Sehän on täällä niin tavallista. Siihenhän täällä päättyvät ponnistukset. Italialainen taiteilija oli kuitenkin juuri ehtinyt saada valmiiksi Maariankuvan, kun kielto tuli.

Rouva Krasinski painui työhönsä ja mielenliikutuksen varjo meni hänen kasvojensa yli. Olihan koskettu hänen maansa vaikeihin oloihin. Siirryimme sitten Puolan kirjallisuuteen. Hän tunsi sen perinpohjin ja monet kirjailijat olivat hänen persoonallisia tuttujaan. Hänen miehensä oli ollut sanomalehden toimittaja. Lomatöinään hän oli kääntänyt Goethea, Dantea ja Longfellowia. Hänen kuolemastaan oli jo kulunut pitkä aika.

Illallisen jälkeen siirryimme puutarhaan. Se oli niin pieni, että sen oikeastaan täytti vanha tammi, joka kasvoi keskellä ja jonka oksat ulottuivat tasapäiseen pensasaitaan asti. Orapihlajat olivat niin korkeita, että latvojen yli vain häämötti kaupungin hökkeleiden harjoja. Tammen rungon ja pensasaidan välinen ala oli täynnä ruusuja. Ne olivat kukkiensa runsaudesta kylväneet hiekkakäytävänkin valkoiseksi. Minä istuuduin penkille ja emäntäni liikkui ruusupensaiden keskellä taitellen pois kuivia oksia. Jos ruusujen keskellä olisi astellut tyttönen vaaleanpunaisessa puvussa, olisi kuvan nimenä voinut olla »Nuoruus». Tämän kuvan nimi oli »Suru». Mieleeni johtui, että näitä kukkia varmaan kasvatetaan neitsyt Maarian alttaria tai ehkä hautausmaata varten. Puhuimme kuitenkin varsin iloisesti ja rouva Krasinski käänsi minulle tuon tuostakin ranskaksi puolalaisen runonpätkän. Hän osasi Mickiewiczin ulkoa.

Iltarusko tuli tammenlehvään välitse puutarhaan ja ruusujen tuoksuun sekaantui liljojen lemu. Ne olivat kätöksä puutarhan laidoilla, mutta kun kaste lankesi, eivät ne enää voineet salata itseään. Samalla alkoi joelta päin kuulua satakielten vihellys.

Minut valtasi kaiho. Jos nuori neiti Krasinski olisi seisunut tuossa ruusujen lumella, olisin varmaan heittäytynyt maahan hänen eteensä ja syleillyt hänen polviaan.

Aurinko laski nopeasti, tuli kosteaa ja me läksimme sisään. Näin puolihämärässä matalien huoneiden rivin.

Kaikkialla oli vanhanaikaisia, harvinaisia huonekaluja Vanhojen taulujen himmeystestä erosivat uudenaikaisen taiteilijan käsialat. Ne tuntuivat kaikki olevan saman persoonallisuuden työtä, nähtävästi jonkun perheen ystävän. Varmaan oli läheisessä suhteessa perheeseen myöskin se kuvanveistäjä, jonka luonnoksia ja puolivalmiita, jopa särkyneitäkin töitä näkyi pöydällä, jalustoilla ja hyllyillä. Tein nämä johtopäätökset sillaikaa kun rouva Krasinski pistäytyi ruokasalissa. Palatessaan hän kysyi, soitanko vai laulanko, ja kun en minä kyennyt kumpaankaan, rupesi hän soittamaan.

Mitä puolatar ulkomaalaiselle soittaisi muuta kuin Chopinia. Hänen luonteensa ja mielialansa kuvastuu siinä mitä hän valitsee. Rouva Krasinski soitti ensin hiljaisen preludin ja siirtyi sitten tuttuun balladiin. Minä istuin jonkin aikaa salin nurkassa katsellen hämärtyvään puutarhaan, mutta jouduin sellaisen lumon valtaan, että itesäilytysvaisto pani minut katkomaan lankoja, joita näkymättömät kädet kutoivat ympärilleni, ennenkuin olisi myöhäistä. Minä nousin ja aloin astella huoneissa. Kävin kuin unessa. Äkkiä havahduin. Olin joutunut pieneen kirkkoon tai pyhäkköön tai missä minä Olinkaan: tuo ei oikeastaan ole alttari, se voi olla kirjoituspöytä, mutta sen yläpuolelta katsoo sama Maaria, jonka näin kirkossa, ainoastaan pienoiskoossa. Ja tytön valokuvassa pöydällä ovat hänen kasvonsa ja marmorisella päällä hautausmaan kulmassa oli samat piirteet. Haalistuneen rukouskirjan vieressä on Longfellowin »Evangeline», paksut keltaiset vahakynttilät seisovat alttarin — eli kirjoituspöydän — kahden puolen ja kuvien ympärillä on kuihtuneita seppeleitä. Minä näen kaiken tämän silmänräpäyksessä ja aivoissani alkaa muodostua jokin johtopäätös, kun käsivarttani kosketetaan.

Vierelläni seisoo pieni harmaa olento.

— Herra, sanoo hän soinnuttomasti, — te aiotte rouvalta kysyä, mitä tämä on. Mutta älkää kysykö. Kuva on Evangeline-neidin, rouvan ainoan tyttären, joka hukui jokeen kymmenen kuukautta sitten. Rouva on ollut kipeänä surusta.

Hän oli vanha palvelijatar. Hän katseli minuun puo-

leksi nuhdellen, puoleksi rukoillen ja poistui. Kuin rikoksentehtijä, joka on tunkeutunut toisen ihmisen pyhäkköön, poistuin huoneesta ja jäin seuraavaan.

Evangeline on kuollut, minun Evangelineni, jota koko sielullani täällä olen huutanut luokseni. Hukkunut jokeen kymmenen kuukautta sitten. Minä kävin hänen haudallaan enkä tiennyt missä kävin. Minä kävin siellä niissä raidat itkevät enkä tiennyt miksi ne itkivät. Minä en koskaan näe Evangelinea, omaani, armastani.

En huomannut että soitto taukosi. Huomasin vasta että saliin sytytettiin tulta. Kynttilä kädessä tuli rouva Krasinski luokseni.

— Niin, se on niin ihmeellinen, sanoi hän, ja minä ymmärsin että hän tarkoitti Chopinin balladia. — Mutta minä olen armoton, kun en ajattele, että te varmaan olette matkasta väsyksissä. Hyvää yötä.

En ajatellutkaan levollemenoa. Ikävöittämiseni ulkomaailmaan oli niin suuri etten huomannut, miten oudolta hänestä mahtoi tuntua, kun kysyin ulko-oven avainta. Hän antoi sen minulle ja neuvoi naulan, johon se oli ripustettava. Lähtiessä suutelin hänen kapeaa valkoista kättään ikäänkuin se olisi ollut äitini käsi.

Astuin torin poikki. Koko kaupunki oli kuin kuollut. Ainoastaan satakielet elivät. Niitä oli kymmeniä ja ne huusivat toisilleen etempää ja likempää, eri äänillä, vihellyksin, toivotuksin ja liverryksin. Kirkonportti ei ollut suljettu, vavisten tulin hautausmaalle ja sydämeni lyönnit oli ainoa mitä saatoin erottaa, kun hain ruusupensaita ja valkoista tytönpäätä.

Nyt vasta ymmärsin kasvot. Äsken olin katsellut niitä kuin sokein silmin. Hiussuortuva oli kiertynyt otsalle, silmäluonten alla väreili murtuva katse, suupielistä oli tuskin vaiennut hätähuuto. Avonaisia huulia vasten löi aalto pehmoisena kuin harso. Yli veden nousivat vielä sieraimet, alle painui jo kaula ja rinta. Hartioille aukeni märkä tukka. Siinä oli marmori murrettu ja alkoivat ruusupensaat.

Evangeline, minun Evangelineni!

Olin viipynyt talossa pari kuukautta. Olin kotiutunut ja löytänyt kaupungissa työtä. Meistä oli rouva Krasinskin kanssa tullut ystävät eikä meiltä milloinkaan puuttunut puheenaihetta. Olimme pohtineet yhteiskunnallisia, uskonnollisia, valtiollisia ja kirjallisia kysymyksiä. Siihen mikä alituisesti oli mielessämme emme koskaan kajonneet: Evangelineen. Emme milloinkaan menneet kirkkoon tai hautausmaalle yhdessä. Joka päivä teki äiti yksin matkansa hukkuneen haudalle ja minä vaelsin sinne, kun varmasti tiesin äidin olevan muualla. Tuoreista kukkasista saatoin nähdä, että haudalla oli käyty. Itse puolestani en uskaltanut muuta kuin pistää yksinäisen kukan äidin kukkasten joukkoon. Eihän minulla ollut oikeutta Evangelineen. Ja kuitenkin häntä rakastin enkä olisi voinut elää päivääkään käymättä haudalla.

Eräänä päivänä — oli kirkas tuulinen päivä heinäkuun lopulla — astui rouva Krasinski jo varhain ylitörin kirkkomaata kohti. Söin yksin aamiaisen ja päivällispöydässä oli emäntäni hajamielinen ja itkettynyt. Illansuussa ajoi taloon tumma herra, joka otettiin vastaan kuin omainen, mutta jonka kanssa rouva puhui ranskaa. He viettivät tuntikauden lukittujen ovien takana ja lähtivät yhdessä hautausmaalle. Herra oli komea, nähtävästi eteläisen taivaan alta kotoisin.

Oli tämä toki liikaa. Hän ottaa tämän mukaansa Evangelinen luo. Millä oikeudella? Onko hän ehkä tuntenut elävän Evangelinen?

Minun teki mieli lähteä vakoilemaan heitä. He viipyivät sietämättömän kauan. Mitä heillä saattoikaan olla näin kauan tehtävää hautausmaalla? Oli hetkiä, jolloin raivoten tuijotin ikkunaan. Sain illalla juoda teetä yksin. Vanha palvelijatarkin oli itkenyt. Kuulin häneltä, että vieras oli ulkomaalainen taiteilija, joka oli viime vuonna asunut huoneessani. Siis edeltäjäni, jolla kaikissa suhteissa oli etuoikeus ennen minua, ensiksi elävään Evangelineen, sitten hänen hautaansa!

En jaksanut enää. Läksin ulos, mutta niin kauas kirkkomaasta kuin suinkin. Yksinäinen satakieli lauloi viidakossa joenrannalla.

Kun puoliyön tienoilla palasin kotiin, oli rouva Kra-

sinski vielä ylhäällä. Olin hänelle suuttunut, aioin lyhyesti toivottaa hyvää yötä ja hävitä huoneeseeni, mutta hän pidätti minut. Me istuimme kahdenpuolen ikkunaa ja katselimme puutarhaan, jossa ei enää ollut ruusuja. Kuu paistoi.

Rouva Krasinskin oli nähtävästi vaikea puhua.

— Minä olen ollut epäkohtelias emäntä, sanoi hän vihdoin. — Te ehkä suonette anteeksi kun kuulette. Tänään on muistopäivä. Tänään vuosi sitten kuoli tyttäreni Evangeline.

Hengitykseni pysähtyi. Minusta tuntui siltä kuin juuri olisin ottanut vastaan tiedon rakastettuni kuolemasta. Äidin valkea pää nojasi tuolin selustaan. Hän ei liikahtanut. Silmät olivat kiinni ikäänkuin hän olisi rauennut uneen saatuaan vaikean viestin huuliltaan. Hetken perästä hän jatkoi sammuvalla äänellä, silmät yhä kiinni:

— Minulla oli kaksi poikaa. Toisen tappoivat vankilassa, toinen nääntyi maanpaossa. Evangeline oli jäljellä. Kirkkomaalauksia uudistamaan saapui taiteilija ulkomailta. Näin hänet ensimmäisen kerran kirkossa. Olimme Evangelineen kanssa polvillamme alttarin edessä. Evangeline ei nähnyt muuta kuin pyhän alttarin, mutta taiteilija ei nähnyt muuta kuin Evangelineen. Seuraavana päivänä hän tuli meille ja pyysi Evangelinea malliksi. Pyhän neitsyen kuva täytyi maalata uudelleen. Minä epäilin ensin, mutta suostuin lopulta. Hän muutti myöhemmin meille asumaan.

Salista tuli atelieeri. Minä soitin hänen tehdessään työtä. Hän oli suuri maalari ja myöskin kuvanveistäjä. Hän oli kaunis mies. Evangeline, niin, hänkään ei ollut ruma. Nuoret rakastuivat...

Kertoja liikahti ja jäi sitten tuijottamaan eteensä. Oli niin hiljaista että saattoi kuulla kuutamon liukuvan yli permannon. En tiedä nimeä kaikelle sille mikä mielesäni eli.

— Oli perjantaipäivä, alkoi äiti katkonaisesti, — kun kuva valmistui. Sunnuntaiksi piti se saataman kirkkoon. Tehtiin työtä yöt umpeensa. Evangeline, joka kaiken aikaa oli tuntenut juhlallista velvoitusta suuressa tehtävässään, koristi alttaria ja järjesti mattoja ja

peitteitä. Oli lauantain iltapäivä. Kun kaikki oli valmista, polvistui hän oman kuvansa edessä ja rukoili. Hän oli saanut olla halpana välikappaleena ja hän kiitti Jumalaa siitä. Hänen oli lämmin ja hän ehdotti että lähtisi uimaan. Me lähetimme pojan noutamaan avainta kotoa. Minä huusin hänen jälkeensä, ettei hän menisi syvälle. Sulhanen palasi hetken päästä häntä saattamasta. Minä ompelin sakaristossa alttariliinan pitsiä ja rovastikin tuli kirkkoon.

Äkkiä karkasi taiteilija alas telineiltä, joilla hän viimeisteli jotakin. Minäkin kuulin hätähuutoja. Me syöksimme ulos. Rannalla juoksi ihmisiä, venettä irroitettiin, kaikki huusivat... Sitten en pitkiin aikoihin tiedä mitään ...

Hän pusersi käsiensä sisäpuolet vastatusten ja huojutteli itseään kuin rukouksessa. Minä saatoin nähdä kaikki: ihmisjoukon rannalla, veneen, joka työnnettiin joelle, ja tytön ruumiin, joka nostettiin vedestä.

— Evangeline oli kuollut, äänsi äiti. — Siitä on kokonainen vuosi tai siitä on vasta vuosi. Te voitte käsittää, mikä ilo minulle tänään valmistettiin, kun taiteilija tuli ja me yhdessä saimme rukoilla haudalla. Minun on ollut vaikea alistua Jumalan tahtoon. Minä en ole ymmärtänyt, miksi hän on ottanut minulta kaikki. Nyt tuntuu helpommalta. Ehkä ei enää ole kovin pitkälti siihen aikaan, jolloin pääsen lasteni luo.

Suuri ikäväöminen paloi silmissä valkeiden hiusten alla.

Äkkiä me molemmat säpsähdimme. Vanha palvelija seiso i edessämme. Hän suuteli emäntänsä kättä ja virkoi hiljaa:

— Salliiko armollinen rouva minun puhua?

— Puhu, sanoi rouva Krasinski.

— Minulle näytettiin tänä yönä unessa, miksi Evangeline-neidin täytyi kuolla. Minä olin olevinani kirkossa. Oli aamumessu ja permanto täynnä väkeä. Alttarilla polvistui yksi ainoa nainen ja kun minä katselin häntä tarkemmin, oh hän meidän neiti. Ja hänen yllään oli se sama valkoinen ja sininen paita, jossa hän oli silloin kun armollinen herra häntä maalasi, mutta kruunua ei ollut päässä. Kuva oli paikallaan seinässä. Yht-

äkkiä oikaisi pyhä neitsyt kätensä ja sanoi: »Evangeline-tyttäreni, tule minun luokseni.» Eikä meidän neiti heti sitä huomannut. Ja vielä toisen kerran kutsui pyhä neitsyt. Kolmannella kerralla neiti nosti päätään ja hänen hiustensa ympäriltä läksivät kultaiset säteet. Ja alttarikehä jakautui kahtia ja päästi hänet menemään ja hän liiteli alttaria ylös ja tuli pyhän neitsyen luo ja Jumalan äiti sulki hänet syliinsä. Ja samassa hetkessä he olivat muuttuneet yhdeksi. Minä vaivuin polvilleni ja itkin ja heräsin itkuun. Mutta nyt olen ymmärtänyt, ettei se voi elää, joka on saanut antaa kasvonsa Jumalan äidille. Herra Jumala kyllä tietää mitä tekee. Ylistetty olkoon hänen nimensä iankaikkisesta iankaikkiseen. Amen.

Vanhus veti esiin rukousnauhan, joka riippui hänen kaulallaan, ja suuteli ristiinnaulitun kuvaa. Sitten hän ääneti astui yli permannon, jolla kuutamon valovyöt lepäsivät.

Pian toivotimme toisillemme hyvää yötä, rouva Krasinski ja minä.

Muutamia päiviä myöhemmin jätin S:n kaupungin. Työni ei enää luistanut. Minä läksin kuten ihminen lähtee seudulta, jolla on kokenut jotakin kohtalokasta ja jossa hän on saanut haavan sydämeensä.

LIITENTAALIN VANHUKSET

Liitentaalin väki oli monta kymmentä vuotta sitten tullut paikkakunnalle jostakin pohjan puolesta. Niukasti elättäen suurta perhettään oli isäntä ensin hankkinut palstan ja ostanut kauppiasvainajan huoneet sekä pitänyt kestikievaria. Sittemmin hänestä oli tullut monen pitäjän rikkain mies ja hänen lapsensa olivat isäntinä ja emäntinä varakkaissa taloissa pitkin pitäjiä. Puhuttiin kyllä, etteivät rahat olleet oikeudella ansaittuja. Varsinkin ennen aikaan oli huhu itsepintaisesti liittänyt Liitentaalien nimeen vähemmän kauniita tekoja, mutta vuosikymmenet olivat siirtäneet todennäköisyyden tarujen lukuun ja Liitentaalin talo väkineen oli nykypolvelle vain mukava puheenaihe.

Sananparreksi oli tullut: »Liitentaali tuulettaa rahojaan.» Se sanottiin kun ajettiin talon ohi ja nähtiin ovi avoinna — ikkunoita ei talossa koskaan avattu. Ja kun jotakuta Liitentaalin vävyä tai tytärtä odoteltiin kokoukseen eikä häntä kuulunut, sanottiin: »Eivät ne ehdi, ne tuulettavat rahojaan.» Sananparsi oli alkuaan tarkoittanut isää, mutta se sovellettiin myöhemmin lapsiinkin. Liitentaalit eivät kuuluneet pitäjän hommaväkeen. Ei koskaan oltu Liitentaalia nähty yleisessä luottamustoitessa. Nuoremmille saattoi saada kaupatuksi osakkeen tai pari, jos oli kysymyksessä yhteinen yritys. He eivät olleet niin sitoja kuin ukko. Koko pitäjä nauroi vanhan Liitentaalin talonpitoa. Jos tahtoi saada kuvan maanviljelyksestä viisikymmentä vuotta sitten, saattoi mennä Liitentaaliin. Ukko ei kärsinyt uudenaikaisia peltokaluja, navettaan ei päässyt päivän sädettä ja kaupunkiin, kymmenen peninkulman päähän, ajoi isäntä

hevosella, vaikka rautatieasema oli monta vuotta ollut kahden peninkulman päässä. Taloa ei maalattu — turhaan oli isännän rakkain tytär Marjaana, joka eli emännänä Rekolan rusthollissa, lähettänyt kotitaloonsa muutamien tynnyrin punamultaa. Tynnyrit törröttivät kesät talvet aitan takana värjäten ympäristönsä verenkarsiksi ja lopulta hiljalleen lahoten. Joku esitelmänpitäjä oli käyttänyt Liitentaalia esimerkkinä siitä, millainen maataloudenhoito ei saa olla. Monena monituksena vuonna oli kuntakokouksessa nostettu kysymys siitä, että kestikievari muutettaisiin toisaalle. Mutta ei sattunut sopivaa paikkaa. Liitentaali sijaitsi mukavan välimatkan päässä molemmista seuraavista majataloista. Ja lisäksi oli totuttu siihen että Liitentaalissa oli kestickievari.

Muutamat pitäjän nuoret läksivät joskus kurillaan vieraisiin Liitentaaliin. Vierailun päätyttyä ja tultuaan ulos pihan piiristä he olivat pakahtua nauruun. Kuka ylpeili sillä, että oli tyhjentänyt kahvikuppinsa uuniin, kuka oli kaatanut limonaadilasinsa kukkaruokkuun, kun isäntäväen silmä välitti. Lusikoita talossa nähtävästi ei milloinkaan pesty, etteivät ne kuluisi. Ikkunoista pian ei enää saattanut nähdä ulos. Emännän röijy oli ollut väärin napitettu ja liepeen alta oli vilahdellut jokin eriskummallinen väri. Isäntä oli tuon tuostakin kopeloinut kaulaansa — hänen sanottiin pitävän kassakaappinsa avaimia kimpussa rinnallaan. Hän oli rikastunut myymällä viinaa ja metsää ja jollakin muullakin tavalla. Näitä kaikkia nauroivat pitäjän nuoret edetessään harmaasta huoneröykkiöstä, joka törrötti surullisten peltojen keskellä maantien laidassa.

Liitentaalista lähteneet lapset elivät aivan toisella oloissa. He hallitsivat suuria kartanoita, joista ei puuttunut uuden ajan ylellisyyttä. Mutta puhdasta maistaa ei ollut missään, mihin vain Liitentaalista tuli isäntä tai emäntä.

Lasten ja vanhempien suhde oli hyvä. Saita vanha Liitentaali oli valmis lastensa takia panemaan liikkeelle rakkaita rahojaan ja äiti piti alituksella valmiina kahta toista vuodetta, jotta koska tahansa saattaisi ottaa vastaan isännät ja emännät lapsineen, jos he tulisivat van-

haa kotiaan katsomaan. Kolme huonetta seisoi rivissä ja jokaisessa oli neljä vuodetta, patjoja ja peitteitä kukkurallaan. Näiden huoneiden ovet olivat aina kiinni ja emäntä kantoi avainta taskussaan. Kun »lapset» sitten joskus tulivat, olivat he kuolla häkään tilapäisesti lämmitetyissä suojissa, joissa lisäksi oli huonot muurit. He kävivät harvoin, vaikka ikävöivät vanhempiaan ja vanhemmat heitä. Toisilla oli pitkä matka, he kun asuivat ulkopitäjissä. Omassa pitäjässä olivat Auroora, Matilda Rikhartti ja Marjaana, eikä heillä ollut pitkä matka Liitentaaliin, mutta ei tullut lähdetyksi sittenkään, Aurooran ja Matildan oli vaikea päästä pieniltä lapsiltaan, jotka aina sairastelivat. Rikhartti kävi kilpa-ajoissa ja kokouksissa ja Marjaana ei tullut muuten. Hän oli sensijaan toimittanut Liitentaaliin telefonin ja puhui joka päivä isän ja äidin kanssa ja lähetti heille lahjoja. Milloin tuli tusina kahvikuppeja, milloin kaulaliina, milloin hamekangas — äidillä oli kankaita teettämättöminä laatikko täynnä. Marjaana lähetti usein sellaisia lapsellisia lahjoja, joista isä aluksi vain suuttui, niinkuin sen punamullankin ja monta muuta, mutta isä leppyi aina pian. Marjaana sai tehdä mitä tahtoi.

Hän tekikin mitä tahtoi. Rumia asioita hänestä kerrottiin. Hän oli kaunis ja nuori ja hänen iäkäs miehensä makasi halvattuna. Vanhemmat Liitentalissa eivät lainkaan tietäneet kaikkea. Pitäjän rovasti itse oli käynyt varoittamassa Marjaanaa ja hän kävi myöskin Liitentalissa, ei suorastaan Marjaanan takia vaan vanhuk-sien itsensä. Hän tuli huomauttamaan, ettei Liitentalin väkeä nähty kirkossa, ei edes kerran vuodessa ehtoollisella. Vanhempien jumalattomasta esimerkistä johtui, ettei lasten elämä ollut nuhteetonta, semminkin Rekolan emännän, joka oli pahennus koko pitäjälle. Rovasti viittasi johonkin vanhaan rikokseen, jonka väitettiin painavan sukua. Hän muistutti isännälle ja emännälle, että he jo ovat vanhat eivätkä voi tietää, miten paljon elonpäiviä on jäljellä. Kuolema tulee niinkuin varas yöllä. On paras valmistautua niin kauan kun vielä ollaan armonajassa. Rovasti ei likemmin kertonut Marjaanasta, vaikka vanha Liitentaali nimenomaan kysyi. Isäntään ei nimittäin kaikesta rovastin puheesta koskenut mikään

muu kuin se mikä tarkoitti Marjaanaa. Heti kun rovasti antoi suunvuoroa, sanoi hän tulevansa kirkkoon niin pian kun on rippi ja emännän pääsevän sitä seuraavalla kerralla. Rovasti huomautti, että olisi soveliasta nähdä aviopari yhdessä Herran pöydän ääressä, mutta isäntä sanoi, ettei se käy laatuun: molemmat eivät voi jättää kotia, saattaa tulla matkustavia ja muutakin. Mitä vikaa Marjaanan elämässä sitten oli? Jos hän huvitteli ja tanssejakin piti, niin omilla varoillaanhan eli... Rovasti löi nyrkin pöytään. Hän sanoi, ettei vielä milloinkaan ole tavannut niin paatuneita ihmisiä ja että Jumalan pitkämielisyys kerran tulee loppumaan.

Rovastin lähdettyä meni Liitentaali kamariinsa keittion taakse ja soitti kaikille lapsilleen iän mukaan ja kysyi heidän voimistaan.

Auroora itki telefonissa. Isäntä oli ollut poissa kolme päivää ja hän oli kysellyt tätä joka paikasta. Tiedettiin että hän oli humalassa lähtenyt kaupungin hotellista, mutta siitä oli jo kolmatta päivää. Ettei vain olisi ajanut sulaan tullessaan jään poikki. Lapset olivat kipeinä, ne kaksi aina vain vuoteessa.

— Älä itke, sanoi vanha Liitentaali ja ajatteli, että paras olisi jos isäntä ajaisi sulaan ja jäisi sille tielleen.

— Älä itke, kyllä isäsi aina sinut rahoissa pitää.

— Voi, voi isä, aina te niitä rahoja puhutte. Ei niillä saa terveyttä.

— Älä sinä... Mikä tulisikaan ilman niitä, oikaisi isäntä.

Matildan mies oli keuhkotaudissa ja kahdessa lapsessa sanoi tohtori niinkään olevan tartunnan. Matilda ei vaikeroinut, sanoi tynesti, että he pian odottavat loppua: isäntä on jo käynyt ihan syömättömäksi. Ja parastahan se onkin, että pääsee pois. He myivät juurikaan metsänsä ja hyvä hinta siitä saatiin. Ei hän näin telefonissa tahdo puhuakaan siitä kaupasta. Rikhartti sen välitti. Hyvän kestityksen se tosin maksoi, mutta kyllä kannattikin.

Vanha isäntä soitti hyvillään Rikhartti-pojalleen. Rikhartti oli yhä kaupungissa samaisen metsäkaupan takia ja yksiin iloihin oli joutunut vanhinkin lanko, Aurooran

mies. Emäntä, Rikhartin vaimo oli telefonissa. Hän sanoi, ettei kauan rupea olemaan tällaisessa menossa. Hän lähtee kotiinsa lasten kanssa, jollei tästä tule loppua. Nyt on karjakko isännästä niin hyvä, ettei hän muita näekään. Ja jahka hän tähän kyllästyy, niin pitää jotakuta toista.

— Mutta metsästä tuli hyvä hinta, sanoi vanha Liitentaali.

— Tuli kyllä, mutta mitäpä siitä. Tähän elämään ihan läikähtyy.

— No no no, sopii olla iloinen vain, kun tuli hyvä hinta. Sanoo sitten isännälle terveisiä ja että tulee kotona käymään.

Samantapaisia asioita kertoivat nekin lapset, jotka olivat naimisissa ulkopitäjissä.

Rekolasta vastasi miehen ääni.

— Kukas se on siellä? tokaisi vanha Liitentaali.

— Yksi vain! vastattiin leikkiä lyöden ja samassa tuli emäntä.

— Mitä sinä naurat? sanoi isäntä äreästi.

— Aina te minun nauramistani kysytte. Olisiko parempi että itkisin?

— Olisi. Isäntä on kipeänä.

Marjaana nauroi niin ettei voinut puhua.

— Älä hyvä lapsi naura, pyysi isäntä. — Kuka äsken tuli langanpäähän?

Marjaana puhui kuiskaten jollekulle vieressään ja huusi sitten veikeästi torveen:

— No se oli nyt se meidän agronomi. Ja tiedätkö te, kuinka karja on lisännyt parin kuukauden aikana! Tiedätkö, mitä paras lehmä antoi viime koelypsyssä? Kolmekymmentä litraa — mitä siitä sanotte? Ja me alamme lähettää maitoa kaupunkiin. Akseli sanoo — elikkä agronomi, että tulot voi nostaa moninkertaisesti.

— Sinä et saa pitää siellä sitä miestä... Jokos sinä taas naurat!

— Mitä te sitten ostitte minulle niin suuren talon ja annoitte vanhan miehen, joka heti halvattiin...

— Ei isäsi sitä voinut tietää.

— No ei ei, mutta eikö nyt ole hyvä, että tulot kasvavat?

- On kyllä, mutta... Kuka siellä laulaa?
- Laulaako joku? Kuuluu salista. Täällä on nuoria. Menevät piiriä salissa.
- Jokos siellä taas on vieraita?
- Marjaana kuiskasi uudelleen torven syrjään.
- Kotona voidaan kaiketi hyvin? sanoi hän sitten äänensä ilakoimista pidätellen.
- Tulee kovin kalliiksi, jatkoi isä keskeytynyttä lausettaan. — Heitä sinä se elämä, se on jumalatonta elämää, Jumalan pitkämielisyys loppuu.
- Marjaana purskahti nauruun:
- No isä kulta, mitä ihmeitä — onko rovasti käynyt Liitentaalissakin? Hän kävi täälläkin. Minä laitoin viinit pöytään, mutta hän ei huolinut. Isännän vuoteen laidalla istui enimmän ajan.
- Vanha Liitentaali oli mykkänä vähän aikaa.
- Mitäs hän isännälle sanoi? kysyi hän sitten jännittyneenä.
- Raamattua lasketti.
- Entä isäntä?
- Mitäs hän sitten — ei hän osannut sen paremmin puhua rovastille kuin muillekaan.
- Mitä rovasti sinulle sanoi?
- Jaa minulle? Samaa mitä teille ja mitä te minulle.
- Mitäs sinä vastasit?
- Nauroin.
- Sitä ei olisi saanut tehdä. Pitää totella rovastia. Joko sinä taas naurat...
- Isä! huusi Marjaana naurunsa seasta, — lähetänpö teille punamultaa?
- Jos sinä ... Oletko sinä riivattu! Entisetkin tynnyrit ovat vielä pystyssä aitan nurkalla. Jos sinä ...
- Isä! huusi Marjaana ja äänestä saattoi kuulla, että huoneessa oli muita, jotka seurasivat keskustelua ja kaiken aikaa kuiskuttelivat emännän kanssa, — jos te torutte minua, niin minä lähetän niin paljon punamultaa, että Liitentaali on kuin punaisessa meressä.
- Vai teet sinä pilkkaa vanhasta isästäsi... En minä vielä ole niin höperö, etten tietäisi, mitä peliä sinä pidät. Siellä on nytkin vieraita ja te nauratte kaikki. Naurakaa te vain...

Isä laski torven kädestään ja lyyhistyi tuolille piirongin ääreen. Tottumuksesta hän kopeloi vaatteita rinnallaan ja sai käsiinsä avainkimpun. Marjaanaa olisi pitänyt kurittaa lapsena — minkäs hänen enää teki! Isäntä ei vielä ollut monta huokausta vetänyt, kun Marjaana soitti.

— Isä, minä itken nyt, sanoi hän haikeasti, — kun te sillä tavalla lopetatte, ilman että sanotte edes hyvästi. Kuulkaas, minä tulen kotona käymään ... No ettekö tahdokaan? Minä en sitten tule. En, en tule, kun ette puhu sanaakaan. Ette te minusta välitä... No hyvästi sitten, kosk'ette sano mitään...

— Marjaana! huusi isäntä eikä hetkeen saanut sanaa suustaan, — Marjaana ...

— Tulitteko niin pahoillenne siitä punamullasta? En minä lähetä punamultaa. No, joko te olette hyvällä päällä?

— Tule kotona käymään ...

— No tulen, tulen, nousevalla viikolla tulen. Olettekos nyt oikein hyvällä päällä ...

Mutta Marjaana ei tullut pitkään aikaan ja hän tuli yleensä harvoin. Hänen vanha miehensä makasi puhumattomana. Sitä kesti vuosia. Agronomi ei ollut talossa pitkäaikainen. Hänen jälkeensä otti Marjaana suosionsa sahan kirjurin, pitäjän juopon apteekkarin, sanomalehdentoimittajan, joka oli kesävieraana paikkakunnalla, ja muita.

Aurooran mies oli ajoittain raivohullu. Niinä aikoina pelkäsi koko kylä eikä häntä vastaan uskallettu mennä muuten kuin joukolla. Kohtausten jälkeen hän katui ja pyyteli itkien anteeksi syntejään pihamaalla kaikkien kuullen. Vanhin poika piti taloa. Hän joi yhdessä isänsä kanssa. Hänen vanhimmassa lapsessaan oli kaatumatauti.

Matildan ensimmäinen mies oli kuollut ja hänen toiseen mieheensä oli tullut keuhkotauti. Joka vuosi kuoli talosta lapsi ja joka vuosi syntyi uusi.

Rikhartista oli isällä iloa. Kun hän oli myynyt kolmen talon metsät ja yhdistänyt maat, mikäli niitä saattoi yhdistää, sekä kaupannut palstat, mitkä eivät sopineet hänen alueihinsa, oli hän rikkain mies monessa pitäjässä.

Hänen emäntänsä vietti suurimman osan päivää sängynpohjilla. Hän tiesi, kuten koko pitäjä tiesi, että isäntä ylläpiti naisia pitkin torppiaan.

Vuodet kuluivat.

Lapset ja lapsenlapset saivat viettää häitään, hautaisiaan ja ristiäisiään ilman että vanha väki Liitentaalista liikahti. Isäntä ei enää lähtenyt muualle kuin kaupunkiin — sanottiin hänen käyvän tutkituttamassa setelejään, etteivät ne kävisi yli-ikäisiksi. Sekä hän että hänen emäntänsä olivat jo vanhat.

Tuli sitten eräs helmikuun päivä.

Liitentaalin isäntä oli ruokasijallaan, kun piikatyttö hyppäsi kestikievarin puolelta keittiön läpi kamariin. Kauheaa sitä oli nähdä: silmät selällään makasi isäntä, katse käännettynä piironkiansa kohti. Tyttö näki kaikki tyynni, vaikka vielä oli hämärä. Tuskinpa siitä sen parempaa päivää tänään valkenisikaan. Lunta tuiskusi taivaan täydeltä.

— Siellä on matkustavainen, sanoi tyttö.

Isäntä ei kuullut. Piippu oli maassa hänen vieressään ja kuin lasisina tuijottivat silmät piironkiin.

Tytttö yritti uudistaa sanojaan, mutta pelästyi, että jos isäntä onkin kuollut, ja juoksi keittiöön. Emäntä oli pannut likoon eltaantuneita silakoita ryöpäyttääkseen ne päivälliseksi. Hän paahtoi kahvia hiilloksen ääressä ja hänen vanhat, riippuvat kasvonsa punoittivat. Terävästi hän katsahti tyttöön, joka sammalsi käsittämättömiä sanoja, työnsi kahvipaahtimen hänelle, varoitti ettei saa päästää palamaan ja meni kamariin. Hänen ei tarvinnut muuta kuin tarttua isännän käsivarteen, niin nukkujan silmät menivät kiinni ja hän nousi pystyyn. Emäntä sanoi isännälle jotakin huuliaan liikuttaen, mutta ilman ääntä. Ne olivat rumia asioita. Isäntä heristi hänelle nyrkkiänsä ja lausui hänkin rumia sanoja. Vain he kaksi kuulivat toisensa. Huoneessa olisi saanut olla muita — he eivät olisi huomanneet kuiskettakaan lausutuksi. Liitentaalin vanhuksilla oli oma kielensä, jonka he lukivat toistensa kasvoista niinkuin kuuro poimii sanat puhuvan huulilta.

— Saisivat viedä kaikki tyynni, sanoi emäntä. — Sinä vain makaat.

— Kuka sinua kääkee päästämään tänne ihmisiä? vastasi isäntä. — Sentähden olet koirana oven takana että ilmoittaisit.

— Käyt niin kuuroksi ettet mistään tiedä.

— Käyt niin laiskaksi ettet viitsi vetää jalkojasi keittiöstä tänne. Kohta annat nimismiehen tulla suoraa päätä kamariin.

— Höpisit yöllä unissasi.

— Sinä höpiset valveillasikin.

— Mutta jollet sinä lakkaa nukkumasta silmät auki, niin minä ...

Isäntä hyökkäsi emännän kimppuun. Tämä sinettyi hänen käsissään ja huusi. Mutta huuto oli kuten puhekin äänetön. Hetken hän toinnutteli tuolilla, pää piironkia vasten. Sitten hän seurasi isäntää keittiöön. Kukaan ihminen ei olisi voinut nähdä, että he olivat riidelleet.

— Se matkustavainen herra sanoo, että hän on Rosnelli ja että hän tahtoo puhua isännän kanssa, toimitti tyttö.

— Mikä? sanoi isäntä.

— Siellä on matkustavainen herra, joka sanoo, että hän on Rosnelli ja että hän ...

— Rosnelli?

Isännän huulet liikahtivat ja vain emäntä näki, että hän toisti nimen, jonka tyttö oli lausunut.

— Rosnelli, Rosnelli, sanoi emäntä kovasti ikäänkuin olisi karaissut itseään. — Minä menen, lisäsi hän sitten huomattessaan, ettei isännässä ollut menijää.

Ja hän otti naulasta vanhan toppanutun ja varustautui menemään salin puolelle. Mutta silloin oli isäntäkin tointunut, työnsi hänet syrjään ja läksi paitahisasillaan kylmään porstuaan.

— Rosnelli, liikuivat hänen huulensa sillä äänettömällä tavalla, jota hän ja hänen vaimonsa käyttivät keskenään.

Keskellä salin lattiaa seisoj laiha kalpea mies. Isäntä ei tuntenut häntä eikä luullut nähneensä hänen suku-

laisiaankaan. Hän sai takaisin mielenmalttinsa ja kysyi äreästi, kulmiensa alta katsellen, mitä olisi asiaa.

Nuori herra asettui puusohvalle avaran salin toiselle puolelle, isäntä istui tuolilla ovensuussa.

— Onko isäntä kauankin asunut tässä? sanoi nuorukainen lapsellisella äänellä.

— Olenhan minä vähän aikaa.

— Jonkin kymmenkunnan vuotta?

Isännän silmä terästyi ja hän katsoi vaanien puhujaan.

— Ei ole tullut lasketuksi vuosia.

— No, oletteko kuullut puhuttavan suuresta varkaudesta, joka tapahtui täällä Liitentaalin kestikievarissa neljäkymmentä vuotta sitten?

— En, sanoi isäntä, mutta sitä ei kukaan muu olisi ymmärtänyt kuin emäntä.

Huoneessa oli hämärä. Lumisade ajoi suuria läiskiiä ruutuihin, jotka ennestään olivat vihertävät.

— Neljäkymmentä vuotta sitten, jatkoi nuori mies, — tuli tänne muuan herra maksamaan suuren tukkiyhtiön sitoumuksia. Hän oli yötä kestikievarissa ja aamulla oli hänen laukkunsa poissa. Siinä oli ollut puoli miljoonaa. Laukku löydettiin jonkin virstan päästä. Rahoista ei saatu minkäänlaista tietoa. Se herra oli minun isoisäni.

Huoneessa ei kuulunut muuta kuin lumituiskun sysäykset vasten ruutuja ja nuorukaisen askelet. Hän katseli ympärilleen ikäänkuin syövyttääkseen mieleensä jokaisen esineen. Toisella puolella huonetta oli kokoon lykätty vuode, patjojen päällä punakirjava, likainen peite, toisella auki työnnettävä puusohva. Suuri uuni oli halkeilleista, keltaisen vihreistä kaakeleista. Vastapäätä toisiaan olivat ikkunat, neljä luvultaan, välissä ikivanhaa, käpertynyttä sammalta. Pienellä pöydällä ikkunoiden välissä oli päiväkirja, mustepullo ja kynä.

— Nukkuiko hän tuossa vai tuolla? kysyi nuorukainen.

Emäntä seisoi äkkiä heidän edessään ikäänkuin olisi kasvanut esiin lattiasta.

— Ne on niin vanhoja asioita, ettei niistä enää tiedetä mitään, sanoi hän. — Me on tultu tänne muualta. Hevonen olisi valjaissa.

Nuorukainen meni kamarin ovelle, joka oli auki, ja viipyi hetkisen kynnyksellä. Huoneessa ei ollut muuta kuin vuode, pieni pöytä ja pari tuolia.

— Mitä niistä katselee, sanoi emäntä hänen takanaan.

Nuorukainen tuli saliin ja pysähtyi oven eteen, jossa ei ollut avainta. Ehdottomasti meni emännän käsi taskuun, jossa avain oli.

— Mitä tuolla on?

— Huoneita, sanoi emäntä ärtyneenä.

— Olkaa hyvä ja avatkaa!

— Ja vielä mitä. Siellä nukkuvat meidän lapset, kun tulevat käymään kotona. Ei siellä mitään ole.

— Tehkää hyvin ja avatkaa, pyysi nuorukainen hiljaa.

— Ei siellä ole kuin kolme huonetta ja jokaisessa neljä sänkyä. Ei siellä koskaan ole asunut matkustavaisia.

— Mutta ennen teidän aikaanne, sanoi nuorukainen itsepintaisesti. — Minun täytyy saada selville tämä asia.

— Herra lähtee nyt vain, ei se matkustavainen siellä ole nukkunut.

Nuori mies vilkastui.

— Ehkä te tiedätte jotakin?

— En minä mitään tiedä, joka olen tullut muualta. Se on toki liikaa, että herra tunkee joka paikkaan niin kuin me oltaisiin varastettu ne rahat. Jotka ollaan tultu muualta.

Emäntä paineli avainta taskussaan, pyyhki toisella kädellä nenäänsä ja veti kädellään sitten pitkin toppatakiaan. Isäntä istui tuolilla ovensuussa, käsivarret polvilla. Lumi tuiskusi ruutuun. Hetkisen tuijotti nuori herra lukittuun oveen, sitten hän kirjoitti nimensä päiväkirjaan. Koko aikaan eivät isäntä ja emäntä vaihtaneet sanaakaan. Emäntä seisoj ja isäntä istui.

— Minun täytyy tavata joitakin vanhoja ihmisiä, jotka muistavat, sanoi nuorukainen, sukelsi suureen turkkiinsa ja lähti.

Emäntä kuuli eteisessä tiukujen soivan tuiskusta. Isäntä kuuli saman saliin. Tiuku soi hiljaa. Isännästä tuntui siltä kuin nimi, jonka nuori herra oli piirtänyt mustakantiseen kirjaan, olisi huutanut ilman ääntä, kuten hän vuosien kuluessa oli oppinut huutamaan ja

puhumaan. Seuraavassa hetkessä hän oli kuulevinaan, että lukituissa huoneissa liikuttiin. Emäntä tuli parhaiksi ja tönäisi häntä kylkeen.

Minä menen luhtiin, sanoi hän, ja tyhjennän villat äiti vainajan kirstusta.

Isäntä ymmärsi hänet paikalla ja nousi.

— Minkälainen siinä on lukko? kysyi hän.

— Kuono.

— Pitäisikö käyttää sepällä?

— Että taasen puhuu pitkin kylää korjanneensa meillä lukkoja, kuten silloin toistakymmentä vuotta sitten kun korjautettiin piirongin lukkoja.

— Miten lukko sitten saadaan pitämään?

— Pannaan kirstu sängyn alle.

— Ja siitäkös puhe syntyy.

— Minä panen vaatetta päällepäin. Marjaanan lahjakankaat.

Aamuyöhön paloi tuli Liitentaalin keittiön takaisessa kamarissa. Vanhukset liikkuiivat sukkasillaan. Lattiapalkit vain narahtelivat ja piironginlukko vingahti, mutta sitä ei kukaan voinut kuulla, ulkona oli sellainen myrsky. Piikatyttö keittiössä nukkui sikeästi, kun emäntä pari kertaa käväisi häntä katsomassa.

Niin kauan kuin vanhukset olivat työssä, säilyttivät he tasapainonsa, mutta kun tulivat hiljaiseen vuoteeseensa, kääntelevät he ja vääntelevät eivätkä saaneet unta.

— Olikohan se varta vasten lähtenyt liikkeelle tämän asian takia? sanoi isäntä.

— Mistä minä tiedän.

He vaikenivat.

— Oletko vienyt lämpimäisiä vanhalle Kreetalle?

— Sokea Kustaakin tässä tuonnoin valitti, ettei ole tupakkaa.

He vaikenivat.

— Kuuletko sinä? sanoi emäntä ja nousi istualleen.

— Mitä?

— Tiukusta.

— Hullu sinä olet — ei suinkaan se keskellä yötä.

— Kyytipojalle oli sanonut palaavansa.

Emäntä, joka nukkui laidan puolella, keikautti jal-

kansa permannelle, meni maantien puoleiseen ikkunaan ja kuunteli.

— Se kiertää paraikaa nurkkaa — nyt se kääntyy pihaan.

Isäntä kammersi ikkunaan ja raotti uudinta.

— Säikäytät kuoliaaksi, sanoi hän. — Eihän täällä mitään ole. Nostan ylös koko rievun.

— Piika herää ...

Isäntä yritti vetää ylös vanhaa repaleista uudinta ja emäntä meni keittiöön katsomaan tyttöä. Isäntä haparoi kädellään kirstua vuoteen alla ja pani pitkäksien. Emäntä tuli jäljessä. Hän koetti turhaan etsiä asentoa.

— Kuka koko asian aloitti? sanoi isäntä.

— Huuda nyt, että kuulevat kylälle asti.

— Kuka tuli minun luokseni ja sanoi: joudu nyt katsomaan, se metsäherra on yöllä tullut pidoista ja on niin pätkässä, ettei tiedä kuusta eikä auringosta.

— Huuda nyt, huuda nyt!

— Ja sen päänpohjassa on laukku — olisikohan tuo niin kovanaan rahaa? Kukas niin sanoi?

— Mutta kuka laukun vieraan päänpohjasta otti ja kuka valjasti hevosen ja kyyditsi tyhjän laukun Lammin ahteen alle?

— Pidätkö suusi taikka minä menen ja puhun kaikki nimismiehelle.

— Minä otan valalleni, että olet hullu — niinkuin oletkin.

— Herra Jeesus, nyt se on pihassa!

Vanhukset jähmettyivät ja pääsivät vasta hetken perästä jalkeille. Ikkunoiden alla erottautui lumituiskussa hevonen ja reki. Mies huppuroi hangen läpi ovelle. Koko talo ryski, kun hän löi oveen. Vanhukset eivät liikahtaneet. Heidän sydämensä lyönnit olivat yhtä väkivaltaiset kuin matkustavaisen iskut oveen. Piikatyttö keittiössä äännähti, sytytti kynttilän ja hyppäsi porstuaa kohti. Isännän ja emännän piti sanoa hänelle, ettei saa avata, mutta he eivät voineet liikkua eivätkä puhua. He kuulivat oven käyvän ja porstuan lukon vingah-tavan. Raskaat askelet kulkivat yli siltapalkkien keit-tiön ovelle. Vanhukset tiesivät, että vieras seiso i kyn-nyksellä.

Täällä on matkustavainen, sanoi tytön ääni oven takana ja lukkoon kajottiin.

Ovi oli emännältä jäänyt panematta ruoppiin. Se aukeni. Isäntä ja emäntä seisoivat kuin kuvat lattialla. Äkkiä isäntä kaatui suinpäin permannelle.

— Tyttö, mene viemään vierasta saliin, huusi emäntä keittiöön ja potkaisi miestänsä. — Eihän se ole se, kuis-kasi hän sitten. — Tämä on kuka lienee. Pääsetkös ylös siitä. Minun täytyy hakea lakanoita, ei minulla tässä ole aikaa virvotella sinua. No ole sitten siinä, jollet pääse pystyyn.

Emäntä otti eteisen kaapista lakanat ja tyttö koetti sytytellä märkiä puita kamarin uuniin. Vieras asteli pitkin permantoa ja hieroi käsiään lämpöisiksi.

— Mikä isännälle tuli? sanoi hän.

— Se on niin huono päästään, sanoi emäntä. — Taisi olla häkää. Täällä ei pidä panna peltiä kiinni liian aikaiseen.

Isäntä korjattiin vuoteeseen. Hän ei yhtä kaikki ollut kuollut.

Kaksi päivää hän makasi, ei ottanut ruokaa eikä puhunut. Tunnusteli ainoastaan kädellään, oliko kirstu paikoillaan. Emäntä toimitti hänet saunaan ja keitti hänelle kahvia.

— Mitäs sinä nyt siitä säikähdit, toisteli hän tuon tuostakin. — Matkustavainen vain, mikä lienee ollut.

Mutta hän pelkäsi öisin niin ettei uskaltanut sammuttaa tulta, vaikka kauppias oli kallistuttanut öljyä. Kolmantena päivänä isäntä pyysi, että soitettaisiin Marjaanalle.

— Entäs muille lapsille, sanoi emäntä. — Eikös Rikhartille?

— Marjaanalle, sanoi isäntä ja pusersi kädessään avainta paitansa alla.

Kärsimys ei poistunut hänen kasvoistaan. Äänettömät sanat eivät enää tarkoittaneet emäntää, ne huusivat ikäänkuin johonkin tyhjyyteen. Emännän mieleen johdui, että tällaisissa taudeissa on tapana kutsua pappi, mutta hän ei ryhtynyt mihinkään toimenpiteihin.

Marjaana tuli. Hän ajoi kotitalonsa luhistuneesta portista kiiltävin valjain, kallis turkinkaulus pystyssä. Kun

isäntä kuuli hänen naurunsa eteisestä, sai hän sellaisen voiman että nousi ja meni tyttärtään vastaan. Mutta nauru vaikeni Marjaanan huulilta. Äiti oli ainoa joka saattoi puhua.

— Huonoa on ollut, sanoi hän kulkien keittiön ja kamarin väliä. — Mikä lienee tullut tässä perjantaiyönä kun kaatui aivan oikoiseksi lattialle. Lieneekö ollut halvaus. Mutta ei sen ole mikään paikka tunnottomana. Ja tämä on niin terveen näköinen tämä Rekolan emäntä. Et sinä vanhenekaan. Ja hoikka olet niinkuin tyttö. Mikäs sinun sitten on, kun ei ole lapsiakaan. Jo tämä isäsi nyt paranee, sauna tekee aina hyvää.

Kun äiti oli mennyt keittiöön, laski Marjaana käden isänsä otsalle. Isä oli pitkänään, silmät piironkiin päin.

— Mitenkäs se sinun kätesi on niin kylmä? kysyi hän ja vei kankeasti kouransa tyttärensä kädelle. — Sormuksiako ne ovat? Onpa niitä monta. Ovatko ne kalliitakin?

Marjaanan rinnassa tyrski itku ja hän pidätti sitä vaivoin. Käsi nousi isän pääläeltä, hän veti pois sormukset ja laski ne pöydälle. Emäntä toi kahvia. Kupit olivat Marjaanan lahja, ne seisoivat outoina vanhalla tarjottimella. Lautasella, jonka laidat olivat kuluneet, höyrysi lämmin vehnäleipä. Emännän posket olivat vielä kuumat paistamisesta.

— Tule nyt ja ota, sanoi hän. — Kupitkin uudistetaan vasta tänään.

Marjaana nieli kahvin kuin pahan lääkkeen.

— Ja leiponutkin te olette, sanoi hän.

— Paljonko isännän hautakivi tulee maksamaan? kysyi isä.

— Kolmatta tuhatta.

— Onpa se hinta, hämmästeli äiti.

— Älkää tuoko minulle enempää, pyyteli Marjaana äidin varustautuessa lähtemään keittiöön.

— Vielähän sinä juot kolmannenkin kupin, vakuutti äiti. — Niin harvoin käyt etkä joisi toista kuppia.

— Älä siinä puhu, ärähti isäntä, — tuo lisää.

Hän imi piippuaan ja katseli piironkiin.

— Lähetä nyt sitä punamultaasi, niin maalataan talo,

sanoi hän ja hänen kankea suupielensä tapaili hymyä.
- Lähetätkö niitä tynnyreitäsi?

Marjaana pyyhki ohuella, hyvänhajuksella nenäliinalla silmiään. Hänen päänsä oli kipeä. Äiti toi kahvia, hänen täytyi juoda ja luvata, että hän äidin kanssa lähtisi navettaan. Mutta kun äidin piti mennä, katsahti hän Marjaanan kenkiä.

— Ovatko ne silkkiä? sanoi hän ja taipui koettamaan niitä. — Ja tuollaiset soljet. Ovatko ne hopeaa? Aijai, kyllä ne tulevat kalliiksi.

Isäntä keskeytti hänet äreästi.

— Ei Marjaana minnekään mene. Tarha on sellaisessa siivossa, että sinne hukkuu...

Isäntä ja emäntä kiistelivät hetken. Marjaana jäi tuolille isännän päänpohjiin. He olivat enimmäkseen vaiti. Joskus sipaisi isäntä Marjaanan hihaa.

— Silkkiä, sanoi hän. — Missä sormukset ovat?

Marjaanan povi nousi ja laski.

— Mitä sinä teet — itketkö sinä?

Marjaana taipui tuoliltaan isänsä puoleen.

— Te olette kuolevan näköinen, sanoi hän itkuaan pidätellen.

Isännän katse pysähtyi hänen kasvoilleen. Se oli kuin lasista.

— Niinkö luulet?

Hänen puheensa ei tahtonut kulkea.

— Te kuolette, sanoi Marjaana eikä enää pidättänyt itkuaan. — Valmistakaa itseänne.

Hetken tuijottivat lasittuneet silmät mitään näkemättä tyttäreeseen. Sitten rupesi sairas pitämään kiirettä.

— Ota tämä avain — tästä rinnalta. Kaikki on sinun. Teet niillä mitä tahdot.

Marjaana itki menehtyäkseen. Isän käsi lepäsi hänen hiuksillaan kuin kaarnankappale silkkilankavyyhdellä. Äkkiä Marjaana taukosi itkemästä ja mielijohde herätti eloon hänen kasvonsa. Hän tarttui avaimeen isän rinnalla. Tuntui samanlaiselta kuin äsken, kun oli pitänyt juoda äidin kahvia. Hänen kätensä liikuivat hätäisesti, hänen ohimonsa takoivat. Siinä oli jotakin kammottavaa, että hän irrotti kuolevan isänsä kaulasta nuoraa, jonka varassa avain riippui. Hänen täytyi samalla nos-

taa harmaata päätä. Se painoi kuin olisi ollut kuollut kappale. Hän toimi täynnä eloisuutta, juoksi piirongille ja rupesi kuumeessa panemaan avainta reikään. Se ei sopinut. Hän hätäntyi: isän täytyy, ennenkuin kuolee nähdä mitä hän tekee! Hän kävi voimattomaksi piirongin edessä. Silloin hän kääntyi ja näki vuoteen alla arkun. Hän hyppäsi sitä kohti ikäänkuin se olisi ollut pakeneva saalis ja tempaisi sen keskelle permantoa. Avain sopi. Hän aukaisi.

Kankaista — huiveja ... Hänen omia lähettämiään

Hän rupesi mättämään niitä permannolle. Hänen valkoiset kätensä penkoivat esiin villoja ja pellavia. Vihdoin ne tapasivat pieniä paperipinkkoja ja sukanteriä, jotka oli sidottu kiinni pusseiksi. Hänen sydämensä sykähti ja veri valautui kasvoille. Lattialle lensi setelipinkkoja. Hänet valtasi raivo kun hän ne näki. Hän koetti repiä rahoja. Ne oli huolellisesti sidottu kokoon eikä hän saanut niistä irti kuin pieniä liuskoja.

Hän huomasi uuninsuun olevan avoinna ja rupesi paiskelemaan rahapinkkoja riutuvaan hiillokseen. Hän ei nähnyt, miten valkoiset hänen isänsä kasvot olivat. Huoneessa oli jo hämärä.

— Isä, kuiskasi hän polvillaan rahakirstun edessä ja haroi käsillään pimeyteen, — kerrankin minä saan tehdä siunattua työtä. Tiedättekö, että minä aivan pienenä lapsena näin, kuinka te panitte lankoja huoneen päästä toiseen ja tuuletitte seteleitä. Te ette luullut minun mitään ymmärtävän — minä makasin kehdossa — mutta minä näin kaikki. Sitten te naititte minut vanhalle rikkaalle miehelle — voi isä, ette tiennyt mitä teitte! Minun elämäni on ollut niin syntistä ja niin onnetonta.

Hän suistui maahan ja itki ääneen. Äkkiä hän muisti, että isä oli sairas, ja laahautui polvillaan vuoteen ääreen.

— Enhän minä syytä teitä, kuiskasi hän, — te olette rakastanut lapsianne ja annoittehan te nyt minulle tämän suuren lahjan: että sain hävittää... Ehkä minulle vielä voi alkaa uusi elämä.

Hän piteli isänsä kylmää kättä ja lepäsi, hiljaa itkien, pää vuoteen laittaa vasten.

Äkkiä tuli valonsäde hämääseen huoneeseen. Emäntä seisoi lyhty kädessä kynnyksellä.

Mitäs tämä on? huusi hän sillä mykällä kielellä, jonka vain isäntä oli elonsa päivinä ymmärtänyt. — Marjaana, mitä sinä olet tullut tänne tekemään! sanoi hän kauhuissaan tyttärelleen.

Lyhdyn valossa näki Marjaana isänsä kasvot. Ne olivat jo kuolleet. Käsi kylmeni kokonaan hänen kädes-
sään. Hän päästi sen ja antoi tilaa äidilleen. Äiti rupesi huutamaan. Marjaana pani kätensä ristiin ja tapaili rukousta.

ISÄ JA POIKA

Muutamia päiviä ennen joulua, kun Anna minä hetkenä hyvänsä saattoi odottaa kotiin poikaansa hänen pitkältä matkaltaan, saapui kartanosta kokonainen kuorallinen jouluvaroja. Vouti niitä oli tuomassa kuten aina ennenkin, mutta ei niitä ollut koskaan ollut näin paljon. Anna päivitteli nostellessaan säkkejä ja koppia reestä, että mihin hän saisi kaikki mahtumaankaan. Iloissaan hän oli, sillä Aarne tarvitsi vahvistavaa ravintoa vaivalloisen matkan jälkeen, ja mistäpä hän olisi sellaista ottanut, jollei paroni olisi muistanut. Paroni oli häntä kyllä muistanut, ei hänellä ollut valittamista. Kun kuorma oli tyhjennetty, jäi vouti panemaan kiinni hevosta, mutta Anna juoksi sisään toimittamaan kahvia tulelle ja tupakkaa esiin. Ei hänen tarvinnut sentähden kiirehtiä edellä, että huoneita olisi pitänyt siistiä: Annan pieni asunto saattoi minä hetkenä hyvänsä ottaa vastaan vieraita, niin hyvässä järjestyksessä se oli.

Vouti kopisteli lumet saappaistaan eteisessä, pani lakkinsa tuvan naulaan ja istuutui tuolille ovensuuhun, missä hänen oli tapana istua. Pöydän nurkalta ikkunoiden välistä hän löysi savukelaatikon ja tulitikut ja sytytti savukkeen aina heti pantuaan lakin naulaan ja poltteli Annan keittäessä kahvia. Näin oli ollut parikymmentä vuotta. Pari kertaa vuodessa oli voudille tullut asiaa Annan asunnolle.

— Onko paroni todella niin kovasti kipeänä? kysyi Anna päästyään päivittelemästä vastaanottamiensa lahjojen suuruutta ja kiittelemästä.

— Ei se siitä enää nouse. Tohtorit sanovat, että yli joulun voi mennä.

Anna kääntyi selin voutiin ja pyyhki silmiään.

— Sanovat kovasti muuttuneen? lausui Anna hiljaa.

— Muuttunut on, vastasi vouti.

Anna ei ollut sattunut näkemään paronia koko tähän vuoteen, jolloin Aarne oli ollut siellä kylmissä maissa. Viimeksi oli paroni ratsain tullut vastaan tiellä ja pysähtynyt ja kysynyt Annalta, mitä kuuluu ja onko poika kirjoittanut. Paroni oli ollut komea ja punaposkinen, vaikka hiukset olivat harmaat. Annalle oli tehnyt niin hyvää, että hän oli ollut purskahtamaisillaan itkuun: paroni ei ollut kahteenkymmeneen viiteen vuoteen puhuttellut häntä. Lahjat olivat tulleet voudin kautta. Käydessään työssä kartanossa oli Anna kyllä nähnyt paronin, ainahan hän oli liikkeellä. Mutta tuntui sentään hyvältä, että oli saanut häneltä pari ystävällistä sanaa: tiesihän silloin, ettei hän ollut suuttunut ja että hän muisteli poikaa. Vähät muusta. Anna oli monesti ihmetellyt, että paroni saattoi elää haluamatta nähdä ainoaa lastansa. Hänen tietääkseen ei paroni ollut tavannut Aarnea sitten kun Aarne tuli suureksi. Kerran hyvin kauan sitten oh paroni tullut Annan asunnolle iltahämärissä ja katsonut, että huoneet oli kelvollisesti tehty, ja seisonut kehdon ääressä. Mutta senjälkeen hän ei ollut lausunut sanaa äidille enempää kuin lapsellekaan ja Anna oli luullut hänen kantavan vihaa. Kunnes tässä vuosi sitten paroni tiellä puhutteli hevosen selästä. Senjälkeen oli Annalla ollut sisäinen rauha, kunhan vain ei olisi ollut levottomuutta Aarnesta.

Nuorella maisterilla oli yliopiston matkaraha ja vuoden hän oli kulkenut kaukana puolivillien kansojen keskuudessa. Ihmiset siellä kävivät puettuina eläinten nahkoihin ja asuivat maakuopissa, ja niin vaikea oli saada kirjettä sinne ja sieltä, että äidin ja pojan oli täytynyt elää kuukausimääriä toisistaan kuulematta. Sairaanakin Aarne oli ollut, tiesihän sen, niin kurjissa oloissa. Yökaudet äiti oli valvonut ja rukoillut hänen puolestaan ja sykkivin sydämin ajatellut, kuinka hän Aarnea hoitelee, jos tämän vielä saa elävänä takaisin.

— No, ei ole tiedossa päivää, milloin tullaan kotiin? sanoi vouti.

Hän ei milloinkaan maininnut nuorta maisteria enem-

pää kuin hänen äitiäänkään nimeltä heille itselleen, ja muille puhuessaan hän käytti ankarasti Aarnen arvonimeä lyseolaisesta maisteriin asti sitä mukaa kuin Aarne arvossa yleni. Aarnen äiti oli aina muille puhuessa »Koskisen Anna».

— Ei ole, mutta jouluksi on määrä tulla, vastasi Anna.

Voudin ja Annan välillä vallitsi suhde, johon ei koskaan oltu sanoin kajottu. Kun Anna nuorena tyttönä tuli kartanoon palvelukseen, oli vouti ollut siellä jo useita vuosia. Hän katseli silloin Annaa, kuten moni muukin katseli, ja Anna ajatteli häntä. Kerran kirkkomatkalla he ajoivat samassa hevosessa ja silloin vouti osti Annalle esiliinan, kun yhdessä oltiin asialla kauppapuodissa. Vouti oli pitänyt sitä alkuna, josta Annan tuli ymmärtää, mitä hän tarkoitti. Eikä hän senjälkeen puuttunut asiaan, vaan arveli, että kumpikin säästää tahollaan pari vuotta vielä. Silloin sattui se mikä sattui ja Anna joutui pois kartanosta ja paroni teetti hänelle huoneet. Vouti meni jonkin vuoden kuluttua naimisiin ja rupesi paronin käskystä silloin tällöin käymään asialla Annan asunnolla. Voudilla ei ollut lapsia ja hän silitti mielellään Aarnen päätä. Nyt leskimiehenä hän katseli Annaa melkein omaisenaan ja oli itsekseen päättänyt, että hän testamenttaisi Annan pojalle, mitä häneltä jäisi, ja pitäisi häneltä jokin satanen jäädä, vaikka hän vanhaksikin eläisi.

— Vieläköhän sieltä palataan yhtä jäykkänä miehinä kuin mentiin? sanoi vouti.

— Eiköhän maailma ole opettanut, vastasi äiti.

Vouti tarkoitti nuoren maisterin suhdetta paroniin. Alettuaan ymmärtää poika oli osoittanut sellaista itsepintaisuutta ja jäykkäniskaisuutta, että täytyi kauhista. Ei pienintä siitä, mitä paroni äidille lähetti, poika ottanut vastaan. Heti kun hän kuuli, että jyviä oli saapunut kartanosta, ei häntä saatu syömään leipää ennenkuin hän vakuuttui siitä, ettei leipä ollut kartanon jyvistä. Äiti tuli usein valehdelleeksi, koska poika muuten olisi kuollut nälkään. Aarne ei tervehtinyt paronia, jos he sattuivat vastatusten tiellä. Aarne käyttäytyi sillä tavalla, että täytyi ihmetellä paronin pitkämielisyttä. Toinen olisi ajanut perheen niin kauas kuin

tietä riitti. Mutta poika oli niin vanha, ettei häntä voinut pakkokeinoinkaan ruveta taivuttelemaan. Äiti ei saattanut tehdä muuta kuin rukoilla, että Jumala taivuttaisi hänen mielensä. Miten onnellista olisikaan ollut, jos Aarne olisi kauniisti antanut paronin auttaa — velattomasti olisi saanut lukunsa. Nyt painoivat velkataakat ja suuri osa lukuaikaa oli mennyt ansaitsemiseen. Äiti eli siinä toivossa, että vaivalloinen matka olisi kasvattanut nuorukaista ja taltuttanut hänen ynseää mieltään.

— Voitaisiin käydä paronia tervehtimässä, kun palataan, sanoi vouti.

— Luuletteko niin?

— Paroni on parina päivänä kysynyt, onko jo tultu siltä pitkältä matkalta.

Anna hykertyi istumaan ja mielenliikutus valtasi hänet. Entä jos paroni ikävöi ainoaa lastaan, entä jos paroni testamentissaan aikoo muistaa häntä. Aarnen täytyy tulla järkiinsä.

— Se on sellaista, aloitti vouti ja tuijotti eteensä permantoon, yskähti ja toisteli sanoja ennenkuin sai ne suustaan, — sellaista, että kuolevaa — kuolevaa pitää kohdella toisella tavalla — toisella tavalla kuin elävää.

— Niin kyllä, sanoi Anna ja pyyhki silmiään.

— Minä — kuljin minäkin — minäkin — minäkin ase taskussa viikon päivät — silloin ...

— Ase taskussa? toisti Anna ja vaaleni.

— Niin, kun oli tehty se — se — kirkkomatka yhdessä ja piti tuleman — sellainen. Mutta minä puhuin tässä asian paronille, ettei jäisi mitään omalletunnolle jos kuolema tulisi.

Anna meni lieden luo. Hän muisti, miten mustana vouti oli kävellyt niihin aikoihin, jolloin hän joutui pois kartanosta. Hänen teki yhtäkkiä mieli osoittaa voudille hyvyyttä. Hän meni kirstulleen nurkkaan, penkoi hetkisen ja kurotti sitten pöydälle savukelaatikon viereen koreasti kokoon käärityn esiliinan. Vouti tunsi sen samaksi, jonka hän kirkkomatkalla oli ostanut. Vähän aikaa viipyi Anna polvillaan kirstun ääressä, vaikka kansi jo oli kiinni ja vouti istui kyynärpäät polvilla. Sitten tuli Anna ja otti esiliinan. Hän hymyili

ja hänen katseensa oli maassa, kun hän pudotti vaatekappaleen levälleen ja pani sen vyölleen. Se oli kuin eilen ostettu.

Vouti ryki, Anna kysyi, eikö hän saisi kaataa lisää kahvia. Vouti kiitti ja sanoi hyvästi. Hän ei katsonut Annaan, mutta näki punakirjavan esiliinan ja muisti että se heistä molemmista silloin oli ollut kaikkein kaudnein kaupassa. Anna tuli taputtamaan hevosta ja antamaan sille leipää, kun vouti läksi. Sitä hän ei ollut tehnyt niinä kahtenakymmenenä vuonna, joiden aikana vouti oli käynyt täällä paronin asioilla. Nyt oli myöhäistä.

Aarne saapui päivää ennen jouluaattoa laihtuneena ja parroittuneena, mutta miehekkäänä ja iloisena. Tuskin hän oli antanut äidille kättä, kun hänen jo piti avata laukkunsa ja katsoa, olivatko paperit paikoillaan. Hänellä oli paljon papereita, jotka painatettaisiin, ja hän punnitsi pinkkoja kädessään ja kertoi, miten hän oli kirjoittanut ne kylmissä savupirteissä ja maakuopissa. Papereissa oli sellaisia asioita, jotka kuolevat kansojen mukana. Sadan vuoden päästä ei ehkä kukaan enää ymmärrä niiden kansojen kieliä. Sentähden on niin tärkeää, että pelastetaan, mitä vielä on pelastettavissa. Ne kansat siellä olivat pakanoita, hän oli tuonut mukanaan pari niiden jumalankuvaa. Äiti hätkähti, kun poika asetti hänen eteensä pienen puunuken, jolla oli sarvet kuin pirulla. Mutta se oli jumala. Äiti erkani liedellä olevista padoistaan ja kyynelten sekainen hymy, joka oli tullut hänen kasvoilleen samana hetkenä, jolloin poika astui kotikynnyksen yli, jäykkeni.

— Eikö sinne nyt sitten voi mennä lähetyssaarnaajia? keskeytti hän poikansa kertomuksen. — Yhtenään pidetään lähetysjuhlia ja aina vain lähetetään kuumiin maihin.

Hänen mieleensä johtui, että olisipa Aarne ruvennut papiksi, kuten äiti niin hartaasti toivoi, niin olisi voinut saarnatakin ja kastaa edes muutamia ihmisparkoja. Mutta hän ei näin heti ensi hetkessä tahtonut pahoittaa Aarnen mieltä moitteella.

— Syövätkö ne ihmisiä? kysyi hän äkkiä.

— Ei, ei minun henkeni ollut vaarassa, nauroi Aarne.

päinvastoin siellä on sellaisiakin kansoja, jotka eivät tapa mitään eläintä.

Se oli äidistä yhtä ihmeellistä. Miten voitiinkaan tulla toimeen tappamatta eläimiä? Mihin ne joutuivat lopulta?

— Kuolivat ja ihmiset söivät ne sitten. Söivät kuolleita eläimiä — sehän oli kauheaa!

Aarne nauroi ja asetti pienen puujumalan ruokapöydälle seinää vasten. Pöytä oli nelikulmainen, seisoi ikkunoiden välissä. Siinä se oli ollut niin kauan kuin Aarne muisti ja kukkia oli aina ollut ikkunalla.

— Mikäs pelakuunioiden on, kun eivät kuki? kysyi hän.

Äiti unohti pakanat ja pääsi tasapainoon.

— Eiväthän ne juuri koskaan näin joulun edellä. Mutta niissä on jo nuppujen alkuja.

Äidin herkut tulivat pöytään, pieni puujumala seisoi seinää vasten ja irvisteli ja Aarne söi ja kehui ja kehui ja söi. Äiti iloitsi hänestä ja kiitteli Jumalaa siitä, että hän oli kotona.

— Paroni on pahasti sairaana, kertoi hän.

Aarne lakkasi syömästä ja lensi punaiseksi.

— Ovatko nämä herkut kartanosta? sanoi hän.

— Älä nyt, hyvä lapsi, riensi äiti sovittamaan. — Kuulehan nyt ensin ...

— Tiedättehän, etten minä tahdo mitään kartanosta.

— Mutta paroni on tänä jouluna jaellut kaikille köyhille, ei yksin meille.

— Jaelkoon. Muiden sopii ottaa vastaan — ei meidän.

— Se on sellaista, että kuolevaa — kuolevaa pitää kohdella toisella tavalla kuin elävää.

Äiti itki. Poika vaiken.

— Kuka on sanonut että paroni kuolee? kysyi hän hetken perästä.

— Tohtorit. Yli joulun voi mennä.

Kotiintulon onnellinen vietto oli supistunut lyhyeen. Yksitavuisesti kyseli äiti kylmistä maista ja pakanoista, jotka niissä asuivat, ja väkinäisesti vastasi poika. Äiti oli pahoilla mielin siitä, että näin ensi iltana oli kajonnut vaaralliseen asiaan, ja lisäksi hän suri Aarnen taipumatonta luontoa, johon ei vaivalloinen viime vuosi-kaan ollut pystynyt. Aarnea raivostutti, että paroni oli

kipeänä ja ettei hän niin muodoin saanut vihata tätä niin paljon kuin saattoi vihata tervettä miestä. Muuten hän ei lainkaan uskonut, että paroni kuolisi. Mikä hänet tappaisi. Komea ja ylpeä hän oli ollut, kun he viimein maantiellä näkivät toisensa. Paroni oli ajanut vaunuissa ja hän, Aarne, oli astunut jalan. Hän oli iloissaan siitä, ettei ollut tervehtinyt eikä sittenkään tervehtinyt kun paroni kääntyi katsomaan taakseen. Mikä hänet tappaisi — jopa nyt!

Yhtäkkiä hänen teki mieli purskahtaa itkuun ja lyödä kuten hän oli tehnyt lapsena, kun toiset pojat olivat häntä kiusoitelleet. Jo varhaisessa lapsuudessaan, ennenkuin hän mitään ymmärsi, oli hänellä ollut sama tunne kerran, kun oli joutunut kartanon puutarhaan ja paroni sattui hänen eteensä. Hän oli luullut, että paroni löisi häntä ja hän oli uppiniskaisena mennyt päin. Hän olisi tahtonut, että paroni löisi. Mutta paroni oli laskenut kätensä hänen pääläelleen. Silloin hänen oli tehnyt mieli sivaltaa kättä ja itkeä. Hän olikin juossut pois ja mennyt tallin parvelle ja itkenyt siellä. Tästä tapauksesta ei äiti tiennyt eikä kukaan ihminen. Hän oli säilyttänyt sitä omana häpeänään eikä uskaltanut sitä ajatellaan, paitsi yksin, kun ei kukaan ollut näkemässä hänen punastumistaan.

Äiti ja poika eivät päässeet siihen hyvään sovintoon, mikä heidän välillään vallitsi aina kun vain ei kartanoa eikä paronia mainittu. Tuli jouluaatto ja havut sirotettiin permannolle ja haarakynttilät, joita äiti vanhaan tapaan oli valmistanut jouluksi, olivat pöydällä, mutta äidin ja pojan välillä oli asia, josta he eivät saaneet puhutuksi ja joka ei puhumatta parantunut. Vai olisiko parantunut puhumallakaan. Saadakseen helpotusta he tulivat puhuneiksi samoja asioita moneen kertaan ja menivät hyvin aikaiseen nukkumaan. Kuten edellisenäkin iltana Aarne tunsu outoa kipua ajatellessaan paronia ja ruokki itseään katkerilla muistoillaan paronista. Hän oli koko viime vuoden ollut niistä vapaana, mutta nyt ne tulivat uudella voimalla eikä niitä lieventänyt edes se että paroni oli kipeänä, päinvastoin se asiain tila lisäsi kalkkiin uuden myrkkypisaran. Paroni oli aina ollut myrkkynä Aarnen elämässä.

Koskisen Annan asumuksessa oltiin syvässä unessa, kun kulkuset helähtivät jouluyön pimeässä ja vouti heitti lunta ruutuun. Hänen täytyi jonkin hetken kolkuttaa ovellekin ennenkuin sai ihmiset hereille.

— Kukas siellä on? huusi Anna.

— Kartanoon olisi määrä tulla, vastasi voudin ääni.

— Herra Jeesus siunatkoon! pääsi Annalta ja hän juoksi vähissä vaatteissaan edellä sisään ja rupesi ajamaan hameita päänsä yli. Vouti löysi pimeässä tuolinsa.

— Meillä tehdään lähtöä, sanoi hän.

— Kenenkä on määrä tulla? kysyi Anna nopeasti ja takertui vaatteisiinsa.

— Mennään herättämään — sinne kamariin vain.

— Herra Jeesus sentään! toisti Anna itsekseen ja itku repi hänen rintaansa.

Aarne karkasi ylös vuoteestaan eikä muistanut missä oli. Hän rupesi kuin pahankurinen lapsi vikuroimaan ja intti, ettei lähde minnekään.

— Ethän sinä toki niin jumalattomaksi heittäydy, puhui äiti kauhistuksen vallassa, — että kiellät, kun kuoleva pyytää. Miten sinä seisot viimeisellä tuomiolla? Tällä laillako sinua äitisi on opettanut... ?

Aarne oli jo pystyssä ja haki vaatteitaan pimeässä. Äiti sytytti lampun ja siunaili lakkaamatta. Oli yhtä kaikki hyvä, että hän oli silloin nähnyt paronin hevosen selässä ja että paroni oli eronnut hänestä ystävällisin sanoin.

— Herroja on tuotu asemalta, kertoi vouti. — Mitä lienevät olleet lakiherroja. Ja armo Helsingistä on tullut. Mutta tohtoreita ei paroni enää tahtonut, oli sanonut, etteivät ne mitään tiedä.

Aarne tuli kamarista suuressa turkissaan, joka hänellä oli ollut matkallaan.

— Vai jo sitä on tultu kotiin, sanoi vouti ja katsoi tiukasti pörröisten kulmakarvojensa alta.

— Mitä kuuluu? vastasi Aarne ja meni samaa tietä ulos.

Voudin irrottaessa hevosta seisoi äiti Aarnen rinnalla hangessa ja veteli pientä huivia tiukempaan hartioitensa ympärille. Hän itki ja puheli:

— Vihastukaa ja leppykää taas ... Mitäs jos meidän

kuolinhetkellä joku sanoisi, ettei tahdo leppyä ... Kyllä sinun äitisi tiesi, ettei paroni häntä naisi. Sinun äitisi oli heikko.

Ensimmäisen kerran eläessään Aarne kuuli äitinsä sanoin koskettavan arimpaan kohtaansa. Hän kuumeni ja hänet valtasi sellainen inho, että olisi voinut lyödä äitiänsä. Nyrkki puserruksissa hän meni rekeen ennenkuin hevonen vielä oli irroitettukaan ja vouti hyppäsi kuskille. Reki painui metsätiellä pehmeään lumeen ja maanpinnan epätasaisuudet tuntuivat. Varvut löivät vasten kasvoja, luminen puu pudotti tuon tuostakin taakkansa suoraan rekeen. Taivas erottautui raskaan vaaleana metsän pimentoa vasten, jossa reki liukui kuin kujassa. Hentoiset latvat nousivat liikkumattomina taivaan valkeutta kohden. Oudosti helähtelivät kulkuset jouluyössä, jossa kuolema tuntui.

Aarneen kokoontui vuosien katkeruutta niin että hän tuskin saattoi hengittää. Minun pitää saada sanoa kaikki, päätteli hän. Muuten täytyy minun koko ikäni kantaa tätä taakkaa. En kiivastu, olen itseni herra, mutta hänen täytyy kerta kaikkiaan ymmärtää, mitä on antaa lapselle elämä, mutta kieltää siltä isännimi. Se, se, se hänen täytyy tietää, muuten ei hänenkään ole hyvä astua iäisyyteen. Jahka hän on tuntenut minun häpeäni kirvelevän sielussaan ja saanut sen anteeksi, sitten hän voi jättää elämän!

Nuori maisteri kokosi mieleensä yksityiskohtia. Voiko hän käyttää niitä, riippuu siitä, miten sairas mies on. Mutta pääasian, sen hän paiskaa vasten tämän kasvoja, vaikka tämä siihen kuolisi.

Vouti teki pari kysymystä, taisi kysyä jotakin matkasta. Sitten hän sanoi:

— Se on sellaista, että kuolevaa — kuolevaa pitää kohdella toisella tavalla kuin elävää.

Aarne toisti itsekseen hänen sanansa ja avasi turkin. Oli liian lämmin, hän ei ollut nyt Siperiassa.

Metsä loppui ja he ajoivat läpi suurten aukeiden, joiden lumipinnoissa ojien syvennykset tuntuivat. Puiston sisältä pilkotti tulta.

Aarnen sydän löi. Kymmeneen vuoteen hän ei ollut nähnyt kartanoa. Kuusiaita puutarhan laidalla oli kas-

vanut korkeaksi. Jotkin pensaat oli peitetty olkisuojuksilla. Koko alakerrasta loisti valoa. Talon herran ikkunat yksin olivat peitossa. Aarne muisti keittiön portaat, leveistä pääportaista hän astui ensimmäisen kerran. Kylmän eteisen seinällä paloi kuparijalustoissa kynttilöitä ikäänkuin olisi ollut juhlat. Eteisestä nousivat portaat yläkertaan. Nuori palvelustyttö tuli ja auttoi turkin vieraan yltä.

Salissa istuivat vanha rovasti ja paronin sisar. He puhelivat kuiskaten. Aarne tervehti heitä ylpeästi eikä istuutunut.

— Paroni on halunnut tavata minua.

— Niin, sanoi valkopäinen rouva, — veljeni on käsenyt, että hänet herätettäisiin heti kun te tulette.

Ja hän hävisi äänettömin askelin viereiseen huoneeseen. Rovasti silmäili nuorukaista mielihyvin niinkuin vanha ihmistuntija katselee puhdasta ja kaunista lasta.

— Maisteri on hiljan tullut kotiin?

— Toissapäivänä.

— Matka kävi onnellisesti?

— Kiitoksia.

Hopeinen kellonääni helähti. Sali oli hyvin suuri ja matala ja täynnä vanhoja muotokuvia. Korkeaselkäiset tuolit seisoivat kankeina pitkin seiniä. Sekä rovasti että Aarne odottivat vanhaa rouvaa.

— Paronilla on teille tärkeää puhumista, sanoi rovasti.

— Mahtaa olla, vastasi Aarne ja hänen äänensä kuului kovalta hiljaisuudessa.

— Ettekö istu, kehoitti rovasti hetken perästä.

— Kiitoksia.

Aarne jäi seisomaan. Vihdoin tuli vanha rouva ja vei hänet usean huoneen läpi. Viimeisellä ovella astui sairaanhoitajatar vastaan. Hän antoi kumartaen tilaa ja ovi sulkeutui nuorukaisen takana.

Hän näki korkeaselkäisen vuoteen ja kaikki hänen ajatuksensa keskittyivät sen ympärille. Maailmasta katosi muu. Hän näki valkoisen käden liikahtavan ja seurasi viittausta. Käsi ojentui häntä kohti. Hän ei voinut lyödä sitä. Se oli kylmä ja kankea. Siinä tuntui suuri sormus. Käsi viittasi häntä istumaan tuoliin, joka näytti häntä odottavan. Hän vaipui siihen eikä hetkeen

kuullut muuta kuin sydämensä lyönnit. Hän tapaili äskeisiä päätöksiään ja kutsui mieleensä katkeria muistojaan, mutta sai ne laimeasti tottelemaan. Tottuessaan himmeään valaistukseen hän näki selvästi kasvot vuoteella. Ne olivat kuin kuolleella. Silmätkin kiinni. Siinä olivat ihmisen kasvot paljaiksi riisuttuina, kuten ihmisen sielu on kuoleman hetkellä. Piirteet olivat suuret ja vakavat. Äkkiä niihin tuli elämää: silmät avautuivat ja katsoivat nuorukaiseen.

— Minä olen pyytänyt teidät tänne, aloitti kuoleva äänellä, jolla sotapäällikkö lausuu jäähyväissanoja rykmentilleen, — tarjotakseni teille nimeni ja omaisuuteni.

Hän vaikenä ja katsoi nuorukaiseen. Äänettömyys oli pitkä. Pojan kasvoilla vaihtelivat kalpeus ja puna. Äkkiä hän ymmärsi, mistä oli kysymys, ja sai takaisin vanhan vihansa.

— Ei koskaan, kuiskasi hän käheästi ja löi litteän kätensä vuoteen laitaan. — Tarjous tulee myöhään. Kiitoksia paljon.

Hän nousi ja heilautti päätään valmiina lähtemään huoneesta. Kasvot vuoteessa olivat liikkumattomat. Kellertävä nahka kulki luita myöten eikä päästänyt näkyviin pienintäkään punerrusta. Silmät katsoivat terävinä ja teräksenharmaina. Ne eivät päästäneet häntä menemään.

— Ottakaa varjostin pois, sanoi sairas äskeisellä äänellään.

— Mitä varten? leimahti nuorukainen. — Ikäänkuin me kaksi emme tuntisi toisiamme pimeässäkin. Jos paroni tuntee omat kasvonsa, niin paroni tuntee minunkin kasvoni. Vai tahtooko paroni ehkä vielä kerran nähdä nuoruutensa. Sopiihan se näin viimeisellä hetkellä.

Hän riisti varjostimen lampusta ja vei hehkuvat kasvonsa silmä silmää vasten valkeiden kasvojen eteen. Isä ja poika tuijottivat toisiinsa niinkuin kaksi petolintua, jotka valmistautuvat tappelemaan.

— Minä olen teitä vihannut, kähisi Aarne nyrkit valkoisina, — siitä asti kun opin ajattelemaan. Te olette ollut minun elämäni häpeä ja kärsimys. Mitä minä teen teidän nimellänne! Olen jo itse luonut itselleni nimen

ja se tulee kerran olemaan tuhat kertaa suurempi kuin teidän nimenne. Minä kiitän teitä siitä, että viime hetkellä annatte minulle tilaisuuden sanoa tämän...

Hän vaikenä. Sairas oli nostanut kätensä ja silitti hänen hiuksiaan. Nuorukainen ei liikahtanut. Kosketus kylmästä kädestä pidätti häntä ja hiveli oudosti luita ja ytimiä myöten.

— Lapsi, lapsi, sanoi sairas ja sively korkeaa otsaa.

Silloin suistui nuorukainen polvilleen, peitti käden huulillaan ja purskahti kuumaan itkuun. Hän paineli poskiaan pitkin sairaan käsivartta, hän voihki ja nauroi.

— Isä, isä.

Hän oli polvillaan maassa.

— Isä, isä, höpisi hän itsekseen milloin itkien, milloin nauraen sentähden, että sana oli kaunis, ja sentähden, että hän juuri oli oppinut lausumaan sen. — Ymmärrätekö, puhkesi hän äkkiä kuiskaamaan, — että minä olen teitä vihannut siksi, etten saanut rakastaa. Te olitte minulle suurin maan päällä jo silloin, kun minä olin lapsi ja tahdoin lyödä teitä. Isä, isä! Nyt te ette saa kuolla.

— Hyvästi, lapsi, keskeytti hänet vanhus, veti suuren kantasormuksen sormestaan ja pani sen nuorukaisen sormeen.

Poika pusersi kätensä nyrkiksi ja painoi huulensa sormusta vasten. Hän katseli kuolevan kasvoja viiltävässä tuskassa. Hän luki niistä, että isä ymmärsi hänet ja hyväksyi hänen ylpeytensä. Kuolevan kasvot hymyilivät. Niihin painui rauha. Äkkiä alkoivat äsken niin selkeät silmäterät mennä sekaisin. Poika iski hampaat nyrkkiinsä, ettei parkaisisi, ja jätti hoippuen huoneen.

Ulkona sarasti jouluaamu.

ELÄMÄNLEIKKI

E n s i m m ä i n e n p a i n o s i l m e s t y i 1915

ELÄMÄNLEIKKI

Matkustaessamme Suomen maaseudulla tapaamme siellä täällä hautausmaita, jotka sijaitsevat kaukana kaikista ihmisasunnoista, yksinäisillä kankailla. Ne syntyivät aikana, jolloin — sanoisinko — oli tullut muodiksi siirtää kuolleet niin kauas elävien mailta kuin suinkin. Yksinäisinä, tekisipä mieli sanoa hyljättyinä, lepäävät nämä Jumalan puistot nyt keskellä aavoja kankaita, valtamaanteiden laidalla. Kyytipojan pintaa karmii, kun hän yön aikaan lähestyy paikkaa, hän pakottaa väsyneen hevosen juoksemaan niin kauan kuin kolkkoa kiviaitaa riittää, ja hengittää helpotuksesta, kun on päässyt puolen kilometriä eteenpäin.

Näillä yksinäisillä hautausmailla täytyy kuitenkin olla vartijansa, joka valitaan elävien joukosta. Se on haudankaivaja. Tavallisesti on hänellä asumus aivan likellä hautausmaata. Hän on kylmäverinen — eli kuten maalaiset sanoisivat, »raakaluontoinen» — mies ja kylmäverisen täytyy olla sen naisenkin, joka on lähtenyt tänne kuolleitten naapuruuteen miehensä toveriksi. Millä tavalla lapset, jotka tässä asumuksessa syntyvät ja kasvavat, tulevat katselemaan elämää ja kuolemaa, katoaako heistä ehkä yhdessä kuoleman kammon kanssa tunne kuoleman juhlallisuudesta ja kauneudesta, sitä ei voi tietää.

Kerran satuin matkustamaan tällaisen yksinäisen hautausmaan ohitse. Oli iloinen kesäpäivä ja hautausmaallakin hymyilivät kukkasat. Kun ajajallani oli asiaa haudankaivajalle, jäin muutamaksi hetkeksi yksinäni rattaille. Aurinko paahtoi, pihkainen kangas tuoksui, hyönteiset leikkivät kukkasissa haudoilla, jostakin hiotusta kivipinnasta kimposi häikäiseviä auringonsäteitä.

Olin hyvän aikaa odotellut ajajaani ennenkuin huomasin, että lähettyvillä oli muitakin eläviä olentoja kuin hyönteiset. Hiekassa toisella puolen maantietä leikki lapsia. He olivat oudon hiljaisia, ei ihme ettei heitä huomannut, ja heidän leikissäänkin oli jotakin samalla kuumeista ja vakavaa. He eivät kiinnittäneet mitään huomiota ympäristöönsä he tuntuivat niin kokonaan vaipuneen toimeensa, että maantielle nähtävästi olisi täytynyt ilmestyä jotkut kultaiset satuvaunut ennenkuin he olisivat irroittaneet katseensa varustuksistaan. He olivat hiekkaan rakentaneet vallituksia ja jos jonkinlaisia varustuksia, nähtävästi kokonaisen linnoituksen. Varmaan he leikkivät sotaa. Ja tuossa he luultavasti olivat leikkineet päivästä päivään. Aurinko oli paahattanut heidän jäsenensä ruskeiksi kuin nuorten petäjien rungot, ja heidän hiuksensa olivat niin valjenneet päiväpaisteessa, ettei niitä paljon erottanut hiekasta. Jotakin oudon juhlallista oli tuossa leikissä, tein uudelleenkin sen huomion, vain silloin tällöin lapset hymähtivät tai puhelivat toisilleen. Sota onkin vakava asia, ajattelin, seuratessani sitä hartautta, mikä heijastui heidän kasvoillaan.

Yhtäkkiä nousivat he kaikki ylös, panivat kätensä ristiin ja alkoivat veisata:

Ma että täältä erkanen,
sen katson voitokseni.

Vanhan virren voimakas sävel kaikui yli hiekkaisen nummen. Ja nyt minä ymmärsin, mitä lapset leikkivät. Ei se ollut sotaa. Kelpo haudankaivajanlapsina leikkivät he tietenkin hautajaisia!

Ymmärsin heidät täydellisesti. He esittivät sitä ainoaa hauskaa, minkä he tunsivat. Ja he olivat todellisuudelta lainanneet kaikki mitä siihen tässä tapauksessa kuului: vakavuuden, juhlallisuuden ja hartauden. Koska hautaaminen heidän kannaltaan — nimittäin heidän isänsä ammattiin nähden — oli työtä otsan hiessä, toimittivat he leikkihautajaisiaan täytenä työnä, kokonaan kiintyneinä tehtäväänsä. He olivat hiekkaan rakentaneet kaikki mitä hautausmaahan kuului, aidan, ristit,

muistokivet, yksin vastakaivetun haudankin. Tässä työssä oli jännittäväisyyttä yllin kyllin ja heidän lapsensielunsa valoi työhön leikin hohteen. Eikä yksikään lapsi parhaimmissa vaatteissaan istuessaan äidin rinnalla joulukirkossa, iloisemmin, hartaammin ja juhlallisemmin veisaa virttä »Enkeli taivaan», kuin risaiset, paljasjalkaiset haudankaivajanlapset yksinäisellä nummella kalmiston vierellä veisasivat »ma että täältä erkänen, sen katson voitokseni».

Lasten äänet olivat aikoja sitten hävinneet kuulumattomiin, kun minä yhä ajattelin heitä.

Tulimme kylään. Oli se aika vuodesta, jolloin valmistetaan kesantopeltoja kylvöä varten. Hajoitettiin tunkioita. Sekä miehiä että naisia oli työssä. Kuormia tehtiin, kuormia kuljetettiin ja kuormia kaadettiin. Etäältä katsoen oli tämäkin jonkinlaista hautausvalmistusta: kuinka monet jyvät tulisivatkaan täällä haudatuiksi ennenkuin ne jälleen nousisivat ylös ja tuottaisivat uusia satoja. Jos äskeiset lapset olisivat asuneet täällä kylässä, olisivat he varmaan omistaneet itselleen tämän aikuisten leikin: rakentaneet johonkin hiekkakuoppaan tai pihamaan nurkkaan leikkipellot ja leikki-kuormat ja ahertaneet täydessä hartaudessa, työn vakavuus ja leikin ilo mielissään.

Tai en sentään tiedä. Oli huomattava ero aikuisten työn ja lasten työn välillä. Aikuisten työtä, kun he päivän helteessä ahersivat pelloillaan, ei kirkastanut leikin ilo ja leikin juhla. Arjen harmaus, pakko ja uneliaisuus hallitsivat aikuisia. On mahdollista, että lapset pettämättömällä vaistoillaan olisivat kavahtaneet valitsemasta leikkinsä esikuvaksi arkista peltotyötä. Mutta hautajaiset! Ja kaikessa juhlallisessa on aina iloa, koska siinä aina on sisältöä.

Leikissä täytyy aina olla juhlaa, muuten ei se ole hauskaa. Leikki ja juhla ne sulavat turmeltumattomassa tunnossa yhdeksi. Jos äiti iloisena ja hartaana hoitelee lehmiään navetassa, niin pieni tytär rakentaa leikkinavetan ja tekee navettaleikistään juhlan. Ja keran sulaa tämä leikki yhdeksi työn kanssa ja tuo navetatyöhön leikin ja juhlan. Jos isä tyytyväisenä ja nähden unia tulevista sadoista kaivaa ojaa pellollaan,

niin hänen poikansa pyytää häneltä ensi leluksen, ei sapelia, vaan lapion. Mutta ei tarvitse ajatellakaan, että lapset leikkisivät jotakin ikävää, hidasta, uneliasta ja arkipäiväistä. Olkoon se vieläkin sanottu: heidän leikkisään pitää olla juhlaa ja heidän juhlassaan pitää olla leikkiä ja molemmissa pitää olla toimintaa tai työtä. Juhla, leikki ja toiminta — siinä heidän turmeltumattoman mielensä vaatimus.

En milloinkaan ole selvemmin nähnyt arjen kirousta kuin silloin, kun haudankaivajanlasten luota tulín kylán aikuisten luo ja näin eron mikä vallitsee toiminnassa, joka suoritetaan juhلاميellellä ja toiminnassa joka suoritetaan arkimiellellä.

Juhلاميeli tekee keveäksi ja sisältörikkaaksi kaiken mikä joutuu sen piiriin. Se tuo mukanaan leikin sulon ja kirkastaa koko elämän. Juhلاميeli synnyttää eräänlaisen onnellisen tasapainon, se on kuin lamppu, joka kirkossa palaa pyhimmán alttarin edessä ja joka ei milloinkaan saa sammua. Se on kuin itse leikkivä valonsäde. Arkimieli myrkyttää kaiken mikä tulee sen vaikutuspiiriin. Se on syöpä ihmisen sydämessä. Se on sumu elämän merellä. Se tekee työn pakolliseksi, se ohjaa ihmisen puhtaat vaistot rumuuden teille, se vie harhaan hänen pyyteensä, se saattaa hänen sydämensä rivoksi, se muodostaa koko elämän erämaaksi.

Ah, eikö se ikävyys mikä painaa maaseutua, ole kotoisin juuri arjesta, arjesta joka on saanut valtoihinsa meidän sydämemme!

Minä kuulen kuinka te kaikki siellä kaukana nyt nauhdatte: arki — mitenkä ihminen pääsisi eroon arjesta? Viikossa on kuusi päivää arkea ja yksi pyhä, ja pyhäinkin täyttävät arjen askareet!

Kyllä, kyllä, mutta tässä on sittenkin erehdys. Me olemme ruvenneet kutsumaan kuutta työpäiväämme arkipäiviksi ja niin me olemme yhdistäneet tajunnassamme työn ja arjen. Työ ei kuitenkaan lainkaan kuulu arkeen, vaan sen paikka on leikkipuolella, juhlapuolella elämää. Arki käsittää meidän pahan-tuulemme, meidän tyytymättömyytemme, meidän napolisemistemme ja pikkuisuutemme hetket. Tällä kaikella ei ole mitään tekemistä työn kanssa.

Ajattelen taasen haudankaivajan lapsia: kuinka he olivat ymmärtäneet yhdistää toiminnan juhlan ja leikin. He leikkivät täydestä sydäimestä, heillä oli hauskaa, heidän jäsenissään vallitsi työn jännitys ja heidän mielis-
sään juhlan hartaus.

Minusta tuntuu, että ihminen on tehnyt rikoksen itseään vastaan, kun hän on sekoittanut arjen karvau-
den työn juhlaan ja päästänyt arjen juurtumaan sydä-
meensä. Jos hän mieliä päästä oikeaan suhteeseen elä-
män kanssa, on hänen vietävä työ valoisalle puolelle
elämää, leikkipuolelle, juhlapuolelle — sillä sinne se
kuuluu.

Maalaiset ovat varsin oikeassa, kun he napisevat arjen
ikeen alla. Ihminen ei tule toimeen arjen harmaudessa.
Ihminen tarvitsee leikkiä ja ihminen tarvitsee juhlaa.
Hän tarvitsee juuri sitä, mitä haudankaivajanlapset oli-
vat itselleen järjestäneet: juhlaa, leikkiä ja työtä. Jos
näistä kolmesta aineosasta teemme niinsanoakseni yhden
seoksen, niin saamme jotakin, jota me voimme kutsua
esimerkiksi nimellä »elämänleikki». Alkupuoli nimeä,
»elämä» sisältää elämän hartauden ja kuoleman juhlan,
»leikki» taas sen keveyden, jonka elämän katoavaisuus
ja ihmisen lapsenmieli vaativat.

Te vanhat vakavat ihmiset, älkää väittäkö leikkiä syn-
niksi — silloin te surmaatte ihmisestä lapsenmielen,
joka saa ravintonsa leikistä. Ja lapsenmielen täytyy
kestää hautaan asti. Leikki sydämessä ja juhla mielessä
on se valopilkahdus mitä te itsekkin, te vanhat vakavat
ihmiset, rukoillette vainioillenne ja karjoillenne. Leikki
ihmissydämessä on se öljy, jonka ihminen tarvitsee elä-
män varrella, jottei hänen lamppunsa sammuisi.

Tarkoitan leikillä sitä mitä näin haudankaivajanlap-
sissa, kun he viettivät hautajaisia: juhلاميelen, hartau-
den ja työn, tarkoitan sitä, mille me annoimme nimen
»elämänleikki».

Mieleeni johtuu toinenkin kuva.

Olin mukana juhlallisissa hautajaisissa Helsingissä —
ei leikkihautajaisissa, vaan todellisissa. Monet kymme-
net kuormalliset eläviä olivat saattamassa vainajaa.
Saattajilla oli seppeleet käsissä. Verkkaan solui saatto
katuja hautausmaata kohti. Kun tultiin Lapinlahden-

kadulle, jonka päässä hautausmaa sijaitsee, kokoontui vaimoja tienvarsille katselemaan komeutta ja myymälöiden oville ja puutalojen ikkunoihin ilmestyi ihmisiä. Jostakin syystä pysähdyttiin äkkiä, nähtävästi oli joitakin kuormia tullut tielle. Emme tietäneet miksi seisottiin. Joka tapauksessa ei päästy eteenpäin. Juhlallinen hautausaatto näki silloin seuraavan kuvan. Eräästä porttikäytävästä tuli käsikädessä tanssien kaksi tyttöä. He olivat noin kahdentoista ikäisiä kaupunkilaislapsia, he eivät olleet varakkaista kodeista, mutta he olivat saaneet punaisen nauharuusun hiuksiinsa, jotka valtoimena läikkyivät hartioilla, ja he tiesivät, että he olivat sievän näköiset. He tölmäsivät kadulle nauraen ja kuisuttellen toisilleen ja samassa he keksivät suuren hautausaaton. Ja ikäänkuin ottaakseen takaisin vahinkoa, ryhtyivät he nyt kiireesti laskemaan hevosia. Sitten kuului huudahduksia.

— Kuinka kauniita seppeleitä!

— Miten ruma hevonen — aivan kuin lehmä. Sel-
laista ei koskaan saisi ottaa hautausaattoon.

— Ai kuinka kaunis arkku!

— Se on niitä muodikkaita.

— Ne maksavat kaksisataa, sanoi isä.

— Lähdetään katsomaan.

— En minä viitsi.

— No tule toki portille asti.

Ja tanssien käsikädessä tyttöset seurasivat portille asti ja he seisoivat eturivissä, läheisinten surevien rinnalla, kun arkku nostettiin vaunuista. He eivät nyt puhuneet, mutta heidän silmänsä paloivat jännitystä ja huvinhalua.

En sanoisi näiden lasten mielialaa »iloksi». Sen nimeksi sopisi ehkä paremmin huvi. Siinä ei ollut mitään työstä eikä mitään juhlamielestä.

Tämäntapaista mieltä ihmiset elämässä tavallisesti ajavat takaa. Onko se kaunista, onko se onnellista, onko se hyvää? Onko se hauskaakaan?

Se mielenlaatu mikä oli haudankaivajanlapsilla heidän leikkiessään yksinäisellä kankaallaan kuuluu itse asiassa meille kaikille meidän ammattimme puolesta. Me olemme kaikki tavallaan haudankaivajia. Emmekö joka silmänräpäys hautaa jotakin? Hautaamme men-

neen hetken, kalliin hetken lyhyestä elämästämme! Se ei palaja enempää kuin ne vainajat, jotka me kätkemme hiekkaan. Emme milloinkaan saa sitä takaisin, se ei tule, vaikka me itkisimme silmämme kuiviin, emme voi tehdä tekemättömäksi mitä hetken kestäessä teimme, emme voi saada ajattelemattomaksi, mitä ajattelimme. Tänä hetkenä kiertää veri ruumiissamme, sydän sykkii yhdessä miljoonien sydänten kanssa, tuossa on tähtitaiivas, tuossa on suuri kaupunki, tuossa on kuoleman kanssa kamppaileva lähimmäisemme, tuossa on kedon tuoksuva kukkanen — seuraavassa hetkessä on kaikki tullut hetkeä vanhemmaksi, ehkä on lähimmäisemme vetänyt viimeisen hengenvetonsa, ehkä on kedon kukkanen menettänyt lehtensä, meidän oman ruumiimme koneisto on — huomaamattamme — heikentynyt, tähti-taivaalla ovat avaruuden maailmat muuttaneet asemaa. Kaikki tämä on tapahtunut yhdessä hetkessä, jonka me hautasimme. Ja joka silmänräpäyksen aikana me saatamme elämämme suuria, kalliita hetkiä hautaan.

Hautaan ja ylösnousemukseen.

Entä emmekö joka hetki hautaa sellaista, mikä meille elämässä on ollut rakasta? En puhu rahasta enkä tavarasta. Tarkoitin ihmisiä, joihin olemme olleet kiintyneitä ja jotka hylkäsivät meidät tai jotka me hylkäsimme. Ja vielä useammin me hautaamme hyviä, kauniita ominaisuuksiamme, joita itsekukin ihminen syntymässään on saanut. Ja vihdoin: emmekö joka päivä kuule sielukellojen soivan? Eikö jokainen vainaja, jonka kuoleman ne tekevät tiettäväksi, ollut veljemme Jumalan edessä, emmekö kaikki tule sovussa ja hiljaisuudessa nukkumaan maan hiekassa? Eikö jokainen meistä itse asiassa leiki hautajaisia?

Ja hautajaisiin ja kuolemaan liittyy aina ylösnousemus.

Juhlamieli, työ ja leikki ovat Jumalan lahja ihmislapsille.

Yhdessä muodostavat ne meidän kauniin elämänleikkimme.

IHMINEN JA HÄNEN PELTONSA

Kuten me kaikki tiedämme, on Suojärven ja Erämaan kirkkojen välillä pitkä asumaton taival. Jollemme satuisi tuntemaan juuri tätä taivalta, niin tunnemme jonkun toisen samanlaisen — niitä on Suomessa niin paljon. Erottuaan valtatiestä on maantie käynyt kapeaksi ja kahden puolen leviää yksinäinen salo. Suo itkee, kivikkomäet hautovat mielessään katkeria ajatuksia, kangas on ikävissään ja metsä elelee uneliaana aikojaan. Kyllä me ne tunnemme. Me olemme jokainen nähneet lehdot, joista puita on kaadettu turhanpäiten maahan mätänemään, meitä on jokaista puistattanut, kun yön aikana olemme kulkeneet läpi raa'an suon sumun, emmekä me ole voineet estää mieltämme lamaantumasta loppumattomalla kankaalla, jolle tuskin on jätetty siemenpuuta pystyyn. Alakuloisina olemme kyyköttäneet rattaillamme tai rekemme pohjalla ja laskeneet kilometripatsaita. Suomessa on paljon tuollaisia maita, joiden poveen ei milloinkaan ole työnnetty auraa tai äestä. Suomessa on paljon tuollaisia metsiä, joiden puunjuurille ei ymmärryksen ohjaama käsi milloinkaan ole pannut kirvestä.

Mutta kun pitkä kangas Suojärven ja Erämaan kirkkojen välillä päättyy, kohtaa kulkijaa iloinen näky: mäenrinteellä kohooa punainen asumus, ympärillä kukoistava pelto. Ja aidan takana askartelee vanha mies ja hänen vanha vaimonsa. He ovat liikkeellä aamusta iltaan. He nostavat pois joka kiven viljelyksen tieltä, he kitkevät maasta joka rikkaruohon, he auttavat joka puuta ja ruohoa kasvamaan voimakkaaksi ja oikoiseksi. Suorastaan kuin ihme vaikuttaa asumus

keskellä hylättyä saloa. On ensi hetkessä mahdotonta käsittää, miten tämä keidas on puhjennut tähän karuun ympäristöön. Onko tuo maa, joka tuottaa nuo lihavat tähkäpää, nuo paisuvat marjat, nuo mehevät juurikasvit, samaa kuin maa joka tässä vieressä kasvattaa kanervaa, saraheinää ja sammalta? Eikö ehkä jonkin ihmeen kautta juuri tähän kankaan laitaan maailmaa luotaessa ole sattunut oudon viljavaa maata ilman kiviä?

Ei, metrin levyinen kiviaita viljelyksen ympärillä puhuu kieltään sekin ja vanhan miehen ja hänen vaimonsa kädet — katsokaa niitä! Ne ovat suuret ja kovat ja täynnä pahkoja ja arpia, ja heidän vanhat kasvonsa ovat täynnä uurteita ja ryppyjä. Kun me näemme kivi-aidat ja vanhukset, niin me tiedämme, ettei tämä viljelys keskellä hylättyä korpea ole pudonnut pilvistä — se on ihmistyön tulos.

Ja malttakaamme. Ne jotka kaksikymmentä vuotta sitten matkasivat taivalta Suojärven ja Erämaan kirkkojen väliä, tietävät kertoa, että tältä samalta paikalta kankaan laidalla juuri silloin hävisivät eläjät köyhyyden ja puutteen vuoksi. Sillä kangas oli niin köyhä, ettei se kasvanut leipää. Tai ne jotka sitä asuivat, olivat niin heikot, etteivät he jaksaneet iskeä aseita tarpeeksi syvälle maakamaraan eivätkä antaa maalle sitä ravintoa, mitä se kaipasi.

Sen ovat nämä tehneet, nämä jotka rakensivat asuin-sijansa raunioille. He ovat auroin ja sahroin tunkeneet maahan. He ovat repimällä repineet sen auki, kymme-neen ja sataan kertaan. He ovat terävin asein irroittaneet kivet, he ovat kovalla raudalla pehmittäneet turpeet ja hienontaneet multakimpaleet. Ja jokaisen tuskallisen pitelyn jälkeen ovat he vuodattaneet lääkitseviä aineita haavoihin maan povessa. Se ei ole ollut helppoa maallekaan. Villin kasvullisuuden verkko on armotta revitty rikki, laskeutuneet maakerrokset ovat säälimättömästi viilletty auki. Maata on täytynyt ruhjoa ja haavoittaa.

Kun keväällä aurinko herättää luonnon ja nostaa vehreyden mullasta, niin me ihmettelemme villiä runsautta, joka peittää mäet ja notkot. Se on noussut ihmiskäden koskettamatta. Ne sadot, jotka ravitsevat ihmisen ja

hänen karjansa, ne eivät kuitenkaan nouse ihmiskäden koskettamatta. Ihmiskäden täytyy toimia lujana ja voimakkaana. Maa ei itsestään avaudu siemenelle. Se ei antaudu vapaaehtoisesti. Se täytyy avata. Toinen maa avautuu helpommalla — toinen vaatii armottomia aseita. Tulevat raudat ja piikit ja viiltävät poikki ja pistävät halki. Kamaran kovuudesta ja ynseydestä ei saa jäädä merkkiä jäljelle — kaiken täytyy taipua viisaan tahdon alle, kaiken täytyy sulaa, ennenkuin se käy mahdolliseksi kantamaan täyteläisiä satoja.

Mutta sitten ovatkin sadot taatut. Katsokaa vanhuk-sien viljelystä taipaleella Suojärven ja Erämaan kirkko-
jen välillä. Ette missään löydä raskaampia tähkiä, hyö-
tyisempää apilaa tai mahtavampia juurikasveja. Vilje-
lys on niin vankkaa, ettei kuivuus eikä kosteus siihen
sanottavasti vaikuta. Viljelys ulottuu syvälle maahan. Kädet, jotka nyt ovat vanhat ja koukistuneet, ovat iske-
neet voimalla ja aseet ovat olleet lujat ja terävät.

Te, jotka kuljette taivalta Suojärven ja Erämaan
kirkkojen välillä — kun te katselette iloista peltoa
punaisen asumuksen ympärillä, niin katselkaa myöskin
ihmisparia, joka on pellon viljellyt. He ovat aina työssä,
paitsi silloin kun he viettävät pyhäpäivää ulkona pien-
ten viljelystensä keskellä tai tuvassaan, punaisten pelar-
gonikukkien takana. Katsokaa kuinka lujaa tekoa nuo
vanhukset ovat. Tuollaisia jänteitä kasvattaa ainoastaan
työ, tuollaista sitkeyttä kasvattaa ainoastaan vaivan-
näkö. Näettekö kuinka kauniit he ovat.

Vai onko joku, joka ei ymmärrä tämäntapaista kau-
neutta, joka väittää vain verevässä nuoruudessa voivan
olla kauneutta? Joka näin väittää, se ei käytä silmä-
paria, joka hänelle on annettu, jotta hän näkisi. Nuoret
kasvot ovat usein kuin kirja täynnä tyhjiä, värillisiä
lehtiä. Elämä vasta kirjoittaa lehdet täyteen. Usein se
kirjoittaa kovia, onnettomia tarinoita, mutta usein me
viimeisillä sivuilla saamme lukea ihania asioita, niin
ihania, etteivät kauneimmatkaan värit nuoruuden leh-
dillä vedä niille vertoja. Ne ovat tarinoita työstä, tais-
telusta ja voitosta. Mitään kauniimpaa ei voi olla. Sil-
mät auki — ja katsokaa ihmisiä, jotka ovat käyneet
elämän koulua.

Katsokaa vanhaa avioparia asumuksessa kankaalla Suojärven ja Erämaan kirkkojen välillä. Kasvot ovat täynnä ryppyjä ja uurteita ja niistä paistaa lujuus, hyvyys ja lempeys. Se hyvyys ei ole sukua mielen pehmeydelle ja velttoudelle. Päinvastoin tämäntapaisen hyvyyden pohjana on suuri ankaruus ja vakavuus. Se joka tarvitsee lohdutusta suruun, se lähestyy mielellään tällaista kauneutta — eikä turhaan. Se joka kantaa petosta mielessään, pysyttelee siitä loitolla.

Tahdotteko vielä kuulla keitä ovat vanhukset punaisessa asumuksessa? He ovat köyhien lapsia, heidän vanhempansa ovat syöneet pettuleipää. Mies on syntynyt tässä kankaanlaidassa, hänen isänsä ja äitinsä olivat nuorena pariskuntana muuttaneet tyhjälle kankaalle ja siihen rakentaneet asumuksensa. Lapsia oli paljon, köyhyys oli suuri. Heidän elämäkertansa on sama kuin niin monen suomalaisen uutisasukkaan. Lasten täytyi lähteä maailmalle niin pian kuin he pystyivät kulkemaan. He hajosivat mikä paimeneksi, mikä lapsenpiiaksi. Vanhin lapsista, poika, kirosi kotinsa ja syntymähetkensä ja päätti lähteä etsimään onnea valtameren takaa. Höyrypäässä soitti hän hanuria laivankannella ja nauroi, kun näki muiden kyyneltyvän. Mikä se Suomen ranta oli? Muutama tuhat kuormaa multaa, laihinta lajia! Mitä se oli heille kaikille antanut? Tuskin leipäkannikan, tuskin vaatteet! Hänen vaiheensa uudessa maanosassa eivät käyneet merkillisemmiksi kuin monen muunkaan siirtolaisen. Hän koki jonkin aikaa nälkää ja vilua, oppi tekemään työtä ja nai kotipuolen tytön, jonka sattui tapaamaan. Lapsia syntyi ja lapsia kuoli. Elämä kirjoitti tuttuja tarinoitaan heidän kasvoilleen. Ne tarinat voivat syrjäisestä olla tavalliset, mutta ne ovat aina uudet silloin kun ne sattuvat omalle kohdalle. Varsinainen kärsimys alkoi Amerikan miehelle, kun hän kuuli, että isä ja äiti olivat kuolleet ja kotimökki joutunut vieraille. Silloin tuli hänelle koti-ikävä ja se on kova tauti, kun se todenperään iskee ihmiseen. Valoisat yöt, musta leipäkannikka ja köyhät polut syntymäkankaalla rupe-sivat vetämään häntä puoleensa. Ja kun tuli tieto, että miehen syntymämökki oli jäänyt autioksi, koska vieraatkin olivat sen hylänneet, kävi kaipausta Suomen mie-

helle ylivoimaiseksi ja hän myi kaikki mitä hän oli hankkinut itselleen kultamailla ja tuli kotimaahan ja osti syntymämökkkinsä rauniot. Niin ihmeellisesti voi käydä.

Ja nyt me tiedämme, että elämä sataan ja tuhanteen kertaan on iskenyt koettelemuksensa ja kärsimyksensä aseet tämän miehen ja hänen vaimonsa sieluun. Heidän on täytynyt itkeä ja tuskitella, surra ja murtua ennenkuin heidän kasvoilleen on piirtynyt se lepo ja se ilo, mikä niistä nyt loistaa. Moni raadanta ja moni kylvö on sen kankaan välillä, joka kasvaa kanervaa ja sammalta ja sen välillä, joka kantaa viljaa ja ydintä. Pitkä sarja taisteluja ja voittoja on sen miehen välillä, joka kiroten läksi kotimaansa rannasta ja sen, joka on tehnyt hylätyn kotikamaransa mallikelpoiseksi viljelykseksi. Aurat ja äkeet ovat sekä ihmisessä että hänen pellossansa tehneet tehtävänsä.

Ihminen kasvattaa peltoansa ja elämä kasvattaa ihmistä. Ei ihminen enempää kuin hänen peltonsakaan vapaaehtoisesti antaudu viljelykselle. Molemmat tarvitsevat teräviä aseita. Pellon viljelys tulee viisaan ihmistyön kautta lujaksi ja taatuksi. Ja lujaksi ja taatuksi tulee ihmissielu, kun se on ottanut vastaan elämän opetukset. Pellolla on apilaittensa tuoksuva punerrus ja raskaat tähkäpäänsä ja ihmisellä on rauha ja ilo. Mikään ei voi heiltä heidän yltäkylläisyyttään ottaa.

ERÄÄNÄ RIPPITYHÄNÄ HARTOLAN KIRKOSSA

Puhe kansanopistojuhlissa kesällä 1915.

Tämä tapahtui eräänä rippityhänä siinä kolkassa Hämeenmaata, jota kutsutaan Hartolaksi.

Oli pyhä. Sekä nuoret että vanhat olivat liikkeellä, koko Hartolan kansa riensi uuteen herranhuoneeseensa. Jo varhain oli vesien takaa tultu kirkkoveneillä ja nyt painettiin jalan läpi kukkivien vilja- ja heinämaiden sille pihkaiselle kankaalle, missä kirkko seisoo.

Vanhat vaimot tulivat tutuissa pyhävaatteissaan, kainalossa uskollinen virsikirja, josta niin monet kerrat oli veisattu siinä vanhassa kirkossa, joka nyt seisoi hylätynä, ikkunatkin jo rikki. Vanhat miehet tulivat puhtoisissa paidoissa, jäsenissään vielä tuoksu lauantai-illan saunasta ja tuoreista vastoista. Sokeat — ja niitä on Hartolassa paljon — hapuילוivat kepeillään tietä ja kohottivat sammuneita silmiään sinne päin, mistä valo tulee, valo, jonka hekin kerran omistivat, ehkäpä silloin ymmärtämättä, mitä heillä oli. Nuoret tytöt kulkiivat iloiten uusista, heleistä vaatteistaan, pojat helistelivät polkupyöräkellojaan. Pitkämatkaiset saapuivat hevosella. Talolliset tulivat kääseissä, linjaarirattailla, isäntä ja emäntä edessä, pikkutytöt takana. Köyhemmät ihmiset röykyttivät linjaalittomilla rattailla. Joskus istui muija edessä ja mies kiikotti takana laudan päässä — mikäpä siinä sitten oli hätänä. Syntyi kokonainen jono ajopelejä. Mukavaa se oli, hevosetkin juoksivat paremmin seurassa, eikähän nyt tomuttanut, sadellut oli koko yön eikä tietänyt, minä hetkenä taas alkaisi tulla vettä. Kaikki askeleet suuntautuivat pihkaista petäjikköä kohti, missä uusi kivikirkko nousee.

Hiljaisena leviää hautuumaa siinä vieressä. Vanhalla puolella sammaltuvat marmoripatsaat kilpaa puuristien kanssa. Heinä ja luonnonkukkaset ovat ottaneet haltuunsa haudat. Haapapuut levittävät valtaansa niinhyvin sinne, missä nukkuu se mahtava isäntä, jonka häitä kerran juotiin viikko — kuin sinne, missä yhteisten, nimettömien hautojen rivissä lepää se köyhä kestivaimo, joka ei milloinkaan nukkunut oikeassa sängyssä, vaan joka kallisti päänsä tuvannurkkaan penkille, päänalaisena koko vaatevarastonsa. Täällä, hautausmaalla, on ammoin lakannut vilppi, valhe, parjaus, kaikki, mikä maan päällä erottaa ihmisiä ja myrkyttää heidän elämäänsä. Samassa suuressa veljeshaudassa on maa yhdistänyt lapsensa maaksi, antanut heille sovun lahjan. Nimet ovat nekin ammoin unohtuneet. Mutta vainajat eivät kuitenkaan ole poissa: heidän ominaisuutensa — rehellisyys ja ahkeruus tai petollisuus ja laiskuus — ne elävät jälkipolvessa, ne ovat periytyneet, katsokaa: ne näkyvät kasvoissakin noilla ihmisillä, jotka paraikaa kulkevat kirkkoa kohti. Ja näiden vainajien teot säilyvät tähtkäpäissä tämän pitäjän pelloilla. Joko painaa voimakkaissa tähtkäpäissä työntekijän hiki ja vaivannäkö, tai nyyhkii kituvassa viljassa rikkaruohon keskellä heidän laiminlyömisensä ja huolimattomuutensa.

Tuolla uuden hautausmaan puolella vilkkuu valkeita liinoja. Siellä muistetaan vielä vainajia. Joku vaimo pysähtyy pienen poikansa kanssa kummun ääreen ja tuijottaa multa. Ajatteleeko hän, miten murheetonta elämä kuitenkin oli sen toverin rinnalla, vaikka oltiinkin niin köyhiä? Poika alkaa tempoa häntä hameesta: »Äit' hoi, nyt ne kantavat kuollutta portista.»

Ne kantavat kuollutta portista. Koko kirkkokansa saattaa häntä. Sekä tutut että tuntemattomat muodostavat kunniavartiaston haudan ympärillä. Sellainen on Hartolassa tapa. Ja jokainen tietää, että näin tullaan häntä kerran kantamaan sisään tästä portista. Näin tulee kolme lapiollista multaa kumahtamaan hänen arkkunsa kanteen, ja hautausvirsi ja ylösnousemuksen sanat tulevat soimaan kuten nytkin yli pihkaisen petäjikön... Äkkiä kumahtavat kellot. Valkeat liinat alkavat taasen vilkkua. On aika siirtyä kirkkoon.

Mutta herrantemppelin avonaisista ikkunoista helisi jo virsi pitkin kangasta ja siellä korkean katon alla istuivat miehet ja naiset. Liikkumattomana, harmaana kenttänä lepäsivät penkit ihmisineen harmaassa valaistuksessa, joka lankesi taivaalta. Naisten valkeat huivit olivat kuin lumitäpliä maalla, jolta routa vasta sulaa ja joka ei vielä ole alkanut vihannoida. Siltä näytti muutenkin kuin ei näiden ihmisten sieluissa vielä olisi alkanut elää. Heidän henkinen olentonsa tuntui muistuttavan huonetta, jossa on liian pienet ikkunat, ehkä vain sen verran reikää, että päivä häämöttäen pääsee sisään ja auringonsäde varkain tulee permannonpalkeille. Sellaisessa huoneessa on usein sisäänlämpiävä uuni. Uuninpankolla maataan pitkiä unia. Puhdistetaanko siinä pirtissä muuta kuin jouluksi ja juhannukseksi? Tietävätkö lapset, jotka siinä kasvavat, että työ ja rehellisyys tekevät ihmisen onnelliseksi? Tietävätkö he, että maailma on suuri ja täynnä ihmeitä? Kykenevätkö he ihmetellen ja syttyvinä pysähtymään näiden ihmeiden eteen? Vallitseeko mökin ympärillä järjestys? Helottaako ulkopuolella kesäisin iloisia kukkia? Helähteleekö sisäpuolella iloinen, kiitollinen nauru? Vai onko ehkä elämä aamusta iltaan ainoaa tyytymätöntä, harmaata raadantaa? Tai ehkei elämänajatukseen mahdu mitään muuta kuin rahan kokoaminen? Eikö iloa ja kiitollisuutta? Onko koko elämä kuin hengittäminen kellarissa, jonne ei pääse tähtitaivaan kuumotus talviöinä eikä auringonläike suvisina päivinä?

Tuolla istuu penkinpäässä keski-ikäinen mies. Hänen kasvojensa kirjasta saattaa lukea, että hän on perheenisä ja että hän on taistellut hallaa ja nälkää vastaan. Hänellä on ehkä ollut paljon lapsia, ne eivät kaikki ole tuottaneet hänelle iloa, ehkä vaimokin on ollut kiusaantunut ja toraisa. Joka tapauksessa saattaa tämän perheenisän kasvoista lukea, ettei elämä ole ollut hänelle helppoa. Hän on väsynyt. Hän on kuin puusta veistetty.

Tässä istuu terve, punakka nainen. Hän on ehkä ollut varakkaanpuoleinen tyttö, jolla on käynyt kosijoita ja joka on lähetelty pois kihloja. Isä ei antanut häntä rengille, joka hänen tähtensä kesti kaikki isän oikut ja

päähänpistot monta vuotta ja joka niin kauniisti pyysi tyttöä kerran juhannuskokolta tullessa, kukkivan pihlajan alla... Tuli sitten rikkaan talon poika ja sille isä tahtoi häntä menemään. Ja sen kihlasilkki hänellä on päässä ja sen sormukset hänellä on sormessa. Mutta hänen suupielinsä on syntynyt kova viiva kahden puolen ja hän katselee eteensä kuin kivettyneenä.

Hänen rinnallaan istuu vanha vaimo — mahtanevatko vaatteetkaan hänen yllään kuulua hänelle? Hän on varmaan niitä, jotka koko ikänsä saavat elää toisen tuvan-nurkassa. Ehkä hän on ollut orpo, jota on huudatettu perheestä perheeseen ja jota kukaan ei ole tahtonut, siksi, että hänen elättämisestään tarjottiin niin pientä hintaa. Nyt hän on vanha. Hänen hiuksensa ovat kuin pitkää, harmaata hamppua, hänen kasvonsa ovat pelkkää ryppyä. Pää kallellaan hän istuu, ikäänkuin ei kaula jaksaisi kannattaa vanhaa päätä. Hän on kuin sammunut hiillos, ei kai löydy mitään, mikä voisi puhaltaa häneen kipinää. Kuuleeko hän, näkeekö hän, mitä varten hän on lähtenytkään tänne ihmisten ilmoille?

Nyt tulee penkissä nuori mies, miltei vielä poika. Hän on siis niitä, jotka tällä hetkellä asuvat tätä pitäjää. Ota ja lue noista kasvoista, jos taidat! Hän on kuin suljettu kirja, tai ei kirjan lehtiin vielä ole kirjoitettu. Hänessä on jotakin hidasta ja uneliasta. Hän on avuton, hän varmaan ei paljoa ponnista eikä yritä. Ja kuitenkin hän on hyväntahtoinen poika. Mutta mitenkä hän yrittäisi ja keksisi keinoja, kun ei hän ole saanut oppia? Hän ei tiedä, että elämä voisi olla toisenlaista. Hänen kotinsa ikkunat ovat olleet liian pienet ja hänen sielunsa ikkunat ovat nekin pysyneet liian pieninä.

Hänen vieressään istuu mummo, suuret, pyöreät silmälasit nenällä ja edessään vanha virsikirja. Hänen polvellaan on vaaleapää tyttönen, joka suurin, aavistelevin silmin katselee eteensä. Tuontuostakin täytyy mummon ottaa kiinni hänen kätensä, joka viittaa jos jonnekin päin, ja kuiskata korvaan, että pitää olla hiljaa. Tämän mummon kasvoja on elämä muovaillut. Hän on laiha ja ryppyinen, mutta hän on valoisa. Hänen pienessä maailmassaan, vaikka se olisi ainoa pirtinnurkka, tunnetaan varmaan ilo ja kiitollisuus. On mahdoton aja-

telia, ettei palsamiini kukkisi hänen ikkunallaan, vaikka ikkuna olisi kuinkakin pieni. Hän on seisonut monen kuolinvuoteen ääressä, hän on lausunut lohdutuksen sanan monelle surulliselle. Nyt hän on vanha ja väsynyt.

Tässä istuu sokea mies. Hän ei vielä ole vanha. Kasvot ovat parran peitossa ja sammuneet silmäterät tuijottavat ristinpuuta kohti alttarin yläpuolella. Mutta ei sokea mies sitä näe. Täydellinen pimeys on hänen ympärillään. Näyttää siltä kuin tuskatkin jo olisivat laanneet. Toivo on mennyt, ja hänen edessään saattaa kuitenkin olla pitkä elämä. Hän on tylsistynyt, hän on kuin elävänä kuollut.

Ja virsi vierii läpi kirkon, jossa valkeat huivit ovat kuin lumitäpliä nurmettomalla maalla. Ettei tämä maa vain olisi tuomittu ikuisen syksyn omaksi, ettei se vain kuuluisi niihin, joille ei kevät tule ensinkään. Voiko vanha torppariseutu nousta? Eikö pyhä virsi voi kutsua mitään esiin näiden ihmisten kasvoille? Ovatko nämä pienten ikkunoiden eläjät tuomitut ikuisiksi ajoiksi jäämään pimeihin asumuksiinsa? Tyytyvätkö he niihin, eivätkö he tahdo ottaa haltuunsa valoa ja tietoa, sitä henkistä ja aineellista vapautta, minkä Jumala on ihmiselle antanut?

Pyhä virsi päättyy. Virsikirjat painuvat kiinni. Urkujen huiluäänät liitelevät pitkin holveja. Sitten hiljenee. Kaikki tuntuu lepäävän, nukkuvan ...

Silloin alkaa alttarilta kaikua elämän sana. Vanhat totuudet tulevat uudella voimalla, ikuisina, vakuuttavina, vangitsevina.

Ja, oi ihmettä! — kirkkokansa on silmänräpäyksessä muuttunut. Päät ovat kohonneet, kasvoissa on alkanut elää, piirteet ovat teroittuneet, inhimillinen ajatus toimii. Huolten painama perheenisä kohoaa seisomaan ikäänkuin hän aikoisi lähteä liikkeelle ja kantaa koko kuormansa sen voimakkaan Herran eteen, joka yksin taitaa häntä auttaa. Hänen jännittynyt katseensa poimii talteen jokaisen sanan, joka lähtee alttarilta. Aurankurjessa kangistuneet kädet menevät ristiin ja nojaavat penkinlautaan, ja kuin janoinen vaeltaja helteisenä päivänä ottaa hän vastaan elämän sanan.

Roteva, nuori nainen on ensi hetket jännittyneenä

kuunnellut. Sitten ovat hänen suupielensä alkaneet vavahdella. Hänen suuret, punaiset kätensä paksuine kultasormuksineen painautuvat vastatusten. Hän rukoulee, hän muistelee ehkä hetkeä kukkivan pihlajan alla hän tuntee ehkä, että hänen täytyy suoriutua taakastaan. »Herra armahda meitä» kaikuu läpi kirkon. Niin Herra, anna minulle voimaa, armahda, armahda!

Sammuneen, rypistyneen vanhan vaimon kasvoille on noussut ihmeellinen kirkastus. Hän on unohtanut kaikki ne sanat, mitä maailma hänelle, hylätylle ja orvolle on lausunut, että hänen on lainavaatteissa täytynyt tulla kirkkoon, hän on unohtanut raihnautensa. Hän tuntee voimakkaan Isänsä läsnäolon, nöyränä ja samalla turvallisenä, kiitollisuudesta ylivuotavin sydämin hän lepää hänen jalkojensa juuressa ja kirkastus Herran kasvoista kuvastuu hänen kasvoillaan.

Sokea, hän on kääntänyt muodottomat, parroittuneet kasvonsa ristin puoleen — ja katso, nyt hän näkee! Hänen kasvoistaan saattaa lukea, että kirkkaus on varjostanut hänet ja että ilo on ottanut asuinsijansa hänen sydämessään. Kyyneleet vuotavat alas sokeista silmistä ja vierivät voimakkailla käsillä — oi, hyvä Jumala, mitä hän näkeekään? Hänelle näytetään varmaan jotakin, jota eivät näkevät näe, jotakin häikäisevää ja yliluonnollisen ihanaa.

Mutta se nuori poika, joka äsken avuttomana ja voimattomana silmäili eteensä, hän on jännittänyt jäsenensä ja, silmät suurina ja avonaisina, vaatii hän nyt vastausta elämän arvoituksille. Hän on tällä hetkellä kuin se nuorukainen, joka kerran tuli Mestarin luo ja joka kysyi: mitä minun pitää tekemän, että minä iankaikkisen elämän saisin? Hän on tarttunut kiinni Herran vaatteenliepeeseen ja sanoo: minä en päästä sinua, Herra, ennenkuin sinä annat minulle oppia ja ymmärrystä, ennenkuin sinä siunaat minut!

Niin kauas kuin silmä kantaa, kohooa penkeistä huu-
lia, jotka janoisina etsivät elämänveden säiettä. Joku nainen lankeaa polvilleen ja lyö kädet rintaansa vastaan, päät painuvat rukoukseen. Aurinko on tullut esiin ja valaa kuin kultaisen sateen yli kirkkokansan. Koko seurakunta on kuin yksi ainoa janoinen suu, joka huutaa

vettä, kirvoitusta. Koko seurakunta on kuin yksi ainoa palava silmä, joka anoo valoa, tietoa, ojennusta. Koko seurakunta on kuin yksi ainoa läähättävä sielu, joka rukoilee yhteyttä sen suuren sielun kanssa, joka on puhaltanut hengen kaikkeen, mikä elää ja hengittää.

Pimeiden torpparikulmien kansa nostaa päätään ja vaatii osallisuuttaan yhteisestä valonlähteestä. Valoa, valoa!

HYVIÄ PÄÄTÖKSIÄ

Puhe Tyrvään laulujuhlilla 16. 6. 1912.

Kansalaiset,

teen teille ensi työkseni kysymyksen, joka teitä ehkä hiukan oudostuttaa: mitä varten me olemme kokoontuneet juhlimaan? Sitä varten tietysti, että saisimme vaihtelua arkipäivän yksitoikkoisuuteen, sitä varten että voisimme tavata tuttaviamme, käyttää uusia pukujamme, pitää hauskaa, saada herätteitä ... Niin. Ne ovat kaikki varsin luonnollisia syitä juhlimiseen.

Mutta minä rohkenen väittää, etteivät ne syyt riitä.

Tällaisten juhlien toimeenpaneminen kysyy paljon vaivaa, paljon varoja, paljon aikaa. Jotta siis kannattaisi uhrata nuo suuret vaivan, varojen ja ajan pääomat, täytyy olla takeita siitä, että juhlista jää jotakin hyötyä, jotakin pysyvää. Ei riitä, että me tulemme kotiin miellellessämme hiukan soiton helinää, naurua, leikkiä, joku lause jostakin juhlapuheesta, jonka olemme siepanneet lennosta hauskan seurustelumme lomassa. Ei riitä. Liian halvasta olemme silloin myyneet vaivat, varat ja ajan. Meidän täytyy juhlista viedä kotiin jotakin — sanoisinko kouraantuntuva, jotakin kestävää, jotakin joka meitä kannustaa, tukee, innostuttaa, rohkaisee kauan aikaa, ehkä läpi elämän. Kukaties jotakin, joka kokonaan muuttaa meidän elämämme suunnan, tekee sen onnellisemmaksi.

Hyvänen aika, mitä se voisi olla?

Ehkä esimerkiksi joku hyvä päätös ...

Me olemme kaikki kuulleet puhuttavan heränneiden suurista kokouksista. Jonkun puheen aikana on niissä sellainen mahtava liikutus saattanut käydä yli seurakun-

nan, että ihmisiä on kannettu kirkosta kuin kuolleina ja virotessaan ovat nämä ihmiset olleet kuin uudesta syntyneet ja vaikutukset juhlapäiviltä ovat jääneet pysyviksi läpi elämän.

Ajatelkaa, jos aikakirjoihin voitaisiin merkitä tämän-
tapaisia tietoja: sen ja sen nuorisoseuran iltaman perästä
hylkäsivät naiset pitäjässä turhanaikuiset muotipuvut ja
alkoivat käyttää kansallispukuja; sen ja sen raittiusseu-
ran juhlan perästä lakkasi väkijuomien käyttö paikka-
kunnalla kokonaan; sen ja sen kokouksen jälkeen syntyi
pienintekin asumusten ympärille puutarhoja vihannes-
ja kukka-istutuksineen; siinä juhlassa julistettiin kiroilu
ja rumat puheet pannaan ja päätös pidettiin niin, että
suurena häpeänä mainittiin, jos joku rikkoi sitä vastaan;
niissä ja niissä arpajaisissa päätettiin mahtavassa innos-
tuksessa, että kaunista ja huolellista suomenkieltä on
puhuttava joka suomalaisessa kodissa; sen ja sen
kokouksen päättjäistilaisuuden perästä sai keuhkotau-
din vastustamistaistelu niin suuren vauhdin, että jos tätä
menoa kestää, ei viidenkymmenen vuoden perästä tavata
paikkakunnalla yhtään keuhkotautista; Tyrvään laulu-
juhlilla v. 1912 päätettiin, että ...

Ajatelkaa, jos joka juhlan jälkeen osanottajien kes-
ken syntyisi kilpailu siitä, kuka uskollisimmin voi panna
täytäntöön hyvät päätökset. Siitä vasta tulisi sisältöä
osanottajien elämään. Ja entä jos me näillä Tyrvään
laulujuhlilla v. 1912 tekisimme aloitteen ja kävisimme
pohtimaan varsin vakavia asioita, asioita, joista riippuu
sekä yksityisen että kansan olemassaolo — ja aikakir-
joihin saataisiin merkitä: Tyrvään laulujuhlien jälkeen
syntyi voimakas liike siihen suuntaan että ...

Seudut, joille me tänään olemme kokoontuneet juhli-
maan ja maat laajalti ympärillämme, ovat muistojen
maita, työn ja kärsimyksen maita.

Ne ovat työn maita, sillä ne kuuluvat niiden joukkoon
Suomen niemellä, jonne suomalainen ensinnä viritti kas-
kensa ja rakensi lietensä. Ne ovat kärsimyksen maita,
sillä vuosisatojen kuluessa on niillä vaadittu paljon
uhria.

Näillä mailla nousi ensimmäinen itsetietoinen suoma-
lainen, Lalli, vastustamaan vierasta valtaa. Meidän

aikamme tuomitsee hänen keinonsa, mutta hän puolusti kotiaan ja itsenäisyyttään ja käytti siihen ainoaa keinoa minkä hänen aikansa tunki. Nämä maat olivat ensimmäisten joukossa Suomen niemellä, missä saarnattiin sanomaa »valkeasta Kristuksesta», hänestä, joka opetti: autuaat ovat puhtaat sydämeistä, sillä he saavat nähdä Jumalan. Näillä mailla yleni Elina neito, hän, jonka kohtalo herkyttää meitä kuten kalevalaisen Ainin kohtalo. Täällä ovat kautta vuosisatojen sodat tallanneet ja vainot hävittäneet. Ihminen on saanut oppia kadottamaan sen mikä on rakasta. Ihminen on saanut oppia ponnistamaan ja tekemään työtä. Mutta siitä onkin sitten kokoontunut siunauksen pääoma tuleville polville, siitä ovatkin jälkeentulevaiset korjanneet täyteläisesti eletyn ihmiselämän sadon. Vai eivätkö Nokian seudut ole suomalaiselle niin arvokkaat sen kautta, että nuijamiehet siellä vuodattivat verensä? Eikö siksi väiky sadun hohde yli Laukon kartanon, että Elina neidon kyyneleet ovat siellä vuotaneet? Eikö siksi kajahda niin komealta Kokemäen nimi, että sen piirissä säilyy Pyhän Henrikin saarnahuone, että sen rannat kertovat uuraasta ihmiselämästä? Eikö siksi ole niin juhlallinen Tyrvään Rautavesi, että meidän mielikuvituksemme saa koota vuosisatojentakaisen elämän sen vanhan kirkon ympärille? Niin, menneiden polvien kärsimykset ja menneiden polvien työ lepäävät runsaina sen sivistystyön perustuksena, jolle me rakennamme.

Se on luja perustus, se on hyvä perustus, se on ainoa joka kestää: kärsimykset ja työ. Sillä ne ovat ainoa, mistä nousee todellinen ilo ja kauneus, se sydämen puhtaus, joka kerran oikeuttaa näkemään Jumalan. Komean perinnön jättivät meille esi-isät, kun jättivät työn ja kärsimyksen muistot. Mutta, joka paljon saa, siltä myöskin paljon vaaditaan. Muistojen kotiseutu, työn ja kärsimysten kotiseutu velvoittaa. Vai olisiko sukupolvi, joka tällä hetkellä asuu laulujen ja muistojen maita kuten työteliään rikkaanmiehen perilliset, jotka ymmärtämättömästi asettuivat kuluttamaan vaivatta saamaansa perintöä, heittäytyen huolettomiksi, huvittelemaan ja nauttimaan?

Me emme nyt elä sodan ajassa. Vihollisjoukot eivät

uhkaa vainioitamme, meiltä ei vaadita verta ja henkeä. Ja kuitenkin asettaa nykyaika — puhumattakaan valtiollisista vaikeuksista — meidän eteemme monimutkaisia mieskohtaisia tehtäviä ja kohtalokkaita ratkaisuja, ja kuten esi-isien urhoollisuudesta, viisaudesta, sitkeydestä, ahkeruudesta ja uhrautuvaisuudesta riippui, miten suoriuduttiin vaikeuksista, niin riippuu nykypolven kunnosta, päästääkö onnellisesti yli sen taiteajan, jonka muodostaminen on uskottu juuri meidän tehtäväksemme.

Ne miehet ja naiset, jotka suorittivat ensimmäisen suomalaisen sivistyspolven työn, tulivat ruotsinkielisistä kodeista tai olivat saaneet ruotsinkielisen sivistyksen ja siirsivät tämän suomenkielelle. He suorittivat työnsä sillä ihmeteltävällä urhoollisuudella ja uhrautuvaisuudella, joka vain esitaistelijoille on ominainen. Nyt ovat he joko siirtyneet ikuiseen lepoon tai ahertavat elämänsä ehtoopuolella, ja uusi sivistyspolvi on astunut heidän sijalleen päivän helteeseen. Tämä sukupolvi tulee enimmäkseen suoraan turpeesta, ruumiillisen työntekijäin riveistä. Mutta siinä tapahtuu sama kohtalokas siirto kuin silloin, kun puu istutetaan uuteen maahan. Tyhjä tila jää aina siihen missä puu seisoi ja saattaa tapahtua, ettei puu ota viihtyäkseen uudessa maassa, vaan kituu eikä tuota iloa kenellekään. Ainakin on istuttaminen tehtävä taidolla ja huolella.

Meidän aikamme ei enää siirrä yksityisiä puita. Voi sanoa, että siirrämme kokonaisia metsiä. Kaikki mikä kynnelle kykenee pyrkii opin tielle ja useat vaihtavat ammattia. Tiedonhalusta ei ole sanottavaa muuta kuin hyvää. On tietysti kaikin puolin oikeutettua, että ihminen valmistaa itseään kykeneväksi suorittamaan elämänsä päivätyön, että hän etsii sitä alaa joka sopii hänelle. Mutta väitetään, että tähän siirtoon on muitakin ja vähemmin oikeutettuja syitä: on tullut muodiksi lähteä opin tielle, siirtyä kaupunkiin. Me tahdomme päästä helpommalla ja etsimme elinkeinoa, joka antaisi paljon palkkaa ja vähän työtä.

Me tahdomme päästä vaikeuksista, kärsimyksistä — me tahdomme päästä helpommalla. Tämä on ymmärtääkseni yksi syy ihmiskunnan onnettomuuteen kautta

aikojen. Sillä tahtoessaan päästä kärsimyksistä, tekee ihminen jotakin luonnonvastaista. Hän kieltää ihmisyytensä, hän tuhoaa itsestänsä jotakin hyvin oleellista jotakin, joka on annettu hänelle vartavasten onnen lähteeksi.

Tuossa on tyttö kuin maito ja mansikka, terve, raikas ja hymyilevä. Hänen suurin surunsa on ollut se, ettei hän päässyt palokunnan juhlille muiden mukana. Isä ja äiti ovat pidelleet häntä kuin silmäterää. Hän on saanut mitä on tahtonut, hänen ei ole tarvinnut rasittua, ei tehdä edes omaa vuodettaan, ei laasta edes oman huoneensa lattiaa. Hän on hypistellyt koruompeletta huvikseen, istunut talvet sohvassa ja kesällä levännyt riippumatossa romaania lukien, varjossa, jottei aurinko polttaisi hipiää. Hänen kätensä ovat valkoiset ja hennot. Hän tanssii hyvin, hän on kaikkien huvitilaisuuksien kaunistus ja hän rientääkin huveista huveihin. Kun arpajaiset tässä pitäjässä ovat loppuneet, suuntaa hän katseensa laulujuhille kahden viikon perästä naapuripitäjässä. Ja kun laulujuhlat ovat ohi, tarttuu hän ajattelemaan ystävättärensä häitä kolmen viikon perästä. Hän on nähtävä huveissa — niissä hän loistaa ja niissä hän on kotonaan. Jos kodissa sattuu kiire päivä, esim. heinänteon aikana, niin että kaikki muut ovat työssä ja hänen täytyy tarttua tekemään jotakin kotiaskareta, on hän avuton ja pahalla tuulella.

Tässä on toinen tyttö, ruskettunut ja lujatekoinen. Häntä harmittaa aina kun hän muistaa, ettei hän silloin viime kesänä, kun kitkettiin turnipsimaata, päässyt saran päähän sinä päivänä, jolloin oli päättänyt. Tai hän olisi kyllä päässyt, mutta hän ei tahtonut hutiloidakaan. Suru hänen elämässään oli veljen kuolema. Ensin sairaus, pitkät keuhkotautivuodet. Se poika oli niin viisas ja niin hyvä. Kaikki sen piti tietää, missä työssä milloinkin oltiin, ja se puhui aina siitä, että kun hän tulee terveeksi, niin hän menee ojalle. Se oli hänestä oikein miehisen miehen työtä, työtä, jossa kysyttiin voimaa ja kestävyyttä. Heinänteon aikaan piti hänen vuoteensa muuttaa sille kulmalle rakennusta, mistä hän milloinkin kuuli niittokoneen särinän. Hän ei olisi tahtonut kuolla.

He taistelivat pitkiä vuosia, koko kotiväki taisteli, mutta sinä kylmänä, sateisena keväänä tauti sai ylivallan. Sisko vietti pitkiä öitä rukouksessa Jumalan edessä ennenkuin sai sielunsa tasapainoon, eikä hän vielääkään tyynellä mielellä saattanut kuulla mainittavan veljen nimeä. Haava ei ollut mennyt umpeen eikä kai milloinkaan menisi. Työ kävi hänen sielunsa lääkkeeksi. Isä ja äiti raatoivat itse ja antoivat hänen raataa. Hän päätti saada kudotuksi niin ja niin monta metriä kangasta päivässä ja sen piti olla tasaista ja kaunista. Ja kangasta kutoessa askarteli hänen mielensä navetassa, jossa lehmät hänen kädestään odottivat ruokaansa, tai keittiössä, jossa hänellä oli valta valmistaa koko työstä kokoontuvalle perheelle mieluisa ateria. Sillä tytöllä on kovat, lujat kädet, se liikkuu liukkaasti työssään, mutta tanssii ehkä hiukan kömpelömmiin. Harvoin se joutuu tanssiin ja on siellä aluksi outo ja avuton, mutta innostuu lopulta niin, ettei enää muista mitään muuta kuin että on hauskaa, niin hauskaa, niin hauskaa ja pois tieltä vaan, kun tämä tyttö tulee ... Mutta kyllä on sitten taas mukavaa päästä kotiin, ja oikein hänen sydämensä hypähtää riemusta, kun Vahti portilla tuntee hänet ja riemuiten karkaa vastaan ja luottavana sitaisee päätään hänen polveensa ja turvautuu häneen kuin ikinä parhaimpaan ystävään ... Mutta sunnuntaina on talossa hiljaista ja lattiat ovat pestyt ja mikä perheen jäsenistä lepää kirjan ääressä, mikä nukkuu nurmella, mikä veisaa virttä, mikä lyö palloa auringossa pihamaalla. Sunnuntain suuri rauha valaa siunaustaan yli ihmisten, jotka otsansa hiessä syövät leipänsä.

Pojat — tunnustakaapa suoraan, mihin tyttöön te rakastuisitte, siihenkö huvi-tyttöön vai tähänkö työtyttöön? Mikä kysymys näin kaikkien kuullen! Ja siihenkö vielä pitäisi vastata. Panenpa vetoa, että te kyllä huveissa nauratatte ja tanssitatte sitä huvityttöä, ehkäpä liehitteltekin häntä, mutta takanapäin te nauratte, ja olisittepa te hullut, jos ottaisitte hänet elämäntoveriksenne.

Entä tytöt, jos teiltä kysyttäisiin mimmoinen se teidän mielitiettyenne on? Te nauratte ja vetäydytte toisienne selän taa ettekä puhu mitään. Ei niitä sydämen

asioita niin mennä paljastamaan. Kyllä kai minä uskal-
lan teidän puolestanne vakuuttaa, ettette ihaile sellaista
laiskan-pulskeaa jallia, joka venyttelee auran kurjessa
kompastuen omiin saappaisiinsa, tai joka viruu sohvilla,
sängyissä, penkeillä ja pankoilla mieluummin kuin tekee
työtä. Ette te liioin ajanpitkään pidä sellaisesta huvi-
junkkarista, sellaisesta, jonka koko elämä kuluu maan-
tiellä kaupatessa kalentereja ja joululehtiä ja haaliessa
ihmisiä henki- ja tapaturmavakuutukseen, vaikka se
tansseissa kiekuisi ylimpänä kukkona ja vaikka sillä
olisi kravatit ja vehkeet kuin parhaimmalla herralla
ikään. Kyllä hän alussa hurmasi teidät, kun hän polku-
pyöränsä selässä ajoi juhlapaikalle ja sytyttäen paperos-
sinsa astui kuin sankari teidän ohitsenne, kun te olitte
siinä portailla vilvoittelemassa, eikä ollut teitä huoma-
vinaankaan. Vaan kyllä te loppujen lopuksi tunnustatte
mieheksi sen, jonka muoto ja kaikki tavat todistavat,
että hän on saanut taistella tässä elämässä, että hän on
kärsinyt ja kamppailut, että hän rakastaa työtä.

Siis te sekä tytöt että pojat loppujen lopuksi olette
aivan samaa mieltä: että kärsimys kaunistaa sekä mie-
hen että naisen, että se sisällöllä kirjailee kasvot, jotka
ilman sitä ovat tyhjänäikaiset, että työ aateloι miehen
ja naisen, että vain kärsimys ja työ yhdessä tekevät hei-
dät rakastettaviksi, miellyttäviksi ja todella ihmisen
nimen arvoisiksi.

Teidän vaistonne ovat puhuneet kuten itsetietoiselta
ja heränneeltä nuorisolta sopii odottaa. Mutta miten on
sitten selitettävissä, että näilläkin vanhoilla sivistysseu-
duilla, työn ja kärsimysten muistojen mailla kuuluu
yleinen valitus, että ihminen tahtoo päästä helpommalla,
että hän vieraantumistaan vieraantuu vakavasta työstä?

Kaikkien erehdysten välttämiseksi määriteltäköön
tässä, mitä me tarkoitamme kärsimyksellä ja työllä.
Emme kärsimyksen jalon käsitteen sukulaiseksikaan tun-
nusta sellaista vaivaa, jonka ihmiset itse sälyttävät har-
tioilleen, esimerkiksi alituisesti kulkemalla allapäin
kaikkinaisten pikkuvastuksien takia. Nämä ihmisten
omatekoiset vaivat ovat itse teossa asianomaisille hyvin
mieluisat, ne eivät lainkaan herätä hänessä sitä ponnis-
tusta, sitä kirkastavaa kamppailua, joka on todellisen

kärsimyksen tarkoitus. Sellainen vaiva, joka alituisesti vaeltaa happamana ja vetistellen muutamien ihmisten kasvoilla, parkuen surun ja murheen laakson viheliäisyyttä, se ei ole mistään kotoisin ja me saatamme huolehti sanoa, että muutamat ihmiset ylläpitävät sitä nautinnokseen, kuten toiset nautinnokseen polttavat piippua tai laulavat renkutuksia. Vertaus oudostuttaa — mutta se pitää paikkansa. Me kutsumme kärsimykseksi sitä kipua ja taistelua sielussa, josta ihminen nousee kuin rukouksesta, rukouksesta, jossa hän lopuksi on tuntenut Jumalan läsnäolon, jossa hän on kirkastunut, vahvistunut ja nähnyt elämän ja kuoleman keskinäiset suhteet: nähnyt elämän lyhyiden ja tärkeyden, nähnyt kuoleman vakavuuden ja kauneuden, nähnyt että kaikki on niin ihmeellisen viisaasti ja johdonmukaisesti järjestetty ja että onnellista on saada taistella koko luomakunnan mukana ja koko luomakunnan mukana ikävöidä iankaikkisuutta. Voiton hetkiä voi kyllä seurata epätoivonkin aikoja, mutta todellisessa kärsimyksessä elää aina Jumalan henki, jossa ihminen turvallisesti voi riippua kiinni. Eikä mikään ole todelliselle kärsimykselle niin vierasta kuin sen toittaminen maailmalle ja sen kirjoittaminen kasvoille kaiken kansan nähtäväksi. Emmekä me työksi sanan syvemmässä merkityksessä kutsu kaikkinaista pikkuhypsityä, jota ihminen tekee aikansa kuluksi silloin tällöin, koska sattuu. Eikä siihen oikeaan luokkaan kuulu sekään työnteko, jota entinen mies tarkoitti, kun sanoi: olenpahan senverran liikkeessä pellolla, ettei isäntä saa kiinni. Orjan raadannaksi tulee taas se iloton hosuminen, jolloin ihminen saitana imee itsensä tai muista kaiken mehun ja ytimen, jolloin ei hän kysy tarvittavaa lepoa eikä rauhaa, vaan sairaalloisesti kalvaa puhtaaksi joka minuutin. Työ on säännöllistä, voimakasta aherrusta, suloisine, tyynine lepohehkineen. Työ on ihmisen vakavasti koottujen voimien tulos.

Me ihmiset olemme usein niinkuin entinen pappi, joka julisti: älkää eläkö niinkuin minä elän, vaan eläkö sen mukaan kuin minä opetan. Me olemme periaatteessa hyväksyneet työn evankeliumin, mutta me emme käytännössä toteuta sitä. Me kunnioitamme naapuriamme, joka tekee työtä kuin mies ja opettaa lapsensa työhön, mutta

me säälimme omia lapsiamme. Nykypolven edessä kuitenkin meidän päiviemme työnjaon vaikea ratkaiseminen. Kun niin paljon kansaa syöksee uusille työaloille mikä opin tielle, mikä erinäisiin kaupunkilaisammatteihin, ja kun miltei kaikki nämä voimat riistetään maatyöstä, niin miten täytetään tyhjät tilat, kuka tarttuu aurankurkeen, kuka lapionvarteen? Työtaakka meidän keskemme on epätasaisesti jaettu: toisilta vaaditaan liian paljon ja toiset katsovat arvolleen sopivaksi laiskotella. Toisilla aloilla on liian paljon väkeä, toisilla liian vähän. Kysymys työnjaosta on aina ollut kaikkein vaikeimmin ratkaistavia, ja meille, pienen, uhatun kansan lapsille jotka lisäksi elämme murrosajassa, kasvaa se suorastaan kohtalokkaaksi. Siitä riippuu perheiden, yksilöjen, kansamme olemassaolo. Sitä ei siis saa kohdella kevytmielisesti, ajatellen että se muka ei kuulu minulle, sen ratkaiskoot muut. Ei. Se kuuluu juuri minulle, ja jos minä tahdon säilyttää kuntoni ihmisenä ja kansalaisena, niin minä päätän mikä työ on minun osani ja tartun siihen vakavasti, kärsimyksiä pelkäämättä. Mahdotonta on tietenkin mieskohtaisesti mennä neuvomaan, mikä työ millekin ihmiselle kuuluu. Siinä voi ratkaista vain kunkin omatunto. Mutta asia on otettava omantunnonasiana.

Meillä on useilla sellainen kumma luulo, etteivät kaikki työt sovi jokaiselle, että esim. hienon neidin ei sovi laasta lattiaa, tai ettei miehen sovi ymmärtää mitään talousaskareista. Vaihtelu työstä työhön tuottaa päinvastoin virkistystä eikä ensinkään merkitse, että minun täytyy osata huonosti ammattityöni, jos minä ymmärrän jotakin muista töistä. Useat meistä voisivat saada aikaan puolet enemmän, kolmannen osan enemmän, neljän osan enemmän kuin me saamme, jos oikein tahtoisimme. Ja lasketaanpa yhteen miten paljon siitä tulisi, mikä kukoistava maa tämä Suomi ennen pitkää olisi!

Työn kunnioitus on silmiinpistävimpiä ominaisuuksia suurissa sivistysmaissa — ahkeruus ja lukemattomat ominaisuudet, jotka seuraavat sitä kuten tähtkääpää seuraavat kesää: säästäväisyys, tyytyväisyys, varallisuus, siveellisyys jne. Raakalaiskansat pelkäävät työtä. Tasainen työnjako tulee olemaan ainoa, joka ratkaisee yhteiskunnalliset ristiriidat — niin hyvin kuin ne voi-

daan ratkaista. Työ on ainoa, jonka pohjalla ihmiset tulevat ymmärtämään toisensa ja kunnioittamaan toisiaan. Mutta keskinäinen ymmärtäminen ja kunnioitus ovat onnellisen koti- ja yhteiskuntaelämän pohja. Turhaan me uurastelemme sekä persoonallisten että yhteiskunnallisten ongelmojen selvittelyssä, jos meidän toimintamme käy siihen suuntaan, että me tahdomme päästä helpoimmalla, että me tahdomme irti työstä. Onnen tunnuksanat ovat: ota urheasti vastaan kärsimys kun se tulee ja taistelee siitä iankaikkiselle sielullesi kirjastus; tee työtä vakavasti, voimakkaasti ja nauti työn ilo ja lepoetkien palkka. Elä täyttä elämää, ole täysi ihminen.

Täyttä elämää — mitä se on?

Sanon paremmin mikä on puolinaista elämää. Se on juuri se sellainen pikkuhypistely siellä täällä, hutiloiminen, vetelehtiminen, luhjusteleminen ja omiin jalkoihinsa kompasteleminen, iankaikkinen hidasteleminen tai lenteleminen, juurta vailla.

Täysi ihminen — mikä se on?

Hän tekee työtä otsansa hiessä, hän elää omassa lihasaan elämän tuskat ja ilot, hän taistelee, hän erehtyy, katuu, ikävöi ja ponnistelee paremmuuteen.

Näiden vanhojen sivistysseutujen kansa on itsetietoista väkeä — juuri sentähden kuuluvat sille merkitsevät tehtävät.

Mitä jos täältä meidän keskuudestamme lähtisi vierimään mahtava aalto yli näiden kotoisten seutujen ja yli koko Suomen, jos me täältä Tyrvään laulujuhliilta veisimme elämäämme työn sisällön, jos me jokainen ottaisimme kunnianasiaksemme saada aikaan niin paljon kuin suinkin? Minä uskon, että sen päätöksen tekeminen ja taistelu sen toimeenpanemiseksi olisi meille yhtä kunniakas kuin se olisi onnea tuottava.

SUURI Yö

Vuoden viime hetket ovat vasta vuotaneet käsis-tämme, kuten tiimalasista viimeiset hiekkajyväset. Meidän edessämme on uusi vuosi — uusi tuntematon taival. Se vanha se mutkittelee jo takanamme.

Kääntyisimmekö vielä kerran katsomaan taaksemme? Kaikki menneisyydessä on tuttua, ylämaat, alamaat, kohdat, joilla olemme kulkeneet iloisina ja pystyssä päin, tai joilla taakka on käynyt meille ylivoimaiseksi ja me olemme olleet nääntyä, joilla olemme langenneet, taas noustaksemme ja ponnistaaksemme eteenpäin. Vuoden viime päivät vuosivat käsis-tämme, menivät hymyt ja menivät kyneleet eivätkä milloinkaan palaja.

Mikä tapahtumista kylläinen vuosi! Se oli vielä varsin nuori, kun jo valahti yhteen ihmisveri kahden maan-osan rajoilla, siellä missä meri on sininen ja taivas lämmin. Ja kun vuosi oli vanha ja väsynyt, leimahtivat sodan liekit entisestäänkin voimakkaampaan paloon maailman kulmalla, jolla meri on yhtä hymyilevä ja taivas yhtä lempeä. Sillä vihaa on maailma täynnä ja ihminen jaksaa tappaa, vaikka vuosi vanhenee ja väsyy.

Olemme kuitenkin niin tottuneet järkyttäviin tapauksiin, että katsomme niitä varsin levollisesti. Ne tuottavat enemmän jännittävää puheenaihetta kuin ne herättävät inhimillistä myötätuntoa.

Vuonna 1912 oli kuitenkin yksi tapaus, joka pysähdytti meidät jokaisen. Siinä tapauksessa otti elämä meitä kiinni ranteesta niinkuin me olisimme olleet uppiniskaisia lapsia, ja pakotti meidät katsomaan silmäteriinsä. Ei ollut sitä rikasta, joka ei olisi nähnyt maisten arvojen pienuutta ikuisten rinnalla, ei ollut sitä

köyhää ja unohdettua, joka ei olisi tuntenut ihmisten korkeaa tasa-arvoisuutta kuoleman edessä, ei ollut sitä jumalankieltäjää, joka ei olisi pysähtynyt ajattelemaan. Tapaus tuli suurena niinkuin meidän rakkaimpamme kuolema. Me luhistuimme polvillemme maahan ja rukoilimme.

Titanic.

Titanic, jolla ihmisen piti tehdä meren aallot alamaisikseen, Titanic, joka oli uppoamaton, Titanic, jolla saattoi olla turvassa kuin lujimmalla maankamaralla, Titanic, joka oli loistavin satujen kaupungeista, Titanic, joka ihmeenä lensi yli aaltojen maanosasta maanosaan, Titanic, joka oli vuosituhansien ihmisneron koottu saavutus — Titanic, joka tuhottiin ensimmäisellä matkallaan, yhtenä yönä, kuten yhdellä iskulla surmataa meidän uljain unelmamme.

Titanic on kauttaaltaan rakennettu raudasta ja lasista. Loistavaa kuin kuninkaan linnassa on Titanicin saleissa. Turvallisuutta varten on tehty kuulumattomia keksintöjä, eivätkä mukavuuden hyväksi tehdyt ponnistukset suinkaan ole vähemmät. Kallista puuta, kallista kiveä, ihmiskäden veistämää ja hiomaa; villaa, silkkiä, untuvaa, ihmiskäden kutomaa ja kirjailemaa; kokonaisia puutarhoja eteläisistä kasveista, leikkikenttiä, kävelykansia! Titanic on kokonainen yhteiskunta. Kokouksia pidetään, sanomalehti ilmestyy, käydään vierailuilla, järjestetään juhlia. Soittoa salien valomeressä, joka heijastuu seiniin, kattoon ja kankaiden väreihin. Joka sija on täytetty, lipuista on käyty sotaa, sillä jokainen on tahtonut päästä mukaan juuri tälle retkelle. Rikkaat ovat juuri tällä matkalla tahtoneet siirtää miljooniaan maanosasta toiseen, sillä mitään tämän turvallisempaa retkeä ei ole. Ja niinpä saattaa sanoa, että tuskin koskaan lienee yli valtameren uuden ja vanhan maailman välillä tehty niin loisteliasta matkaa. On koolla ihmisiä kaikilta maan ääritä, eri kansallisuudet ja kielet ovat edustettuina, on mukana koko ihmisikä vanhuksesta lapseen asti. Viikoksi ovat kaikki nämä ihmiset kerääntyneet loistavalle lautalle mereen, sen viikon aikana on heillä luja yhteenkuuluvaisuus: juhламиeli maailman suurimman laivan ensi matkalla. Tämän viikon kuluttua

hajoavat he kaikkiin maailman ääriin, mutta nämä päivät ja nämä yöt ovat heille yhteiset: juhlapäivät Titanicilla.

Suurten vesien loivat aallot nostattavat satukaupunkia. Syvyyydet ovat virstoja ja peninkulmia. Vesiaavikkojen pinnalla käyvät yön ja päivän valovaihtelut. Rannattomien merten takaa nousee auringon kiekko ja vesiaavikot hymyilevät taivaan ja kullan väreissä. Mikä saattaa-kaan kiehtoa ja ilakoida kuten rannattoman vesiaavan kalvo, mikä saattaakaan hehkua kuten auringonlasku yli vihertävain vetten! Näyttäytyvät valtameren eläimet nousten pinnalle saaliin hakuun tai kisailemaan. Tulevat linnut ja kiertävät laivaa — mistä ne ilmestyvät-kään tänne, kun ei päiviin ole näkynyt maata? Soutavat siintävissä korkeuksissa kaihomieliset lokit, kirkuen ja vikisten. Ihmiset ihmelaivassa astuvat ulos saleistaan ja katselevat kannelta viileää leikkiä aalloissa ja korkeuksissa — ihmiset, joiden sieluissa käyvät kuumat intohimot.

Tulee vastaan laivoja, suuria ja pienempiä. Toiset kyntävät Atlantia höyryn voimalla, toiset ovat uskal-taneet itsensä tuulionnen nojaan — niiden purjeet pul-listuvat ja meripojat heiluttavat lakkia, kun kuljetaan Titanicin ohi. Kaikkien täytyy saada nähdä Titanic ja tehdä sille kunniaa, nähdä maailman suurin laiva, ihmis-neron ihmeellisin saavutus. Titanic kiittää ohi suurten ja pienten ja jokainen, joka on päässyt mukaan sen ensimmäiselle retkelle, vastaa ylpeänä ja alentuvasti kunnianosoituksiin, jotka tarkoittavat ihmelaivaa: Titanicin kunnia kuuluu jokaiselle, joka on mukana muodos-tamassa uivan kaupungin asujaimistoa sen viikon aikana, jolloin Titanic ensi kertaa kyntää merta.

Niin menevät päivät ja niin menevät yöt ja on matkan määrä lähellä, kun tie nousee pystyyn.

Eivät elävät vedet, ne jotka myrskyssä voivat kasvaa vuoriksi, nouse valtameren ihmettä tuhoamaan. Niitä vastaan on Titanic varustautunut. Kuolleet vedet, aal-tojen ruumiit, jähmettyneinä, kokoontuneina vuoriksi, tulevat. Välähtelevinä, vihertävinä aaveina uiskentele-vat ne elävässä vedessä. Ne ovat kuin kummituksia jääkaudelta, maailman alkuajoilta, ajoilta ennenkuin

elämää olikaan. Ja katso, nyt tulevat nämä alkeellisimmat kaikista olomuodoista, elottomat, älyttömät, kuolleet jättiläiset ja asettuvat verevintä ihmisälyä vastaan. Jäävuori, aave kaukaisuudesta ja — Titanic!

Titanicin yö oli tyyni ja tähdet loistivat.

Valossa, joka oli kirkkaampi kuin yksikään salama, näytettiin ihmiselle silloin elämä ja kuolema. Kaikki arvot arvioitiin uudelleen. Vähän siitä, mikä oli kestänyt elämässä, kesti kuoleman valossa. Silmänräpäyksessä eli ihminen läpi kaiken mitä elämä voi tarjota. Muistot lävistivät hänen sielunsa. Kaikki rakkaat kasvot kotona välähtivät mieleen, kaikki teot kirposivat esiin kuin kipunat — varsinkin se mikä oli ollut pahaa ja väärrä. Miksen minä elänyt niin — miksi minä teinkään näin? Kaikki mistä ihmisen sisäinen minä on kokoonpantu, hajaantui alkuosiinsa, vaistot saavuttivat voimiansa rajat — ihminen paljastui pohjaa myöten. Siinä elämän ja kuoleman vaiheilla, missä jokaisella sielun liikkeellä oli ratkaiseva merkitys, näkyi ihmisen siveellinen olemus. Vielä siinä saattoi hän valita ruman ja kauniin, hyvän ja pahan välillä.

Titanicista tuli tuskan huuto. Titanicista tuli inhimillisen kärsimyksen kyynel.

Keskellä tuhansien ihmisten yhteistä kuolinkamppailua välähtävät eteemme muutamat ihmiset.

Siinä on vanha sanomalehtimies, hän joka läpi elämänsä on noussut puolustamaan sorrettujen ja heikkojen oikeuksia. Hän on nähnyt unta maailmanrauhasta, hän on käynyt kolkuttamassa maan valtioiden omiatuntoja, hän on usein ollut mukana siellä, missä merkittävää on ollut tekeillä. Koskapa hän sitten olisi mukana, jollei Titanicin yönä!

Siinä on vanha aviopari, mies ja nainen, jotka yhdessä ovat kantaneet elämän ilon ja elämän tuskan ja jotka sylitysten jäävät hukkuvan laivan kannelle. Uskolliset elämässä, uskolliset kuolemaan asti.

Siinä on soittoniekka Mr. Hartley. Kuinka monet monituiset kerrat hänen tahtipuikkonsa onkaan säestännyt naurua ja iloa. Vasta äsken ympäröi häntä ja hänen soittajiaan tanssipukuinen yleisö. Hän on tahtipuikollaan tottunut kutsumaan esiin karkelon. Nyt kokoaa

hän viimeisen kerran miehensä ja tuttujen, vallattomien sävelten tarkoitus on vaimentaa pakokauhua ja tehdä ihmisten viimeisiä hetkiä helpommiksi. Vanhat maalliset sävelet karkaavat viulusta esiin kuoleman hartaudella. Soittajien sielussa tapahtuu väkivaltainen irtautuminen elämästä, mutta he ovat naulitut paikoilleen: heidän pitää vanhan elämän sävelillä valmistaa sieluja uutta elämää varten.

Tuossa on Marconi-koneen käyttäjä, Mr. Phillips, hän joka hukkuvalta laivalta vielä voi päästä maailman kanssa yhteyteen. Hänellä ei ole aikaa ajatella itseään. Pakokauhun vallitessa istuu hän järkähtämättömästi täyttämässä velvollisuuttaan. Häntä katsellessa tulee mieleen lääkäri, joka istuu kuolevan vuoteen ääressä, pidellen hänen rannettaan ja laskien valtimon viimeisiä, yhä harvenevia lyöntejä. Me saamme Mr. Phillipsin viime hetkistä seuraavat todistukset:

»Klo 10.25 ip. Titanic on antanut merkin: laiva kallistuu!»

»Klo 10.30. Olen päässyt yhteyteen Virginian kanssa ja annoin sille merkillä tiedon, että Titanic on kovasti avun tarpeessa.»

»Klo 12.36 ip. Titanic ilmoittaa Olympicille, että naiset ja lapset on laskettu pelastusveneisiin ja pyytää Olympicia varustamaan pelastusveneitä.»

»Titanic jatkaa hätämerkkien antamista ilmoittaen hädänalaisesta tilastaan.»

»Titanicin lennättäjä osoittaa erinomaista kylmäverisyyttä; sähkösanomat ovat tavattoman täsmällisiä. Tunnen vaaranalaisen aseman pysyy hän viime hetkeen asti uskollisesti paikallaan. Viimeiset sähkösanomat antaa hän kun Titanic on jo uppoamaisillaan.»

Toveri sitoo pelastusvyön hänen ympärilleen — hän ei liikahta paikalta. Joku mies tulee ja ryöstää hänen yltään vyön — hän ei hievahda. Kapteeni vapauttaa miehistön kaikista velvollisuuksista ja neuvoa jokaista ajattelemaan itseään — Phillips ei hievahda. Vasta kun huone alkaa täyttyä vedellä ja kone lakkaa toimimasta hän lähtee.

Hartleyn miehet eivät ole lähteneet silloinkaan. Veden

nousteissa yhä korkeammalle heidän ympärillään soittavat he ihmissieluja »lähemmä Jumalaa».

Yltympäri hiljaisessa yökylmässä uiskentelee ihmisiä ja pääsee hätähuutoja. Laiva suitsuttaa ilmaan liekkejä ja savua. Tulee pilkkosen pimeä. Titanic purkaa vielä kerran tähtiä kohti kipunoiden tulvan, sitten se, keula edellä, sukeltaa kuin lintu syvyyteen ja alkaa retkensä alas, kilometrejä syvälle, sinne minne ei ulotu mikään myrsky, minne ei tunge mikään kevät, ei mikään ver-sova vihanta — ikuiseen pimeyteen.

Ojentuvien käsien, huutojen, kuolinkamppailun keskeltä kiirehtivät pelastusveneet elävien maille. On siis sellaisia, jotka saavat elää yli Titanicin yön, jotka niin sanoakseni tulevat kuolemaan vielä kerran. Mikä mahtaakaan olla tarkoitus heidän elämällään, kun sitä pitkitetään? Jokin hyvin tärkeä... Yhdessä pelastus-veneessä onkin väkeä liiaksi. Kaikkien henki on vaarassa. Jonkun on uhrauduttava! Kenenkä? Kaksi brittiä nousee. »Ali right» ja he astuvat silmää räpäyttämättä kuolemaan.

Titanic.

Vaikenee puheensorina ja pysähtyvät arkiaskareet. Käy hiljaiseksi. Idässä ja lännessä, pohjoisessa ja etelässä, etäisyyksistä riippumatta, sykähtävät kerrankin ihmissydämet samaan tahtiin. Ihmisyys hallitsee kerrankin maailmaa. Jumalan valtakunta on kerrankin tullut maan päälle, tullut hetkiseksi, mutta tullut. Tämä hetki on ihmiskunnalle ostettu Titanic-yöllä.

Me vanhan vuoden lapset, jotka saimme elää läpi suuren yön hetket, me katselemme vielä kerran tuota yötä, jolloin rohkeus, uskollisuus ja velvollisuudentäyttämys viettivät riemujuhlaa, tuota yötä, jolloin iäisyyden hohde niin ihmeen kirkkaasti lankesi yli maisen elämän. Se oli vanhan vuoden suurin yö.

Mutta uuden vuoden kynnyksellä, tuntemattomien kohtaloiden lähestyessä, liitämme me yhteen kätemme ja rukoilemme, että meille jokaiselle ja meidän kansallemme suotaisiin sitä, mikä kesti koetuksen Titanic-yönä.

1912

MAAILMAN MAHTI

Matkustin kerran keväällä ulkomaille.

Olin liiaksi ponnistellut työssä ja aivot olivat väsyneet ylenmäärin. Maailman meno tuntui yhdentekevältä, yhdentekevää oli kaikki.

Pari päivää rytyytin junassa, ollen kuin unen horoksessa ja mietin, minkätähden ihminen oikeastaan syntyy tänne murheen laaksoon. Ympärilläni teki kevät tuloaan, mutta minusta oli kaikki surullista.

Tultiin sitten Wierzbolowon asemalle, missä loppuu mahtava Venäjän valtakunta, ja juna kulki hiljalleen yli kapean joen. Sivuutettiin vartiosotamies ja pysähdyttiin Eydtkuhnin asemalla, joka jo on toista keisarikuntaa, Saksaa. Nyt alettiin kiittää huimaavaa vauhtia. Loppumattomat viljavainiot, kylät ja kaupungit lensivät ohitse kuin unennäkö. Omituinen sykkivä elämä täytti ilman ja nostatti, kuten suuret vedet nostattavat laivaa. Ennenkuin tiesinkään olin aallon harjalla. Minä tunsin, että ihmistyön meri, se ääretön voima, joka oli pantu liikkeelle ennenkuin viljavainiot, kylät ja kaupungit olivat syntyneet, kannatti minua. Oli kuin hartioilleni olisi kasvanut siivet. Riemu valtasi koko olentoni. Tämän maisen elämän kauneus, tarkoitus ja onni kävivät minulle selviksi: hyvä Jumala, sehän oli työ, työ, työ! Ihmistyön ilo ympärilläni vuodatti aivoni ydintä täyteen, jännitti jäsenet ja pani minut toivomaan, että minulla olisi kymmenen kättä, jotta voisin tehdä työtä. Minä olisin nyt voinut kääntyä takaisin ja palata Suomeen, sillä minä olin tullut terveeksi.

Mutta juna kiiti halki maan, jossa joka askeleen ala oli asuttu, ja minä hengitin työn iloa ympäriltäni niin-

kuin ihminen hengittää, kun hänet on tuotu päivänvaloon kuopasta, jonne hän on ollut tukahtumaisillaan. Tuo vieras maa oli äkkiä käynyt omituisen likeiseksi. Multa, joka lemusi kevään odotuksessa, oli ihanainen katsella. Se olisi voinut olla Suomen multaa. Se tuntui puhuvan minulle. Ja ihmiset, jotka olivat työssä vainioilla, tuntuivat ymmärtävän minun riemuni ja tervehtivän ja lähettävän sanomia. Ja kaupungit nyökyttivät ja kirkontornien huiput vilkuttivat ja kaikki sanoivat jotakin. Minä ymmärsin, että maa, jonka tomusta ihminen on lähtenyt, yhdistää yhdeksi perheeksi kaikki, jotka askartelevat maan mullassa, kyntivät he sitten pohjoisessa tai etelässä. Työ tekee ihmiset likeisiksi toisilleen, olivat etäisyydet heidän välillään miten suuret tahansa. Näiltä viljavainioilta, joilla ihmiset raatavat kevättöissään, riittää hyväntahtoisuutta kaikkialle missä tehdään maatyötä. Näiden ihmisten myötätuntoinen tervehdys — vaikkei sitä lausuttaisikaan — kuuluu kaikkialle, missä auroin ja kuokin vastaanotetaan kevättä.

Oi, minun maassanikin avataan paraikaa vakoja viljalle: terveiset kuuluvat siis sinnekin. »Niin», tuntui kaikki sanovan, »kun sinä tulet kotiin, niin kerro mimmoista täällä on ja sano terveisiä!»

Opettavaisen saarnan saa ihminen totisesti kulkiesaan rajan yli Wierzbolowon ja Eydtkuhnin asemien välillä. Jos te tahdotte tietää mikä on maailman mahti, jos te tahdotte tulla vakuuttuneiksi siitä, että Jumala yhä jatkaa luomistyötä ihmisen kautta, niin menkää tälle rajalle ja katsokaa!

Toisella puolen kulkee juna vuorokausia läpi nukkuvien sydänmaiden. Ihmiskäsi on koskenut metsiin vain hävittääkseen niitä. Se on niitä kaatanut ja polttanut. Kannot ja risut makaavat rytöinä hävityspaikoilla. Maille, joista oli imetty pois voima, oli päästetty karja, joka töintuskin jaksoi liikkua; se ei ollut yksin laiha ja takkuinen, vaan lika riippui pitkin kylkiä, kalisten kuin kahleet, eikä varmaankaan lähtisi ennenkuin karvapuvun mukana. Se karja oli virunut talven pimeässä navetassa, liassa ja nälässä. Lapset, pitkät pajunvarvut käsissä, olivat kaitsemassa lehmiä. Mitä surullisia lap-

sia! Ne kertoivat, puhumattaankin, surullisista kodeista. Ja mitä surullisia viljamaita: tilkku siellä, toinen täällä tehtyjä ilman järkeä ja järjestystä. Ihmisen käsi oli päällimmiten raapinut maanpintaa, ojittamatta ja järjestelemättä. Vakojen epätasmuillisuus jo näytti, että kyntäjä ilottomana ja unisena oli kiikkunut auran kurjessa, että työ oli ollut hänelle pakko ja piina. Oli kiireinen kevätaika, leivo lauloi ja lehdet puhkesivat, mutta ihmistä ei näkynyt vainioilla. Missä hän viipyi? Asemilla oli paljon ihmisiä. Juna seisoi huolettomana ja ihmiset töllistelivät sitä yhtä huolettomina. He olivat veltot, humalaiset ja tihrusilmäiset. Likaiset turkit riippuivat heidän hartioillaan ja risaisen paidan alta näkyi päivettynyt rinta. Asemahuoneiden edustalla värjötti raskaiden, nelipyöräisten vankkurien edessä kiusatulta hevosia, selkä kuopalla, kylkiluut näkyvissä, toinen silmä usein poissa. Olkikattoiset asumukset tien varsilla muistuttivat paremmin pääskysenpesiä kuin ihmiskoteja. Kevät koristeli lempeällä kädellä metsiä ja vainioita, aurinko vuodatti valoaan pienimpäänkin ikkunaruutuun, mutta koko Jumalan hyvyys vuoti kuin hiekkaan, sillä ihminen ei ottanut sitä vastaan, ei tarttunut siihen kiinni käyttääkseen sitä hyväkseen. Maa oli laiminlyöty ja hävitetty, karja nälkiintynyt ja kitukasvuinen, ihminen eli kuin viimeistä päivää, täydessä järjettömydessä.

Tuli raja — joki, joka ei ollut sylenkään levyinen — ja maa, karja, ihminen muuttui kuin ihmeen kautta. Älkää sanokokaan minulle, että ehkä maanlaatu joen toisella puolen on niin paljon parempi. Ei — ihme täällä ei riipu maanlaadusta. Se ei tapahdu vähitellen, kilometrien tai peninkulmien kestäessä. Se tapahtuu silmänräpäyksessä. Rajan toisella puolen on erämaa, toisella loputon kasvitarha.

Juna kiittää viljamaiden halki. Lakeudella, jonka järjestystä eivät keskeytä mitkään notkot, kivikot tai edes ojat, koska nekin on upotettu kätköön maan poveen, lepäävät kukoistavat kylät ja kaupungit kuin tarjottimella. Joka askeleen ala on viljelty ja käytetty ihmisen hyväksi. Viljelys on vankkaa ja huolellista. Voimakkaat juhdat aukoivat syviä, suoria vakoja ja multa

lemusi mustana ja väkevänä. Itsetietoinen ihminen ohjasi eläinten askelia. Kun tuli metsää, oli sekin istutettua: puut seisoivat rivissä, joka puu tiesi missä sen tuli seisoa, mikä sen oikeus oli ja mikä sen velvollisuus. Maa puiden juurilla oli hoidettua kuin puistossa. Ihmiskäsi oli raivannut pois jokaisen kuivuneen oksan, joka kannon, ja käyttänyt sen hyväkseen. Asumusten ympärillä oli kukkamaita ja kasvitarhoja. Viertotiet kulki sileinä ja lujina kuin sillat läpi viljelysten. Niillä ei ollut aikaa mutkitella, ne oli vedetty suoriksi kuin viivottimella. Ihminen oli valkeiksi maalatuilla kivillä merkinnyt tienvarret, jotta hän pimeässä näkisi kulkea. Eikä piennarkaan teiden varsilla saanut olla laiskana: sen vierille oli istutettu hedelmäpuita. Kuinka hedelmät säilyvät? kysyy suomalainen. Säilyvätpähän vain, koska kerran ihmisten kannattaa vuokrata nämä kirsikka- ja omenapuut valtiolta, jolle ne kuuluvat. Ja täytyypä myöntää, että ne antavat kauniin todistuksen kansan rehellisyydestä. Viljelys täällä ei lainkaan lopu. Joskus tulee hiekkasärkkä, joka ei ole ottanut taipuakseen ihmisen tahdon alle. Se on ehkä vanhaa merenpohjaa ja hiekka tahtoo yhä säilyttää vapautensa. Mutta ihminenpä on päättänyt tehdä maan itsellensä alamaiseksi eikä siedä hedelmättömiä hiekkanutmia. Siinä käydään sotaa. Ihminen on vihdoinkin keksinyt eräänlaisen heinän, nk. rantakauran, jolla hän aikoo sitoa uppiniskaisen hiekan. Rantakaura on ruvennut ihmisen liittolaiseksi, vuodesta vuoteen tuo se enemmän multaa ja juuria hiekkasärkälle ja ihminen tietää, että hän kerran voittaa, jollei vuoden eikä kahden, niin vuosikymmenen ja vuosisadan perästä.

Ihminen oli kuumeisessa työssä loppumattomilla vainioillaan. Hänen työtoverinsa, eläimet, vetivät voimakaina ja tyyninä hänen edessään. Hän sälytti niiden vedettäväksi kuormia, jotka olivat kuin vuoret, ja ne ponnistivat jännitetyin jäsenin, mutta ne jaksoivat. Ne olivat kiiltävät ja suuret kuin norsut. Pitkissä riveissä nähtiin koko perhe, isä, äiti, lapset, vainiolla. Tärkeinä ja touhuissaan kuokkivat lapsetkin. Hiki vuoti raatajien kasvoilta ja elämän onni heijastui heidän piirteisiinsä, jotka olivat suuret ja tyynet niinkuin omantun-

nonrauha. Leivo pyöri ilmassa ja lauloi julki koko luomakunnan kevätylistyksen. Se väsyi ja painoi pään siipensä alle. Ja auringon kiekkokin meni mailleen. Punaisessa kullassa hohtivat kodit, vihertävät viljat ja siemenelle avatut vaot. Hämärä lankesi maille. Mutta ei malttanut ihminen lähteä saraltaan levolle. Hän jäi junan kiitäessä ohi, siihen kevätyön punertavaan hämärään. En nähnyt enää mitään, sillä kyyneleet sumensivat silmäni.

Sillä lailla tekee ihminen maan itselleen alamaiseksi että hän koko sielunsa palolla, koko ruumiinsa tarmolla ja koko älynsä terävyydellä raataa vaollaan. Kuten kaksi siskoa samassa vuoteessa, lepäävät maat rajan kahden puolen rinnatusten, mutta toinen on sairas, toinen terve. Toisella puolen rajaa ei ihminen viitsi nähdä vaivaa, hän ei vaivaa ajatustaan eikä käsivarsiaan eikä hänen sydämensä tunne palon tuskaa eikä palon riehua — toisella puolen rajaa tekee pää työtä, kourat työtä, sydän työtä. Toisella puolen rajaa katsoo ihminen työtä häpeäkseen, viholliseksi, välttämättömäksi pahaksi maailmassa; hän valikoi töitä ja pakenee niitä — toisella puolen rajaa on työ ihmiselle siunaus ja elämän sisältö. Toisella puolen rajaa on ihmiselle yhden-tekevää miltä näyttää hänen isänmaassaan, hänen kodissaan, hänen omassa itsessään, kunhan hän vain saa syödä, juoda ja maata. Toisella puolen rajaa on ihmiselle kunnia-asia, että hänen maansa on maailman paras maa, hänen kotinsa valoisin ja onnellisin paikka maailmassa ja hän itse onnellisin ihminen. Toisella puolen rajaa ajatellaan: hullu työtä tekee, viisas elää vähemmälläkin — toisella puolen: olisipa minulla kymmenen kättä! ei ole annettu kuin kaksi, mutta tehdään niillä mitä voidaan.

Ja niin tekee yksi ihminen tuossa valppaassa maassa kahdella kädellään enemmän työtä kuin siinä uneliaassa naapurimaassa kymmenen henkeä kahdellakymmenellä kädellään. Siinä ihmeen selitys, miksi kapean rajajoen toisella puolen on erämaa, toisella loputon kasvitarha.

Kerronko minä vielä, mitä sanoo eräs viisas mies siinä maassa, jossa viljelys on kuin kukkatarhassa? Hän

sanoo: ei ole mitään huonoa maata — on vain huonoja työntekijöitä.

Kun Jumala käski ihmisen tehdä maan itselleen alamaiseksi, niin ei hän laatinut lakia, jota ei ihminen voisi noudattaa. Ihminen voi tehdä maan itselleen alamaiseksi. Ja noudattaessaan tätä lakia kasvattavat ihmiset lujia kansoja.

Työ kylvää kunnioitusta ihmisten kesken. Työ on ainoa tie siihen veljeyteen, josta ihmiskunta iäti on nähnyt unta. Iloinen, vastuunalainen, vakava työ on myöskin ehtona siihen jumalanpelkoon, jota ihmisen sisin olento janoaa. Työ on maailman mahti.

Tervehdys Suomeen kahden mahtavan keisarikunnan rajoilta. Tervehdys kaikille niille, jotka täällä panevat itsensä alttiiksi, joiden hiki ja vaiva, äly ja sydämen palo tekevät korpia viljamaiksi, tervehdys sieltä, missä ihmiselämän sisältönä on työ!

Nyt lepää maa ja valmistuu vastaanottamaan kevään ihmettä. Ihmisenkin on määrä kokoontua ja valmistua niitä keväitä varten, jotka häntä odottavat. Käsivarret, päät ja sydämet Suomen niemellä — työ odottaa! Täällä on vielä paljon surullisia rajoja. Niin monen kodin kynnyksen yli astuessa on vastassa hätä ja uneliaisuus, niin monessa sydämessä vallitsee työn pelko. Pois se — ja syntyköön täällä kilpailu siitä, kuka voi näyttää kauneimman viljelyksen, kun astutaan rajan poikki, joka johtaa hänen valtakuntaansa. Tässä kilpailussa kilvoitellaan sekä se, jonka kädet muokkaavat maatilkkusta mökin ikkunan alla, että se, joka kyntää laajoja pelto-sarkoja. Raatakaa suomalaiset käsivarret, ajatelkaa aivot ja palakaa sydämet, niin nähdään ihme, kun astutaan Suomen rajojen yli!

V. 1912.

SEITSEMÄN KUUSEN TALO

Satakuntalainen tarina

Rekolan nuorelle isännälle tuli kiire naimaan, kun isä ja äiti äkkiä, aivan perä perään, kuolivat.

Hän oli jo pahaisena poikana, kiikkuessaan renkien polvilla pirtissä, sanonut, että rikkaan hän nai ja kauniin. Ja myöhemmin oli hän selittänyt, ettei hän kärsi kitumista: kaiken pitää talossa olla kunnossa, maiden niinhyvin kuin elukoidenkin ja työaseiden, rahaa pitää olla, jos haluaisi niinkuin viljelyksiäkin laajentaa ja perillisiä pitää olla, jotka jatkavat isän työtä. Eikä hän tahdo, että hänen lapsensa tyhjäkätsinä lähtevät maailmalle. Säästöä pitää olla senverran, että jokaiselle on antaa. Mikä se tytärkään on ilman myötäjäisiä.

Tämä kaikki oli hänellä selvillä jo varhain ja kun talo sitten äkkiä joutui hänen käsiinsä, niin oli hänellä sitten selvillä sekin, mistä etsiä emäntää. Seitsemän pitäjän takana oli Keitaan talon tytär, kuulu sekä rikkaudesta että kauneudesta. Muhkea Rekola löi laudalta muut kosijat ja toi tytön iloisessa hääsaatossa kotiinsa.

Eikö Keitaantytär tuntenut tarinaa Rekolan seitsemästä kuusesta?

Talon merkitsi jo kaukaa mäeltä tumma kuusikko. Se oli ikivanha ja se väheni sitä myöten kuin sukupolvi talossa kaatui. Tarina tiesi, että jokaisella suvun haltijalla oli kuusikossa oma puunsa. Kun kuusi alkoi kuivua, merkitsi se kuolemaa. Tullessa lähemmäksi taloa, näkyi voimakas viljelys ja ylellisen hyvät rakennukset. Nuori emäntä sai astella kahden uhkean päärakennuksen ja senkin seitsemän aitan ja luhdin väliä. Hän asteli

iloisesti, hiukan ylimielisenä ja oikutellen — olihan hän kahdeksantoistavuotias, ylpeä vanhasta kodistaan ja ylpeä uudesta kodistaan. Rekola vei sittenkin Keitaasta voiton. Aurinko nousi täällä loppumattomien peltosarkojen takaa ja laski yhtä loppumattomien peltosarkojen taakse. Piti teetettämän uusi kivinavettakin, vaikkei vanhassa saattanut huomata mitään vikaa. Isäntä sanoi sen käyneen ahtaaksi. Vanha haltijaväki oli pannut talon sellaiseen kuntoon, ettei saattanut ymmärtää, mitä nuorella enää oli tekemistä.

Isännällä oli kuitenkin pää täynnä tuumia ja hän pelkäsi vain, ettei ihmisen ikä riittäisi niitä toteuttamaan.

Illoin, kun kuuman työpäivän aurinko oli painunut levolle ja sirkkain siritys ja kuivavien heinien lemu tulvi sisään ikkunoista, puhui hän vaimolleen:

— Minä rakennan jokaiselle meidän lapsellemme talon ja jokaista taloa pitää asuttaman niin, että jokainen askeleen ala on viljelty.

Keitaantytär katsoi vuoroin palmikkoihin, joita hän punoi hyppysissään, vuoroin mieheensä. Ulkona kohisivat kuuset ja sumut kulkivat vöinä vainioiden yli. Häntä puistatutti ja hän yskähti kipeästi. Hän ei itsekään sitä huomannut. Hänen miehensä voima tarttui häneen ja nostatti häntä.

— Niin, sanoi hän, — me ja meidän lapsemme . . . Me teemme työtä. Ja kaikkien, jotka asuvat meidän maalamme, pitää olla onnellisia.

Oli talvi, kun heidän ensimmäinen lapsensa syntyi.

— Mutta jo sinä olet hupakko! nauroi isäntä. — Onhan tyttö toki yhtä hyvä... Etteikö se osaa pitää taloa? Johan nyt káskee sellaisia suremaan! . . . Ettäkö minä mieluummin olisin ottanut pojan? Ensi kerralla syntyy poika... Voi, voi, kun on kuin äitinsä ilmetty kuva!

Hemmotellun ainoan tyttären oikullisuus oli poistunut nuoren äidin kasvoilta. Hän oli hymyssäänkin oudon vakava ja läpikuultavan valkoinen. Häntä ei mitenkään tahdottu saada tointumaan entiselleen, vaikka tohtorit ja pitäjän muijat tekivät parastaan. Kesä hänet sentään paransi. Sekä hän että lapsi pyrkivät aurinkoon kuin viluiset kasvit. Päivät pääksytysten kierittelivät

he nurmessa pihamaalla, rakennusrivien keskellä, nukkuivat, söivät ja nauroivat. Isäntä vietti jokaisen vapaan hetkensä heidän luonaan ja siirsi, kun päivänpaiste kävi liian pistäväksi, heidät kuusien varjoon.

Ristiäiset vietettiin, kun ruusut kukkivat, eräänä sunnuntaina kirkonmenon jälkeen. Pitkät ruokapöydät täytivät lehditetyn pirtin ja vieraina olivat pääasiassa Rekolan työväki ja alustalaiset. Illemmällä, kun he olivat hajaantuneet koteihinsa ja askareihinsa, viipyivät lähimmät naapurit vielä jutellen kuusten juurella. Poutainen aurinko likeni laskuaan ja punertava hohde valui järvelle ja puutarhaan. Isännät puhelivat vuodentulotoiveistaan ja kunnan asioista, emännät keskustelivat taloustoimistaan ja pistäytyivät tuon tuostakin nuoren äidin kanssa katsomaan vastakastettua pienokaista, joka makasi kehdoissaan valkean harson alla. Niin kaunista lasta ei kukaan ollut nähnyt. Eikä niin tervettä ja kukoistavaa.

Äkkiä pysähtyi keskustelu ja kaikki nostivat katseensa ylöspäin. Satoiko? Taivas oli kuivan autereinen. Kuusesta, jonka alla istuttiin, putosi neulasia, ikäänkuin sitä olisi ravistettu. Mutta ei käynyt tuulenhenkeä eikä kukaan ollut siihen kajonnut. Vieraat katsoivat toisiinsa: kaikki tiesivät tarinan Rekolan kuusista. Laskevan auringon hohdetta vastaan kiilsivät neulaset pudotessaan kuin jääpiikit. Jotakin jäisen kaameaa tuli seuraan niiden mukana ja kaikki katsahtivat isäntään, joka seiso i vielä valkoisella, poikkisahatulla kuusentyngällä. Hän rupesi nauramaan niinkuin terve ihminen nauraa, kun puhutaan aaveista.

— Näytänkö minä kuolevalta?

Vieraat pääsivät kuin painajaisesta. Ruvettiin laskemaan leikkiä nimestä, jota »Rekolan» rinnalla käytettiin pitäjällä. Taloa mainittiin »Seitsemän kuusen» nimellä miltei yhtä paljon kuin sen omalla. Vanhan haltijaväen mukana oli kaksi puista mennyt menojaan. Nyt olisi pitänyt ruveta puhumaan »Viiden kuusen talosta». Kaikki nauroivat, mutta katsahtivat salaa nuoreen emäntään, jonka yllä oli sama vaaleansininen hame, jota hän oli käyttänyt häiden jälkeisenä päivänä. Se oli käynyt paremmin suureksi kuin pieneksi.

Isäntä ja emäntä lähtivät saattamaan vieraitaan oikopolkua apilamaiden halki maantielle.

— Huomenna, virkkoi isäntä emännälle kotimatalla, ruvetaan raivaamaan kuokkamaata ensimmäiselle lapsellemme. Tuonne . . . tuolla. Hän pysäytti emännän ja käänsi hänen kapeat hartiansa kohti koivunlatvoja taivaanrannalla. — Siellä on niemessä kaunein talonpaikka näillä mailla.

Emäntä yskähti ja vei käden suulleen. Mutta kun hän otti sen pois, oli se täynnä verta, aivan kuin hän olisi taittanut kourallisen tulipunaisia kukkia.

Mies ja vaimo vaikenivat ja tuijottivat toisiinsa. Lyhyen silmänräpäyksen aavistivat he, että jotakin peloittavaa oli tapahtunut. Sitten pyyhki emäntä kätensä heinään ja isäntä jatkoi puhettaan.

Mutta pian alkoi emäntä kuihtua kilpaa kuusen kanssa eikä isännän nauru voinut vapauttaa häntä uskosta, että kuihtuva puu oli hänen puunsa. Kun hänen pieni poikansa syntyi, heräsi hänessä epätoivoinen elämänhalu. Hän ei tahtonut kuolla! Hän tahtoi ohjata lastensa elämää, hän tahtoi nähdä, miten karja menestyisi uudessa navetassa, hän tahtoi korjata hedelmät omenapuista, jotka vasta istutettiin. Ja hän kokosi voimansa ja leimahti vielä elämään niinkuin kynttilä ennen sammumistaan.

Mutta suuri väsymys iski häneen kyntensä ja painoi hänet sängynpohjille. Isäntä tuli siihen ja toi mukanaan milloin hajua navetasta, milloin tallista, milloin apilankukkia, milloin kauniin rukiintähkän. Hän hypitti lapsia polvillaan ja puhui vaimonsa paranemisesta samalla varmuudella kuin tulevasta keväästä.

Mutta keväällä, kun järvi loi jäitään, ei emäntä enää jaksanut nousta, vaikka isäntä ojensi pientä poikaa hänen puoleensa. Isäntä laski lapsen lattialle ja nosti äitiä istumaan. Sairas yritti sanoa jotakin, loi mieheen oudon suuret, hätäntyneet silmäterät ja hervahti hänen olkapäätään vasten. Isäntä tunsu hänen vähitellen kylmenevän käsissään.

Kaksi vuotta myöhemmin tuotiin taloon uusi emäntä. Koti tarvitsi hoitajaa ja lapset ennen kaikkea äitiä.

Isäntä ei enää kysynyt olisiko emäntä rikas ja kaunis — hän kysyi vain, olisiko hän hyvä Keitaantytären lapsille. Hän osui löytämään naisen, jolla oli sydämen hyvyys, joka ei tehnyt eroa orpojen ja omien lasten välillä. Orvot kysyivätkin hänen huolenpitoaan enemmän kuin omat. Pieni tyttö itki lakkaamatta eikä poika koskaan nauranut. Uusi äiti kanniskeli Keitaantytären tytärtä käsivarsillaan yökaudet. Hän lauloi hänelle kaikki laulunsa ja kertoi hänelle kaikki satunsa, useimmiten sadun hänen omasta äidistään, joka nyt oli taivaissa. He pysähtyivät suuren kuvan eteen, joka katseli alas seinältä. Se oli lapsen oma äiti, kauniissa vaatteissa, kukkia rinnassa. Hetkisen vaikenen lapsi ja katseli ihmetellen äitiä, joka nyt oli Jumalan enkeli, sitten hän kiersi kädet uuden äidin kaulaan, ja taas alkoi laulu ja itku ja vaellus huoneen toisesta päästä toiseen.

Isännän päivät kuluivat työmailla ja navetassa. Kun hän tuli ruualle, ei hän tuonut mukanaan apilankukkia eikä rukiintähkiä. Hän antoi myöskin asettaa itsensä valiokuntiin ja luottamustoimiin. Kaupungista palatessa toi hän lapsille leluja ja makeisia ja emännälle pukukankaita. Mutta se ei paljon auttanut surkeutta kotona. Mikä lapsista itki, mikä ei nauranut, mikä ei päässyt kävelemään. Emännän aika ei riittänyt talouden hoitoon. Aittoihin pääsi hiiriä ja lihoja täytyi viedä pelolle. Raskaalta tuntui, kun hän ei enää jaksanut laulaa lapsille. Hänen rintaansa koski, kun hän kertoi satuja. Mutta hän kertoi vain.

Joskus sunnuntai-illoin, kun muut olivat huveissa, astui laihtunut vaimo, vaatteet yllä riipuksissa, pihaalle, jossa rikkaruohot olivat ottaneet haltuunsa kukkalavat. Hän tuli hengittämään, kuten suurella laivalla lämmittäjä astuu pätsistään kannelle vetämään ilmaa keuhkoihinsa. Hän ei nähnyt vainioita, jotka päivä päivältä tulivat hedelmällisemmiksi, hän ei nähnyt taivaan sineä. Hän katseli kuusikkoa, jossa laitimmainen puu tuntuvasti oli kuivettumassa, pani kätensä ristiin ja kysyi Jumalalta, antoiko hän hänelle puun kautta merkin, että hän halusi ottaa hänet luoksensa. Hän oli valmis tulemaan, hän oh väsynyt. Mutta lapset — miten niiden kävisi? Tahtoiko hyvä Jumala nekin — kaikki

seitsemän? Niitähän oli nyt niin monta. Ne olivat syntyneet niin peräperään. Ja siinä seisoessaan nurmessa tikapuihin nojaten, katsoi vaimo kauas eteensä ja hänen silmänsä olivat suuret ja kummastuneet. Niissä oli kysymys, mikä oli ollut hänen elämänsä tarkoitus.

Syysmyrskyt tulivat ja Rekolan kuusikossa kohosi kolme tervettä puuta ja yksi sairas. Eräänä sunnuntai-aamuna, kun kirkonkellot soivat, puhalsi emäntä viimeisen henkäyksensä. Isäntä seiso i kyynelittä hänen vieressään ja ajatteli niitä viittä lapsukaista, jotka valkeissa arkuissaan salinperässä odottivat hautaamisen päivää: oli hyvä, että äiti pääsi seuraamaan lapsiaan.

Niin olivat nyt toinen emäntä ja hänen viisi lastansa kuin pyyhityt pois maan pinnalta.

Keitaantytären tytär ja poika olivat vielä elossa. Tyttönen hiipi usein isän perässä pellolle, muttei jaksanut kävellä kotiin. Isä kantoi hänet. Hän pelkäsi öisin ja pyrki isän viereen. Hän tuli polvelle ja kyseli elämästä ja kuolemasta asioita, joihin ei isä osannut vastata. Hän oli äitinsä kuva, mutta vieläkin kauniimpi. Isä ei uskaltanut ajatella, että hän jäisi elämään. Hän oli kuin henkäys. Poika oleskeli navetassa, puheli elukoiden kanssa ja seurasi niitä laitumelle, kun tuli kesän aika. Lukemaan ei häntä saatu oppimaan. Hän oli kyttyräselkä ja pieni kuin tonttu.

Mutta Rekolan maat kasvoivat kuin ilkkuen isännän perillisten-puutetta. Kaikki menestyi, mihin isäntä ryhtyi. Hänen viljelyksiinsä ei koskenut kuivuus eikä halla, hänen karjaansa ei käynyt tauti. Seitsemän kuusen talo tuli kuuluksi kautta maan ja likeltä ja kaukaa saapui kansaa sitä katsomaan. Isäntä näytteli työnsä tuloksia ja raatoi yöt päivät. Mutta yksinäisyyden hetkinä nousi kuin aave hänen eteensä kysymys: mitä varten?

Vuotta jälkeen toisen vaimonsa kuoleman hän nai. Hän ei nyt kysynyt mitään muuta kuin että morsian olisi terve. Hän löysi uuden emäntänsä sydänmaan talosta ja se oli niin roteva ihminen, että hänen täytyi teettää uudet rattaat, voidakseen sen rinnalla ajaa kirkolle. Emäntä nosti jyväsäkin ja pani aittaa siinä missä

mieskin. Olisi se ihme ja kumma, jollei terveys nyt palaisi taloon.

Ainakin palasi iloisuus. Emäntä heräsi ensimmäiseen kukonlauluun ja alkoi mennä viuhoa ulos ja sisälle. Hän kävi navetat ja tallit ja nauroi mennessään kuin poika. Kaikki mikä oli hentoa ja herraskaista kaatui hänen tieltään tai murtui hänen käsissään. Ei hän ollut paha, mutta hänellä oli kovat kourat ja rajut liikkeet. Isäntä ajatteli: ole mikä olet, kunhan lapsistasi tulee terveitä. Ja terveitä ne olivat, rumia ja kömpelöjä kuin karhunpojat, ja söivät ja tappelivat aamusta iltaan. Niitä syntyi joka vuosi, kahtena vuonna kaksoset.

Keitaantytären lapset kärsivät uudesta äidistä. Ei hän tahtonut heille pahaa, mutta kun hän kajosi tyttöön, huusi tämä, luullen että hänen käsivartensa katkeaisivat, ja poika oli kerran päiväkauden kadoksissa ja hänet löydettiin tallinparvelta, jonne hän oli paennut, kun uusi äiti oli tahtonut nostaa häntä hevosen selkään. Isännällä ei ollut muuta neuvoa kuin lähettää lapset Keitaan vanhan emännän luo.

Rekolan isännälle ja emännälle oli syntynyt kuudes ja seitsemäs lapsi ja he läksivät ensi kertaa ajamaan kirkkoon, kun isäntä huomasi, että sija kääseissä emännän vieressä oli käynyt väljäksi. Hän katsahti emäntään ja näki, että tämän kasvot olivat kuopilla ja poskipääät kovin ulkonevat. Koko kirkonmenon ajan vaivasi häntä ajatus: jokohan kuusikossakin taas on yksi merkitty? Ja vaikka hän päätti, ettei anna taikauskolle valtaa, hakivat hänen silmänsä kuusia, kun tie kääntyi ja talo tuli näkyviin. Kolme jättiläiskuusta yleni vainioiden päässä — niitä oli enää vain kolme —, hän tarkkasi niitä tiukasti. Mutta ei voinut huomata mitään.

Kolmannen emännän lapset alkoivat nyt vuorostaan parkua. Ne eivät voineet sanoa missä kipu oli, valittivat vain ja huusivat niin että sinettyivät. Ne olivat polttavan kuumat, kun niihin koski. Äiti, jolle pillastuneen hevosen piteleminen oli leikintekoa, joutui neuvottomaksi pienokaisten hädän edessä. Hän heitti lapset huu-tamaan, kutsutti kylän muijia taloon, veti saappaat jalkaansa ja läksi työmaalle. Mutta huuto kuului hänen korvissaan, vaikka hän olisi painunut maakuoppaan.

Isäntä viipyi kokouksissaan. Kun emäntä sai sanan hänelle, lähetti hän tohtorin, muttei tullut itse. Tohtori oli suuttunut, sanoi, että koko talo oli saastutettu, ennusti kuolemaa lapsille, emännälle ja pienelle piikatyölle, käski repimään pois seinäpaperit ja polttamaan tulikiveä huoneissa, sanoi, että kaikkien entisten emäntien ja kuolleiden lasten vaatteet olivat poltettavat. Emäntä ja muijat kuuntelivat kuin hullun puheita.

Tohtorin ennustukset rupesivat kuitenkin pelottavasti käymään toteen. Tuskin oli ruumis viety talosta, kun toinen jo tuli laudalle. Kävi kammottavaksi. Palvelijoita läksi pois kesken vuotta ja emännöitsijälle täytyi lisätä palkkaa ja ottaa aputyttö, joka pimeän tullen kulki hänen kanssaan aitoissa, kun ei hän uskaltanut kulkea yksin. Eräänä aamuna nosteli emäntä maitoastioita. Äkkiä syöksähti kuuma tulva hänen suustaan. Hän kävi vielä omin voimin sisään, mutta illalla hän oli kylmänä.

Hautajaisvieraat panivat merkille, ettei Seitsemän kuusen talon nurkalla enää ollut kuin kaksi kuusta ja että isännän hiukset olivat valjenneet.

Nyt saivat tohtorit tahtonsa läpi. Rekolassa poltettiin vaatteita ja savustettiin huoneita. Vieraat ihmiset siellä myllästivät päiväkausia. Kukaan ei estänyt heitä. Vihdoin antoivat tohtorit luvan, että lapset saisivat muuttaa kotiin Keitaalta. Kun isä, tytär ja poika pitkien vuosien perästä ensi kertaa kolmisin istuivat vanhan kotinsa ruokapöydässä, katsoi ulkoa huoneeseen harmaa syyspäivä ja kireistä pilvistä kyenteli helpottaen lunta. Kukin kulmallaan painoivat he päänsä pöydän laita vastaan ja itkivät.

Heistä tuntui kaikista nyt, että he tulevat elämään näin kolmisin yhdessä. Ja päivät alkoivat kulua hiljaisessa yksitoikkoisuudessa, toistensa kaltaisina.

Eräänä huhtikuun aamuna tuli isäntä sisään naurussa suin ja käski lähettää noutamaan maalaria ... Piti maalata rattaita ja muutakin.

Tytär tuijotti isäänsä suurin silmin. Tilattuaan maalarin, seisahtui isä ikkunaan ja katseli kuinka räystäät tippuivat, ja tyttärestä tuntui siltä kuin hänen selkensä

olisi suoristunut siinä silmin nähden. Mutta muutaman päivän perästä pyysi tytär hevosta käydäkseen Keitaalla ja kun hän sieltä palasi, oli hänellä isälleen tärkeä asia.

— Te aiotte naimaan, sanoi hän. — Ja mitäpä meillä lapsilla siihen on sanomista.

Isäntä painoi alas päänsä ja punehtui.

— Onko teillä jo joku katsottuna? kysyi tytär.

Isännän pää painui vieläkin syvemmälle.

— Ei.

— Ei, ei ole ... ? No kuulkaa, minä olen jo katsonut teille emännän. Ja puhunutkin. Se on rovastivainajan tytär. Hän on minun paras ystäväni, vaikka hän onkin vanhempi. Ei se tee mitään, että hän on sivistyneiden lapsi. Minä kerroin hänelle miten kauniisti te ajattelitte äiti vainajan kanssa, että te viljelisitte joka askeleen alan maallanne ja että kaikki ihmiset täällä olisivat onnellisia...

Pappilantytär tuli emännäksi Seitsemän kuusen taloon.

Tytöt olivat kuvitelleet miten hauskaa heille tulisi, kun he tästäpuoleen aina saisivat olla yhdessä. Mutta jokin suru alkoi heti kalvaa emäntää. Hän nauroi useammin kuin hän ennen oli nauranutkaan, mutta se tapahtui vain tuskan peittämiseksi.

Molemmat nuoret naiset ponnistelivat tehdäkseen elämää kodissa iloiseksi. Kukaan syrjäinen ei voinut nähdä muuta kuin että talossa vihdoinkin elettiin niin kuin muissakin taloissa. Ainoastaan toinen kuusista oli ruvennut sairastamaan. Kaikki huomasivat sen. Palvelijat ja naapurit puhuivat siitä.

Eräänä yönä näki nuori emäntä unta: hän oli astelevinaan Rekolan pihamaalla ja nurmi oli hänen silmissään oudon heleää. Taivaalla oli valo, joka ei ollut kuumamoa eikä auringonpaistetta, ja portinpieliin oli pystytetty kaksi nuorta kuusta. Piha tuli täyteen väkeä. Sisästä kannettiin valkoisten liinojen varassa mustaa ruumisarkkua, jonka kannella oli kukkakiehkura. Sitten tuli toinen, sitten kolmas arkku. Ainoastaan ensimmäinen oli kaunistettu seppeleellä. Sitten alkoi val-

koisten arkkujen vuoro. Niitä oli monta, ne olivat pieniä. Hän laski yksitoista. Hiljalleen solui saatto tietä läpi vainioiden. Ruis heilimöi kahdenpuolen, tähkät olivat suuret kuin kuusenkävyt. Mutta kun oli päästy Rekolan tiehaaraan, oli siellä vastassa uusi saatto: taa-sen mustia arkkuja ja valkoisia arkkuja, toiset köyhiä, toiset rikkaita. Ja ääneti liittyi tämä saatto siihen, joka oli kulkenut läpi viljapeltojen. Vainiot loppuivat ja edessä oli tulossa uusia saattoja. Ja vaikka liikkeellä oli tuhansia ihmisiä, ei kuulunut askelenkaan ääntä. Ainoastaan kuusenhumina kuului. Toinen kuusi narisi, kun tuuli kävi siihen, se oli kuivuva kuusi, toinen humisi terveillä neulasillaan. Äkkiä pysähtyivät saatot ja kantajat laskivat maahan taakkansa. Jotakin odotettiin. Seitsemän kuusen talosta oli vielä tulossa jokin . . . Nuori emäntä ymmärsi silmänräpäyksessä kuka. Hän karkasi pystyyn, muttei päässyt paikalta. Hänen täytyi katkoa joitakin köysiä ennenkuin saattoi liikkua . . .

— Unta! Unta! äänteli hän itsekseen juostessaan läpi huoneiden, joihin nousevan auringon säteet paistoivat.

Ystävättären huoneeseen vuoti päivänpaiste kuin kul-tainen virta. Vuode oli kauttaaltaan veressä. Päänalaisella lepäsivät tytön kasvot vahanvalkoisina.

Niissä oli sellainen rauha, ettei emäntä osannut pelästyäkään. Vasta kun hän tarttui tytön käteen, ymmärsi hän, mitä oli tapahtunut.

Isäntä tuli ja väki joutui liikkeelle. Juostiin, voivoteltiin, huudettiin. Huomattiin, ettei voitu mitään tehdä ja alettiin liikkua hiljaa. Kyttyräselkä poika tuli huoneeseen, parahti kipeästi, juoksi pois ja kaivautui vuoteeseen itkemään. Kun emäntä oli hoitanut hänet, meni hän ulos. Hän hoippui yli pihamaan, hän ei tiennyt minne. Kuusten alla seisoi isäntä.

Kuin meri oli viljojen vihanta ja heinien punerrus heidän edessään. Aamun sumut koskettivat keveästi tähkien ja apilankukkien latvoja. Linnut lauloivat. Emäntä oli näkevinään äskeisten loppumattomien saat-tojen kiertävän ja mutkittelevan läpi metsien ja vainioiden. Hän suistui maahan ja väänteli käsiään.

— Herra, äänsi hän, — oletko sinä kironnut omat

lapsesi? Eihän sinun tahtosi voi olla, että me kaikki kuolemme!

Kuivuva kuusi puisteli neulasiaan hänen ylitseen. Häntä paleli. Ja taas hän oli näkevinään saattojen mutkittelevan läpi viljavainioiden ja metsien, niin kauas kuin silmä kantoi. Hän karkasi pystyyn, heristeli käsiään ja hänen huutonsa hukkui viljapeltojen mereen.

— Apua! Apua!

NUORILLE

Eräänä sunnuntaiehtoonä oli meitä muutamia kävelyllä kirkonkylässä. Oli suvi, viljat aaltoilivat ja apila kukki. Hartaus luonnossa oli niin suuri, ettemme voineet puhellakaan. Vanhan kirkon kohdalla me pysähdyimme. Keskellä kukkivia vainioita seisoi herranhuone yksin ja hylättynä. Ei se ollut yksinäinen ja hylätty sen vuoksi, että ihmiset olivat lähteneet kotiin ja jättäneet sen — se oli yksinäinen ja hylätty siitä syystä, että se ainoastaan muutamana pyhänä enää oli kokoava kansaa holviensa alle. Uusi kirkko metsikössä odotti vain vihkimistään. Vanhan kirkon kellot, ääni, jolla se oli kutsunut kansan kokoon, jolla se oli julistanut kuolin-sanomat, ne olivat jo siirretyt uuteen temppeliin. Vanha kirkko seisoi ilman ääntä keskellä laulavaa suvea.

Viivyyimme äänettöminä paikalla ja ajattelimme kaiken katoavaisuutta. Vuosisadat olivat vierineet kirkon yli, jättäen jälkeensä hävityksen, sukupolvet jotka näiden seinien sisäpuolella olivat lähestyneet Jumalaa, makasivat maassa tomuna. Hiljaisuus ympärillä oli ääretön.

Äkkiä kuului kirkosta ääntä. Koputusta.

Mitä kummaa! Vainajatko kirkonpermannon alla . . . ?

Taasen koputusta. Ja taasen.

Lintu!

Se lenteli levottomana porstuassa ja iski nokkansa ruutuun. Se oli eksynyt vankeuteen ja taisteli epätoivoissaan vapautensa puolesta. Sen ponnistukset olivat niin voimakkaat, että se tuontuostakin pyörtyneenä putosi permannolle. Mutta niin pian kuin se tointui, alkoi kamppailu taasen,

Miten tuollainen vapaudestaan eksynyt lintu saattaa-kin liikuttaa! Näkeekö ihminen siinä jotain itselleen sukulaista? Tunteeko hän sen siipien räpyttelyssä oman sielunsa liikahtelemisen?

Meidän siinä neuvottomina seisoessamme tuli kirkon kohdalle joukko poikia, jotka hekin nähtävästi olivat sunnuntaikävelyllä. He pysähtyivät.

Käännyimme heidän puoleensa ja kysyimme, tiesivätkö he, missä kirkon avain säilytettiin.

Haudankaivajalla. Tuolla mäellä.

Kysyimme, eikö joku pojista tekisi hyvin ja noutaisi avainta.

Pojat irroittelivat paperossinpätkiä hampaistaan. Sitten he katsahtivat toisiinsa ja hymähtivät. Syvä halveksiminen kuvastui heidän kasvoillaan. Vielä kerran he katsahtivat lintuun, joka pyörreksissä iski päätänsä ruutuun, sitten he nauroivat ja jatkoivat matkaansa.

Läksimme noutamaan avainta. Haudankaivaja tuli mukaan. Se oli tumma, vielä voimakas mies, ja hän kävi heti levottomaksi, kun hän kuuli linnun jääneen kirkkoon. Usein niitä tahtoi sinne jäädä. Hän koetti kyllä, ennenkuin sulki ovet, päästellä niitä pois, mutta joskus niitä kuitenkin jäi. Vanha lukko narisi ja vikisi. Pääskyn epätavo kasvoi. Haudankaivaja puheli hellittelä ja viihdyteli linnulle. Aivan kuin se olisi ollut hänen oma pelästynyt lapsensa, jolle hänen piti antaa takaisin rauha. Ja hänen onnistui todella herättää pääskynen tajuntaan ja johdattaa se ovelle. Se levitti siipensä ja lensi riemuiten kohti taivaan sineä.

Pojat katselivat matkan päästä ja naureskelivat. Kirkonvartijan kasvojen rinnalla olivat heidän kasvonsa kuin irvistys.

— Nuoruus, virkkoi joku joukossamme.

Niin, nuoruus.

Se näyttää meille usein tämän luonteensa. Mutta sillä on myöskin toinen luonne, uljas ja rohkea, ja me tahdomme uskoa, että se on sille keskeisempi.

Nuoruus on kuin kaunis poika, joka seisoo kultaisissa vaunuissa ja ajaa kolmivaljakkoa. Hevoset kiitävät, sie-
raimet levällään, harjat hulmuten, suupielet suitsien kiristyksessä. Poikanen seisoo iloisessa uhmassa, kysy-

mättä mitä eteen sattuu — pois tieltä, kun nuoruus tulee kultaisissa vaunuissaan.

Ihana on nuoruus. Me teemme kaikki kunniaa sen huolettomalle rohkeudelle. Me koetamme ymmärtää sitä silloinkin, kun se on ajanut yli vanhojen ja kaatanut kumoon raihnaat. Me rakastamme rohkeaa, taistelunhaluista nuoruutta kuin omaa tulevaisuuttamme. Me näemme syvällä sen käynnin alla elämän vakavat, ikävoivät tunnot.

Ihmisen sielussa virtaa vesisäie, joka tulee kaukaa ja syvältä, jonka täytyy välttää esteitä kirkastuaksensa tiellä. Sitä painaa ikuinen kaipuu eteenpäin. Ihmiset käyttävät eri nimiä: puhutaan uskonnosta, taiteesta, omastatunnosta, kohtalosta, Jumalasta. Kaikki tavoittelemme samaa, tarkoitamme kaipuamme määrää. Ihmisrinnassa asuu vilpittömyyden tarve, mistä kaikki teeskentely ja valhe kilpistyy takaisin. Tämä on hänen keskeisin minänsä. Ja hän tekee viisaasti, jos hän jo nuoresta iästään lähtien antaa oikeudet ja kehityksen mahdollisuudet tälle osalle itseään.

Muistatko — se tapahtui kerran juhannuksena, kun sinä istuit lehditetyssä kirkossa. Olit kauan ollut tylsänä, kuumuus vaivasi, et jaksanut seurata. Silloin alettiin ympärilläsi veisata: oo Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnit. Sielusi ikäänkuin avautui, sinä näit auringon valautuvan yli »lasten» parven. Muistot tulvivat mieleesi. Sitä kesti vain hetken, mutta hetki oli ollut iäisyyden hetki ja se loi sisällystä koko siihen juhannusjuhlaan, ja vieläkin kirkastuu sinussa, kun muistat sen hetken.

Kerran sitten syksyllä: sinä kävelit läpi metsän, jonka puista varisi lehti. Maata painoi kostea, pilvinen taivas. Tulit suolle ja näit mustat vedet liikkumattomina keskellä kuolevaa luontoa. Äänetön kärsimys kuvastui kaikkialla. Suolammikot olivat kuin suuria kyyneliä raukenevissa kasvoissa. Rapinaa askeltesi alla pelästyi lintu. Se lähti lentoon ja päästi mennessään huudon. Mutta tuo huuto tuli kuin sinun omasta rinnastasi, kuin koko tuosta luonnosta, jota laskettiin kääriliinoihin.

Kerran — sinä olit elänyt ja elämoinyt. Sinä olit katkonut siteet, joilla hyvä porvarillinen siveysoppi täällä

sitoo ihmisiä, sinä olit polkenut lait, joilla se rajoittaa kansalaistensa vapautta, sinä olit tahtonut olla kerran-kin vapaa, kokonaan vapaa, ja sinä olit näyttänyt, että olet niinkuin tahdot ja teet mitä tahdot. Sinä olit tehnyt yöt päiviksi ja päivät öiksi. Sitten kerran pysähdytti elämä sinut ja pakotti sinut katsomaan silmiinsä. Sinä et tahtonut — olithan sinä vapaa ja sait tehdä mitä tahdoit. Mutta elämä oli sinua väkevämpi. Sinä näit silloin elämän silmissä oman kuvasi, ja katso, sinun muotosi oli kuihtunut, ennen aikojaan näivettynyt ja vanhentunut. Sinun kasvoihisi oli sadoilla pienillä rypyillä piirretty »vapautesi» koko historia. Sinä näit silloin, että elämän lait ovat lahjomattomat — joka niitä vastaan nousee, vetää päällensä arvaamattomat seuraukset. Joka ei taivu ikuisten lakien alle, se taivuu. Tämä ei ole ihmisten tekoa — sama tahto joka pani tähdet kiertämään, määräsi syiden ja seurauksien lain.

Silloin juhannuksena kirkossa, silloin kun suon yksinäinen lintu parahti, silloin kun sinä katsoit elämää silmiin ja ymmärsit, että olit rikkonut, silloin avautui sinun sielusi pyhättö, jumalallinen vilpittömyys sinussa.

Tämä jumalallinen vilpittömyys ihmissielussa on se lähde, josta ihminen ammentaa kaiken voimansa. Sieltä hän saa työtarmonsa, tahtonsa jalon toiminnan, kirkkaan ilon ja korkean surunsa. Se on ainoa mikä hänessä kestää. Sen yli voivat käydä hetken ajattele mattomat tuomiot — se mikä on syntynyt vilpittömässä mielessä, kestää. Se ei pala eikä huku! Se on totuus.

Kansojenkin elinvoimaisuus ja elämänkelpoisuus mitataan sen mukaan, kuinka paljon niillä on tällaisia vilpittömyyden vesilähteistä ammentavia, vilpittömyyden vesilähteiden varsilla rakentavia yksilöjä. Ikuisessa elämäntaloudessa lasketaan vaakalaudalle ikuiset elämänarvot. Joka tahtoo elää, elää ikuista elämää, sen on koottava ikuisia elämänarvoja.

Minä toivotan maani nuorille runsaasti niitä ihania lahjoja, jotka kuuluvat nuoruuteen. Iloitkaa ruumiinne voimasta, askeltenne keveydestä, käsivarsienne notkudesta, silmienne kirkkaudesta, otsanne puhtaudesta. Olkoon teillä rohkeutta ja taistelunhalua. Nähkää unia

suuresta tulevaisuudesta, nähkää edessänne suuria päämääriä. Olkoon teissä kuohua ja käyntiä niinkuin sitä on keväässä, mutta tehkää myöskin oikeutta sille ikuiselle kaipuulle, joka virtaa kaiken elämän pohjalla, virvoittaen kaiken meidän kasvumme. Muistakaa, että vilpittömyys on vesisuoni erämaassa, ilman sitä ei ole mitään elämää. Jos te päästätte sen ehtymään, kuollette.

Älkää unohtako, että nuoruudelle kuuluvat sankariteot. Nouskaa valhetta ja vääryyttä vastaan. Suojatkaa kauneutta ja puhtautta. Älkää salliko solvattavan sitä mikä meille on pyhää. Tuntekaa vastuunalaisuutta kaikesta, mitä tapahtuu meidän kansallisuutemme piirissä.

Ja kun te, minun maani nuoret, ohjaatte tulisia hevosianne ja iloitsette vauhdistanne, niin ajatelkaa, minne te ajatte.

Ja kun te näette taivaan linnun menettäneen vapautensa, niin tuntekaa siinä oma itsenne.

Kuinka monesti me elämässä menetämme vapautemme, koko elämämme on itse asiassa räpyttelemistä ikkunaristikkoja vastaan. Niin harvoin me jaksamme lentää kohti taivaan sineä. Ja vasta kuolemassa me lopullisesti saamme levittää siipemme.

R A N N E R E N G A S

K u v a u s k e s ä i s e s t ä H e l s i n g i s t ä

Heikki Toivakka seisoi Eläintarhan sillalla ja tuijotti ihmisvirtaan. Ihmisetkin kääntyivät katsomaan häneen ja poliisi piti häntä silmällä. Mutta hän ei tehnyt mitään häiritsevää, ainoastaan tuijotti ohikulkeviin, sekä jalan astuviin että ajaviin. Ihmisiä oli paljon liikkeellä. Oli sunnuntai ja tuomet kukkivat.

Heikki oli varannut matkaansa kaikki mitä tällaisessa tapauksessa tarvittiin: kainalossa oli risaiseen paperiin kääritty riippumatto, takin ulkotaskusta saattoi käsi minä hetkenä hyvänsä tavata revolverin, ja povitas-kussa oli konjakkipullo. Puuttui vain lopullinen varmuus. Kaikki riippui Jennystä. Hän oli käskenyt tulemaan puolenpäivän aikaan Eläintarhaan »parantumaan». Heikki oli tullut ja odotti. Hän olikin kipeä. Vielä eilen tähän aikaan hän oli terve. Silloin hän osti riippumaton ja kuvitteli viettävänsä sunnuntain tuomien alla Jennyn rinnalla. Mitä hän enää koko riippumattoa säilytti — paras paiskata käsistään yksin tein! Hän ei tehnyt sitä. Hänessä oli sittenkin vielä toivon kipinä jäljellä. Ehkä Jenny oli laskenut leikkiä, ehkä hän katuisi kovia sanojaan. Levätä Jennyn rinnalla riippumatossa — itketti, kun sitä ajatteli!

Pitkin talvea oli Heikki toivonut tällaista pyhäpäivää, jolloin he Jennyn kanssa yhdessä, koko Helsingin mukana astelisivat luonnon helmaan. Kuusi viimeistä viikkoa, jotka hän oli viettänyt maakartanossa Turun radan varrella maalaamassa päärakennusta, oli Jenny alituisesti ollut hänen mielessään. Ja hän oli päättänyt heti Helsinkiin päästyään ostaa säästöillään komeimman

riippumaton, minkä pääkaupungista saattoi saada. Jenny oli kerran talvella lausunut haluavansa riippumattoa. Silloin heidän suhteensa olivat selvät. Ei Heikki silloin olisi voinut ajatella, että jotakin tulisi heidän väliinsä. Vielä eilen urheilukaupassa valitessaan riippumattoa, oli hän määrännyt sinivalkeat värit, ajatellen Jennyn vaaleita hiuksia. Ja tänään hän seisoi murha-ase taskussa ja tummat renkaat hyppelivät hänen silmissään. Kun hän tuijotti iloisein ihmisiin, jotka parhaimmissa vaatteissaan kulkivat ohitse, näki hän renkaita, suurempia ja pienempiä, mutta lopuksi jäi silmiin kuitenkin vain yksi rengas, rannerengas. Se oli hopeinen ja kiersi Jennyn tuttua käsivartta. Siitä renkaasta oli koko tämä kurjuus saanut alkunsa. Hän oli illalla juonut. Hän oli rikkonut lupauksen, jonka vapaasta tahdostaan oli tehnyt, lupauksen, ettei joisi.

Eilisaamuna hän junalla oli tullut maalta. Hän oli, vaununoven ruutuun katsellen, oikaissut kauluksensa ja liinansa, jättänyt tavaransa tuttuun myymälään ja oikopäätä lähtenyt Jennyä tapaamaan paitakauppaan. Hän tuli sopimattomaan aikaan, sillä kaupassa oli väkeä, mutta hänen odotuksensa ei käynyt pitkäksi: Jenny oli tullut entistäänkin kauniimmaksi. Odottaessa kiihtyi Heikin ikävä ja kun hän vihdoin sai käsivartensa tytön ympäri, ei tytön ollut helppoa päästä irti. Heikki puhui mielettömiä sanoja, painoi vastaansa ja suuteli. Jennyn punastuva arkuus oli hänelle outo, jota enemmän tyttö pakeni, sitä hurmaantuneempana poika seurasi. Vihdoin Jenny suuttui ja Heikki tuli järkiinsä. Hän ymmärsi, että heidän täällä myymälässä täytyi olla varovaisia. Jenny korjaili pukuaan, jonka Heikki oli rypistänyt ja Heikki katseli vuoroin häneen, vuoroin kadulle. Mutta ihmiset astuivat ohi ja he olivat kahden.

— Huomenna mennään Eläintarhaan, sanoi Heikki.

— En minä tiedä, sanoi Jenny ja järjesti hiuksiaan.

— Minä menen nyt ja ostan sen riippumaton.

— Minkä riippumaton?

— Sen, josta talvella oli puhetta.

— No johan nyt, hätääntyi Jenny. — Leikkiä se oli se talvellinen. Ei saa ostaa. En minä ennätä tulla. Kyllä rahoille parempiakin läpiä löytää.

Jenny neuvomassa Heikille säästäväisyyttä! Eipä hän ennen ollut kysynyt, mistä rahat tulivat, kun yhdessä mentiin huvittelemaan, eikä hänen tarvinnut sitä kysyä nytkään. Eikä vastakaan. Kyllä Heikki vaimonsa elättäisi. Oli se yhteinen taistelu toki senverran auttanut, että palkastaan eli ja elätti perheen. Jennyn ei tarvinnut murehtia. Riippumatto ostetaan ja hyvä ostetaankin.

— Ei minun sovi huomenna lähteä! huusi Jenny myymäläpöydän takaa, jonne hän oli paennut, kun huomasi Heikin taasen yrittävän lähetä.

— No mikä on, ettei? kysyi Heikki ovelta.

— On pyydetty syntymäpäiville Toiselle linjalle...

— Ei suinkaan syntymäpäiviä kestä aamusta iltaan! huusi Heikki ja tölmäsi ulos ovesta.

Kadulla tuntui vähän ujostuttavalta, ikäänkuin ei olisi ollut oikein hyvissä vaatteissa. Se oli aina sellaista, kun tuli maalta. Heikillä oli kuitenkin uudet vaatteet ja uusi hattu. Mutta ihmiset olivat ikäänkuin kaunistuneet Jennyn mukana. Helsingin oli kaunistunut entisestään. Mahtoiko kaupunki enää siitä muuksi muuttua. Ulko- maillakaan ne suuret kaupungit — mahtoivatkohan ne olla paremmat tätä Suomen pääkaupunkia! Ja yhtämittaa taloja vain tuli lisää, toinen toistaan uljaampia. Maanantaina alettaisiin työt Heikin uudella työmaalla. Mutta huomenna oli pyhä ja huomenna mennään Eläintarhan kallioille. Kahden kukkivan tuomipuun väliin kiinnitetään kiikku ja siinä he Jennyn kanssa istuvat ja puhelevat ja nukkuvat.

Paljon olikin puhumista. Sekin asia oli sopimatta, menevätkö he papin luo vai siviiliin. Jennylle oli yhden tekevää, hänellä ei ollut omaisia elossa. Mutta Heikillä olivat vanhemmat maalla. Ja he olivat vanhan kansan ihmisiä, joiden silmien eteen ei ollut hyvä tuoda vihkimätöntä vaimoa. Yhtäkaikki teki Heikin mieli pian viedä Jenny kotipuoleen ja näyttää hänelle tutut paikat. Ja näyttää isälle ja äidille morsiamensa.

Morsiamensa — oliko Jenny Heikin morsian? Hän ei milloinkaan ollut vastannut Heikin kysymykseen. Mutta olihan asia selvä. Eiväthän lupaukset ja vannotukset liitoja rakenna, vaan rakkaus.

Kun Heikki tuli Sörnäisiin vanhaan kortteeripaik-

kaansa, missä hän oli asunut kaksi vuotta, sanoi Aaltosen vaimo kahvia juodessa:

— Toivakka heittää vain mielestään sen paitakaupan Jennyn. Ei sellaisista työmiehen-vaimo ja tule.

Nähdessään Heikin menevän vakavaksi, rupesi Aaltosen vaimo puhumaan muusta. Heidän oli huomenna määrä mennä Alppilan kallioille koko päiväksi, eväät mukana. Hän pyyteli Heikkiä mukaan. Kahviakin piti keitettämän. Puheltuaan miehestään ja uudelleen kyselyään Heikin viihtymistä työssään maakartanolla, sanoi hän äkkiä:

— Se Laina tulee sekin huomenna. Muistaahan Toivakka Laina Valorannan. Siinä se on ihminen, joka tekee mitä vain. Ja muutenkin niin tasainen ihminen mieleltään. Ja jos minä nyt puhun niinkuin asia on, niin tyttö on ollut täällä ikävissään sillaikaa kun Toivakka on ollut poissa. Sillä lailla se on. Siunatkoon!

Aaltosen vaimo pelästy, niin kiivaasti Heikki nousi.

— Kun te kerran tiedätte Jennyn olevan minun morsiameni, niin mitä te muista ... !

— Voi poika parka, voi lapsi parka!

Heikki läksi. Urheilukaupassa, kun hän valitsi värejä Jennyn hiusten mukaan, hänen tuli parempi olla, ja onnen poikana hän päivällisen jälkeen löi käärön Jennyn eteen myymäpöydälle.

— Tässä se nyt on. Voithan sinä heittää ne kahvikestit?

— Mikä siinä on? hätääntyi Jenny. — Se riippumattoko? Sanoinkin minä, ettei saa ostaa. Leikkiä se oli se talvellinen. En minä pääse huomenna. Minä olen kutsuttu Toiselle Linjalle.

— Jenny! Oletko sinä se Tupu ...

— Ei saa. Tulee vielä väkeä. Rypistät kaikki puse-roni. Täytyi jo muuttaa toinen.

Heikki ei vielääkään huomannut, että tämä oli muuta kuin suloista leikkiä. Hän rypisti uudelleen hihat, huolimatta Jennyn vastustuksesta. Äkkiä pääsi tyttö irti hänen syleilystään. Vain ranteestaan hän jäi kiinni. Heikki oli nähnyt siinä kiiltävän korun, joka oli hänelle tuntematon ja jota ei hän ollut antanut.

— Päästä! huusi tyttö. — Vaivaiseksiko sinä minut
Minä huudan apua.

— Mikä tuo on? sanoi Heikki.

— Päästätkö...! Minä kadotan paikkani sinun takiasi.

— Mikä tuo on?

— Mikä? Eikö sinulla ole silmiä päässä?

— Kuka sen on antanut?

— Kuka? Oli kuka oli!

— Minä tahdon sen tietää.

— Mutta entä jollen minä sano.

— Jenny, se ei ole sinun. Se on toisten tyttöjen.
Ethän sinä ole sitä saanut?

Tyttö vaikenä hetkisen ja viskasi sitten ylpeästi niskaansa.

— Vai et luule olevan ketään, joka antaisi minulle?

— Luulen, luulen, mutta...

— On niitä, ja oli ennen kuin sinua olikaan.

Heikki sivelä otsaansa. Oli kuin jokin siellä sisällä olisi siirtynyt paikaltaan. Kaikki hellyys, joka ennen oli ajanut häntä koskettamaan tytön käsivarsia, käsiä, oli nyt vihaa, joka ajoi lyömään ja repimään. Heikki seisoi keskellä permantoa ja piteli hengitystään. Jenny järjesteli pukuaan myymäpöydän takana. Tuollaisena ei Heikki milloinkaan ollut häntä nähnyt.

— Lukko on rikki! huudahti tyttö äkkiä. — Sen sinä nyt olet saanut aikaan, mokomakin pohjalainen...

— Älä hännää! huusi Heikki.

— Ja jos tahdot tietää, kuka rannerenkaan on antanut, niin tiedä sitten, että se mies oli ennen kuin sinua olikaan — senkin maalarinsäili!

Hetken olivat molemmat ääneti. Sitten sanoi Heikki:

— Minä tapan sinut!

— Ja vielä kehtaat uhata.

— Naura sinä — et sinä kauan naura.

Heikki tuli kadulle, tuli puistoon. Hän ei tietänyt, minne hän kulki. Outo mies hänet pysähdytti ja pyysi viereensä penkille istumaan.

— Ei maailma niin musta ole kuin miltä se sinusta nyt näyttää! sanoi hän, nauroi ja ojensi Heikille pulloa.

Mihin hän olisi joutunutkaan ilman sitä miestä ja sen

hyvyyttä! He kulkivat kaulatusten ja Heikki kertoi mitä oli tapahtunut. He olivat pitkänään nurmessa ja joivat vuoronperään. Kun Heikki oli lopettanut kertomuksensa, sylkäisi mies ja kähisi hänen korvaansa:

— Mitäs muuta — menet ja tapat tytön. Sen se tarvitsee.

— Kun ei ole asetta! huusi Heikki.

Mies halasi häntä.

— Matti Moilanen hankkii asean. Matti Moilanen on ennenkin osannut hankkia. Kymmenestä markasta sen saa. Onko sinulla kymmentä markkaa?

Heikki kaivoi esiin kukkaronsa. Matti Moilanen halasi taas. He nousivat ja läksivät kulkemaan. He tulivat rantaan. Siellä oli monta miestä. Naurettiin. Kuljettiin ja noustiin portaita. Mikä huone se oli missä he olivat nukkuneet, sitä ei saattanut tietää. Tuntui olevan ajuri, joka heidän edessään ärhenteli. Olisivatko he olleet hänen liiterissään vai tallissaan. Kesken untaan heidät herätettiin ja ajettiin ulos. Tuntui kylmältä. Heidä oli neljä miestä. Yksi oli ilman lakkia ja hän rupesi syyttämään toisia. Kaksi miehistä jäi tappelemaan. Heikki muisti äkkiä, mikä hänen nimensä oli: Heikki Toivakkahan hän oli. Miehiä ei hän tuntenut. He jäivätkin mikä minnekin. Mitä olikaan tapahtunut?

Hän oli unissaan nähnyt hopeaisia renkaita, suurempia ja pienempiä. Niitä oli ollut seinillä ja katossa ja hänen ranteittensa ympärillä. Ne olivat puristaneet kuin vangin kahleet. Mikä hänen taskussaan sitten oli? Ase!

Silloin hän muisti kaikki.

Ympärillä valkeni aamu. Nuoren vihannan ja tuomenkukkien lemu täytti ilman. Töölön lahti oli aivan tyven. Rannat taloinen ja laitureineen näyttivät liikku-mattomuudessaan kuvilta. Veturien sauhu, niiden jyris-tessä rautatiepengertä pitkin, oli ainoa mikä liikkui. Sauhu vaelsi kuin pilvi veden kalvossa. Taivaalla ei ollut pilviä. Linnut visersivät.

Viertotie avautui yökasteesta kosteana Heikin eteen. Talot olivat kuin kuolleet. Ihmiset nukkuivat. Autojen jyrinä kuului kaukaa ja kaukaa ne alkoivat toittottaa miehelle, joka hoiperteli keskellä tietä. Hän ei väistynyt. Olisivatkin ajaneet päällitse. Hän seisoi ja kirosi

ja kummitus hänen edessään väisteli ja ulvoi, kunnes ohitse päästyään hihkui entistä villimmin hiljaisessa aamussa. Heikki huusi ja heristi nyrkkiä sen perässä.

Hänen päänsä oli kipeä. Hänen sydämensä oli kipeä. Hänen oli ikävä äitiään. Häntä itketti. Ne sanoivat, ettei Jumalaakaan enää ole, mutta hän menisi kirkkoon, Jumal'avita, jos tuttu vanha puukirkko vain olisikin tuossa.

Se ei voi olla totta, mitä Jenny eilen sanoi! Hän puhui pikaisuudessaan.

Kun Heikki sai kiinni tämän ajatuksen päästä, valui toivo hänen sydämeensä ja jalka kävi keveäksi. Hän menee Jennyn luo, hän rukoilee anteeksi kovat sanat, joilla pahoitti Jennyä. Syksyllä he viettävät häitä.

Heikki kulki nopeasti. Kun ensimmäinen raitiovaunu tuli, nousi hän siihen, päästäkseen pikemmin perille. Mutta hänellä ei ollut kukkaroa ja hänen täytyi astua alas. Missä hänen kukkaronsa mahtoi olla? Hän kiiruhti. Hänen oli nälkä. Päänsärky muuttui toisenlaiseksi äskeisestäään. Hänen oli jano. Hiukaisi.

Hän tuli tutuille kaduille, joita he Jennyn kanssa olivat astelleet. Tuossa kulmassa he illoin olivat kohdanneet toisensa. Heikin sydän löi niin että jyski ohimoiden kohdalla. Nyt tuli kulman takaa näkyviin talo, missä Jenny toverinsa kanssa asui. Aurinko paistoi ikkunaan. Siitä säteili kuin suuri tähti. Heikki pyyhki hihallaan otsaansa, joka oli märkä, ja astui pitkin askelin kadun poikki. Hän taipui maahan, otti käteensä hiekkaa — kuten niin monet kerrat ennen — ja heitti ruutuun. Ohikulkeva vaimo pysähtyi kysymään, oliko hän kipeä. Hän sanoi, ettei ollut ja heitti uuden kerran hiekkaa. Vaimo kääntyi, maitokannu kädessä, portiltaan katsomaan häneen. Kolmannella kerralla tuli Jenny ikkunaan — kuten niin monasti ennen. Heikki ei tahtonut saada onneltaan hengitetyksi. Hän kiirehti talon portille, pihan poikki ja ylös portaita. Hän seisoi Jennyn oven takana. Naputti hiljaa.

Ei mitään vastausta.

Hän odotti oven sittenkin avautuvan. Hän ei voinut kuulla, kun sydän löi tällä tavalla.

Naputti uudelleen.

Odotti.

— Mene pois, kuului oven takaa. — Vai tuletkos vieläkin uhkailemaan.

— Anna anteeksi, Jenny. Tupu! Avaa. Päästä sisään.

— Mene pois heti paikalla.

— Eikö Lempi ole kotona, sinun toverisi?

— Hän ei enää asu täällä.

— Asutko yksin?

— Mene pois!

— Päästä sisään senverran, että pyydän anteeksi.

— Saat anteeksi, jos sitten menet.

— Oven takaako, Jenny ... ?

Heikki rukoi vielä hetken, mutta ei saanut vastausta. Huimaus valtasi hänet. Kaikki hänen voimansa kokoon-tuivat hänen oikeaan nyrkkiinsä ja sen hän löi oveen, joka ei ollut avautunut. Hän löi uudelleen ja uudelleen. Jenny rupesi huutamaan. Ihmiset pistivät esiin päitään ovista porraskäytävässä. Lapsia tuli portaisiin. Puhuttiin poliisista. Heikki hoiperteli alas portaita.

Ei Jennyn, vaan hänen, Heikin, täytyi kuolla!

Kun hän tuli kadulle, oli ikkuna auki ja Jenny kumar-tui ulos, häntä odottaen.

— Kuka nyt sillä tavalla, sanoi hän hiljaa, ystävälli-sesti nuhdellen. — Olethan sinä siivosti — niinkuin ennenkin?

— Oletko sinä sitten niinkuin ennen?

— Saa nähdä, sanoi Jenny ja naurahti.

— Eihän se ole totta. .. siitä toisesta? Heitä koko ran-nerengas tänne minulle.

— Sitä minä en tee! kalskahti Jennyn ääni ja hän val-mistautui vetämään ikkunaa kiinni.

— Jos se on totta, sanoi Heikki, — niin minä tapan sinut.

Jennyn kasvot punehtuivat vihasta.

— Tule tänään puolenpäivän aikaan Eläintarhan tielle, niin paranet kerta kaikkiaan, huusi hän ja sulki nopeasti ikkunan.

Heikki tarttui revolveriin, mutta muisti samassa, että hänenhän pitikin kuolla, eikä Jennyn.

Puolenpäivän aikaan oli hän Eläintarhan sillalla. Ihmiset katsoivat häneen ja poliisi piti häntä silmällä.

Mutta hän ei ollut juonut niin paljon, että olisi häirinnyt järjestystä. Hän vain tuijotti ihmisiin. Vaappuessa toivon ja epätoivon välillä oli hänellä ollut niin valoisa hetki, että hän oli käynyt ottamassa riippumaton asunostaan. Aaltosen vaimo oli silloin antanut hänelle syömistä ja siistinyt hänen pukuaan. Senjälkeen oli hän ottanut konjakkia ja taas tuntenut voimaa ruumiissaan. Hän oli ajatellut rumasti Jennystä. Olisi ottanut sen siivon tytön, joka ei tehnyt pilkkaa maalaisesta ja maalarinsällistä. Mutta ei! Siinä piti seisoa tiepuolella odottamassa paitakaupan retkua, seisoa ja odottaa, miten se tulisi, jalanko vai hevosella, vaiko lentämällä — ja mimmoinen sillä nyt olisi vierellään. Punaiset liekit hyppeivät Heikin silmissä. Liekit muuttuivat renkaiksi. Renkaat olivat hopeiset.

Ihmisiä kulki taukoamatta ohitse. Pariskunnilla oli lapset mukana. Ne astelivat kauniisti isän ja äidin vieressä. Pienintä tyrkättiin vaunuissa. Isä itse tyrkkäsi. Hedelmänmyyjät lykkäsivät vaunujaan nekin ja tarjosivat kaupaksi tavaroitaan. Olisipa ollut rahaa, niin olisi ostanut. Hukkuikohan se kukkaro vai varastivatkohan ne sen? Kaikennäköisiä ihmisiä maailmassa on! Helveti — tuli äkkiä Heikin mieleen —, sen sanovat olevan pappien keksintöä. Se on olemassa. Ja se on jo täällä maan päällä. Rinnassa se on jokaisella! Joku puhutteli häntä. Poliisi käski antamaan tietä. Aaltonen otti häntä hihasta ja käski avukseen kantamaan eväskoppaa. Aaltosen vaimo ja joku nuori tyttö tervehtivät. Heikki ei saanut katsotuksi heihin päinkään. Aaltonen oikaisi Heikin kaulaliinaa ja hänen vaimonsa tuli vieläkin pyytelemään heidän mukaansa. Molemmat selittivät hymyssä suin, että he asettuvat vasemmalle puolelle tietä ja panevat kahvin kiehumaan. He odottavat häntä, Toivakkaa, varmasti kahville. He menivät. Kyllä kai se nuori tyttö oli kunnon ihminen. Helveti oli, oli se.

Samassa tuli auto ja Heikki näki siinä Jennyn, päässä uusi, kukitettu hattu. Hänen rinnallaan istui nuori mies harmaissa vaatteissa. Auto päästi tienkäännteessä iloisen äänen, joka oli kuin jahtitorven toivotus. Auto katosi nopeasti. Tomu ja bensiininkäry jäivät ilmaan.

Pulska nuori mies! ajatteli Heikki ja hänen tuli oudon

helppo olla. Ehkei helvettiä sittenkään ole, saneli hän itsekseen ja hymähti. Varmuus vie helvetin mennessään. Mutta Jumala on. Jumala tulee varmuuden mukana. Nythän tästä jo voi lähteä juomaan kahvia niinkuin muutkin.

Hän antoi ihmisvirran viedä itseään ja niin tuntui helpolta. Ympärillä oli puheensorinaa, pyörien jyrinää, kavioiden kapsetta, lasten huutoja ja autojen törähtelyjä. Oli kuin olisi kuljettu koskessa ja likennetty putousta. Tuomet tuoksuivat pyöräyttävästä

Heleillä nurmikoilla lepäili ja leikki ihmisiä. Eväskopat olivat avatut ja kahvikeittiöt kärysivät. Kahden puun välissä istui riippumatossa tyttö ja poika keinuen. Heikkiin vihlaisi. Hänen äskeinen rauhansa meni rikki. Hän erkani ihmisjoukosta ja läksi omille teilleen. Hän kulki polkua kasvihuonetta kohti. Se johti metsään.

Pääkaupungin pauhinaan kajahti äkkiä revolverin laukaus. Se oli vain pieni ääni muiden äänten joukossa. Eivätkä ihmiset nurmikoilla ja riippumatoissa kiinnittäneet siihen huomiota.

Ainoastaan Aaltosen vaimo hätkähti, painoi kätensä rintaa vastaan ja kuiskasi kauhuissaan: Herra siunatkoon! Nuori tyttö hänen rinnallaan kävi kuoleman valkoiseksi.

HUHTIKUUN - MANTA

Huhtikuun-Manta oli saanut päähänsä, että hänen piti erota miehestään Matista. He olivat kaksikymmentä vuotta olleet naimisissa ja lapset ansaitsivat jo leipänsä maailmalla. Mutta saman verran aikaapa tohtorin herrasväkikin oli ollut naimisissa, suuria lapsia oli heilläkin ja eropa oli tullut kuitenkin. Tohtorinna oli itse kertonut Mantalle, että ilman riitaa oli päätetty erota. Ei mitään vakituista aihetta ollut. Tohtori oli yleisesti kunnioitettu mies ja tohtorinna oli mennyt hänelle puhtaasta rakkaudesta. Manta muisti hyvin ne ajat, jolloin helsinkiläinen ylioppilas vietti päiväkaudet pappilassa ja apulainen, joka hänkin oli mielistynyt vanhimpaan neitiin, suri niin, että kävi vallan syömättömäksi. Neiti oli kaunis ja ylioppilas oli kaunis ja koko talon väki joutui kuin rakkauden vimmaan, kun näki heidän kävelevän puutarhassa, kukkivien viinamarjapensaiden keskellä. Silloin rupesi Mattikin katselemaan Mantaa. Mutta apulainen oli ruma ja talonpoikainen ja kaikki olivat yksimieliset siitä, että neiti ja ylioppilas olivat kuin toisiaan varten luodut ja kyökin puolella naurettiin, kun ei apulaiselle enää maistunut hänen himoruokansakaan, joka oli sama kuin Eesaun. Rovasti tahtoi vain, että ylioppilas lukisi maisteriksi ensin ja hankkisi viran. Ja puhtaasti ylioppilas mahtoiakin neitiä rakastaa, sillä nopeasti hän luki maisteritutkinnon ja sai neidin. Ja kun he sitten kesäisin tulivat pappilaan vierailemaan, olivat he niin onnelliset, etteivät voineet hetkeksikään erota toisistaan. Kerrankin oli naurettu, kun lähdettiin huviretkelle ja nuori rouva ja maisteri joutuivat eri veneisiin: rouva oli itkeä tihrutellut keskellä auringonpaistetta

koko matkan saareen asti. Ja kuinka kauniita, terveitä lapsia heillä oli! Ja tohtoriksi päästyään oli maisteri teettänyt oman huvilan, joka oli muhkein koko kauppallassa. Ja hienoja kestejä siellä oli vietetty, kauppalan rouvat suunnittelivat kuukausia aikaisemmin, mitä pukuja he panisivat ylleen tohtorin kesteihin. Huhtikuun-Manta tiesi tämän kaiken tarkalleen, olihan hän aina kokkina tohtorilla. Ketä tohtorinna muuten olisi pyytänytkään, jollei Mantaansa, Huhtikuun-Mantaansa! Olihan Manta nähnyt tohtorinnan kasvavan ihmiseksi, kaksikymmentä vuotta kun oli palvellut pappilassa. Ja tohtorinnahan se lapsena oli ruvennut kutsumaan Mantaa »Huhtikuun-Mantaksi», kun hän muka oli oikukas kuin huhtikuu. Se oikukkaisuus ei ollut muuta kuin vilkasluontoisuutta, ja sitä lapsikin tarkoitti, vaikkei niin täsmälleen osannut asettaa sanojaan. Manta ei ensinkään ollut suuttunut tohtorinnaan, kun tämä taputteli häntä ja liverteli: »Huhtikuun-Manta, Huhtikuun-Manta!» Mutta ei hän suvainnut muiden suussa »Huhtikuun-Mantaa».

No niin, tohtori ja tohtorinna olivat olleet maailman onnellisin pari. Ja kuitenkin oli tullut ero. Ei siinä ollut mitään kuudennen käskyn rikkomista — ei sinne päinkään. Tohtorinna ei ollut katsonutkaan kehenkään niistä herroista, joiden keskellä hän tohtorin herra-kutsuissa oli istunut. Ja tohtori oli aina antanut naisten kulkea rauhassa. Mitään vakituista syytä ei ollut. Tohtori rupesi vain hermostuttamaan tohtorinnaa ja sitten tohtorinnakin tohtoria. Herrasväet riitelivät ja sopivat ja riitelivät ja sopivat. Palvelijat kertoivat, että tohtorinnan silmät usein aamulla olivat itkemisestä paisuneet ja näkiväthän sen kauppalaisetkin, kun joutuivat asialle tohtorin luo. Joskus aamuisin oli tohtori tavattu nukumassa oman huoneensa sohvalle. Hän oli kiireessä siepannut mukaansa tyynyn ja peitteen. Tohtorinna oli kerran yrittänyt karata ikkunasta, kun tohtori oli lukinnut ovet. Pelättiin hänen pyrkivän avantoon. Tohtorinna kuihtui muutaman kuukauden aikana pahasti ja tohtorin hiukset kävivät ohimojen kohdalta harmaiksi. Mitäpä siitä sellaisestakaan elämästä sitten tuli. Paras oli, että tehtiin selvä ero, ajan henki oli sellainen.

— Ajan henki on sellainen, toisteli Manta itsekseen astellessaan Koivulaansa kohti, joka oli puolen peninkulman päässä kauppalasta.

Oli niin kaunis kesäinen iltapäivä, ettei Manta huolinut pyytää päästä rattaillekaan, vaikka ohitse kyllä kulki sellaista väkeä, että mielellään olisivat vieneet Mantaa kilometrin tai pari. Sekin Pilliskurun Manu, joka lehmänostoretkillään usein oli poikennut Koivulaan ja pyytänyt kahvia makson edestä — vaikkei Manta milloinkaan ollut ottanut maksoa — sekin Pilliskuru kulki nyt omalla hevosellaan ja tervehti kohteliaasti ja katsoi vielä taakseen, ikäänkuin kysyäkseen, eikö sopisi tulla rattaille. Ei hän mitään sanonut, ei tietenkään rohjennut. Manta oli siksi arvokas näin silkki päässä, kellonvitjat kaulalla, ettei häntä joka mies tullutkaan puhuttelemaan. Tiesi hän sen itsekin. Matti oli joskus leikillä sanonut, että tulevat ryövärit ja vievät koko kellon, kun noin aivan kuin houkutukseksi läiskyttelee vitjoja rinnallaan. Mutta Manta oli tiuskaissut, että uskaltakoot vain — aina hän puolensa pitää! Ja siksi toiseksi: Matti ei ollut antanut kelloa, se oli lahja pappilasta kahdenkymmen vuoden uskollisen palvelusajan päätyttyä. Matti oli morsiamelleen saanut irti vaivaisen sormuksen vain, ties oliko sekään oikeaa kultaa. Ties koko Matin rakkautta, oliko se koskaan ollut puhdasta. Matti oli voinut tahtoa Mantaa rahojen vuoksi ja sen vuoksi, että sai kortteerin Mantan mökissä Koivulassa, joka pappilan herrasväen puolesta oli rakennettu Mantalle, kun hän jätti palveluksen. Manta kulki rikkaan nimissä, kyllä sen kaikki tiesivät, vaikkei kukaan, paitsi rovasti tietänyt, miten paljon hänellä oli. Pankkikirja oli rovestin takana eikä rovasti ilmaissut salaisuutta kenellekään. Lieneekö Matti himoinnut rahoja vai mökkiä — ties hänet. Tuskin hänellä oli puhdasta rakkautta Mantaan itseensä. Kosiminenkin oli käynyt niin kummasti, ettei Manta, kun sitä ajatteli nyt kahdenkymmenen vuoden perästä, voinut ymmärtää, miten hän siihen oli vastannut, että »tahdon».

Sinä syyskesänä, jolloin juhannuksena oli ollut tohtorin ja tohtorinnan häät, oli pappilassa ruistalkoot, kuten aina, ja tuvassa tanssittiin iltayöstä. Rovasti ei suvain-

nut huvittelua yleensä, mutta ruistalkoissa hän salli parin tunnin pyörähdykset, muuten ei olisi tullut väkeä ensinkään, nyt kun ei enää annettu ryyppyäkään ateriaksi. Tuvassa oli ollut pimeän puoleista, ei siihen aikaan tiedetty sähkövaloista eikä sen semmoisista, yksi ainoa kitupiikki oli palaa roihottanut nurkkahyllyllä niin että sauhu nousi kattoon. Manta oli juuri ilta-askareiltaan ehtinyt parhaaseen iloon ja sattunut sille kulmalle tupaa, missä Matti istua jörötti, katsellen tanssia — että Matti olisi tanssinut, sitä ei tarvinnut uskoakaan, karhulta kävi hyppy kepeämmin kuin Matilta. Manta oh, kuten sanottu, joutunut sille kulmalle missä Matti mörötteli, kun yhtäkkiä kävi oven puolelta viima ja lamppu sammui. Tuli pilkkosen pimeä. Tanssivilta pääsi huutoja ja hihkaisuja, tulitikkuja raaputeltiin siellä täällä, mutta ylenannetut pojat sammuttivat ne aina ja niin yritti jo päästä vallalle semmoinen meno, joka ei olisi sopinut pappilassa ensinkään. Manta ymmärsi paikalla, että hänen talonväkenä piti ryhtyä toimeen, koskeivät miehet, voutikaan, sitä tehneet, ja niin hän haparoi nurkkaan päin, tapasi Matin polven ja sanoi: »Onko sinulla tulitikkuja?» Polvi liikahti, Matti kaivoi taskustaan tulitikkupuntin, sellaisen myrkylliseltä hajuavan tulitikkupuntin, jommoisia ei enää tähän maailman aikaan näe missään ja jotka kai ovat lain uhalla kielletyt — ojensi sen Mantalle ja sanoi: »On.» Mutta hän sanoi sen sellaisella äänellä, jommoisella papille vastataan »tahdon», kun hän vihkiessä tekee kysymyksensä, ja Mantassa värähti oudosti, kun hän sen huomasi, ja hänen jalkansa oli merkillisen kevyt, kun hän nousi penkille ja sytytti lampun.

Siinä se oli koko kosinta — ei mitään puhemiehiä eikä lahjasilkkejä, jommoisia sielläpäin oli tapana käyttää, kun mentiin naimaan. Matti katsoi Mantaa morsiamekseen ja toi hänelle itse, omassa kourassaan sormuksen jota hän pari vuotta lienee säilyttänyt seinäkaapissaan tupakanlehtien ja muun rojun joukossa. Sormus ei ollut ostettu Mantaa varten, se oli Matilla valmiina yleensä vain, ketä vaimoihmistä varten hyvänsä. Ja kun Matti hämärissä, talkoiden jälkeisenä päivänä, tuli kyökkiin ehtoolliselle vähän varhemmin kuin muut miehet ja

sanoi Mantalle: »Tässä olisi sitten», ja tahtoi Mantaa pyyhkimään käsiään ja erotti märät sormet toisistaan ja painoi sormuksen pisimpään sormeen, niin oli se niin suuri, että siinä paikassa oli soljumaisillaan pataan, jota Manta puhdisti puuron jäljeltä. Manta muisti kaikki tyynni ikäänkuin se eilen olisi tapahtunut ja hänen ihmettelynsä ja suuttumuksensa yltyivät yltymistään.

Kuinka hän oli saattanut ottaa Matin? Ja kuinka Matti oli uskaltanut häntä ajatella? Mikä Matti oli hänen rinnallaan? Entä jos olikin palvellut pappilassa viisi vuotta — Manta oli palvellut kaksikymmentä! Entä jos olikin pankissa neljättäsataa markkaa — Mantalla oli toki puolet enemmän ja oli kello ja luvassa mökki ja... Entä jos olikin lehmä ruokolla — Manta saattoi säästöillään ostaa vaikkapa viisi. Vaatetta Mantalla oli pappilan vinnillä kokonainen kulma täynnä. Ja oliko Matilla edes näköä — senpäiväinen könsikkä hän oli! Että mikä Mantan silmät silloin olikin sokaissut ja mikä häneen oli mennyt silloin talkooiltana, kun Matti oli ojentanut tulitikkupunttia ja sanonut: on! Itse tuli ja tulikivi häneen oli mennyt, itse perisynti hänessä oli vaikuttanut niin, että hän hyppäsi penkille sytyttämään lamppua — aivan kuin hän olisi ollut Herodiaan tytär, joka tanssi Herodeksen edessä. Katua sitä tanssia sai Herodian tytär ikänsä, jos hänellä omaatuntoa oli — ja katua sitä tulitikkutopan vastaanottamista oli Manta saanut ikänsä, niin totta kuin hänessä oli hienotunteisuutta ja siveyttä.

Hermostuttanut Matti häntä oli kaikki nämä kaksikymmentä vuotta. Siistisit huoneen miten puhtaaksi tahansa — niin pian kun mies astui sisään, oli kimpsua siellä ja kimpsua täällä, sylkilätäkkö siellä, tupakkamalli täällä, hikinen sukka siellä, saapas täällä, vyöhihna siellä, housut tai nuttu täällä. Hillitset luontosi ja sanot kauniisti, että eiköhän sopisi liikkua vähän hienotunteisemmin, kun tuli tässä juuri pestyä ja puhdistettua huone. Ei mitään! Ykskaikki, puhui puunkantturalle tai Matille. Mieluummin puunkanttura lähtee liikkeelle ja rupeaa panemaan paikoilleen tuohiliuskoja, joita on varistanut maahan. Matti makaa selällään penkillä, imee piippua ja syljeskelee kattoon, ja sukat ja saappaat ja

suolivyöt ovat niinkuin niiden isäntä! Hillitset vieläkin luontoasi ja käyt korjailemaan saappaita kuivumaan ja pyyhit permannon penkin kohdalta. Et ehdi kuin pikimältään pistäytyä ulkona: jo on penkin ympärystä samassa siivossa. Silloin et olisi ihminen etkä mikään, jollet läiskäyttäisi Mattia sillä mikä vain sattuu olemaan kädessäsi. Ja silloin mies toki vihdoon saa piipun hampaistaan, kääntää kyljelleen ja kellahtaa istumaan. Useimmiten hän alkaa kokoilla kimpsujaan ja panna niitä paikoilleen, mutta joskus hän sanoo varomattoman sanan, sanan, jota ei Manta siedä kuulla muuta kuin tohtorinnan suusta:

— Huhtikuu!

Vuoden neljännellä kuukaudella oli Mantan kielessä nimenä aprillikuu ja onnettomuudeksi hän oli syntynyt siinä kuussa, joten siitä senkin vuoksi joskus täytyi puhua. Mutta Matti sanoi ilkeyksissään, silloin kun häntä hätyytti hänen sivistymättömyytensä vuoksi, »huhtikuu!» Mantassa kuohui, kun hän näitä muisteli. Ja muistoja oli jos kuinka paljon, viiden kilometrin matka tohtorin huvilalta Koivulaan ei riittänyt kuin panemaan alulle niiden aukikerimistä.

Jo sitä oli ollut tarpeeksi. Mitäpä siitä sellaisesta-kaan elämästä tuli. Paras, että tehtiin selvä ero yksin tein. Ajan henki oli sellainen.

Manta pääsi kotiin hikisenä ja palavana. Porsas rötki karsinastaan, kun kuuli hänen askeleensa, ja kissa tuli sipaisemaan päätänsä häntä vastaan. Huone oli kaunis ja puhdas kuten hänen lähtiessään aamulla. Annansilmät helottivat ikkunalla, kahdenmaattavalla sängyllä kulki irtopeite sileänä kuin liina pöydällä — tiesihän sen, kun Matti oli ollut poissa kaiken päivää. Mutta kyllä siitä illalla taas tulisi siivo, jahka hän ennättäisi kotiin. Siivo — mutta samalla »rumsteeraus», kuten rovasti vainajan oli ollut tapana sanoa lukukinkereistä, joilla oli pitänyt antaa tukkapöllyä. Rumsteeraus, rumsteeraus. Tuokin korea enkelinkuva seinällä, jonka tohtorinna oli tuonut ulkomailta asti oli mustunut alituisesta piippukärystä. Rumsteerauksen täytyi tulla. Ajan henki oli sellainen.

Manta suunnitteli suunnittelemalla, miten hän ottaisi

Matin vastaan. Ensin hän oli ajatellut, että oli paras torua, mutta hoidellessaan porsasta, kissaa ja lehmää hän lauhui ja päätteli, että tekee erot sovinnossa. Sovinnossahan tohtorin herrasväkikin oli eronnut. Mutta kun Matti saapui ja väsyneenä ja hyväntuulisena paneutui pitkäkseen penkille odottamaan illallista kuten ainakin itsellen tulevaa, karkasi Mantaan äskeinen kiukku ja hän päätti, että antaa Matin siinä odottaa vaikkapa aamuun asti — Manta ei ole mikään hänen palkkalaisensa! Ja tämä keksintö, että Matti saisi odottaa ehtoolista niin kauan kuin mieli teki, oli Mantasta niin hyvä, että hänen kiukkunsa suli ja hän odotti kurkkuaan myöten täynnä naurua, mitä Matti sanoisi. Mutta Matti ei sanonut mitään, hän nukkui niin makeaan uneen, ettei kuullut, vaikka Manta paiskeli hänen saappaitaan pitkin nurkkia. Manta asettui, kädet vyötäisillä penkin eteen ja katseli Mattia: hiki oli hyväntahtoïsille kasvoille uurtanut ikäänkuin pieniä polkuja. Iltaruskon hohteessa ne selvästi näkyivät. Matti oli kai taas tänään tehnyt kaksi tinkiä. Työmies hän oli, siitä ei päässyt mihinkään. Kouratkin olivat kuin moukarit, kun ne sattuivat noin nyrkkiin piipun varren ympäri. Jos tuolle kumminkin antaisi puuroa. Mutta samassa sattui Mantan silmään, että hän taasen oli syljeskellyt lattialle. Senkin kinnas — maatkoon ruuatta tuomiopäivään asti!

Manta heräsi kesäyön hämärässä siihen, että Matti kolisteli kaapilla. Olipas vihdoinkin nälkä ajanut miehen ylös! Hän otti puurovadin pöytään, haki lusikkansa ja rupesi pistelemään kuin ainakin omaansa. Silloin kimmahti Manta lyhyessä alushameessaan hänen eteensä ja sanoja tuli satamalla.

— Kenenkä luvalla sinä minun kaapillani kolistelet? Eikö jokikinen eineen hiven ole minun käsilläni ansaittu? Eikö mökki ole minun, eikö penkki ollut ja pöytä ennenkuin sinua oli — kenenkä luvalla sinä täällä liikut ja olet ja makaat ja syöt — oletkos koskaan sitä ajatellut? Et. Kun on järki lyhyt kuin jäniksen häntä, niin mitenkäs sitä ajattelee minnekään päin ...

Matti oli kovertanut loven jähmettyneeseen puuroon eikä Mantan puhe häirinnyt häntä enempää kuin kär-

päsen surina. Kärpäset olivatkin heränneet ja lensivät unisina Matin kasvoille.

— Vai et sinä ole tietääksesi! huusi Manta ja läjäytti kämmenet reiteensä. — Taidat uskoa, että sade ropisee kattoon, vai...

— Huhtikuun sade, sanoi Matti ja pisti lusikan suuhunsa.

Mutta sitä hänen ei olisi pitänyt sanoa, sillä Manta kimmautti ilmaan hänen edessään.

— Huhtikuun sade! sanoi hän ja oli kasvoiltaan punainen kuin hame hänen yllään. — Mutta tämä ei olekaan mitään aprilli-puhetta. Tiedätkös sinä, mitä on avioero ja ajan henki? Tiedätkös sinä, että tohtori ja tohtorinakin ovat eronnet? Ja sinä saat sinäkin koota sukkasi ... ja suolivyösi ja ... tupakkamällisi ja lähteä hakemaan kortteeripaikkaa muualta ... Huhtikuun sade! Irvistele sinä vain, mutta et sinä kauan tässä irvistele, kun minä menen lakimiehen luo. Eikä muuta tarvita kuin että pari kertaa käydään papin nuhdeltavina, niin sitten saadaan todistus ja ero ... Vai minun sänkyyni! Katso sinä, ettei... Tuletkos sieltä pois, taikka... Kyllä tätä jo on kestänytkin! Kaksikymmentä vuotta sinä täällä olet pannut paikkoja sekaisin. Olisin laittanut tänne kauniit paperitkin seiniin, mutta laita nyt, kun on talossa mies, joka ei hellitä piippua hampaisiaan. Katso tuotakin tohtorinnan enkeliä, jonka sinä olet käryyttänyt mustaksi kuin padankylki... Että kyllä sitä jo on ollut tässäkin kahdessakymmenessä vuodessa. Nyt on ero ja rumsteeraus ja hae toinen kortteeripaikka ... Vai minun sänkyyni sittenkin! Etkös sinä usko, että Huhtikuun-Manta löytää halkoa? On hän siksi vilkasluontoinen ...

Manta haeskeli uunin solasta hiilenkohentajapuutaan. Sillä aikaa pani Matti penkille pöydän taakse takkinsa kaksinkerroin ja asettui maata. Ennen pitkää oli hän syvässä unessa.

— Vai ei sinua saa pysymään edes valveilla! huusi Manta ja rytyytti Mattia hartioista. — Olet taitanut tehdä kahden miehen tingin, senkin jäärä! Muistatkos mimmoista se oli alunpitäen tämä meidän yhteenmenomme. Tulitkos sinä puhemiehen kanssa niinkuin muut

sulhaset, ja toitko silkin ja kihlat — tulitikkupuntin sinä minulle ojensit, sellaisen pahalta tulevan tulitikkupuntin, jommoista ei enää tähän maailman aikaan saa rahallakaan. Ja mikä sinä yhtä kaikki olit ja mikä minä? Että sillä lailla sinä alunpitäen olet minua kohdellut. Mutta nyt on ajan henki toinen...

Yhtäkkiä nousi Matti istualleen eikä ollut ensinkään uninen.

— Sinäpä, sanoi hän, — panit kätesi minun kaulaani niissä pappilan talkoissa, kun lamppu sammui.

Manta oli hetken vaiti ennenkuin päästi tulemaan.

— Minäkö? Sinun kaulaasi pappilan talkoissa kun lamppu sammui? Oletkos sinä hullu? Enkö minä ehkä hämmästynyt, kun sinä seuraavana päivänä, kun minä pataa pesin, tulit kyökkiin ja rupesit kihnaamaan kättäni omaan esiliinaani ja ripustamaan sormeeni sormusta, joka oli kuin tuopin vanne. Ehkä sinä muistat asian niin, että minä tulin tupaan, kun sinä leikkasit tupakanlehtiäsi... !

— Talkoo-iltana olit sinä tullut syliini ja istunut polvellani... Sinä taivutit minun päätäni niin että se tuli rintaasi vastaan ja sanoit, että tykkäät minusta...

— Minä sinusta! huusi Manta. — En minä nyt koskaan niin miehen puutteessa ole ollut... Ei nyt humpulmaa!

— Sinä mielistyit siihen, kun olin nuori.

— Ja mikäs minä sitten olin?

— Ikäihminen kumminkin...

Manta nauroi väkinäisesti.

— Kysy sinä tänä päivänä ihmisiltä, kumpiko meistä on nuoremman näköinen. Ja kysy sitäkin, eivätkö luule, että Koivulassa voi ruveta käymään sulhasia, kun vain sinä olet mennyt.

— Luulevat sinua rikkaaksi.

— No nyt! pääsi Mantalta vahingoniloisesti. Aivan kuten sinä luulit. Rikkauden tähden minua tahdoit, et suinkaan mistään hienotunteisuudesta.

— Hyvinpä tässä on menty, sanoi Matti. — Ja mennään vastakin. Huhtikuun perästä tulee...

— Toukokuu — hahhahah! Luonnollinen toukokuu voi tulla, mutta sydämellistä toukokuuta saat odottaa.

Ajan henki on sellainen. Rakkaus on yhtä ainoaa april-
lia. Ja sellaisella rakkaudella sinä minut otit ja...

— Mitenkäs minä sinut otin? Mikä minä olin sinua
ottamaan? Poikanulikka! Sinä rikas ja pappilan paras
piika...

— No niin sitä pitää ... Puhu sinä vain — mitäs kes-
keytät. Onhan tätä mukavaa kuunnella. Hahhahhah-
hah ...

— Minun on uni. Älä sinäkään nyt enää riehu. Minä
tulen sinne ...

— Et — minä tahdon tietää, paninko minä käteni
sinun kaulaasi pappilan tuvassa, silloin talkooiltana?

— No tiedä sitten, että panit. Ja ilman sitä pane-
mista en minä koskaan olisi sinua ajatellut...

— Valehtelet — sanon minä!

— Mennään maata.

— Minä tahdon sinusta eron, tätä on kestänyt tar-
peeksi ...

— No, minä makaan sitten täällä penkillä.

— Eron minä tahdon, lain ja oikeuden kautta eron...

— Nyt minä makaan.

Matti kääntyi seinään päin ja Manta ymmärsi, ettei
hänenä enää saisi irti sanaakaan. Hän oli uuvuksissa
häinkin ja pian vuorottelivat valkenevassa yössä molem-
pien aviopuolisoiden raskaat hengenvedot, vastailleen
toisilleen nurkasta nurkaan.

Manta heräsi tavallista myöhäisempään ja koko eili-
nen päivä tuntui hänestä pahalta unennäöltä. Hän ei
muistanutkaan mitä kaikkea hän oli Matille sanonut,
jollei olisi nähnyt puurovatia ja lovea, jonka Matti oli
siihen tehnyt, syödessään kylmää puuroa. Matin lusi-
kanjäljet muistuttivat Mantan mieleen koko eilisen päi-
vän ja häntä itketti ja hävetti. Hän pani pöytään voita
ja sianlihaa ja paistoi puuron niin runsaassa voissa, että
se tihkui. Niinikään valmisti hän hyvät eväät — olisipa
Matti huomannut olla varuillaan, niin koko avioero-
ajatus olisi tukahtunut kuin viaton tulipalonalku, jonka
päälle painetaan vaate. Mutta Matti piti eilistä kahak-
kaa tavallisena huhtikuun pyrynä ja laski levollisesti
tupakkamällinsä muurinkorvalle missä se monasti ennen-
kin oli ollut. Kun Manta näki mällin, kivahti hän ikään-

kuin häntä olisi sylkäisty silmille. Kaikki eiliset ajatukset eron puolesta palasivat ja hän hyväksyi ne kaikki. Hänellä oli hyvää aikaa järjestää ajatuksiaan, sillä Matti viipyi poissa koko päivän.

— Ei riidalla, päätteli Manta kyykkiessään lehmänsä ääressä ja johtaessaan maitosäikeitä kiuluun. — Koskei tässä ole mitään kuudennen käskyn asiaa, niin mitäpä riidasta. Sovinnossa ja hienotunteisuudessa vain!

Kun hän näin tyynesti punnitsi asiaa, tuli sille kaikin puolin oikean asian luonne ja hänen alkoi tehdä mieli saada sille hyväksyminen ulkoapäin, joltakin toiselta ihmiseltä. Hän oli vakuuttunut siitä, että jokikisen täytyi se hyväksyä. Mutta olisi kuitenkin tehnyt mieli kuulla toisen suusta, ettei Matin kanssa voinut tulla aikaan. Olisipa tohtorinna vielä ollut kotona — huvilalle hän olisi heti mennyt ja tohtorinna olisi taputtanut omaa Huhtikuun-Mantaansa ja sanonut, että Manta teki oikein ja hienotunteisesti. Mutta tohtorinna oli aamulla matkustanut ulkomaille, Manta oli itse kantanut hänen hattuaskiaan ja silkkistä huopapeitettään alas portaita. Olisipa tullut edes Rantamäen Miina, joka kyllä muuten tiesi hypätä Koivulassa.

Manta valmistautui jo lähtemään kirkonkylään ikäänkuin muille asioille — tarkemmin kuulemaan suurista häistä, joissa hänen piti olla kokkina — kun Pilliskuru kiinnitti hevosensa aitaan. Mantassa liikahti oudosti ja hänen kasvonsa lensivät kuumiksi.

Pilliskuru tuli kuten joskus ennenkin pyytämään, että Manta maksun edestä keittäisi kahvia. Mutta häneltä ei jäänyt huomaamatta, että jotakin oli tapahtunut. Manta tunsu sen selvästi, vaikka hän seisoj selin päin lehmänostajaan ja koetti puhallella tuleen, saadaakseen syyttää kuumuutta poskiensa punottamisesta. Lehmänostaja puhui kaupoistaan ja tarjosi taskustaan karamelleja.

— Saako luvan olla, sanoi hän somasti ja hienotunteisesti, eikä Manta voinut olla vertaamatta hänen käytöstään Matin käytökseen. — Tuossa on tuollainen korea kuva, jatkoi hän — otetaan se karamelli, se sopii tuollaiselle pulskalle ihmiselle kuin Manta. On sillä Matilla sentään päivät.

— Pilliskuru tekee pilkkaa, sai Manta suustaan ja otti lehmänostajan suuresta kourasta karamellin.

Kuvassa oli punaposkinen tyttö ja kyyhkynen.

— Mitäs minä. On sillä Matilla tässä päivät.

Manta kierteh karamellia hyppysissään, poskilihakset vavahtelivat ja ykskaks oli hän täydessä itkussa. Hän oli ehkä ajatellut, että lehmänostaja rupeaisi jotenkuten lohduttamaan häntä, mutta mitään kuudennen käskyn asiaa ei tullut. Pilliskuru käyttäytyi kaikin puolin sopivasti, kaatoi itse kolmannen ja neljännen kupin, kun näki, ettei Manta kyennyt sitä tekemään, ja antoi Mantan kertoa. Ja kun Manta oli kertonut, sanoi hän, että Manta menetteli kaikin puolin hienotunteisesti ja neuvoi vielä lakimiehenkin, joka nopeimmin ja huokeimmalla ottaisi asian ajaakseen. Lakimies oli Pilhskurun hyvä tuttu ja karjakauppias lupasi hänkin puhua hänelle Mantan ja Matin väleistä.

— Niinkuin nuori tyttö! hymähteli Pilliskuru, katsellessaan Mantan astuntaa lieden ja pöydän välillä. — Niinkuin nuori tyttö!

— Tekee pilkkaa, sanoi Manta, mutta hän tunsikin itsekin, että hänen jalkansa oli oudon kevyt.

Hänen sydämensä sykki ja itku ja nauru ilakoivat hänen silmissään, kun hän portilla ojensi kätensä lehmänostajalle ja katseli tämän siistiä valjaita ja kyseli hevosen nimeä. Pilliskurusta oli tullut täysi herra. Hän kääntyi vielä tieltä katsomaan taakseen ja hänen musta lakkinsa kohosi kohteliaasti tomupilven sisästä. Manta tervehti takaisin, pääasiassa kumartaen eikä niiaamalla, ja heilutti kättään.

Vähän myöhemmin tuli Rantamäen Miina ja hän sai hänkin kuulla uutiset. Manta tiesi, että kun Miina ne tietää, tietää ne koko kirkonkylä. Ja parastahan se oli, että ne tiedettiin. Ei Manta olisi uskonut Miinassa olevan niin paljon hienotunteisuutta ja osanottavaisuutta. Miina tuli niin iloiseksi Mantan onnesta, että itki ja nauroi. Hän piti Mantan päätöstä aivan oikeana ja sanoi Mantan nuortuneen sitten viime sunnuntain, jolloin oli tavattu kirkolla. Siitä sen näki, mikä ihmiseen vaikutti, kun hän pääsi omaan vapauteensa.

Kolmen viikon perästä oltiin niin pitkällä, että Manta ja Matti samoilla ratailla ajoivat pappilaan nuhdeltaviksi. Se oli sama pappila, missä he olivat palvelleet ja tulleet vihityiksi, ainoastaan ihmiset olivat toiset. He joutuivat apulaisen puheille, koskei rovasti vieläkään ollut palannut kylpylaitoksesta, missä hän joka kesä kävi. Manta oli toivonut, että nuori apulainen olisi pehmeämpi mies kuin rovasti, mutta tämäpä vasta ottikin aviopuolisot kovalle, tutki heidän välinsä ytimiä myöten, nuhteli ankarasti ja käski palata viikon perästä. Mantankävi vaikeaksi pitää puoliaan, kun Matti esitti, että Manta oli ollut kaikin puolin mallikelpoinen vaimo — mitä sellaisista pienistä pirahduksista kuin että joskus suuttuu! Manta oli ollut uskollinen ja osaava ja tekevä. Hyvin he olivat eläneet ja eläisivät vastakin, kun tämä puuska menisi ohitse. Uusi apulainen heitti avioparin Jumalan haltuun ja toivoi seuraavalla kerralla kuulevansa hyviä uutisia.

Mutta viikon perästä todisti Mattikin, että oli parempi erota sovussa. Manta oli käynyt sietämättömäksi, sillä tavalla nimittäin, ettei hän sietänyt mitään epäjärjestystä eikä tupakanpolttoakaan Koivulassa. Kai sitten oli paras erota, koska ajan henki oli sellainen. Nuori pappi ei enää estellyt. Hän kirjoitti todistuksen, että aviopuolisot ne ja ne olivat olleet hänen ojennettavinaan riitaisen elämänsä vuoksi kaksi kertaa, etteivät he olleet parantaneet samaista riitaista elämäänsä ja että sentähden oli katsottava parhaaksi, että avioliitto purettiin. Matti maksoi kaksi markkaa. Manta otti todistuksen ja niin läksivät entiset aviopuolisot pappilasta. Matti oh toimittanut heille hevosen. He eivät olleet tarvinneet hevosta silloin kaksikymmentä vuotta sitten, kun molemmat palvelivat pappilassa. Saihan olla hevonen nyt, kun lähdettiin purkamaan silloisia. Äänettöminä istuivat he ratailla. Mantaa tuppasi itkettämään ja hänellä oli täysi työ salata kyyneliään Matilta, kun hän keitti lähtökahvia ja Matti keräsi vaatteitaan. Onneksi tulivat sekä Pilliskuru että Rantamäen Miina, niin että ikävä haihtui. Pilliskuru oli tuonut tuliaisiksi suuren pussillisen »lintua» kaupungista ja Miina arvosteli nämä leipuri Sahanovin vehnäset paljon paremmiksi kuin Montosen, ja

Pilliskuru kertoi lehmänhintojen olevan laskemaan päin ja kysyi, eivätkö koivulaiset nyt möisi mullikaansa, kun tuli huono heinävuosi ja muutenkin, kuuleman mukaan, elämänmuutos.

— Mullikka on Mantan, sanoi Matti. — Tehköön sillä mitä tahtoo.

Mantalta jäi kahvikuppi viemättä suuhun. Matti oli omilla rahoillaan keväällä ostanut mullikan tietystä paikasta ja se oli mainittavan lypsylehmän jälkeläisiä. Ja vielä pari päivää sitten oli Matti sanonut jo antaneensa sen ruokolle ensi talveksi.

— Se on Mantan toisti Matti. — Saa minultakin jäädä jokin muisto Koivulaan. Hävitit sitten tai olit hävittämättä.

Manta olisi karannut Matin kaulaan ja päästänyt suuren itkun, jollei Rantamäen Miina olisi ruvennut älmentämään Matin hienotunteisuutta ja hyvyyttä. Se kovetti Mantan ja hän ojensi naurussa suin kätensä Matille, kiitti ja sanoi, että mukavaa oli erota sovussa, koska ajan henkikin oli sellainen. Kun ei Matti tahtonut saada tavaroitaan kulkemaan, tarjoutui Miina auttajaksi, kiepsautti säkin selkäänsä ja läksi edellä portista. Karjanostaja auttoi puukirstun Matin selkään, Manta pisteli hänen käteensä pikkutavaroita ja niin lisahti lukkoon portti, jota Matti kahdenkymmenen vuoden aikana oli avannut ja sulkenut omanaan. Manta ja Pilliskuru jäivät päivänkukkien ääreen katsomaan heidän lähtöään.

— Onpa se portti korjattu, sanoi Pilliskuru.

— Niinhän se korjasi niitä viimeisinä töinään — ettei minun heti tarvitsisi pyytää vierasta. Ei se kärsinyt mitään rikkinäistä . . .

— Mutta onpa tuossa rikkinäinen koppa, sanoi lehmänostaja.

Manta huomasi nyt vasta kopan nurmessa ja tiuskahti:

— Se ei ole meidän. Kenen lienee. Johan minä tiedänkin — se on Miinan. Se on sen unohtanut siinä kii-reessään, kun piti päästä auttamaan Mattia.

Manta hyökkäsi kiinni kopan sankaan ja lennätti tuttavansa omaisuudet aidan taakse, ikäänkuin ne olisivat olleet taudin tartuttamia. Hänen teki mieli huutaa Mii-

nalle, että tulkoon korjaamaan omat tavaransa ennenkuin tarjoutuu auttamaan hänen miestänsä. Miina ei ollut kaukana, Mantalla oli kuuluva ääni. Mutta samassa hän muisti, ettei Matilla enää ollut mitään tekemistä hänen kanssaan ja häntä kiukutti niin, että hän kaikella voimallaan potkaisi kiinni portin. Pilliskuru pyysi ämpäriä juottaakseen hevosensa. Manta paiskasi sen hänen eteensä. Siinä oli uudet, Matin panemat vanteet. Manta ei ollut tietänytkään Matin korjanneen ämpärin.

— Pitää ostaa uudet rattaat ja valjaat, sanoi Pilliskuru hevosen juodessa.

Manta kolisteli navettapihan veräjäpuita eikä vastannut.

— Kiitoksia paljon, sanoi karjanostaja ja ojensi kohteliaasti ämpäriä Mantalle. — Taitaa tässä ennättää iltä. Pitää kai taas lähteä matkalle. Mitä saisi luvan olla siitä kahvista?

— Mitä minä ennen olen siitä ottanut? keskeytti Manta ja vaikea oli tietää, sanoiko hän sen hyvyydellä vaiko pahuudella.

He olivat jo sanoneet hyvästi, mutta karjakauppias viivytteli yhä.

— Minä vain sitä, että ehkä täällä tulee Mantalle yksinäiseksi, kun on tottunut seuraan. Ja voi peloittaa-kin näin maantien laidassa ...

Manta katsoi häneen silmät pyöreinä ja hänen hengityksensä alkoi kulkea nopeammin.

— Niin, minä vain ... että voisin kyllä heittää menoni huomiseksi ja olla yön seurana, jos niinkuin...

Mantan nyrkit iskivät vastatusten karjakauppiaan leuan alla ja sanoja tuli ryöppynään.

— Vai luulee Pilliskuru, että minä olen mikä kuudennen käskyn ylitsekävijä! Pilliskuru saakin tietää, että jollei Mattia, niin ei ketään. Ja niille uusille rattaille en minä nouse ja niillä uusilla siioilla saa kuljetella keitä vain. Eikä Koivula ole mikään majatalo, että täältä tilataan kahvia kuin hotellista, enkä minä ole Sahranovin »linnun» puutteessa. Ja minä tavoitan Matin kiinni, minä revin hänet tuon marakatin kynsistä. Miina ei luule, että minä tiedän, mikä hänellä on

sydämen aivoituksena. Hyvästi vain, Pilliskuru. Pilliskuru saa nähdä, että minä juoksen kuin jahtikoira.

Manta viipotti lehmänostajan edessä kuin västäräkki. Yhtäkkiä iski ajatus hänen päähänsä, hän tempasi Miinan risaisen kopan käteensä ja panematta huoneensa ovea lukkoon, ottamatta edes huivia päähänsä, irroitti hän vieraansa hevosen aidasta, hyppäsi rattaille ja läksi ajamaan.

— Tämä onkin hyvä näin, puheli hän selvitellessään ohjasperiä. — Tämä kyyti saa olla niistä kahvitilauksista!

Hän saavutti Matin ja Miinan ylämäessä kilometrin päässä ja pidätti heidät jo kaukaa huudollaan. Nostaen Miinan koppaa ilmaan, kiikutti hän sitä sangasta käsi-varrellaan ja puhui:

— Taisi unohtua tämä, kun tuli kiire kantamaan Matin tavaroita. Piteleppäs, Matti, tätä Pilliskurun hevosta, että pääsen alas. Minulla on vähän puhumista tälle Miinalle... Niin, sitä vain, että et sinä tätä Mattia saa — älä luulekaan. Se on minun ja minä vien sen kotiin. Ja tulethan sinä oma kulta, hyvä Matti. Minä uskon nyt, että siellä pappilan talkoissa panin käteni kaulaasi ja istuin sylissäsi. Ja tulethan sinä Koivulaan. En minä uskalla siellä olla yötäkään yksin. Enkä minä enää koskaan paiskaa mälliäsi uuninkorvalta. Ja enkös minä ole sinun oma Mantasi, saat sanoa Huhtikuun-Mantaksi, jos tahdot. Aprilliahan se on ollut koko eropuuha. Mitäs se tohtorinna rupesi puhumaan. Ajan henki! — mikä se on, että sitä pitäisi totella! Ja minä uskon senkin, että sinä otit minut hienotunteisuudesta etkä muuten. Ja nostetaan nyt tavarat Pilliskurun rattaille... Anna sinä, Miina, paikalla se säkki äläkä enää toista kertaa himoitse toisen miestä...

Voimalla, jommoista ei Manta itsekään ollut tietänyt itsessään löytyvän, nosti hän Matin raskaan kirstun rattaille ja sulloi muut tavarat perässä. Hän hyppäsi rattaille kuin mies, korjasi istuinlaudan ja hymyili Matille, kasvot tulipunaisina, kyyneleet silmissä.

Matti raapi korvallistaan, katsoi Miinaan, joka torui ja huitoi käsiään, nousi Mantan rinnalle ja niin he läksivät ajamaan Koivulaa kohti.

»VIRMAN AKENTTI»

Esitetty Pellervon päivillä v. 1914.

Tunnettehan te, hyvät ystävät, »virman akentin»? Hän on nykyajan ilmiö aivan kuten punainen viiva — osaahan jokainen meistä jo vetää paikoilleen punaisen viivan, ja tottahan me tiedämme, kuinka me suhtaudumme »virman akenttiinkin»?

Ei, voidaan sanoa sieltä jostakin metsäkulmilta, emme me niinkään tiedä kuinka se punainen viiva vedetään. Emmekä me niinkään osaa suhtautua virman akenttiin. Ei ole ensinkään helppo asia kankealla kädellä pidellä kynää ja vetää punaista viivaa niin ettei se menisi ruutujen yli, ja vielä vaikeampi asia on pidellä virman akenttia. Se on niin liukas, että se luisuu käsistä kuin ankerias eikä siitä saa kiinni enempää kuin elohopeasta, ja monenkarvainen se on kuin suuri, toimielias paarma — ei sitä ole helppo saada kiinni ja pidellä.

Aijai — se on näin monimutkainen laitos tämä uuden ajan ilmiö, tämä virman akentti! Sittenhän on tärkeää tarkastella sitä joka puolelta ja saada selville, mikä se oikeastaan on.

Se polvi, joka eli kaksikymmentä, tai ehkäpä vain viisitoista vuotta sitten, ei vielä tuntenut virman akenttia. Jos me silloin, noin viisitoista vuotta sitten, olisimme maalaisillemme ruvenneet puhumaan »virman akentista», niin he olisivat puistelleet päätä ja hokemistaan hokeneet: »Virman akentti, virman akentti» — eivätkä ymmärtäneet, puhuimmeko jostakin uudesta taudista, sellaisesta kuin influensa, vai holipompelista, joka oli keksitty ihmiskunnan onnea lisäämään. Siihen aikaan nimittäin ei maaseudulla ollut rahaa. Viisi pen-

niä ja kymmenen penniä oli suuri raha. Pikkueläjä Suomen sydänmailla kitui ilman parempien päivien toivoa. Halla kävi joka vuosi mailla, takkuinen karja seisoi pimeässä navetassa. Eikä ollut parempi isännänkään savupirtissä lapsijoukkonsa ja vaivaiseksi asti raataneen vaimonsa kanssa. Ei ollut vaatetta, ei ollut leipää. Lapset hyppelivät rääsyissään talvipakkasella pitkin sisänlämpivän tuvan permantoa kuin eläimen pennut pesänsään. Äiti raatoi ja torui heitä olemaan hiljaa ettei tulisi nälkä. Isä veti hirsiä kahden vuoden vanhalla varsalla, joka eliniäkseen jäi kooltaan varsaksi. Olkikatot hajoitettiin lehmille ja jos kevät viipyi, olivat ne nostettavat. Maitoa ei ollut kuulunut pitkän talven mittaan.

Kuin varjot tai unissakävijät olivat siihen aikaan ihmiset salomökeissä. Harmaissa kasvoissa ei liikkunut mitään ja jos mielessä jokin liikkui, oli se pelko leivän loppumisesta. Ei mitään muuta. Ei tullut minkäänlaista tietoa muista ihmisistä, ei kirjaa, ei kirjettä. Askeleet, jotka johtivat asumuksen sivu, olivat jäniksen tai suden. Mitäpä virman akentilla olisi ollut täällä tekemistä!

Virman akentti ilmestyi maaseudulle, kun maaseudulle alkoi ilmestyä rahaa, aivan kuten karpäset ilmestyvät, kun tulee lämmin. Virman akentti syntyi, kun osuusmeijerit syntyivät, kun salokyläläisten kasvoissa alkoi liikkua ja elää, kun miehet alkoivat kohdata toisiaan kokouksissa, joissa keskusteltiin yhteisistä eduista, kun vaivaantuneet vaimot alkoivat saada lapsille talvel-lakin maitoa, kun karjalle alettiin antaa ruokaa ja valoa. Silloin syntyi virman akentti. Hän on näet hieno herra — ei pidä luullakaan, että hän menee pirttiin, jossa äidillä ja seitsemällä lapsella yhteensä on yksi pari kenkiä ja hallanpanema leipä kastetaan suolaveteen. Virman akentti — olkoon se uudestaankin sanottu, on hieno herra, joka polttaa kalliita sikareja ja tarjoaa juomia komeista, pitkäkorkkisista pulloista. Hän ilmestyy vain sinne, missä kolikot liikkuvat, tai missä ulosottomies voi saada niitä liikkeelle, kun muuttaa lehmäkullan kiiltäväksi rahaksi.

Virman akentti ilmestyi siis maaseudulle noin viisitoista vuotta sitten — siis silloin kun Pellervokin.

Nii—in. Suunnilleen.

Lystillistä! Voisipa miltei luulla, että Pellervolla ja virman akentilla olisi jotakin yhteistä. Ne ovat, kuten näkyy, samojen aikojen lapsia. Mutta ne ovat kohtaussilleen valinneet omituisen ympäristön — ne tapaavat käräjätuvassa. Pellervo on, kuten tiedämme, maanviljelijän ystävä, Pellervohan se juuri on johdattanut saloseutujen eläjät valoisampia elämänmahdollisuuksia kohti — ja joka vain on kuullut virman akentin puhuvan, tietää, että hänkin sanoo olevansa maanviljelijän ystävä. Vai aikooko ehkä joku väittää, ettei virman akentti haluaisi olla maanviljelijän ystävä? Oi maailman pahuutta — toki virman akentti, jos kukaan, haluaa olla köyhän maamiehen ystävä ja auttaja. Voitteko te löytää ystävällisempää miestä kuin virman akentti? Minä lyön teidän kanssanne vetoa sadasta markasta, että vaikka te käytte läpi kaikki liukkaat kauppamiehet ja laukkurysät ja kerjäävät mustalaiset ja kylien juorumuijat ja markkinoiden juutalaiset, mitä te eläessänne olette nähneet, niin niiden joukossa ei ole yhtään niin liukaskielistä ja suustaan hyvää kuin virman akentti. Voisi luulla, että hänet on vartavasten palkattu jonkun korkean viraston puolesta opettamaan puheliaisuuden jaloa taitoa jäykillä ja hidaskielisillä maalaisille ja että tämä koulumestari opetusvälineinään käyttää, paitsi tietysti omaa kielevyyttään, pulloa, Sikaareja ja makeisia. Te ette voi löytää ystävällisempää ihmistä kuin virman akentti. Hän solmii ystävyysliiton jo heti kyytimiehen kanssa, ja jos kyytimies osoittaa olevansa oppivainen, niin hän totisesti ei jää palkatta. Virman akentti maksaa hyvät päivärahat ja juottaa koreasta pullosta ja poltattaa kalliita sikaareja, jos mies vain antaa kiellensä kieppua ja tekee niinkuin oppimestari neuvo. Lapset, jotka avaavat kylän portteja, siunailevat sitä hienoa herraa, joka antaa sataa heille taskustaan karamelleja ja pastilleja ja ties mitä hyvää! Kun tullaan taloon, niin tehdään ystävyyttä hallin kanssa. Mutta Suomen piskuiset hallit — jolleivät ole jahtikoiria — ovat yleensä taipumattomia. Epäluuloisina ne kiertävät hienoa herraa, nuuskivat housut ja turkit ja tekevät pahoja johtopäätöksiä. Ja niin muristaan ja haukutaan ja voidaan purrakin.

Mutta virman akentti antaa anteeksi hallille. Hän tekee nyt tuttavuutta piian tai talon nuoren tyttären kanssa, joka nostaa vettä kaivosta. Tyttö saa hänkin karamelin. Ja renki saa sikarin, jos osuu paikalle onnelliseen aikaan. Nyt tulee lapsikultien vuoro. Miten herttaisia ja koreita lapsia! »No, lapset, huolittekos vehnäistä, jos setä antaa. Ja tässäkö on koreita kuvia — tykkäätte-hän te karamelleista! Ne ovat kaupungista. Siitä hienosta puodista, josta kupernyörikin ostaa lapsilleen karamellit. Onkos äiti kotona — missäs päin äiti on? Entäs isä...? Vieläkös tahdotte pastillereja? Vai lakritsia tahdotte! Vai tunnette te täällä metsäkulmalla lakritsitkin. Ei satu olemaan sedällä lakritsia taskussa, mutta tuolla kuormassa on ja te saatte niin paljon kuin tahdotte, kunhan viette sedän äidin luo ja näytätte mitä hyvää setä antoi ja sanotte, että äidin pitää ostaa teille sellainen kaunis maitomylly, jonka setä näyttää. Se on tuolla kuormassa missä lakritsikin. Jos sanotte äidille, niin saatte. Onkos teillä hyvä isä — ei anna selkään? Ei! No, menkää sitten hakemaan isää pellolta ja näyttäkää mitä hyvä setä on antanut ja sanokaa, että setä on tuonut taloon maailman parhaan maitomyllyn. Lähtekää toiset nyt laputtamaan pellolle, toiset, sinä tyttö siinä, tule viemään setää äidin luo.»

Sitten vasta aletaan solmia ystävyyttä isännän ja emännän kanssa. Mutta heissä on vähän samaa vikaa kuin hallissa — ovat epäluuloisia ja ynseitä. Virman akentti saa joskus hieroa ja hangata heitä päiväkausia, ennenkuin he huomaavat oman etunsa. Mutta virman akentti on kärsivällinen ja pitkämielinen. Hän selittää ja näyttää vehkeitään. Toinen väsyisi jo sata kertaa. Virman akentti ei väsy. Ja jos väsy, niin makaa penkillä tai isännän sängyssä, pyytää ruokaa, keittää kahvit ja antaa koko talonväelle vehnäset, ja jaksaa sitten taas selittää tyhmille maalaisille heidän etuansa. Virman akentilla on vielä muuan — sanoisinko yli-inhimillinen ominaisuus: et saa häntä suuttumaan millään ilveellä. Jos olisi niin tyhmä isäntä, ettei hän ole ymmärtänyt hevoskiertopuimakonetta maailman parhaimmaksi puimakonelaitteeksi, vaikka virman akentti koko päivän on takonut sitä hänen päähänsä, ja tämä samai-

nen tyhmä isäntä vielä olisi niin julma, että hän kiitolisuuden osoitukseksi virman akentin lähimmäisrakkaudesta toisen päivän aamuna paiskaisi saappaansa virman akentin niskaan, niin virman akentti vain pokkuroisi ja hymyilisi ja sanoisi lempeällä äänellä, että kyllä isäntä nyt hänet väärin tuomitsee — hyväähän hän on tarkoittanut. Ja kyllä isäntä sen vielä huomaakin ja ostaa sen hevoskiertopuimakoneen. Ja jos joku emäntä olisi niin kovasydäminen ja kovapäinen, ettei hän, virman akentin oltua talossa kaksi yötä ja kaksi päivää, ymmärtäisi että Tuomo-separaattori on maailman paras separaattori, vaan haluaisi uuninluudalla iskeä kuorsaavaa virman akenttia selkään, niin uskotteko, että virman akentti suuttuisi? Ei! Hän nousisi, silittäisi lasten päitä ja sitaisisi emännän kissaa korvista hännän huippuun asti — hän on tietysti näinä kahtena päivänä ehtinyt tulla emännän kissan hyväksi ystäväksi; yleensä on paljon helpompi solmia ystävyysliittoja kissojen kuin koirien kanssa! — ja taputtaisi emäntää olkapäälle ja vakuuttaisi, että emäntä häntä niin miellyttää, kun on niin mukava ja viisas emäntä. Eihän hän pahaa tarkoittanut, emännän vaivoja hän vain tahtoi säästää. Ja kun sattui olemaan tämä Tuomo-separaattori... Mutta kyllä emäntä sen vielä ymmärtääkin ja ostaakin tämän Tuomon.

Lyödäänkö taas vetoa, että tällaisen hyvyyden ja lempeyden edessä täytyy kivikovankin sydämen sulaa. Isännän täytyy katua kohteluaan ja ostaa hevoskiertopuimakone ja emännän täytyy hyrähtää itkemään sitä pahuuttaan, että hän oli kohtelemaisillaan niin hyvää miestä kuin virman akentti niin rumasti. Ja Tuomo-separaattorin täytyy päästä taloon.

Ajatelkaa, hyvät ystävät, kuinka onnellinen tämä Suomen maaseutu sentään on, kun sillä on niin hyviä ystäviä kuin virman akentit ja kun niitä on niin paljon! Sanotaan olevan 3—4 tuhatta. Kun kaikki nämä tuhannet hyväntekijät nyt 15 vuotta yötä ja päivää ovat lempeydellään siunanneet maathamme, niin luulisi tuhansien Tuomojen ja hevoskiertopuimakoneiden jauhavan rahaa ja hyvinvointia ympäri Suomen! Ja virman akenttien luku tietenkin kasvaa kasvamistaan ja Tuomojen ja

hevoskiertopuimakoneiden samaa vauhtia. Niin että mitkä kultaiset ajat meitä lopulta odottavatkaan!

— Ei, ei, ei, ei, eeee—i!

Mikä kauhea melu — kuuletteko!

— Ei, ei, ei, eeeee—il

Mitä kummaa tämä on? Aivan korvat menevät lukoon. Varmaan peräkulmalaiset riitelevät kirkonkylälaisten kanssa uuden kirkon paikasta.

— Hiljaa, hiljaa — ei voi kuulla mitään.

— Ei, ei, ei, ei, eeeee!

Kylläpä virman akentin opetus yhtäkaikki on kantanut hedelmää, kun salokyläläiset noin ovat saaneet suunsa auki.

— Hyvät ystävät, mitä te oikeastaan sanotte?

— Että virman akentin hevoskiertopuimakone on maailman kelvottomin kapine, ettei Tuomo-separaattorilla tee mitään, että virman akentti on petkuttaja ja roisto, joka ei ajattele muuta kuin omaa rikastumistaan, että...

— Mutta, hyvät ystävät, selittäkää vähän tarkemmin ...

— No, minulle hän sai kaupatuksi vallan vanhan koneen, josta ei ollut mihinkään. Sitten hän tuli ja vaihtoi sen ja sai neljäkymmentä markkaa väliä — ja antoi vieläkin huonomman koneen.

Naurua. Kylläpä nauretaankin!

— Mutta kuinka te, hyvä isäntä, niin olisitte voinut antaa pettää itseänne?

— Eihän siinä saanut sanottua, kun se puhui ja puhui, otin että pääsin irti.

— Vai otitte että pääsitte irti, jo nyt jotakin — vanha, kokenut mies!

— Ja tälle isännälle myi 150 markan koneen 115 markasta ja kun huomasi myyneensä alle hinnan, repi rikki vekselin ja kirjoitti siihen 200 markkaa. Ja kolmen kuukauden kuluttua tuli ulosottomies ja vei rahat ja otti vielä vaivastaan 8 markkaa. Ja sitten seurasi kärejännäynty ja kaikenlaisia kuluja, niin että tämä isäntä oli joutumaisillaan pois koko talosta. Eikös se ollut niin, isäntä.

— Oli kyllä, kun en minä vielä ensinkään tietänyt mikä se vekseli olikaan, kun se puhui kauppakirjasta.

— Ja sekin kone makaa nyt siellä navetan parvella piikit sojollaan — eikä sillä koskaan ole tehty mitään. Ja kuinka monta kertaa sitä käytiin noutamassa viiden peninkulman takaa asemalta, ennenkuin se tuli.

— No, kaikkea sitä pitää tapahtua! Voi, voi, kuitenkin. Minkästähden isäntä sitten ryhtyi siihen kauppaan?

— Minkäs muun tähden kuin vain siksi, ettei sitä akenttia eli konekauppiasta enää jaksanut nähdä vetelehtimässä talon piirissä... Muijakin sanoi, että ostetaan nyt, että päästään eroon...

— Onpa se virman akentti oikea poppamies!

— Entä se käsinpuimakone, jonka tämä mies sai! Niin, kelpaa sille nyt nauraa, mutta ei se sitä naurata, jonka kohdalle se sattuu.

— Mutta se onkin taikojentekijä koko virman akentti, kun panee vakavien, järkevien miesten ja naisten pään pyörälle. Oikeinko tässä täytyy ruveta epäilemään, onko hän maaseudun ystävä ja hyväntekijä.

— Hoi, hoi, täällä on mies, joka tietää kuka virman akentti on.

— Vai niin, sepä hauskaa. Nyt me sitten saamme kuulla.

— Virman akentti on Mikko Mikkelinpoika Kettunen ja kun virman akentti tulee taloon, niin saa puhtaasti kysyä, että onkos se se Mikko Mikkelinpoika Kettunen ja onko ketunhäntä kainalossa — ja tähän taloon ei ole asiaa!

Kettulan seitsemästä pojasta oli Mikko nuorin eikä hän alunpitäen tuottanut omaisilleen muuta kuin surua. Jo varsin pienenä uskotteli hän muille lapsille, että naatti on nauriissa paras syötävä ja kalassa ruodot. Ja hänen puheensa oli niin vakuuttavaa, että pikkulapset pureskelivat naattia ja olivat läikähtyä kalanruotoihin. Koulussa vei Mikko laiskuudessa voiton kaikilta muilta. Hän näpisteli pitkämatkaisten toveriensa eväitä ja kävi sormineen syömässä opettajan rouvan marjahillopurkilla. Kun syyllistä ruvettiin etsimään, kertoi hän nähneensä kerjäläispojan tulevan ruokasäiliöstä. Ja hän sanoi sen niin haikailematta, että muut koululapset

vakuuttivat pojan sormien olleen marjoissa. Opettaja antoi Mikko Mikkelinpojan todistuksen nojalla selkäsaunan aivan viattomalle pojalle ja Mikko naureskeli nurkan takana.

Kolmannelle osastolle asti Mikko pääsi, mutta siinä hänet saatiin kiinni ja erotettiin koulusta.

Hän makaili nyt arkipäivät kotona ja vietti illat ja pyhät kylällä korttia lyöden ja ryypiskellen. Vihdoin kylän kauppias Kettulan isännän hartaasta pyynnöstä otti Mikon puotiinsa.

Ja kauppa-alalta löysi Mikko onnensa!

Kauppias lähetti hänet kerran asemalle kauppamatkustajaa vastaan ja silloin näki Mikko ihanteensa.

Vaunusta astui pyöreä, parraton, punaposkinen herra, puettuna muhkeaan turkkiin, suussa pitkä, sauhuava sikari. Hänen matkassaan oli omituisia raudoitettuja arkkuja ja laatikkoja. Hän oli heti hyvin ystävällinen. Kankaalla otettiin nahkalaukusta pullo ja juotiin. Mitään niin voimakasta ei Mikko ikinä ollut maistanut — mitä olivatkaan tämän rinnalla kaikki ne aineet, joita kylän pojat olivat piiloitelleet heinälatoihin ja joita sellaisella ilolla oli nautittu! Tämä teki miehen kuin uudeksi ihmiseksi ja korotti hänet tuon hienon herran toveriksi. Kun herra parin päivän perästä läksi pois ja Mikko palasi asemalta häntä saattamasta, oli hänen taskussaan uuden ystävän lahjoittama kymmenmarkkanen ja päässä uusi, loistava tulevaisuuden suunnitelma. Mikko loikoi suloisessa humalassa reen pohjalla ja hoki sanoja, jotka olivat tehneet häneen kaikkein syvimmän vaikutuksen: »kyllä raha irti lähtee, kun vain ymmärtää vetää tyhmiä talonpoikia nenästä.» Nuorella Mikko Mikkelinpoika Kettusella oli myöskin selvillä, mikä koulu veisi loistavien unelmien perille. Piti mennä kahdeksi vuodeksi kauppakouluun, oppia ruotsia ja kirjanpitoa — sitten olisi herra! Sitten pääsisi konekauppiaaksi ja suurten kauppahuoneiden asiamiehiksi ja hvirmojen akentiksi ja miksi vain.

Hvirman akentti, hvirman akentti! lauleli Mikko reen pohjalla ja tunsu, etteivät kuvernööri ja vallesmanni enää olisi mitään hänen rinnallaan, kun hän pääsisi hvirman akentiksi. Rahaa kuin roskaa ja hienot turkit

ja sikarit ja juhlia kaupungin hotellissa! Vetää vain nenästä tyhmiä talonpoikia! Tyhmiä, tyhmiä, tyhmiä talonpoikia!

Ei mennyt kuin vuosi, niin oli Mikko Kettunen todella täysi herra. Hän oli jo ehtinyt saada turkit, hän kävi sinisissä verkavaatteissa, kaulassa tärkkikaulukset ja silkkiset kravatit. Hän poltti hienoja sikareja ja tarjoili niitä oikealle ja vasemmalle. Hänellä oli käsilaukku ja laukussa konjakkipullo. Ennen kaikkea oli hänellä selvillä koko tämän hänen uuden, loistavan asemansa salaisuus. Mutta sitä ei yksikään asiaankuulumaton saanut tietää. Ainoastaan ammattitoverien kesken hotelleissa syödessä ja juodessa siitä puheltiin. Tyhmit talonpojat eivät millään ehdolla saaneet sitä kuulla. Syvällä Mikko Kettusen lompakossa, rahojen ja virman kirjeiden joukossa, säilytettiin ruusunpunaista vihkosta, joka virman puolelta oli uskottu ainoastaan asiamiehille: se oli virman salainen luettelo, jonka kulmassa seisoi »yksityisesti». Siinä sanottiin minkä alennuksen mikin tavara myy jälleen tuotti. Oli sellaistaakin tavaraa, joka antoi akentille 40 %, jopa 50 % palkkion. Sellainen tavara, jota ei virma saanut kaupaksi ja joka siis oli huonoa, tuotti akentille suurimman voiton ja sitä hänen siis oli edullisinta tyrkyttää ostajilleen. Tässä piili virman akentin loistavan elämänuran koko salaisuus ja sitä täytyi, kuten sanottu, visusti estää joutumasta ostajapiirin korviin. Juomingeissa akenttien kesken tyhmit talonpojat sensijaan kuulivat kunniansa. Ne ne vasta olivat aaseja ja pöllöjä! Kun ne vain oppi tuntemaan ja tiesi mistä päästä puhe oli alotettava, niin satoja markkoja saattoi saada päiväpalkakseen. Sinimekkoiset Pellervo-lehdet ja Pellervon asiamiehet kyllä tuppasivat tekemään haittaa, mutta aina niistä sentään suoriutui, kun vain tarpeeksi osasi niitä haukkua — kyllä maalainen uskoi ja hylkäsi niiden neuvot! Jälkeenpäin kyllä tultiin torumaan, että oli saatu kelvotonta tavaraa ja uhattiin lähteä kärejiin. Mutta ainahan niille saattoi vastata, »ettei mikään kauppa ollut Jumalan luoma». Niinkuin se olikin.

Mikko Mikkelinpoika Kettunen oli kehittänyt itselleen oivallisen vainun. Hän tunsikin nenäänsä, missä vain

saattoi ansaita rahaa. Kun esimerkiksi jokin osuusmeijeri oli tehnyt vararikon, oivalsi Mikko paikalla, että taloissa ja torpissa tarvittiin separaattoreja. Mikko sinne kuin nuoli, kuorma separaattoreja matkassa.

Eräänä päivänä tulla touhuavat lapset sisään, kädet, suut täynnä karamelleja, ja huutavat äidille, että vieras setä antoi ja vieraalla sedällä on maitomyllly ... sellainen sellainen, jolla jauhetaan maitoa. Ja äiti ostaa nyt sen! Vieras setä antaa sitten lakritsia! Tuskin oli äiti ehtinyt kätensä pyyhkiä, kun vieras setä jo astui sisään ovesta ja laski kauniin, raskaan koneen pirtin penkille. Lapset seisoivat silmät pystyssä koneen ympärillä ja ihmettelivät kultaisia juovia ja komeaa tehtaamerkkiä koneen kyljessä.

— Hyvää päivää, emäntä kulta. Herran terveeksi. Onpa tässä tupaa, on totisesti! Enpä minä näin kau niissa tuvassa ole käynytäkään, vaikk' on tullut käytyä yhdessä ja toisessa talossa. Ja muutenkin niin puhtaat koreat paikat. No, tarvitaankos maitomylllyä talossa? ... Koskekaa vain, lapset, kyllä te saatte koettaa, se on luja kone, ei se siitä miksikään ... Onkos se korea? Se on sitten semmoinen kone, ettei vain kadu joka sen saa. Kyllä se niin monet askeleet emännältä säästää. Ja kyllä emäntä niitä askelia tarpeekseen saa ottaa muutenkin — näkyy noita lapsia olevan — montakos niitä onkaan? Kuusi... seitsemän ... Tämä on maailmas paras separaattori. Missä vain ovat ottaneet, niin kiitoksia ovat lähettäneet. Viime viikollakin yhdessä kylässä möin joka taloon. Se on sitten niin helppo kiertää ja hyvä pitää puhtaana ... Näitä minulla oli muitakin, niinkuin sitä Laktaa ja Tiapoloa ja Veikkoa ja Siskoa ja Puurea ja mitä ne kaikki ovat, niin tätä vain emännät tahtoivat tätä Tuomoa... Hinta? No niin, ei se kallis ole siihen kuin se on hyvä. Ei puhuta siitä ennenkuin tavara tunnetaan. Pannaan tämä nyt tässä käymään. Ei suinkaan tämä pöytä tästä miksikään ... ? No lapset, auttakaa nyt setää. Onpa siinä korea kissa, mutta koira talossa on vihainen, ihan tuppasi kinttuun käymään. Nämä on torvet, toisesta tulee maito, toisesta kerma. Ja tämä on maitosäiliö — voitte peilata siinä, niin kirkas se on. No, emäntä, tulkaa nyt katsomaan! ... Se hinta — ei sitä

vielä maksaa tarvitse ... Niin, kyllä se on sadan markan kone... Vai on talossa tullut vahinkoja, vai meni paras lehmä suohon. No, kasvaahan niitä uusia. Kyllä tämä emäntä osaa kasvattaa... Onko tytär kipeänä sairashuoneella ... Jo toista vuotta ... Niin, tietäähän sen, että se maksaa. Pudotetaan sitten yhdeksäänkymmeneen markkaan, kun on tullut niin paljon vahinkoa. En minä siitä nyt paljoa saa vaivanpalkkaa, mutta täytyyhän lähimmäistään auttaa ... Jaahah, hyvää päivää, isäntä. Minä tässä vain separaattoria, kun aina käy surko noita emäntiä. No ei isäntä nyt... pannaanhan nyt edes kuntoon. Kun nyt maito tulee näin separaattorikuulaan, niin se jakaantuu kermaan ja kuorittuun maitoon. Ja tämä Tuomo-separaattori on siitä hyvä, että sillä saa parempaa kuorittua maitoa. Tästä reiästä tulee kerma ja tästä se kuorittu maito, joka on melkein yhtä hyvää kuin täysi maito. Katsokaa nyt, lapset, kun setä panee kuulun paikalleen ja kauniit, kiiltävät kannet päälle. Torvet sitten sojolleen ja astiat alle. Sitten nap-sautetaan vähän öljyä laakereihin. Ja nyt, emäntä, maitoa!

— Hui, minkä äänen se päästikään! Sillä on mahtava ääni. Ne käy niin hiljaa ne Laktat ja muut, ettei tiedä ovatko käynnissä ensinkään. Tämän tietää tekevän tehtävänsä. Mitäs isäntä sanoo — jaa huonojako? Ne on olleet niitä Laktoja. Ei tämä Tuomo — tämä on maailman paras separaattori!

Seuraavana aamuna kuiskasi konekauppias emännälle:

— Emäntä saa nyt separaattorin melkein ilmaiseksi. Annan kuudestakymmenestä markasta jollei emäntä puhu muille, jään itse kärsimään, mutta kun on niin mukava emäntä ja hauska talo.

Emäntä meni isännän luo ja sanoi, että otetaan nyt, niin päästään siitä miehestä eroon.

Kauppakirja tehtiin ja Mikko Mikkelinpoika Kettunen läksi talosta. Jos tyhmillä talonpojilla olisi ollut silmää nähdä, olisivat he huomanneet ketunhännän tyytyväisenä heilahtelevan.

Vai niin, vai niin — olipa se mukava tarina. Nyt me siis tiedämme, että virman akentti on yksi ja sama kuin Mikko Mikkelinpoika Kettunen! Ja me tiedämme myös-

kin sen ruusunpunaisen salaisuuden, jota virman akentti säilyttää povitaskussaan. Siihen perustuvat virman akentin herrainpäivät, eivätkä ne, kuten näkyy, ole ensinkään sopusoinnussa maalaisten etujen kanssa.

Kuinka kauan saa sitten tämä suuri herra, tämä Mikko Mikkelinpoika Kettunen rehennellä?

Niin kauan tietysti kuin maamies pysyy tyhmänä ja antaa vetää itseään nenästä. Niin kauan kuin isännät ja emännät eivät »saa sanotuksi», vaan ostavat päästäkseen irti kutsumattomasta vieraastaan.

»Tyhmät talonpojat» elättävät nyt noin 3.000—4.000 Mikko Kettusta ja heidän lukumääränsä tulee tietysti kasvamistaan kasvamaan. Kuinka kauan, kuinka kauan?

Niin, se on kokonaan maalaisten asia. Mikko Mikkelinpoikaa ei kukaan muu voi karkottaa kuin maanviljelijät itse. Virman akentin kohtalo on kokonaan maanviljelijäin käsissä. Virman akentti herrastelee niin kauan kuin te, maanviljelijät, tahdotte.

KUINKA ME TULISIMME KAUNIIKSI?

Ei pidä luullakaan Nutturamäen olleen sellaista metsäkulmaa, etteivät tytöt siellä olisi tietäneet mikä on kaunista! Nyt kun polkupyörä oli joka tytöllä, sopi häthätää pistäytyä kaupungissa asti koettamassa pukua ja näkemässä, miten muodit maailmassa kehittyvät. Nutturamäellä seurattiin joka suhteessa aikaa, ei se pitäjän kulma ollut mikään Hölmölä — ehei! Iltamissa saattoi nähdä tyttöjä niin ohuina vyötäisten kohdalta, että luuli heidän menevän poikki, tai niin kapeissa hameissa, että he tuskin pääsivät kävelemään — aina sen mukaan kuinka muoti vaati. Urheiluseura »Nopsan» iltamassa hämmästytti muuan Amerikan tyttö koko yleisön esiintymällä silkkipuvussa ja pikkuruisissa, suippokärkisissä kengissä, ja senjälkeen riensi heti pari Nutturamäen tytöistä hankkimaan silkkipuserot, joiden yläpuoli oli pelkkää pitsiä. Ja senjälkeen ilmestyi Alasen Mantan kirstunpohjalle ihmeellinen vaatekappale, jolla pak-susta ihmisruumiista saatiin hoikka. Ahosen Selma värjäsi jonkin aikaa kasvojaan punajuurella, niin että häntä jo kylässä kutsuttiin »Repetteriposkeksi». Mutta senjälkeen kun hän oli saanut Mattilan nuoren isännän, ei hän enää käyttänyt punajuuria muuta kuin ruokiin. Manta oli yhä naimattomana.

Kerran sattui sitten, että Järvensivun talosta kesken vuotta pantiin pois karjakko. Eivät tytöt häntä surreet, sellainen jörö hän oli ollut. Mutta sitten vasta ilo nousi, kun Aaretti Metsänheimo tuli hänen sijaansa! Niin kaunista poikaa eivät tytöt ikinä olleet nähneet — Alasen Manta väitti nähneensä unessa, mutta todellisuudessa ei

voinut nähdä! Metsänheimolla oli ryhti kuin kaartilaisella, pienet viikset ja kihara tukka. Navetassa hän käytti valkoisia vaatteita ja lehmät pitivät hänestä miltei yhtä paljon kuin Nutturamäen tytöt. Sunnuntaisin hän oh puettu verkaan. Eikä hän yksin ollut pulska poika, hän oli joka suhteessa mukava ja eteväkin. Hänelle tuli monet sanomat ja hänen sanottiin kirjoutelevankin lehtiin. Tytöt olivat kuin pyörriksissä. Oman kylän pojat eivät enää maistuneet miltään, he ajattelivat vain Metsänheimoa ja kenet heistä hän valitsisi. Vastaiseksi hän, senkin tyhmeliini, mieluummin näytti seurustelevan kirkonkylän tyttöjen kanssa. Ja kirkonkylä tässä pitäjässä oli paremmin takapajulla, sitä mieltä olivat ainakin Nutturamäen tytöt, sillä kirkonkylään oli tullut sellainen muoti, että naiset käyttivät kotikutoisia vaatteita. Muuan taiteilija oli asunut siellä kesävie-raana ja pitänyt jonkin esitelmän kauneudesta ja pannut kirkonkylän naisten päähän, että kansallispuvut maaseudulla ovat paljon pukevammat kuin muotivaatteet. Mutta Nutturamäen tytöt nauroivat sekä taiteilijaa että kansallispukuja ja hakivat neuvonsa kauppapuotien ikkunoista kaupungissa. Metsänheimon saavuttua paikkakunnalle kävivät he entistä useammin kaupungissa ja olivat entistä kauniimmat katsella. Mutta Metsänheimo vain astui, kohteliaasti nostaen lakkiaan, heidän ohitse. Johan toki vähemmästäkin suuttuu!

Heinänteon aikaan oli tulossa iltama, jota koko paikkakunta odotti, »Nopsan» toimeenpanemana. Nutturamäen tytöt päättivät siinä iltamassa nolata karjakon ja vihdoinkin valloittaa hänet. Mutta saattepa kuulla kuinka kävi.

Tytöt olivat pitkän aikaa valmistaneet itseään. Aholan Iita oli kahden viikon aikana joka ilta pessyt kasvonsa lämpimällä maidolla ja haravoidessaan pitänyt kintaita kädessään. Alasen Manta oli laihduttanut itseään syömättömyydellä. Iltamaan puki jokainen ylleen parhaansa. Manta pusersi ruumiinsa kaunistusvehkeeseensä ja otti silkkipuseronsa, jonka yläpuoli oli pelkkää pitsikangasta. Lehtimäen Saimi värjäsi konvehtipaperilla huulensa ja poskensa. Mikä tytöistä selvensi kulmakarvojaan hiilellä, millä oli kengissä kahvikupin

mittaiset korot, millä pitsisukat ja kengissä soljet kuin auringonkukat. Mikä huomasi jo matkalla iltamaan, ettei hän pääsisi askeltakaan tanssimaan, niin kapea oli hänen hameensa. Mutta vähät siitä. Kunhan he nyt vain todella olisivat kauneimmat koko iltamassa.

He tulla tömistivät sisään keskellä puhetta ja rupesivat katsomaan ympärilleen. Aivan oikein: kirkonkylän tytöt olivat kuin olivatkin kansallispuvuissaan. Muita tyttöjä oli sileissä, vanhanaikaisissa pumpulivaatteissa. Emännät istuivat, silkkiiliinat hartioilla, kuin kirkossa ja kuuntelivat pappilan maisteria, joka piti puhetta. Nutturamäen tytöt tulivat vakuutetuiksi siitä, että he olivat kaikkein kauneimmat ja rupesivat hakemaan itselleen istuinpaikkaa.

Äkkiä kävi Saimi aivan kalpeaksi ja jäi tuijottamaan yhteen kohtaan. Muut tytöistä katsoivat sinne ja kaikki näkivät nyt Metsänheimon eturivissä, hyvin vakavana, ja hänen rinnallaan Linnasalmen Eelin niin uudenaikaisena, että hänen päänsäkin oli kuin heinäruko. Hymy hävisi Nutturamäen tyttöjen huulilta, sillä he huomasiivat, että Eeli oli voittanut heidät. Hänen kanssaan eivät he pystyneet kilpailemaan. He eivät vielä koskaan olleet ajatelleetkaan, että hiukset voi kammata noin uudenakaisesti. Sydän löi tuskallisesti, kun tiesi, miten kau niit he olisivat olleet, jos olisivat huomanneet laittaa hiuksensa. Eeli ei kerrassaan olisi ollut mikään heidän rinnallaan. He painoivat päät yhteen ja kuiskuttelivat:

— Mistä se on kaiken tuon tukan saanut?

— Jolla on paljon vähemmän hiuksia kuin minulla!

— Kaupungissa se lintu on käynyt — siellä osataan laittaa.

— Ja pusero paljasta pitsiä ...

— Mutta mikä sieltä alta näkyykään? Hyvät ihmiset... likainen pait... !

Tytöt purskahtivat nauruun ja heidän tuli parempi olla, mutta puhuja katsoi heihin vihaisesti ja yleisökin kääntyi tarkastamaan mistä päin melu kuului. Tytöt katsoivat takaisin: totta kai heidän oli lupa olla miten tahtoivat, kun kerran olivat rahan maksaneet. Ohjelmakin oli niin pitkä, ettei siitä tahtonut tulla loppua. Täytyihän sen toki vihdoin päättyä ja nyt tuli tanssi ja

Nutturamäen tytöt pääsivät likempää tarkastamaan Eeliä. Hänen päänsä oli todella niin koreasti laitettu, että tytöt mielessään päättivät ensi tansseissa seurata esimerkkiä.

Eelin kävi kuitenkin sinä iltana hyvin onnettomasti. Hän tanssi kumoon, kun hänellä oli niin korkeat korot ja — voi kauhistus! hiuslaite meni sekaisin ja kiharoiden keskeltä lensi lattialle harmaa lankakerä — ihkasen oikea harmaa lankakerä!

Sen saattaa käsittää, mikä nauru siitä syntyi. Ja enimmin nauroivat Nutturamäen tytöt. Heidän ei kuitenkaan olisi pitänyt nauraa, sillä heitä itseänsäkin odotti ikävä asia.

Kaunis karjakko oli tanssittanut heitä ja he olivat jo ottaneet hänet niin valtoihinsa, etteivät kirkonkylän tytöt päässeet likellekään, kun äkkiä tapahtui jotakin hirveää. Tytöt olivat vielä valoisassa yössä juosseet ruispellon ojaan, korkeiden tähkien suojaan somistamaan itseään. Mikä irroitti liian piukkoja puseroltaan, mikä korkeakorkoisia kenkiään, mikä pisti kiinni risaista alushamettaan, mikä tasoitteli taskupeilin edessä konvehtipaperilla poskipunaansa. Silloin ilmestyi saran päähän poikajoukko ja näki tämän kaiken. Ja poikaparvessa oli Järvensivun uusi karjakko!

Tytöt kirkaisivat harmista ja pelästyksestä. He kyllä vielä yrittivät mennä tanssiin, mutta hauskaa ei enää ollut, karjakko sai tanssittaa kansallispukuisia mielin määrin. Eikä Eeli, pannessaan sinä yönä maata, voinut olla onnettomampi kuin Nutturamäen tytöt kotiin palatessaan.

He olivat hiukan ehtineet rauhoittua, oli kulunut viikon päivät tansseista, kun Alasen Mantalle tuli kummallinen kirje. Se oli niin hyvää käsialaa, ettei se voinut olla muuta kuin karjakon kirjoittama. Alasen Manta oli kuitenkin niin huono lukemaan kirjoitusta, että hänen täytyi hälyttää koolle ystävättärensä ennenkuin kirjeestä saatiin selvä. Se sopikin hyvästi, sillä kirje oli tytöille yhteisesti. Se kuului:

»Suloiset Nutturamäen neitokset!

Me allekirjoittaneet olemme nähneet, että te kaikesta

sydämestänne haluatte tulla kauniiksi. Me tiedämme myös minkätähden: miellyttääksenne meitä poikia ja päästäksenne naimisiin. Mutta kun te kuljette harhapolkuja, tahdomme me ohjata teitä oikealle tielle. Senthden olemme me laatineet ohjeet, joita seuraamalla jokainen tyttö voi tulla kauniiksi ja joita vailla hän on ruma.

Kaunis tyttö tunnetaan siitä

1) että hän pitää sekä alus- että päällysvaatteensa ehyinä ja puhtaina eikä eksy muotihulluuteen;

2) ettei hän tuhri kasvojaan eikä kiusaa vartaloaan eikä jalkojaan, vaan ymmärtää, että terveys ja luonnollisuus kuuluvat kauneuteen;

3) että hän sekä iloisena että vakavana ollessaan käyttäytyy niin, että poikien täytyy kunnioittaa häntä;

4) kauniin tytön kasvoista näkyy aina niinkuin peilistä, että hänen mielessään liikkuu puhtaita, siveitä ajatuksia.

Tässä ovat todellisen kauneuden tienviitat. Naulatkaa ne elämänne tien varrelle, oppikaa ne ulkoa ja seuratkaa niitä. Silloin tiedätte varmasti, että tulette kauniiksi ja saatte hyvän miehen.

Koska me emme suosi nimettömiä kirjeitä, piirrämme tähän rehellisesti

suurimmalla kunnioituksella

Järvensivun pojat.»

Ei ollut tytöillä sillä viikolla aikaa ajatella kauneudenhoitoaan. He hautoivat yötä päivää miten he kostaisivat pojille. Ja varsinkin karjakolle. Selvää oli, että poikien piti saada vastaus ja sellainen että tepsi. Tytöiltä meni paperiin niin paljon rahaa, että sillä hinnalla olisi voinut saada kilon kahvia, mutta he eivät sitä kysyneet, kirjoittivat vain ja repivät kirjeet ja kirjoittivat taas, kunnes kahden viikon perästä oli valmiina tällainen kirje:

»Korkeasti oppineet Järvensivun pojat!

Me saamme nöyrimmästi kiittää siitä kirjeestä ja niistä hyvistä tienviitoista. Ja me seuraamme niitä jo

ja odotamme niitä hyviä miehiä joita lupaatte meille. Mutta kun me nyt kuljemme kauneuden polkuja, niin saamme tietää antaa, että rumat pojat älkööt vaivatko itseänsä. Ja tässä olisi sitten muutamia neuvoja mitenkä poika voi tulla kauniiksi. Ja me kyllä uskomme, että korkeasti oppineitten Järvensivun poikien kannattaa oppia ne ulkoa.

- 1) Ei saa olla itserakas.
 - 2) Ei saa kiroilla eikä puhua rumia.
 - 3) Ei saa pelata korttia.
 - 4) Ei saa maistella väkeviä.
 - 5) Ei saa heittää tavaroita hujan hajan eikä paiskella paperossinpäitä pitkin eikä syljeskellä.
 - 6) Ei saa polttaa.
 - 7) Pitää ajatella ja elää siveästi.
- Tällainen poika voi kelvata kauniille tytölle.
Suurimmalla kunnioituksella

Nutturamäen tytöt.»

Kirje oli kirjoitettu punaiselle paperille ja se osotettiin karjakolle ja lähetettiin menemään.

LASTEN SUUSTA

Eräässä kirkonkylässä perustettiin eräänä kesänä lasten urheiluseura »Hara» aikuisten urheiluseuran »Kirin» rinnalle. Haraa johti Mattilan renki Hannes, noin 17 vuoden ikäinen, joka myöskin kuului Kiriin. Hara piti harjoituksiaan Mattilan riiden takana, jonne sen jäsenet omin käsin olivat raivanneet kentän. He olivat 7—12 vuoden ikäisiä, sekä tyttöjä että poikia. Innostus oli suuri. Jokainen maksoi yhteiseen kassaan 5 penniä kuu-kaudessa ja tytöt neuloivat suuria, irtonaisia numero-lippuja, jotka harjoituksissa asetettiin jäsenten rinnalle. Varajohtajana toimi kymmenvuotinen Antti, jonka piti komentaa joukkoa, kun Hannes, esimerkiksi Kirin harjoitusten vuoksi, oh estetty sitä tekemästä, ja poistues-saan oli Hannes varoittanut, että Anttia pitää totella »niinkuin minua itseäni».

Harjoituksissa oli läsnä monta kymmentä lasta. Heitä tuli aina puolen peninkulman päästä asti ja he saapuivat aivan täsmällisesti. Koko kirkonkylä helisi silloin raikkaita lapsenääniä. Harjoittelemisen tapahtui suu-ressa salaisuudessa, ei ketään saanut tulla katsomaan. Metsä suojeli lasten urheilukenttää. Kaikista heidän ponnistuksistaan huolimatta tuli kuitenkin yhtä toista heidän salaisuuksistaan ilmi: heidän päähuolenaan oli saada käytettäväkseen sellainen hieroja eli treenari, jommoinen urheilijoilla aina piti olla. Niinikään tuli paikkakunnan tietoon heidän seuransa sääntöjen ensimmäinen pykälä, ja tämä pykälä on siksi merkillinen, että jokaisen kansalaisen kannattaa painaa se mieleensä ja mies se, joka sitä noudattaa. Tämä pykälä kuului:

»Tarttee olla koreesti.»

Tarttee olla koreesti — eivätkö nuo maalaislapset näissä sanoissa ole lausuneet viisautta, joka vetää ver-toja sananlaskujen alkuperäisille elämäntotuuksille ? Niinikään he työtavallaan ovat antaneet niinhyvin siveel-lisen kuin käytännöllisen opetuksen, joka kelpaa nou-datettavaksi kaikkialla, missä aiotaan saada jotakin aikaan. Heidän pettämätön tajunsa sanoi heille, että hei-dän piti kehittyä salassa, eristettyinä. Itsesäilytysvaisto neuvoi heille, mikä voima piili yksinäisyydessä työn aikana. Salaa ja pimeässä tapahtuu jokainen itäminen. Sen ymmärsivät lapset. »Tarttee olla koreesti» — siinä pykälässä kohtaavat toisensa itse asiassa yksilö ja kehit-tyneimmät yhteiskunnat. Oppinut lausuu sen toisin, valtiomies toisin, mutta sisältönä tuossa pykälässä on kaikilla kuri, kuri jota orjansielu pelkää ja pakenee ja jonka kehittynyt ihminen vapaaehtoisesti laatii itsel-leen ensimmäiseksi elämänlaikseen. Lapset olivat ymmärtäneet, että kuri on pohja, jolle tulee rakentaa.

Kuinka paljon ihmissieluja meneekään hukkaan kurin puutteessa. Kuinka monesti me kuulemmekaan puhut-tavan lapsista, jotka ovat kotinsa ilo ja koulunsa ylpeys ja jotka kuitenkin myöhemmin menevät elämältä huk-kaan senvuoksi, etteivät he kokoa itseään ja tuota mitä he voisivat. He ovat niinkuin kukoistava vainio, jonka raesade hajottaa. Kurittomuus on raesade. Kurittomuus on kulovalkea: muutamassa hetkessä se tuhoaa. Kuinka monesti me näemmekään kauniita nuoria voimia, jotka lupailevat kansalleen tavallista suurempaa elämäntyötä. Ja katso, he eivät kestä myötekäymisessä eivätkä he pysy, kun vastoinkäyminen tulee. Sillä »tarttee olla koreesti» kun elämässä käy hyvin, ettei voitonhuumauk-essa iske päätänsä seinään ja päästä onnettomuuden vaistoja versomaan. Ja »tarttee olla koreesti» kun ei kaikista ponnistuksista huolimatta parhaat pyrkimykset kuitenkaan menesty. »Tarttee olla koreesti» — siinä se laki, joka pitää yllä tasapainoa maailmassa.

Ihminen on pantu herraksi valtakuntaan, joka on niin suuri, ettei aurinko milloinkaan siellä laske. Sen ulot-tuvaisuus taaksepäin on yhtä pitkä kuin ihmissuvun ikä ja sen ulottuvaisuus eteenpäin menee yhtä kauas kuin ihmissuvun ikää kestää, se menee haudan tuolle puo-

lelle asti. Tämä valtakunta on ihminen itse. Ajatelkaamme vain mihin hänen jalkansa voi viedä, mihin hänen kätensä voi ulottua, mikä kantavuus hänen sanallansa voi olla, mihin hänen ajatuksensa voi lentää ja mitä hän teoillansa pystyy aikaansaamaan. On selvää, että tällaisen valtakunnan herra kantaa suurta edesvastuuta. On selvää, että hänen täytyy ylläpitää viisasta ja ankaraa kuria. Siinä yhteiskunnassa, jonka jokainen ihminen muodostaa, »tarttee olla koreesti».

MYRKKYKUKKA

Neljättäkymmentä vuotta oli emäntä nyt taistellut talonsa puolesta. Se oli tullut hänelle kuin taudiksi, ettei Horma, hänen kotitalonsa saisi joutua vieraalle. Talo oli ollut hänen sukunsa hallussa kauemmin kuin aikakirjat ja tarinat tiesivätkään, ja emäntä riippui kiinni elämässä vain varjellakseen taloa vieraalta.

Hän oli yhdeksälläkymmenellä ikävuodellaan eikä hän päässyt kävelemään, mutta hänen näkönsä ja kuulonsa olivat säilyneet eikä hänen järjenjuoksunsaakaan ollut heikentynyt. Olisi voinut olla helpompaa, jollei olisi nähnyt, kuullut eikä muistanut. Nyt näki hän rakennusten ympärillään luhistumistaan luhistuvan. Viljelykset tulivat kedoksi, karjaa oli joka vuosi vähennettävä. Pilkkana oli Horman nimi pitäjäläisten suussa — ennen sitä oli mainittu niinkuin ihmettä mainitaan, silloin, kun isäntä oli elossa ja vielä silloinkin, kun emäntä piti taloa poikansa, nykyisen kauppaneuvoksen kanssa. Eikä siitä puhuttu pahaa niin kauan kuin emäntä pääsi kävelemään — hoiti hän sen, mihinkä hänen silmänsä ulottuivat. Mutta kahteenkymmeneen vuoteen eivät ne olleet ulottuneet ikkunasta ulomma. Ja sinä aikana oli ehtinyt rapistua. Hän tiesi tämän kaiken. Hän kuuli naurun ikkunan alla, kun hänen kiusakseen heitettiin ruutuun hiekkaa. Hän kuuli rumat sanat porstuassa, kun kyläläiset pyhäilloin menivät tupaan. Kukaan ei hyvyydellä maininnut Hormaa eikä Horman emäntää, eikä hän sitä kaivannutkaan, ei hän ollut vailla ihmisten kiitosta, hän tahtoi vain, että talo pysyisi. Hänen syvimässään eli tunto siitä, että nuorin poika, kauppaneuvos,

vielä katuksi ja tulisi sitä tahtomaan. Jollei itselleen, niin lapsilleen. Nuorin poika oli yhtäkaikki jo vuosi-kausia pitänyt taloa äitinsä kanssa ennenkuin hän meni naimisiin. Silloin koko onnettomuus alkoi, kun hän nai. Senjälkeen nyhti äiti hänet mielestään niinkuin hän nyhti Horman pellosta jokaisen rikkaruohon, jonka hän kulkiessaan tapasi. Ja irtaantuessaan tästä nuorimmasta pojastaan, irtaantui hän muistakin lapsistaan. Kukaan heistä ei tulisi asettumaan Hormaan. He myyvät talon niinpian kuin äiti kallistaa päänsä. He pilkkaavat häntä yhdessä maailman kanssa, nuorinkin pilkkaa, hän, joka kerran äidin kanssa viljeli taloa. Vanha höperö, ajattelevat he, vanha höperö, joka korjaa aittaansa jokaisen ruuanmurenen ja heristää kepillään jokaisen kerjäläisen luotaan. Saisi jo kuolla! Mutta hänpä ei vielä kuole. Entä jos kauppaneuvos sittenkin vielä tulee synnintuntoon ja palaa viljelemään kotitaloa.

Emäntä istui ikkunassaan, vartioi ja vartioi. Rengit nostivat hänet joka aamu vuoteesta tuoliin. He olivat sitä varten palkatut ja joka vuosi heille piti lisätä palkkaa. Joka vuosi kävivät he niinikään pahemmiksi suustaan. Emäntä ei kuullut hyvää sanaa kenenkään huulilta eikä hän myöskään lausunut hyvää sanaa kenellekään. Särky hänen ruumiissaan ei hellittänyt yöllä eikä päivällä. Mutta se ei ollut pahinta.

Pahinta oli, ettei ketään kuulunut ja että talon täytyisi mennä vieraalle. Ei auttanut, että hän keppi kädessä vartioi. Mitä siitä, että hänellä oli elossa kolme poikaa, — ne olivat hylänneet isänsä työn. Mitä siitä, että yhtä sanottiin rovestiksi, toista tohtoriksi ja kolmatta kauppaneuvokseksi — he olivat pilkanneet äitinsä viimeistä tahtoa. Maailman silmissä he saattoivat olla laittamattomat, äidin silmissä he olivat tehneet synnin, jota ei anneta anteeksi: he olivat pettäneet maan. Ja kuitenkin he kerran toivoivat viimeistä leposijaa maan povessa! Tuska poltti hänen mieltään, kun hän ajatteli lapsiaan. Niitä neljää, jotka olivat kuolleet, niitä ajatellessa itketti. Muita nämä kolme, jotka olivat elossa, hän käänsi takaisin oveltaan, kun ne yrittivät tulla häntä katsomaan. Hän tahtoi tehdä heidät perinnöttömiksi — ottakoot vaikkapa kerjäläiset talon hänen kuoltuaan.

Heidän, jotka sen kielsivät, heidän ei pitänyt saada sitä myydäkseen sen ja irstailakseen sen hinnalla.

Erikoisella katkeruudella ajatteli vanhus kauppaneuvosta, nuorinta poikaansa, joka oli äitinsä kanssa asunut Hormaa. Hän ei nainut säädystään, kaupungista hän nai, ja siitä onnettomuus sai alkunsa. Vaimonsa heta-leihin hän pani rahansa, häntä hän palveli ja totteli. Kaupungissa he asuivat ja heillä oli vaunut ja huvilat. Kauppaneuvos möi koneita ja siemenviljaa. Maalaiset häneltä ostivat. Olkoon, rikastukoon ja rehennelköön, mutta älköön tulko kotipuoleen.

Emäntä istui ikkunassaan. Ihmiset näkivät kasvat, jotka olivat valkoiset kuin ruumiilla, joka on pönkitetty pystyyn. Mutta silmät kasvoissa elivät. Vanhus näki, kuuli ja tunsu kaikki mitä talossa tapahtui. Eikä hänen toivonsakaan ollut kuollut, vaikka hän niin luuli. Se välähti tuontuostakin ja emäntä tapasi itsensä ajattele-masta, että kauppaneuvos sittenkin tulee ja sanoo koti-talolleen: minä olen syntiä tehnyt taivasta vastaan ja sinun edessä ... Silloin pääsee vanhus rauhaan.

Talvet hän vietti kuin horroksissa. Maa lepäsi ja hänen silmänsä lepäsivät. Luomet alhaalla hän istui tuo-lissaan eikä häntä olisi saattanut luulla muuta kuin kuolleeksi. Mutta hän kuuli ja hän muisti. Ja kesäksi hän avasi silmänsä ja asettui vartioimaan. Joka aamu ja joka ilta oli voudin tuleminen tekemään selkoa töistä ja saamaan emännän määräyksiä. Voudin piti halmeiden laidasta ottaa kourallinen heinää tai viljaa ja tuoda emännän nähtäväksi. Vanhus katseli äreänä kuinka hän laski kourallisen pöydälle, mutta hänen mentyään otti emäntä maan antimet, silmäili niitä hellästi ja ajatteli menneitä aikoja.

Muistui mieleen kuinka he isännän kanssa illoin olivat astelleet vainioiden halki ja nuori ruis oli ollut kuin hopeaan kastettuna kahden puolen. Voimakkaat tähkät kohosivat puhtaasta maasta, ei yhtä rikkaruohoa näky-nyt. Linnut lauloivat ja isäntä puheli, miten hän ensi vuonna käy kiinni siihen tai siihen korpeen. Horman ruis oli kuin petäjikköä. He valvoivat isännän kanssa, kun syyspuoleen sateiden jälkeen selkeni ja tuuli lak-kasi käymästä. Sen yön hän aina muisti, kun auringon-

nousussa vesi saavissa kuistin edessä oli ollut jäässä ja pääskysenpojat putosivat kuolleina pesistä. Hän oli seisonut pihamaalla ja katsellut kuinka kuura kiilsi sulaessaan. Isäntä oli tullut ja laskenut kätensä hänen olalleen ja sanonut: älä itke.

Kauniina kesäisinä päivinä saattoi Horman väki kuulla emännän huoneesta voihkaisun, joka tuntui niin kaa-mealta että pelotti. Joku piika luuli emännän kuolevan, juoksi ikkunan alle ja näki kalpeiden kasvojen painuneen rintaa vastaan. Varmaan oli emäntä kuollut! Mutta kun tyttö avasi oven huoneeseen, istui emäntä kasvot upotettuina apilakimppuun tai heinätukkoon ja itki.

Eräänä kesäpäivänä toi vouti emännälle tukon rikkaruohoa, jonka joukossa oli pari vaivaista apilaa. Vouti viskasi ruohot pöydälle, joka oli emännän tuolin ääressä ja huone täyttyi mullan ja väkevien yrttien hajulla. Ruohot olivat nostetut maasta juurineen päivineen. Juuret olivat pitkät ja voimakkaat. Emäntä haroi kankealla kädellään pitkin pöytää, sai sormiinsa tanakan kukanvarren ja vei kukan kasvoilleen. Sen lemu pisti sieraimiin kuin myrkky ja juurista varisi multaa vanhuksen rinnalle.

— No, sanoi emäntä, — mitä tämä on?

— Noita ovat nyt kylän pellot täynnä.

Emännän mustat silmät katsoivat pahasti.

— Entä Horman?

— Horman ensimmäisinä.

Emäntä haroi keppiään.

— Rikkaruohoja Horman pelloissa!

Uusi vouti huomautti, että hän kyllä oli tehnyt paras-taan. Ja viime kesänä oli, kuten emäntä muisti, tullut hyvästi apilaa. Tänä vuonna sai koko kylä niittää rikkaa, nekin uudenaikaiset maanviljelijät, jotka olivat valmistaneet maansa kantamaan satoa vuosikausiksi. He olivat kalliilla koneilla puhdistaneet peltonsa, sekä sisuksia että pintaa myöten — hekin saivat nyt niittää rikkaruohoa ja vuosikausia puhdistaa pellojaan. Saatikka siten Horma, jossa raapittiin laihaa ketoa vanhoilla sahroilla.

Emäntä vapisi.

— Sellaista se oli, kun piti ostettaman heinänsiementä. Enkö minä pannut vastaan. Mutta sinulle ei syksyllä lähde yhtä penniä palkkaa...

— Minuako emäntä syyttää?

— Ja ketäs?

Vouti nauroi. Emännän otsalla pisaroi hiki ja hän puserteli keppiä sormissaan. Mies läheni häntä ja puhui raa'asti:

— Emäntä menee syyttämään sitä, jota koko kylä syyttää. Kylä teki yhteisoston ja siemenet ostettiin kaupungin suurimmasta kaupasta. Mutta ne olivatkin väärrennettyjä.

Emäntä heristi keppiään.

— Mene muille valehtelemaan. Olet huonosti hoitanut maata. Ei yhtä penniä lähde syksyllä.

Mies tarttui keppiin, jota emäntä uhaten kohotti häntä vastaan.

— Vuosikausia saa koko kylä nyt taistella rikkaruohoja vastaan.

— Se on sinun syysi, sinä kelvoton palvelija, huusi emäntä. — Odota sinä jahka kauppaneuvos tulee ja ottaa perintönsä.

Vouti nauroi.

— Kauppaneuvos! sanoi hän ja päästi irti emännän kepin. — Voiko emäntä arvata kuka pitää kaupungissa suurinta siemenkauppaa ja kuka on myynyt siemenen tähänkin kylään — mitä?

Keppi kolahti permantoon. Emäntä olisi tahtonut puhua, mutta hänen kurkustaan läksi vain kähinää. Vouti oli niin kiihdyksissään, ettei hän huomannut emännän tilaa.

— Se maksaa paljon, puhui hän, — kun pitää kestejä hotellissa ja ajaa autolla ja purjehtii omalla laivalla kaupungin ja huvilan väliä. »Kauppaneuvos tulee ja ottaa perintönsä» — tahtookos emäntä tietää, mikä sen kauppaneuvoksen nimi on, joka myrkyttää kotikylänsä pellot?

— Herra Jeesus! lausui emäntä viimeisillä voimillaan, mutta sitä ei enää kuullut kukaan.

Keppi vierähti lattialle. Vanhuksen pää oli vääntynyt olkapäätä vastaan ja siniset soimut kulkivat otsan yli,

kuten lyijyiset sadepilvet yli taivaan. Oikea käsi väänteli viimeisillä nykäyksillään kukkaa, joka oli myrkyttänyt kotipellot.

Se oli myöskin myrkyttänyt Horman vanhan emännän. Hän oli vihdoinkin kuollut.

Äidin sydän oli murtunut.

SANANEN ONNESTA

Usein näkee taiteessa onnen kuvattuna viehättäväksi naiseksi, joka kutsuu, houkuttelee ja lupaa. Hänen yllään on silkkiä ja harsoja, kiiltäviä kiviä ja kultaa. Oh, mitä me antaisimmekaan saadaksemme omistaa hänet! Mutta hän pakenee meitä lakkaamatta. Joskus meidän onnistuu tavoitella kiinni jokin lieve hänen tuoksuvasta harsostaan, vaan samassa hän on poissa, ja hulluina kaipauksesta, nälästä ja janosta me ajamme häntä takaa. Meidän jalkamme väsyvät, meidän nuoruutemme vuotaa hiekkaan — yhä me vain juoksemme kiinni onnea.

Mutta viehättävä nainen nojaakin varpaansa kärjellä lasiseen palloon, joka pysähtymättä pyörii. Me saamme juosta kunnes näännymme — onni seisoo pyörivällä pallolla, joka kiittää edellämme!

Tällaisena näemme usein onnen kuvattuna.

Mutta onko onni, onnellisuus sellainen? Me olemme jokainen ajaneet takaa suurta onnea ja varmaan myöskin nähneet hänet väläykseltä. Meillä on kaikilla ollut jokin onnen hetki, vaikkapa hyvin harva — millaiset olivat meidän onnemme hetket, millaisia kasvoja on meidän onnellisuutemme näyttänyt?

Eiköhän taiteilija, joka kuvasi viehättävän naisen pyörivän pallon päähän, erehtynyt henkilöstä? Ja eiköhän suuri osa ihmisiä, jotka ajavat tätä kaunotarta takaa, niinkään erehdy henkilöstä? Meidän kauneimpien hetkiemme kasvot eivät ole nuo viettelevät ja kutsuvat, vaan ilo niillä kasvoilla on aivan toisenlainen, ja varmaan löytyy meidän joukossamme henkilöjä, jotka vakuuttavat, ettei onni lainkaan pakene meitä, vaan että

se mielellään antaa kiinni, että se tulee meidän luoksemme ja asuu meidän kotonamme. Jollei se aina näytäkään itseään, niin voi se silti vakituisesti olla meidän omanamme.

Kunhan emme todella erehtyisi henkilöstä. Hän, jota me onnena ajamme takaa, ehkei lainkaan tunne tätä nimeä. Kunhan ei hänen nimensä olisi nautinto. Ja varmaan onkin — kyllä me jokainen hänetkin tunnemme. Mutta näitä kahta, onnea ja nautintoa, niitä ei mitenkään pidä sekoittaa keskenään, sillä niiden luonne on aivan vastakkainen ja tiet niiden luo kulkevat aivan päinvastaisiin suuntiin.

Vanhat viisaat vakuuttavat, että syy aina on meissä itsessämme, ettemme osaa ottaa onnea kiinni, että kuljemme hänen ohitsensa, että suorastaan työnnämme luotamme hänen kätensä, kun hän ojentaa sen meille, että onnettomuutemme on siinä, ettemme näe mitä meillä on, vaan aina etsimme jotakin muuta. Meidän luonteessamme on jotakin sellaista, että me emme tiedä mitä me omistamme, ennenkuin olemme sen kadottaneet.

Eräässä suuressa parantolassa oli kansaa kaikilta maailman kulmilta. Parantola oli ihanalla merenrannalla, maassa, jossa vuosittain korjataan kaksi satoa ja jossa ruusut kukkivat kolmasti. Ne potilaat, jotka jakoivat olla liikkeellä, leikkivät ja ilakoivat hiekkakentillä — ne, jotka eivät jaksaneet liikkua, tuotiin työntövaunuissa ruusutarhaan ja makasivat siinä, nauttien auringosta, merestä ja ruusuista.

Viimemainittujen joukossa oli muuan keski-ikäinen mies, joka ei voinut liikuttaa kättä ilman apua. Hän lepäsi siinä mihin hänet pantiin. Vain silmiin oli jäänyt elämää ja tämä elämä paloi oudosti ja kammottavasti kasvoissa, joissa murjotti leppymätön kärsimys ja viha kärsimystä vastaan. Mies oli ollut tarmoa ja toimintaa. Vielä pari vuotta sitten oli hän julkaissut suurta sanomalehteä, johtanut suurta puoluetta ja puhujana hallinnut ja vallinnut joukkoja. Hän oli komeana seisonut puhujalavalla, sanan voimalla vanginnut ja päästänyt sieluja, hän oli ennättänyt kaikkialle, hänen kätensä oli jättänyt kohtalokasta jälkeä. Mutta nyt oli hän kuin

kappale, jota toisten täytyi liikutella. Vain henki oli jäänyt eloon, vain muistot, vain halut ja toiveet. Palavat silmät tuijottivat merelle, merelle, joka keinutteli laivoja ja huvialuksia, kuvastaen rantojensa kukkeutta veteen. Sellainen palo oli noissa silmissä, että jos äkkiä olisi tullut pimeä, niin olisi luullut niiden loistavan pimeässä. Ne olisivat ehkä todella voineet olla majakkoina pimeässä. Elämän meren levottomille retkeilijöille olisivat ne voineet vilkkua ja sanoa: sinä olet saanut ihanan ruumiin iankaikkisen henkesi asuinsijaksi — oletko tullut ajatelleeksi, mitä se on, oletko kiittänyt siitä mitä sinulle on annettu?

Sairaan ohitse kulki miehiä ja naisia, mennessä, tullen — lukivatko he palavista silmistä elämän neuvon, ottivatko he varteen kärsimyksen opetuksen, kanssaihmissen kalliisti maksetun kokemuksen?

Eräänä päivänä saattoivat parantolan vieraat nähdä seuraavan kohtauksen.

Oli ihana aamu. Koko ruusukenttä oli kirjavanaan kukkia, mettiset viettivät juhlaa ja tuoksu nousi kuin uhrisauhu korkeuteen. Yhdet ainoat lepuuvaunut olivat käytävällä — kaikki muut olivat luultavasti etsineet viileämpää merenrantaa. Vaunuissa istui kalpea nainen. Hän oli istunut niissä joka päivä pitkin kesää, hän oli istunut niissä kaksitoista vuotta, voimatta liikkua ilman muiden apua. Pitkän parannusajan jälkeen oli häntä alettu taluttaa kahdenpuolen ja hän opetteli nyt kävelemään kuin lapsi. Tänäänkin tulivat hoitajattaret tukemaan häntä ja hän teki työtä koko tahdollaan ja koko tarmollaan, voidakseen ottaa pienen askeleen. Hän ponnisteli ponnistelemistaan. Äkkiä tuli hänelle ajatus: jos hän koettaisi astua yksin. Hän pyysi hoitajattaria päästämään irti. Hän tahtoi koettaa tehdä mitä ei hän ollut voinut kahteentoista vuoteen: kävellä. Ensinnä kävelivät hoitajattaret kahdenpuolen, valmiina tarttumaan kiinni. Hän asteli pienin, avuttomin ja hapuilevin askelin. Mutta vähitellen sai hän varmuutta ja ennen pitkää oli hän rientänyt hoitajattarien edelle ja kulki yksinään. Hänen yllään kaartui sininen taivas, hänen ympärillään tuoksuvat ruusut ja hänen edessään henki hiljaa meri. Mutta hän oli käynyt aivan kalpeaksi suuren onnensa alla,

kyyneleet vuotivat alas poskia ja äkkiä hän korotti käsi-
vartensa miestänsä vastaan, joka likeni, ja hänen rinnas-
taan nousi nöyrä, kiitollinen huuto: minä kävelen!

Ettekö usko, että tämä ihminen silloin katsoi onnea
kasvoista kasvoihin? Eikä hänellä tänä korkeana onnen
hetkenä ollut mitään muuta kuin se, mitä suurimmalla
osalla meistä on ja voi olla joka hetki: kyky kävellä, ilo
kauniista ihmeellisestä ruumiistamme ja sydämen kii-
tollisuus.

Mutta miksi meidän täytyykin oppia vasta tappioiden
kautta? Miksi meidän täytyy kadottaa ennenkuin me
tiedämme mitä meillä on? Onni hymyilee meille, kun
meillä on terve, ihana ruumiimme, kun meillä on sil-
mien valo, kun meillä on kaksi kättä, joilla voimme tart-
tua työhön. Ne ovat niin kallisarvoiset, ettemme vaih-
taisi niitä kaiken maailman kultaan ja kunniaan. Mutta
muistammeko tätä kalleuttamme, osaammeko olla siitä
kiitolliset nytkään, tänä suurena surman aikana?

Vaan entä ne, joilta on riistetty tämä ihana tomumaja,
missä meidän henkemme elää ollessaan maan päällä?
Heitäkin läsnä voi olla onni, kun he vain ottavat sen
omakseen.

Eräässä vaivaistalossa eli, vuosia sitten, mies, jolta
tauti oli vienyt kädet ja jalat. Hän oli käpertynyt pie-
neksi kuin lapsi — ainoastaan pää oli jäljellä, ajattele-
van ihmisen kasvot. Hän ei omistanut paitaa, joka oli
hänen yllään, hän ei voinut liikahtaa. Mutta hän oli aina
iloinen. Minä tiedän ihmisiä, jotka menivät hänen luok-
seen saamaan lohdutusta suruihinsa, saamaan osaa
hänen ilonsa aarteesta.

Eikö tämä ole ihmeellistä? On. Siinä piilee suuri salai-
suus. Tässä ihanassa ihmisruumiissa asuu henki, jolla
on hallussaan koko ihmeitten valtakunta. Se voi tais-
tella sitä onnettomuutta vastaan itsessään, mitä me kut-
summe synniksi, niin voitollisesti, että se jo ajallisuus-
dessa saavuttaa rauhan, ilon ja vapauden.

Onni — me näemme, ettei se seiso ikuisesti pyörivällä
lasipallolla, vaan että se antaa kiinni, kun sen vain
vakavasti tahtoo ottaa. Se ei ole helppoa, se vaatii koko
meidän tahtomme ja tarmomme. Mutta eihän laiskalle
yleensäkään anneta mitään.

Elämä on kuin onkin — me emme pääse siitä mihinkään — alusta loppuun asti vaikeuksien voittamista. Me valehtelemme itsellemme, jos kuvittelemme, että se olisi muuta. Mutta me voimme tehdä sen iloiseksi taisteluksi kaikkea sitä vastaan, mikä on omiaan muodostamaan sen onnettomaksi. Pahin vihollisemme on itsesämme: valhe, vääryys, mitä me ajatuksilla, sanoilla ja töillä teemme itseämme vastaan!

ONNETTOMUUS

Kun ihmistä kohtaa onnettomuus — en tarkoita mitään vastoinikäymistä, sellaista kuin että menettäisi tavaransa tai edes ystävänsä, vaan tarkoitan suurta mieskohtaista koettelemusta, joka yhdellä iskulla kääntää ihmisen elämänsuunnan, kuten maanvieremä voi muuttaa virran juoksun — kun ihmistä kohtaa tällainen onnettomuus, on hän aluksi kuin kuoletettu. Ei hänellä ole ajatuksia eikä hän tunne mitään. Vähitellen hän alkaa herätä: saattaa liikuttaa kättä, jalkaa, hän tapaa, hapuilllessansa pimeyteen, jonkin esineen, tuntee kipua, muistaa että on jokin menneisyys — mutta mikä, mitä on tapahtunut?

Hänelle ilmoitetaan, että väkipyörä on reväissyt irti hänen oikean käsivartensa olkapäätä myöten, tai että hän rautatieonnettomuudessa on menettänyt molemmat jalkansa.

Se merkitsee täydellistä mullistusta elintavoissa. Salpa on pudonnut menneisyyden ja nykyisyyden välille. Kaikki arvot arvioidaan tämän jälkeen uudelleen.

Sinä hetkenä, jolloin ihminen käsittää tällaisen onnettomuuden koko sen laajuudessa, on hänen ympärillään yö — epätoivo. Hän raivoaa. Hän soimaa sallimusta. Hän kiroaa syntymisensä. Sitten tulevat kysymykset: minkätähden tämä tapahtuu? Mitä hän on tehnyt, että häntä näin rangaistaan? Miksi Jumala häntä vainoo? Hän ei ymmärrä.

Ja hän makaa suullaan maassa.

Vähitellen hän alkaa selvitä. Silmä tottuu pimeyteen ja erottaa jotakin. Hän on joutunut ulkopuolelle sitä maailmaa, jossa hänen elämänsä tähän asti juoksi, mutta

hän ei ole joutunut tyhjyyteen. Täällä on uusi maailma, hiljainen ja yksinäinen. Se on tästä puoleen koko hänen maailmansa. Onko se hyvä? Onko se paha? Sitä hän ei tiedä. Se avautuu eteen kuin pitkä huonerivi, joka nukkuu hämärässä ja kammottaa outoudellaan. Hän alkaa etsiä pimeydestä.

Juuri silloin, kun ihmisen mieli asettuu ensimmäisen suuren merenkäynnin jälkeen, juuri silloin alkaa se sisällinen työ, jossa luonne muodostuu. Ja ihmisistä, jotka ottavat vastaan uudestasyntymisen kasvatuksen tällaisten järkyttävien tapahtumien jälkeen, tulee usein maan suola.

Ja pian huomataan, ettei tauti olekaan kuolemaksi, vaan jotta Jumalan työt ihmisessä ilmoitettaisiin. Ei ole tapahtunut onnettomuus — on tapahtunut sielun kirkastus.

Oli kerran nuori mies. Hän oli ottanut haltuunsa rappeutuneen maan, jossa ihmiset olivat riitaiset ja onnettomat — hän tahtoi vaalia maata ja tehdä ihmiset onnellisiksi. Hän kävi yhdessä nuoren vaimonsa kanssa kiinni työhön. He rakastivat orpoa maata. He kantoivat iloisella mielellä vaivat ja vastukset. Heidän elämänsä oli täynnä sisältöä.

Eräänä päivänä ei se voimakas mies enää nähnyt. Kun hänen ikävöity lapsensa syntyi, ei hän nähnyt sitä. Hän ei enää voinut lukea ihmisten silmistä. Hän ei nähnyt karjaansa, hän ei nähnyt peltoaan, hän ei tietänyt oliko yö vaiko päivä. Hän tiesi vain, että orpo maa huusi hänen käsivarsiaan, että vaimo tarvitsi tukea, että lapsi kaipasi kasvattajaa. Hänen povensa pakahtui elämisen ikävää — mutta hän oli avuton.

Tuli sitten kerran kevät. Vielä eilen oli routa maassa — tänään vilisivät kevätvedet. Vielä eilen oli metsä harmaana — tänään vihannoivat puut ja nurmet.

Nuori isäntä tunsu heräävien hyönteisten ilonpidon ilmassa. Hän tunsu sieraimiinsa maan ja yrttien lemun. Hän pyysi, että häntä vietäisiin kävelemään. Minä läksin hänen kanssaan.

Oli pyhäaamu ja luonnossa vallitsi laulava sunnuntai. Viidakot olivat täynnä paisuvia lehtisilmuja, tuomipuiden kukat pidättelivät puhkeamistaan ja notkot hohti-

vat valkoisinaan vuokkoja. Ilmassa liikkui poutainen auer, täynnä puhkeavien lehvien lemua. Linnut vastailivat toisilleen taivaanrannalta taivaanrannalle.

Me kuljimme ääneti.

Tulimme puukujaan. Kahden puolen oli vasta kynnettyjä vainioita. Koivut seisoivat kuin aavistuksesta väristen. Taivaan sini oli häikäisevän korkealla.

Hän pysähtyi. Kuunteli. Kysyi, oliko oras jo noussut. Eikö vielä ollut piikilläkään? Niin, kuivuus oli suuri. Yksi ainoa sadepäivä — ja oraat nousisivat. Hän vai-
keni. Kuunteli taasen.

Tuntui siltä kuin hän olisi kuullut jotakin, jota en minä kuullut.

Hän pyysi minua sanomaan, kun tultaisiin ojalle.

Oja oli hänen ylpeytensä, valtaoja, joka kulki läpi soiden ja vainioiden, vieden pois routaa ja valmistaen maata viljalle. Se kulki suorana, syvänä ja mahtavana. Hän oli itse ollut sitä kaivamassa, silloin kun hän vielä näki. Myöhemmin ei hän milloinkaan ollut malttanut astua sen ohi, pysähtymättä ihailemaan, ihmettelemään ja iloitsemaan. Mikä silmien ilo, mikä mielen juhla! Raaka vesi, joka kohisten tuli soista ja kulki ojan uomassa, soitti kuin voiton laulua. Mikä kauneus ja mikä sisältö mahtuikaan tuohon valtaojaan! Se oli kuva koko ihmiselämästä. Nyt ei hän enää nähnyt sitä. Mutta hän tahtoi aina pysähtyä sille kohdalle, missä oja oli, ja kutsua sen mieleensä.

Me tulimme ojalle ja pysähdyimme. Hän kuunteli. Ei mitään! Kuivuus oli näännyttänyt ojan. Se ei puhunut, ja me jatkoimme matkaa.

Yhtäkkiä hän pysähtyi. Kuunteli. Metsässä oli alkanut rapista. Satoi. Pitkien poutien jälkeen antoi taivas ensimmäisen säteensä. Kiitävä pilvi oli tullut keskelle poudan sineä ja vuodatti siunauksensa yli janoisen maan.

Mutta hän oli kääntänyt kasvonsa kohti aurinkoa ja sade ja kultainen valo vuotivat hänen kasvoilleen. Hän hymyili.

— Isä, sinä annat sataa, sanoi hän kuin itsekseen.

Minä katsahdin häneen. Näin, että hän sai kirkkauksensa lähteestä, josta niin moni näkevä silmä ei ymmärrä sitä ottaa.

Ja nyt minä myöskin ymmärsin, miksi näkevät ihmiset keskellä elämän hyörinää riensivät hänen kammioonsa kysymään neuvoa. Kiroileminen ja pilkka lakkasivat hänen läheisyydessään. Hän lohdutti ihmisiä heidän surussaan. Hänellä oh mistä antaa.

Hän oli taistellut ja voittanut.

Pian tekee taasen kevät tuloaan meidän maahamme ja niin monet kasvot, sekä näkevät että sokeat, kääntyvät kohti aurinkoa, anoen lämpöä ja sadetta.

Älä kiellä sitä meiltä, sinä ikuinen Hyvyys! Anna meille sitä mitä me ihmiskielellä kutsumme onneksi tai anna sitä mitä me sanomme onnettomuudeksi — kunhan sinä vain annat sitä, mikä vie meidän sielumme taisteluun, voittoon ja kirkastukseen!

Keväällä 1912.

VALKEA HUVILA

E n s i m m ä i n e n p a i n o s i l m e s t y i 1 9 2 0

VALKEA HUVILA

Eräänä ihanana kevätiltana tapahtui se rautatieonnettomuus, joka pariksi päiväksi antoi sanomalehdistölle aihetta laajoihin artikkeleihin ja sittemmin viranomaisille tutkintoihin useiden kuukausien aikana. Järkytysin mielin lukivat kansalaiset pitkin maata kuvauksia ihmisistä, jotka olivat menettäneet kätensä tai jalkansa tai tykkänään henkensä. Parin päivän aikana oli asianomaisen pienen maaseutuaseman nimi kaikkien huulilla, jopa toistettiin uhrienkin nimiä. Ne olivat tuntematonta väkeä, työmiehenvaimoja, joku vaihdemies sekä eräs leskirouva ja hänen kuusitoistavuotias tyttärensä. Viimeksimainituista puhuttiin enimmänsenvuoksi, että he saman perheen jäseninä herättivät enimmänsääliä. Äiti Maria, kolmekymmenkuusivuotias, kuoli asemahuoneella ennenkuin lääkäri ehti paikalle, tytär Saima oli niin vaikeasti ruhjoutunut, ettei hänen henkiin jäämisestään saattanut olla paljon toivoa. Syystä huusi yleisö kuohuksissaan viranomaisten huolimattomuutta ja leväperäisyyttä.

Surullisen näköistä oli onnettomuusyönä todella ollut sillä pienellä asemalla, jonka nimeä yleisö seuraavina päivinä toisteli. Särkyneen vaunun ympärillä makasivat avuttomina ihmisten vaatteet, eväät, kopat ja jäähyväiskukkaset. Ja siellä oli myöskin verta ja silpoutuneita jäseniä. Joku utelias paikkakunnan tyttölapsi oli ollut pyörtymäisillään, kun sattui kompastumaan jalkaan, joka oli linkoutunut pitkät matkat kiskoja taakse. Jalassa oli siisti maalaiskenkä ja harmaa villasukka. Kauheaa se oli! Ne onnettomuuden uhrit, jotka pääsivät liikkeelle, huusivat julki hätänsä, hajaantuivat nukkuviin

asuntoihin ja ottivat siellä vastaan kanssaihmissen säälin ja virvoituksen. Vaikeammin haavoittuneet makasivat asemahuoneen pienissä suojissa voihkien ja valittaen. Eihän täällä ollut edes lääkäriä, ei mitään valmistusta rautatieonnettomuuksia varten. Kuolleet olivat vaiti — hekin olivat vielä elävien mukana, nimittäin se rouva, jonka nuoren tyttären ukko Trast oli asettanut pöydälle muun paikan puutteessa, ja se vaihdemies, jonka kuiskailtiin olevan syypäänä onnettomuuteen. Vaiti oli myöskin kuolleen rouvan tytär: hän ei ollut vielä tullut tajuihinsa, ja ukko Trast, eläkettä nauttiva vaihdemies ja vanhin asemavirkailija näillä mailla, arveli itseksensä, että olisikin parasta, jos hän seuraisi äitiänsä eikä enää palaisi tähän pahaan elämään. Niin kaunis lapsi hän oli, olisipa suonut hänen pääsevän pois ennenkuin maailma ehti häntä tahria. Ukko Trast oli jo käyttänyt trasselit, joita hän iänikuisesta tottumuksesta aina piti taskussaan, asemahuoneen pyyheliinat ja mitä ikinä liinavaatetta löysi hillitäkseen pelottavaa verenvuotoa. Tyttö oli jo valkoinen kuin tuomien kukkaterkut, jotka riippuivat alas räystäään yli. Paras oli lapsen kuolla, paras. Ukko Trast oli nähnyt paljon, mutta nyt hän nieli kyyneliä. Hyvän aikaa hän sai liikkua yksikseen siinä keskellä hävitystä — kenenkämpä olisi tehnyt siihen mieli! Makasiinimies kiroili kanniskellessaan tavaroita onnettomuuspaikalta korjuuseen ja herat soittelivat konttorissa telefonia.

Vihdoin tuli siihen sitten paikkakunnan naisia ja yrittihän joku heistä ruveta panemaan vesikääreitäkin. Mutta heissä ei sattunut olemaan sellaisia, joiden luonto olisi kärsinyt nähdä näin pahoja verihaavoja, ja niin säälittiin ja valiteltiin ja päätettiin lopuksi odottaa tohtoria.

Eräs haavoittunut huusi lakkaamatta kysellen huutojensa välillä lapsiaan. Hänelle sanottiin, että ne olivat hyvässä turvassa, kaikki terveinä ja vahingoittumattomina. Silloin rupesi sairas haromaan päätänsä, voihki-maan ja puhuttelemaan miestänsä, joka ei ollut täällä. Hetken perästä hän taas kyseli lapsia. Paikkakunnan naiset tahtoivat hautoa hänen päätänsä kylmällä vedellä, mutta hän työnsi kovakouraisesti kaikki auttavat kädet

luotaan. Hänessä ei näkynyt mitään vikaa, mutta hän ei päässyt pystyyn ja vakuutti, että hänen selkärankansa oli katkennut. Köyhille aina tapahtui onnettomuus, sellaista oli maailman meno — rikkaat hienoissa rautatievaunuissa säästyivät nytkin. Ja vielä puhuttiin Jumalasta!

Sairaam huudot kajahtelivat läpitunkevinä yöhön, joka lemmusi nuoria yrttejä ja kukannuppuja.

— Minä kuolen — menkää hakemaan lapsia — aijai! Menkää hakemaan... Ei parempaa sijaa — lattialla köyhä kuolee... Selkä on poikki... Rikkaitten vauvuissa ei tahtunut yksikään selkä, sellaista se on oikeus. Janne auta, kyllä minä niin monet askelet olen ottanut sinun puolestasi... Eikös nyt ole tohtoria... Minä kuolen... Ohi — voiii!

Vaimo hänen vierellään äänteli toiseen nuottiin:

— Älkää — älkää — mitä se siitä paranee... Kyllä tässä on kärsimistä muillakin... Vertako mahtanee olla tuolla jalkapäässä, kun tuntuu niin märältä... Sinne menee kyllä lanka sinne koululle, jos niinkuin koettaisi soittaa, että tulisivat vielä katsomaan... Ei, en minä ole koululta, mutta ne tietävät minun kotini... Älkää, hyvä ihminen huutako, ei se siitä parane... Mikähän minussakin oikein on poikki ja puhki. Kuolema tästä tulee... Kuinkas kaukana se on täällä pappi...?

Paikkakunnan naiset tarttuivat kiinni tilaisuuteen ja riensivät joukolla konttoriin soittamaan rovastille. Ukko Trast seisoi yksin nuoren tytön ääressä, hihat käärittyinä kuin teurastajalla, ja ajoi vaatetta kuolevan jalkapäähän, mistä hiljalleen valui verta alas pöydän syrjiä.

Keskellä voihtinaa, jossa molempien vaimojen äänet vuorottelivat pitkinä puheluina, vaikenen tyttö ja ainoastaan heikkojen veriaaltojen kulku hänen kasvoillaan osoitti, että hän oli hengissä.

Sattui niin että ukko Trastin oma tytär oli sairastunut tällaisena kesäyönä, samanikäisenä kuin tämä lapsi, vaikka kauan sitten. Ukko Trast muisteli noita menneitä ja jo unohtuneita öitä ja tämä sairas oli ensi hetkestä joutunut hänen mielessään toiseen asemaan kuin nuo muut. Hänen ajatuksensa ottivat yhtäkkiä, ties mistä

syystä, uuden suunnan, hän sanoi Jumalalle, että lapsi tarvitaan maailmassa ja että Jumala ei ottaisi häntä pois.

— Sinä otit Elli vainajan... Mutta silloin oli enemmän hyviä ihmisiä. Nyt on paljaita pahoja. Jätä tämä. Sinulla on siellä valoa ylenpalttisesti. Syytät sitten, että maailma on pimeä, kun otat kaikki hyvät pois.

Ensin hän itsekseen ajatteli, mutta lopulta hän jo puhui. Miehenä, joka luki läpi raamattuaan kolmattakymmenettä kolmatta kertaa, hän seurusteli Herransa kanssa kuin toverin kanssa ikään lähestyen häntä luottavasti ja avoimesti.

— No, Isä meidän, joka olet taivaassa, tarvitaanhan maailmassa hyvyttäkin eikä ainoastaan käsiä ja jalkoja.

Ikäänkuin Jumala olisi vastannut hänen yksinpuheluunsa, avasi kuoleva yhtäkkiä silmänsä ja ne loistivat niinkuin valkoinen helmiäinen kaikkien niiden köyhien, verentahrimien repaleiden keskeltä, joissa tyttö makasi.

— No niin, arvasinhan minä sen, puhkesi vanha vaihdemies puhumaan. — No no no — tohtorille on soitettu, tohtori tulee... Kyllä kyllä, kyllä kaikki käy hyvin.

Tytön sinertävän valkoiselta otsalta puhkeaa esiin hiki alkaen valua alas ohimoita. Ukko hääri hänen ympärillään, lohdutteli, peitteli, kävi ikkunassa, taittoi tuomenkukkia, viskasi ne samassa pois, palasi ja jäi vihdoin hihallaan pyyhkimään omaa otsaansa, jolta hiki valui virtana yli kasvojen.

Muut sairaat voihkivat ja huusivat. Tämä vaiken. Olisi ollut helpompaa kuulla valitusta kuin katsella tuota mykkää tuskaa.

Äännähtikö lapsi?

— Mitä? Sanoitteko jotakin?

Ukko Trast laski kätensä olkapäälle, jota peitti kostea, siniraitainen kesäpuku. Tyttö lausui selvästi kysymyksen, jonka hän nähtävästi oli tehnyt jo äsken. Hän lausui kuivalla, karhealla äänellä:

— Ovatko — ovatko — minun molemmat jalkani poikki?

Ja kysyjän silmät katsoivat vanhan miehen kiihtyneihin kasvoihin niin hellittämättä, että hiki yhä uusina

suihkuina tunki esiin vanhuksen otsalta. Jalatko poikki? Eivät suinkaan ne poikki olleet... Saattoi tuntua siltä, mutta eivät suinkaan ne sentään olleet poikki...

— Kyllä ne ovat poikki, sanoi tyttö liikkumattomin huulin. — Ovatkohan molemmat? Onko minun äitini kuollut. Hänellä on musta hame — pitkät hopeakäädyt — harmaa sadetakki... Onko hän kuollut...? Sano-kaa vain ... Missä hän on? Minä tahtoisin nähdä hänet. Ettekö voi vähän kääntää minua...

Sinä hetkenä, jolloin ukko Trast kohotti häntä hartioista, sammuiivat silmät. Joko henki meni? Tuskako lapsen tappoi? Vai oliko hän huoneen kulmassa nähnyt ruumiin, jonka yllä oli harmaa sadetakki? Vanha mies puhui hänelle hätäntyneenä, harmitteli tohtorin viipymistä ja löi uudelleen ja uudelleen pään poikki toivolta, joka kaikkien tosiasiaihin uhallakin yritti vakuuttaa, että tyttö elää ja jää eloon. Trast seiso i taasen ikkunassa ja silpoi nuorta tuomenoksaa, kun hän yhtäkkiä voihkinan keskeltä erotti tytön äänen.

— Mitä — mitä sanotte? Niin, tiesinhän minä: kyllä te paranette!

— Me olemme — nyt — sitten — kaikki kuolleet, kuului luonnottomana äänenä kuolevilta huulilta.

— Kaikkiko ...? Eikö teitä ole sisaruksia kotona ...?

— Isä — äiti — minä — kaikki olemme kuolleet. Muita ei ole ... Kaikki — kuolleet.

Kyynel, joka vier i tytön poskea alas, oli kuin hyvästijättö elämälle. Se raivasi raskaana tiensä läpi hikipisaroiden, jotka kauttaaltaan olivat kostuttaneet tytön kasvot.

Vanhus tuns i oman elämänsä lahjan tuiki ansaitsemattomaksi tällä hetkellä. Hän ei jaksanut katsoa tuon nuoren ihmisen lähtöä. Ja taas hän seiso i ikkunassa pyyhkien kyyneliään, huojutellen päätään ja hirvittävän levottomana tuntien ytimissään ristiriidan kuoleman hävityksen ja heräävän luonnon elonhuuman välillä.

Salo helähteli kuin kevät olisi yhtäkkiä muuttanut sen ainoaksi kanteleeksi, jonka kielet ulottuvat idästä länteen asti. Aamun ruskotuksen mukana olivat linnut heränneet ja kukunta, raksutus, vihellys ja onnellinen piipatus täyttivät maailman taivaan ääriä myöten. Maa

hengitti autuaana ilmoille nuoren vihantansa lemua, ylhäällä selkeni selkenemistään yön hämärästä sini ja jokin pieni punertava pilvi astui esiin kuin airut, joka helmassaan kantaa ruusuja sirotellakseen niillä valtiaansa tien, valtiaansa, joka voitollisena tekee tuloaan. Aurinko lähestyi lähestymistään. Idän taivas syttyi nopeasti ja kukkulat, vuorenharjat, laaksot ja notkot alhaalla vaihtelivat yhtä nopeasti väriä, valoja ja varjoja. Keltaiset kukat vesiojien varsilla ja tuomipuiden valkoiset tertut, nämä ensimmäiset maan yrtit, jotka täällä olivat ehtineet kukkaan, tuntuivat puhella hymistävän jotakin hyvää, iloista asiaa hyönteisille, jotka unisina pyrähtelivät ylös onnelliseen päivään.

— Näin köyhä kuolee . . . Koko elämänsä on raatanut . . . Kyllä tohtoreille maksetaan kalliit palkat — mutta ei missään heitä ole . . .

— Oi voi. . . Eikö täällä ole ketään joka auttaa . . .

— Minun selkäni — aijai! Herra Jeesus . . .

— Tässähän oli äsken ihmisiä — minne he menivät. . . Vettä . . . ! Eikö ole vesipisaraa . . . ?

Naiset saapuivat pian kaikki ja ilmoittivat, että rovasti lupasi heti panna hevosen valjaisiin. Myöskin ruustinna oli luvannut tulla ja tuoda mukanaan pitäjän diakonis-san. Tohtorin täytyi heti olla täällä, jo tunti sitten häntä oli resinalla lähdetty tuomaan.

Hetkiseksi taukosi voihkina ja kevään huuma tulvisisään ikkunasta, jota vanha vaihdemies piti auki. Kevään voitollinen mielialako lienee vaikuttanut, että hän mielessään asetti nuoren tytön taasen parantuvien lukuun ja rakensi hänen tulevaisuuttaan. Entä jos ottaisi hänet yksinäiseen mökkiinsä? Tyttö ehti sanoa, ettei hänellä ollut ketään omaisia. Päivänsäde oli tämä tyttö. Mutta jos hänen jalkansa todella olivat poikki? No niin, onhan pitäjässä hyviä ihmisiä ja rikkaita ihmisiä, joilla on varaa palkata hoitaja. Niinkuin maisterin herrasväkikin. Lapsettomat ovat lisäksi maisteri Kaunisto ja hänen rouvansa.

Pitäjän lohduttavat naiset kertoivat sairaille, että vielä eräs neitikin oli lähtenyt tohtorin mukana, joku joka ymmärsi haavojen hoitoa. Hän oli kai sairaanhoitajatar.

Hetken kuuntelivat sairaat, sitten alkoi voihkiminen taas.

— Oi voi, täällähän on ruumiita elävien joukossa, parkaisi äkkiä joku, joka oh jaksanut kääntyä katselemaan ympärilleen. — Eikö niitä kanneta pois? Emme vielä kaikki ole kuolleita. Erottakaa toki elävät kuolleista.

Ukko Trast kuuli yhtäkkiä radalta tutun äänen, loi katseen pöydälle, minne oli asettanut holhokkinsa, ja kiiruhti ulos. Hän odotti asemapäällikön kanssa laiturilla, kun resina pysähtyi, otti tohtorin laukun ja piti huolen siitä, että tohtori tuli ensiksi sen haavoittuneen luo, joka oh hänen sydäntään lähinnä.

Hyvä oli, että tohtori oli sallinut erään pelastusarmeijan alaisen seurata resinalla itseään onnettomuuspaikalle. Tämä pelastusarmeijalainen oli onnettomuuden tapahtuttua heti neuvokkaasti ryhtynyt keräämään rahoja onnellisempien kanssamatkustajien kesken eteenpäin jatkavassa junassa ja saatuaan pienen säästölaatikkonsa täpötäyteen tarjoutunut palaamaan haavoittuneiden luo. Hän avusti äänettömänä ja jäntevänä lääkäriä eikä säikkynyt sitä kauhistavaa näkyä, joka karkotti useimmat paikkakuntalaiset huoneesta. Naisten piti suorastaan istuutua portaille, sillä he olivat pyörtymäisillään. Pelastusarmeijan alainen nukutti haavoittuneen ja ukko Trast avusti tohtoria. Siinä ei ollut aikaa puheiden pitoon, tuskinpa ajattelemiseenkaan. Sekä ukko Trast että pelastusarmeijan alainen tiesivät, mistä ihminen saa voimia kestääkseen, kun niitä tarvitaan, eivätkä ihmetelleet, että pysyivät pystyssä ja saattoivat toimia. Hiki valui vanhan miehen otsalta, mutta laiha armeijatar toimi huulet kokoon puristettuina, tyynenä ja hiljaisena.

Runsas tunti oli kulunut, kun nuori Saima Aalto lepäsi paareilla asemahuoneen edustalla ympärillään utelias kansanjoukko ja takanaan valittavat ja voihtivat onnettomuustoverit. Tiedettiin jo hänen ja hänen äitinsä nimi ja ihmiset, jotka aamuyöstä olivat lähteneet liikkeelle vuoteistaan, toistivat toistamistaan näitä ja muita nimiä.

Tyttönen oli kuin kuollut. Ääneti katselivat jurot sydänmaan miehet hänen viatonta kauneuttaan ja hei-

dän vaimonsa ja sisarensa itkivät, tukahduttaen kyynel-
et esiliinaansa, kuin omaista. Joku kirkonkylän nei-
tonen kuiskasi ystävättärelleen, että täytyy nopeasti
harjoittaa kuoro hautajaisia varten, ja postinhoitajatar
toi kimpullisen tuomenkukkia ja laski ne haavoittuneen
rinnalle ikäänkuin hän olisi ollut jo vainaja. Kaikki kat-
seet välttivät näiden parien jalkapuolta ja kaikkia kat-
seita veti tämä sama jalkapää puoleensa sillä vetovoii-
malla, jolla kauhu vaikuttaa. Kaikki tiesivät, että tuon
kauniin ihmislapsen molemmat jalat oli heti polven ala-
puolelta juuri sahattu poikki. Onni olisi hänelle saada
kuolla — mitäpä sellaisesta elämästä!

Ainoastaan vanha Trast hääräsi kuin olisi ollut kysy-
myksessä iloinen ja valoisa nuori elämä, jota hänen oli
suotu jollakin tavalla edistää. Hän oli käynyt telefo-
noimassa ja tuli nyt tarmoa höyryten ja hymy huulilla
alas portaita työntäen ihmisiä syrjään parien ympä-
riltä.

— Maisterille me mennään, Lepolaan, sanoi hän. —
Sinne vain, sinne. Sainhan minä rouvan telefoniin ja
selvitin asian. Eivät tietäneet onnettomuudestakaan
mitään, sentähden kestikin ennenkuin tulin puhuneeksi
kaikki juurtajaksain. Panihan hän vastaan, tietenkin.
»Ei Trast tuo häntä tänne — minä kiellän sen ... Trast
on jo lähettänyt niin monta ihmistä meidän niskoil-
lemme.» Kyllä, kyllä rouva niin puhui, mutta sinne me
sentään mennään. Kyllä hänellä siellä tilaa on. Ja heillä
on varaa. Voivat tilata hoitajattaren ja tilaavatkin. Ei
Trasti antaisi lasta pois, jos Trastilla vain olisi varoja.
Mutta ne laupeudensisaret ovat kallista väkeä. No, kuka
tarttuu toiseen päähän?

Ukko laski jo kätensä parien pääpuoleen ja nyök-
käsi vastapäätä seisovaan miesjoukkoon. Silloin nousi
naisten puolelta melu. Postinhoitajatar otti tuomenoksat
maasta, jonne ukko Trast ohi astuessaan oli ne pudot-
tanut, ja puhkesi kiihkeästi puhumaan:

— Vai sinne te kiskoisitte tuon kuolevan raukan, te
julma ihminen! Ei ikimailmassa. Ylös sellaista mäkeä!
Ja sellaisten ihmisten luo. Jollei hän nyt jo ole kuol-
lut ja jollei hän kuole matkalla, niin siellä hän var-

masti kuolee. En olisi uskonut teistä, Trast, että olette niin sydämetön!

— Vai sydämetön, hymähti ukko ja nyökäytti miesten puolelle kädet yhä kiinni parien käsipuissa.

— Sehän on kuin hautaholvi tai perunakuoppa tai mikä muu pimeä luola hyvänsä...

— Tuo kaunis valkea huvila! keskeytti ukko, — kyläpä se neiti osaa. No sittenpä sinne nyt tulee päivän säde ...

— Sellaisessa kylmyydessä kuolee päivänsädekin. Eikö ole mitään muuta keinoa? Sellaista se on, kun ei ole saatu toimeksi sitä sairastupaa...

— Päivänsäde ... ! kuiskasi joku joukosta ja kaikki katseet seurasivat pientä väristystä, joka väänsi tytön puoleksi verhottuja kasvoja. Kuoleman varjosta olisi saattanut puhua, mutta ei päivänsäteestä.

Kuin lakastuva liljankukka makasi hän siinä keskellä luontoa, joka kukkui, raksutteli, piipatti, solisi ja lemusi taivaan ja maan täydeltä. Hän oli mykkä kuolema keskellä kylläistä elämää.

Mutta pieni postinhoitajatarpa oli saanut rohkeutta sen jälkeen kun oli joutunut kihloihin Allani Soivion, rikkaan maisteri Kauniston sukulaisen kanssa. Allani Soivio, metsähera, oli riidassa tätinsä ja hänen miehensä kanssa ja sen tähden tämä morsiankin nyt satti maisterin väkeä! Eipä silti, että hänen väitteensä olisivat olleet aivan aiheettomia. Kyllä Lepolassa sellaista kylmää oli, muut palvelijat eivät siellä pysyneet paitsi Kaisa, joka siellä oli ollut niin kauan. Syytettiin aina Kaisaa niin häijyksi, ettei kukaan tullut hänen kanssaan aikaan, mutta taisipa talossa olla jotakin muutakin syytä, niin hyvältä kuin kaikki näyttikin ulospäin. Toiselta puolen ei voinut kieltää, että maisterin herrasväki todella harjoitti hyväntekeväisyyttä — heidän kuolemansa jälkeen saattoi lisäksi odottaa suuria lahjoituksia yleisiin tarkoituksiin. Niin että ei kuitenkaan olisi ollut lupa puhua sillä tavalla kuin neiti Erkkilä puhui. Näin ajattelivat kirkonkylän emännät. Sydänmaan äänetön kansa muisti toiselta puolen, että Lepolasta oli lohjennut ilmaiseksi lääkettä monelle sairaalle, toiselta puolen, että siellä maksettiin munista ja marjoista huonom-

min kuin missään. Sillä ei siis ollut mitään muuta mielipidettä kuin että paras oli viedä haavoittunut maisterin herrasväen luokse kuolemaan. Niiliäpä oli varaa haudata hänet tai hoitaa, jos hän kitumaankin jäisi. Kukaan muu ei kuitenkaan puuttunut väittelemään innokkaan Trastin kanssa paitsi neiti Erkkilä. Hän asteli paarien vierellä ja puhui miltei sopimattoman lujalla äänellä näin kuoleman läheisyydessä, lakkaamatta pinojen tuomenoksiaan punaiselle huopapeitteelle, joka verhosi onnetonta neitoa.

— Mahdan minä tietää mitä puhun! Kysykää pastorilta, jonka nuorena ylioppilaana toimititte Kaunistoille lukemaan. Kysykää tylsämieliseltä pikku Miialta, joka oli itkemäisillään itsensä kuoliaaksi... Niin niin, tohtori vainaja itse sanoi minulle, että hänen silmänsä olivat tulleet kipeiksi pelkästä itkemisestä... Minun sulhaseni sanoo, että... Mutta mitäpä minä puhun teille, te kannatte lapsiraukkaa yhä lähemmäksi hänen vankilaansa.

— Mutta, hyvä neiti, keskeytti Trast kuiskaten, — sanokaa mihin minä hänet vien? Postikonttoriinko?

— No vaikka minne...

— Siinä se: vaikka minne. Sanokaa te maisterin herrasväestä mitä tahansa, niin sieltä se apu sittenkin aina lähtee. Siellä muristaan, mutta sieltä lopulta autetaan. Kyllä meidän pitäjässä on rikkaita, mutta kuka ottaa kuolevan luoksensa? Maisterin rouva, jota te kaikki olette valmiit moittimaan...

Neiti Erkkilä nosti pudonneet tuomenkukat maasta, pysähtyi ja puheli tiepuolessa itkusta puolitukahtuneena:

— Kysykää herra Lagerspetsiltä, kysykää herra Lassenilta, kysykää Ida Saleniukselta... Minun sulhaseni sanoo — mutta mitäpä minun kannattaa siitä puhua! Tulkaapa vähän tänne, Trast, niin sanon jotakin: sulhaseni sanoo, että he ovat niin kylmiä, ettei hän tahdo nähdä heitä edes häissään. Päivänsädekin kuolee sellaisessa kylmyydessä...

— Mutta mitä minä teen? sanoi ukko Trast avuttomana.

Ja hetken perästä kulki saattue huolestuneen neiti Erkkilän ohitse kohti valkoista huvilaa, joka valkoisen

aidan ja hoidettujen pensasryhmien takaa hohti korkealta kummulta. Tämä huvila vaikutti satumaiselta ylhäisyydessään ja suorastaan eteläisessä rehevyydessään saloseudun karun ja kainon asutuksen keskellä. Ei missään ollut sellaista vihantaa, niin moninaista vaaleankeltaisesta tumman vihreään ja harmahtavasta sinervään asti. Pensasaidat oli leikattu, tiet peitetty punaisella hiekalla ja hehkuvat jättiläiskukat nostivat tupsumaisia tai kellonmuotoisia teriään lihavasta mullasta. Aurinko hohti tänne joka taholta. Kun huvila oli yksin kummulla, ei auringonsäteitä pidättänyt mikään, vaan kultaiset lämpöaallot vuotivat runsaampina kuin minnekään juuri tähän valkoiseen kotiin ja sen ihmeelliseen puutarhaan. Päivänsäteistä ei ollut puutetta. Kaikki lämpö, mitä pohjoinen taivas saattoi lahjoittaa, vuoti tänne. Kukkulan alle portin eteen pysähtyivät parit ja kantajat seisahtuivat kokoamaan voimia nousua varten. He pyyhkivät hikeä otsaltaan ja katselivat ääneti eteensä. Kiviportaiden kahden puolen versoi tuoreesta, muokatusta maasta suitsuttamalla sinistä, keltaista, valkoista kukkaa ja mehiläiset täyttivät ilman kuumalla, hekumallisella surinallaan.

Yhtäkkiä kajahti ankara koiranhaukunta. Spirea-pensastosta tuli näkyviin leijonankarvainen koira ja heti sen jälkeen ilmestyi portaille kaksi naista, toinen valkoisissa, toinen tummissa vaatteissa, kaikesta päättäen rouva ja palvelijatar. Toinen oli sirorakenteinen, valkokätinen herrasnainen, toinen raskasliikkeinen, kolea työjuhta. Molemmat olivat kasvoiltaan harmaan ankarat ja luoksepääsemättömät. Ukko Trast lähestyi heitä lakki kourassa, hymyillen ja kömpelösti kumarrellen. Syntyi pitkä keskustelu tai oikeammin sanoen väittely. Kukaan ei huomannut, että sairas koiran haukahtaessa oli vavahtanut ja alkoi selvitä pitkästä, piinallisesta unestaan elämään, joka ehkä ei ollut helpompaa. Ihanan puutarhan portilla väiteltiin siitä, saisiko hän tulla sisäpuolelle vai oliko hänen mentävä kerjäämään turvaa muualta. Väittelyn tulos oli niinkuin niin monesti ennen, että vanha Trast voitti ja parit kannettiin ylös valkoiseen huvilaan, jolle sen isäntäväki oli antanut nimen Lepola.

Saima Aalto jäi taloon vastaiseksi, päättelivät rouva Kaunisto ja hänen palvelijattarensa.

Hän tuli tajuihinsa jossakin jota hän luuli laivaksi ja jossa kaikki oli sinistä, seinät, sohva, peite hänen yllään. Hänen ruumiinsa tuntui olevan köytetty kiinni johonkin, jossa sitä venyteltiin, viileskeltiin ja poltettiin. Pää lepäsi alhaalla raskaana kuin vuori, jalat oli pingotettu ylhäälle ja niitä kirveli, nyki, kolotti ja kuummotti. Tuntui kuin pää olisi ollut halkeamaisillaan, ei mitään hän voinut selvittää itselleen, ainoastaan sen, ettei ollut koskaan ollut näin sairas. Eikä apua kuulunut, ei lievennystä silmänräpäykseksi. Poltti ja pakotti. Ei mitään paikkaa voinut liikuttaa. Jokainen jäsen tuntui olevan poikki. Eikö sitten ollut yhtään ihmistä, eikö mitään apua? Ei hikipisaroita hän jaksanut pyyhkiä otsaltaan. Vai oliko hänen otsansa veressä? Käsi ei noussut, ei yhtäkään jäsentä voinut kohottaa. Oliko hänestä enää mitään jäljellä? Oliko Jumala kokonaan hylännyt? Mitä oli tapahtunut?

Kesken kuumaa piinaansa hän kuuli korvissaan outoja ääniä. Oli kuin olisi sahattu, jossakin likellä, aivan hänessä kiinni, sahattu hänen kenkiään. Tärisi ytimiä myöten. »Hän jää elämään», sanoi joku. »Hän kuolee», sanoi toinen. »Sellaisessa kylmyydessä kuolee päivän-sädekin», sanoi taas joku. »Kääntykää takaisin vain, tästä portista ette tule sisään — olette tuonut tänne tarpeeksi monta.» »Olette laupiaita ihmisiä... Hyvyyttä tarvitaan maailmassa yhtä paljon kuin käsiä ja jalkoja.» »Viekkää hänet köyhäintalolle kuolemaan... Ei, Trast, sanoinhan teille jo telefonissa...» — »Kuulkaas, hyvä rouva, vastaiseksi vain. Otan hänet omaan mökkiini, hän on samanikäinen kuin meidän Elli-vainaja, kyllä minä pidän hänestä murheen...» — »Mitä te sitten häntä tänne tuotte... Ei, porttia ei avata... Trasti tottelee vain ja paikalla, kyllä jalatonta ihmistä tulee surko, mutta lasarettiin se kuuluu. Vaivaistalollahan on lasaretti...!»

Jalatonta ihmistä!

Nuori tyttö toisteli viime sanoja ääneen. Yhtäkkiä hän käsitti niiden sisällön ja muisti mitä oli tapahtunut. Hän käsitti myöskin, ettei hän ole kuollut, vaan että

hänet on palautettu elämään. Yhdessä silmänräpäyksessä johtui hänen mieleensä, miten he äidin kanssa juuri olivat asettuneet yölevolle penkeille. Äiti oli pannut hänen päänsä alle kantohihnansa ja koreiden kukkien päälle levittänyt nenäliinan, hän oli peittänyt hänen hartiansa ja sitten itse kääriytynyt sadetakkiinsa. Saima oli vielä penkiltä ojentanut hänelle kätensä. Äiti oli sanonut: hyvää yötä, lapseni, niinkuin hän aina sanoi illoin. Silmät puoliummessa oli Saima nähnyt, että hän otti esiin kellonsa ja kyynärpäihinsä nojaten asetti sen ikkunan valoa vastaan ja sanoi: yli yksitoista... Kellonvitjat helähtivät seinää vasten. Niin he olivat nukkuneet, koko vaunu jyrisi ja rytyytti. He heräsivät johonkin hirveään tärähdykseen, jotakin vuorenraskasta putosi alas ...

Äiti on kuollut.

Ja häneltä, Saimalta, ovat jalat poikki. Molemmat jalat...

Isän tytöllä ei ole jalkoja. Isän tyttö ei voi kävellä. Ei koskaan. Ja isä kun tahtoi, että hänestä tulisi opettajatar. Ja sitähän hän itsekin tahtoi... Ei koskaan hän voi juosta eikä tanssia, ei edes kävellä.

Kun muut nauravat ja siirtyvät paikasta toiseen, niin hän makaa paikallaan kuin kivi. Anni tahtoo kirjan ja menee hyllyn luo ottamaan, — hänen, Saiman, täytyy pyytää, että joku sen hänelle toisi. Miinan on jano, Miina menee vesisaaville... Kuinka he ovat onnelliset! Häinkin, Saima, on ollut. Ja nyt hän on tässä, tällä tavalla...

Kaamea poltto esti häntä ajattelemasta ja vielä täysin tuntemasta onnettomuutta, mikä oli häntä kohdannut. Kun laineet kaukaisilta vesiltä tulivat muistot menneestä elämästä.

Siellä kotona odottavat Musti ja Mirri ja puutarhamaa ja tupa — äiti ei tule sinne koskaan. Ja pääseekö sinne hän, Saima, milloinkaan?

Näin surkeaksi hän on tullut, ettei voi kyyneliään kuivata. Onnelliset ihmiset voivat kävellä, kävellä kotiin, nostaa jalkansa, astua alas vuoteesta... Jumala — mitä Jumala on tahtonut ja tarkoittanut? Isä, joka nyt on Jumalan luona, hän käski aina etsiä Jumalan

johtoa kaikessa — nyt ei isän pieni tyttö näe mitään johtoa. Jumala on kova, Jumala on julma. Hän ei tahdo, hän ei tahdo olla näin onneton ... !

Hän oli saanut päänsä ylös tyynyltä sen verran, että saattoi sitä ravistaa. Se oli suuri ja ontto ja hän paiskeli sitä ja tunsu polton ruumiissaan siitä kiihtyvän. Valkoinen päänalainen oli jo kuuma ja märkä ja virtaamaan valuiivat yhä hänen kyynelensä.

Yhfäkkiä hän näki edessään harmaat kasvot ja ruskeiden silmäluomien alta katsoi häneen kaksi harmaata silmää. Ne olivat kuin jää. Hänen piinansa hiljeni hiukkasen ja hän jäi tuijottamaan jäisiin silmiin. Hänen mieleensä johtui, että hänen edessään oli onneton ihminen. Hän tuli siitä varmaksu, kun kuuli tämän ihmisen puhuvan. Ääni oli jäätävän kylmä.

— Ei saa sillä tavalla. Ole hiljaa nyt. Kukaan ei tee sinulle pahaa...

Se oli rouva hienossa valkoisessa puvussa. Hänen sormissaan kimmelteli, kun hän lusikalla pani vettä potilaansa huulten väliin. Hän toi jotakin juomaa, jossa oli jäätä ja joka tuoksui raikkaalta, ja antoi sitäkin tunte mattomalle tytölle. Ja hetken perästä oli pöydällä suuri, ihmeellinen, punainen kukka, sellainen, jommoista sairras ei koskaan ollut nähnyt. Hän oli siis kuitenkin hyvin hyvä, tuo kylmä rouva. Tai ehkä tämä kaikki olikin unta. Ehkä ei mitään ollut tapahtunut, ehkä ei ollut vierasta rouvaa, kukkaa ja sinistä laivaa, ehkä kaikki oli ennallaan, äiti varmaan eli ja Saimalla oh jalat, hän saattoi nousta vuoteesta ja juosta. Ehkä hänellä oli siivet, ehkä hän oli kuollut...

Tuli uusia kasvoja. Eräät olivat harmaat ja nelikulmaiset kuin sudella kuvissa. Nämä kasvot kuiskasivat:

— Rouva ei vain taivu. Trasti on hyvä puhumaan. Kyllä hän lupaa ottaa tytön sinne — millä hän sen elättää ja hoitaa? Eikö meillä ole väkeä? Ruutokin palaa koulusta. Yhden sokean ja yhden vähämielisen rinnalla pitää tässä katsoa rampaa. Kuka hoitaa hoitajattaret? Minä vain en.

Tuli vanhat, sinipunertavat, parroittuneet kasvot, joista katsoi säikähtynyt silmäpari. Tuli kaksi nuorta herraa, joista toinen oli punaposkinen, punahuulinen ja

päälaelta kalju, toinen kalpea, laiha, joka piti kädessään savuavaa paperossia. Tuli myöskin pieni tyttö valkoisessa esiliinassa. Hänellä oli silmälasit. Kaikki olivat onnettomia ihmisiä. Sen näki heti.

Saima Aalto sulki silmänsä ja jokin tukala tuska nousi rinnasta kurkkuun ja ajoi kyynelen silmiin. Kauhea täällä oli olla, vaikka kukaan ei tehnyt pahaa. Ihmisten onnettomuus täällä oli liian suuri. Miksi he olivatkin niin sanomattoman onnettomat?

Nähtävästi ihmiset luulivat hänen nukkuneen, kun he taas alkoivat puhua kuiskaten.

— Menkää syömään, ruoka on pöydässä. Ei nyt talon koko järjestystä saa rikkoa sen vuoksi, että uusi vaimon on tuotu taloon. Kyllähän niitä tänne on tulijoita... Papi, taas olet pannut yllesi likaisen paidan. Kyllä sinä olet! Puhtaan paidan laskin tuolille vuoteesi ääreen ja tämä ottaa likaisen...

— Mistä minä tiesin.

— Mistä minä tiesin? No siitä että puhdas oli vieressäsi! Käytä silmiäsi, sanon sinulle. Ja hyvänen aika sentään mitä sinulla on housuillasi! Mihin oletkaan istunut? Tietysti maalatulle penkille! Puutarhassa on viisi kuivaa penkkiä ja yksi maalattu, mutta tietysti sinun pitää istua maalatulle! Kaisa, ota nyt heti tärpättiä. Anna hänelle housut — anna hänelle housut, sanon sinulle. Ota yllesi vanhat harmaat... Menkää syömään, menkää, hermostutatte kokonaan tämän raukan.

— Kuka sen penkin sitten maalasi? Mistä minä tiedän, että penkki on maalattu?

— Sanoinhan sinulle, kymmeneen kertaan sanoin sinulle: penkki lähteen luona on maalattu. Oi hyvänen aika...

— Ruoka jäähtyy...

— Minä maalasin penkin. Täti oli siitä monta kertaa puhunut. Ostin purkin ja pensselin ja maalasin. Ja maalaan vielä muutkin penkit jahka ehdin.

— »Jahka ehdin»... Niin, sinullahan on niin paljon työtä...

— Mutta sano silloin minulle, muuten tärvelen kaikki vaatteeni. Tiedätkö mitä vaatteet nykyään maksavat?

— Mitäs hän. Toisen kukkarosta menee. Etkö olekin tahrinut omiakin vaatteitasi. Älä koetakaan sitä peittää minulta, näen, että olet koettanut bensiinillä ottaa pois tahraa — etkö tiedä, että maali lähtee tärpätillä? Bensiini sen vain levittää. Ja pitääkö nyt käyttää valkoisia housuja sellaisessa työssä! Oi hyvänen aika! Miia, sano Kaisalle, että hän yhtäikaa puhdistaa herra Lagerspetsin takin. Oi hyvänen aika! Tai saat itse puhdistaa, Janne. Ehkä sitten muistat paremmin varoa. Kaisalla on sitä paitsi työtä yllin kyllin. Ja kun maalaat toiset penkit, niin merkitse ne, muuten saamme aamusta iltaan puhdistaa vaatteita.

— Olkaa hiljaa, ei hän nuku ...

— Nukkuu, on tainnoksissa. Hänhän sai kloroformia. Menkää nyt syömään, vihdoinkin ...

— Kyllä sinäkin, Lassen, saisit olla polttamatta.

— Älä sinä pyhäile, savu tekee hänelle vain hyvää. Jos hän tuosta herää, aion ensi työkseni opettaa hänet polttamaan. Muuten hän täällä menehtyy. ..

— Ja sillä sinä luulet hänet pelastavasi.

— Tiedänpä millä olen itseni pelastanut...

— Nyt minä olen tuonut pöytään puuron ja lähden mansikkamaahan. Ei ole minun syyni, jos kaikki on kylmää. . .

— Kuinka monta kertaa olenkaan teitä käsenyt.

— Mikset sitten itse tule?

— Vai voisin minä jättää sairaan? Ukko Trast lupasi varmasti tulla häntä noutamaan mökkiinsä ja tuoda mukanaan diakonissan, mutta — eipä häntä kuulu! Saan kauniisti istua tässä. Päällisetkin minun tänään piti saada saliin, aurinko hävittää tykkänään uudet huonekalut. Mutta istu tässä.

— Täti menee, minä istun tässä.

— Vai luulet minua niin kovaksi, että heittäisin sairaan sinun haltuusi. Et tunne minua. Ei, menkää te vain ja syökää.

— Luuleeko täti minua niin kovaksi että saattaisin istua syömässä, kun tässä vieressäni nuori elämä riuuu pois. Täti ei tunne minua.

— Olkaa hiljaa, hän kuulee kaikki.

— No ja entä jos kuulee: emme ole sanoneet mitään pahaa.

— Tulee olemaan hauska nähdä, milloin Trast saapuu...

— Sitä saamme odottaa.

— Älä sinä siinä pyhäile, lähde pois aamiaiselle...

— Pane toki pois tupakka, etkö näe, että se koskee hänen silmiinsä...

— Hänen pitäisi jo herätä... Hänellä on edessä kauheat tuskat...

— Raukka — raukka...

— Ja mitä se valittamisesta paranee... Menisitte nyt... No nyt tulee papikin takaisin — se vielä puuttui.

— Missä te viivytte kaikki? Ei ole suolaa pöydässä.

— Etkö sinä tiedä omassa kodissasi missä suola on? Kyökin nurkkakaapissa heti oikealla, kolmas hylly alhaalta. Etkö sinä tiedä kyökin nurkkakaappia? Et kai ole koskaan sitä nähnyt.

— Saisi Kaisakin sellaiset toimittaa.

— Hän nyt on kerta kaikkiaan huolimaton. Ida — missä Ida on? Anna sedälle suolaa, Kaisa on unohtanut... Vihdoinkin. Ah — oh... Oi hyvänen aika... No, tyttö, oletko valveilla? Kuuletko mitä puhun? Voitko nähdä minut? Niin, koeta kestää, tekeehän tietysti kipeää. Mutta olisi voinut käydä pahemminkin. Täällä meillä on sokea poika. Se sama ukko, joka sinutkin toi, toi hänetkin. Ajattele vain sitä, ettei näe mitään. Sinä sentään näet. Oletko jo valveilla? Näetkö minut?

— Näen.

Saima Aalto oli kiinnittänyt katseensa kylmiin harmaisiin silmiin ja hänen kyyneleensä olivat pysähtyneet. Poika joka ei näe — mikä on parempi: olla ilman näköä vai ilman jalkoja? Valkopukuinen rouva toi taasen rai-kasta tuoksuvaa juomaa ja pani sitä hopealusikalla tytön huulten väliin.

— Maistuuko hyvältä? Tätä sinä varmaan et ole koskaan juonut. Se on samppanjaa. Eräs hyvin varakas herra lähetti sitä tänne annettavaksi vaikeimmin haavoittuneille. Ja tässä saat viinirypäleen. Katso nyt, sinä näyt pääsevän nukutuksesta varsin helpolla, taval-

lisesti seuraa jälkeensä vaikea pahoinvointi. Sinähän voit varsin hyvin. Niin, no tietysti sinä olet sairas ... Mitä? Nyt hän kuolee ... !

Rouva Kaunisto huusi niin että koko talonväki kokoontui paikalle.

Mutta pieni Saima Aalto ei kuollut. Hän oli vain yhtäkkiä tuskissaan mennyt tajuttomaksi. Ja kun hän heräsi, oli aurinko huoneen permannolla ottanut toisen asennon ja valaisi parveketta, jonka katoksesta riippui heleää vihantaa ja jonka reunalta hohti jotakin punaista. Taasen tuntui hänestä, että hän oli laivassa. Sitten hän jälleen muisti, mitä oli tapahtunut, illan rautatievaunussa, onnettomuustapauksen, sen että äiti oli kuollut ja sen ettei hänellä ollut jalkoja. Nämä tosiasiat putosivat kuin jyrisevät kiviröykkiöt hänen tajuntansa ylle samalla kun ruumista raatelivat tuhansien taittuneiden hermojen ja lihasten poltot. Hänelle ei kuitenkaan enää hetkeksikään tullut mieleen, että hän kuolee tai että hän tahtoo kuolla. Jos hänen sielussaan kesken piinaa oli jokin pyrkimys, niin se oli: tietää mitä Jumala tarkoittaa. Mutta se ei mitenkään ollut selvä. Hänen koko tarmonsä toimi siihen suuntaan, että hän jaksaisi kärsiä. Ensimmäinen valonpilkahdus tuli hänen sieluunsa, kun hän huomasi, etteivät hänen käsivartensa olleet poikki. Hän saattoi nostaa kätensä peitteen alta ja puserrella niitä. Siitä tuli lievennystä. Ja ehkä oli onnettomampaa olla ilman näköä. Varmaan kuitenkin siihenkin murheeseen oli annettu lievennys. Hän puri hampaansa yhteen ja sai pidätetyksi huutonsa. Ihmiset täällä olivat muutenkin tarpeeksi onnettomia. Ei ikinä hän ollut nähnyt niin onnettomia kasvoja.

Tuli uusia ihmisiä. Pitäjän rovasti ja ruustinna tulivat ystävällisesti häntä katsomaan. Ruustinnan silmissä oh kyyneliä, Saima huomasi että hän kääntyi pois ja itki. Jalattoman nuoren tytön onnettomuutta hän itki. Saima purskahti itsekin itkuun. Nyt kun toinen ihminen totesi, miten suuri hänen onnettomuutensa oli, tunsin hän sen entistä selvemmin.

— Niin, lapseni, nyhyhkytti ruustinna ja painoi hänen kättänsä, — Jumalan tiet ovat käsittämättömät, mutta

ei hiuskarvakaan putoa päästämme ilman hänen tah-toaan. Uskotko sen?

Oli kuin tähti olisi syttynyt lapsen pään päälle ja hän virkkoi täynnä luottamusta:

— Uskon.

— Niinkö, lapseni, iloitsi ruustinna. — Sitten olet onnellinen.

Oli kuin sairaan olemus olisi ollut kahtena. Toista puolta hänessä raateli tuska. Siellä vallitsi pimeys. Toisella puolella kirkastui, siellä valvoi tähti. Hän omisti yhtäkkiä niin paljon: isä ja äiti eivät enää koskaan jätä häntä, kuolleina he ovat aina täällä.

Tyttö lepäsi kädet ristissä ja ruustinna ja talon rouva seisoivat parvekkeella auringonpaisteessa. Ruustinna sanoi:

— Olette sentään siunattuja ihmisiä, te Lepolan asukkaat, kun voitte uhrata koko elämänne toisten hyväksi. Onnellisia te olette. Ajatelkaa kuinka moni onneton on tullut luoksenne ja saanut avun. Rakas Roora, minä iloitsen teidän kanssanne. Saatte pikku Saimasta suloisen lapsen, jos hän vain jää eloon. Hän on orpo, hän antaa teille koko rakkautensa.

— Niin, kuka sitä tietää, kuiskasi talon valkopukui-nen rouva, — jääkö hän eloon — ja antaako hän rakkautensa — ja ansaitsemmeko sen. Koetamme tietysti parastamme. Mutta eipä sitä juuri näe tyytyväisyyttä. Kiittämättömyyden saa palkakseen.

Kun naiset taasen tulivat vuoteen ääreen, katsoi sairas heihin suurin, vakavin silmin ja kysyi:

— Onko minun äitini jo haudattu?

Ruustinna taisteli kyyneliään vastaan:

— Ei ole vielä, lapseni. Vasta äskenhän tuo hirveä onnettomuus oli... Rovasti näki hänet — minun mieheni nimittäin — ja hän oli ollut niin rauhallisen ja onnellisen näköinen.

Tyttönen sulki silmänsä. Ruustinna itki hiljaa.

— Saako —, virkkoi tyttönen ja katsoi arasti uuteen ystävättäreensä, — saako minun äitini kauniin arkun?

— Saa toki, lapseni — sen lupaan sinulle!

Ruustinna hymyili kyyneltensä lomitse ja laski hel-lästi kätensä tytön vaaleille hiuksille.

Saako hän valkoisen arkun?

— Niin, en tiedä — valkoinen arkku kuuluu aivan nuorille — Mutta...

— Minun äitini oli nuori! pääsi kiihkeästi sairaan huulilta ja hikipisarat valuivat alas otsaa.

— Jos tahdot, lapseni, hän saa valkoisen arkun...

— Minä tahtoisin, että minun äitini haudattaisiin sinne missä minä olen...

— Ja missä sinä tahtoisit olla? Tahdotko kotipuoleesi vai jäätkö tänne?

— Jos minut pidetään täällä...

— Olet tullut hyvien ihmisten luo. Tästä talosta ei kukaan ole lähtenyt ilman apua.

— Jos minun äitini haudattaisiin tänne...

— Teemme niin, kaikki tehdään, lapseni, niinkuin sinä toivot. Ja tiedätkö: ehkä sinä vielä tulet kävelemäänkin. Nykyään voidaan tehdä tekojalkoja niin hyvin, että ne miltei ovat kuin omat... Se on kyllä hyvin kallista, mutta — olet tullut hyvien ihmisten luo, jotka myöskin ovat rikkaita.

Tyttönen ei sittenkään vielä täysin käsittänyt, ettei hänellä ollut jalkoja, vielä vähemmin hän oli tottunut tähän ajatukseen. Ja kuitenkin hän alkoi nyt kesken väsymystään ja uuvuttavia tuskiaan suunnitella tulevaisuutta tekojaloin. Ajatusten tomuhiukkasina sekaantui asia kärsimykseen, joka piti häntä vallassaan, ja hetkittäin hän sanoi itselleen, että hän oli tullut hyvien ihmisten luo, hän oli heille kiitollinen, hän voi ehkä sittenkin ruveta opettajaksi.

Punertava kajastus lankesi ulkoa huoneeseen, kun lääkäri ja ukko Trast tulivat. Edellinen totesi sairaan tilan odottamattoman hyväksi ja jälkimmäinen luki sen miltei omaksi ansiokseen. Eikö hän ollut uskonut ja luottanut tytön parantumiseen, kun kaikki huusivat hänelle kuolemaa? Eikö hän ollut toimittanut tohtoria ensiksi hänen luokseen? Ja nyt hän tuli hakemaan tyttöä kotiinsa. Pelastusarmeijalainen oli luvannut jäädä tänne ensimmäisiksi viikoiksi, hänellä oli myöskin rahaa tarkoitusta varten. Ukko oli oudon vakava ja juhlallinen tätä kaikkea esittäessään.

Mitä? Pitikö sairas siirrettämän täältä pois? Lääkäri

ja ruustinna nostivat päänsä kahvipöydän takaa ja katsoivat talon isäntään ja emäntään. Herrat Lagerspets ja Lassen salasivat huonosti vahingoniloaan, pieni Miia näytti pelästyneeltä ja keittiön puolella alkoivat ovet paukkua. Maisteri Kaunistokin yskähteli punaisempana kuin tavallisesti, mutta talon rouvan kasvoilla ei saattanut huomata mitään outoa.

— Niin, sanoi hän, — tietysti meidän täytyy antaa hänet, jos Trast tahtoo.

Jännitys Trastin kasvoilla laukesi. Hän oli laskenut oikein, nyt niinkuin niin monta kertaa ennen! Ei vain saanut näyttää mitään, täytyi hämmästyä.

— Minäkö tahdon? Trast astiko tahtoo? Lapsen parasta Trasti tahtoo. Voiko verratakaan Trastin mökkiä rikkaaseen Lepolaan?

Herkullisen kahvipöydän ympärillä vallitsi ilkeä jännitys. Kuka katsoi alas, kuka katsoi ylös. Talon valkopukuisen rouvan silmien alle kohosi kuin punertava turvotus ja keittiössä kilisivät pahasti kupariastiat.

— Meillä nyt on hiukan monta, sanoi rouva Kaunisto vihdoin. — Mitä sanoo pappa? Mieheni on viime aikoina alkanut hermostua. Ei sitä hyvästä tahdostaan saa osakseen kiitollisuutta, moitetta vain ja tyytymättömyyttä. Mutta saattekin sitten lakata kuljettamasta tänne väkeä, Trast. Seuraavalla kerralla en avaa porttiani, tietäkää se.

Rovasti ja ruustinna päästivät seuran kireästä hetkestä. He puhuivat siunauksesta, joka seuraa niitä, jotka tekevät hyvää, ja ylistivät sairaan tytön suloisia kasvoja ja kärsivällistä mieltä. Olihan tavatonta, että hän oli sellaisen hirvittävän tuskan aikana jaksanut pysyä näin reippaana ja rauhallisena. Mutta hän oli taistellut, sen oli selvästi nähnyt. Hän oli kai hyvästä kodista.

— No niin, pappa, sanoi talon rouva pöydän yli miehelleen, — yritämmekö taas? Sinä sen saat päättää.

— Kysytkö minulta? sanoi maisteri huulet väkinäisessä hymyssä ja kasvoilla sinervä puna. — Mitä minulla on sen asian kanssa tekemistä?

Sekä rovasti, ruustinna että tohtori olivat verraten lyhyen ajan olleet pitäjässä. Heidän oli mahdoton ratkaista, oliko keskustelu aviopuolisoiden kesken häijyä

kinaa vai jotakin kuivaa leikkiä, jommoinen vanhoissa lapsettomissa perheissä ei ole harvinaista. Molempien nuorten herrain huonosti salatuista eleistä päättäen se oli ilkeää kinastelua, mutta nuori Ida Salenius, joka juuri oli saapunut kotiin kylältä, johti vieraiden mielihiteen toiseen suuntaan. Tämä kaunis ruskeasilmäinen tyttö meni ja laski kätensä kasvatusisänsä olkapäälle, otti hänen edestään tyhjän kupin ja virkkoi hymyillen:

— Papi on aina niin vaatimaton, mamin aina pitää päättää. Kyllä te molemmat olette niin herttaisia!

Seura purskahti iloiseen nauruun. Molemmat nuoret herrat nauroivat niin että heidän täytyi nousta pöydästä. Viereisessä huoneessa he toistelivat kasvatusvanhempiansa viimeisiä vuorosanoja niin että kuului ruokasaliin.

— »Yritämmekö taas, papi?»

— »Mitä minulla on sen asian kanssa tekemistä?»

— »Sinä sen saat päättää, papi.»

— »Suloinen mami, sinä sen päätät.»

Ja nuoret herrat lepertelivät kuin lapset, jotka leikkiessään käyttävät vanhojen ihmisten puhetapoja. Mutta ruokasalissa jatkui toivorikas keskustelu ja kiitollinen ylistely talonväkeä kohtaan.

— Minä olen varma, sanoi ukko Trast kumarrellen valkopukuiselle rouvalle, — että olen tuonut Lepolaan oikein päivänsäteen.

Ja perinpohjaiseen tapaansa hän kertoi juurta jaksaen, miten ensin oli toivottanut tytölle pääsyä pahasta maailmasta parempaan, mutta kuinka hän sitten oli sanonut Jumalalle, että hyvyttäkin tarvitaan eikä ainoastaan käsiä ja jalkoja. Hän oli pitkäpiimäinen jutuissaan, ukko Trast, vaikka muuten oli niin rehellinen mies ja vaikka oli Lepolan väelle suorastaan välttämätön — hän kun toimitti heille kaikkinaista pientä tärkeää palvelusta.

— Päivänsäde hän on ...

— Se nähdään sitten ...

— Hän on paras kaikista mitä olen taloon tuonut...

— Sillä totisesti ette paljoa lohduta.

— Hyvä rouva, se on kaikki junan syy, että herras-

väkeä rasitan. He ovat kaikki olleet junan tuomia. Juna tuo paikkakunnalle kaiken liikkuvan väen...

— Mikä heitettiin alas vaunusta senvuoksi että hän oli humalassa, mikä mistäkin syystä... Mutta seuraavalla kerralla käännän teidät takaisin portilta.

— En tuo enää ketään. Mutta kun täällä Lepolassa oli hyviä ja onnellisia ihmisiä, niin... Ei, en tuo enää ketään.

— Olen teihin suuttunut, Trast.

— Rouva antaa anteeksi.

Vanhus seisoi yksin sairaan vuoteen ääressä ja katseli häntä kuin isä kaivattua vastasyntyttään.

— Kyllä siitä hyvä tulee, tiesinhän minä sen, kuiskasi hän. — Hyviä ihmisiä on Lepolan väki, ei pidä välittää jos hiukan murisevatkin, eivät he pahaa tarkoita. Ja täällähän vanha Trastikin saa teidät nähdä, minähän täällä hakkaan puut ja toimitan yhtä ja toista muuta-kin pientä palvelusta. On kaunis kevät, tulee kesä ja me paranemme.

Hänellä ei ollut aavistusta, kuuliko sairas hänen kuiskauksensa. Kuitenkin hän lähestyi lämpimän tunteen vallassa sairasta.

Isäntäväki ei näyttänyt olevan hyvillään uudesta tulokkaasta, mutta suorastaan närkästynyt oli Kaisa, Lepolan uskollinen palvelijatar. Hän ei kolmeen päivään vastannut rouvan kysymyksiin ja käänsi hänelle selkänsä, kun tämä tuli kyökkiin. Pelastusarmeijalainen, joka harvasanaisena hoiti sairasta, kesti kärsivällisesti harmaan palvelusneidin epäystävällisyyden palkiten pahan hyvällä. Sairas ei tiennyt, mitä hänen ympärillään tapahtui. Hän kamppaili tuskiensa kanssa ja ajatuksen siemenet, jotka olivat kestäneet hänen kärsimyksensä kuumuudessa, itivät ja varttuivat hiljaa. Ihmisiä ei tullut hänen vuoteensa ääreen niin paljon kuin ensimmäisinä päivinä. Hoitajatar piti heidät loitolla. Ainoastaan hänen syödessään tai ollessaan kävelyllä oli joku huoneessa, istui vuoteen jalkapäässä tai katseli ulos ikkunasta. Pieni Saima Aalto ei enää ollut siinä sinisessä huoneessa, jossa oli parveke, vaan pienessä huoneessa samassa rakennuksessa, missä pesutupa oli. Sielöhän olikin rauhallista.

Omenapuun oksat huojuivat ikkunan edessä ja pääskys suhahtelivat ohitse. Mehiläiset eksyivät huoneeseen ja täyttivät sen surinallaan. Kuului kanojen kaa-katusta ja kukon laulua. Saima Aalto makasi ja kärsi ja makasi ja ajatteli. Pitkin päivää erotti kuokan ja lapion kalketta sekä suihkukannun vilvoittavaa rapinaa, kun kastelu tapahtui. Kuului myöskin ihmisten kinas-telemista ja toraa. Kuinka he saattoivat olla tyytymät-tömiä? He kävelivät, he juoksivat — eivätkä he kuiten-kaan iloinneet. Mutta oliko hänkään, Saima, iloinnut liikkumisensa lahjasta silloin kun se hänellä oli? Tuskat vaihtelivat luontoa. Milloin ne olivat yhtämittaista kuumaa kolotusta, joka ikäänkuin polki paikallaan ja lainehti siitä äärimmäisiin osiin ruumista polttaen ohi-moita ja sormenpäitä myöten. Milloin ne asettuivat kah-teen tai kolmeen kohtaan vasaroiden niistä toisilleen niinkuin mitkäkin kateelliset naapurisepät, jotka tak-o-vat kilpaa. Mutta alasimena oli tunteva, avuton ihmis-ruumis. Sitä pidettiin pihdeissä, sille ei ollut pelastusta, se väänteli ja värisi kuin poljettu mato ja pysyi naulit-tuna paikallaan. Useimmiten oli tuska paikallinen: pisteli, nyki, kirveli ja kipunoi jaloissa. Ajoittain se kiihtyi niin että hiki puhkesi esiin jokaisesta huokosesta. Tus-kien mukaan näkivät silmät eri tavalla. Milloin musteni kaikki, milloin huojuui, milloin näytti kaikki veripunai-selta, milloin vihreältä. Milloin näki silmä outoja värejä, jommoisilla ei ollut nimeä, syviä samettisia värejä, joi-den imevä kauneus synnytti tuskaa ja kaipausta. Oli riuduttavan ikävä — jotakin ja jonnekin. Jotakin sel-laista ikävää oli ennen tuntenut satuja lukiessa, vaikka ei milloinkaan näin pohjatonta ja polttavaa. Oli sellai-nen tunne kuin olisi maannut kaivossa, jonka vesi oh kokoontunut kärsimyksen hiestä. Ei päässyt liikahta-maan, vaikka kuinka olisi ponnistanut, ei voinut nostaa päätä eikä kättä ja oli yksi ainoa palava toivo: nähdä taivas ja ilma ja puut ja linnut. Ja oli sellainen tunne, että ruumis makasi hyvin pitkällä laudalla ja että sen piti venyä yhtä pitkäksi kuin lauta. Joka hetki tuntui siltä että kaikki jäsenet menivät hajalle. Sydän läähätti tätä odottaessa. Tai tuntui siltä kuin lukemattomia peit-senpäitä olisi tungettu onnettomiin jalantynkiin. Toiset

olivat kiiltäviä, toiset ruosteisia, toiset olivat teräviä, toiset tylsiä. Pistot tunkivat sydämeen saakka vihloen ja kivistäen. Mistä nämä mahdollottomat ajatukset tulivat? Onnellisten menneitten aikojen pohjaa vastaan ne kasvoivat esiin kuin varjot.

Trast kävi talossa kerran viikossa — kesällä tarvittiin niin vähän puita ja kasvitarhassakin oli juuri tällä hetkellä hiljaisempi aika. Ukko istui silloin tuntikauden tytön huoneessa. Hän olisi mielellään ollut kauemmin ja tullut useammin, mutta niinhysin vanhus kuin tyttönenkin tunsivat, ettei talon hallitus siitä pitänyt. Sinä tuntina, jolloin Trast istui tuolilla Saima Aallon vuoteen ääressä, oli rouvalla pari kolme kertaa asiaa huoneeseen ja Idakin tuli tuomaan tai viemään jotakin tavallista useammin. Mitä he pelkäsivät? Mitä he luulivat? Ystävyykset eivät puhuneet mistään vaarallisista asioista. Trast oli käynyt Saiman äidin haudalla ja kertoi kuinka kauniisti orvokintaimet siellä kehittyivät. Pian hän toisi sieltä kukkasen. Tai hän kertoi kuinka kauniin saarnan rovasti oli pitänyt viime pyhänä kirkossa. Tai hän ihmetteli, eikö neiti Erkkilä todella ollut sulhasensa kanssa käynyt Lepolassa. Yhtäkaikki oli maisterin herrasväki hyviä ihmisiä. Pienen sokean Ruutonkin he olivat toimittaneet kouluun, poika oppi siellä käsitöitä. Eiköhän sentään ollut kaikkein vaikeinta, jos oli sokea. Mutta varmaan oli jokaiseen vaivaan annettu lohdutus. Ukko kuvasi tytölle kotinsa. Niin tarkkaan hän kertoi kaikki, aidasta, portista, perunamaasta ja valmuistutuksista lähtien vuoteeseen ja ikkunan verenpisaraan asti, että Saima tiesi löytävänsä kuin kotimökissä jokaisen esineen, kun hän kerran voisi kävellä niillä tekojaloilla, jotka nyt kangastivat hänelle pelastajina ja johdattajina toimelliseen elämään. Ukko Trastilla oli kissanpoikanen. Se oli hyvin hauska ja leikkisä. Milloin se tarttui kiinni jalkaan, milloin se hyppäsi niskaan. Ja pahaa se teki, latki kerman astiasta pöydällä, kaatoi maitokupin, varasti tuoreet kalat. Eilenkin se kuljetti niin suurta ahventa, että se painoi miltei enemmän kuin koko kissan alku. Harmaa se oli, valkoista kaulalla, valkoinen seppel ympäri pään ja hännänpäässä valkoista. Ja silkkipintainen se oli, ei yksikään ihminen

ollut niin puetettu kuin tämä pieni jumalanluoma. Mökin pihalla oh omenapuu, se oli oikein makeaa lajia. Ellin nimikko se oli, silloin se istutettiin kun Elli syntyi. Syksyllä, kun omenan hedelmät punoittivat, oli lapsilla usein asiaa Trastin mökille. Mutta kaikkein kauneimmat omenat olivat Saimalle määrättyjä. Niitä ei kukaan saisi, se oli varma se. Saiman ikkunan edessä kehittyi siinäkin omenanalkuja. Hän seurasi pitkinä päivinä jokaista oksaa, jokaista pientä ja suurta haaraa, jokaista lintua, joka istahti puuhun, jokaista lehteä, jonka läpi aurinko paistoi, jokaista hedelmää, joka lupasi kasvaa suureksi. Hänen olisi tehnyt mieli puhua Trastille huolistaan ja epäilyksistään. Mutta joka hetki saattoi joku tulla, alituisesti kuului Idan hyräily ikkunan alta, talon rouvan askel tai Kaisan tyytymätön ääni. He kaikki kuin vartioivat ystävysten yhdessäoloa. Ja ikäänkuin Trastkin olisi tahtonut välttää koskemista arimpaan asiaan hän vakuutti uudestaan ja uudestaan, että hänen pieni tyttänsä oli tullut hyvien ihmisten luo ja että hänellä oli täällä koti.

Saima sai sanoa hyväntekijöitään sedäksi ja tädiksi. Täti tuli heti aamulla katsomaan, miten hoidokki jaksoi. Kuinka hänen kasvonsa olivat tuskastuneet ja onnettomat! Väsymys ei koskaan poistunut silmäluomista, silmien alustat olivat pusseilla ja vivahtivat sinipunertavaan. Hänen pukunsa olivat lumivalkoiset, hänellä oli kalliita pitsejä ja rintaneuloja. Hän puhui tähän tapaan:

— No, sinä näytät voivan varsin hyvin. Se on oikein, koeta vain parantua nopeasti. Me emme ole niin rikkaita kuin luullaan. Lääkärlaskut eivät ole leikin-tekoa. Ja tekojalkasi — en ensinkään ymmärrä, mistä saamme rahaa niihin. Olin aikonut kerran lähteä kylpylaitokseen, mutta se matka täytynee jättää. Katso, eivät tässä muutkaan ole niin terveitä kuin näyttää. Luuletko että meillä on helppoa, sedällä ja minulla? Oi voi, kyllä herrat Lagerspets ja Lassen pitävät huolen siitä, ettei elämä Lepolassa ole tanssia ruusujen ja kukkasten päällä. Keitä he ovat? Hylkiöitä ovat, joista olemme koettaneet tehdä ihmisiä. Vaikka se on onnistunut huonosti. Lassen on olevinaan sitä mitä sanotaan kirjailijaksi — Rudolf Ronka, sillä nimellä hän lienee jotakin

julkaissut ja kyllä hän nosti suuren melun, kun ei meillä heti ollut tarpeeksi suurta kirjoituspöytää hänelle. Hänen on määrä saada jouluun valmiiksi jotakin, en tiedä runoako vaiko proosaa. Sen vain tiedän, että minä en tule lukemaan sitä töherrystä. Hän puhuu muuten hyvin mielellään sinusta ja tahtoisi päästä tänne sinua muka hoitamaan. Hän sanoo, että sinusta voisi kirjoittaa kirjan. Minulla, Jumala paratkoon, ei olisi mitään sitä vastaan, että hän sillä kirjalla maksaisi vaikkapa ne jalat, jotka täytyy tilata. Mutta ole varovainen hänen suhteensa, älä antaudu puheisiin. Olen kieltänyt häntä tulemasta tänne, mutta jos hän jotenkuten pääsisi, niin pidä hänet loitolla. Hän voisi vaikkapa — niin vaikkapa suudella sinua, sellainen hän on. Juo, on käyttänyt morfiiniakin. Kerron sinulle tämä kaiken, koska kerran olet talossa... Eihän tämä mikään itkun asia ole. Ei, ei, lakkaa sinä, itkeminen pitkittää tautiasi. Tohtori sanoo, että tekojalat nykyään saadaan niin hyviksi, että huoleti voit kävellä niillä kuin omillasi. No, lakkaa heti paikalla, olenhan sanonut, ettei ole mitään itkun asiaa. Elämä ei ole leikkiä kenellekään, älä sinä luule olevasi onnettomin kaikista. Ei ei, vaihtaisin mielelläni kanssasi ja makaisin tuossa koko päivän...

Saima Aalto tuijotti silmät suurina hyväntekijättäreensä. Joukko kysymyksiä pyrki hänen huulilleen, mutta ne tukahtuivat kaikki rintaan. Saattoiko sellaisenkin ihminen olla onneton, joka käveli?

— Lagerspets, hän on sukulainen eikä valitettavasti kaukainenkaan, jatkoi talon emäntä. — Hänestä pitäisi tulla lakimies, hän on täällä lukemassa tutkintojaan. En tahtoisi kuulua niihin, joiden asiat joutuvat hänen ajettavikseen. En, oi hyvänen aika...! Mutta mitä sinä itket? Lakkaa jo. Olen sanonut, että et ole onnettomin ihminen maailmassa ...

Talon herra tuli harvemmin ja silloin oudon varovaisesti ikäänkuin olisi pelännyt.

— No, tyttöseni, miten käy? sanoi hän matalalla äänellä ja kuunteli. — Katso tässä saat muutamia mansikoita, ne ovat ensimmäiset. Älä viitsi mainita mamille eikä kenellekään muullekaan, että olen tuonut ne sinulle. Muuten vain. Olisi turhaa, tarkoitan, että kukaan siitä

tietäisi... Syö nopeasti nyt... Aijai, nyt tuli lakanalle tahra — mitä me teemme... Mitä hullua me nyt teemme... ? Kaisa suuttuu kun hänelle tulee pyykkiä ... On parempi, että tahra on musta kuin punainen: minä otan uunista hiilen. Katso nyt. Eihän se nyt suuri ole. Ehkä voit olla kertomatta mistä se tuli. En tietysti tarkoita, että sanoisit valheen, sitä ei koskaan pidä tehdä, mutta eihän tarvitse turhanpäiten mennä kertomaan että setä kävi täällä ja — kyllä sinä ymmärrät. Täytyy välttää riitaa. Antavatko ne sinulle muuten täällä ruokaa? Sinulla on nyt uusi sairaanhoitajatar — suoraan sanoen Ida ei ole mikään sairaanhoitajatar, minä puolestani olisin pitänyt sen soturinaisen täällä koko kesän sinua hoitamassa. Hän oli siitäkkin hyvä ettei puhunut, teki työtä vain. Mutta mami päättää ne asiat, katso huvila on rakennettu mamin rahoilla, Anttolahan oli mamin. Todella, tiedätkö edes mikä Anttola on? Kaunis maatila se on, mami on siellä syntynyt ja vanhusten kuoltua pidimme me sitä. Minä jätin virkani kaupungissa ja rupesin maanviljelijäksi. Mutta eihän maanviljelys kannata ja työväestä oli alituista rettelöä, meille tarjottiin hyvä hinta ja me myimme. Siitä on nyt jo lähes kymmenen vuotta. Mami ikävöi vieläkin Anttolaa, on parasta ettet mainitse koko nimeä, mamin tulee aina paha mieli, kun vain puhutaankin siitä. Hän oli ainoa perillinen, hänellä kävi paljon kosijoita. Ja sievä hän oli — sitä ei uskoisi kuinka sievä hän oli, ja kuuluisa pienistä jaloistaan ... Ei, nyt joku tulee ... Kuule, ole vähän varuillasi Idaan nähden, Ida on vähän kiero, niin hyvä tyttö kuin hän onkin. Hän puhuu edessä hyvää ja takana pahaa, sellainen hän on. Hän pitää Lassenista, kirjailijasta, ja hän pelkää sinua... Niin niin, sinua, kun Lassen aina puhuu sinusta hyvää. Se on tyhmää, sinä pikku tyttö, kyllä minä sen tiedän, mutta mitäpä tyhmille ihmisille taitaa. Hän voi kyllä, tämä meidän Ida, ruveta sotkemaan sinun ja mamin välejä ... Ei hän niin pahaa tarkoita, mutta hänen kielensä on niin höllästi kiinni. Tahdoin vain sinua varoittaa. Ja ole nyt aivan levollinen ja parane. Ja huuda minua, minä kyllä kuulen, jos jotakin tarvitset. Olen nykyään kaalin kimpussa, se antaa työtä, mokomakin. Mutta kanat riemuit-

sevat: niin paljon herkullisia matoja! Mamin valkoiset leghornit rakastavat sellaista. Nyt Ida tulee ...

— ... aikani on niin iikävää ...

Saima Aaltokin kuuli Ida Saleniuksen hyräillen lähes-tyvän rannan puolelta, missä herrat olivat olleet maa-laamassa puutarhapenkkejä. Hän pelkäsi, ettei maisteri ehtisi pois ja iloitsi, kun suuri palttinainen esiliina oli hävinnyt rakennuksen toiselle puolelle. Maisteri käytti puutarhatyössä esiliinaa. Mutta oliko hän muistanut ottaa pois kaalinlehden, jolla oli tuonut mansikat? Hiki nousi Saiman otsalle, kun hän ajatteli, ettei hän voi nousta etsimään kaalinlehteä. Minne lehti oli joutunut, oliko maisteri ehkä heittänyt sen eteiseen vai makasiko se rypistettynä uunin edessä? Mitä tapahtuu, jos Ida löytää lehden? Varmaan jotakin kauheaa... Lamaut-tava ahdistus tukahdutti Saimaa kurkusta kuin jättiläis-kouralla pusertaen ... Ida astui sisään yllään vaalean-punainen puku ja poskilla punastus. Hän kävi kuitenkin heti vakavaksi ja alkoi katsella ympärilleen.

— Onko täällä käynyt joku? Mikä sinun on? Älä viitsi, puhelimme tuolla juuri, että sinä varmaan pian olet niin terve, että voimme nostaa sinua päivisin ulos. Tahtoisitko? »Enkeli» ... Oletko sinä enkeli? Oletko todella niin hyvä kuin miltä näytät...? Kuule, jos — jos Lassen tulee tänne, niin aja hänet pois, sillä hänellä on hyvin kiire. Hänen pitää saada jouluksi valmiiksi kirja, ja käsikirjoitus pitää lähettää paljon aikaisem-min. Hänen täytyy istua paperiensa ääressä. Sano sinä-kin se hänelle... »Tuuolta tuottaisin kullalleeni ko'on kultaa ja hoopeaa ... Tuuolta tuottaisin ...» Mikä sopii minulle paremmin, sininen vai punainen? Minun täytyy saada uusi puku Eeva Erkkilän häihin. Ehkä sentään valkoinen on hienointa. Sano sinäkin tädille, että minun täytyy saada uusi puku. Katso, täti on, suoraan sanoen, vähän saita. Voi hyvä Isä, kerran on ihminen nuori ja täällä sydänmaalla ei totisesti ole paljon mahdollisuutta huvitella. Pojat uhkaavat syksyllä lähteä Helsinkiin — silloin totisesti en tiedä, miten täällä taas saa ajan kulu-maan. Onhan se selvää, kuka täällä olisi vapaaehtoisesti. Aih — mitä nyt? Kuinka säikähdin. Älkää vain tulko ikkunasta, onhan ovikin. Täti suuttuu kovasti...

Lassen oli kavunnut kivijalalle ja katsoi sisään ikkunasta.

— Salliiko neiti Saima... ? Oi kuinka täällä on rauhallista ja suloista, oi, täällä ihminen uudistuu. Minä olenkin aivan lopussa. Täällä Lepolassa on kauheaa — täällä tulee hulluksi. Hän on itse pirun isoäiti, tuo valkopukuinen täti Roorä pienine kuuluisine jalkoineen. »Voit tulla kastelemaan kurkkuja, Rudolf... Ei, ala tästä päästä... Menee sivuille... Sinä tuhlaat vettä. Jos tulee kuiva kesä, niin kyllä saat kantaa tarpeeksesi... Sinä hukutat taimet... Missä olit eilen illalla? ... Et ollut kotona kello kymmenen. Me toivomme papin kanssa, että kaikki ovat kotona kello kymmenen...» Onko mokomaa kuultu: kesäiltana peitteen alla kello kymmenen! Ei, minä en ole täällä päivääkään! Vaikka varastaisin matkarahat, niin minä matkustan! Olen kärsinyt, olen purrut hammasta — mutta vesikin on minulle täällä sapelia sekoitettua. Ja täällä pitäisi minun luoda! Oi, Saima-neiti, antakaa anteeksi, että täytän teidän rauhallisen suojanne valituksillani, mutta en jaksa, en jaksa...

— Hiljaa, rukoili Ida Salenius. — Hiljaa, Jumalan tähden...

— Tottakin, sanoi kirjailija, havahtuen epätoivostaan, — setä etsii sinua, Ida. Mene nopeasti, minunhan oli määrä heti pyytää sinut...

Mutta kaunis nuori tyttö seisoj kuin naulittuna.

— Tule sinä mukaan, muuten en mene.

— Miksen minä sitten saisi jäädä tänne! Saima-neiti, hetkinen — sallittehan minun olla täällä. Minä en jaksa mennä tuohon kirottuun puutarhaan, missä tora ja salattu viha kyllästävät ilman. Täällä ovat ruusutkin minulle inhottavat senvuoksi että maa, josta ne ovat kasvaneet, on lannoitettu kiukulla ja pahoilla sanoilla. Mene nyt, Ida, ole hyvä, säästä meitä siitä nalkutuksesta, mikä seuraa, jollet... Ah, Saima, pikku Saima, lapsi, enkeli, eksynyt maan pahan päälle! Kertokaa minulle jotakin itsestänne — lapsuudestanne. Kuinka te jaksatte kantaa kohtaloanne? Niinkuin valkoinen karitsa te makaatte keskellä susilaumaa. Tiedättekö — teistä minä tahtoisin kirjoittaa kirjan. Siitä vasta tulisi jota-

kin! Ah, Rudolf Ronka tulisi sillä kirjalla suureksi... Runo se olisi... Hän on teille mustasukkainen, tuo pieni kana. Emme me ole kihloissa, älkää luulko. Minä en ole niitä miehiä, jotka heittävät pois vapautensa... Kuulkaa... Mutta miksi te vapisette? Lapsi, tehän menehdytte, mitä minä olen tehnyt... ?

Vihdoin viimein sai tyttö sanat suustaan:

— Menkää pois ... Kirjoittakaa kirjanne valmiiksi. Se kirja, jota olette aikonut. Teillä on kiire... Teidän pitää istua paperienne ääressä.

Lassen purskahti nauruun.

— Vai niin... Minä tunnen hänen sanansa! Nuo kaikki hän on istuttanut teidän päähänne, se pieni kana. Ah, jos minä yleensä jaksan tässä helvetissä hetkenkään olla, niin sentähden, että täällä on enkeli, joka vilvoittaa tätä paahtavaa paikkaa ...

— Kuinka te voitte puhua tuolla tavalla, te, joka kävelette!

— Te luulette, että se riittää ihmiselle, jos kävelee. Voi teitä, lasta ...

Tytön harmaat silmät tummenivat mustiksi ja kapeat valkoiset sormet pusertuivat ristiin.

— Menkää ja kirjoittakaa ihmisille kirja siitä että he tietäisivät mitä se on, kun he voivat kävellä!

Rudolf Ronka tuijotti puhujaan pitkään. Sitten hän alkoi hymyillä ja veti sauhun tupakastaan.

— Lapsi, te ette tiedä, mitä ovat sielun kivut ja poltot! En pyhäile, puhun totta, kun sanon: vaihtaisin teidän kanssanne...

Hän vei kunnioittavasti huulilleen tytön käden ja lähti.

Saima Aaltoa kylmäsi: jo toisen kerran sanottiin hänelle, että hänen tilansa oli kadehdittava...

Lagerspets tuli sisään täynnä veitikkaa kuin poikanen.

— Neiti Saima, minä halkean, niin paljon olen syönyt mansikoita! Odottakaa vain vähän aikaa, niin puutarhassa alkaa suuri syyllisen kysyntä. Mahdan olla paha ihminen, mutta niin perhanasti minua huvittaa kiusata tätiäni... Hän ilmoitti minulle tässä eilen, että saan lähteä. Ei, täti Roora, siitä ei tule yhtään mitään! Minä olen Anttolan perillisiä niinkuin täti Roorakin, ei

mikään maan mahti saa minua täältä pois. Se on sel-laista, että täti ei kärsi minun suoruttani, hän pitää sellaisista perin kieroista ihmisistä kuin Ida Salenius. Ida lavertelee makeasti, mutta minä puhun suoraan ... Kai täti on teillekin kertonut juttuja minusta, kuinka minut humalaisena heitettiin pois junasta. Perhanan valhe! En sylje lasiin, mutta en ikinä ole ollut humalassa ... Siitä tulee hauskaa, jähka tulevat Eeva Erkkilän ja Allani Soivion häät. Silloin saa täti paistua punaiseksi kiukusta ja harmista, sillä häntä ei kutsuta häihin. Meidät kaikki kutsutaan ja me menemme! Mutta ei tätiä ja setää. Teidät kutsutaan, neiti Aalto, niin, niin — miksei kutsuttaisi? Ja te tulette — ja olette kaikkein kaunein. Eikö Lassen ole teille puhunut? Perhana, taisin ilmaista salaisuuden: me kannamme teidät! Kanto-tuolissa te istutte — valkoisessa puvussa, kukkanen hiuksissa ... Täti ja setä eivät pääse. Perhana sentään, kuinka punaiseksi täti paistuu kiukusta ja kateudesta. St... Nyt se alkaa ...

Hyvinvoipa punaposkinen nuori mies asettui avonai-sen ikkunan ääreen ja kuunteli huvitettuna ääniä, jotka vuorottelivat puutarhassa.

— Erehdys — kuka täällä olisi käynyt?

— Oi, hyvänen aika, kun juuri eilen panin merkille raakileet tässä kulmassa. Täällä on käyty. Oi hyvänen aika! Sunnuntaina olisimme voineet syödä ne päivälli-seksi ...

— Joutavia. Koira olisi haukkunut.

— Miten se haukkuisi varkaita, kun sinä pidät sitä huoneessasi. Onko nyt laitaa, että koira pidetään sisällä — ja vielä kesällä.

— Se ei ole ollut sisällä ... Kysy vaikkapa Kaisalta — ethän sinä muita usko — tai Idalta — hänhän on sinim hengenheimolaisiasi... En ole koira nähnytkään.

— Sitten ovat varkaat kotiväkeä ...

— Tai taivaan lintuja ... Kyllä ne osaavat nekin ...

— Ei taida olla kotiväkikään parempaa. Oi, hyvänen aika... Mutta sen minä sanon että nuo vetelehtijät saavat lähteä ...

— Mutta ethän sinä nyt epäile isoja miehiä ... Tie-tysti se on Miian työtä.

— Hän ei uskalla. Olen häntä kovistanut. Ei, ei se ole hän ...

— No Ida sitten ...

— Aina sinä Idaa sätit ja moitit. Hän on ainoa täällä, joka ... Mutta sinä et tunne ihmisiä.

— Ja sinä heidät tunnet!

— En voi sanoa, että tunnen. Ainakaan en tuntenut sinua, kun sinun kanssasi menin kihloihin ... Olisinpa tiennyt — oi hyvänen aika!

— Roora ...

— Mitä ...

— Roora ...

— Oi, hyvänen aika ...

— Mutta pitääkö meidän elää tällä tavalla ... ?

— Minäkö sitten olen kaikkeen syypää ... ?

— En tiedä ... Mitä sinä kokoat tänne vieraita ihmisiä, jotka hermostuttavat sinut tykkänään ...

— Minäkö kokoan ... ? Oi hyvänen aika ...

— En tiedä, tiedän vain, että täällä tulee hulluksi... Ja kuinka hyvä meillä voisi olla. Eikö meidän ympärillä lämme ole paratiisi...

— Tässä paratiisissa on käärmeitä liian paljon... Katso tänne. Näitä olen omin käsin kitkenyt ja mullittanut ja tässä tulos, oi hyvänen aika...

— Sinä katsot minuun aivan kuin ajattelisit, että minä olen syönyt mansikkasi... Ehkäpä ajattelet, että pikku Aalto on käynyt täällä ...

— Oi hyvänen aika, onko nyt pilasi sopiva vanhalle miehelle...

— Hänhän voi kuulla... Ikkuna on auki — etkö yhtään ajattele!

— Minäkö aloin hänestä puhua? Sinä itse! Katso nyt, taas me olemme täydessä riidassa. Oi hyvänen aika!

Ikkuna oli auki ja aviopuolisoiden puhe oli todella jokaista sanaa myöten kuulunut matalaan huoneeseen, missä Saima Aalto makasi. Lagerspets huomasi hänen kuulleen tarpeeksi, nousi ja sulki nopeasti ikkunan. Hän jatkoi vielä keskustelua äskeiseen tapaansa puhuen häistä ja kepposesta, jonka Lepolan holhokit aikoivat valmistaa holhoojilleen. Saima seurasi suurin, vakavin

silmin hänen liikkeitään, mutta ajatteli jotakin aivan toista. Hänen sielunsa sumu oli alkanut hälvetä. Yhtäkkiä hän oli alkanut ymmärtää jotakin, jota hän tähän saakka oli turhaan koettanut tehdä itselleen selväksi. Hän iloitsi, kun Lagerspets lähti. Hänen täytyi saada olla yksin.

Tai yksin ei hän ollut. Hän tunsu selvästi erään läsnäolon, joka teki hänet turvalliseksi ja onnelliseksi. Pitkästä aikaa hän näki edessään tien, jota hän oli kulke-massa. Se oli täynnä teräviä kiviä, mutta se oli valaistu. Hän ymmärsi, että hänelle oli tapahtunut oikeus, hän ymmärsi, miksi hänet oli pantu tänne, näiden ihmisten joukkoon. Hän makasi kädet ristissä ja katseli auringon leikkiviä läikkiä permannolla. Omenapuiden oksat koskettivat ruutua, pääskysten vikinä kuului läpi suljetun ikkunan. Kuului myöskin kukon laulu ja tuntui eräänlainen huumaava kuumuus siitä kesästä, joka kypsytti kukintoja hedelmiksi. Hän ei tuntenut mitään tuskaa, valon virta oli temmannut hänet syliinsä ja täyttänyt hänet ylenpalttisella lämmöllä ja elävällä voimalla. Hän oli rikas, hänellä oli kaikki: elämä, kuolema, isä, äiti, hänellä oli Jumala, hän oli kiitollinen — kiitollinen ...

Kaisa tuli huoneeseen tyhjä tarjotin kädessä. Ovi kolahti hänen jälkeensä ja suu lujassa puserruksessa hän alkoi koota astioita tuolilta vuoteen viereltä. Hän otti myöskin pöydältä kukkamaljakon ja lakaisi tarjottimelle varisseet lehdet. Hän ei puhunut yhtään sanaa. Hänen kasvonsa olivat harmaat. Varmaan hän oli hyvä ja kunnollinen. Varmaan hän oli hyvin suuttunut. Vuoteessa makaava tyttö olisi halunnut sanoa hänelle jotakin, mutta ei keksinyt mitään. Varmaan hän vain olisi suuttuttanut Kaisaa. Tuntui siltä kuin auringonvalo vähitellen olisi alkanut sammua huoneesta. Ei, hän ei päästä pois valoaan! Kaisa kuitenkin läksi leppymättä.

Täti tuli huoneeseen.

— Kuule sinä, täälläkö se Miia viettää aikaansa? Älä sinä kuuntele mitä hän sanoo, hän on hyvin huonon äidin lapsi. Vähämielinen hän on. Jollei hän pysy kitkemässä, niin hän saa mennä. Lepola ei ole mikään kasvatuslaitos ... Mitä sinä naurat? No, mikä nyt on? Vastaa, etkö saa suutasi auki...

— Täti, hyvä täti, sanoi tyttönen, — en minä naura. Olen vain niin kiitollinen ...

— Kiitollinen — mitä sinä höpiset? Olisiko joku kiitollinen? Älä uskottele minulle sellaista. Jos sinä osaisit kävellä, niin hyppäisit tuolla muiden mukana ja parjaisit ja panettelisit... Mutta pahaksi onneksi et pääse liikkeelle. Ei, älä ymmärrä minua niin, että soisin sinun iäti pysyvän tuossa, ei, kyllä suon, että pääset liikkeelle. Mutta et saa täällä pidätellä talon väkeä, heidän täytyy pysyä työssä. He tulevat tänne niin mielellään viettämään aikaa. Sinä olet hyvä toveri laiskoille ihmisille, sinä joka aina olet laiskana. . . No, joko sinä taas itket — olenhan sanonut, ettet saa itkeä. Oi hyvänen aika, ei mitään saa sanoa nykyajan ihmisille: heti itketään ...

— Täti, ei täti mene . . . Voisinkohan minä saada kirjoja. Olisin niin kiitollinen ...

— Aa — vai niin. Tätä sinä siis äsken valmistit, kun tuossa hymyilit ja puhuit kiitollisuudesta...

— En, minä vakuutan . . .

— Älä mitään vakuuta. Koetan katsoa sinulle kirjoja. Mutta se on sellaista, että sedän kirjat ovat oppineita vanhojen ihmisten kirjoja, joista et sinä ymmärrä mitään. Ja ostaa uusia kirjoja — se maksaa rahaa. Mutta täytyy kai koettaa. Minun kylpymatkani täytyy jäädä, olen siitä iloinnut kaksikymmentä vuotta.

— Täti ... Eihän täti pahastu ... Minä osaan paljon satuja, kauniita satuja. Minä kertoisin niitä mielelläni lapsille ... Kun tässä muutenkin makaan laiskana ...

— Mitä? Satuja? Tarkoitatko, että nuo lapset tulisivat tänne? Ja sinä puhut kiitollisuudesta! Olet yksinkertaisesti hävytön. Nuo lapset — oi hyvänen aika! Ne repisivät kukat ja raakileet, kuljettaisivat sisään san-taa ... Kaisa on muutenkin uhannut lähteä pois ... Hankin sinulle kirjoja, maksakoot mitä maksavat...

— Täti suo anteeksi... Olin tyhmä, en pyydä kirjoja — enkä lapsia... Mutta pyytäisin yhtä — olen sitä niin paljon ajatellut...

— Yhä uusia pyyntöjä! Mutta lapsi, saatat minut suunniltani. Mitä sinä vielä tahtoisit? Onko sinulla täällä niin paha? Ei, älä enää pyydä mitään taikka minä lähden talosta ja jätän teidät kaikki. Sinä mahdat

luulla, että raha kasvaa puissa täällä Lepolassa. . . Mitä sinä tahtoisit, olisipa hauska kuulla. No, annapas kuulla. Taitaa ollakin sinun yllytystäsi, että Ida pyytää yhtäkkiä valkoista pukua. Katso, Ida on otettu tänne rouvan apulaiseksi, hänen kodissaan kun on yhdeksän lasta, onhan edes yksi siten poissa. Hänen pitäisi auttaa minua, mutta hän huvittelee visiiteillä. Yhtämittaa lähdetään kirkonkylään ja postineidin kanssa hän on ystävystynyt. Mutta siitä en minä yhtään pidä, sillä neiti Erkkilä on röyhkeä tyttö. Mitä Ida tekee valkealla puvulla? Ja hän sanoo, että sinäkin — mitä sinä teet valkealla puvulla? Vai ehkä sinulla pitäisi olla sininen — tietysti sininen, kun sinulla on vaaleat, kauniit hiukset...

— Täti...

— Ei, tiedätkö, älä enää esitä pyyntöjä. Voi, hyvänen aika, onhan minunkin kärsivällisyydelläni rajat... !

— Täti...

— Taas sinä naurat!

— En naura ...

— No, mitä sinä tahdot, sano se nyt yksin tein. Minulakin on hermot, voi hyvänen aika...

— Täti... Minä tiedän yhden asian, joka ehkä tulee pahoittamaan tädin mieltä.

— Vai niin, taas jokin uusi harmi... Sehän on hauskaa kuulla ... Pelkään, että tulen hulluksi ...

— Se on hyvin pieni asia.

— Pieni — no, mitä sinä sitten sitä valmistelet niin kuin olisi kysymys matkasta kuuhun ...

— Kun en minä oikein tiedä miten sen sanoisin ... Neiti Erkkilä tulee pyytämään häihinsä kaikkia meitä nuoria Lepolasta, mutta ei setää ja tätiä...

— Mitä sinä sanot... ? Neiti Erkkilä — teitä, vieraita ihmisiä eikä minua, sulhasen tätiä! Mistä sinä tämän tiedät?

— Tiedän vain ... En voi sanoa ...

— Aaa, siihen siis tarvitaan valkeita pukuja ... Rahat minun kukkarostani — oi teitä hävyttömiä! Mutta entä jollen minä päästä teitä, en ketään ... Siis sinutkin on kutsuttu mutta ei minua! Ja mikä sinä olet menemään ... Hyi...

— En minä sellaisia ajattele ...

— Ajattelet tietysti! Oi, hyvänen aika, mitä minä olen tehnyt, kun te noin kauheasti kiusaatte!

— Täti, minä tiedän.

— Kyllä, kyllä sinä tiedät, kyllä te kaikki tiedätte. Ja sinäkin puhut kiitollisuudesta.

— Täti, minä tiedän: täti ei anna kiusata itseään. Olen ajatellut tämän asian juurta jaksain: täti antaa heidän mennä, ei kiellä heitä. Ehkä he eivät mene ...

— Ja hekö eivät menisi? Kyllä he menevät.

— Mutta heiltä menee pois se ilo, etteivät saa kiusata. Se on oikein. Ja neiti Erkkilältä myöskin.

— Olet oikeassa. Et taida olla niinkään tyhmä.

— Mutta tädin täytyy voittaa tämä asia myöskin sydämessänsä.

— Mitä? Rupeatko sinä määräilemään mitä minun on voitettava sydämessäni? Voi hyvänen aika, kaikkea pitää kuulla!

— Täti — rakas täti ...

— Älä sinä mielistele.

— Täällä Lepolassa on niin kaunista. Kun minä katselen ikkunasta, näen omenapuun oksat. Aurinko pais-
taa niihin. Ensin näin nuput, sitten kukat, nyt näen pie-
net omenat ja syksyllä ne ovat suuret... Täällä on iha-
naa, täällä täytyy asua hyviä, onnellisia ihmisiä ...

— Vai onnellisia! Itse voit olla onnellinen, mutta minä ainakaan en sitä ole. Mikä hätä sinulla on, mutta minä, minä, oi hyvänen aika!

— Mutta rakas täti, voihan se muuttua, tädin täytyy tulla onnelliseksi ...

Rouva Kaunisto loi katseensa vuoteessa oleviin kirk-
kaihin kasvoihin. Epätoivo kuvastui silmissä, jotka kat-
soivat paisuneiden silmäluomien välitse.

Tytön kädet etsivät kasvatusäidin käsiä ja hän painoi
niitä pitkään ja hartaasti kuin vuodattaakseen niihin voi-
mastaan.

— Minä ajattelen sanojasi, sanoi valkopukuinen nai-
nen vihdoin raukeasti ja jätti huoneen.

Pienelle Saima Aallolle oli tullut outo voiman kausi.
Hän tahtoi olla ihmisille hyvä. Hän tahtoi katsoa heitä
silmiin ja painaa heidän käsiään. Hän tahtoi näyttää

heille, että täällä oli kaunista ja onnellista. Hän tahtoi, että he olisivat iloiset. Hän tahtoi, että he olisivat hyvät, hyvät itselleen ja muille. Tuskat eivät enää saaneet häntä valtoihinsa. Hän ei tuntenut niitä samalla tavalla kuin ennen. Hän ajatteli jokaista erikseen niistä ihmisistä, jotka täällä olivat, ja rakasti heitä jokaista.

Oli kuitenkin vaikea löytää sanoja. Sanat kuin jotenkin repivät rikki sen aurinkoisen voiman, jolla hän lähestyi ihmisiä. Ida ja Kaisa tulivat. Juuri heitä hän olisi tahtonut hartaimmin kiittää. Kuinka raskasta vaivaa he hänestä näkivätäkään! He eivät kuitenkaan katsooneet häneen. Heidän käsistään ei myöskään saanut kiinni. Ei siis voinut katsoa heitä silmiin eikä painaa heidän käsiään. Ei voinut heitä auttaa. He kantoivat veressään pahan mielen kauheaa myrkkyyä. He olivat sairaat. Mitä tehdä ... ? Kun he olivat huoneessa, toivoi hän, että he pian olisivat hoitaneet hänet ja voisivat lähteä, ja kun he olivat lähteneet, toivoi hän että he palaisivat. Hän uskoi jo voivansa sanoa heille sen tärkeän asian, jonka piti heidät pelastaa. Hän odotti jännityksessä, joka hermo pingotettuna kuunteli heidän askeleita. Nyt laulaa Ida. Kun hän tulee, tarttuu hän hänen käteensä, katsoo häntä silmiin ja sanoo, ettei hän kantaisi pahaa mieltä tättä kohtaan, ketään ihmistä kohtaan. Sellainen myrkyttää elämän ... Vielä tärkeämpää oli Kaisan saada tämä kuulla. Jos Kaisa tietäisikin, kuinka kauniiksi hän tulee, kun hän hymyilee ... Hän on ruma nyt, ihminen on ruma ja pelottava, kun hän kantaa sydämessään pahaa mieltä. Kaisa kulta, hymyilkää, ajatella, kuinka Lepolassa on kaunista ... Kanat kaakattavat ja juoksevat Kaisan perässä. Koira tulee ja nuolee Kaisan kättä. Ne saavat ruokansa Kaisalta ja rakastavat Kaisaa. Pieni vieras tyttö tuli taloon eikä elä, jolleivät Ida ja Kaisa hoida häntä. Hän rakastaa Kaisaa ja on niin kiitollinen. Rakas, hyvä, kiltti oma Kaisa ...

Tällaiset sanat elivät tytön huulilla, mutta kun harmaat kasvot ilmestyivät näköpiiriin, kuolivat sanat huulilla ja tunne jähmettyi sydämessä.

— Noo tyttöseni, sanoi setä istuutuessaan vuoteen laidalle, — sinähän loistat ja paistat. Tohtori onkin sinuun hyvin tyytyväinen. Tuon sinulle tässä jotakin. Se

on oikein kaunis kertomus nuoria tyttöjä varten. Ja tiedätkö, mami aikoo valmistaa sinulle suuren ilon. En uskalla siitä puhua, sillä mami tahtoo itse tuoda esiin keksintönsä. Älä kysy, en sano, sillä mami on uskonut sen minulle. Katso, pikku tyttöni, sinä olet voittanut mamin sydämen. Voitko olla hiljaa: mami aikoo pyytää kylän lapsia tänne luoksesi, että sinä saisit seuraa ja kertoisit heille satuja. Mami on sentään niin hyvä, kun hän vain antaa hyvälle sydämelleen voiton. Mutta sinä et saa olla tästä tietävinäsi — ethän ole. Et mitään sinä tiedä. No, etkö itkekin, piru vie ... Vai nauratko sinä? Ahhah, kuinka hauska huone tämä onkin! Ovatko nuo omenat jo noin suuret... Minä lepään vähän tässä keinu-
tuolissa pienen päivänsäteen luona. Ukko Trast oli aivan oikeassa... Piru vie, kuinka raukaisee. Kuule, herätäthän minut hetken perästä, jos sattuisin nukah-
tamaan ...

Saima Aalto näki harmaan parran vaipuvan syvälle rintaa vasten ja lempeän rauhan laskeutuvan sinipunertaville kasvoille. Pian ilmaisivat tyynet hengenvedot vanhuksen nukkuvan.

Mutta tyttönen iloitsi ja riemuitsi. Hänestä tuntui siltä kuin hän leivosten kanssa olisi livertänyt ja kohonnut korkeutta kohden. Kuinka kiitollinen hän oli elämälle ja Jumalalle. Hänen tiensä oli nyt niin selvä, kaikki oli valoisaa, kaikki hän ymmärsi ja kaikesta hän kiitti.

Lagerspets, Lassen ja Ida tulivat järveltä ja toivat hänelle lumpeita ja lemmikkejä.

— Olemme, aloitti Lagerspets, koko ajan puhuneet teistä. Riitelimme siitä, kuka antaisi lumpeet, kuka antaisi lemmenkukat. Tietysti molemmat halusimme antaa lemmenkukat.

— Olemme myöskin riidelleet muista asioista, sanoi Ida. — Katso — enkeli — tämä kirjailija uhkaa tehdä tyhjäksi erään hauskan tuumamme, koska hän luulee siten ilahduttavansa enkelinsydäntäsi. Mutta olethan toki järkevä, Saima, ja annat meidän pitää vähän hauskaa. Kyllä meitä on täällä tarpeeksi kiusattu. Herra Lassen aikoo rukoilla Eevaa pyytämään häihinsä myöskin sedän

ja tädin. Sinun tähtesi — niinkuin sinulla siitä olisi jotakin iloa. Tämähän on niin pieni asia, anna meidän nyt pitää pieni huvimme. Sano nyt sinäkin, Lagerspets, hänelle, ettei täti siitä pakahdu, jos vähän suuttuukin ... Hyi, sinua, Saima, en olisi sinusta uskonut. Sinähän katselet minuun niinkuin mikäkin ... Kas vain!

— Mene pois, Ida! huusi yhtäkkiä Lassen. — Sinä et saa olla tässä huoneessa. Miksi? Sen voit itse arvata. Anna anteeksi, mutta minä talutan sinut nyt ulos, sillä minulla on puhumista neiti Saiman kanssa. Niin, saat suuttua, sille en voi mitään. Tekisit viisaammin, jos koettaisit etsiä sydämesi sokkeloista, olisiko sinne vahingossa jäänyt kätköön jokin pieni murunen hyvyyttä. Onnittelen sinua, jos löytäisit sen murusen. Ja sinä Lagerspets, ole ritarillinen ja seuraa loukattua naista ja koeta johdattaa häntä oikeille poluille ... Mutta lapsi, miksi olet niin säikähtynyt? Ethän toki pelkää jäädä kanssani kahden — enhän toki ole peto. Ei, tähtiä ei himoita... Sanokaa minulle vain, olenko ymmärtänyt teidät oikein. Se on minulle tärkeämpää tietää kuin kaikki muu. Sanokaa: olenko ymmärtänyt teidät oikein?

Hetken oli huoneessa aivan äänetöntä. Vihreä hämäre lankesi ulkoa lehtiverkosta huoneeseen, jota toipuvan tytön silmät loistaen valaisivat.

— Olette, lausui tyttönen sitten, — juuri sitä minä tahtoisin, että me jokainen etsisimme sydämestämme sen murusen hyvyyttä, mikä sinne on ehkä jäänyt. Kuinka oikein te sanoitte! Tässä kauniissa talossa pitäisi olla niin hyvin. Tuo hääkutsu — se on minulle ensimmäinen askel. Jos se tulee otetuksi, niin seuraa muita askeleita. Ette usko kuinka minulle on tärkeää, että hyvyys voittaisi. Se voi näyttää lapselliselta, mutta minusta tuntuu, että kuolen, jos uskoni katkeaa. Oi, jos kaikki tässä pienessä asiassa saattaisivat lakata kiusaamasta toisiaan. Eihän se ole suuri ponnistus. Jos jokainen vain hallitsisi oman mielensä ... Autatteko te minua ... ? Oli pitkä aika — en ymmärtänyt miksi olin tullut tähän taloon — enkä ymmärtänyt miksi minulle tapahtui se hirveä onnettomuus. Minä olin pimeässä, en löytänyt minnekään. Sitten minulle valkeni, tiesin miksi minut oli lähetetty tänne: juuri sitä varten että kaikki etsi-

simme esiin hyvyyden murusemme. Jollei se onnistukaan? Luuletteko? Luuletteko että tati ja Ida ja setä tahtovat koettaa? Luuletteko että Kaisa joskus hymyilee ystävällisesti?

Herra Lassen vakuutti, että aurinko on aina sulattanut pahimmankin roudan ja ettei suloisen pienen tytön rukousta kukaan voi vastustaa. Molemmat tunsivat siinä outoa onnea. Kokeneena miehenä käsitti Lassen, että hän olisi voinut tähän tyttöön rakastua. Tai ehkä hän olikin rakastunut. Tyttö taas tunsu riemuiten, ettei hän enää ollut yksin. Hänellä oli ystävä. Tälle ystävälle voi kertoa kaikki. Tosin hänellä oli ollut se vanha hyvä mies, joka hänet pelasti. Mutta tämä oli kuitenkin toista. Lassen oli kaunis ja nuori. Hän oli sanonut, ettei pidä Idasta, mutta Ida piti hänestä. Varmaan he kuitenkin menevät naimisiin. Mutta se ei tee mitään. Lassen on hänen, Saiman, ystävä ja yhdessä he nyt ponnistavat kohti iloa ja hyvyttä.

Saima Aalto makasi pienessä huoneessa omenapuiden alla ja seurasi jokaista oksaa ikkunan takana. Aurinko paistoi niihin, sade valeli niitä, linnut istuutuivat niille ja madot kulkivat ylös alas. Linnut olivat nopeita kuin ajatus, madot kulkivat hitaasti — kuitenkin nopeammin kuin se, jolla ei ole jalkoja. Tytön silmä odotti levottomassa toivossa jokaista tulijaa etsien hänen silmistään merkkiä siitä onnen ajasta, jonka tulemista hän oli lähetetty jouduttamaan valkoiseen huvilaan. Hänen sydämensä hohti hyvää tahtoa jokaista kohtaan, hänen sydämensä paisui voimaa ja kiitollisuutta.

Yhä useammin tuli talon herra, maisteri, huoneeseen, laski leikkiä ja nukahti nojatuoliin parta laihaa rintaa vasten.

— Noita, sanoi hän ja tarttui tyttösen leukaan, — pieni noita, mitä olet tehnyt mamille? Mami on tänään taputtanut minua pääläelle. Sitä ei ole tapahtunut kymmeneen vuoteen. Sinäkö käskit hänen taputtaa minua? Minulta kaatui koko maitokannu puhtaalle pöytäliinalle: luulin, että viikon saisin siitä kuulla. Piru vie, viikkoja se aina on kestänyt, kun olen kaatanut maitokannun — ikäänkuin se ei minusta itsestänikin olisi ollut ikävää ja harmillista! Ja nyt tulee mami vain ja taputtaa minua

päälaelle... Noita, sinä pikkuinen veitikka, otapa ja käännä uskoosi se Kaisakin. Hän on niin helkkarin hapan. Heti kun aamulla astut huoneestasi, näet vastassasi äkäiset kasvot, kuulet ovien läiskivän ja astioiden kyökissä kalisevan suuttuneissa kourissa. Oi-joi-joi, piru vie, en pelkää helvettiä, jonne väitetään syntisten ihmisten joutuvan, sillä täällä kotona on valmis helveti. Pieni noita, opeta meidän vanha hapan Kaisa kerrankin hymyilemään hyvántahtoisesti... Kuulepa. Kun hän oli ollut talossa kymmenen vuotta, annoimme hänelle kultakellon. Luuletko että hän kiitti. »Mitä minä tällä! Kaikkia joutavia...» Ja kun minä sanon hänelle: »Kaisa menisi nyt vähän lepäämään», niin hän olkansa yli tiuskaa: »Kyllähän sitä on aikaa haudassakin levätä.» Ja tätä on aamusta iltaan ja vuodesta vuoteen... No mutta, sinähän itket kuin taivaankaari. Se ei ensinkään ole tarkoitus. Hyi sinua, piru vie, eikö sinulle uskallakaan puhua huolistaan. No no, nauretaan pois taas!

Rouva Kaunisto tuli ja istuutui samaan tuohin, missä hänen miehensä hiljan oli istunut.

— Lue, lapsi, minulle jotakin. Mitä hyvänsä. Lepään hetken tässä.

Saima etsi tuolilta vierestään kaikkein kauneimman kirjansa ja alkoi nopeasti lukea. Hänen silmiinsä koski, oli liian pimeää, mutta toiselta puolen oli niin sanomattoman hauska lukea tädille. Hän ei kuitenkaan päässyt kauas ennenkuin nyyhkytys särähti vihreässä hämärässä.

— Täti, rakas täti! pääsi tyttöseltä.

Mutta siihen hänen sanansa pysähtyivät. Valkeat kädet painelivat liinaa vasten raskaita silmäluomia ja tuntui siltä kuin kauan pidätetyt kyyneleet olisivat nyt väkivaltaisesti etsineet oikeuksiaan. Ei sanalla saattanut kuormittaa vuosientakaisia kärsimyksiä, ainoastaan itkeä itkevän kanssa. Pieni Saima itki, itki ja rukoili.

Ida Salenius ei enää laulanut.

— Täällä on ikävä, sanoi hän. — Lassen istuu ja kirjoittaa, tuskin aterioiksi häntä saa alas. Kyllähän minä häntä kehoitin, mutta en ymmärtänyt, että hän istuisi yötä ja päivää. Eikä hänen huoneeseensaakaan enää saa mennä. Ja minä hullu, joka niin olen hänestä pitänyt...

Siellä mahtaa olla aika epäjärjestys siellä ylhäällä. Neljään päivään ei siellä ole laastu eikä tehty vuodetta. Sellaistako se nyt sitten on se niin sanottu »luova työ»? Eikä hän edes suutu, vaikka härnään ja ärsytän... Enkeli, kuule, kun hän tulee tänne, sano hänelle ettei saa olla sellainen mörökölli. Pitää toki muistaa että on muitakin talossa... Eikö hän käy täälläkään? Eikö todella?

— Ei, sanoi Saima hiljaa, — hän ei käy täällä. Mutta...

— Mitä? Mitä sinä sanoit?

— En mitään.

— Sinun täytyy sanoa. Hän on minun sulhaseni, minun täytyy saada tietää kaikki. Minä tahdon tietää, miksi hän ei enää suutele minua, miksi hän karttaa minua, miksi en saa tulla hänen huoneeseensa... Onko hän todella rakastunut sinuun, sinuun, joka et osaa edes kävellä... Sano paikalla.

Pieni Saima ajatteli sitä aamuhetkeä, jolloin aurinko pääsi pimeään huoneeseen ja jolloin viime päivinä oli ikkunasta viskattu kukkanen lattialle keskelle auringonvaloa. Hän kuuli askelten etenevän, hän tiesi, että hänen kaunis ystävänsä oli häntä muistanut ennenkuin läksi vinttikamariinsa työhön. Tyttönen oli tavallista kalpeampi, kun hän sanoi:

— Älä pelkää, Ida, ei mitään ole meidän välillämme — eikä tule.

Eräänä iltana, kun täti ja setä olivat poissa, juoksi pieni Miia sisään täydessä itkussa:

— Auttakaa, auttakaa, äiti lyö... Miia tuo takaisin kaikki. Miia ei ole ottanut hopealusikkaa... Mansikoita Miia on syönyt, rintaneulan äiti otti ja lupasi myydä markkinoilla. Miia on pitänyt rouvan kenkiä — kirkossa — vanhoja kenkiä, jotka olivat vinnillä. Ruuton hatun Miia otti... Aatulla ei ollut hattua... Miia tahtoo tänne takaisin. Neiti puhuu... Ei Miia syö enää viinimarjoja eikä omenia eikä vie pullossa maitoa. Ei Miia mene kotiin, äiti lyö...

Lagerspets koputti ja astui ääneti huoneeseen. Hän seisoi ikkunan luona katsellen ulos. Sitten hän tuli istu-

maan eikä vieläkään avannut suutaan. Vihdoin viimein hän aloitti:

— No mitä te nyt oikein olette tehnyt? Tai kuka on tehnyt mitä? Täti sanoi tänään, että hän on valmis auttamaan minua, jos tahdon syksyllä lähteä kauppaopistoon. Miten tämä on käsitettävä? Niinkö, että hän hinnasta mistä hyvänsä tahtoo päästä minusta? Vai niinkö, että hänellä on paha omatunto? Vai onko se viekas eukko kuullut meidän pienestä kepposestamme ja tahtoo koota tulisia hiiliä päämme päälle? Oletteko te ilmaissut hänelle asiamme? Te käskette tietysti uskomään hänestä hyvää, mutta minä tunnen hänet. Jos minä tietäisin, että hän tuolla kauppakoululla ajattelee minun parastani. Sillä minulle kyllä on yhdentekevää, tuleeko minusta kauppasaksa vai advokaatti. Mutta minun rakas tätini ajattelee sitä, ettei hänen tarvitsisi minua nähdä ... Arvasinhan, että te puolustatte häntä. Mutta minun muistoni hänestä ovat liian syvällä. Meiltä kuoli äiti — meidän äitimme olikin toista kuin tämä, vaikka he kaksoset olivatkin! Minä jouduin kouluun ja asumaan Kaunistojen vastaperustettuun perheeseen. Nukuin ruokasalin sohvalla ... Kun oli vieraita, pääsin nukkumaan myöhään. Pidin makeisista — otin sokeripalasia missä vain näin. Otin myöskin punssipullosta, missä sen tapasin. Täti tuli suutelemaan sadakseen selville, olinko juonut. Ne olivat oikeita Juudaksen suudelmia. Suudelmilla hän myöskin otti selvää siitä, olinko tupakoinut... Sanokaa nyt: voiko tämä nais-Juudas toivoa minulle hyvää? Ei, sanon minä, tuhat kertaa ei! En lähde kauppakouluun. Olen täällä, syön, juon, vetelehdin, odotan perintöäni. Tädillä ei ole ketään läheisempää. Pankissa on hänellä paljon rahaa ... Ei, hän ei testamenttaa muille, sillä hän piti äidistäni, he olivat kaksoset. Meitä ei ole muita elossa. Minun isärääsyni — hän mittaa katuja ja teitä. Suoraan sanoen: hän elää sillä mitä entiset luokkatoverit hänelle antavat... Minäkö sääliä häntä kohtaan? Onko hän koskaan tuntenut sääliä minua kohtaan? Kurjaa on elämä ... Tuo laulava tyttö tuolla — hän kyllä on iloisissaan, jos jään tänne. No niin, miksei — meneepä päivä kerrallaan hänen seurassaan, koska kerran kirjailija ei nyt enempää näy

hänestä välittävän. Ja onhan meillä nyt tiedossa häät. Me nuoret, me joudumme kaikki niihin. Niin, niin: tekin. Valkoisessa puvussa, kukkasia hiuksissa... En luovu tuumastani, en ... Mutta kuulkaa: jos hän nyt on niin hyvä kuin luulette, niin eihän hänen toki siitä pitäisi suuttua, että meillä on vähän hauskaa ... Saima neiti, minä uskon, että tätini on hyvä. Hän päästää meidät hyvästä sydäimestä huveihin kirkonkylään... Mitä nyt...? Ettehän toki ole noin arka... Valkeat puvutkin minä hankin... Olkaa huoleti, keksin kyllä keinot... Rehelliset keinot tietysti. Joko tekin luulette, että varastan? Lapsena otin sokeripaloja, mutta en täysikasvaneena sentään ota puotien hyllyltä pukukankaita. En...

Sekä Ida Salenius että Lagerspets puhuivat nykyään vain häistä, jotka kuukauden perästä vietettäisiin kirkonkylässä. Vihkimisen oli määrä tapahtua kirkossa, päivällinen syötäisiin Seuran talolla ja tanssi tietysti kuului myöskin sinne. Kirkonkylän nuoret valmistivat erinäisiä yllätyksiä, liikkuvia kokkoja järvellä, ilotulituksia ja muita sellaisia. Ida Saleniuksen täytyi tyytyä ompelemaan häälahjaa ... sekin oli Roora-tädille kuvaavaa, ettei hän ollut antanut Idalle mitään rahoja tähän häälahjaan, vaan Idan oli täytynyt myydä vanha talvitakkinsa. Salaa hän oli sen myynyt ja odottaa saattoi, että nousisi sota, kun täti talven tullen alkaisi sitä kysyä.

Miten käy? Jos täti Roora todella ei saa hääkutsua ja jos hän kieltää nuoria lähtemästä häihin — niin miten käy? Seuraa pitkä, surullinen vihamielisyys talossa, vihamielisyys, joka ei ehkä koskaan lopu. Tekeekö herra Lassen jotakin, muistaako hän, että lupasi auttaa?

Saima Aalto makasi jännityksessä vuoteessa ja odotti. Hän alkoi pelätä, että koko hänen aurinkoinen toivonsa murtuisi. Pohja, jolle hän kauneimpana kesäaikana oli rakentanut, horjui. Kirjailija pysytteli ullakkokamariassaan. Hän kuului siellä tupakoivan niin että ikkunastakin aina suitsutti sininen höyry. Täti Roora kulki ja poimi tupakanpätkiä pihamaalta — ihme että hän teki sen ääneti. Tuon tuostakin häipyi Lassen metsään tai

järvelle. Yksinään hän oli ja huoneensa avaimen vei mukanaan. Se oli hyvä, että hän teki työtä, mutta talon sovun rakentamista hän tietenkään ei ehtinyt ajatella. Tyttönen tunsu taasen ympärillään entisen yksinäisyyden. Särky jaloissa tuntui pahemmin kuin moniin aikoihin. Puutarhassa kypsyivät omenat. Lintujen laulu oli lakannut. Vain jokin varpu vielä piipatti. Omenat alkoivat varista, niitä olikin niin tiheässä. Miten käy tämän kauniin kodin? Tulevatko sen jäsenet koskaan tuntemaan hyvää tahtoa toisiaan kohtaan vai tulevatko he vähitellen, hiljalleen, pienillä pahansuovilla pistoilla saattamaan toisensa hautaan?

Eräänä päivänä kuului pihamaalta outoa liikettä ja puheensorinaa. Koira haukahteli: oli varmaan tullut vieraita. Ehkäpä ruustinna ja rovasti? Saima Aalto tunsu sydämensä tykinnän ohimoissa asti. Hän odotti ja odotti. Olivatko kaikki hänet unohtaneet? Oliko tapahtunut jotakin pahaa vai hyvää? Varmaan oli jo syöty päivällistä. He näyttivät kaikki hänet unohtaneen. Tuntui tukalalta. Jumala, mitä sinä tarkoitat, miksi sinä otit jalkani? Kukaan ei tullut edes niin lähelle, että olisi voinut huutaa. Hänen silmänsä tähtäsivät oksaan, jolla riippui kolme suurta punaista omenaa. Ne olivat siinä kypsyneet hänen silmäinsä alla, hän oh tuohon oksaan katsellut kärsimystensä ja toivojensa hetkellä. Nyt yhtäkkiä putosi hänen nähtensä suurin omena. Lintuko oli asettunut oksalle ja tuottanut sille liiaksi painoa? Oksa tuli tyhjän ja paljaan näköiseksi. Oudon autioksi tuli myöskin tytön sydämessä. Tuskat jaloissa eivät enää olleet pahinta. Jokin kirvelevä tunne tuli mieleen ja alkoi siellä kalvaa.

Vihdoin viimein kuului askelia ja Kaisan harmaat sudenkasvot ilmestyivät ovenrakoon. Hän ei sanonut sanaa, hän ei myöskään katsonut tyttöön.

— Kaisa kulta, sanoi vihdoin Saima Aalto levottomuttaan pidättäen, — onko tullut vieraita.

Astiat kalisivat harmaissa, luisevissa käsissä.

— Kaisa kulta, onko tullut vieraita? Ei Kaisa suutu... Onko ehkä ruustinna tai joku muu? Eikö Kaisa nyt sanoisi... Olisi niin hauska kuulla. Olen vain kuullut, että jotakin erinomaista on tapahtunut. Rakas Kaisa...

— Posti on tullut — saahan sen nyt tietää vähemmälläkin kysymisellä.

— Posti! No tietääkö Kaisa, onko tullut jokin erikoinen kirje? Onko tapahtunut hyvää vai pahaa? Ovatko ihmisten kasvot iloiset vaiko surulliset? Kaisa nyt sanoisi, kun minä makaan tässä enkä mitään tiedä.

— Ja kaikkien tässä nyt sitten pitäisi asiat tietää.

— Kaisa, ei Kaisa mene... Onko ehkä tullut kutsu neiti Erkkilän häihin? Kaisa nyt sanoisi!

— Tohtii olla. En minä tiedä.

Harmaat kasvot hävisivät.

Sydämenlyönnit vasaroiden ruumiissa tyttö kuunteli. Varmaan oh tullut hääkutsu. Oliko täti kutsuttu vai ei? Varmaan ei. Oli mahdoton saada selkoa mikä mieliala vallitsi talossa.

Nyt toi tuuli katkelmia jostakin keskustelusta puutarhassa. »Siinä se nyt oli, kaikki on ollut turhaa!» — »Se oh oikein teille, hahhahhahh!» — »Älä ensinkään pyhäile, tahtoisin antaa heitä korville.» Varmaan on täti saanut kutsun ja Ida ja Lagerspets ovat siitä suuttuneet. Kyllä kuulee äänistä, että Ida ja Lagerspets ovat suuttuneet. Mutta he kyllä leppyvät, he kyllä ymmärtävät, että hyvyys on saanut voiton.

Esiin taisteleva onnentunne humisi tytön päässä ja kuumasi hänen veressään. Tästä kauniista huvilasta tulee vielä onnellinen koti, jossa ihmiset suojelevat hyvyttä. Oi Jumala, Jumala ...

Pieni synkkä huone oli äkkiä kuin tulvillaan valoa ja sairas tyttö lepäsi hiljaa ja odotti ihmisiä.

Kasvatusäitinsä ilmeestä hän heti saattoikin nähdä, että oli arvannut oikein. Rouva Roora Kaunisto astui huoneeseen hymy huulilla. Saima Aalto ei vielä koskaan ollut nähnyt hänen hymyilevän.

— No kuulehan nyt, aloitti valkopukuinen huvilanomistajatar oudon kärkevällä äänellä, — kuulehan nyt uutisia. Se oli oikein heille kaikille! He aikoivat kaikki kiusata meitä, minua ja papia — ja nyt he saivat kaikki pitkän nenän. Oi hyvänen aika sentään, joskus tapahtuu sentään oikeuskin! No niin, morsiamen puku oh valmis, kutsukortit häihin tilattu, kokin kanssa tehty sopimus — ja yhtäkkiä menee kaikki myttyyn! Pitkä nenä, pitkä

nenä! Ja nämä täällä — Ida, jota minä olen pitänyt niin hyvänä, jolle olen uskonut avaimet — ja Lagerspets, jolle lupasin kustantaa opinnot kauppakoulussa, mokomakin vetelehtijä ja juoppo, aivan samanlainen kuin isänsäkin, joka tappoi sisarvainajani, niin, niin, suoraan sanoen hän hänet tappoi — kyllä nämä täällä myöskin kerran saivat ansionsa mukaan. Voi hyvänen aika sentään, kerrankin voitti oikeus. Ihan täytyy nauraa ...

Sairas tyttö tuijotti silmät suurina puhujaan ja kalpeus ja puna hänen poskillaan vaihtelivat lakkaamatta. Hän ei käsittänyt mitä kasvatusäiti tarkoitti. Häneen teki pelottavan vaikutuksen nauru noista ankarista, tuhkanharmaista kasvoista, jotka eivät keinotekoisestikaan pystyneet iloon.

— Rakas täti — täti on siis saanut kutsun — kutsun häihin?

Roora-rouvan harmaat kasvot silisivät naurunirvis-tyksestään.

— Mitä sinä sanot — minäkö saanut kutsun häihin? Mitä tyhmyyksiä sinä höpiset? Voi hyvänen aika sentään, mokomanko hääkutsun puutteessa minä tässä olisin ollut! Ei, saat olla varma, etten olisi mennyt niihin häihin. Eivät toki olisi uskaltaneet minua pyytääkään. Ei, kun minä ajattelenkin, että he olisivat uskaltaneet ... Ei.

— Mutta mitä sitten?

— Kihlaus on purettu, ymmärrätkö? Ei tule mitään häistä. Toki veljenpoikani viime hetkessä on tullut järkiinsä. Morsian saa kauniisti ripustaa pukunsa kaappiin odottamaan uutta sulhasta.

— Onko täti siitä iloinen?

— Voi, hyvänen aika, mitä kysyt. Tietysti olen iloinen. He molemmat ovat sen ansainneet. Kun minä ajattelenkin, että he aikoivat kaivaa kuoppaa minulle ... Ja nyt vikisevät itse kuopan pohjalla! Nauraa täytyy, voi hyvänen aika sentään ...

Pieni Saima Aalto tunsu yhtäkkiä valon sammuvan ympäriltään. Tuli täydellinen pimeys ja tuskat iskivät häneen entisellä hirvittävällä voimalla. Hyvyys ei voita maailmassa, ei koskaan. Sillä ihmiset eivät sitä tahdo.

Hänestä tuntui, ettei kannata elää. Ei ole mitään, minkä hyväksi eläisi. Päästä huimasi ikäänkuin hän jostakin korkealta oh yhtäkkiä pudonnut kuiluun. Hän tiesi, ettei enää koskaan pääse ylös. Kasvatusäiti puhui hänen vuoteensa ääressä. Siihen tuli muitakin. He kävivät ovissa ja puhuivat kuiskaten. Hän tunsu, että he nostivat hänet ylös. Tuskat raatoivat luita ja ytimiä myöten.

... Äiti nojasi kyynärpäänsä seinää vasten ja sanoi, että kello oh yli yksitoista. Trast toi orvokin, joka oli hyvin tumma. Koko huone oli saman tumman sinen peitossa. Koko huone huojui. Sahattiin — viilsi ja repi. Jalat kolahtivat lattiaan. Äiti sanoi, että kello pian tulee kaksitoista. Silloin hän saapuu orvokkien alta. Hyvyys, hyvyys — eikö hyvyys koskaan voita? Eikö ihminen tahdo? Miia ei saa lyödä, hän otti kengät kirkkoon. Neiti Erkkilä on onneton, kaikki ihmiset ovat onnettomia. Nyt tulee laiva, jossa on vihreät purjeet kuin villi humala... Aurinko paistaa... Setä Trast, tulkaa kannelle, me menemme vieraille maille. Siellä on paljon lapsia, me kerromme satuja. Ei ole mitään tuskia. Ja ihmiset ovat toisillensa laupiaita ja itsellensä myös... Mitä te kävelette? Miksi tohtori on täällä? Minä olen jo saanut teko jalkani. Ne ovat hyvät, minä kävelen. Minä menen jokaisen ihmisen luo ja sanon hänelle, että jos hän on sydäimestään hyvä, niin hän on onnellinen. Mitä te juoksette? Olenko minä sairas? Kuolenko minä? Tuletko, äiti... Nyt me kaikki olemme kuolleet — isä, äiti, isän tyttö — kaikki kuolleet — tulleet terveiksi...

Pienen Saima Aallon kuolinkamppaus kävi nopeasti. Tuskin ehdittiin lääkäri saada paikalle, tuskin ehti kotiväki käsittää mistä oh kysymys, kun hän jo makasi valkoisena ja liikkumatta. Ikkunan takana putoilivat kypsät omenat ja aurinko laski yli valkean huvilan satumaisen kukkas- ja hedelmäloiston. Ihmiset pienessä vihreän himmeässä huoneessa kulkivat hapuillen, töytäsivät toisiaan vastaan, tarttuivat kuin hukkuvat toistensa käsiin ja kyselivät huudahdellen uudelleen ja uudelleen samoja asioita.

— Tohtori, ei ole mahdollista, että hän olisi kuollut. Hänhän on päivä päivältä tullut paremmaksi...

— Tjaa !... Tjaa ... Se oli odottamatonta minullekin, mutta ... Tjaa ...

— Pieni enkeli — pieni päivänsäde ... Nyt tulee valkoisessa huvilassa entistä kylmempi.

— Me emme osanneet häntä suojella, hän paleltui.

— Onko lääketiede todella näin voimaton... ?

— Tjaa ...

— Vanha Trast raukka...

— Voi hyvänen aika sentään, älkää nyt enää puhuko. Menkää pois — antakaa minun olla yksin hänen kanssaan.

— Minä en lähde. Minun paikkani on täällä ...

— Älä herran tähden sytytä savuketta. ..

— Älä sinä siinä pyhäile. Minä rakastin häntä, nyt sen tiedätte. Nyt vasta sen itsekin tiedän. Niin, niin: rakastin — joko annatte minun olla!

Kirjailija lankesi polvilleen vuoteen ääreen ja laski kätensä kuolleen hennolle kädelle. Kasvatusäidin raukeiden silmäluomien alitse vuotivat vuolaina kyynelvet. Hän kyseli lakkaamatta, minkätähden tämä lapsi oli tullut taloon, minkätähden käynyt rakkaaksi ja juuri silloin otettu pois. Oliko se totta, että hän oli täällä paleltunut?

MAILA TALVION KOOTUT TEOKSET

Eri osien sisällys on seuraava:

I osa

Haapaniemen keinu — Nähtyä ja tunnettua — Aili
— Kaksi rakkautta.

II osa

Kansan seassa — Pimeänpirtin hävitys — Juha
Joutsia — Muuan äiti.

III osa

Louhilinna — Tähtien alla.

IV osa

Puheita — Kirjava keto — Hämähäkki — Elämän
leikki — Valkea huvila.

V osa

Suomesta pois — Kauppaneuvoksen kuoltua —
Eri teitä — Anna Sarkoila — Elinan häät — Kun
meidän kaivosta vesi loppuu — Talonhujari —
Huhtikuun-Manta — Lempiäniemen tyttäret —
Viimeinen laiva.

VI osa

Yölintu — Niniven lapset — Elämän kasvot.

VII osa

Kultainen lyyra — Silmä yössä — Näkymätön
kirjanpitäjä — Yötä ja aamua.

VIII osa

Kurjet — Kihlasormus.

IX osa

Kirkonkello — Opin sauna.

X osa

Sydämet — Hiljentykäämme — Ne 45 000.

XI osa

Itämeren tytär.

XII osa

Linnoituksen iloiset rouvat — Lokakuun morsian
— Terveisiä.

XIII osa

Ruma Ankanpoikanen — Juhlavalkeat — Rukkaset
ja kukkaset.

TÄMÄ KIRJA
ON LAINATTU
SATAKUNTALAISEN
OSAKUNNAN
KIRJASTOSTA

MAILA TALVIO
KOOTUT
TEOKSET
IV

